This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

B430
A8
H44
1867
helek
1./2.
SAL

והמשפט הישר דבר גדול כמו באלה אשר
אצל המוסי"קא · כי אחר שנכנו הפרטים
ישפטו על יושר הפעולות במה ואיך ישלמו
יבינו כי אלה הדברי' לאלה ואיך הם למי
מסכימי' אמנ' אשר הם בלתי מנסי' יהיה
נסתר מהם אם הפועל יהיה טוב או רע כמו
שכתוב כי אמנם הדתות המדיניות · יתדמו
לפעולות א"כ המשים דת יהיה מאלה ואיך
ישפוט מאלה אשר הם טובות לא יראה זה.
וגם כן הרופ' לא יהי' עם הדברי' הכתובים
גם אם יאמרו לו הרפואות בלבד גם איך
ירפאו ובאיזה ענין ראוי לעשות בכ"א מעניני
האדם · אמנ' הדברי' אשר יאמרו המנסי'
יראה כי הם מועילי' ; אמנם מאשר הם אינם
יודעי' זה בלתי מועילי' · ואם כן אולי ראוי
אסיפת הדתות ומנהגות המדינה מאשר הם
יכולי' לעיין ולשפוט מה הם הדברי' ויכירו
איך הם לכל אחד יהיו מועילים אמנ' מאלה
אשר יעברו אל זה הדברי' בלי קנין הנסיון
לא יוכלו לשפוט מהם הטיב אם לא במקרה
כי אמנ' אולי יותר יהיו משכילי' אל זה
ויהיה כן . יען כי הראשוני' עזבו בלתי נחקרת
תשומת הדת · אולי יהיה יותר טוב שנבין
לדבר ממנה ובכלל מכל הנהגת המדינה אשר
זאת חלק ממנה יען נשלים הפילוסופיא אל
הידיעה הפועלת בדברים האנושיים · ואמנם
תחלה נגסה לעבור על אשר הם כפי החלק
כי הוא נאמר טוב מהקדמוני' . אחר כך
מהנהגות המדינות מקובצות לעיין אשר מהם
יושיעו ומהם יפסידום לכל אחד מההנהגות
ובעבור איזה מהסבות איזה הנהגת המדינה היא
טוב' ואיך היא מסודרת כל אחת מהן. ומה הן
הדתות והמנהגות אשר תרגיל ועל כן נאמר
מתחילים .

סליק ספר המדות בעזה"י

כמו שאין להשות שבחירת השכל לבחור משפטים ישרים מהמבוארי' שזה הוא דבר גדול אלא שימי' אדם כאמור למעלה כי עיקר שית' אדם תלוי בנסיון טבע המדינה ומזג יושביה. כמו באלה . כמו שמנגנים בכלי שיר המנגני' את המיתרים אם מתוחים שם כראוי עד שיתנו פרק בשיר בקולו' נאותים · ומוכים כפי ערך המוזי"ק כן ינסה נותן הדת טבע המדינה ומזג מקבלי הדת : כי אחר שכנו הפרטיי' אמנם כן טבע משימי הדת אחר שיכנו פרטי טבע המדינה ויושבים אז ידעו מה זה טוב וישר להם ובמה זה יזכה האיש לשית דרך השלימו' כפי טבעו עד יבוא אל המכוו' ואל נשלם האושר וההצלחה האמתי'. יבינו כי אלה הדברי' אלה המנסים יבינו איזה הדברים עודים לאלה האנשים ואיך ישפטו אך הכללי' מכנים יעלם מהם אם החוק אשר יחוקק הוא טוב או רע כמו שכתוב בדת : לפי תכליתים. לאחרים' הכללים יקימו החקים בכלל : ידמו לפעולות . החקים אשר כדת יחוקקו כפי הפעולות המורגלות בעם אם לעמוד בהרגל רע או להרגיל הטוב . יהי' מאלה · לכן מוכרח הוא שיסיב האנשים דת ידע מאלה הפעולות בנסיון: ואיך ישפוט · כי איך ישפוט בתיקון הפעולות המדינה להטיבם אים לא יראה זה ר"ל אים לא ידעם בנסיון : וג"כ ברופא כי כמו שרופא הגוף לא יסכן לו לרפוא החולה אם לא יראהו וינסה מחלתו כמה פעמים אף כי ידע הרפואה בכלל והחלי ג"כ אח כי פרטי הרפואו' והרכבת כמות הסמים והאיכות משלה יתחד לפי שינוי פרטי האנחה וכן רופא הנפשות ר"ל ומשימי הדת מוכרחים לדעת פרטי פעולת העם בנסיון לתת רפאות שיגלה תמרוקי חלי' הנפש המיוחד לכל . אשר יאמרו המנסים · החקים אשר יחוקקו בעלי הנסיון יועילו הרבה במדינ' ואך חקי המחוקקי' אשר לא ידע בנסיון לא יועילו כי לא ידעו במה יכשל העם :

ואח"כ אולי יהיו · לכן ישכן לכל משים דת לעיין בדתי מדינות טובות לבחור כל חוק טוב ומנהג ישר ומבחר המעשים המועילים לטובות מדינתו ולמלאת האושר וההצלחה האמתית : אמנם מאלה · אולם מאלה משימי הדת מי שאינכו בקי בנסיון אינכו יכול לשפוט היטיב מה זה טוב לעדתו אף כי יבחר מדתות אחרות . וזה כי כמו רפואת הגוף ברפואה שמועיל לחולה א' יתכן שתזיק לחולה אחר אשר כן הדבר בעניכו ברפואת הנפש ר"ל חקי הדת · ודומה לדבר אשר פרה פרה המטהר טמאים ומטמא טהורים · ויתכן שדת אחת שיכון אחד ופסיה הנהגה טובה וישרה במדינה אחת לפי טבע הארץ ההיא ומזג אנשיה אך לא במדינות אחרות כמו הקרבנות אשר לא היו נוהגים כ"א בירושלים ובבית הבחירה וכמו מצות חובות הארץ שבלתי נוהגים רק בא"י ואעפ"כ ―――יו בפי' הפי' [illegible] אשר שמע חבריהם בקולו (ראשים

ד"ו) אולי יותר. אולי יותר היו אלה משימי הדת שופטים טוב אם היו נוספים לב להשכיל על דבר הנסיון משיגיע להשתמש הטוב בשימת הדת במקרה האמורי' ויהיו כן · ויהיו השופטים המשותפי' מהספרי האלום לנסיונים אשר נסו: יען כי הראשונים והעד שהנסיון היא העיקר בשימת הדת הוא מה שלא חקרו הקדמונים לתנית כללים ידועים איך ישימו משימי הדת מנהגים לעם ואיך יחוקקו לדת לבאים אחריהם וזה בעבור שעיקר שימת הדת תלוי בנסיון משים הדת לשעמו אשר אין לו דבר עם הכללים : אולי יהיה · אולי ראוי הוא וטוב שנשים לבנו בזה לדבר משימת הדתו' באשר הוא חלק מכללי הנהגת המדינה אשר כה עסקנו בזה : יען כשל"כ הי' שימת הדת תשלום החכמה המדיניים כי היא ר"ל שימת הדת ידיעה וחקירה בפעולות האנושיות : נגסה לעבור · ראוי למשים הדת לעיין בנסיון הטובות הפרטיים יען מהם יחוברו הכללים אשר כן אמרו הקדמונים לשום העיון על הפרט ואח"כ על הכלל המחובר מהפרטים : ואח"כ מהנהגות ואח"כ לשום עיונו בחקי הדתו' המשותפות למדינות הרבה לדעת איזה מהם יהיו לעזר למו ואיזה מהם יהיו להפסד למו למען קיים שבחרים ולבטל המפסידי' ובעבור איזה מהסבות · ולאיזה סבה נתיסד כל חוק כי אם אפס תקום במדינה לסבה אפס עקר לחוק אשר תוסר בעבורה . ומה הן הדברי' או את יתן אל לבו לבחור דת וחוק הראוי למדינתו להרגיל את העם במעשים' · וע"כ נאמר מתחילים . בעבור שבשימת הדת היא הפעולה מהנסיון לשעמו לכן כוונה בלפי נקרי' כ"א נינסה כיד המתחילי' לשום שדם ר"ל למשים בשמו למדינתו : ובזה נשלם ביאור ספר המדו' והיתה השלמתו במכתב ובדפוס היום עש"ק ז' מרחשון ה"א תקנ"ח לאלף הששי פה ברלין קרי' מלך רב · כה יזכני ה' להדפיס עוד חבורים שחברתי לחלקם ביעקב ולהפיצם בישראל לעיר

הצעירים יצחק לבית לוי איש סטנאב :

(זה הציור שייך לפנים הספר)

לאחרים כראוי . וגם אם הוא כן א"א לאשר הוא רוצה להיות שלם במלאכתו שלא ידע הכלל ויכיר אותו באיזה ענין כמו שיקרה זה אצל החכמות כי כבר אמרנו כי החכמה היא אצל הכללים . אמנם אולי אשר ירצה בדרישתו לעשות יותר טובים רבים או מעשי' ראוי לו לנסות להיות משים דת . אמנם יהיו טיבי' בדתות לבאר כל אחד והפכו . וזה אינו ראוי לכל אחד כי אם לאיש יודע כמו שהו' ברפואה . ובאשר אשר יהי' מהם דרישה ותבונה :

פרק טז לכן אחר אלה ראוי להבין איך יהיה לשום אדם

משים דת . ואם הוא כמו הדברי' האחרים המדיניי' כי המושמת היה נראה שהי' המדיני' או אינו נרא' [במדיני' ושא'] (נ"א דומ' המדיני' לשא') הידיעו' והכחו' כי אמנ' באחרי' ירא' שהו' דבר אחד מביאי הכחות והפועלי' אות' כמו הרופאי' והסופרי' · אמנ' במדינית הם נודרי' להורות והו' בהטעאה · כי אמנ' אין אחד שיעשה כן . אבל הנוהגי' כפי המדינית יראה אשר יעשה באיזה כח ובנסיון יותר מאשר בשכל · כי לא יראה בו יכתבו אלו הדברי' ולא יאמרו אות' · ואם הוא אולי יותר טוב מאמור דברי' סתומי' וחסרי'.גם כי לא יעשו בניה' מדיני' או אחרי' מאוהביה' · כי היה דבר טוב אם יוכלו לעשות כי אין דבר טוב אשר יוכלו יותר להועיל למדינותיה' מהניחו' תחתיה' ולא יהיה דבר נבחר להם מאשר יהיה להם כח לעשות מדייני' ולא יוכלו להועיל דבר אחר יותר מאשר מאד אוהבי'. אמנ' לא יראה היות דבר קטן הנסיון ומועיל מעט להיות מדיני · כי אם אינו כן לא יהיו בהרגל המדייני' יותר מדייני' · ובעבור זה המתאוי' דעת המדינית צריכי' אל הנסיון · ואמנ' המטעי' הנודרי' מאד יהיו רחוקי' מלמוד כי לא ידעו מה היא ולא אצל הדברי' תהיה כי לא היו שמים אותו בצחות הלשון או רע ממנה · גם לא יחשוב שהו' קל לשום דתות כאסוף דתות מוסכמי' עליה' ולבחור מהם היותר טוב כמו שלא היה הבחירה והשכל והמשפט

פירוש

ושבחם הוא שיבארו כלל מדה נכונה טובה ורעתם עוותה ופקונה שכרה ועגשה : וזה אינו ראוי . אך לא כל אחד האנשים ראוי לשום דת כי אם יודע מבין בטוב ההנהגה להביא את המונהגים אל מנוח' שהצלחה האנושי' ואל נחל' האושר אף בל יעיקו להם מלום הדת בשום מקום ובשום זמן עד עולם כי אם אדרבה גם יחיו חיים ערבים בכ"ת ובכל זמן : ובאשר אשר יהי' . אף כי יבין דעת לחוקק להם חקי' טובי' אשר בתבונה יכינו כמבואר ולהביאם אל אושר העיון אשר בדרישה וחקירה יכון :

פרק טז לכן אחר אלה אחר המביא'

בקודם לורך שימת הדת לכן הכרח הוא לבאר בזה מעלי' האיש משי' הדת אמרו במה ואיך יכון לשום דת : ואשהוא · ואם פועל שימ' הדת הוא כשאר פעולי' המדיניי' יען הדת המושמת עסקה במדיני' : או איננו נראה. או אולי לא תדמה שימת הדת במדינים לשאר הידיעות שהיודע מבין באותה הידיעה הוא הפועל בה : באחרים כשאר. הידיעות : מביאי הכחות . יודעי החכמה שהם בכח לפעול הם עלמי הפועלי' גם כמו הרופא היודע חכמת הרפואה בכח הוא עלם הרופא בפועל וכן הספר : אמנםבמדיניםמשא"כ המדיניי' שאין היודע בכח יוכל לפעול בה בפועל · עד שהמספרים להורות לעם טוב ההנהגה המדינית המה מתעים ותועים בתוהו לא דרך · יען אין אחד המורים יוכל למלא דברי' להעיד ההנהגה כמו שנדר ורוצה למחוקקי הנימוסים אשר טעו והטעו בני האדם בימים ההמה לאמר כי הם שלוחי האל' לשום דת אלהי לפניהם והיו נודרים לעם ר"ל מבטיחים אותם על שקר להורות' הנהגה מיושרת ומאושרת לטוב להם בזה ובבא · והיו כותבים דתיהם בשירי' ומליצות סתומים הביאו' וחסרי השלימות ויטעום כזביהם כי לא ידעו בנסיון מה זה טוב לעם מדינה ומדינה בטבעם בזמניהם · וקלא מניחי הדתות כמו אלא הבינו זה על כן עזבו יושר ההנהגה ביד הכהנים אשר יהיו בימים ההם כאלו מן השמים יקיימו מה שיקבלו הכהנים למטה לעשות בזמניהם. וגם אלה שגו והשגו · כי הכהני' בזמניהם מנעו את העם מהשכל למען היום אלה הכהני' מול האלהים יודעי טוב ורע והעם יהיה להם לעבדים נושאי מנחה ונוסכי מחים' ע"כ ינהלו' בתוהו לא דרך : אבל הנוהגים. אבל יראה שמניחי הדתות במנהגי המדינות שמים דתיהם לפי הנסיון אשר ינכו טבע אנשי המדינה בהרגילם עמהי . או אז ישי' דת אשר הכוון

הצלחתי' אם לתקן המעוות אשר בטבעם כפי הנולה מנסיונ' ואם לנהל'על במשי האושר כפי הגילוח לטבע'ולטבע מדינם אשר נחן בנסיונו : יותר מאשר בשכל · יותר יעזר בבחינת הנסיון בשימת הדת יותר ממה שיעזר בדברים הכוללים השכליים המפורסמים להנהגה המדינית : כי לא יראה.והאום כי לא ישענו על השכל לבד כי א' בנסיון נ"כ . הוא שאין שום חכם מדיני כותב איך יתנהג משיםהדת בכללי ופרטי דתו אשר ישים · לפי אנשי מדינתו.וזה יען אשר לא יוכל עשותו לפי הבחינה השכליים לבד כ"א גם בנסיון אשר ישנה משים הדת לטעמו במקומו . מאמור דברים סתומי' · ויתכן שבעבור זה בל יכתב בל יאמרו מנהגי שימת הדת יען לא ידעו מפרטי הנסיון מאומה ולולי יכתבו אתם קלת כללי השכל ממנהגי הנחת הדת ולא פרטי הנסיון לא היו הדברי' סתומים וחסריםמכללי הנסיון לכן עזבו הכתיבה : גם כי לא יעשו·גם לא יחפלו לעשות בניהם מדיני' או אחרים מאוהביהם מנהיגי המדינה כבניהם אחריהם · כי לא יועילו למו בעבור חסרון מכתב הנסיון שהוא לעצמו · כי היה דבר טוב · אם היו יכולים על זה לעשות היה זה דבר טוב מאד ומועיל לבאים אחריהם מאשר יניחו אחריהם מנהיגים כמותם · ולא יהיה דבר נבחר . ולא יהיה דבר טוב ונבחר לבניהם או לאהוביהם יותר מעשותם מנהיגי המדינה למען הייטיר אנשים רבים ולעשותם מדייקים אחריהם . אבל הנסיון מעכב כאמור · אמנם לא יראה · אך איננו נראה שהנסיון הוא דבר קטן או מועיל מעט בשימת הדת . כי אם איננו גדול לא היה ההרגל פועל במדיניי' עד שהמורגלים בטוב ההנהגה יהיו יותר מדיניי' מהבלתי מורגלי'ואחר שההנהגה תלויה בהרגל וההרגל נודע לפי הנסיון לכן תהיה ידיעת הנסיון עזר גדול לשימ' הדת כאמור : ואמני' המטעי' כבר העירותי אל מי זה ירמוז החכ' כי לא ידעו . כי המטעי' מניחי הדתו' שבדבריו לא ידעו מה היא שכליי' הדת ואל"ל אלא העובדי' ר"ל לאיזה העובד' שהשכל הדת : כי לא היו שמים והעד כי אם היו מכוונים טובי' העם כדי לא היו כותבים אותה בדרך שירי והללי או יותר רע ממנה ר"ל שנמצא דם מגרעו' וחסרון כאמור לשעלם עד שרוב ההמון בלתי מבינים בה מה שאין זה מחק הדי האמיתי' שלריכה להיו' מבוררי' המלי' ולא הלליים פן יטעה העם טעה עקלקלותיו : גם לא יחשוב . גם אין לחשוב כי דבר קל הוא לאדם דת בבחירי דברים טובים. דתות כמו

ברצוננו ולא שלא ברצוננו . אמנם אלה הדברי' לאשר הם חיי' כפי השכל ועל הסדר הישר ואשר להם עוז . אמנם צוואת האב אין בה עוז ולא הכרח ולא ג"כ לאשר יצו' איש אחר אם לא יהיה מלך או דומה לו . אמנם הדת המכרחת יש לה כח והו' מאמר מסודר בשום תבונה או שכל · אמנם בני אדם ישנאו למוכיחי' אותו גם יעשו זה ביוש' אבל אמנם הדת איננה כבדה אשר תצוה עשו' חסד . אמנם במדינת לשד"וני' לבד אחד מתי' דת עם מעט דברי' אחרי' עלה במחשבתו לסדר גידול הנערי' והדרכי' הישרי' אמנם במדינות הרבה לא חששו לזה ואיש כל הישר בעיניו יעשה כרצונו בבניו ובאשתו אמנם יותר טוב לעשות סדר ישר כולל ולפעול אותו כפי הכח ואם הוא נעזב בכלל ראוי לכל אחד להדריך את בניו אל המעלו' או לבחור הטוב . אמנם יראה כי יותר יהיה כח בדברי הדת אשר הוא משים . גלוי הוא כי הדברים והדרכים הכוללי' הם בדתות . אמנם הדברי' המועילים בדתות הטובות . יהיו כתובות או לא אין הפרש בזה או שיהיה מלומד בהם אחד או רבי' . כמו שהו' במוס"יק' ובהנהגת הצבא ובשאר הלמודים וכמו אשר במדינו' יש יכולת במדות ובדתות כן הם בבתי' דברי האב והמדות. ועוד יותר בעבור החברה ובעבור טוב הגידול כי הם אוהבי' אות' ובטבע בנקל נשמעים אלידם . עוד אמנם יבדלו הלמודי' כי אשר הוא בכלל הוא מנגד לפרט כמו ברפואה כי בכלל יועיל לאשר בו קדחת הפרישה מהמאכל ומהמשתה ואמנ' אולי לא יהיה כן לאדם זה . וכן הנלחי' לא ישים מריבה אחת לכל . אמנם יותר יראה נכון לעשות לכל אחד המיוחדת לו כי יותר יתנהג כל אחד כראוי וירפ' היטב כפי כל אחד אם הרופ' ושר הצב' וכל אחד מהאחרי' יכיר הכלל אשר הוא ראוי לכל או אשר הוא ראוי לאלה כי החכמו' הם נאמרו' בכלל יוכל כל אחד במלאכתו לתקן כל אחד פרטיו ואמנם אינו נמנע לעשות טוב אשר אינו צריך ויודע בהשגיחו היטב המקרי' בכל אחד בנסיון כמו שיראה זה ברופאים אשר הם טובים לעצמם אבל לא יוכלו להועיל לאחרים

הרעים האמורים וגם לא יניח אותו לעשותם בעל כרחנו כי"א נתגבר עליו לבלתי תת אותו לעשותם בע"כ : אמנם אלה הדברי' · אלה דרכי הגידול וההנהגה מסורים לאנשי שכל והולכי מישרים ובעלי עוז ותוקף כמו המלך והמושל אשר להם כח להכריח את המונהגים מהם ללכת בדרך טובים כי הנהגת האב את בנו או הרב את תלמידו אין בה תוקף עד שיעדו גאון וגובה להדריך רשעים תמהם : אמנם הדת המכרחת · אולם הדת : המקובלת מהמלך יש לה תוקף ישנאו למוכיחי'. הוא כנותן טעם שאין המוסר לבד מועיל כ"א הכרח הדת יען רוב בנ"א שונאים מוסר כמ"ש אל תוכח לץ פן ישנאך : אשר תצוה עשות חסד · הדת אשר מגמתה לצוות לעם לעשות חסד זה לזה איננה קשה לקיימה · אמנם במדינת · אולם בדת לשדוניא לא זכר שום כ"א גידול הנערים ולהתקנתם כפי העולה על רעיונו · במדינות אחרות · אך בשאר מדינות לא קבלו דת כ"א כל איש הי' שורר בביתו לקבוע חוקים ומשפטי' לאשתו ובניו ובני ביתו · כמו שהיה בימי יעקב · ככתוב הוציאוה ותשרף: אמנם יותר טוב . כי לא כל אדם יודע מבין יותר ההנהגה והסדרי' אל האושר ורוב האבו' אינ' בעלי כח על בניהם להכריח' לעשות אשר ילוה כמו שקדם : ואם הוא נעזב . ואם אין לעמו דת כלל יראה להדריך בניו בעצמו : והדרכי' הכוללי' · הדת שחוקק חוקי' כוללי' לכל. שקהל לא כמו האיש לבית אב אחד: הדברי' המועילי' · החוקים המועילים להשיג על ידם הטובות שאינושיות או האושר האמיתי הם בדתו' שטובו' אשר הונחו מחכם משכיל על דבר אידיכה את העם על פי מנוחו' ההצלחה האנושיי' והאושר האמיתי: אחד או רבים · אין הבדל בין שיהי' מניח הדת איש אחד או רבים כמו שהוא בשאר החכמו' והידיעו' שאין הבדל בין שיהיו מלמדים אחד או רבים : וכמו אשר במדינות · וכמו שיש יכולת במנהיגי המדינ' לקבוע נימוס איך ישתנהג במדות ודתי חקי' ומשפטי' צודקי' · כן האב יש לו יכולת בהנהג' ביתו . ועוד יותר · אף כי לאב יכולת יותר בהנהגת ביתו מהיכולת אשר למנהיגי המדינה בהנהג' יען כבר מיכך אותם על פי דרכם אף כי באהבתם אותו ישמעו בו כי הנהגתו טובה להם · וזה אמנם לבני בית שומעי מוסר אבל לקוראים יותר מועל' הדת המדיניי' כאמור לגבלה בהיו' לה עוז להכריח כל בן בליעל ללכת בדרך טובים · יבדלו הלמודי' · למודי המוסרים הפרטיים נבדלים

מהכוללים שיתדמו לפעמים · כמו שנראה ברפואות הגוף שמניעי' המאכל טוב לקדח' בכלל ועם זה יתכן שלאיש אחד פרטי לא שהיה מניעי' המאכל טובה וזה בעבור שאין שכם הקדח' בשניהם שוה · וכן הנלחם · וכן הלוחם לא ילחם בתחבולה אחת בכל מלחמותיו כ"א ימליא תחבולה פרטים לכל מלחמה כפי הנאו' למלב ומערכי' המלחמה אשר ילחם בה לשעתו . אמנם יותר . אולם יותר טוב ונכון לרפוא שו ללחום כפי הפרט . אם הרופא. כי מוכרח הוא שיהי' הרופא ושר הצבא להיו' יודעי כללי מלאכת' וגם פרטיהם : כי החכמות . כי אמנם כן דרך כל החכמו' שהם נאמרו בכלל אך כל חכם לב גם יוכל לתקן איזה ענין פרטי היוצא מן הכלל אשר כבר יש לנהוג בלמודי דתי המדיני' פעם כפי הכלל ופעמי' כפי הפרט כפי הבחינה בסבה אשר עוותה על כן רחקה ישועה מקל' מוכיחי בני עמנו הדורשי' לעם דרך כלל ללכת מישרי' ולאחוז בטוב והם אינ' יודעי' מה זה מ"כ לכ"א בפרטי המדו' ותיקון עוותם ע"כ ראיתי אני לקחת מוסר השכל כפי' המדו' שחברתי והלכתי בו פרט המדו' זה לעומ' זה ברחוקם וחליי' וסבו' החליי' ורפואתם' בכלל ובפרט כאשר יראה המעיין ואמנ' אינו נמנע אולם לא יבצר לפעמי' שיוכל איש להטיב מדותיו מבלי ליורך אל לימוד הכללי' במדיני' וזה כאשר ישן עיני בחינתו לתקן משחי' כל מדה נכונה כאשר הורהו הנסיון אשר נסהו כמה פעמי' ומלא על ידו תרופה למחלי' נפשו בלי דעת סבי המחלה והתרופה: כמו שיראה זה ברופאי' שירפאו בנסיון ר"ל שאם נסו שתיסלם פעמי' איזה תרופה ידועה למחלה ידועה ונרפאה אז יסכו זו התרופה יותר אף כי לא ידעו סבי' המחלה וסבי' התרופה : טובים לעצמם · הרופא בנסיון טוב לרפאות את עצמו לבד להיותו יודע ומכיר סבי' מחלתו ומקריה בדקדוק אך לא לאחרי' כי יתכן שלא ידמו בסבה והוא לא יבין : וגם אם הוא כן · וגם רפוא' הנפש שהי' כמו רפוא' הגוף האמורה א"א לו להניח דת מבלי שידי' כללי המדו' המשובח' ויכיר אותם באיזה ענין יהיו טובי' ורעשכמו שיקרה כמשפט ידיע' כל החכמו' שהחוקר בם ישים לבו אל ידיע' כלליהם אולי אשר ירצה בדרישתו אולם מי זה ידרוש לרבים מוסר השכל אשר חפצו ישלים להמו' לבב בני אדם רבים או מעטי' לאחוז בטוב המדו' אזי : ראוי לו לנהוג . לאיש כזה ראוי לנהוג את עצמו אולי יכול לשום דת אשר מאמר כי הוא זה הנהגה ישרה כוללי' לכל אנשי המדינה : ישיו טובים בדתו' . אך ראוי שידע מיטב סדרי' והנהגה

יוכלו בכל אבל צריך שתהיה (נ״א נפש) השומע מוכנת מההרגלי' לשמוח בטוב ולשנו' ברע כמו שהאדמה צריכה (נ״א להיות) מוכנ' להצמיח הזרעי' . כי לא ישמע המאמר ולא יבינהו אשר הוא שקוע בהפעלות · ואשר הוא כן איך אפשר להיות נזהר . אמנם בכלל לא יראה (נ״א שהשקוע) בהפעלי' יוסר במאמ' לבד כי אם בהכרח . על כן ראוי להקדי' דבר מיוחד למדת המעלה שיבחר בטוב ויבזה המגונה . אמנם קשה הוא לחבי' הנער הבא' ישרה להמעלה אם לא יהיה גדולו בדתות ישרות כי לחיות על יושר ולהתמיד בו איננו מהנה לרבי' ובפרט לנערי' ובעבור זה צריך שיהיו הדתות מסודרו' לגידול הנערי' ולהמצא' הדברי' המועילי' כי כשיהיו מורגלי' לא יהיו מעצבי' אמנם לא יספיק בעבור נערי' אשר יגדלו' כפי הדתות הישרות ולשום עין עליה' כי גם אחרי היות' אנשי' ראוי להמציא' הדרכי' הישרי' ולהרגילי' בהם הוצרכו הדתות ובכלל בכל דתי האדם כי רבי' הם אשר הם נשמעי' לדבר המכריח מאשר למאמר ויותר יעשו בעבור העונש מאשר בעבור הטוב . ובעבור זה חשבו מסדרי הדתות כי ראוי לקרו' ולחבי' אל המעלה ולהמשיך בנחת ובדברי' טובי' לאשר הם נשמעי' כי קדמו להם הרגילי' משובחי' . אמנם לאשר אינם נשמעי' ובהם מדות רעות ישימו עליהם עונשי' וקנסו' ואשר לא יוכלו הרפ' ישמידום כי אשר הוא מעולה והו' חי בדרך טובי' הוא נשמע למאמר . הרשע ההולך אחרי תאוותיו ראוי ליסרו בעקרבי' כמו חמור . ובעבור זה יאמרו כי הוא ראוי לתת עונשי' אשר יהיו מאד מנגדי' לתענוני' הנאהבי' .

פרק טו

ואם כן הוא כמו שאמרנו ראוי לגדל הטיב לאשר יהיה טוב ולהרגילו ואחר כך שיהיה בדברי' הישרי' והטובי' ושלא יעשה דברי' רעי' . וזה לא ברצוננו

זה א״כנו בפועל כפו כ״א מסח אלהיי : המאמר והלימוד . אולי לא יועיל להטיב כי אם בהרגל דבר מעשה לבחור בטוב האמיתי ולהתענג בו ולמאום ברע ולהצטער בו : המאמר המגיע . דברי מוסר המגיע לב שטובב למאום ברע ולבחור בטוב . אשר השקיע בהפעלים על אחרי נפשו לא ישים אליו לבו . לכן לא יווסר השקוע בדבר מוסר כ״א בהכרח ובפיים עונש : ע״כ ראוי להקדים. לכן ראוי לקבוע שכר לעושי טוב ועונש לעושי רע עד שבעבורי יאחז כל איש בצדק ובמשפט : אם לא יהיה גידולו בדתות . למען ירגיל את עצמו ללכת בדרך טובי' מנעוריו כי יצר לב האדם רע מנעוריו וההרגל הטוב ייסד טבע טוב ככתוב חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה . והנה גידול הנפשי על יושר הוא הכרח גדול לתיקון המדוי' ושגגם האוסר. אך רבי' מבני אומתנו מוסרי' כיניה' לתלמידי סכלי' לא למדו מוסר השכל כל ידעו הבינכל מדה נכונ' והאה מחלקי' מקבלותם לתלמידיה' ומגרעות יפנו למדותיה' על כן רבו הנשחתי' באומתנו באין מבין כי מפני המורי' המתעריי נשחתי' העם ככתוב עמי מאשריך מתעים . כי גם אחרי היותי' אנשי' . הם המה המוכיחי' המאוסרי' הסובבי' מעיר לעיר ללמד לעם מוסר השכל יעזוב רשע רע זו ויאחז צדיק דרכו. ובעוונותינו הרבים כעת נמלאתי קלם דורשי דמים יסובו מעיר לעיר להוכיח לרבים מומס בדברי היתול ושחוק חזו להם מהבלי' דברו חלקות ועקומי' שפתיה' הוא מעשה לעקשהכתובי' בביאורים זרים אשר המה בידי' מלבם הבליום ודברי היתול ומגלי' פני' בתורה הביאור אשר לא כדת ד' ביאורי פרד״ם ורבי' מבני עמנו אוהבי' כן ככתוב דברו לנו חלקות חזו לנו מהתלו' עד שכל המרבה להוכיח בדברי היתול ולחוק הרי זה משובח . הן אלה רופאי אליל אך בחלקו' יסיתו למו כי לא ידעו הבין ענין הנפש וכחותיה בריאות' וחליה ורפואת' על פי מדותיה' הנשחתו' . והן בהיו' כי בעיני ההמון האומרי' אמור דברו לנו חלקו' חזו לנו מהתלו' המה מאושרי' . הנה באמת הם מבולעים מאד ככתוב ומאושריו מבולעי' צדיק דרכו לכן יאחז לדרוש לעם ה' מוסר השכל איך ישימו וישכילו לנהל את הנפש על פי מדותיה ואיך יכשירו הכח השכלי למלך על שאר הכחו' הנפשיו' לנהל אותי' בצדק ובמשפט כתורה וכהלכה . אשר הוא זה המכונה בשם יל״ט בדרז״ל הראוי לו להיות עוצר ומושל בכח המתאוה המכונה בשם יצר הרע בדרז״ל לבל יבולע לעם על ידו ר״ל לבל ישחית כחות הנפש ותכונותיה . וילמד דעת תוכחה ומרפא למדוי המדות הנשחתות ישמעו החוטאי' ויקחו מרפא לנפשם ואולי' ישובו מדרך פשעם .

או לא ימלא חן בעיני אלהים ואדם ככתוב מוכיח אדם אחרי חן ימצא ממחליק לשון : ובכלל בכל דתי האדם והשלל שבכל הדתות ראוי להמציא דברים מייראים בני האדם, מעונשים שישיתום שופטי הארץ בעוברם על חקים ידועים בדם : כי רבים . יען רבים מקיימי' הדת מיראת העונש ויותר יקיימו מיראת העונש מאשר בעבור שוחלם קיבול טוב · ומעט מהרבה יווסרו בדברי': ובעבור זה · והנה מסדרי הדתות ראו בעין הבחינה כי על פי שלשה משפטים יקום דבר השואל והמעלה בין אישי האלו · א' העונשי' ימשכום במסק תליה מוסר אשר בענין זה בתורה ה' הוא רוב ספר משנה תורה אשר במוסר השכל יקח לב משכילי העם אחר שכבר הקדימו להם למודי' והרגלי' איכה ישתלכו בדרך ישרה · כי עונשי' וקנסות לרשע ואיפה אמו לאונס ומפתה וגונב · ב' מיתה לאשר לא יוכל להרפא ממדוי נפשו כמו הרוצח ועובד ע״ז ומגלה עריות וכו זה חייבי מיתות אשר הם כלומ' לא יוכלו להרפא אבל ירפאו אחרי' במוסם ככתיב וכל העם ישמעו וייראו ולא יוסיפו לעשות וגו' : מנגדי' לתענוגי': ראוי למסדר הדת לשקול עלב' העונשים עם התענוגי' העבירות ר״ל לקבוע עונשי' מעטי העלב על עבירות מעטי העונג ורבי העלב על רבי העונג · גם יבדיל העונש לפי קלות השגת העונג או לפי רוב החיעתי' לשאתו למגדר מלתא כמו שהלקו ז״ל לאחר שפטיה באשתו תחת תאנה (סנהדרין דף מ״ו ע״א) לכן לפי טבע העם לשעתו ישכו העונשי' בעם ועם כדתיה' כמכיה' · וזה שנת הגנב אשר לו שם בשלשה עונשי' א' בד״י משלם כפל כמשפטו היסר כאשר זמם לעשות ותה' בעבור שלא רבו הגנבים בהם בימים השסוסעד שמכל לבא המלחמה אחד היה עכן שגנב מן השלל · ב' בדיני פריי״סין יאסף במשמר כי לרבוי מליאוי שגל' הגניבה בעם אין די כפל כ״א לשום עליו משמר שלא ילך ויזיק עוד · ג' בדיני פו״לין הגנבי' אשר בהמונם עד אשר הוא כאלה וזה בעבור רוב מקים לשום עליה' משמר :

פרק טו ואם כן · ואחר שהדבר כמו שאמרנו בקיד' סב״א סונים זמ״ז קלסם יתייסרו בדברי מוסר וקנסם בעונשי' · על כן ראוי לשום לב על חינוך הנערים וגידולי' ולהרגיל הנער מנעוריו בטוב המדות. לאשר יהיה טוב · ראוי להרגילו לאהב אשר הוא טוב מוחלט : ואח״כ · ואח״ז בהיותו נער ירגילהו אשר ישלח ידו לבחור בטוב המועיל כמו ללכת בדרכי' ישרים כפי השכל וכדם : ושלא יעשה · ובלא ירגיל א״ע לאהב הטוב המערב לשעתו ורע לאחר זמן . לא ברצוננו · לא יתן לו רשות לעשות הרעים

שהוי' אהוב לאל ית' וית' כי אלה אם אמנם קצת מחשבות הוא על דברי בני אדם כמו שהו' נראה באמת היה מן הראוי שישמחו הם בדבר הנבחר בם . ואשר הוא דומה לאל והנה זהו השכל ראוי הוא כי האל ית' יגמול השוב לאלה אוהבי השכל ומכבדי' אותו כמו לאוהביו ולשום השגחתו עליה' ולעשו' טוב לאלה העושי' טוב וישר . הנה אינו (נ"א בלתי) גלוי כי כל אלה הדברי' ראוי לחכם ולכן הנה זה הוא אהוב לאל ית' מאד והו' אמנם כפי האמת היושר (נ"א היותר) מאושר ועל כן כפי זה יהיה החכם מאד מאושר :

פרק יד האם כן מאלה המעלות עוד אמנם מאהבה ועונג כבר

נאמר המספיק במשלי' ראוי לבחירה להיות לה סוף כי כמו שנאמר אין תכלית הדברים הנפעלי' לעיין כל הדברי' ולהכיר' אבל יותר לעשות' · כי לא יספיק מהמעלה ידיעתה כי אם לקנות ולהרגיל · ולנסות אם בענין אחד נוכל להעשות טובי' . כי אם המאמרי' בעצמם מספיקי' לעשות אנשי' מועילי' . מתנות רבות ושכר הרבה היו לוקחי' ביושר המזהירי' והיה ראוי לתת' מהם . אבל אמנם יראה בני חורין אל השלימות המעלות אבל רוב בני אדם אינ' מוטבי' להכנע אל האוש' כ"א אל היראה ולא ינזרו אל (נ"א מן) המעשי' הרעי' מפני המגונ' כי בעבור העונשי' כי אשר הם חיי' כפי ההפעלות אשר בם ירדפו אחר התאוות המיוחדת להם אשר בעבור' יפעלו הפעולות להם . אמנם יברחו מהעצבי' המנגדי' לאלה . אמנם לא ידעו ולא יבינו הטוב ואשר הוא עונג אמיתי ולא טעמו מתקו . אמנם אשר הם כאלה איזה מאמר יחליפם . הנה זה אי אפשר או הוא בלתי נקל להחליף אשר הוא לקוח בהרגל קדמון אמנם יהיה דבר נאהב המקבל כל הדברי' אשר עמם יהיה חסיד כפי המעלה אמנם היות טובי' . אלה יחשבו כי הם בטבע ואלה אמנם בהרגל ואלה אמנם בלימוד . אשר הוא בטבע גלוי הוא כי אין היכולת בנו כי אם לאיזה סבה אלהיית וזהו כאשר הוא טוב המזל . המאמר והלימוד אמנם לא יוכלו

פירוש

דרכיו · ועל שם דביקות מחשבות כי שאוהבי' יתה' נקראי' אהבה בשם דביקות ככתוב ודבקה נפשו בדינה · ונאמר ולדבקה בו : כי אלה אם אמני' קלת מחשבות · כי אם אמני' לא ידמה האדם המשכיל אל ה' בכל מחשבותיו כי מחשבותיו ית' שמה בעלי בלי שכלים ומחשבות האדם הם ב"ש · הנה הדמיון הזה הוא לפי ערך בני האדם והשכלתי כפי הנראה שהם מדמין אליו כפי כחם וכאמרי' ז"ל הדבק במדותיו : בדבר שנבחר בם · ר"ל בחלק העיוני משכל שהוא היותר נבחר בכחות הנפש : ואשר הוא דומה לאל · הכח השכלי אשר באדם יש לו דמיון רב על צד השערה עם השי"ת כי הוא רוחני ומושל בכל כחות הנפש ויודע הנפרדים ר"ל רואה את הנולד וכן אמרו ז"ל הני חמשה ברכי נפשי כנגד מי אמרן דוד וכו' · ואמרו ז"ל שהאדם הוא עולם קטן והשכל באדם הוא דמיון השי"ת בעולם יעוין מש"כ הרב מורה (בפ"ב לראשון) : כמו לאוהביו · כראוי וכמו לאוהבי שמו כי שמשכילי' הראשי' אותות חכמתו בילוריו שם שמה יודעי שמו על פי פעלו שהאוהבי' והנעימי' לפניו ית' ככתוב אשגבהו כי ידע שמי :

פרק יד האם כן · אם כן הדבר אשר ממעלות המדות שהוא אוסר השכל והמעשי · וכן מחשבת החכמה שהוא אוסר השכל העיוני · כבר דברנו בם דברי' מספיקי' במשל ומליצה · א"כ איפה ראוי לשם קיבלי למלין ולחדול להשמיע מוסר לבחור בטוב : כי כמו שנאמר . בשכבר אלפנו אמורה (בשני לשני מזה) שלא המדרש הוא העיקר אלא המעשה : כ"א לקנות . לקנות אחרי שהמדות המשובחות על פי שעלם : ולנסות · להרגיל במעשיה' (כמו כי לא נסיתי) עד שיהיו טובים בטבע בדבר המדה ההיא : כי אם המאמרי' · כי לו יספיקו דברי מוסר לבד להטיב מדות בני אדם אז היו המוכיחי' ודורשי דמי'שווי' שכר הרבה : בני חורין המשוחררין משעבודי התאוה והילה"ר הם המה מוכשרי' לקבל כשרון מעלות המדות בדברי מוסר לבד . אך רוב ב"א הם עבדי התאוה ולא יוסרו בדברי מוסר להיו' נכנעים שהם הנ:בי השכל שהוא זה אוסר האלוהי בכשות בדברים לא יוסר עבד : כ"א אל היראה . לא יפרשו מעשות רע בעבור הוכח' השכל אשר אמר כי הוא זה מגונה כ"א מיראת העונש שומר ידו מעשו' כל רע : כי אשר הם חיים . כי שהנפשי' הוד' השולכיי' אחרי רוחם שעשאום לספיק רלון השפעלו' כפי' הם ירדפו איש איש אחרי שרירות לבו הרע

פירוש

המוטבע בו ביחוד : אמנם יברחו . אמני' ימרדו ירם מעשי' כל רע שמאחוי' אליהם בעבור שעונשי' המקבילי' לשם כפי חקי הדת : אמני' לא ידעו . כי רוב ההמון ב"א לא טעמו מעולם נועם עסק השכלי' אמתתו ית' אשר הוא העונג והאושר שאמיתי כאמור בקודם . וא"כ איזה מאמר ומליצה מוסר יחליף וישנה יצר לב אלה האנשי' לסור ממוקשי עונג החמרי אשר הרגילו בו · לחזות בנועם השכינה ולהתענג על ה' בעונג רוחני אשר עדן לא טעמוהו וזה כי מי שלא טעם מעולם איזה מוחש טעם ידוע לא ישאלה אליו מדי יזכרנו בשמו כמו מי שלא אכל מאכל שפיכת"ד מימיו הנה אם ישאלוהו על אהבתו השפיכ"אר יאמר לא אדע כי לא יצויר לו טעמו לדעת טיבו. ומהמבואר כי איש בער לא ידע זה העונג וכסיל לא יבין זאת שנעימות ע"כ לא ידע טובו ועל זאת יתפלל המשורר יראה אל עבדיך פעלך וגו' . פי' יראה שלימות פעלך לעבדיך ראיה שכלית . ויהי נועם ה' ר"ל יקחו ערובות נעימותי' ויתענג על ה' במחזה שדי אשר יחזו . ועל זאת יתפלל כל חסיד והערב נא דברי תורתך כי ברכת התורה היא ברכת הנאה רוחניים אשר לא הורגלנו בו כמו בהנאות החמריו' ומדאגה מדבר פן לא תערב לנו הלימוד ותהיה הברכה לבטלה על כן נתפלל שנקח את ערובתו וזהו שאמרו ז"ל הקורא בלא נעימה עליו הכתוב: אומר גם אני נתתי להם חקים לא טובי' · ר"ל הלומד ואינו מולא נעימות' בלימודו . לא טובי' הם החוקי' בערכו וכבר כתבנו זה בפירושנו לסדר התפלה : בלתי נקל . אינו דבר קל לשנות שאדם שהרגלו כי ההרגל עושה טבע אשר קשה לשנותו ככתוב למודי הרע . ואמרו ז"ל עבר עבירה ושנה בה נעשית לו כהיתר ואמרו ז"ל אם יבוא אליהו ויאמר אין חולצין בסנדל אין שומעין לו שכבר נהגו העם בסנדל (מנחות דף ל"ב ע"א) : אמני' יהיה דבר נאהב · דבר אהוב הוא כי ימלא איש מקבל מוסר ומסדבק במעלות המדו' ככתוב נזם זהב וחלי כתם מוכיח חכם על אוזן שומע' : אמני היות טובי' . אולם השבה להיות בני אדם טובים לא שם בשלשה · א' שבעית ר"ל מי שהוא טוב המזג בטבע עד שלא יפתוהו לעשות רע . ב' המרגיל את עצמו להתנהג בטוב המדות והוא טבע שני ג' לימוד המוסר והוכחי' השכל לסור ממוקשי רעות המשחות: אשר הוא בטבעי' יאמר שלשה מחלקי' הטובי' טובים ורעים' ואומר כי אשר הוא טוב בטבע הנה טובו

זה

מהאושר הוא העיון . ע"כ נ"ח) וכן אמנם בפעולות אנושיות אשר דומה לזה היא יותר מאושרת . אמנם האות על זה אשר לא ישתתפו שאר בני אדם (נ"ח בעלי חיים) באושר כי הם נעדרי' מזה הפעל מכל וכל · אמנם האל והשכליי' חיים מאושרי' אמנם בני אדם מאושרי' הם כל עוד אשר יהי' בהם קצת דומה לזה .

פרק יג אמנם להיות האדם מאושר צריך אל הצלח' חיצוני'

כי לא יהיה מספיק בעצמו בטבע אל העיון אבל צריך שיהיה גופו ברי' ושיהיה לו מזון ושיהיו לו שאר הדברי' צריכי' לשרתו . אמנם אין ראוי לחשוב כי להיות מאושר צריך דברים גדולי' ורבי' אם לא יקרה שיהיה מאושר עם דברי' טובי' חיצוניי' . כי בהעדפה לא יהיה לבדו מספיק מבלי משפט אמנם הוא אפשרי אדוני' הארץ והם יעשו דברי' טובי' . כי אמנם אשר הם אמצעי' בהון יוכלו לעשות כפי המעלה . אמנם זה יראה מפורסם כי ההדיוטות יעשו דברי' מועילי' לא פחות מהמושלי' . אבל אמנם יותר יספיק לו שיהיה מהטובות החיצוניות שיוכל לפעול כפי המעל' ויחיו חיי' מאושרי' אבל שלמה אולי יקראו מאושרי' לאשר הם אמצעיי' באושר בדברי' החיצוניי' כי יחשב כי אלה יעשו דברי' נבחרי' ויהיו עליו שר כי יקרה אשר להם דברי' אמצעיי' יעשה הראוי . ואמנם יראה גם אנשג"וראש אמר כי אין ראוי לחשוב כי העשיר ולא המושל הוא מאושר · ואין לתמוה אם זה יראה לרבי' בלתי ראוי כי אלה אמנם ישפטו הדברי' אשר מחוץ כי זה לבדו הם יודעי' . הנה יראה אשר יסכימו סברות החכמי' עם הדברי' הראוים וע"כ יראה אשר תהיה בהם קצת אמונה . אמנם בפעולות ראוי לשפוט מפעולת' ומחייה' אשר באלה המושלי' כי אמנם ראוי להבין הדברי' הנאמרי' אל הפעולות ואל החיים אשר הם עושי' וראוי לקחת הדברי' המסכימי' עם הפעולות · אמנם אשר אינם מסכימי' הם דברי' . אמנם הפועל כפי השכל ואל זה מזמותיו הנה הוא מוכן נבחר ויראה שהוי'

והוא נבדל באשרו זה מכל הנמצאים . והנבדלים יעיינו את העשוי איך נעשה בחכמה· והם משפיעים הצורות מאחריותם ומעיינים בהם בבחינת הכללים למיניהם והנה חייהם הם חיי השגה והתבוננות והוא אשרם : וכן אמנם · וככה לפעולות האדם בדבר השכל והעיון בהשפעת הצורות וידיעת סבות למסובביהן הוא זה שאושר האלהי השלם : אמנם האות ע"ז · האות על היות העיון שאושר האלהי הוא שלא ישתתפו בעלי החיים בהשכלה ועיון המאושר באדם ושקר כי לא חלק להם בשכל העיוני המעיין בהכרחיים: אמנם האל · אולם האל פועל כל בהשכל ועיון ככתוב כלם בחכמה עשית. והנבדלי' ומשכילי' ב"א המה רואים את פועל ה' ומעשהו בעיון והשכל אמנם כמלא ר"ל קיומו הנמשך לשלימותו כאמור. ובעבור השכל העיוני הלזה אשר באדם המשותף לאל ולמלאכים כאמר באדם נעשה אדם בצלמנו כמ"ש הרב מורה (בשני לראשון) :

פרק יג אמנם להיות האדם מאושר · להיות מי מאושר באושר העיון מוכרח הוא לקנין ההצלחה האחרים : כי לא · כי אושר העיון לבד לא יספיק למאושר לחיו' בו כי הוא מוכרח לטובות חיצוניו' שהבריאות הגוף ומזון ובית דירה ושאר הענייני' ההכרחיים לחיו · וזה טעם היעודים האמריים בתורה בשכרה כי הם המביאים לאושר העיוני: אמנם אין ראוי . אך אין לחשוב שהמאושר צריך למותרות רבים כי המעט מהם כפי הסיפוק די ככתוב ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש : אם לא יקרה · אם לא שיקרה לפעמים שיהיה איזה מאושר עשיר גדול ג"כ : כי בהעדפה . כי המכוון להרבות הון לא לבד שלא יספיק לעולם אלא אף גם זאת מבלי משפט ישר יאספנו . ובכלל אמרם ז"ל איזה עשיר השמח בחלקו נשמע שהבלתי שמח כי כל ישעו וכל חפצו להרבות הון נקרא אביון מטעם אהב עניינו חפץ וכן אמר החכם אין רש כמתאוה : אמנם הוא אפשרי · אך עכ"פ אפשר שיתחברו האוש' והעוש' במושלי הארץ אשר להם הון ועושר אמצעי והם יעשו נדיבות לחיו' ולאחיות כפי מעלתם כטוב מדותם ולפי ערכם בהון ועושר: יראה מפורסם · אך עכ"פ גלוי הוא שהמאושרים ההדיוטות יעשו טובות מועילים לרבים כמו המושלים ומספיקי' במעט מהרבה אשר יצטרכו המושלים מהטובות החיצוניות : אבל שלמה · אבל סבת הדבר למה יקראו ההדיוטים מהשליטים בשם מאושרים : אולי יקראו · אולי שהיו סבת הקראם בשם מאושרים יען עשו חיל בקנין הטובות החיצוניות עד כי

האלהי להיות שרים ומושלים לעשות משפט עמם על כן יחשבו ההמון שהם מאושרים וכל מעשיהם הם נבחרים : וכבר כתב זה השלם (בפ' ט' מזה המאמר) כי יקרה · כי יקר מקרהו לפעמים שההדיוטים מהמושלים יעשו הראוי כפי פעל המאושר על כן ישפטו שכל המושלי' הם מאושרים מה שאין הענין כן כמ"ש אנכסגורס שאין לחשוב שהעשירי' והמושלים הם מאושרים : ואין לתמוה · ואין להפלא אם עם שאמר אנכסגוראש איננו נראה ובלתי מקובל לרבים כי אלה הרבים לא בהשכל ישפטו כ"א לפי ידיעתם בטובות החיצונות אשר רבוים לאושר יחשב בעיניהם : הנה יראה אשר יסכימו · הוכח יוכיח שהממשלה לא תעיד על האושר הפך ממה שיחשבו ההמון וזה כי הנה החכם הדורש לרבים ומורה דרך ישרה לכ"א יקובלו דבריו בעבור שיסכימו סברותיו עם הדברים הראוים להעשות בכשרון המעשה ולכן יאמינו דבריו ונחשוב בדרוש ההוא שהוא מאושר : אמנם בפעולות · אולם אם נרצה לשפוט מפעולות שאדם על אשרו כמו שנשפוט שפוט מאלה המושלים ראוי להעריך הפעולות והחיים אשר הם עושים אל דברי המוסר אשר המה אומרים ואם יעלו בהסכמ' אחת אז יאמינו כי מאושרים המה ואם לא יסכימו יחד אזי הם דברי תהו והבל כאמרם ז"ל יש נאה דורש ואין נאה מקיים אשר כזה הם רוב המושלים ילוו לעם לעשות מישרים ויראו בלשונם כאלו הם מאושרים אך הם עצמם אינם עושים מישרים כי לא יסכימו דבריהם עם מעשיהם ואין בם אושר ועליהם נאמר ומאושריו מבולעים : הם דברי' · הם דברי' בעלמא לבד ר"ל הבל ואין בהם מועיל : הפועל כפי השכל · ר"ל המשעבד את שכלו על תאות נפשו ונשמע לשכלו בכל מעשהו · וזה אמנם בפעולות : ואל זה מזמותיו · וכל יצר מחשבות לבו לשכל בשכל העיוני האמת בפועל ה' ומעשהו· אשר שני חלקי האושר האמור מכונה בכתוב בשם יראה וחכמה ככתוב ראשית חכמה יראת ה' ואמרו ז"ל אם אין יראה במעשים אין חכמה בעיון : מוכן נבחר · הוא זה מוכן להיות הנבחר במין האנושי ר"ל המאושר ממנו : שהוא אהוב לאל · אחר שכבר מבואר (בפליטי לשמיני מזה) שסבת האהבה אשר בין כל שני האוהבי' הוא השוות מחשבות כי האוהבי' לכן כאשר ידבק האדם מחשבתו במחשבת הש"י ר"ל אם יעיין בחכמתו את החכמה אשר יסד ה' בשמים ובארץ אז תכון האהבה בין הש"י ובין המשכיל ההוא בעבור שדמיון חכמה יחד. וכן אמרו ז"ל ע"פ ואהבת את ה' · ז"ל הוי מסתכל בדרכיו

אשר כפי אלה וכן האושר . אמנם אשר הם מהשכל הם נבדלי' . אמנ, מזה דבר נאמר אבל לאמר זה על נכון הוא למקום עליון מזה אמנם יראה שזאת צריכה הדברי' החיצוני' מעט או פחות מאשר הוא מהמדות ואמנם ההכרחי הוא צורך לשתיהן בשוה . ואם המדינית תגיע הגוף יותר בדברי' החיצוניי' מעט הוא ההפרש . אמנם לפעולות הבדל גדול ביניה' . כי הנדיב הוא צריך לממון לעשות נדיבות והצדיק הוא צריך לעשות (נ"ק לתת) מתנות הראויות . אמנ' הלבבות אינ' גלוי' כי קצת יראו אשר אינו כן . ואשר אינ' צדיקי' ירצו (נ"א ירלו) כי רצונ' לעשו' צדק . אמנ' לגבור בכח צריך שישלי' דבר בפועל אשר הם כפי המעלה . והמסתפק צריך ממשלה כי איך יהיה גלוי או זה או אחד מהאחרי' . אמנם ישאלו האם הדבר היותר עיקר במעלות הבחירות או הפעולות ואם בשניה' יהיה השלימות . גלוי כי בשניה' יהיה . אמנ' אל הפעולות צריך לדברי' וכל אשר יהיו יותר גדולי' ויותר טובי' צריך יותי' אמנם לעיונו אין לו הכרח לדבר מאלה בפעולתו . אבל נוכל לומר כי הם מונעי' העיון כפי אשר הוא אדם ויתחבר לאחרי' ויבחר לעשות כפי המעלה הוא צריך לדברי' כאלה בהתעסקו באדם ·

פרק יב

אמנם האושר השלם שהו' פעולה עיונית מהגה יראה כי הוא ראוי לשכלי' הנבדלי' (נ"א אמנם מה הם הפעולות אשר ניח' אליה' כפי הראוי . האם הצדקות יראה דברי' התולי' כי הם אינ' מחליפי' ולא נותני' פקדונות ושאר הדברי' הדומי' להם . ולזה צחוק לאמר שהם פועלי צדקות ואינ' גבורי' סובלי הבהלות והסכנות אשר הוא סבל טוב במקומו . ואם נאמר שהם נדיבי' . למי יתנו היש להם כסף או שוה כסף . ואם אמנם יראי חטא במה ישבעו ויתענגו היש להם תאוות . יתאוו לשבוע להגה . וגם כל תנועה רחקה מהם אבל כלם יחשבו שהשכלי' הנבדלי' הם חיים בפועל תמיד ואינם מתי' . ויפעלו א"כ פועל מיוחד כי אין ראוי להיות' ישני' כמו שאמר מאנדיונ"ה . ולא יפעלו המלאכות אשר בתבונ' ועצה יכונו כי אין להם דבר עם התבונה אם כן יפעלו העיון כמו האל ית' ובו יחיו חיי אושר . כי פועל האל הנבדל

מהאושר

האושר הנמשך ממה הוא אושר אנושי : אמנם אשר הם מהשכל . אולם פעולת העיון היא נבדלת משפעליו ומשרכבי' לכן אין פעולתו פעולה אנושית כ"א אלהיית והאושר הנמשך ממנו הוא אושר אלהי : אמנם מזה דבר · והנה דברנו מזה פה שמן דבר אולם לבארו על נכון הנה מקום אחר במס"ה : שזאת צריכה · שהחכמה העיונית אינה צריכה לקניינים חיצוניים רבים למען השלים שאושר הנמשך ממנה כמו שהאושר הנמשך מהמדות שהוא צריך לקניינים חיצוניים רבים : ואמנם ההכרחי' אולם הקניינים ההכרחיים לאדם הם שוים לשני המאושרים : ואם המדינית . ואף כי המדיני' שיגיע הגוף לקניינים ההכרחיים יותר ממה שיגיע העיוני להכרחיים עכ"ז להיות מעט הבדל ביניהם על כן יאמר כי שוים הם בענינים ההכרחיי': אמנם לפעולות · אולם לפעול המדות כפי המעלה צריכה המדינית לקנייני' חיצוניי' יתרון הרבה לשלים אושר המדיני' מה שאין צורך כ"כ לשלים שאושר העיוני : כי הנדיב . הנדיב צריך לקנין העושר וכן שצדיק למען תת לדקה · משא"כ העיוני' שאינה צריכה להון ככתוב טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף : אמנם הלבבות · אשר עוד נסתו מגרעות באושר המדיניים שיסכן שירצה איש מאושר ולבו כל עמו כמו שירצה הבלתי צדיק כאלו חפצו למעשי צדק' משא"כ באושר העיון שלא יסכנו ההסתרות והתרמות : לגבור בכח · יבאר דבריו האמורים שאושר המעלות צריך לדברי' חיצוני ם כי הגבור לא יאושר באושר הגבורה אם לא יוציא גבורתו מן הכח אל הפועל משא"כ אושר העיון שאיננו יוצא החוצה לפועל לעולם : והמסתפק צריך ממשלה · גם המסתפק מוכרח שיהיה בעל יכולת להשגב במוסרות כי העני ומי שאין לו יכולת לקחת מוסרות לטובע נפשו לא יאושר בשם מסתפק : כי איך יהיה גלוי . אם לא יצא המאושר במעלה לפעלו בדברים חיצוניים . במה זה יוכר המאושר מהבלתי מאושר כי בפעולה תליא מלתא . משא"כ העיון שהעיון לבד הוא עלם הפעולה ואשם זולתו לצאת לפועל: אמנם ישאלו · אם ישאל השואל לאמר מ"ו שעיקר באושר המדיני אם הבחירה ר"ל המכונה אשר שיעין בשכל על טוב ההנהגה כמבואר (בשלישי לספר מזה) או הפעולות לבד או שניהם יחד : גלוי הוא · ישיב לאמר כי מבואר הוא ששניהם יחד יקנו האושר כי השכל המעשי לא יועיל אם לא יוציאהו לפועל כמו שקדם · וכן העושה טוב בלי השכל ועצה איננו בטוח מהכשל לפעמים כמו שנתבאר : אמנם אל הפעולות · אך להוציא לפועל השכל המעשי ולדבק בפעל המעלה מוכרח הוא לדברים רבים חיצוניים וכרבות המעלה ירבו הדברים החיצוניים המוכרחיים לה : אמנם לעיון · אך אושר העיון איננו מוכרח לדברים החיצוניים לא זו שאיננו צריך להם אלא ; אף זו שיסכן שימנעו את בעליו מהשיגו כי הטירדא והעסק יבולבל את בעליו : כפי אשר הוא אדם · אולם בבחינת היות העיון אדם ויצטרך אל הקיבוץ המדיני בהשתתפו עמהם הוא מוכרח לדברים חיצוניים אך לא בבחינת העיון :

פרק יב

אמנם שאושר השלם · אולם האושר השלם אמור שהוא העיון יראה שהוא אושר השכליים הנבדלים: אמנם מה השפעולות כי אחר שהם כמלאכים צריך להיות להם איזה פעולה כחק כל מי שהוא מהעלם מפעולותיו כמבואר (בחי' לעי' מזה) : האם הצדקות · שישאו ויתנו בצדק ולא יונו איש את רעהו במקח וממכר הנה הוא שחוק כי אין להם מ"ומ : ואיננם גבורים. גם אינ"ם פועלים פעולות הגבורי' לסבול הבהלו' והפחדים באבירות הלב כי כל זה הוא הפעליות חמריות והנה הם נבדלים מהחומר : היש להם תאוות · כי להיותם נבדלים מהחומר אין להם תאוות חמריות אשר יוכלו להשביע נפשם מהם· אך יש להם תאוה רוחנית אל העיון אשר נפשם לא ישבעו ועיניהם לא ימלאו כי אין קלה לעיון במליאתו יש' ככתוב לתבונתו אין חקר : הם חיים בפועל · ובהיותם חיים יחויב שיהיו להם איזה פעולות אשר בם יחיו כמבואר (בחי' לעי' מזה) : אשר בתבונה · התבונה פעיל המלאכות ויישר המדות כמבואר (בשלישי לספר מזה) ואלה הנבדלים לא יפעלו המלאכות ואין להם סכונות ומדות אנושיות על כן אין להם דבר עם התבונה כי אין תבונה מבלי פעולה ולא פעולות בלי תבונה : א"כ יפעלו העיון . ואחר שהם חיים ואין חיים אלא בפעול כמו שקדם לכן בהכרח יחיו חיי העיון אשר בו יאושרו : כי פועל האל · פועל האל ית' הוא בעיון והשכלה איך יעולל עלילות ליסוד כל המינים על צד היושר טוב ויהיו לאישיהם קיום במציאות זמן קצוב כפי היושר' אפשרי ·

ופוא

ודות אלוה ממעל ע"כ יעמיד בין לבה האדמה ללבה מרום וחי
בחיי כלם כל מין חיים בשעתו. וא' א' בנפול פרדיותה עליו
וייסן ויעדרו רובי תרגשותיו ותנועתו לא יחיה בחיי הדומם.
ב' כי ירעב ויאכל וישתה לא יחיה בחיי הצומח אשר גם
הנפש הצומחת תאכל שאוה סינק ליחות הארץ . ג' בעת
ירגיש מחשיו יחיה חיי ב"ח מרגיש · ד' כאשר ינהיג את
נפשו על פי מדותיה בטיב
העזר בקיבוץ המדיני אז יחיה
בחיי המדבר · שעינינו הנהגת
מעשם ידבר עמים תחתנו .
ה) בעת ישכיל באמתו יפי
לדעת האמת בפועל אלהים
ומעשהו אז יחיה בחיי
השכליים הנבדלים החיים חיי
ההסתכלות דרכי ה' והנהגתו
זה המעליות · ועל שם חמשת
מיני החיים האמורים שהאדם
חי בהם נקראת הנפש בה'
שמות · נפש רוח נשמה חיה
יחידה · פי' נפ"ש רומזת לחיי
הנפש הדוממת כי המלה מטעם
מנוחה ככתוב שבת וינפש·
ר"ת רומזת אל. חיי הצומח
הגדל באויר מטה ילמח ע"ם
האדמה · נשמ"ה רומזת אל
חיי ההרגשה מטעם כל אשר
נשמת רוח חיים באפיו .
חיה רומזת אל חיי המדבר
אשר אז יחיה חיי המדות
להיות לעזר ולהועיל בקיבוץ
המדיני . והוא מטעם נער
חיה קנה שפי' קיבוץ עם
נושאי קנה ורומח · יחי"דה
רומזת לשכל העיוני המעיין
בדברים ההכרחיים המשוללים
באמת ושקר · ונקראת
יחידה על שם כי יחידה היא
והיא מתנכרה מהשכל המעשי
המעיין בדברים שהם לרכי
הגוף ואשר בידו נתנו והם
מהוללים בטוב ורע משא"כ
העיוני שאין לו דבר עם הגוף
כמו שיבוא בזה הפרק · ואף
כי האמת הנמשכת ממנה
מקושר באלם קשרי דמהימנותא
בהסכמה אחת ר"ל שיהי'
פי המדבר מסכים עם מחשבתו
לבו המסכים עם המליאות ·
ואם שלא אלה לא יסכימו
בהסכמה אחת אז אין אמת ·

מהמורכב בזה תבדל פעולתו מהפועל אשר הוא
כפי מעלה אחרת . כי כפי ערך השכל האלהי
אל האדם כן הדברים אשר הם כפי החיים
האלהיי' אל החיים האנושיי' . אמנם הוא
ראוי . לא כמו שאמרו המזהירים כי האדם
ראוי לו לדעת הדברים אשר לאדם ובדברי
המתים כי הוא בן מות . אבל יעשה בכל
הדברי' כאלו אינו בן מות וכל הדברי' יעשי'
להיות כפי הנבחר אשר בו . כי אם הוא
קטן בשיעור הוא בכח וביוקר יותר מאד
יתעלה . אמנם יראה כי כח (נ"א כל אחד)
הוא ר"ל השכל כי יותר מיוחד והיותר טוב
אם כן בלתי ראוי הוא אם לא יבחר חיי
עצמו כי אם חיי אחר אי זה שיהיה . וזה
עם הנאמר ראשונה גם עתה כאשר הוא
מיוחד לכל אחד בטבע הוא היותר טוב והיות'
מענג לכל אחד וכי הם החיי' אשר כפי
השכל לאדי' כי זהו הדבר היות' גדול באדם
א"כ יהיה יותר מאושר . אמנ' השני לזה
הוא אשר כפי מעלה אחרת כי כפי זאת
יהיו הפעולות אנושיות כי הדברי' צדיקי'
(נ"א הצדקים) והגבורות ושאר הדברי' אשר
הם כפי המעלות זה לזה נעשה בחילופי'
ובדברי' ההכרחיי' ובכל המעשי' וההפעליו'
כי נשמור הנאות לכל אחד ואחד . הנה אלו
יראו אשר כלם דברי' אנושיי' אמנם קצת'
יראה שהם ראוי' לגוף ולהפעליות הנפש
אשר להם תתיחד המעלה אשר מהמדות ·
וזאת לתבונה כי היא התחלת התבונה היא
כפי מעלת המדות אמנ' הישרת המדות
כפי התבונה . אמנ' אלה הם מחוברי' עם
הפעליות ויהיו אצל המורכב . כי אמנ' אשר
למורכב הם מעלות אנושית . וכן יהיו החיי'
אשר

אשר בו ר"ל בשכל העיוני כאלו הוא כאחד מלאכי מרום
במרום שאין מטבעו המות : כ"א קטן הוא בשיעור · כי
עם היות האדם קטן הכמות וקצר ימים החומריים הנה הוא
רב איכות בחכמה ובדעת ואורך ימים ימי שבותו והשכל
ובזה הכח השכל העיוני יתעלה מאד מאד מב"ח ורמז לדבר
ומותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל · פי' מותר
היא החכמה אשר מאין תמצא
כי זה לבד יתן לו יתרון
אנושי ושאר המותרות הבל
המה: כי כל אחד הוא השכל .
כי כ"א מאישי האדם שלם
מעלתו הוא השכל העיוני שהוא
הבדל מיני לו וחייו הם היותר
מיוחדים לאדם משאר מיני
החיים אשר בו המשותפים
לזולתו ג"כ : א"כ בלתי ראוי.
א"כ אין ראוי לאדם לעזוב
חייו המיוחדים ולחיות בחיים
המשותפים לזולתו ג"כ : עם
הנאמר ראשונה . ר"ל שהיא
מסכים עם האמור (בחמישי
לראשון מזה) ז"ל ראוי לשום
זה אשר כפי השכל אשר הוא
יותר מיוחד וכו' : היותר
טוב. כי העיוני יתן חיים
ארוכים ונעימים לבעליו ככתוב
החכמה תחיה בעליה . ויתן
עונג ושמחה ככתוב חכמת
אדם תאיר פניו פי' שמחה
מטעם ליהודים היתה אורה ·
לכן יכלילו זה השכל העיוני
להיות האושר המיוחד : אמנם
השני · אולם החלק השני
מהשכל שהוא המעשי הוא כפי
מעלה אחרת ר"ל שהוא נותן
אושר כללי לאדם במדות
ובפעולות אנושיות לא אלהיות
כמו העיוני : כי הדברים
הצדקים · כי כל הפעולות
המעולות כמו הצדקה והגבורה
נעשות בחלופין ר"ל לפי
ערך פעולת מקבל הצדקה אל
נותן הצדקה ולפי ערך פעולת
המלחמה למסנגד עליו כי
ישולם לאיש כפעלו וכפי
הנאות לאיש ואיש כמבואר
במאמר ה' מזה . וכל אלה
הפעולות שכלולות תחת גדר
שכל המעשי הם כלם אנושיות
הנעשות חלופין זה בזה משא"כ

ובזה בוא אל הביאור ונאמר : אלה החיים הם יותר טובי'
חיי העיון הם יותר טובים מיתר מיני החיים אשר באדם
להיותם חיי מלאכי אלהים כאמור : כי כפי ערך . כי
כערך השכל הנבדל אל האדם כן ערך חייו אל חיי האדם
האנושיים בגודל ובמעלה : אמנם הוא ראוי . האדם הוא
ראוי לחיות בחיי האלהיים האלה בעבור גודל מעלתו
בהיותו נושא השכל העיוני · והוא הפך דברי המזהירים ר"ל
המוכיחים הסכלים אשר הוכח יוכיחו את בני שאדם בל ילכו
בגדולות ובנפלאות ר"ל בל יתנו מקום לשכל העיוני להשכיל
בפועל ה' ומעשהו כי אם ישימו וישכילו בשכל המעשי
לדעת לרכי הגוף בעודו בחיים . ואחריו אל המתים להכין.
לרכיו ליום המות ולגוות אל ביתו אחריו כי איש מות הוא
בטבעו : אבל יעשה · אבל אין הדבר כמו שיאמרו אלה
המזהירים כי אם ראוי שישכיל הדברים האלהיים בחלק הנבח'

העיוני שאין עסקו באלה הפעולות המתמשים לגופו כלל :
אמנם קצתם · אולם אלה הפעולות האנושיות אשר תחת
השכל המעשי פי שנים להם בגדר א' המתמשים לגוף כמו
דעת מלאכת כל מעשה מבנין הבתים ואריגת הבגדים
וכיוצא בם · ב' המתמשים אל מעלת המדות לשום חוק וגבול
אל כל מדה נכונה עד שתתייחד בעמק שוה לבוא עד
תכונת האמצעי בם : וזאת לתבונה . אולם הלד השוה
שבשניהם ששניהם יכונו בתבונה אשר בה יתיעץ השכל
המעשי לפעול פעולותיו בשני חלקי הפעולות האמורים על
לד היותר טוב כמבואר (בשלישי לששי מזה) · אמנם אלה
הם מחוברים · אולם גם המדות חוברות להפעליות הנפש
הבא מסבת הרכבת המזג אשר בגוף האנושי · וכל הפעולות
אשר למורכב הם אנושיות : וכן יהיו החיים · וכן החיים
הנמשכי' לאלה הפעולות הם בהכרח חיים אנושיים וכן
האושר

נראיה כפי המעשה . יראה כי האושר הוא בשביתה כי לא נשבות בעבור שנשבו' ונלחו' להביא השלום . כי אמנם פעולות המעלות מושמת בפעל הדברים המדיניים או בדברי המלחמה . יראה כי אינן שובתות אצל אלה המעשים . הנה בדברי המלחמה לא יבחרו כלל ללחום בעבור הדבר אשר ללחום או הכין המלחמה . כי היה נראה מכל וכל עושק ורוצח והנה הוא גם מאוהבי' יעשה לוחמים בעבור אשר מריבות ורציחות . אמנם הוא גלוי כי המדיני לא ישבות אבל חוץ מזה הוא משתדל בדברים המדיניים לדרוש שולטנות וכבוד (נ"א או) יותר כי ידרוש לו האושר ולאנשי המדינה : הנה הוא האושר דבר אחר מהמדינית . הנה הוא גלוי כי נדרוש אשר תהיה אחרת . ואם אמנם בדברי' אשר כפי פעולות המעלות אשר הוא מהמדינית והמלחמה הם קודמות במעלה וביופי ובגודל אמנם אלה לא ישבתו ויתאוו תכלית אחר ואינן נבחרות בעבור עצמן ואמנם פעל השכל יראה אשר הוא נבדל מהם והוא העיונית . ולא יתאוו שום תכלית בלתה ויהיה לו בה תענוג מיוחד אמנם זה יוסיף בפעל ומספיק בעצמו והוא שובת ובלתי עמל כמו אנושי וכל הדברים האחרים אשר [לא] ילוו אל המאושר יראה כי הם כפי זה הפעל . א"כ האושר השלם הנה הוא יהיה לאדם אשר לו אורך ימים שלם כי אין דבר בלתי שלם מהדברים אשר באושר :

פרק יא

הנה אלה החיים הם יותר טובים מהחיי' אשר הם כפי אשר הוא אדם . כי זה לא יהיה כפי אשר הוא אדם כי אם בפי דבר אלהי אשר הוא בו כפי אמנם כמה הוא נבדל זה מהמורכב

פירוש

תכלית אלתו לאחרים בו גם א"כ שאר המעלות אשר הם תכלית אחר זולתו ואינם מסורים בבחינת עצמם כמו שקייק שאין תכלית אחר לו : נראיה כפי המעשה · כפי הפעולה נראים תכלית · והאדם טוב והגבורי' שלום :: שמסכל השקט והלשם : יראה כי האושר הוא בשביתה : ואשר עיד ותלשם שספיק הוא האושר המנוחיהוא בסבבר שגומר ובלחוד : לאחרון הקם) בתכלית האחרון הנכסף בכל פעולה : בו : שסנה עקשה : התכליות כי לא יבחר הדבר לב"ת אחר בזה הוא שבלים האומר השתוקק אלא השנה בקצי התכלית : כי לא השבות . אין לשביתה תכלית לא אין המלאכתה ולא בעצמותה כמו למען הוסיף שביתה על שנים : לכן יראה שהאושר הוא גם שביתי לאיכתה התכלית האחרון . ובהיות שו"סב : התכלית האחרון בנפש לכן שקי' בדברי הא"כ בשם שבת באומרם ז"ל ליום שכלו שבת : ואלשם · לך בשאר הפעולות תכלית אשר להוה זולת הפעולה כמו המלאכה שאין תכליתה ללמוד כ"א למען הבי' השלום וכן שאר פעולות המעלות המפומות בדברי' המדיניים תכלית אחר לבל פעולה . זולת הפעולה הסיח אלא מצות בספקסם התכליות : הנה בדברי המלחמה . הורם יוכ"ם שאין הפעל עצם התכלית בדברים המדיניים כי הן לו קנה שהפעל הוא סוף עצם התכלית הנה ילחם הלוחם למען שפך דם ברצות רצח והיתם זאת נשק ורציחה והיה מחויב שיעשה מלחמה . גם עם הלוחמים אחר שאין תכלית לה זולת עצם הפעל ר"ל לרצות נפש אדם אשר בבחינת . זה התכליות אין הבדל בין טוב' למורכב : אמנם הוא גלוי . אם כן המאמר הוא שכל פועל מדיני לא ישבות מבקשת תכלית לפעולתו אשר אינה עצם הפעל בה"א : אבל שתן (?) . אין התכלית שמוחד אשר יבקש המדיני לכל פועל מלומד כאמור עוד יבקש תכלית בואל (?) הסדרי' והכבוד . או יותר מזה כי יבקש השגת האושר לו

פירוש

ולאנשי מדינתו : הנה הוא האושר . וזה בהיות האושר מדברים המדיניים על כן אליו ישים המדיני מגמת פניו : הנה הוא גלוי . א"כ המאמר הוא שהכוונת המדינה והמלחמה תכלית אחר שלם פעולותיהם ; ואם אמנם בדברים . ואם אלה שתי הפעולות · ר"ל הכוונת המדינה והמלחמה אשר להם קדימה מעלה וסדר על שאר הפעולות המדיניות יש להם תכלית אחר זולתן כל שכן שאר הפעולות המדיניות הגרועות . ואין שהם בעלי תכליות זולתן אמנם אלה . אולם אלה הפעולות המדיניות : כלם לא ישבתו מבקשת תכלית אלמן (?) לזאת כי הפעולות בלתי נבחרות בעבור עצמן משא"כ · פעל השכל העיוני שלא יתאוו בעליו שום תכלית זולתו ומתענג בו תענוג מיוחד ר"ל רוחני : יוסיף בפעל . וכל הפעולות כלם המרבה להוסיף בפעל מרבה להעזר מאולתו והוא עמל עם כל משא"כ העיון שהמעיין מספיק להרבות בעיון בעלמו ושובת מבקשת התכלי' לפעולתו ואינו עמל בפעלו זה כמו בשאר פעל האנושי ; וכל הדברים האחרים : וכן יתר המעלו' הנלוות אל המאושר כראה שהם נאותים . לפעל העיון ולהיות עזר לו : אשר לו אורך ימים . כי ברוב ימים ירב העיון וברבות נסיון היומי תרבה השגת מנהגי המיוסד במעלותיו ככתוב רוב שנים יודיעו חכמה ואורך ימים תבונה ; כי אין דבר בלתי שלם . כי הדברים הנלוים אל האושר אין בם מגרעות .

פרק יא הנה אלה החיים . למען דעת דברי זה הפי' ראוי לדעי כי כל הנמצאי' אשר במציאו' חיי' וקיימי' כל אחד בחיי' ידועי' כפי הכנו' למציאותו (וכענין זה כתב הר"י ז"ל שספי' בקלפי' יש קיום בסוד ואקים המי' את כלם) והנה נחלקי' לחמש' מיני חיי' שהם ד' מיני חיי דצומח אשר בארץ הגם והאנושי הוא חיי נגא (?) מהו' במהו' ר"ל חיי השכליי' הנבדלי' . ושן האדם הנו בפקעתו מורכב מגוף ורוח

כי אם באלה הפעולות אשר הם כמו שאמרנו תחלה:

פרק י אמנם אם האושר כפי המעלה הנה מן הראוי שיהיה היותר טוב וזה אמנם יהיה ביותר טוב יהיה שכל או דבר אחר והנה כפי הטבע יראה כי הוא ראש ואדון וכי הוא ישכיל הדברי' הטובי' והדברי' האלהיי'. יהי' הוא דבר אלהי או מהדברים אשר בנו הוא היות' אלהי מאד פעולתו כפי המעלה המיוחדת יהיה האושר שלם כי כבר נאמר כי הוא העיונית כי זה אמנם יראה כי הוא מסכים עם מה שאמרנו ראשונה ולאמת עצמו כי זאת הפעולה היא היותר נחמדת כמו שהשכל הוא מבחר הדברים אשר בנו והיא היותר נבחרת בדברי' לנו אצלם השכל. אמנם היא יותר תמידית כי נוכל לעיין תמיד יותר מעשו' כל דבר. נחשב כי ראוי להיות מעורב העונג אל האושר כי אמנם הוא היותר מענג מהדברי' אשר מהמעליות כפי המעלה אשר הוא גלוי כי העיון בחכמה. כי יראה כי יהיו בפילסופי' תענוגים נפלאי' בטוהר ובקיום. אמנם מן הראוי הוא שהיו יותר מענגי' ליודעי' מאשר לדורשי' ואשר נאמר כי הוא מספיק בעצמו ראוי שיהיה יותר אצל העיונית. אמנ' הדברי' ההכרחיים להיות בחכם וצדיק וכל הנשארי' הם צריכים שיהיו נמצאים כפי הראוי אמנ' הצדיק הוא צריך דבר לפעול הצדק. ודברי' יפעול עמהם. וכן ג"כ המסתפק והגבור וכל מהנשארים אמנם החכם הוא לבדו מספיק בעצמו. וכל אשר יהיה יותר חכם אמנם יראה כי הוא לבד הראוי לאהוב בעבור עצמו כי לא יהיה ממנו דבר כי אם העיון אמנם מהדברים הנפעלים או רב או מעט נרויח

פירוש

מה שכבר התבאר סותרו ומבואר אם כן שאין בסברות הסחוק אושר כאמור: כ"א באלה הפעולות · ר"ל בפעולות המעלה:

פרק י' אמנם אם האושר · הנה בהיות האושר כפי פעולת המעלה כאמור בסוף שקודם והנה פעולת המעלות הם רבות וראוי לדעת מי היא זו הפעולה אשר תתן אושר לבעליה · ואומר כי ראוי שיהי' התחלת האושר בפעולה היות' טוב' בפעול' המעל': ביותר טוב · בכח הפועל היותר טוב כי הכח היותר טוב פועל פעולה יותר טובה מהכח הבלתי טוב כמוהו: יהי' שכל · יהיה הכח הפועל כח שכלי או כח זולתו המעולה: כי הוא ראש · והנה הסבר' תפסוט שזה הכח אשר יפעול פעולת האושר הוא השכל להיותו הכח היותר טוב באדם יען היותו ראש ואדון לנהל כל הכחות הגשמיות על פי מדותיהם בדרך ישרה: וכי הוא ישכיל · ואף גם זאת שהוא משכיל ומבחין בין ט"ב המוחלט או המועיל ובין הטוב הערב לטעמו: והדברים האלהיים · ועוד לו המעל"ה כי הוא מפש"ט הצורות מחומרם ומוליכם אל עולמי הרוחניי' ממשיגי הגשם: יהי' הוא דבר אלהי · יהי' השכל עלם רוחני בערכנו לבד · הנה עכ"פ פעולתו כפי המעלה הפרטית והנבחרת עד שתגלה להיות אושר השלם באדם: כי היא העיונית · כבר נאמר במאמרים הקודמים שהאושר הוא השכל העיוני המעיין בדברים ההכרחיים ר"ל הטבעיים המבואר בא נת ופקר: שאמרנו ראשונה · במאמרי' הקודמי' המדברים מענין האושר · ומסכים גם כן לאמת כמבואר בזה: הוא מבחר הדברים · השכל הוא נבחר בבחינת הפועל בהיותו ראש ואדון הכחות כאמור ונבחר ג"כ מצד פעולתו בהשכיל המושכלות האלהיות כאמור: יותר תמידית · ועוד לפעולות ההשכלה מעלה מצד ההתמדי' בהיותה בלתי מוכרחת להכנה וכלים כמו פעולות החמריות כי גם בלכתו בדרך ובשכבו על מטתו ישכיל המשכיל מושכלותיו וכבר התבאר שהשכל בלתי מעורב בחומר לכן לא ישיגיהו ליאות ועייפות עד שאחרי עיון מתוק יעבור כח לעיין בלי חלישות מה שא"כ בשאר הכחות: נחשב · גם הסבר' אומרים תאמר שהעונג ראוי להיות דבוק עם האושר: כי אמנם · כי מגדר מהות האושר כפי המבואר במה שקדם · הוא שהוא התענוג היותר גדול שבהשתלמות כפי מיני מעל' והמעלו': אשר הוא גלוי · אם כן מבואר הוא שזה העונג היותר גדול הנותן אושר לבעליו כאמור יהי' העיון בחכמה יען יתן לפילוסופי' עונג נפלא: בטוהר ובקיום · רלה לומר כל משכיל בפועל אלהים ומעשהו יתענג על ה' תענוג זה בלי ערבו' עלבון וקיים לעד ככתוב ישמח לב מבקשי ה' · כי שמחתני ה' בפעליך: מענגים ליודעים · בהיות שהדבר אשר הוא בפועל הוא יותר נעלה ממלאכתו בכח · והנה יודעי העיון הם בפועל ודורשיו הם בכח חכמים לכן יתענגו היודעי' יותר מהדורשים · על כן יתענג ה' כב"י תענוג נפלא במדע חכמתו אשר יסד בפועל כמו ככתוב יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו · פי' יעמדו ברואיו אשר לכבודו ברא לעולם וישמח בהם הספק ויתענג ה' האמור בהספקם: ואשר נאמר · ומה שאמרנו בגדר האושר שהוא מספיק בעצמו הוא ענין נאות מאד לעיונים יותר משאר המעלות. אמנם הדברים ההכרחיים · כי שאר בעלי המעלות מוכרחים לקנין דברים הכרחיים להם כפי מעלותיהם הצדיק צריך לממון לפעול בו צדק ואנשים יפעול עמהם הצדק וכן המסתפק מוכרח לאנשים יספיקו לו די צרכו וכן הגבור מוכרח לאנשים אשר עליהם יתגבר אך החכם מסתפק בעיונו בעצמו בבחינת העיון: וכל אשר יהיה יותר חכם · וכל המחכים יותר הוא זה יראה בעין בחינתו שהעיון לבד הוא ראוי להיות נאהב בבחינת עצמותו יען כי לבדו הוא והשם בלבו שכלים

יראה שהם מעשים אשר כפי המעלה כי טובים ומעולי' לעשות הדברי' אשר הם נבחרי' בעבור עצמם . אבל אמנם מ'יני שחוק הם מענגים ולא יבחרו אותם בעבור אחר והנה הם יזיקו יותר מאשר יועילו כי יכניסו גופם וממונם בסכנה , אמנם רבי' אשר יראו עצמם מאושרים ימו אל אלה החברות בעבור כי אלה העריצים המושלים ישובחו באלה החברות המשחקי' כי אשר יתאוו יראו עצמם מתענגי' . ואמנם הם צריכי' לאלה ועל כן יהיו (נ"א יראו) אלה הדברי' היות' מאושרי' יען כי השלימי' יפנו אליהם . ואמנם לא יהיו אלה אות כי לא יהיה בשליט בהכרח מעלה ולא שכל אשר מהם הפעולות המעולו' ולא הם אשר הם בלתי טועמי' התענוג הטהור ובן חורין ימו אל הדברי' הגשמיי' ובעבור זה הוא ראוי לאמת איזהו הנבחר . כי אמנם הנערי' יחשבו היות דברי' נבחרים אשר הם יקרי' אצלם וכמו שמן הדבר ההו' יראה שאצל הנערי' ואצל האנשי' האחרי' הדברי, היקרי' הם אחרי' · כן הם ברשעי' ובאלה אשר הם חסידי' כמו שנאמר פעמים רבי' והנה יקרי' ותענוגי' [נ"א התענוגי' היקרי',] הם הדברי' אשר הם אצל המעולה כי אמנם לכל אחד תהיה נבחרת הפעולה כפי הקנין המיוחד לו . והדברי' המועילי' הם כפי המעולה א"כ לא יהיה האושר בשחוק כי ראוי להיות השחוק תכלית ולטרוח ולסבול רעות כל ימי החיים בעבור השחוק . כי אמנם כל הדברי' כמעט נבחרי' בעבור דבר אחר בלתי האושר . כי התכלית אמנם ליגע ולהשתדל בעבור השחוק יראה סכלות גדול ונערו' . אמנם השחוק כמו שאמר אינא"ראשין יראה שהו' נכון כי השחוק דומה למנוחה, כי בני אדם לא יוכלו לסבול תמיד העמל והם צריכי' מנוח' . והנה אין המנוח' תכלי' כי אם בעבור הפעל . אמנם יראה כי החיים המאושרי' הם כפי המעלה וזה אמנם בשמח' אבל (נ"א לא) בשחוק כי נאמר כי יותר טובי' הם הדברי' אשר כפי המעל' מההתולי' אשר בשחוק והפועל המעולה הוא מהחלק הטוב אשר באדם . ואמנם אשר הוא מהטוב הוא יותר טוב ומאושר . כבר השתמש בתענוגי' הגשמיי' כל איש ואם הוא בהמי והוא פחות מנבחר . אמנם האושר לא ינתן לאיש בהמי כמו שלא יהיה לו חיי אדם המיוחדים כי לא יהיה אושר באלה החברו

פירוש

מוחלטים גם לעושיהם : אבל אמנם · אך מיני השחוק הנה וגו' כמו קאר"טין ושח"ך אולתם עם היותם עונג לגוף שכבר התבאר במה שקדם טובם ורעתם אך כי הם נבחרים בעבור עצמם ויתכן שיחשבו בכלל האושר מה שאינם ככה וזה כי מגדר האושר היותו טוב מוחלט ומא"כ השחוק שהו' מזיק לגוף ולממון : אמנם רבים . רבים מהנחשבי' מאושרי' בעיניהם יחשבו השחוק לאושר ויתאוו לנטות אחריו וזה בהיותם חושבים שהמושלים הם מאושרי' והנה המושלים מתפארים בחברות השחוק ע"כ יחשבו רבים כי השחוק הוא אושר: לא יהיו אלה אות אולם אין זה אות אמת כי המושלים והמלכים אינם שלימי' ובעלי מעלה והשכל עד שיוקח מפעולתם אות שהם מעולות : התענוג הטהור . רוצה לענג ההשגה שהו' טהור מוחלט מבריאה והחומר ובן חורי' מהמתאוה . והטעם אין לקחת ראיה מכמו אלה השליטים אשר לא טעמו טעם האושר האמיתי מעולם שהו' עונג ההשגה: ימו . אלה השליטים ימו להתענג בתענוגים חמריים ועונג רוחני בל ידעו : ובעבור זה . לכן ראוי לברר מי הוא זה העונג האמיתי אשר לאושר יחשב : כי אמנם הנערים · כי הנה אנחנו רואים שהנערים יחשבו דברים ידועים אצלם יקרים מאד : ואצל האנשים האחרים · ואצל אנשים אחרים יחשבו אלה פחותים ודברים אחרים יחשבו יקרים וכמו כן יחשבו הדברים יקרים אשר לרשעים ומיקרים אשר אל החסידי' כן יחשב העונג המאושר המסכים לרגל ההשגה מעונג אלה השלימים השכלים כי לא בזרוע יכולת השליטים הנקנה האמיתית ולא בעונג השחוק אושר כי אם בפעולת המעולה הנקנה ובעונג המשכיל אושר : כי אמנם לכ"א . כל איש ידמה שהפעולה אשר כפי קנין המדה אשר לו היא נבחרת ככתוב כל דרך איש ישר בעיניו :

והדברים המעולים . אך הפעולה המעולה נבחרת היא כפי מנהג איש המעולה עד"שכ · ואחך תמנעה דבר מאחרי דלותי' זה הדרך לכו בו : א"כ לא יהיה · לכן לא יהיה בשחוק אושר כי אינו מדת המעולים לאבד ימיהם ולסבול רעות בעבור השגת השחוק : בלתי האושר . האושר לבדו נבחר בעבור עצמו כמו שקדם ומא"כ השחוק שהו' נבחר בעבור הפעולו' והתעמלו' כאמור אח"כ : ליגע . להיות יגע ועמל בהשגת השחוק הוא שטות : אין המנוחה תכלית . כי המנוחה התכליתית נקראת בטלה ואינה מן המדה שהיא מביאה לידי שעמום . ומבואר א"כ שאין השחוק אושר אם מצד פחיתותו ואם מצד שאינו תכלית אחרון : והפועל המעולה . ועם המבואר שהאושר ימצא בפעל המעולה ומבואר שהפעל המעולה נמשך מהחלק הטוב אשר באדם ר"ל מהחלק השכלי מבואר א"כ שהאושר תלוי בפעל השכל : כבר השתמש . ועוד ראיה שאין השחוק אושר והו' כבר ראינו שהאיש הבהמי ישתמש בשחוק והו' אינו איש מעולה ונבחר ומבואר שלאיש בהמי לא יתכן להיות חלק באושר ולולי היה השחוק אושר כמו שחשבו קצת היה לאיש הבהמי הלזה חלק באושר . מה

כי

הוא חזק . וכן אמנם יקרה גם באחרים . אמנם יראה כי כל הדברים יהיה (נ"א יהיו מענגים) אשר יראה למעולה ואם אמנם יאמ' היטב כמו שנראה . ותהיה המעלה שיעור לכל אחד מהטובות כפי אשר הוא כן יהיה בתענוגים אשר יראו לזה ודברים מענגים אשר ישמח בהם . אמנם אשר לזה הם מעצבים אם לאח' הם מענגים אין זה תימ' כי רבים הם ההפסדים ונזקי בני אדם כי אינם מתענגים כי אם לאלה ולדומים להם אמנם התענוגים אשר יודו כי הם מגונים גלוי הוא כי לא יקרו היות תענוגים כי אם לאשר הם נפסדים . אמנם אחר זה ראוי לדעת כי מאשר יראה שהם מעולים אי זה ואיך הוא היותר מיוחד באדם . הנה זה גלוי מהפעולות כי לאלה ילוו התענוגים יהיה אחד או רבים אשר לשלם והאיש המאושר התענוגים המשלימים לאלה הפעולות אשר להם יקרו ביחוד אשר (נ"א יקראו ביחוד אושר) תענוג אדם אמנם השאר המשכות וברבוי כמו שהן הפעולות :

פרק ט

אמנם אחר שנאמרו אלה הדברים שהם אצל המעלות והאהבות והתענוגים נשאר לעבור על האושר בפרט יען נשים אותו תכלית הכל בדבר בני אדם . אמנם נחזור להזכיר הדברים הנאמרים בענין שיהיה המאמר יותר קצר . אמנם אמרנו כי אינו קנין כי אז הי' כישן כל ימי חייו אשר הוא חיי הצמחים . וגם יותר כאשר הוא רוע המזל ואם אמנם לא ייטיב זה אבל יותר ראוי לשומו באיזה מהפעולות כמו שנאמר בדברים אשר אמרנו ראשונה אמנם הפעולות מהם הכרחיו' ונבחרו' בעבור דבר אחר ומהן נבחרות בעבור עצמן גלוי הוא כי האושר ראוי לשומו אחד מהדברים אשר הם נבחרים בעבור עצמם . ולא בעבור דבר אחר כי האושר אינו צריך לדבר אחר אבל הוא מספיק בעצמו . אמנם יהיו הדברים הנבחרים בעבור עצמן אשר לא נדרוש מהם כי אם הפועל אמנם באלי' יראה

טעם נכון לשינוי שעונג בין אנשי ב"א יעוין חיבורנו (אסף א"א פרשה מ"ג) : גם באחרים · ושינוי תוג האושר גורם לשינוי העונג בב"א גם ביתר הטעמים וזאת הטעם : אשר יראה למעולה · בהיות התענוגים משתנים בין ב"א קצתם יתענגו בתענוגים ידועים וישפטו שפוט כי טוב לידבק בם וקצתם יתענגו בהפכם וישפטו הפך הראשונים . א"כ איפו מי יודע מה זה טוב לב"א אשר בם יחיה חיים נעימים ומאושרים . ועל זה ישיב לאמר שזה תלוי בחיים המעולה מב"א ואשר יאמר כי שיא זו מדה טובה וזה הדרך לכו בו אליו נשמע ונעשה ככל אשר יאמר כי הוא זה טוב לב"א · ככתוב ואזנך תשמענה דבר מאחריך לאמר לכו בו · כי המעולה כמו שוה לבר"א בגוף אשר יבחר במאכלי' הבריאים כן המעולה יבחר במדות ישרים ובתענוגים ראוים · ושפי' המעלה . המעלה אשר יבחר המעולה היא תהיה שיעור ומדה לתענוגות ב"א הראוים : אשר לזה הם מעצבים . אולם התענוגים אשר יעצב בם המעולה אין ספק אם רבים יתענגו בם כי הם כמו החולי המתענגים במאכלי' גרועי' מחליאים: לאשר הם נפסדים · חוטאים אשר השחיתו נפשם : אמנם אח"ז . אולם בפרקים הבאים יבאר מי זאת הפעולה מכל המעלות אשר יבחר המעולה אשר לא יתרון על שאר המעלות אשר יבחר המעול' והם כלם כמו הלצות ר"ל זאת המעלה העליונה: הנה זה גלוי מהפעולו' .התענוג המעולה ניכר מהפעולו' המעולו' המיוחדת לו' והפעולות המעולות כדלות במאזן מהגרועות כפי אשר יבחרם המעולה בב"א · והתענוגים הבלוים ר"ל הטובים שאלה הפעולות הנבחרים : התענוגים המשלימים · והם התענוגים המשלימים ר"ל הדבוקים באלו הפעולו' ומסובבי' מהם נקראים תענוג האדם ואשרו : אמנם השאר . אך יתר התענוג יש הם הלצות לקנין האושר למי שיודע להתנהג בם בדרך ישרה :

פרק ט אמנם אחר שנאמרו · אחר המבואר בפרקים הקודמי' מעלת האהב' ותענוגים וכי בכללם ימלא האדם אושר כללי · ראוי לבאר בזה מי זאת האהבה הפרט ית היא המעולה על כולם עד שהעונג הנמשך ממנה לו תספק האושר הפרטי אשר הוא יכלם להיות תכלית מציאות האדם להתענג בו : אמנם נחזור · נחזור להזכיר בקיצור הדברים הנאמרים בפרקים הקודמים בענין

האושר ומהותו : אמנם אמרנו כי איננו קנין · יעוין (בספר לראשון מזה) : כישן · כי גם הישן יתואר בתואר קנין המעלה אשר הוא בכח עליה · כמו שנקרא לבונה גם בהיותו ישן בשם בונה בעבור שהוא בכחו לבנות אם יהיה ער : חיי הצמחים · הישן חי בכח הזן בשינתו שהוא חיי הצמחים : וגם יותר · לו יונח שהאושר תלוי בקנין ר"ל בכח אשר אל קנין המעלה אשר בכל הי' בפועל · יהיו גם הקשיים בכלל המאושרים להיות בכחו קנין האושר : ואם אמנם לא ייטיב · אף כי לא ייטיב בפועל הישן ובעל רע המזל עכ"ז יהיו מאושרים לפי זאת ההנחה אשר הנחנו שהאושר היא בקנין והוא דבר בשכל וכבר התבאר סותרו (בספר לראשון מזה) באיזה מהפעולות · ראוי לשום קנין האושר שהוא תכלית בפעולה מה מהפעולות המעולות כמו שהתבאר (בפרק השכל) : מהם הכרחיות · ואמר שהפעולות אשר בהן ראוי שימלא האושר פי שנים להם במין אחד הם המשמשים אל התכלית השגת התכלית שאיננו האחרון כמו עשיית הרסנים המוכרחות לתכלית רכיבת הסוסים כמבואר (בא' לראשון מזה) · ב' הם הפעולות שהם עצם התכלית האחרון והעליון והם הנבחרות בעבור עצמן כמו רכיבת הסוסים ובמין האחרון הזה ראוי שימלא האושר כמבואר (ברביעי לראשון מזה) : מספיק בעצמו · גם זה מבואר (בפרק הנזכר יעוי"ם) : כי אם הפועל · לא נבקש תכלית אחר לפעולה : אמנם באלה · אולם באלה הפעולות הרבות אשר הם בעבור עצמם ר"ל הנעשות לתכלית האחרון ואין אחריהן תכלי' אחר יראה שימלא האושר בקצתיה' והם הפעולות אשר כפי המעלה ר"ל כפי המדה המעולה כי הם הנדרשים בעבור עצמם וטובים ומוצלחים

פרק ה אמנם

יען כי העונג המיוחד יחזק הפעולות ויעשה אותם נשארות יותר ויותר טובות. וההענגים הזרים יפעלו אשר העצבים המיוחדים. כי העצבים המיוחדים ישחיתו הפעולות כמו אם לא תהיה הכתיבה בכלי נאה או העצב (נ״א בלי הנאה והענג) או לטעון. הנה זה לא יכתוב וזה אמנם לא יטעון בעבור העצב הבא אליו מזאת הפעולה. הנה אמנם יקרה בהפך אצל הפעולות מהתענוגים (נ״א הזרים) והעצבים המיוחדים אשר יהיו בפועל בפני עצמו. אמנם התענוגים הזרים כבר נאמר כי הם יעשו קרוב למה שיעשו העצבים כי יפסידו. אך אינו שוה אמנם הפעולות הם נבדלים בחסר וברשע. ובאלה אמנם הם ראוים לבחור אותם ואלה אמנם הם ראוים לברוח מהם. ומהם אמנם בינונים כן יהיו התענוגים דומים להם. כי לכל פעולה יהיה עונג מיוחד. ואשר הם טובים יהיו המיוחדים להם מועילים ואשר הם רעים רעים. כי אמנם התאוות (נ״א הטובות) הם משובחות והרעות הם מגונות. אמנם יותר הם מיוחדים התענוגים לפעולות אשר הם בהם. מהתאוות כי אלה אמנם הם נבדלים מהם בזמן ובטבע ואלה התענוגים אמנם הם קרובים לפעולות ובלתי נבדלים. ועל כן יקרה ספק קצת אם הפועל הוא דבר אחר עם העונג. אבל אמנם לא יראה שיהיה העונג פעולת השכל או החוש כי זה בלתי ראוי אבל בעבור שלא יתפרדו איש מעל אחיו יראה לקצת שהם דבר אחד. על כן יראה כי כמו שהפעולות הם נחלקות וכן התענוגים. אמנם יבדל חוש הראות מן המשוש בזכות והשמע והריח מהטעם. וכן ג״כ יובדלו התענוגים מאלה אשר הם אצל השכל וכל אחד זה מזה יען כי כל אחד מהדברים ענין מיוחד כמו שהוא גם בפועל אמנם הפעולות יבדלו כפי המינים. הנה זה ברור למשגיח בזה. יראה אשר ההנאות מתחלפות כי עונג הסוס הוא עונג אחר מעונג הכלב והארי כמו שאמר אירו״קלימוש כי החמור יבחר התבן מהזהב כי המזון הוא יותר עונג לחמורים מהזהב ועל כן אשר הם ממינים מתחלפים יתחלפו במין אמנם אשר הם ממין אחד לא יתחלפו כי הוא זה נכון אמנם יבדלו לא מעט בבני אדם. כי דברים אחדים יענגו לקצת ויעציבו לקצת ולאלה יהיה עצלים ושנואים אמנם לאלה הם מענגי׳ ונאהבים ואמנם כן יקרה בדברים המתוקים כי לא יראה דבר אחד לחולה ולברי׳ ולא יהיה חחם שוה לאשר הוא חלש ולאשר

פרק ה אמנם יען ־ הולם בעבור ססעמה המיוחד לפעולה ־ והם יחזק הפעולה ססיה המיוגדם בו · והעלב המיוחד ימחים הפעולה המיוגדם לן לפי המכוחר בסכל חשר כן יפעל העונג הזר בהדבקו עם העונג המיוחד ר״ל שהעונג הזר ימחים הפעולי המיוחדת לעונג המיוחד כמו העלב המיוחד כמבוחר בל זה בקודם : אם לא תהיה הכתיבה · כמו שיקרה לכ״סכ או טוען בלי הנאה בעבור עונג זר או עלב מיוחד הפעולה עם עוד. הכתיבה . נהעוגה והמשא . הנה אמנם יקרה · לכן יהיה הנקרם הנמשך מהתענוגים הזרים והעלבים המיוחדים הפך הנמשך מהעונג המיוחד ר״ל העונג המיוחד יחזק הפעולה והעלב ימחים והעונג הזר יעשה קרוב למה שיעשה העלב ר״ל ימחים אך לא כמו העלב: אמנם הפעולות · הולם ממתבאר כי לפעולות האדם מדבר העונג להם הם שלשה חלוקים אחד טובים ברלוי לדבק בהם · ב׳ רעים ברלוי להתרחק מהם · ג׳ בינוניים · לכן יהיו התענוגים ג״כ שלשה מינים כמוהם בהיות לכל פעולי עונג מיוחד . כמוהם בחמור: הטובות הם משובחות · ומזה ימשך הנאה והמגונה בפעולות ובתענוגים · ואמנם יותר ר״ל. כמו זה ימשך שובן ורעשן הנאה והמגונה בם : אמנם יותר הם מיוחדים · יותר דביקו׳ הם התענוגים עם הפעולות המיוחדות להנאה מהדבקן בתאוות המכילות אל העונג והפעולות וזה כי יתכן שיתאוה המתאוה עונג מה ולא יתענג בו מתאוה העונג והפעולה המיוחדת לו הם דבקים לעולם כי לא יתכן להתענג מבלי פעולה · לכן יאותו אחרי כאה ומגונה לעונג יותר מלתאוה: בזמן ובטבע · התאוה יש לה קדימה זמנית וטבעית על העונג כי היא קודמת בזמן ובטבע מתאוה העונג שהוא מאוחר בזמן ומסובב מן התאוה ודבוק בפועל : וע״כ יקרה ספק · בעבור שאין עונג בלי מפעל על כן ספקו קלת לאמר אולי יהיה כל עונג עם פעולתו המיוחדת ענין אחד · אמנם לא יראה · אך הספק מקום לספקם זה בהיות שהעונג

מגיע לו בגדר זה ורואי שאין העונג המוטב לכל המשכיל המושכלו · כי גשמי והוא המוטב לכל תרגים באחד החושים · והמתבאר מענג. השכלם הוא סגל רוחני וסגל ההרגשה הוא חמרי · ואף כי לו יוכח שהעונג הוא עלם אחר עם פעולתו המיוחדת יהיה לעולם פי שנים כמסום חמרי ורוחני מה שלא יתכן להיות בעלם אחד · ואף כי נראהו מובדל בההום ההושים. ג״כ כי לא יהיו עלם אחד ברשום ובממש: כמו שהפעולות נחלקות כמו שההום הפעולות היא עלם כן העונג הדבוק עמהם : בזכות · שה״א מוסרם לזכות העין והאור · וכן השמע והריח יותר דקים מהטעם כי הם יורגשו מרחוק ועי׳ אמצעי משא״כ הטעם: אשר הם אצל השכל · התענוגים השכליים נבדלים מהחמריים כי אין בם לא אכילה ולא שתיה והוא מעין עוה״ב כאמרם ז״ל עוה״ב אין בו לא אכילה ולא שתיה כ״א לדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה . פי׳ השכל אשר בראשי הלדיקים הוא לעטרות להם ומתענגים על נועם ה׳ מזיו השכלם אמיתתו : וכל אחד זה מזה · וכן התענוגים החמריים נבדלים זה מזה כמו שיובדלו הפעולות המיוחדות: ועל כן אשר הם מינים מתחלפים · כל מין חי מתחלף למין זולתו בעונג יש מין עוף שהוא מתענג באכילת הברזל ויש שהוא מתענג בריח רע עד שיקנן קינו בלואת ב״א וזולתם למיניהם כל אחד מתענג בעונג אחר : אשר הם ממין אחד · אולם הכלל הזה בב״א שכל אישי מין אחד לא יתחלפו בעונג כי כל אישי המינים אחד אחד להם בעונג · משא״כ באדם שכל אישי מינו מתחלפים בעונג . איש אחד יאהב מתוק ואיש אחר ירצה ואיש אחר חמוץ · מה שיאהב זה ישנא זה : כן יקרה בדברים המתוקים · זה יקרה בחוש הטעם שמתוק לאיש שיהיה בבני אדם לא יענג במיני מטעמים טובים כאמור ובכח זה הסיבה כין ב״א הוא מיני המזג והטעם שוה לחג אים הוא שגואב לו · והם אמרו כי לא יראה דבר אחד לחולה ולבריא · וכבר ביארנו

הטעם

פרק ז

פרק ז אמנם יחשוב אדם כי יתאוו התענוגים יען כי כלם יתאוו לחיות · אמנם החיים הוא בפעל מה וכל אחד יפעל אצל הדברים ובדברי׳ אשר יבחר יותר כמו המוס״יקי אצל הקולות הערכיים ואמנם אוהב תבונה ישום אצל העיוניים וכן ג״כ כל אחד מהנשארי׳ אמנם העונג ישלים הפעולות וכן החיים אשר יתאוו הכל . א״כ מן הראוי הוא שיתאוו העונג כי ישלים לכל אחד החיים אשר הוא הנבחר אמנם האם נבחר החיים בעבור (ג״א העונג) יעזוב עתה . אמנם יראה שהם מחוברי׳ ולא יקבלו הבדלה . אמנם בבלתי פועל לא יהי׳ עונג . הנה יראה כי התענוגים מתחלפים במין . כי נחשוב כי הדברים המתחלפי׳ במין ישלמו במינים מתחלפים · והנה כן יראה בדברים הטבעיים ובמלאכות דתיים (ג״א ובמלאכותיים) כמו ב״ח והאילנות והמשכנות והצורות והבית והכלים וכן הפעולו׳ מתחלפו׳ במין . אמנם יתחלפו בשכל מאלה אשר הם כפי החוש ואלה עצמם יתחלפו במין וגם התענוגים המשלימים אותם · אמנם יהי׳ גלוי מאשר ייחד כל אחד מהתענוגים כל אחד מהפעולות אשר ישלים כי אמנם העונג המיוחד יוסף על הפועל כי יותר ישפטו הפרטים ויותר מהר יחקרו הפועלים בעונג כמו חכמת השיעור כי הם שמחים בדבר אשר מהשעורים ויותר הם מבינים הפרטיים וכן הוא אמנם באוהבי המוס״יקא או אוהבי הבנין מאד וכן כל השאר כשיוסיפו בפעל המיוחד שמחים בו כי התענוגים יוסיפו אמנם הנוספים הם ממין אחר וכן המיוחדי׳ להם הם ממין אחר . עוד אמנם יראה זה מאש׳ יהיה בתענוגים האחרים המונעים הפעולות כי האוהבים לשמוע קול השיר לא יוכלו להבין דברים אחרים אם ישמעו קול המשורר כי יותר ישמחו לקול השיר מהפעל אשר לפניו א״כ העונג אשר כפי קול השיר ישחית פעל אשר הוא כפי הדבור . ואמנם כזה יקרה בשאר הדברים כאשר יפעל יחד ב׳ דברים כי כאשר יותר מהנה יראה האחר . ואם יוסיף מאד בעונג יותר מאד לא יפעל דבר באחר ובעבור זה (ג״א השמחים) אלי גיל באיזה דבר שיהיה לא יפעלו דבר אחר ועושה (ג״א ונעשה) דברים אחרים בהיותנו שמחים בדבר אחר בנחת כמו בראותנו משחקים בארמון נאכל זרעונים . *ויותר יקרה זה* בשיראה בי נלחמים שלא בראוי :

פירוש

פרק ז אמנם יחשוב אדם · אולם ישים האדם אל אל לבו גודל כמו של עונג שהוא עצם החיות לכל חי ומדבר כי עצם החיים הוא פועל אשר מוחש ככתוב (נפ׳ לפ׳ שם) ואם כן איפו ראוי להתאוות התענוגים בעבור שכל חי ומתאוה לחיות והחיות הוא עצם שהעונג הוא׳ בפועל המוחש והמורגש ככתוב בקודם : וכל אחד יפעל . כל איש יפעל מוחש כפי אשר יאהב להתענג ובו יקי׳ חיים עריבי׳ ונעימי׳ כמו אוהב נגן יעסוק בפעולת הנגינה ויתענג בה ואוהב תבונה ישום לבו אל העיון ויתענג בו וככה יתר הפעולות והתענוגים הנמשכי׳ מהם: א״כ מן הראוי · לכן יחויב מזה שכל חי יתאוה העונג לחיות שהוא ישלי׳ חייו אשר בו הוא חפץ: שהםמחוברי׳. ר״ל החיים והעונג חוברים יחד והנבחר בא׳ מהם נוחר בשני בהכרח : אמנם בבלתי פועל · אך על כ״פ בלי פועל אחד המוחשי׳ או השכל לא ישג העונג : מתחלפים במין · התענוגים משתנים זה״ז על מינים רבים · כי עונג השמי׳ איננו ממין עונג הראות : כי נחשוב · אף כי שנראה נוטה שהשלימי׳ המינים השונים שונים גם כן והדברים הטבעיים והמלאכותיים לעד כי שלימות הב״ח הוא שונה משלימו׳ הצמחי׳ ומשלימית׳ גם כן שונים · הצמח ישלם טוב טעםומראה ומשלימו הם טוב הארץ והמים והגשם · ושלימות הב״ח הוא הבריאות ומשלימיו הם המזון וכמו כן במלאכותיי׳ : אמנם יתחלפו בשכל · העונג השכלי שונה מעונג המוחשי · וגם תענוגי המוחשים שונים זה מזה כי הראות לא יתענג בעונג השמע וכיוצא בזה במאמר המוחשים ·

מאמר ייחד · עוד יאמר בתוספת הסבות העונג למינים שונים הוא בהיות עונג מיוחד לכל פעולה מיוחדת אשר ישלימה · וזה העונג המיוחד יוסיף בפעולה ההיא המיוחדת · כמו שנראה שבעלי חכמת השיעור יתענגו על טעם חכמתם ויוסיפו בחכמת השיעור ובעלי חכמה אחרי׳ יתענגו בלימודם ויוסיפו בחכמתם אך העונג המיוחד לא יוסיף פועל בזולת כ״א המיוחד לעונג המיוחד הזו׳ וזה לאות כי הנוספים הם נבדלים זה מזה · ובהיות כל נוסף ממין אשר עליו מוסף לכן יהיו העונגי׳ אשר עליהם נוספו הנוספים הנבדלים · ג״כ נבדלים במינים שונים: כי הם שמחים בדבר׳ השמח׳ תוסיף חכמ׳ למעיין והחכמ׳ עצמה תשמחהו ככת׳ חכמת אדם תאיר פניו פי׳ תשמחהו ככתוב ליהודים היתה אורה ושמחה ואמרו ז״ל כד פתח רבי בשמעתא הוה אמר מלתא דבדיחותא כו׳ וככה גם כי תוסיפהו לכל פועל לפעול פעולה שלימה ויוסי׳ עלי׳ נוספות : עוד אמנם · עוד תוספת אחר שהתענוגי׳ נבדלים למינים שונים בהיות שלא יתכן שיתענג המתענג בשני תענוגים בפעם אחת כי היותר מענג יבטל הפחות ממנו עד שלא יורגש כלל : לא יפעל דבר באחר · המתענג הרבה בעונג אחד לא יוכל לפעול בעונג אחר בעבור שאיננו מינו : בנחת · אולם ברפיון העונג נוכל להתענג בעונג אחר עמו ג״כ כמו שנוכל להתענג למראה השחוק ולאכול גם כן בעבור שכל אחד מהם איננו חזק העונג : כ׳ כלוחמים · ראות המלחמה הראויה היא עונג חזק אך הבלתי ראויה הוא עונג רפה לכן נוכל להתענג בעונג אחר עמו :

אמנם

אמנם

בנוצלת חכמה בנגד האור ( ) אך כעת נודע גדרו שהאור הוא גשם בעל כמות מתנועע פנים ואחור בתנועה זמנית שיותר מהירה עד שנשמנה, מנוטין יתנועע תהשתם אל הארץ · ולפי זה גם כפילה האור והשוחה אל העין הווה בזמן ויתחייב א"כ שהראות יושג בהוים ותנועה זמנית לפי קירוב וריחוק קלת חלקי המוחש מקבלתם · ואם יאמר שכל חלק ממנו נראה פתאום עכ"פ הנה יהיה המתחייב מזה שיסוב הזמן מורכב מעתו' בבלי הנח' והתנוע' המנוחה אח סקר יעוין מור' בע"ג לרמשון בהקדמי' הנ' ממנו :

פרק ו אמנם פעל כל חוש · אמר אמר ביאר בקודם שהעונג לא יתפעל בתנועה ובהויה ביאר בזה מהות העונג ואיך יקום ר"ל איך יתהוה ואומר שגדר העונג הוא מוחש או מורגש שלם · אמנם שלימות כל חוש לו שם בשלשה דברים הנאותים לחוש הוא א' בריאות החוש ר"ל שיהי' לו הכנה טובה לקבל המוחש · ב' הכנת המוחש באופן שיהי' נאות להיות מורגש · ג' הכנת הלירוף שבין החוש והמוחש דרך משל בחוש הראות מוכרח לבריאות העינים ולבירור המוחש ולהיות מואר ובלתי רחוק מהעין · ובזה ישלם הראות ויושג העונג לרוא' בהיות המרא' דבר נערב לנפש : ובכיוצא בזה בשאר המוחשי' ובהשג' השכל ג"כ : אין הפרש · אין הבדל אם נייחס הפעולה לחוש או לאדם נושא החוש : כשהוא מוכן · אמר המתרגם הסוב יאמר על מי שהחוש שלו שלם מאד עד שהוא מוכן לקבל המוחש היותר חזק הוא יתן עונג חזק לבעליו : וכן ג"כ יהי' לשכל גם אם יהיה השכל מוכן להשכיל והמושכל מוכן להיות השכל יותר עונג להשכיל : אמנם העונג

פרק ו אמנם פעל כל חוש הוא מפעל בערך אל החוש · ואז יפעל

על השלימות כשהו' מוכן לדבר היות' נאו' מהדברי' אשר הם תחת החוש ההו' והנה בזה יראה פועל יותר שלם . אמנם אין הפרש בין שנאמר אשר הוא יפעל או אשר הוא בו כי כל אחד מהם הפועל הוא טוב כשהו' מוכן אל אשר הוא יותר חזק מהדברי' אשר הם תחתיו . ואמנם זה יראה אשר יהי' שלם מאד יהיה מאד מתענג כי כפי כל חוש יהיה העונג וכן ג"כ יהי' לשכל ולהשגחי' (נ"א ולהשגה) ואמנם היותר מענג הוא היותר שלם הוא אשר יותר נאות ליותר טוב מהדברים אשר תחתיו . אמנם העונג ישלים הפיעל ולא . אמנם ישלים העונג כמו שישלי' המוחש והחוש כי הם הוים מעולים כמו (נ"א שלא) יהיה ג"כ הבריאות והרופ' סבה אחת לרפוי . אמנם כפי כל אחד מהחושים יהיה העונג . זהו כי נאמר ראיות ושמיעות כי הם מענגות . אמנם גלוי הוא והוא מנוסה כי כאשר יהיה החוש אמיץ מאד ויפעל לנוש' נאות הנה באלה ההוים במוחש וכאשר לו החוש תמיד יהיה העונג מצוי כמו שהו' בשאר הדברים בהיות מצוי הפועל והמקבל . אמנם העונג ישלים לה (נ"א לא) כמו הקנין אשר הוא בדבר הבא מחוץ כמו תכלית כמו היופי בנערים אמנם כל עוד שהמוחש והמוכן יהיה כראוי ופעל ההרגש או המשגיח כן יהיה בפועל העונג כי כשההוים הם דומים זה לזה הם כפי ענין אחד ולפועל ולמתפעל הדבר ההוא מוכן להעשות א"כ האין אחד שיתענג תמיד בשוה לפי שיגיע כי כל הדברים הגשמיי' לא יוכלו לפעול תמיד וא"כ לא יהיה עונג תמיד כי הוא הולך אחר הפועל אמנם קצת יתענגו בדברים חדשים אמנם באחרים לא כן היא בעבור כי בתחלה בעבור התאוה הרצון נוטה אחר זה והוא פועל בחוזק אצל זה הדבר כמו שהו' במביטים דבר אשר לא ראוי אח"כ לא יהיה הפועל אשר בזה כ"א בעצל' ובעבור זה יחלוש העונג : אמנם

ישלים הפועל · והנה העונג ישלים את פועלו להיות שלם בהגנות · אך לא ישלים העונג את בעליו כמו שישלמהו החוש והמוחש · כי הם הוים מעולים כי החוש והמוחש הם פועלים מעולים בדבר ההרגשה ואם בלעדם משא"כ העונג שאיננו פועל בעלם כמוהם ואיננו רק הנמשך מפעולתם כהמשך הבריאות מפעולות הרופא ואינם שניהם סבה אחת לרפוא כ"א הרפא פועל והבריאות כמסך מפעולתו : ראיות ושמועות · כמו שיתענג המתענג מראי' בדבר יפה ומשמע הניגון יהיה העונג הוא הנמשך מהרגשת החוש והמוחש · וכפי שלימות החוש ואמנו ר"ל חזקו כן יהי' שלימות העונג ואמנו : כמו הקנין איננו משלים את בעליו כמו שלימות המדה שהוא עושה קנין נפשי והרגל דבר לאחר זמן אבל תשלמת העונג היא לשעתו כל עוד שהמוחש והמוכן כראוי העונג מצוי ובסור המוחש כן יסור העונג · א"כ האין אחד · יספק ויאמר אחר שהעונג מצוי כל זמן ההרגשה כאמור למה א"כ לא יתמיד העונג בשוה בעת ההרגשה · על זה ישיב לאמר לפי שיגיע ר"ל החוש ילאה בהרגשתו על כן יחלוש העונג כי כבר התבאר שחוזק ההרגשה יחזק העונג וחולשתו יחלישהו : בדברים חדשים רוב אדם יתענגו בהשגתם דברים חדשים ככתוב דגן ותירוש נזוקן יתאלצו והתענוגות בני אדם חדשות ייתאלו (אסף ח"ז ל"ו) : אמנם באחרית · ר"ל בסופו לא יתענגו כל כך בשכבר שב החדש' לאתיישן : בעבור התאוה · בעבור חוזק התאוה לדבק בדבר המענג שהוא יפעל החוש בחוזק בתחל' וישלם באחרית : במביטים · כמו שהו' ברואים דבר חדש · שיתענג בתחלה ובסוף ישלם העונג :

מתפעל בתנועה זמנית בהמשך הליכותו עד שישלים
בעתה האחרונה ומזמן המשך אבל כל ראיה קודם
שלמה בשעה ומשך זמן הראות מורכב מראיות קצרו׳
שלמות כל אחת בבחינת עצמה · ולא יקבל אחד
עונג · לא יצויר קבלת העונג בהמשך זמני היותר
גדול מה שהיה · ולכן לא
יתואר העונג בתנועה כי
כל תנוע׳ שהיא בזמן מורכ׳
מעתו׳ רבות ומש"כ העונג
שהוא כשלם בעתה אחת
שאינו זמן ואין בה
תנועה כאמור : והיא
לתכלית · כל תנועה היא
לתכלית להגיע אל מה
שאליו תהי׳ התנועה אשר
ישלם בעתה האחרונה
מהמשך זמן התנועה : כמו
בבנין שלם · כמו הבנין
השלם במשך זמני בעתה
האחרונה ממנה וכל הבנבה
בעתות הקודמות ממנה הם
חלקי הבנין ובלתי שלימים:
כי הם ממין אחר · כי
הבנין השלם הוא מין
נבדל בערך חלקי הבנין
שהם מחלקי השלימים אל
המעון השלם שאין צריך
לבנות אחריו כלום וכן
החלקים נבדלים זה מזה
ואינם שלמים כי אם
בהרכבת כלם יחד : אמנם
ביסודות · אבל בחלקי
הבית הם בלתי שלימים
עדיינה עד עת השלום
הבנין לכן לא תהי׳ לכל
חלק תנועה שלימה כ"א
לכלם יחד ההווה במשך
זמן הבנין כלו :: מאין
לאן · ממקום למקום
כלומר ממה שממנו אל מה
שאליו : נבדל במינים ·
תנועה ההעתקה היא
נבדלת במינים נבדלים ממני׳
תנועה מדובקת כמו פריסת
העופות ומהם מופסקת

צריך אשר בהיותו עשוי באחרונה ישלים
מינו . ואמנם בזה יראה כי הוא העתג כי
כלו יחד ולא יקבל אחד עונג בזמן אשר
בזמן יותר גדול יושלם המין . ובעבור זה
לא תהי׳ תנועה כי כל תנועה בזמן והיא
לתכלית מה כמו בבנין שלם כאשר יעשה
אשר ירצה . אמנם בכל זמן או זה בחלקי
זמן וכלם בלתי שלימים כי הם ממין אחר
אצל כל הדבר וכן זה לזה . כי הרכבת
האבנים הוא דבר אחר אצל תקרת הקורות .
וזאת דבר אחר אצל עשיית המעון והשלמת
כי אינו צריך דבר עתה להשלימו אמנם
ביסודות דברים רבים בלתי שלמים כי לכל
אחד סגולת החלק א"כ הם נבדלי׳ במין ולא
יהיה בכל חלקי זמן תנועה שלם . אבל אמנם
יהיה בכל הזמן ואמנם כן בהליכה ובשאר
התנועות כי אם ההליכה היא תנועה מאין
לאן וזהו נבדל במינים . התעופפות הליכה
קפיצה ודומה לזה . ואמנם לא לבד יהיה
כן אבל בהליכה עצמה כי לא יהיה אחר
מאין לאן ולא יהיה אחר בשיעור אחד גאם
הם דבר אחד בעצם כי לא יעבור בקו לבד
כי גם במקום אשר הוא אחר לקו האחר .
אמנם כבר נאמר במ"א אמתת הדבר במקו׳
אמנם יראה כי לא בכל חלקי הזמן תהיה
התנועה שלמה כי תנועות רבות הם בלתי
שלימות ונבדלות במין . אבל אמנם מן
העונג בכל הזמן הוא שלם . הנה הוא גלוי
כי הם אחדים זה אצל זה וכי העונג הוא
מאשר הם מהכל ומהשלימים . אמנם יראה
זה מזה כי לא יקרה להתנועע בבלתי זמן
אמנם התענג יהיה כלו בעתה . אמנם
מאלה הוא גלוי כי לא יאמרו טוב האומרי׳
כי העונג הוא תנועה או הויה . וזה אינו
כי אלה יאמרו בדברים מתחלקים ולא בכלם
יחד . וגם אין הויה לראות ולא לנקודי׳ ולא
לאחדות ואין אחד מאלה תנועה ולא ג"כ
לעונג כי הוא כל .

אמנם

החלוקה ההיא ד"מ אם יתנועע המתנועע מה בזמן
ד׳ שעות דרך ד׳ מילין · הנה אם נקח מהמ
רביעית הזמן שהוא שעה אחת בהכרח יעלה מהמ
רביעית התנועה ורביעית הדרך ונאמר שהמתנועע
בהכרח הלך מיל אחד בשעה אחת : כי לא בכל חלקי
הזמן · ולפ"ז לא תהיה
בחלקי הזמן תנועה שלימה
כ"א חלקי תנועות ומש"כ
העונג · שהוא שלם בכל
עתה מהמשך זמן העונג והם
העונגים אחדים ושלימים
באים זה אחר זה . גם
כאמור · וכי העונג · גדר
העונג שהכל ממנו מורכב
מהעונגים שלמים אחדים
באים זה אחר זה : אמנם
יראה זה · אולם זה הוא
המוכח מזה שאין תנועה
בלי זמן · ובהיות העונג
הוה בעתה שאינה זמן
לקוצר מדתה לכן לא יצויר
בו תנועה : מאלה הוא
גלוי · ומבואר א"כ מזה
כי לא טוב אמרו שהעונג
הוא תנועה והויה : כי
אלה : כי תנועה והויה
יאמרו בדברים המורכבים
מחלקי׳ כמו תנועת ההליכ׳
מה שאין כן העונג
המורכב מאחדים שלימים
שאין בם תנועה : וגם
אין הוי׳ לראות · מופשי
הראות לא יושגו בהויה
הדרגי׳ ההוה בזמן ובתנוע׳
כ"א פתאום יושג · וכן
הנקודה ר"ל גשם קטן
הכמות מאד עד שלא תקבל
החלוקה לתכלית קטנותה
גם יצויר מציאותו והיא
המכונה בשם עצם פרדי
בדברי הרב המורה בע"ג
לראשון יעו"ש בהקדמה
פא׳ והב׳ ממנו :: וכן
האחדות ר"ל עצם הפשוט
בלי שום הרכבה אשר

כמו הליכה וקפיצת שאר הב"ח וכלם מאין לאן : משכנו שלא יהיה נפל . כיון להיות שבגל הכמות
כי גם במקום · תנועת ההעתקה אין לה מעלות מורכב מחלקים שכנויים עכ"פ הפך האמור : כל
בקו אחד לבד אבל תעבור מקו לקו ברוחב מקום אלה לא יתהוו בהויה זמנית ותנועה הדרגית שנדרש
גם כן והיא תנועה משונות : אמנם כבר נאמר לאת חלק אחר חלק וכפי תמונת אין שאלא חלקים :
במ"א · כבר ביאר בספר השמע בגדר המקום כי הוא כל · העונג הוא עצם כללי שאין בו חלקים
שהזמן והתנועה ודרך שלקחם בהליכות ר"ל כאמור · כאום המבאר הנה בזמן המיקר עדין לא
בהחלק אחד מהם יחולקו השאחרים על ערך נודע מהות האור והראות באשר ירקה התואה

הרוצה כי אלה . אמנם תענוגים (נ"א אינם תענוגים במוחלט) כי אם תענוגים לאשר הם בדרך רע . אין לחשוב שיהיו תענוגי' בהחלט כי אם באלה לבד . כמו הדברי' אשר הם בריאים לחולי' או המרים או המתוקי' . וגם לא יראו לבנים הדברי' אשר יראו כן לבעלי חולי העינים . או נוכל לומר כי התענוגים הם נבחרי' אבל אינם לכל כמו העושר כי אינו ראוי לבגוד (נ"א לבוגד) והדברי' אשר הם בריאים לא לכל . או נאמר כי התענוגי' הם נבדלי' אל מינים כי מהם אשר הם לטובי' ומהם לפתאי' . כי לא יתענג אשר אינו צדיק בדברים הראוי' לצדיק כמו שלא יתענג מי שאינו מוסיקי בדברי' אשר הם למוס"קי כדומה בזה לשאר . אמנם גלוי כי האוהב כפי המעלה בלתי החונף וכי לא יהיה הטוב העונג או הם נבדלי' במין כי זה ידבר אל הטוב וזה אמנם אל העונג . והנה זה יגונה . אמנם זה ישובח כי אין בדברי' בעבור דבר אחד . אין אחד שיבחר בטעמי' עשוי' ולהתענג כל ימי חייו בדברי' אשר יתענגו הנערי' אשר יחשבו להתענג מאד . לא ירצה לשמוח בעשות דברים מכוערי' ולא יתעצב לעולם . ואצל דברי' רבים נקבע לעשות . ואם לא יביאו שום עונג כמו ראות' וזכור לדעת ולהיות לנו מעלות ואם בהכרח יבואו מאלה התענוגים לא נבדיל כי נבחר אלה ואם לא יבא מהם עונג . הנה יראה גלוי כי העונג אינו טוב בעצמו ולא יהיה כל עונג נבחר . וכי קצתם יהיו נבחרים כפי עצמם והם נבדלי' או מאושרי' הם (נ"א והם נבדלים במין או מאשר הם) הנה נאמרו כראוי הדברי'. הנאמרי' מהעונג והעצב .

פרק ה אמנם

מי הוא ואיך הוא יותר יעשה גלוי' נחזור לדבר בו בתחלה . יראה אמנם כי הראות הוא שלם בכל חלקי זמן היותו כי אמנם אינו צריך .

לומר · ע"ז יוכל שמסרך לתרץ כי אלה שתענוגים אשר הם לטרפות אינם תענוגים במוחלט ר"ל לכל ב"א לאשר ילכו בדרך רע . והם במדריגת הדברים המאכלים לחולי ואם הם רעים ומבאישים להם : כי אם באלה : לאלה . לבד שהולכים בדרך רע הם תענוגים אך לא להולכי תום : אשר הם בריאים · התענוגים אשר הם מרפא דומים לסמים המבריאים שהם טוב לחולה אך לא לבריי' יהיו מריםאו מתוקי' בטעם · כן חולי הנפשות מתרפאים לפעמים בתענוגי' לא יאותו לבריאי הנפש : וגם לא יראו לבנים · הלבנים שנראים לבנים לחולי העינים יתכן שלא יהיו לבנים באמת לטובי העינים : או נוכל לומר · גם נוכל לתרץ ולומר כמו שיש תענוגים רעים וטובי' כן יש מתענגים רעים עד שהתענוג הטוב רע יחשב אם המתענג הוא רע כמו העושר ביד הנוגד עד"הכ וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל : אשר הם בריאים · הדברים הטובים לבריאים אינם טובים לכל ר"ל יתכן היותם רעים לחולים כן תענוגים הטובים רעים לרעים : ומהם לפתאים : הפתאים יתענגו בדברי שטות שהחכמי' במושכלות כשגבות כן הטובים יתענגו בדברים טובים והרעים בתענוגי' רעים : אמנם גלוי · לפי שאמור מבואר הוא שהאוהב דבר מה מפני טוב מעלתו ומתענג בו אינו שוה לאוהב מפני התשוקה ומתענג בהדבקו : וכי לא · לא יהיו הטוב והעונג שניהם אחד באוהב מפני התשוקה · כי זה · האוהב לפי המעלה אין נפשו רק להטיב לרעהו והחונף מחשבתו להתענג יהיה טוב העונג או רע כי אין נפשו רק אל גמול העונג וקבלת התועלת · ע"כ ישובח העונג הנמשך מאהבה כפי המעלה ויגונה אשר בעבור החונף : כי אין בדברים · כי אינם לתכלית אחד · אין אחד שיבחר · עוד יש תענוגים מגונים בטבע והם

הגרועים אשר יתענגו גם הנערים כמו אכילת העפרים לאיך שיתענגו הנערים לתענוג גדול והוא גרוע אצל האנשים · לא ירצה : גם אין רוב בני אדם רוצים להתענג במעשים מכוערים · ולא יתענגו לעולם על בלתי השגם : כמו ראות · כמו שהקבע ר"ל כבר עצמנו לראות דברים ולזכור דברי' שעברו ולדעת ידיעות ולקנות מעלות ומדות אעפי לא נתענג בהשגתם : ואם בהכרח · אף כי אם בהכרח יבוא עונג מהשגת אלה הראשונים ר"ל מהדברים המכוערים האמורים . עכ"ז לא נבדיל ר"ל לא נפרים עצמנו להתענג במעשים מכוערים : כ"א נבחר לעשות אלה האחרונים אף כי לא יתנו עונג . הנה יראה · הנה מבואר מזה שהעונג איננו טוב בבחינת עצמו כ"א בבחינת תכליתו ע"כ יהיו קצתם נבחרים והם הנבדלים מהבלתי נבחרים במין לפי התכלית הנמשך מהם או בשאר המדל כמו אשר הם ראוים לבעליהם כמו עונג המוס"יק לבעל המוס"יק כאשר הוא משאר"ל בדבר העונג והעצב :

פרק ח אמנם מי הוא · אולם לדעת מי הוא זה העונג הטוב והנבחר האמור בקודם · ואיך יפעול פעולתו בתנועה או בלי תנועה : יותר יעשה · יותר יתבאר זה אם נחזור לדבר בו כאשר בתחלה : כי הראות · הנה הוא ממשל משל על העונג שאינו הווה בתנועה עד שישלם בעתה האחרונה מכשלמת התשוקה כדרך כל מתנועע מתה שממנו אל מה שאליו שלא ישלם כ"א בעתה האחרונה ר"ל בעת השלום התנועה אל מה שאליו · שאם היו הדבר כן העונג נמשך להויה קודמת ולא היה נגדר הטוב כמו שקדם לכל משך זמן העונג הוא מורכב מתענוגים קלריב בקולר העתות וכל אחד מהם הוא תענוג שלם בבחינת עצמו · כמו הראות שאינו משפעל

מהירות ואיחור ואם אינו כפי עצמו · כמו תנועת העולם אל אחר אמנם בעונג לא יהי' אחד משניהם כי יראה שהוא מתענג מהר כמו שהוא' כועס . אמנם לא יתענג מהרה ולא אל אחד להליך אליו או להוסיף כאלה לעבור אל העונג מהרה או באיחור יהיה אמנם לעשות כפי אשר הוא לא יהיה נאמ' בהתענג הויה איך יהיה כי יראה כי לא יעשה כל דבר (ג"א מכל דבר) כי אם מאשר יתהוה אליו ישוב . והדבר אשר ממנו תהי' הוית העונג לדבר זה יהיה העצב הפסד . ואמנם יאמרו כי העצב חסרון הדבר אשר בטבע . (ג"א והעונג מלוי) אבל אמנם הם הפעלי' גשמיות . וא"כ הוא מלוי כפי הטבע הנה א"כ יתענג הגוף . אבל אמנם לא יראה כן כי אין המלוי עונג כי כשיעשה המלוי יתענג האדם וכשיחתך יתעצב . אמנם יראה כי זאת הסברא היתה מן התענוגים והעצבים אשר הם אצל האוכל כי הם צריכים לו והם עצבי' יתענגו במלוי . אבל אמנם זה לא יקרה אצל כל התענוגים . כי התענוגים אשר הם בלימודים הם בבלתי עצב . והדברים אשר הם כפי החושים הריח והדברים הנשמעי' והפעליות רבות ומיני הזכרונות . וא"כ היו אלה ההויות כי לא נעשו משום חסרון אשר יהיה מלוי ממנו .

פרק ד

אמנם למביאים ראי' שהתענוגי' הם חרפה . יוכל לומר הרוצה

נפשות ויותר · ועכ"ז יתואר בטוב כמו שיתוארו המדות המורכבות לדבריהם · וכמו הבריאות שעם היות כי חוק וגבול לבריאות עכ"ז יש לו מרחב ומה עד שבריאות ההוא יתואר בשמו' יותר ויאמ' על האיש היום הוא יותר בריא מאתמול או יותר בריא מאיש אחר · ור"ל שבמרחב קו הבריאות כשקרב אל גבול האמצעי יותר · וכזה כאמר בעונג פחות ויות' במרחבו. ק' ר"ל פי' זה והרמב"ם פירשו בב' פנים אחרים והם דחוקים ואין להאריך בסתירתם : והנה ישיבנו ג' ישפוק לאמר · הטוב הוא השלם · וכל שלם לא ישתנה (יען כל תנועה היא אל מה שאליו ישלם המתנועע ההוא את עצמו בשינוי ההוא) אבל העונג הוא תנועה והויה · א"כ אינו שלם וטוב : אמנם לא יראה · ישוב להתיר הספק ויאמר כי דבריהם אינם כראוים ולא טוב יאמרו כי אין העונג תנוע'. וזה כי דבר מיוחד הוא בכל תנוע' שתהיה או מהר או בערך אל שלם המתנועע כמו שיתנועע דבר מה מרחק ידוע בשעה אחת ואשר זה יתנועע המרחק ההוא בעצמו בב' שעות · או שיהיה המהירות והאיחור בערך אל אחר כמו תנועת העולם · ר"ל כמו תנועת גלגל היום אשר ימהר לסובב כדור הארץ ממערב למזרח י"ב פעמים כמו השמש : אמנם בעונג · אולם העונג לא ימצא באחד מב' המינים האמור : שהוא מתענג מהר' שהעונג יתהוה בתנועה פתאומית כמו הכעס המתהוה פתאום : אמנם לא יתענג מהרה · אך בבחינת העונג בעצמו אין מהירות ואיחור : ולא אל אחד · התענוגים אשר לו הכח ללכת אל העונג להוסיף מהירות או להתמהמה בעברו אל העונג : יהי' אמנם לעשות · עד שיוכל עמו במהירות ואיחור כפי אשר הוא חפץ : לא יהי' נאמר · הנה זה האיחור והמהירות לא יאמר עכ"פ בעת התענוג עצמו אשר פתאום יקום כ"א המביאים אל העונג הם המה לבד יתוארו במהירות ואיחור לא העונג עצמו : הויה איך יהי' · עתה נעתק לם ור סברתם אשר חשבו שהעונג הוא הויה · והנה יביא הקדמה איך יהי' טבע כל הויה ואומר המתנועע כי לא יעשה ר"ל לא יתהוה כל דבר מכל דבר בשלוח כי אם לכל המאוה דבר מיוחד השלם

יתהוה התענג · והמקרה המקרה ומדות הנפש ממדות נפשיות ואשר יתהוה יותר אלא ישוב בהפסדו : והדבר אשר ממנו תהי' · וא"כ הדבר אשר ממנו תהיה הויית העונג הוא שבטבע אשר ממנו יתהוה ואליו ישוב : ואמנם יאמרו · אולי יאמרו לפי דבריהם בגוף העצב שהוא חסרון המולך והעונג היא מילוי המולך : אבל אמנם הם הפעליות · אבל העצב והעונג הם הפעליות גשמיות · וא"כ הוא מלוי כפי הטבע · כל זה מדברי אפלטון ואומר א"כ הוא הדבר שהעונג הוא עצם הטוב כמו שהטוב לאירוסטוס הוא ראוי שיתענג האדם אשר המלוי אשר כשלמה חסרי' בשלימות בלי חסרון כלל · אבל אמנם · אך באמת אין הדבר כן שאין אחר המילוי עונג כ"א בעת השפעות המלוי אז יתענג · כי האוכל השמנים ושותה המתוקים לא יתענג אחרי אכלו ושתותו כ"א בעת אכלו ושתותו שהוא עת המלוי אז יתענג : וכשיחתך · וכשיפסק פעל המלוי ר"ל במילוי לא יתענג · וא"כ איפה יהי' העונג הוי' שאו' בלתי שלם ואינו טוב הפך דעת אירוסטוס · זה כראה לי נכון בביאור זה העניין · והרמב"ם ביארו בב' פנים דחוקים מאד וכבר הרגיש בעצמו הדוחק הזה בעבור שלקח הספק במקום ההיתר : אמנם יראה · עתה ישוב להתיר הספק ואומר שאין זה הכרח האמור כי אם בהעמוני חוש הטעם שהעונג בו הוא המלוי אחר החסרון והרעבון והצמאון וזה העונג לבד אין חלק לו בטוב האמיתי · אבל עונג שאר החושים כמו ריח ושמיעה · וגם עונג ההשגה . אלה איפה לא יתהוה מהרעבון ולא יפקדו אל הרעבון : וא"כ אין אלה הויות · ולפ"ז היו אלה הויות פתאומיות לא הדרגיות · והעונגים כאלה שלימים הם אתכו בלי מגרעות ויכללו בכלל הטוב השלם כדעת אירוסטוס :

פרק ד' אמנם למביאים ראיה · עוד טענה ד' להאפלטוניים על היות העונג הוא ענין רע · והוא היותם לחרפה בעיני החכמים עד"הכ תקח לה פן נהיה לבוז · וזה מעבר היות העונג הוא ענין רע על כן הי' לחרפות למו : *יוכל לומר*

כי לא ספק: הספורים לפע שבלל ד"ות האלות האסגל וספספט פוא טוב: בלל' שמל הכתם לקיום המין ויאסר לו כבע שפטר: שעבלאום אבר לא כראוי והנה ימר: התאוות כם בשנעם הסלי נפות: והוא יותר טוב: הפונה אשר שנקדם נו המכמים הוא יותר טוב והפעם הפי' נעלמה הספעב'

פרק ג אמנם מה שאמר אפלטון. עוד יעיר שלבאר ספיקות ספקו גם אפלטון על דעת איודוקסוס האומר בקודם. פי' יאמרו הסי"ג הוא מהמאמר האיכות כי הוא תנועה על שאלה איך כאמרך לבעיק איך הגלמחך ויסיב טוב. אבל העונג איננו מהמאמר האיך כי לא יוסד על שאלת האיך: אם כן איננו טוב הפך דעת איודוקסוס: ועל זה ישיב הריפסו לאמר שגם זה היקש איננו אמת שאמר אם שהעונג מהאיכיות בעבור זה לא יהיה גם כן מסוג הטוב. וזה כי הנה גם פעולות המעלות ר"ל המדות וגם האושר איננם איכות ועכ"ז יסופרו בטוב כי באמת יאמר טוב בספר המאמרות ג"כ: גם יאמרו כי יספקו לאמר הנה הטוב הוא מהדברים המוגבלים בגבול ידוע כמבואר וכל דבר מוגבל אינו מקבל היתרון ומהגבל אין לגרוע על כן לא יתואר בפחות ויתר. אבל העונג מקבל פחות ויתר כי יאמר פלוני מתענג יותר מפלוני או מתענג היום יותר מאתמול. א"כ אין העונג והטוב מסוג א' ועל זה ישיב לאמר: ואם אמנם ישפטו. ר"ל אם כה ישפטו הנה גם עליהם בעבור הספיקות כי הנה הנם יתוארו המדות בטוב לאמר הצדק או ההסתפקות עם מהות מגנות: והמפורסם שהם מקבל פחות ויתר כי יאמר יותר גבור ויותר צדיק ויותר מסתפק כמו שיאמר זה בתענוגים וכמו שקדם א"כ איך ימנעום בטוב לפי

כפי יתענגו בי במקום ישכל הראוי כפי השכל הבעלה ושלוי לפי השכע: אמנם אולי יראה עוד ישוב לספור ספק אמר ספק מה מאריסטוטלס לספר טס: במאמרו אותו: ונפשם שהעונג באמ: טוב: בסיות העונג שהמו: הסכו כמו: וספקו: המולקסים לאמר שליף: זה: תוספת: סברתית נביות שלמסכו בוקים שכל הנ: מגוד: לרע כמו תפולות המנגד לפחות ונפיהם קלות כפים ומנגדיו לקיבות שהוא לעכמי בן בספק המולקים ולאמר בהיתר הספק: הפס זה בסכואמר מה שלמדו המספקים שהרע ומנגד: לרע: ולא מנגדי המדות: אבל אינו כן: אבל עניין העונג סבותר בנם: איכנב: כמו השפכים הכלאמרים: כי הם יאמנר אמנם: ר"ל השולקים שאמרו אמת: שהרע מתנגד לרע ושניהם: לאמצעי: כלומר שניהם רעים: בהיות שני הקצוות רעים כאשר כל כי קצות של כל מהם היותר והחסרון שניהם רעים והאמצעי לאחת מהם כ"א הרעות כ"א בלוקחו באמצעי: והנה כמו אלה מתמעטים: כנגד הקצות שלהם נחשבו טוב ורע:

יראה כי לא יאמרו טוב גם כאשר אמרו חלופו. כי לא אמרו אמת אם הענג הוא רע העונג יהיה טוב. כי נגד הרע לרע ושניהם לאמצעי אשר איננו אחד מהם דוגמא זה. הנאמר איננו שקר אבל איננו כן בדבריהם הנאמרים עתה כי הם יאמרו אמת כאשר שניהם רעים וראוי לברוח מהם כי היה ראוי לדחות שניהם ושלא יעמוד אחד מהם כי אם יראה אמצעי אחד. (נ"א אמנם) הנה יראוהו אשר יברחו מהאחד כמו מרע ואמנם יבחרו באשר הוא טוב. וכן הן מתנגדים.

פרק ג

אמנם מה שאמר אפלטון איננו אמת. כי מהענג אם איננו מהאיכיות. בעבור זה גם לא יהיה מדברי הטובים. כי גם פעולות המעלות איננם איכיות גם לא האושר. גם יאמרו כי העונג הוא דבר מוגבל אמנם השנוי הוא בלתי מוגבל יען כי מקבל הפחות והיותר. ואם אמנם ישפטו כן בהתענג. כן יהיה אצל הצדק ושאר המעלות אשר יאמר בהם יותר ופחות. כמפורסם אשר בחירתם כפי המעלות כי הצדיקים הם יותר והגבורים. אמנם יהיו ג"כ בעשות צדק ובעשות הסתפקות יותר ופחות כמו בתענוגים. ואולי יאמר כי הסבה האמתית בזה כי אמנם יהיו מהם פשוטים מהם מורכבים. אמנם מה ימנע זה כמו הבריאות אשר הוא מוגבל ויקבל הפחות והיותר. וכן העונג איננו בשיעור אחד לכל ולא יהיה נשאר תמיד בנושא אחד אבל בגבול רחב ויעמוד על הגבול ויבדל בפחות ויתר והנה ישימו כי אשר הוא טוב בעצמו הוא שלם. ואמנם התנועות וההויות בלתי שלמים. יתכן לומר כי העונג הוא תנועה או הויה אמנם לא יראה אשר שמו טוב. כי איננו תנועה כי יראה כי מיוחד הוא בכל התנועות מהירות

דבריהם: ואולי יאמר גם"כ ישיבו השולקים לאמר שהמדות מהם פשוטים. ר"ל הפחות בגבול האמצעי והשווי עמהם בבלי נטיה כלל לא לקבל היתרון ולא לקבל החסרון. ושהם מורכבים ר"ל שהם מורכבים מגבול האמצעי עם אחד הקצוות. ואלה המורכבים לבד יתוארו בפחות ויתר בעבור שיש בהם מרחב. אך הפשוטים לא יתוארו בפחות ויתר. אמנם מה ימנע ולם אמנם כן הנה הם יסיו העונג אלא כאמר כן בעונג שהעונג מורכב מעובן. והעונג יתואר בפחות ויתר

אמנם בזה כי אלים פה בעונג ושלב איננו מתנגדים כנגד הקצות כ"א לצאת טוב ורע והעד כי נראה שבני אדם יבחרו מאמר מהם וינוס מעונג ויבחרו באשר ושהם העונג והטוב ומספרים בבעלי הקצוות שמשבסים יבחר כאמור וזה הבעבור שאין שהתנגדות שה בין הרעים מתנגדים כנגד הקצות לא נעשים טוב ורע ועוד ר"ל העונג וכעס מתנגדים כנגד טוב ורע לכן יסכן שהוא רעת שמלה על עוג העונג ... בי מתדש גם כי עמוק הוא:

אמנם היו מאמינים · באמת כי מה שהאמינו כמו זה . מודה דעת זו כלומר חולק עלי' ואומר שאין אידוקסוס שהעונג הוא טוב ונבאר תנאי היו דבריו הדבר כמו שחשב אידוקסוס שהעונג הוא דבר טוב וזה אם הוא בעבור המעלה ר"ל טובו היה כאשר בעצמו כי בהיותו יותר נבחר בהתחברו עם התבונ' יתענג בעל המעלה בטוב מדותיו על דרך הכתוב הנה זה יורה שאיננו טוב בעצמו כי הטוב בעצמו אז תתענג על ה' · לא בעבור מעלות העונג בשלימות גמור לא יוסיף טוב ושלימות בהתחברו בשלום : כי הי' נראה · אל זולתו : כי היה

אמנם היו מאמינים אלו הדברים בעבור מעלת' המדות יותר מאשר הוא בעבור מעלתו . כי היה נראה אשר הוא ישר כי לא היה נרא' זה באוהב העונג כי אם כפי האמת אמנם לא היה חושב שיהיה זה פחות מהפכו כי העצב כפי עצמו . ראוי שיברחו הכל ממנו זא"כ ראוי לבחור הפכו ראוי הוא שיהיה יותר נבחר אשר אינו בעבור אחר ולא נבחרהו בעבור דבר אחר אמנם הכל מודים כי בזה הוא העונג כי לא ישאל אחד לחברו למה יתענג כי כפי עצמו יהיה נבחר העונג ואם יתוסף על כל יעשהו יותר נבחר כמו אם נוסיף על עשות צדק היותו מסתפק יוסיף טוב לאחר . אמנם יראה כי זה יגיד כי הוא מהטובי' לא כי הוא טוב מהאחרי' כי כל טוב הוא נבחר מהיותו עם אחר ומאשר הוא לבדו · הנה אפלטון ימחה דבר זה כי אמר כי אין עונג טוב ובעצמו כי הוא יראה יהיה נבחר עם תבונה כי חיה חיי עונג מאשר הוא בלתה . ואם מורכב הוא יותר טוב אין העונג טוב בעצמו כי אין דבר מורכב עד אשר הוא טוב בעצמו שיהיה יותר נבחר . אמנם גלוי הוא כי אם לא יהיה דבר אחר טוב בעצמו אשר עם אחר טוב בעצמו מהטובי' יהיה נבחר . איזה דבר יהיה כזה אשר נשתתף בו וכזה אמנם הוא הדרוש . אמנם החולקים ואומרים שאינו טוב אשר הכל יתאוו לא אמרו אמת כי הדבר אשר הכל יודו בו נאמר אשר הוא טוב והגודם זאת האמתה לא יאמר דברים ראוי' להאמין לכל ואם אמר בלי שכל יתאוו היה הנאמר אמת . כי אם אמנם החכמי' יתאוו איך אמרו כי דבר עונג טוב . ואמנם אולי כי גם ברשעי' יהיה דבר טבעי טוב והוא יותר טוב מאשר הוא כפי הטבע כי החפץ יתאוה דבר טוב מיוחד באשר הוא אדם · אמנם אולי יראה

כי כפי הנראה הי' אידוקסוס איש ישר לכן לא יחשוב טוב על העונג בשלוח ר"ל אשר לא פרח כ"א אשר ראוי להתענג בו כפי האמת ר"ל כפי מעלות המדות כאמור : אמנם לא היה חושב . ובאמת לא היה חושב בעונג שהוא טוב בעבור שלכל הפחות הוא הפך העצב שהוא רע . וא"כ יהיה העונג טוב . זה לא הי' חושב באמ' יען יש רע הפך רע . ולו חשב כזאת הי' סובר שכל עונג טוב שא"כ היה העונג הנמשך למדה גרוע' ג"כ טוב ומה ש"א יאומן כי איש ישר כמו אידוקסוס יאמין זה : ראוי הוא . אך העונג אשר כפי המעל' ראוי להיות יותר נבחר בהיות הוא עצמו התכלית ואיננו לתכלית אחר עד שיהי' השואל יכול לשאול עליו למה יתענג המתענג כמו שאין לשאול למה יאכל . כי על התכלית האחרון אין שייך שאלת למה כי אין להשיב עליו בעבור זה : ואם יתוסף . ר"ל אם איזה פועל יפעל דבר טוב ויוסיף להתענג במעשהו הטוב אזי יהי' מעשהו יותר נבחר בהיותו נעשה בנדבת לב ולא בהכרח :

כמו אם נוסיף . כמו אם יחובר מדת ההסתפקות עם מדת הצדק יהיה זה נסבה לחזק מדת הצדק ר"ל לתת צדקה לעניי' עם בהיותו מסתפק במה שישאר לו : אמנם יראה · אולם יראה כי אין זו ראי' היות העונג יותר נבחר וטוב מכל טוב אבל זה יעיד שהעונג הוא מהטובים אך לא שהוא טוב יותר מכל טוב . וזה כי אמנם כן טבע כל טוב שיהיה יותר מעולה בהתחברו אל טוב אחר מאשר בהיותו לבדו : ימח'

כי חיים תבוני' יהי' קי' טוב יותר . ממי שאיננו בעל תבונה . ואם מורכב הוא יותר טוב · כי אם ישלם טובו בהרכבה הנה זה יורה שלא הי' שלם בטובו בהיותו לבד בעצמו עדיין ולא נשלם עד אחרי הורכב : אמנם גלוי הוא . ישוב להתיר המבוכה אשר הביא אפלטון ואומר אעפ"י הוא שאם לא נקח עונג אנושי כזה אשר הוא טוב בעצמו . זולתו כמו המדות האנושית שאיננה שלימה עכ"פ · יהיו יחד יותר נבחר מהיות כל טוב לבדו : איזה דבר יהי' כזה · איזה טוב ועונג שלם יהי' כזה אשר בו נשתתף כלנו בני אדם לקחתו : כי עונג שלם כזה איננו אנושי כ"א אלהי ואין לב"א חלק בו כ"א בעונג האנושי הבלתי שלם בתכלית : וכזה הוא הדרוש · ובעונג אנושי הוא הדרוש לא בעונג אלהי שאיננו ממדת האדם : אמנם החולקים · מזה עד סוף הפר' יסתור דעת החולקים על אידוקסוס וגנה האומרים אמור שאיננו טוב מה שהכל יתאוו הפך דעת אידוקסוס האומר בראשם הפי' · סקר יענו בו : ואם אמר בלי שכל · ואם שמי' היו דברי החולק לומר כל דבר אשר יתאוו רבים . בלי שכל איננו טוב הי' זה ראוי להאמין · אך אמר שלא התנו ואמרו דרך כלל שאיננו טוב כל דבר אשר יתאוו רבים : יתאוו בשכל או בלי . שכל זה לא יאומן כלל : כי אם אמנם החכמים · כי אמר שהחכמים יתאוו גם כן להתענג והם לא יבחרו ברע על כן לא צדקו החולקים : ואמנם אולי · לא זו שהעונג אשר יבחרו החכמים הוא טוב כאמור אלא אף גם מה שיבחרו הרשעים יתכן היותו טוב כפי הטבע ·

כי

מאמר עשירי

פרק א אמנם

אחר זה אולי נסמוך לעבור אל העונג כי יראה יותר ליחד אל סוגנו : ובעבור זה ילמדו מנהיגי הבית לנערים אל העונג והעצב . אמנם יראה כי לאהבת המעלה הוא דבר ראוי לשמוח בדברים אשר ראוי ולשנוא הדברים אשר ראוי כי אלה יביאו בכל החיים בהיותם נוטים כראוי . ושלהם כח אל המעלה ואל החיים המאושרי' שאמני' בני אדם בחרו התענוגים ויברחו מהעצבים . . ובעבור זה לא יראה כי הם ראוים לבחור אותם ולענין אחר כי ימצ' בהם ספק רב : כי אלה אמנם יאמרו כי העונג הוא טוב . ואלה אמנם הפך כי הוא רע מאד ואלה אמנם הפך כי הוא רע מאד ואלה אמנם יאמרו כי כן הוא וכן ראוי להיות . אמנם אלה יחשבו כי יותר טוב להיותנו לומר כי העונג הוא מהדברי' הרעי' ואם אינו כן . כי רבים נוטים אחריו ועובדים ההנאות . ובעבור זה ראוי להבי' אל ההפך כי בזה אמנם יבי' אל האמצעי' ואולי זה אינו נאמר על נכון כי הדברי' אשר הם פעולות ובמעשי' פחות יאמנו המאמרי' מהפעולות . ואם לא יהיו מוסכמים לדברי' המורגשים יבזום ויכחשו האמת . כי המגני' העונג יראו מתאוי העונג כי לפעמים ראוי לנטות אליו יאמרו כי הוא ראוי בכל עונג . כי רבים לא יוכלו לברר הדברי' ולהבדילם . על כן יראה כי המאמרי' האמיתיים אינם מועילים לבד לדעות כי אם גם לחיים . כי כשיסכימו עם הפעולות יאמנו · ובעבור זה ימשכו המשכילי' לחיו' על פיהם . כבר נאמר מאלה הדברי' המספיק. ונחזור לדבר מהעונג :

פ"ק ב איורישוש

חשב כי העונג הוא טוב יען יראה כי הכל יתאוו אותו משכילי' ובלתי משכילים אמנם הדבר אשר הוא נבחר לכל שלם . והוא שליט מאד כי הוא יכול להבי' כל הדברי' כי כל אשר יבחר להשיג אשר הוא טוב לכל והדבר אשר הכל יתאוו הוא טוב

אמנם

פרק ראשון אמנם אחר זה · אחרי שאמר בקודם מעלת האהבה. יתכן היות מן הראוי לסמוך אליה מדת העונג. להיותו מסוג האהבה שהיא דבר חפץ כי כל דבר נאהב מענג ולכן ראוי לסמוך הדומה לדומה וכן סדרום בספר המדות שלנו ; ובעבור זה · בעבור שהעונג מיוחד למדיני·כאמור ע"כ מנהיגי הבית יחנכו הנערים במעשים הטובים במה שיחלו·בעונג ויצטערו·בעצב: אמנם יראה · אולם בהיות כי לאהבת המעלה ראוי לשמוח בדבר הראוי לשמוח בו ולשנוא הדבר הראוי להיות שנוא · כמו שהתבאר(בשני לשני מזה): כי אלה יביאו·האהבי' לראוי והשנאה לבלתי ראוי יביאו את . בעליהם אל המעלה והאושר בחיים·ש"א בטבע' יבחרו להתענג ויברחו מהדבר שמעצב·ובעבור זה· לכן אינו מן הראוי לבחור בעונג בהסקפי' ראשונ' פן ישפט לבחור בעונג בלתי ראוי לפי היושר : ולענין אחר · גם בעבור סבה אחרת אין מן הראוי לבחור בעונג. יען יפול בו ספק גדול כי רבי' יחלקו בו·קצת יאמרו שהעונג הוא טוב לבחור בו וקצתם יאמרו שהוא רע מאד:ואלה אמנ'. אלה האחרונים יאמרו כי כן הוא ר"ל שהעונג רע באמת ומקראוי להיות שלא לבחור בו באמת : אמנם אלה יחשבו · הכת הג' חושבים שהעונג הוא באמת טוב אך ראוי לדבר ברבים שהו' מהדברים הרעים יען רבים נוטים אחר העונג ועוברים הגבול האמצעי והשיווי בעונג לכן ראוי להביאם אל ההפך ר"ל אל העוצב. ובזה ישובו אל עמק שוה והאמצעי כמו הר:לה לייסר עץ עקום שלא ייטירהו אם יעמידהו על יושר אבל צריך להיישירו בעוקם רב אל הצד שכנגדו ואחר זה ישוב אל היושר כן הרגיל בעונג הרבה ראוי · לו להתרחק מן האמצעי ולאחוז בדרך עוצב הרבה

ומה"ז ישוב אל האמצעי : ואולי זה . ויתכן כי בעלי זאת הדעת לא דברו בכונה הזאת כי הדברים הנאמרים בפה ונעשים בפועל . פחות יאמינו השומעים הדברים הנאמרים מהפעולות כלומר לא יתנו לב אל דרשת הדורש כ"א אל מעשיו כי לא המדרש הוא העיקר אלא המעשה' ויש נאה דורש ואין נאה מקיים : ואם לא יהיו מוסכמים . אם לא יסכים המעש' עם המאמר והמדרש . יבזו ההמון את הדרוש גם בראותם מבזי העונג יתאוו אליו : כי לפעמים . כי פעמים יטו הדורשים האומרים אחר העונג שראוי לנטות אחריו באמת . ויאמרו השומעים כי כן ראוי לנטות אחר כל עונג מאין הבדל בין עונג לעונג · כי ההמון לא יבדילו בין עונג לעונג · כי המאמרים האמתיים · לכן אין אמת בסברא זאת האומרת לדרוש לרבים בכחש ובכזב שכל עונג הוא בלתי ראוי למען יעמדו על האמצעי והשיווי · כי הדברים האמיתיים לא לבד יאמתו הדעות אבל גם המעשים כאשר יסכימו הנאמר עם הפעולה אשר אז יהיו נמשכים בני אדם לחיות כאשר ידרשו : כבר נאמר : ובזה כבר אמרנו מה שיש בו די מחלק הדעות מעונג :

פרק ב איורושוש אשר · החכם איודוקסוס יחשוב שהעונג הוא מדה טובה ראוי לידבק בה · והוא מבואר במופת מהיקש התנאי המדובק הזה · כל דבר הנכסף מרבים הוא נבחר ושלם · אבל העונג נכסף מרבים משכילים ובלתי משכילים ר"ל מדבר ובע"ח · אם כן הוא נבחר ושלם : והוא שליט : והוא ר"ל העונג מושל בכל חי להכניע תאותו לשמח בעונג : ובזה יגיד . רצה לומר יעיד על עצמו כי הוא זה הנבחר כמו המזון שהכל יתאוו אליו בעבור טובו :

אמנם

יותר החשק . כן הוא הנבחר באוהבי' היות' יחד כי האהבה היא השיתוף כי כאשר עמו כן הוא עם האוהב כי אמנם אצל עצמו ירגיש הדבר הנבחר וכן אצל האוהב אמנם זה הפועל יהיה בהיותם יחד על כן מן הראוי יתאוו זה לזה . והנסיון בזה כי לפעמים יהיה לכל אחד הויה או אשר בעבורו יבחרו להיות בזה עם האוהבים וירצו להתעסק יחד · ובעבור זה אלה אמנם ישמו (נ"א ישמחו) ואלה אמנם אשב"לים ואחרי' ישחקו יחד בכלי קרב או יצודדו או יתפלספו כי כלם בזה שוכנים יחד כי הם אוהבים יותר הדברים אשר חיים כי הם עושים זה ברצותם להיות יחד עם האוהבים וישתתפו באלה אשר עמהם יחשבו לחיות . אמנם אהבת הרשעים היא רעה ישתתפו ברעות והיא בלתי קיימת . אמנם יעשו ריעים כי הם דומים זה לזה אמנם אשר היא מחסידים היא טובי' כי היא מיוסדת במאמרים ואמנם נראה כי הם יהיו תמיד יותר טובים כי הם פועלים ואוהבים זה לזה ויקבלו מזה בדברי' ישיבו כמו שאמר המשל כי הטובות יהיו מהטובים . והנה כבר דברנו מאהבה ונסמוך לזה העונג .

נשלם מאמר תשיעי

אבל השלשה אדבמקום הראות בחשק הוא ההתרועעות יחד בשלשה הוא הנבחר · וזה כי כפי המבואר קנה האהבה הוא השיתוף והדמיון בין האוהבים וזה יורבה להם בהיותם יחד ואז יתעורר האהבה והתאוה ככתוב כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם : והנסיון והנה שההתרועעו' האוהבים להיות יחד הוא סבת האהבה כאמור הוא הנסיון והוא מה שאמרנו רואים כי בטבע כל אדם השוטף לפעול פעולותיו הרגיל בם · עם אוהביו קצת ישמחו יחד וישתעשעו בסיפורי מאורעות וקצתם ישחקו במין שחוק הנקרא איש"בלום וקצתם ילחמו בשחוק או ילכו לצוד ציד או ילמדו יחד · וזה בעבור שכבר התבאר (בפ' מזה המאמר) שפעולות כל פועל הם עלת חייו הערבים ועל כן יכספו בטבעם להיות חייהם הערבים האלה עם אוהבים ולהיותם יחד באהבת נפשם וזה לאות כי היות האוהבים יחד הוא סבת האהבה : וישתתפו באלה · באלה הפעולות אשר בם יהיו חיים נעימים : בלתי קיימת · כי הרשעים אינם דומים זה לזה ככתוב שפתי רשע כאל כקולות מים רבים ישאון . לא תבילם אתן יחד (אסף ק"א ל"ח) : אמנם יעשו ריעים · יעשה חברים להיותם דומים זה לזה ברוע הכללי ולא בפרט כי הרע אשר ירצה זה לא ירצה זה לכן תעיר מריבה ביניהם ולא יעמדו באהבה : כי היא מיוסדת · אהבתם תוסד על אמרי נועם ר"ל שמסכימים יחד בהסכמה אחת הפך הרשעים האמורים והם מתמידים לפעול טוב כאשר יאמר המשל מעלים הטובים יפעלו טובות לכן תתקיים אהבתם :

ומן עולא דברי זה המאמר תשכיל ותדע שכל אהבה היא לסבת השגת דבר טוב מהכלהב ועם תפרד ותיחס לארבעה ראשים · א' אהבת הטוב המתנה לעצמו · ב' אהבת הטוב המועיל לאיש מבלעדי איש · ג' אהבת הטוב המוחלט לכל איש ובכל זמן · ד' אהבת הטוב הרוחני והיא השגת המוסכמות · ומהמבואר שהשי"ת הוא המטיב לנו בד' מיני הטובות הנזכרים ע"כ יאותו לו ד' מיני אהבות הנזכרות ואל זה רומז מצות תפלין שיש בהם ד' פרשיות הרומזים לד' מיני אהבה האמורים כילד בפרשת קדש דבר ממצות אכילת מצה שהוא ממשעתי' טוב שפעם ודומה לטוב המהנה לעצמו · בפ' והי' כי יביאך ידבר ממצות קדושת הבכורים הרומז למתנת ישראל כשהם בני בכורי ישראל · בכור אתנהו עליון למלכי ארץ · והרומז לטוב המועיל לגוי מבלעדי גוי · בפ' והי' אם שמוע ידבר מענין ברכת תבואת הארץ והדומה אל הטוב המוחלט · בפ' שמע ידבר ממצות אהבת השי"ת שעיקרה היא אהבת הרוממות הנאה והשכלת אמיתתו כאמרם ז"ל ע"ש ואהבת הוי' מתבונן בדרכיו וב' היות אהבה כזו בלתי נכונה כ"א מאחד אל אחד כמבואר (בי"ב מזה) לכן במלכי לנגד המאודת' ובהיות התפלין אות אהבה כאמור לכן באה המצוה להניחם במקום שהחושקים שמים אותותם אות אהבה ככתוב שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך · וכן צוה להניח במקום השוה למען יזכור במחשבתו האהבה בכל עת · ובהיות שהמטיב אוהב למקבל הטובה כמבואר (באמ' לזה) לכן תהי' אהבתו ית' אלינו בד' מינים גם כן ולרמוז על זה אמרו ז"ל קב"ה מניח תפלין · וד' פרשיותיהם רומזים לד' מיני האהבה שאמורים ובקל למבין לכוון כל פ' למינה · ובהיותם אות אהבה ודביקות לכן נקראים תפלין כמו שת"א והיו לטוטפות ויהון לתפלין · וענינו דביקות מטעם אמרם ז"ל רוצה אשה בקב ותפלות פירוש חיבור ודביקות עם בעלה · ויש למלה זו חברי' בלשון עברי כמו והמה טחים אותו תפל (יחזקאל י"ג) פירוש דבק · נפתולי אלהים (בראשית ל') והוא הפך כמו כבד כבל ובזה תבין כי אפס מקום למה שכתבו המחברים תפלין בדגש הלמד בחשבם שמשרשו פלל :

נשלם מאמר תשיעי

אמנם מציאות האוהבים הוא מהג' כי בראותו אשר הוא דואג עליו יקל מעצמו. אמנם אם הוא בעבור זה או בעבור דבר אחר יעזב עתה. אמנם יראה כי יקרה כמו שנאמר. אמנם יראה כי מציאות האוהבים הוא מורכב. כי קצת ראות האוהבים הוא מהנה. ועוד דבר אחר כי לקשה יום יהיה מקצת עזרה לבלתי יתעצב כי נחמת האוהבים בראיה ובדבור אם הם אוהבים כי האוהב יודע מדותיו ובמה יתענג ובמה יתעצב. אמנם הוא בלתי מתעצב כאשר ירגיש כי האוהב נעצב ברוע מזלו כי כל איש יברח מהיות סבה להעציב אוהביו ובעבור זה אשר להם גבורת הלב בטבעם יראים שיתעצבו האוהבים בעבורם ואם לא תעבור עזרתם להסיר עצבם לא יסבלו עצב האוהבים ובכלל אלה לא ישיב קול יען כי לא יהיה בוכה ומתלונן כי אמנם אנשים כאלה עושים כנשים כי הם שמחי' במצירי' ורצו שיהיו האוהבים מתעצבים. אמנם ראוי להדמות בכל הדברים לאשר הוא יותר. אמנם בימי הטובה מציאות האוהבים יעשה הנאות השכונה ודעת אשר נהנים בטובותיו בעבור זה יראה כי הוא ראוי לקרוא לאוהבי' מהרה לטובות. אמנם לרעות בעצלה כי כן ראוי לתת להם מהרעות מעט. כדבר המשל הלא די אשר אני אסבול רוע המזל. אמנם יותר ראוי הוא לקרוא האוהבים אשר במעט בעתה יעזרו אותו מאד. אמנם ראוי ללכת ברצון מאד כי אל האוהבים בצרתם ואם לא יקראו כי ראוי לאוהב לעשות טוב יותר על אשר הם כדבר הכרחי וזהו גם אם לא יהיו ראוים כי לשניהם יהיה יותר טוב ויותר מתנה. אמנם ברבות הטובה ראוי למהר לעשותו להם כי לזה הוא הכרת האוהבים אמנם לסבול טוב ילך בנחת כי אינו טוב להיות מהן להיות נעזר וראוי שיירא אשר יחשוב כי הוא למשא בסבתו (נ"א בשנאו) עמו לכן מציאות האוהבים יראה כי הוא נבחר בכל הדברים.

פרק יד אבן

האם הוא כמו בחושקי' כי הראות יותר תענוג ויותר יבחרו זה החוש מהאחרים כי לפי זה נעשה יותר

אתו הועיל ועזרתו לא יוסיפנו מפא"כ בעזר הפסא האמור ואם כן למה יקל העלב · אמנם מליאות האוהבים · ישוב לתת סבה אחרה בדבר קלות העלבון במליאות האוהבים · והוא כי בראות העלב פ"ב כי אוהבו דואג עליו ירוס לו · וזה פי' כפשט של עלב מתעלב באבדן הטוב המוחזק או הראוי לבוא · ותתכחש בבוא לא טוב אחר סוה כמות ההוא הנאבד מתנה עד"ה כ ויכעס ילחק וגו' (לפסית כ"ד) לכן בראות הנעלב גלת אוהבו ודאגתו על פלבר יכסי' עליו כי הוא ישתדל להמצי' טוב לו סוה כסות ההיא הנאבד ממנו לכן יקל עלבונו : אמנם אם הוא · אמנם אם תהי' סבת קלות העלבון כאמור · או איזו סבה אחר' יעזב עתה זה המאמר: אמנם יראה · אך עכ"פ הנראה באום שמליאות האוהבים מקילים העלב תהי הסבה מה שתהי' : הוא מורכב · קלות העלבון במליאות האוהבים הוא מורכב מסבות רבות כי קצתם יסבו כאשר יראו אוהביהם · וקצתם ימצאו תנחומים ודיבור ר"ל כאשר ידברו האוהבים דברי תנחומים על לב הנעלב כאשר הוא יודע במה ינוחם: הוא בלתי מתעלב. גם זו סבה לאקל העלבון הוא כי הנעלב באהבתו את אוהבו איננו רוצה להעליבו בדאגתו על כן יתאפק מהתעלב בפניו אף אם אין כח באוהב לנחמו עכ"פ בדברים : גבורת הלב · לכן אבירי הלב יתאפקו מהתעלב למען לא יעליבו את אוהביהם · אם לא תעבור · לכן אם לא יעצילו האוהבים להסיר עלב כלו מלב הנעלב עד שלא יוסיף עלב גם בלכתם מכל מקום יועילו לטעתם כי לא יתעלב הנעלב בפת אוהבו עמו למען לא יעליב אוהבו עמו: לא יישיב קול. האוהב לא ירום קולו בדיבורו עם הנעלב לבלתי לא ירבה כאלו יהא שוטה

לאידו ויהי' זה סבה להעליבו יותר אבל ידבר עמו בנחת ובספה רפה כאלו הוא מתעלב בעלבנו : כי לא יהי' בוכה · למען לא יהי' הנעלב בוכה בראותו איש שמח לאידו · אשר כן תעשינה הנשים וע"כ ישמחו לאיד המתעלבים ובפניהם למען העליבם יותר : ראוי להידמות · ראוי לכל איש בהתחבר עם רעהו אשר לו ימאון באיזה תמורה על האחלפי אם טוב ואם רע להדמות אליו במדתו זו ר"ל להיות עלב בעלבונו ושמח בשמחתו ככתוב בקהלת משחקים שחק ובמסיד בוכים בכה (אסף מ"א מ"ח): הנאות השכונ' יתענג בהתלועצות ובתה סיעניקם מטובם : מהרה לטובות · למען שמח לבם בטובת הגלאה : ויתאחרה לקראם לרעה לבל ירעה עלבם כאשר יאמר המושל די לי אם אני לבד אשא רוע המקרה ולמה עוד להעליב את אוהבי : אמנם יותר ראוי · אך אם ידע באוהביו שיוכלו להושיעו מסר מלרתו אזי יותר להודיעם עכ"פ: ראוי ללכ' אילם האוהבים ראוי להם להתענג בזה הפך מהעלבים ר"ל שימהרו ללכת אליהם טרם יקראו כאלו הם מוכרחים לעשות זה ופוגם אם לא ראוים להושיעם מצרתם : כי לשניהם לאשר ראוי לעזור ולאם אין ראוי לעזור ייטיב בהנאה עכ"פ ברבות הטובה · כאשר ייטב לו יותר להטיב כי דבר ההכרחי הוא להסוב לאוהבים · אולם לקבל טוב יתמהמה כי לא טוב הוא להכין את עצמו לאיות כעזר מזולתו פן יתפלתא על העוזר ויקפוץ ידו מהושיעו :

פרק יד אבן האם הוא · אחרי אשר ביאור כמות האוהבים ראוי לסמוך איכות האוהבים · והוא כשואל לאמר היתכן היות אהבת האוהבים כמו ספק האותם קים שהדאות יחזק האהבה · ואותר בזאת כן יהא אבל

ראוי לאהבה . כי אמנם גלוי הוא כי אי אפשר להיות יחד עם רבים ולחלק עצמו ביניהם עוד אמנם ראוי להם להיות אוהבי' זה לזה האם הוא מחויב שישכנו ויהיו כלם יחד . וזהו עמל חיותו ברבים כי הוא קשה לשמוח ולהתעצב עם רבים בשוה . אמנם אשר הוא דומה לאחר שישמח עם אחר ויתעצב עם אחד ואולי טוב הוא שלא לדרוש להיותו אוהב מאד לרבים כי אם אשר מספיקים להיות יחד . וגם לא נראה שיהיה אחד אוהב לרבים מאד . ובעבור זה לא יאהב נשים רבות . כי העדפת אהבה ראוי שיהיה אחד וזה אמנם לאחד לבד או למעט מאד . אמנם יראה אשר הוא כן בדברים . כי לא יהיו אוהבים רבים כפי אהבת הריעים כמו שאמר המושל . אשר הם מארץ אחת ילכו שניהם והחושדו (נ"א והסותקים) רבים ואשר הם סובלים אהבה לרבים לא יראה שיהיו אוהבים אבל הם כמנהג המדינה . ולאלה יקרא שמחים אכן כפי המדינה אפשר היותו אוהב לרבים ולא יהיה השמחה לבד אבל באמת החסיד בעבור המעלה ובעבור עצמו לא יהי' אוהב לרבים כי מעט ימצי' כאלה :

פרק יג

הנה האם צורך האוהבים הוא בימי הטובה · יותר או בימי הרעים בשניהם הם דרושים כי אמת הנכשלים צריכים עזרה ואשר השעה משחקת להם צריכים אשר יהיו עמהם יחד ולא (נ"א אשר) יעשו טוב כי הם רוצים לעשות טוב אמנם יותר הכרחי בימי הרעה בעבור כי הם צריכים למועילים אמנם יותר טוב הוא בימי הטובה בעבור ידרשו החסידים כי ירצו לעשו' טוב לאלה הנבחרים ולהתעסק עמהם אמנם מציאות האוהבים יהיו מהנים בימי הטובה ובימי הרעה . כי העצבים יקל עצבם בהיות עמהם אוהבים . ואם ישים אחד ספק למה אם הוא כמו הנושא משא כבד אשר רעהו יקל מעליו זה אינו כן . אמנם

פירוש

אחד : עוד אמנ' ראוי · עוד אם באמת נכון כי ראוי לרבי' להיות אוהבי' זה לזה אך עכ"פ לא יתכן שישכנו כלם יחד כי יהיו לעמל וטורח זה לזה כי יצטרך כל אחד מהם להיות שמח ועצב יחד כי יקרה עצבון לאחד מהם ושמחה לאחר בזמן אחד ויצטרך לשמוח עם זה ולהתעצב עם זה כמו האוהבים מה שא"א לעמוד בהפכים : אשר הוא דומה · האהבה היותר דומה מאיש לרעהו הוא מאוהב אחד לאחד כי יוכלו לשמוח ולהתעצב יחד · וזה טעם סמיכת מלות אהבת השם יתברך לאחדותו : שלא לדרוש · טוב הוא שלא ידרוש האדם שלום ואהבה לרבי' יותר מכדי צרכו לתועלתו ולהנאתו : לא יאהב נשי' רבות · והטעם יעיד שלא תכון אהבת אחד לרבי' · כי כן הוסד שלא יאהב האיש נשי' רבות : כי העדפת אהבה · כי יתרון האהבה ר"ל גודל האהבה לא יתכן כ"א מאחד אל אחד · כן בדברי' · בדברי ריעות ואהבה הטעם הוא הנעלה : אשר הם מארץ א' · משל הוא על האוהבי' זא"ז באהבה תמימה כמו אנשי' מדינה אחת לא ילכו בלתי אם שניה' יחד ולא יותר למען תהיה אהבה שלמה ביניה' : והמוסקי' רבי' · אולי אשר יספקו רבות בנשי' · או אשר יסבלו האהבה לרבי' לא יתכן שיהיו אוהבי' שלימי' · אבל יהיו ריעי' וחברי' כאוהבי' מדינה השמחי' עלי גיל אשר ימצא את ריעיה' : אך לא יהיו כאוהבי' כאמתי' המטריחי' את עצמ' להטיב זא"ז · זה בבלתי יכולת להיות עמל במובות שונות ומתנגדות כפי הצורך לאיש ואיש כאמור : אבל באמת החסיד · אולי האהבה אשר בין החסידי' היא בעבור המעלה מטוב המדות הדומה בין האוהב לנאהב · או בעבור החכמה הדומה בין שניה' לא יתכן היותה לרבי' בעבור מיעוט מציאות השלימי' כמו אלה כאמרי' ז"ל ראיתי בני עליה והמה מועטי' ובעבור זה יאהבו החסידי' ההתבודדות בטבע' יען ימצאו מעט אוהבי' בנ"א לפי פעולתם :

פרק י"ג הנה האם צורך · אחר שביאר בקודם כמות האוהבי' הראוי' ראה כי טוב לסמוך אליו ענין השני הראוי ר"ל באיזה זמן יכשר חברת האוהבי' אם בטוב להם או בצר להם : הנה בשניהם · ישוב על השאלה האמורה ויאמר כי בשני הזמני' האמורי' טובי' האוהבי' ונדרשי' כי הנכשלי' בימי רעתם צריכי' אל האוהב להיות עוזר למו והשעה משחק' להם ר"ל בימי טובם יצטרכו אל האוהבי' להיות מטיבי' להם כרצוני' הטוב להטיב לאוהבים ואף כי לאמרי' מסקנאי' הפוגעי' במי שהשעה עומדת לו : אמנ' יותר הכרחי · עוד יכפול לומר הטעמ' האמור והוא בימי הרעה יהיה ההכרח לאוהבי' למען עזר על ידם ובימי הטובה בעבור עשות טוב להם כאמור : אמנ' מציאות · ולפ"ז א"כ יהיה מציאות' לטובת ההנאה בשני הזמני' גם יחד כאמור : כי העצבי' · כי גם המתעצבי' בדב' עצב אשר אין להועיל' כמו המתאבלי' על מת ירווח להם עכ"פ בהיות' עם האוהבי' לכן טוב מציאות האוהבים בכל זמן בין טוב להטיב להם ובין רע אם להועיל ואם להקל העצב ככתוב ואח לצרה יולד : ואם ישים אחד ספק · אולי ישאל השואל לאמר מה זו נסבה שיקל העצב במציאות האוהבים אף כי לא יוכל תועיל : אם הוא · האם תהיה הסבה כמו בנושא משא כבד אשר העוזר לו לשאת עמו יקל מעליו מהכבד המשא : וזה אינו כן · הנה בזה לא יתכן היות זו נסבה להקל העצב במציאות האוהבים כי מה יתן ומה יוסיף האוהב אם אין

אשר

נשכיל . או זה כי נרגיש או נשכיל יען כי אנחנו הווים כי ההויה היא הרגש או השכל אמנם הרגש יען הוא חי והוא מהדברים המוגים כפי עצמם . כי החיים הוא בטבע דבר טוב ואמנם המרגיש אשר הוא טוב בעצמו הוא מהגה . אמנם החיות הוא דבר נבחר ויאות יותר לטובים כי הנה היות טוב ומהגה יחד . כי כשהם יודעים כי הוא טוב בעצמו הם מהגים . וכאשר המעולה הוא לעצמו כן הוא לאוהבו כי האוהב הוא עצמו אחד . וכאשר לכל אחד הוא נבחר היותו כן הוא האוהב או קרוב מזה . אמנם הוא נבחר בעבור ההרגש אשר הוא טוב אמנם הרגש כזה הוא מהגה כפי עצמו הנה ראוי להרגיש יחד ההויה עם האוהב וזה יהיה בהיותם יחד והשתתפם במאמרם ברצון כי באמת כן יראה לומר שלהיות יחד בבני אדם לא כמו שהוי׳ במקנה הרועים יחד . ואם למאושר הוא דבר נבחר כפי עצמו אשר הוא בטבע טוב ומהגה . אמנם הקרוב והאוהב כן הוא . האוהב הוא מהדברי׳ הנבחרים אמנם הדבר אשר הוא לו נבחר . זהו ראוי להיות לו . כי אם לא היה לו הי׳ מצטרך לו . א״כ צריך אל המאושר אל הדברים המועילים .

פרק יב אבן · האם ראוי עשות אוהבים רבים או כמו שנאמר

בגרות . נראה היות בתבונה . כי אמר המושל לא יקראו אותו גר מאד ולא אינו גר וכן באהבה הוא כן . לא שלא יהיה לו אוהב (נ״א כלל) ולא יהיו לו אוהבים רבים הערפה מאלה אשר הם לתועלת יראה בהחלט אשר הוא ראוי הנאמר (נ״א כנאמר) כי אם יהיו לו רבים לשרת הוא עמל ולא יספיק זמן חייו לעשות זאת כי אם הם יותר מאשר צריך לכדי חייו הם מסירים אותו ומונעים אותו מחיות טוב א״כ אין צורך לזה ואמנם אשר להנאה יספיקו מעוגים אשר הם להנאת מטעמים . אמנם המועילים האם ראוי להיותם רבים במספר . או יהיה שיעור לרבוי האוהבים כמו שהוא במדינה כי לא מעשרה רבבות ע״ד שתהיה המדינה · אמנם אולי דבר אחר כי אם כל אמצעי מוגבל בין הקצוות וכן באוהבים אמנם יהיה רבוי מוגבל . ואולי יהיו רבים בשיעור אשר יוכלו להיות יחד עמהם כי זה יראה היות

אמשר

גם אחד ר״ל טוב לנפשות אי האנשר הטובים מאשר שהיים ומהנים כפי שאר החיים : או זה כי נרגיש · אמכן לגמר שההוי׳ היא מנת ההרגשה כאמור או שההרגשה שיא מנת ההוי׳ : וכאשר המעולה הוא לעצמו · כמו שהוא אוהב לעצמו כן יאהב לאוהבו כי הוא ואוהבו הם עצם אחד בעיניו : וכאשר לכל אחד · וכמו שכל אדם יבחר בחייםכן ראוי שיבחר בחיי אוהבו בעינו או קרוב לבחירת עצמו עכ״פ: אמנם הוא נבחר · החיים נבחר לעצמו בעבור ההרגש הטוב שמשג מהחיים · וכן ראוי לו אות חיים עם האוהב ולהיות בהתחברו אתו עמו: לא כמו שהוא במקנה הרועים · ר״ל שהרועים לא יעמדו יחד כי לא תספיק הארץ מרעה לכלכם יחד : ואם למאושר · יחזור בשיטת הקדמוני׳ להוכיח המוליד שהמאושר צריך אל אוהבים על זה האמר · כל מאושר יבחר בחיים יען היותו דבר טוב מהגהו וכמו כן ראוי למאושר לבחור החיים לקרובו ולאוהבו עד״הכ ואהבת לרעך כמוך · והנה מציאת האוהב לאדם הוא מהדברי׳ הנבחרים והטובים לאדם וכל דבר נבחר לאדם ראוי שיהי׳ נמצ׳ למאושר · כי אם לא ימצ׳ לו יהי׳ חסר וצריך לו וכבר התבאר בגדר המאושר שלא יחסר לו כלום ויתחייב א״כ מזה היות הכרח שהמאושר לאוהבים המועילים וזה מהר״ל· והנה אלה הדברי׳ גלוים הכפילה והשנות וע״ב משך ב״ר את ידו ממנו כמו שכתב הר״שט ז״ל :

פרק יב אבן האם ראוי אמר שנאמר

בקודשיות המאוש׳ומוכרח להיו׳ לו אוהבים בא לבאר בזה כמות שאוהבים שראוי׳ להיות לכל מאושר האם המעלה ברב או במעט

ומהם · ואמר עם לספק אם ראוי לאדם לעשות אוהבים רבים או שמעטים : בגרות · כמו שנאמר בענין ישוב המדינה שכל אדם ראוי להיות לו ריעים מדיניים כראוי לאמצעי ר״ל לא הרבה ולא מעט כי אם כפי אשר תגזור התבונה כאשר יאמר המושל משליה שראוי לכל אדם להתנהג בהתרועעות בדרך האמצעי עד שיקרא גר ובלתי גר · וכן ראוי להתנהג עם האוהבים : הערפה · התוספת מאלה האוהבים אשר בעבור המועיל נראה בהחלט הראוי מהם ר״ל שאינו ראוי כאמור :כ״א יהיו לו רבים· כ״א יהיו לו עוזרים רבים יותר מכדי הצורך יצטרך גם הוא להיות עוזר למו כל הימים עד שלא יוכל לחיות חיים ערבים במנוחות שאננים : אשר להנאה · גם האוהבים אשר בעבור ההנאה והתענוג ראוים להיות מעט רק כפי הצורך לעשות כו מטעמים ומאכלים ויתר ההנאות כפי די הסיפוק עד שלא יפגע במותרות : אמנם המועילים · היתכן שיסכנו יחד מועילים רבים בלי קצב או לא יתכן זה כ״א יהי׳ קצב ידוע למספרם: כמו שהוא במדינה · כחק המדינה שיש קצב לאנשיה כפי אשר תוכל הארץ לשאת אותם אשר על כן אינם מניחים לזרים לגור בה : כי לא מעשרה רבבות · אין מושיבים עיר מעשרה רבוא אדם · ומספר רב בעלמא נקט לפי זמנו ומקומו : אמנם אולי · ואולי כן ראוי להיות באוהבים שמועיל שיהיו ממוצעים בין רב למעט עד שיכלו לחיות יחד · והוא זה דבר ראוי והגון · כי א״א להיות עם אוהבי׳ רבים ולחלק עצמו ר״ל לתת חלק בעזר לכל אחד להיות׳ רבי׳

מאד

צריך מעט התול והוא מהגה כפי עצמו . אמנם הוא נעצב בדברים אשר ברשע כמו המוסי"קא אשר הוא מתענג בדברים הטובי' אמנם ברעים הוא מתעצב . הנה אמנם תעשה חברה במעלה החיות הטובים יחד כמו שאמר מיאונ"יאוש :

פרק יא אמנם למשכילים יות' בטבע יראה כי המעולה ראוי

לבחור בטבע אוהב מעולה . כבר נאמר כי הטוב בטבע הוא טוב ומהגה למעולה הדרוש כפי עצמו . אמנם הוא מבואר כי היות בעל חי הוא בכח החוש אמנם באדם בחוש השכל אמנם הכח יושב אל הפועל . והעיקר בפועל הוא לחיות והעיקר הוא להרגיש או להשכיל אמנם לחיות הוא מהדברים הטובים כפי עצמם ומהגים והו' מוגבל ומבואר הוא כי המוגבל הוא מאשר הוא טוב בטבע ואשר הוא טוב בטבע הוא גם לחסיד . ובעבור זה יראה כי הוא מהגה לכל . אין ראוי לקחת חיים רעים או נפסדים ולא אשרהם בעצב כי אשר הם בעצב הם בלתי מוגבלי' כמו הדברים כאשר יהיה בהם וזה יתבאר יותר גלוי בדבור העצב . ואם אמנם החיות ההוא הוא טוב מהגה . יראה אמנם ממנו כי ראוי לכל להתאוותו ויותר לחסידים ולמאושרים כי לאלה חיים נבחרים וחייהם היותר מאושרים . אמנם הרואה כי הוא רואה והשומע מרגיש כי הוא השומע . וההולך כי הוא הולך . וכן בכל הדברים יהיה שום דבר דומה לזה נרגיש כי אנחנו פועלים . והנה נרגיש כי אנחנו מרגישים ונשכיל אשר נשכיל

ואולם ולא הי' מתענג כראוי לתאושר תשא"כ בהיותו נבזר מאוהבים : מעט התול · המאושר מוכרח שיחזה לו מעט מהתלוי' ר"ל שמח' ועונג מאוהביו כאשר יהב' אותם : לענם הוא נעצב · כמו שישמח המאושר כאשר יפעל טוב כן יעצב בפעולה רעה : כמו המוסי"קא · כמו המנגן השמח כאשר ינגן קול שמחה ושחוק ויעצב כנגן קול בכי : הנה אמנם · מבואר א"כ מכל זה שחברת האוהבים תתן חייסשותי' ונעימי' לבעליה' המאושרים אשר כן כתב ג"כ תיאוגניאוס · והנה האריך בזה הפרק בכפל דבריםיען רבו בימים ההם הפרושים המדבריים אשר אמרו כי הוא זה תמד' המאושר להיו' לפרש מב"א ולשכון ביערים ובמדבר · ותה גם היום קצת חסידי האומות עושים ככה ע"כ על אלה הרס מעל הוכחו' לכזב על פניהם דרכיהם : פרק יא אמנם למשכילי'. כל משכיל על דבר טבע האדם הוא זה יראה בעין הבקיו' שכל מעולה ר"ל מאושר ראוי לו כפי טבעו לבחור לעצמו אוהב מעולה · וזה כי : כבר נאמר · הנה מכאן עד הנה ראוי להרגיש יחד השוי' עם האוהב הוכח יוכיח בהיקש שראוי להיות לו אוהב מעולה · וזה סדר ההיק' הטוב היות' מהנה למעולה הוא הדרוש כפי עצמו ר"ל המטיב לעצ' השכלי שהוא עצמות האדם כאמור (בשני לראשון וברביעי לזה) וזה בהיות שחיות כל חי נשלם בפעולותיו כמבואר (בא' לזה) ובהיות מותר האדם הוא הכח השכלי לכן יהי' יתרון לחיים הנמשכים מפעולות ההשגו' השכלי' על החיים הנמשכי' מפעולו' האחרים · ותה מבואר כי אהבת המעולים היא כפי ההשגות השכליות אשר יעזרו זה מזה ר"ל שכל אחד משתדל להמליא לרעהו מקנה קנין מושכלות כמו בעצמו · ולפ"ז ירבו חיי המעולים פי שנים עם האוהבים · ומבואר א"כ מכ"ז שראוי למעולה לבחור באוהב : אמנם הכח · אולם החיים אשר המה בכח ישובו להיות בפועל חיים בעתות הפעולות למוציאן: והעיקר בפועל · ועיקר כל חי מרגיש להיות חי מרגיש או משכיל בפועל : אמנם לחיות · אולם

החיות הוא דבר טוב כפי עצמו ומהנה את החי : והוא מוגבל · חיי כל חי מרגיש ומתענג בפעולותיו אשר יפעל לטבעו והוא מוגבל לפי הרגשות הפעולות המוגבלות בטבעותן כי עצם ההרגשה או ההשכלה הוא עצם החיות לטבעו : כי המוגבל · ר"ל כל דבר אשר הוא בפועל שהי' עצם המוגבל כאמור הוא ישות וזה וכל ישות הוא טוב והפך זה כל הנעדר הוא מוגבל (והעד שאין הרעיון יכול לשער הנעדר המוחל' וזה בעבור שאין בכח המשער לשער דבר בלתי מוגבל והוא רע ולכן במעשה בראשית באת כל דבר לפועל הישות נאמר בו כי טוב : גם לחסיד · בדברים הטבעיים אין הבדל בין החסיד לרשע. והנה כמו שאות' תהכ' בפעולותיו לשאר בני אדם כן יהנה את החסיד לכן ראוי לו לבחור אוהב מעולה שיאהבהו ויחיהו חיים מורגשים או מושכלים : אין ראוי לקחת · מבואר הוא כי החיים הרעים אם מחליים רעים או מדבריי' מצעריםאו מעלבי' כלם מבחם העדר אם העדר הבריות או העדר הטוב והעונג או השמחה וכבר אמרנו שכל העד' הוא בלתי מוגבל : כמו הדברי · ר"ל אין הנעדר מוגבל כמו הדברים אשר יהי' בהם הישות שהם מוגבלים כמו שקדם וזה יותר גלוי · והיות הנעדר בלתי מוגבל מבואר בכל דבר מעליב שהוא העדר הטוב המוחלט ובלתי מוגבל במספר כנזכר : ואם אמנם החיות · אולם החיות הוא הפך דבר המעליב בהיותו ישות לכן יהי' טוב ומהנה ולכך החיים נחמדים לכל חסידים ובלתי חסידים · אף כי יותר לחסידים יען יחיו חיים ערבים ונבחרים שהם המאושרים: אמנם הרואה · יבאר איך הפעולות וההרגשות הם עצם החיים כמו שאמר והנה יאמר כי הרואה מרגיש כי הוא רואה וכן השומע וההולך והמשכיל ויתר הפועלים כלם מרגישים בפעולתם בעת פעלם · והמבואר כי עצם ההרגשה הוא מהות החיים ועצם ההויה כי כשהחיים יודעים שהם חיים יתענגו בידיעתם זו ולכן הוא נאות לטובים ולמעולים יען היות החיים טוב ומהנה

גם

אמנם האוהב הוא אחר ממנו לתת אשר הוא בעצמו לא יוכל · וכן יאמר משל הקדמוני כאשר השר יתן הטוב מה צורך אל האוהבים. אמנם יראה בלתי ראוי אשר יותנו כל הטובות אל המאושר ולא יותן לו אוהבים. אשר יראה כי הטוב הגדול שבטובות החיצוניות אם יותר ראוי לעשות טוב לאוהבים מלקבלו והוא מהטוב ומהמעולה לעשות טוב. ויותר טוב לעשותו לאוהבים מלזרים שיהיו א"כ המעולה צריך הוא אל האוהבים לעשות להם טוב ובעבור זה ישאלו אם יותר הוא אל האוהבי' לעשות לו טוב. ובימי הטובה אשר יעשה להם טוב. ואולי הוא בלתי נאות להיות המאושר עדירי כי אין (נ"א איך) יבחר לו כל הטובו' ויהיה הוא לבדו. א"כ האדם מדיני והוא נולד בטבע להיות עם אחרים. ומאושר כן הוא כי בטבע יהיה לו כל הטובות. הנה הוא גלוי כי טוב לו להיות עם אוהבי' אשר הם חסידים מהיותו עם זרים ועם מי שיזדמן א"כ המאושר הוא צריך אל האוהבים א"כ איך יאמרו הראשונים ובמה אמרו אמת הוא כי רבים יחשבו כי האוהבים ראוי לו להיות מועיל ולאלה לא יצטרך המאושר כי כל הטובות עמו וגם לא לאשר הם בעבור המהנה אם לא מעט מזער כי אשר לו חיי עונג אינו צריך לתענוג מובא ואשר אינו צריך אל אוהבים כאלה לא יראה שהוא צריך אל אוהבים. אמנם זה אולי אינו אמת כי בתחלה כבר נאמר כי האושר פועל. אמנם הפועל גלוי כי הוא נפעל ואינו עומד כמו קנין · ואם אמנם הוא מאושר בהיות (נ"א בהויות) ועשות. כי אמנם פעולת הטיבים היא מעולה ומעונגת בעצמה כמו. שאמרנו בתחלה כי הפעל הוא דבר מיוחד מדברים המדיניי' אמנם נוכל להשגי' בקרובי' יות' מאשר בנו בעצמנו ובמעשיהם יותר ממעשינו וע"כ מעשה המועילים אשר הם אוהבים הם מהני' לטובים כי ימצאו שני דברים אשר במהנים בטבע. ועל כן נאמר המאושר הוא צריך אל אוהבים כאלה אם ירצה להשגיח במעשים מעולים ומיוחדים לו אשר הם מאוהב טוב אמנם יחשבו כי ראוי למאושר להיות בתענוג כי חיי העדירי הם קשים כי אינו לפעול תמיד בעצמו. אמנם עם אחרים ולאחרים הוא נקל. על כן יהיה הפועל תמידי אבל

צריך

אוהב לאחר ר"ל בזולתו תכליתו לשם לאוהבו זה דבר שאין ביכולת אוהבו זה להשיגו · וזה אפס מקום לו במאושר כי יש לו כל בל יחסר לו מאומ' כאמו'. ופי' הרש"ע מגומגם: וכן יאמר משל הקדמוני · משל קדמון הוא · אם השר יש לו די והותר עד שיתן מטובו לזולתו מה צורך לו לעזר מאוהבים: אמנם יראה · מראה פנים לסברא הפוכה והוא שאין ראוי להיות שהאוש' בלי אוהבים וזה בהיו' שגדר המאושר להיו' לו די הסיפוק בכל טוב · ומהמבואר לשמיני מזה שיותר טוב להטיב לזולתו מלקב' טוב מזולתו והטבו' לאוהבים היא יותר נבחרת מהטיב לזרים וא"כ אפשר שהיות שאין למאושר צורך לאוהבים לקבל עזר מהם כאמור בסברא הקודמ' הנה עכ"ז הוא צריך לאוהבים לעשות להם טוב כאמור: ובעבור זה ישאלו · ובעבור זה העזר יבוקשו האוהבים להיות עוזרים זה לזה· אם יותר יהי' צרכו אל האוהבי' לעשות לו טובו' בימי הרע' והשנוי · או בימי טובו ועשרו לעשות להם טובה · יהי' מה עכ"פ המאוש' צריך לאוהבים אם לקבל טוב בימי עניו או לעשות טוב להם בימי עניים: ואולי הוא בלתי נאות · ועוד הוא ענין בלתי נכון שיהי' המאושר בכל טוב יחידי בלי אוהבים: כי איך יבחר כי מי הוא זה שיבחר לו כל טוב ויהי' יחידי בלי אוהב. בהיות האדם מדיני בטבעו ר"ל מוכרח להעזר בכל צרכיו מזולתו זה יבנה לו בית לשבתו וזה יכין טרף חקו ממאכל ומשקה · וזה יכין מלבושיו וזולת' מצרכיו: ומאושר כן הוא · וגם המאושר הוא מדיני כאחד מצטרך אל העזר מבני אדם טובים · לכן יותר טוב לו להיו' עם אוהביו מהיו' עם זרים וא"כ יהי' למאושר צורך אל האוהבים עכ"פ

הפך ההנחה האמורה: א"כ איך יאמרו · איך יאמרו שהמאושר איננו צריך לאוהבים: אם לא מעט מזער. כפי ההכרח אל החיי בלי מותרות עד"כ ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש. ובעבור השגת זה המעט אין צורך אל האוהבים כי גם זרים יעשוהו: לתענוג מובא. לתענוג מובא מחוץ פנימה אל הנפש. כמו המשקה והמועיל האמור משא"כ תענוג המעלו' שהו' פנימי דבוק בנפש: אמנם אולי · יתכן שאין זו הנחה אמיתי' שהמאושר איננו צריך לאוהבי' וזה כאשר כבר מבואר שהאושר הוא פעולה הנפעלת בהתמדה להטיב בפועל ממש · ואיננו עומד ר"ל איננו פוסק מפעולתו כמו קניני המדות הנפשיו' שיתואר גם בעל הקנין אף בהיותו פוסק מפעולה משא"כ האושר: אמנם הוא מאושר בהיות · גם כבר התבאר (בשמיני לזה המאמר) שהמאושר משלים נפשו בהויות ועשותו הפעולות הטובות המתענגו' אותו והסכימותו: כי הפעל הוא דבר · והפעולות האמורו' מוכרחו' להיות בטובות המדיניות ר"ל להיות עזר לזולתו · וזה יורה כי המאושר ראוי לו להתענג בפעולו' הטובות אשר יטיב לזולתו: אמנם נוכל להשגיח · ומהמבואר שיותר יוכל האדם להשגיח על קרובו יותר מעל עצמו כי ראוי הפעולו' על קרובו יותר מעל עצמו: כי ימצאו גם שני דברים · א' מטיב לאוהבו ב' מתענג על פעולותיו הטובות וחי בהם חיים ערבים: וע"כ נאמר · לכן מבואר מזה שהמאושר צריך אל אוהבים למען הטיב להם ולהיות חיי עונג: כי אין לפעול תמיד בעצמו · ולא יוכל שיהי' המאושר עדירי ר"ל לבדו ימשך לפעול תמיד הדברים הצריכים לו לשם חקו מנעלים בגדים וזולתם

הטוב לאהוב עצמו כי אמנם יעזר בעשותו דברים טובים ויעזר את אחרים. אמנם הרשע אין ראוי לאהב את עצמו כי הוא מזיק לעצמו ולקרובים אליו כדרכו (נ"א ברדפו) אחר הפעליות הרעים כי הרשע אשר הוא עושה מנגד לאשר הוא ראוי לעשות כי כל שכלי (נ"א בלי שכל) יבחר לעצמו הטוב אמנם החסיד הוא נשמע השכל אמת הוא המעולה עושה דברים בעבור האוהבים ובעבור הארץ גם יצטרך למות בעבור' והוא מבזה הממון והכבוד וכל הדברים אשר האנשים ילחמו בעבודם בדרשו הטוב לו לעצמו והוא בוחר שיתענג מאד בזמן מעט יותר מהתענג מעט בזמן רב כי טוב לו להיו' שנה בטוב גדול מהיות שנים רבות במעט טוב. ורוצה יותר עושה (נ"א לעשות) מעשה טוב גדול מעשות רבים וקטנים. ואולי יקר' להם שימותו כי רבים בזה בוחרים הטוב הגדול לעצמם והם מפזרים הממון אשר האוהבים מקבלים ממנו רב ויהיה הממון לאוהבים אמנם לעצמם הטוב. והנה אמנם הטוב הגדול יתן לו לעצמו. אמנם אצל הכבוד והישרה (נ"א והשררה) הוא עושה כזה. כי כל אלה יעזוב לאוהב כי עשות טוב יראה לו טוב ומהולל. על כן יראה באמת כי ראוי כי המעולה הוא בוחר הטוב האמתי על כל הטובות. ואמנם יקרה לעזוב לאוהבו לעשות המעשים הטובים ויהיה זה לו היות סבה לעשות אותם האוהב מעשות' הוא. יראה כי בכל הדברים המשובחים המעולה נותן לו לעצמו וע"כ ראוי לקראהו אוהב עצמו כמו שנאמר מה שאין ראוי להיו' כן לרבים.

פרק י

אמנם: יושם ספק אם המאוש' צריך לאוהבים או לא יאמרו כי המאושרים אינן צריכים אל אוהבי' כי הם מספיקים לעצמם כי יהיו להם טובו' מספיקות בעצמם. ולזה אינם צריכים אל א'

אמנם

לאהוב את עצמו בהיות כל מעשיו מתנגד לנגד המדינה ודרכו לילך ולהזיק לו ולקרוביו בהיותו רודף אחרי הפעולות הבלתי ראוים וכל דרכיו לא בשכל: אמת הוא · עם היות שהחסיד אוהב את עצמו באהבת השכל כאמור הנה בעבור אהבת עצמו לא ישני גואלתו כאשר יעשה האוהב ע"פ אשר משגיח הא' הנרצע אבל החסיד אוהב אהבים וישרף את נפשו לגמרי בעבור קיום מדינת אבותיו: והו' מבזה. וכל טוב מדומה אשר רוב האנשים ילחמו בעדו להשיגו אין נחשב בעיניו למאומה כ"א הטוב השלם כפי השכל דרוש ידרשנו: שיתענג מאד. על דרך אמרם ז"ל יפה שעה אחת של קורת רוח בעוה"ב מכל חיי העוה"ז. ר"ל גדול עונג רוחני של שעה קלה המושג מהשגת המושכלות (שהוא מעין העולם הבא כמגע לצדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה ר"ל נהנים מעונג השכלת אמתתו יעויין מורנו אמרי בינה בגמול עוה"ב מ"שכ שם) מכל עונג חמרי המושג בכל ימי החיים וכמעט קונה עולמו בשעה אחת: להיות שנה בטוב גדול. כמי שילחם על מדינת אבותיו לעמותה מפני מנהיגת העם לאויב אף כי תארך עת מלחמה רוב שנותיו · ופעמים יבחר המות במלחמה למען הטיב לבני עמו כמו שעשה משה במלחמת מדין שנזדרז ללחום בם אף כי חיין היו תלויים בה ככתוב נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים אחר תאסף על עמך: ורוצה יותר לעשות · בהיות הפעולות הם עצם החיים כאמור בפ' הקודם על כן יבחר בחיים יותר נבחרים לפי מעשה הפעולות היותר נבחרים אשר כן הוא מדת בעלי רוח הקודש להזדרז לעשו' מעשים טובים כמשה בהריגת המלכי' ודוד בהלחמו את גלית: והם מפזרים. במחיר רק יקנו המעלו'

והמושכלות ככתוב אמת קנה ואל תמכור. ונאמר יקרה היא מפנינים · ועל זאת התפלל המלך לאמר החכמה והמדע תן לי · ועזב שאלת ההון והעושר כי איננו שוה בחק החכמה: אמנם אצל הכבוד. אך הכבוד המדומה והשררה יעזוב לרעהו ולא יבחרם לעצמו למען לא יבטלוהו מקנין שלימותו כאמרו' ז"ל הקנא' והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם · ואמרו אוי לה לרבנות שמקברת את בעליה · ורמזו ז"ל שהשכלות אשר להמון הרבנים ר"ל השליטים הסכלים ישבו להם המות בעודם חיים על דרך הכתוב אל תהי סכל למה תמות בלא עתך · וזה אמנם בעבור שהשררה והשולטנות שבטל את בעליה מחכמה המסבבת החיים ככתוב החכמה תחיה בעלי': ואמנם יקרה · אולם על המנע יקרה שיעזוב השלם מעשות דבר טוב אמיתי למען עשותו אוהבו כמו שעזב אליהו משיחת חזאל ומשיחת יהוא בן נמשי. לאלישע כאשר שאל יהי נא פי שנים ברוחך אלי (מ"ב ב') פי' מה שלוית ברוח נבואה למשוח ב' אלה ככתוב ומשחת את חזאל למלך על ארם וגו' (מ"א י"ט) וכן נמשחו ב' אלה ע"י אלישע ככתוב (מ"ב ח' וט'): יראה כי · ומתאמר מבואר שכל המעשים הטובים באמת יקנום המעולה לעצמו ונקרא על שמם בשם אוהב א"ע. מה שאין ראוי זה לבלתי מעולים:

פרק י אמנם יושם ספק · אחר אשר ביאר בקודם שהחסיד המאושר ראוי לאהוב את עצמו ולאהוב את זולתו. יחקור בזה אם הוא צריך לאוהבים להיות עזר לו: יאמרו כי המאושרים. הנה קצת יאמרו שהמאושר איננו צריך לעזור האוהבים. וזה בהיותו מסתפק במה שיש לו: אמנם האוהב הוא אחר. אולם כל

אוהב

ובכלל תמיד יבקש הטוב לעצמו אין אחד שיקר' אוהב עצמו ולא שיחרפוהו . אמנם יראה כי אשר הוא כזה יותר אוהב לעצמו כי יתן לעצמו הדברים הנבחרים והיותר טובים ויוסיף תת לחלק המיוחד לו לעצמו וכל חלקי הנפש הם נשמעים לזה . אמנם כמו שהוא המיוחד במדינה הוא המדינה והוא הנראה יותר עיקר בה כן היא בכל הדבר אשר הוא מוסד מרבים . וכן האדם הוא אוהב לעצמו כאשר יהיה אוהב מאד לזה החלק ומתערב לו כל הראוי לו ולכן נקר' האדם הכשר בלשון יון קונטננ"טי והחוטא' אינקנ"טיננטי . ר"ל מחזיק בו ובלתי מחזיק כי הוא מחזיק בשכל או לא כי זהו האדם וכל הנעשה בזה החלק יראה יותר כי הוא עשהו · והנעשה בכח המתאוה או בדבר אחר יראה יותר כי עשהו בלתו והנה אינו בלתי גלוי כי כל אחד מבני אדם היא היותר ובאשר החסיד הוא אוהב מאד לזה הנה הוא באמת אוהב עצמו . והנה זה נבדל מהמין הראשון המגונה כמו שהוא' נבדל כפי השכל מהחי כפי הכח המתאוה וכאשר הרוצה הטוב בהחלט נבדל מהרוצה הטוב למראה עיניו . ולכן הכל ישבחו ויפארו המשתדלים אצל המעשים הטובים ונבדלים מהרעים . אמנם אם הכל יתחברו אל האיש הטוב בשומם השגחה לעשות הדברי' הנבחרי' יהיו כל הדברים אשר הם צריכים משותפי' לכלם . ויהיו לכל אחד הגדולות אשר בטובו' אשר הם מעלות ועל כן ראוי להיות האיש הטוב

בין איש לרעהו ומנהל את נפשו בדרך ישרה על פי מדותיה ותמיד עינו ולבו על מעלותיו ומדותיו לתקנם הוא זה לא יקר' לעולם בשם אוהב עצמו ולא יגונה כלל משום אדם : אמנם ירא' . אולם ירא' באמת כי איש כזה הוא יותר אוהב לעצמו מאוהב בהמון התענוגים הגשמיים וזה בהיות שהתענוגים הגשמיים טובות גרועות נפסדות לשעתן ויתענגו בם חלקי הנפש הגרועים משא"כ תענוגי המעלות שהשגותם נבחרו' דבוקו' בחלק היותר מעולה מחלקי הנפש שהוא השכל אשר הוא מותר האדם מן הבהמ' והו' המושל בכל חלקי הנפש וכחותיה כמלך במדינה ע"כ מי אוהב בהמון הטובות שמעלות כאלה הרוחניות יותר ראוי שיכונה בשם אוהב עצמו מאוהב תענוגים הגשמיים אשר באמת כן הוא . והו' דרך ישר' שיתנהג בה השלם באדם . ובא' לדקו יחדו שתי ההנחות אשר נראו כסותרות זו את זו : המיוחד במדינ' כמו המלך שהו' מיוחד במדינ' הוא עצם המדינ' וכל אשר יאמר כי הו' זה ראוי לעשות נחשב הוא כאלו הסכימו במעשהו כל אנשי המדינה בעבור היותו העיקר במדינ' והעיקר ככלו : כן הוא בכל דבר כן כל דבר מיוסד מרבים העיקר גם ככלו ר"ל האדם שנפשו מורכבת מכחות שונות והכח השכל הוא העיקר והכל הולך אחריו : ר"ל מחזיק בו פי' מתחזק בשכל ומתגבר על התאו' . או אולם הבלתי גובר על יצרו . כן משמעות ב' השמות בלשון יון . וכן בלשון עברי נקר' איש שכל בשם גבר · ושלולי השכל בשם אנוש : כי זהו האדם · בעבור זה הכח השכלי שהו' מותר האדם מבע"ח והבדלו ממיני נקר' בשם אדם שמבדילו משאר בע"ח כמ"ד אדם אתם קרואי' אדם : כי הוא עשהו . כי השכל הנקר' אדם הוא עצמי לא יעבור בו עולה לאמר כזה ראה והשכל מוסכלך כי אין אדם שליט ברוח השכל לכן כל המעשה על פי ההנהגי' השכלית ירא' כי האדם עשהו ברצונו הטוב וכל אשר הוא עוש' ברצון המתאו' ירא' כי עשהו

אחר בעל כרחו . ושלא כרצונו : הוא היותר . והמתבואר שבכל אדם יש לו זה היתרון ר"ל הכח השכלי שהו' מותר האדם מן הבהמ' : וכאשר החסיד . מי זה אוהב אחד לחלק השכלי להיות נשמע לו ולעבדו שכם אחד עם כל כחות נפשו . הנה בעבור אהבתו את השכל נקר' חסיד בעבור גמולו הטוב עם נפשו ככתוב גומל נפשו איש חסיד : אוהב את עצמו ועובד את עצמו . והפך זה הרשע הנשמע לתאו' הו' אוהב את אחרים ועובדם ושונ' את עצמו ר"ל שונ' את שכלו שהו' עצם מעצמי האדם ביחוד ומתנהג ברשע ככל ככתוב ויעוין מש"כ (בשער לראשון מספר המדות שלנו) ומ"ש הכחרי (מן שני עד שער לשלישי ממנו) : והנה זה נבדל מהמין הא' . זה החסיד האוהב את עצמו נבדל מהמין הא' האוהב את עצמו האמור בראש הפרק יח כי החסיד חי כפי השכל ואשר מהמין הא' חי כפי התאוה : וכאשר הרוצ' הטוב . ועוד יבדל זה החסיד שאוהב א"ע כפי השכל מהאוהב א"ע כפי התאוה (האמור בראש הפרק) כמו שיבדל הרוצ' בטוב מהרוצ' בטוב המדומה . ראוי לו רצונו לבאר שטוב למראה עיניו לבד : לכן הכל · ישבחו · בעבור רצותם בטוב המוחלט לכן ישובחו הפך אוהבי עצמם הרוצים בטוב המדומ' אשר יגונו בגבורים כאמור בראש הפ' : אמנם אם הכל יתחברו . אם כל אנשי המדינ' יסכימו לעשות הדברים הנבחרים כפי השכל וישתדל איש לרעהו כמוהו לבקש לו טוב מוחלט אזי בהכרח יהי' השתדלות כל אחד לבקש הדברים המוכרחי' טובים לו ולרעהו בהיות שאין הבדל בין איש לאהבת רעהו : ויהי' לכל א' הגדולות . וזה בהיותם אוהבים לעצמם כפי השכל כמו שקדם : ועפ"כ ראוי · לכן החסיד הטוב כפי השכל ראוי לו שיאהב את עצמו כפי ההנהג' הזאת יען כל מעשהו בצדק ובמשפט להיותם לעזר המדינ' ולעצמו : אמנם הרשע . אך המתנהג ברשע ככל ובלתי אוהב לשמוע אל השכל אין ראוי לאהוב

עצמו · וכל אשר הוא יותר רע יעשה רע ויותר יגנו אותו כי לא יעשה דבר כי אם בעבור עצמו . ואמנם החסיד הוא עושה בעבור טוב וכל אשר הוא טוב יעשה בעבור טוב ובעבור האוהבים · ופעמים יעזבו הדברי' אשר הם לעצמם . אמנם לדברים האלה ינגדו הפעולות ולא בבלתי טעם כי יאמרו כי ראוי לאהוב לאשר הוא יותר אהוב (נ"א אוהב) . אמנם היותר אוהב הוא יותר ירצה לו כל הטובות בעבור עצמו . ואם לא ידע זה שום אדם הנה אמנם הדברים האלה יהיו יותר לאנשים בעצמם (על אשר כל הדברי' אשר) (נ"א וג"כ באו כל הדברים אשר יתבאר בהם האוהב. כי כבר נאמר כי כל הדברי' הראוים לאהבה יבואו לאחרים מצד הדברי' אשר בעצמו . גם כל המושלים יודו בזה כמו שיאמר כי נפש אחת לשני האוהבים וכי הדברים אשר לאוהבים הם בשתוף וכי האהבה היא השואה · וכי' האוהב הוא לאוהב קרוב כארכובה לשוק · כל אלה הדברים יותר הם לאדם עצמו כי יותר הוא אוהב לעצמו . על כן ראוי לאהב יותר את עצמו . אמנם יושם ספק בראוי איזה מאלה השנים ראוי לבחור . כי בשניהם דברי' ראוי' להאמין . ולכן אולי ראוי לחלק אלה המאמרי' ולבאר כמות הנאמר באמת בשני פני' וכמה כי א"כ נקבל אוהב עצמו כמו שיאמרו שתי הכתות . אולי הוא גלוי המבוקש אשר יראו חרפה על האוהבים עצמם ויקראו כן לגנאי אשר יתנו לעצמם יותר בממון ובכבוד ובהנאות הגשמיו' כי אמנם יתאוו אלה וישתדלו אצלם כאלו הם הויות נבחרות ובעבור זה יתעוררו מלחמות וקטטות אצלם וכל אשר להם יותר יוציאו בתאוות ובכלל לשאר הפעליות ולחלק הנפש הבלתי משכלת . והנה כאלה הם רבים ובעבור זה תהי' קריאה זו עשויה מאשר הוא מאד רע . והנה בצדק אוהב עצמו הוא נבזה . אמנם אינו בלתי גלוי כי לנותנים לעצמם אלו הדברי' הורגלו רבים לקרוא אוהבי עצמם . אמנם אשר יתעסק תמיד לעשות צדקה ומשפט והדברי' הישרים ושאר הפעולות אשר הם מהמעלו' ובכלל

פירוש

גם בשלמות ראיות א' כל אוהב עצמו יגונה בין בני אדם ויכונה בשם אוהב עצמו לגנאי ב' הרשע יעשה כל דבר בעבור עצמו ולא יותן המניח רעהו לעשות בעבורו דבר קטן · ג' הנה החסיד יעשה כל פעולה טובה בעבור היפה הטוב ואוהבו עד שלפעמים יעזוב ומטיב לעצמו למען יטיב לאוהביו וזה יורה כי אין הראוי לעזוב דרך רשע ולהתנהג בחסידות לאהוב יותר לאוהביו מאהוב לעצמו : אמנם לדברים האלה · אולם כל אדם חזה לפעול פעולות באהבה אשר בעבור עצמו יותר מאשר יפעול באהבה אשר בעבו' אוהביו וזה דבר סותר ומתנגד לדעת המורה : ולא בבלי טעם. ולא בבלי טעם והשכל יעשו אלה הפעולות אבל יאמרו שיתרון האהבה ראוי להיותר אוהב לו אמנם גדר היותר אוהב לו הוא הרוצ' כל טוב לו וזה בעבור עצמו ר"ל בעבור עצם המקבל לא בעבור המטיב ואף לא בעבו' לעשות לו שמספר' ברצונו הטוב לו אשר שלא ידע ברצונו זה שום אדם זולתו : הנה אמנם · והנה באמת אהבה כזאת לא יתכן היותה כי אם מהאדם עצמו אל עצמו כי הוא רוצה כל הטובות לעצמו ואין שום איש יודע ברצונו זה : וגם אשר כל הדברים . וגם יתר הפעולות המורות על האהבה נמצאים באוהב את עצמו : כי כבר נאמר . בשכבר אמרנו שכל האהבות אשר לאחרים יתעוררו באהבת עצמו ר"ל שלא תהי' אהבת הרעים שלימה כי אם תהי' שוה בכמות ובאיכות לאהבת עצמו ככתוב ואהבת לרעיך כמוך : גם כל המושלים · עוד מה שיורה שאהבת עצמו ראוי שתהי' יותר גדולי' מאהבת אחרים הוא שכל מושלי משל כלם יענו יחד כי לשני האוהבים נפש אחת וכל הקניינים אשר לשניהם הם משותפים לשניהם · כי כל אהב' היא השואת האוהבים זה עם זה וקרובים זה עם זה כקירוב הארכוב' עם השוק כל אלה הדברים . והנ' כל אלה מציגי האהב' האמורים הם יותר עצמיים ר"ל יותר נמצאים באהבת האוהב את עצמו וזה ראוי' כי הראוי לאהוב יותר את עצמו מאהוב לאחר זאת ההנח' סותרת להנח' הקודמת האומרת שיש לאהוב לאחרים יותר מאשר לעצמו : אמנם יושם ספק · וא"כ יש לספק אל מי מאלה ב' ההנחות נפנה לעשות באהב' כאשר תגזור אומר ובעזוב ההנחה הב' : ולכן אולי ראוי לחלק · או אולי ראוי לאחוז בשניהם ולשער כמות האהב' לאחרים כפי ההנח' הא' . וכמות האהב' לעצמו כפי ההנח' הב' עד שיהיו שניהם כאחד טובים ולא יסתרו זא"ז : אולי הוא גלוי · יבאר אמיתת הנחה הא' ר"ל באיזה אופן יגונו האוהבים את עצמם . ואומר אולי הוא מבואר גנות אהבת עצמו ושיקראו בחרפה בשם גנאי המשתדלים לאסוף הון עתק ולהתענג בתותרו'שתענוגי' הגשמיי' ולרדוף אחר הכבוד ובכלל הבוחרים להשיג רב טוב לחלקי נפשם הבלתי משכלת זה הוא ענין רע כי יתעוררו מזה ריב ומלחמ' : והנ' בצדק · על כן באמת ובצדק נקר' אוהב עצמו כזה בשם בזוי כדעת ההנח' הראשונ' : אמנם אינו בלתי גלוי · איננו בלתי מבואר אבל הוא מבואר מאד שהרגילים להתנהג במדות הגרועות האמורים נקראים לרבים בשם אוהבי עצמם : אמנם אשר יתעסק תמיד · יבאר הנח' הב' ר"ל באיזה אופן ישובח האוהב את עצמו ואומר · כי המתעסק תמיד לעשות צדקה ומשפט בין

העדר הוא מות ורע ושנוא וכל ישות הוא חיים וטוב ונאהב והוא הדבר אשר בהתפעלם הישות בת"ב כאמרו בהם כי טוב · ועל שם פועל כפו ית' הישות והמציאות שהוא טוב וחיים נקרא הוא יתברך טוב וחי העולם ככתוב וישבע בחי העולם (דני' י"ב) : אמנם המקבל . אך המקבל הטוב לא פעל טוב ולא התעלם בהויה נפשית כי אם השיג דבר מועיל שהוא אהבה והנאה גרועה לשעתה על כן לא ישמח כמו הנותן אשר התעלם בפועל בחיים עריבים והויה מתמדת בשלשת הזמני' הנאה בהוו' ר"ל בעת עשותו הטוב ותקוה לעשות טוב לעתיד וזכרון טוב אשר עשה בעבר : אמנם היותר מהנה היותר מהנה ומאמת את העושה טוב משלשת העתים האמורים הוא ההוה אשר הוא כפי הפועל לשעתו כי הוא סבת הנאה בעבר ועתיד : ולכן לאשר עשה · ע"כ יהי' לעושה הטוב הנא' ארוכה בשלשה זמנים האמורים . אך למקבל הנאה עוברת לשעת שתועלת לבד : הנה הוא זכרון הדברים הטובים . הנה לעושה הטוב יהנהו זכרון טובת הפעולה על רעיונו בעבר או עתיד וזה להיותו טוב מוחלט בל יחלוף · אך למקבל הוא טוב מועיל לשעתו לבד ע"כ אין לו זכרון כלל או גרוע ופחות בערך אל זכרון העושה : אמנם התקוה . אולם התוחלת לטוב העתיד יהי' הדבר הפוך שהמקבל יקוה יותר וערבה לו תקותו יותר מהמשפיע בעבו' לבו אל המועיל על כן יתאו אליו לבו ונפשו שוקקה : למתפעלים · ר"ל לפועלים העושים הטוב המה הנעלים הם העיקר באהבה ולהם יאתה חברת

טוב · כי זאת הסבה יותר טבעית ואינו דומ' לאשר אצל המלוים כי אצל אלה אין שם אהבה כי אם רצונם לשמור אותו בעבור ממונם אמנם עושי טוב אוהבים למקבלי הטוב ואם לא יהיו מועילים עתה ולא יהיה זה תועלת להם אחר זה . וכזה יקרה באומני' כי כל אחד מהם אוהב פעולתו יותר ממה שיאהבהו פעולתו · ולו היתה בעל חי אמנם יותר יקרה אצל העושים טוב · פעולת' היא אלה אשר יקבלו מהם טוב . ויותר הם אוהבים את אלה מהפועל לפעלו . ואמנם סבת זה כי ההויה היא לכל נבחרת מאהב' אמנם הויתנו הוא בעשות בפועל כי הוא בחיות ועשותו והנה העושה בפועל הוא פועל בצד מה ועל כן הם אוהבים פעולתם כי הוא הויה . ואמנם זהו טבעי כי הוא אשר הוא בכח זאת הפעולה (נ"א יגיד הפועל כזה) אמנם בעושי טוב יהיה טוב אשר כפי הפועל על כן ישמח אשר בו זה . אמנם המקבל אין לו טוב בפועל אם לא דבר מועיל וזה אמנם הוא חסר האהבה והנאה . אמנם הפוע' היא דבר מהנה בהוו' ולעתי' תקו' ובעבו' (נ"א ובעבר) זכרון . אמנם היותר מהנה והיותר ראוי לאהבה הוא אשר הוא כפי הפוע' וכן (נ"א ולכן) לאשר עשוה ישאר פעל טוב ארוך אמנם למקבל תועלת אשר הוא עובר הנה הוא זכרון הדברים הטובים מהנה אמנם מהדברים המועילים לא או הוא פחות אמנם התקוה יראה שהוא בהפך . אמנם האוהב הוא דומה לעושה והאוהב אמנם לאשר הוא מקבל . אמנם למתעלים אצל הפועל יתחבר האהוב והדברים הראוים לאהבה עוד אמנם הדברים אשר יבואו בעמל ויגיעה הכל יאהבום יותר . כמו המשתדלים בעבור הממון עם המקבלים מאחר . והנה כן יראה כי קבלת טוב הוא בבלתי עמל ועשות טוב הוא צריך יגיעה (נ"א ובעבור זה האב אוהבת בניה יותר מהאב כי יותר) יגיעה בתולדותם ויותר היא יודעת אשר הם שלה והנה אמנם יראה זה כי הוא מיוחד לעושי טוב :

פרק ט אמנם יושר ספק האם ראוי לאדם להיות אוהב את

עצמו יותר או לאדם אחר . הנה נראה נוערים לאשר אוהבים עצמם כמו לגנאי . גם יראה כי הרשע עושה כל הדברים בעבור

עצמו

האוהב והנפעלים אליו יותר הדברים הראוים לאהב' עוד אמנם · עוד סבה ליתרון אהבת העושה הטוב למקבל מאהבת המקבל אל העוש' הוא בעבור שמעשה הטוב נעשה בעמל ויגיעה וכל דבר המושג בעמל יערב על בעליו כמו שאנחנו רואים יתרון אהב' הממון המושג לבעליו ביגיעה מאהבת הממון המושג בלי יגיעה והוא הבא בירושה או במתנה עד שלגריעות אהבת' ימנו' לפיזור על הרוב אך המושג ביגיעה ישמרום בעליו לכן תגדל אהבת העושה שהוא ביגיעה מאהבת המקבל אשר הוא בלי יגיעה ועמל אשר על כן האמות אוהבות את בניהם יותר מאביהם וזה בעבור עמלם בגידולם ויתרון ידיעתם גם שהם שלהם ודומה לאהבת הממון הבא ביגיעה לבעליו היודעים שהוא שלהם בהיותו חלף יגיעתם משא"כ הממון הבא בלי יגיעה אשר יתכן שכמו שבהבל בא כן בהבל ילך ככתוב הון מהבל ימעט : מיוחד לעושי הטוב · והסב' האמור' היא מיוחדת ליתרון אהבת עושי הטוב על אהבת מקבליהם כאמור . ומעלת זאת האהב' הלא היא כתוב' על ספר אסף (סי"א א') שזכרנו ח"ל גם כיתרון כעס המינקת על היונק ועונג העוש' לדקה את העני עמו . וכן אמרו ז"ל יותר ממה שהעגל רוצה לינק פרה רוצ' להניק :

פרק ט אמנם יושר . אולי ישופק איך יתנהג האדם במדת האהבה האם יאהב את עצמו יותר מכל אדם או אם יאהב אוהביו יותר מאשר לעצמו כי סברות וראיות לכאן ולכאן וזה כי מה שמורה גנות יתרון אהבת עצמו לו

הם

אמנן : עומדים בדברי' חסדים . קיימים בהסכמה
אמנ לעשות דבר אחד לדיק ומועיל לכלל : כ"א
עמהם · בהטעם משעולתם יסכימו ותרוב מעשיהם
ישברו זה עם כבשוב יספרדו כל פועלי און וכ"כ
פסוק (בס' לבני עמס) : העדפות · מותרות
שנים יבקשו בלי עמל
כ"א בארמלא תגל : כ"א
עמס רולס · כל אחד
ישאוה להתענג בטוב לו
ולמנוע הטוב מרעהו
ויסעורר ביניהם ריב
ומלוקת עד שהתלטשים
יגרשו בשמב' מפני השוקים
שלא יזיקום · ותלבד
עוד שלוסופיה המדינית
כי אין לדק ואין משפט :

פרק ח אמנם יראה . הנה יחקור
טעם וסבה למה תהי'
אהבת עושה הטוב
למקבליהן יותר גדולה
מאהבת מקבלי הטוב
לעושיהם : ולזה יש
לשאול. יש לחקור על הסבה
אמנם יראה לרבים · ואשר
נראה לרבים סבת זה
כי אלה המקבלים הם
בעלי חובות להחזיר הטוב
לעושי הטוב להם שעו'
כמו הלואה ומשתעבו' שאין
שכן לוה שיחיה המלוה
למען ישמור מתשלומין
והסך זה שהמלוה שכן
בחיי הלוה למען יפרע לו
טובו וזה סבת אהבת הנותן את המקבל כי ידרוש
שלומו וטובתו למען יחי' ויחזיר לו כטובו אך המקבל
אין חפצו לפרוע טוב לכן איננו רוצה בקיומו ושלומו
של הנותן : ואולי אמר טוב · יסתור הטעם האמור
בדברי אפיגור"יום באמרו כי אלה בעלי הטעם ראו
רעת קצת לוים אשר ישנאו למלויהם כי בזדונם
יגרום לבבם ירצו להם המות למען יפטרו
מתשלומין וחשבו רוע זה המנהג למנהג אנושי
וטבעי לכל מקבלי הטוב וזה איננו טעם מספיק
כי אין מציאין ראי' מן הרעים הבלתי רגיל אבל
הטעם האמיתי בזה הוא להיות כי רבים ישכחו
הטוב הנעשה להם ויתאוו יותר לקבל טוב מעשות
טוב לכן איננו דורש טוב למטיב עמו ולא יאהב
אותו כמו שיאהב המטיב אותו : ואיננו דומה · גם
איננו דומה רצות המלוה בקיומו של הלוה לרצות
המטיב בקיומו של המקבל · כי אינם עולים בקנה
אחד כמו שחשב המשל כי רצות המטיב בקיומו

לחיים · אמנם תהיה עצת שלום בין החסידי' כי באלה תהיה עצת שלום בהם · וכן זה לזה עומדי' בדברים אחדים כפי מה שהוא אפשר והוא רצון כל אחד עומר ולא יבגדו כמו נחל והם רוצי' דברים צדיקי' ומועילים. הנה אלה יבקשו הראוי · לא כן הרשעים כי לא יסכימו יחד כי אם במועט כמו שאינ' אוהבי' והם יתאוו העדפות בדברים המועילי' והם מחסרים בעמל ובעבודה . כל אחד מהם רוצה לעצמו זה ויחקור על חבירו וימנעהו מזה · כאשר לא ישמרו הטוב הכללי תאבד עצת שלום מאתם ועל כן יקרה להם מחלוקת זה עם זה כאשר יבריח אחד את חבירו כי אינם רוצים לעשות צדק ומשפט :

פרק ח

אמנם יראה כי עושי הטוב יותר אוהבים למקבלי הטובה מאשר המקבלי' לעושים להם טוב ולזה יש לשאול · אמנם יראה לרבים כי אלה אמנם חבים · ולאלה הוא חב כמו שהוא בהלואה · כי הלווים ירצו שלא יחיו המלוים אמנם המלוים דואגים שיחיו הלווים. וכן העושים טוב ירצו לקבל ויקוו שכר פעולתם אבל אלה לא ידאגו להשיב . ואולי אמר טוב אפיגור"ינוס · כי אמרו זה בראותם רוע בני אדם כי זה ידמה למנהג אנושי . כי רבים המה אשר לא יזכרו העשוי להם ויותר יתאוו לקבל טוב מלעשו' טוב

של המקבל הוא מפני אהבתו אותו אך שלא ישיג
לו טוב לא עתה ולא אחר זמן אך רצות המלוה
ללוה הוא בעבור חפצו לגבות חובו ואין שם אהב'
כלל כמו בנותן ומקבל : וכזה יקרה באומנים ·
אחר שיאמר קצת מה שלא יאהב המקבל לנותן
שהוא מחמת שכחה בא לבאר קצת מה שיאהב
הנותן למקבל והוא ממשל
משל מהאומנים שכל
א' אוהב אומנותו ופעולתו
יותר ממה שהיתה
פעולתו אוהבת אותו אם
היתה בעלת חי כמו
שיאהבו האבות לבנים
יותר ממה שיאהבו הבנים
לאבות וזה בפעולות
הטבעיו' וכן בפעל המלאכו'
כל משורר אוהב את שירו
וכל חרש את מלאכתו :
אמנם יותר יקרה · ויותר
מזה יאהבו עושי הטוב
את פעולותיהם אשר הם
אלה מקבלי הטוב עלמי
פעולותיהם : סבת זה ·
הטעם למה יאהבו הפועלים
את פעולותיהם הוא להיות
שכל חי בוחר באהבתו
את עצמו להיות כמלא
בהויה אשר זה כל
האדם : אמנם הויתנו ·
אחר שהניח הקדמ' שא'
שכל חי אוהב חיים
הניח הקדמה הב' שחיותנו
מתעלם מפועל כמו ר"ל
פעולותינו המורגשות לנו
הם עצם החיות ובעדרם אין קיי' המשל בו קום
הראות הוא חלק חמישי מהחיים ומתענג בפועל
הראות ולולי אין ראות בפועל אין נחשב הוא בכלל
החיים וזה אמרו כי הוא בחיות ועשותו ר"ל
השמדת הויותנו מתקיים בעשיית הפעולות : והנה
העושה בפועל · ואחר שהפעולות הם עצם החיות
וההויה · לכן יהיה כל פועל מוציא חיותו מן הכח
אל הפועל בגד מה שהוא פועל פעולתו · ועל כן
יאהב את פעולתו כי היא חיותו והתמדת הויתו
במציאות : זה הוא טבעי · זו הפעולה היא
מוטבעת בכח בפועל אותה והפועל בעת יפעלה בפועל
ממש יגיד בזרוע כחה אשר היתה נעלמת בו עד כה :
כזה אמנם בעושי טוב · וכמו זה יקר מקרה כל
עושה טוב שהוא מוציא הויתו וחיותו מן הכח
אל הפועל לכן ישמח המטיב בטובו ויאהב את
המקבל אשר על ידו יצא לפעלו להתענג בחיים
ובהויה מתמדת · ומן מולא הדברים תבין שכל
העדר

להם רצון יהיה פתאום ואהבתם קלה. אמנ׳ יראה שהו׳ התחלת האהבה כמו שהוא חשק האשה בראותה עונג כי אם לא יתענג תחל׳ ביפיה לא יאהבה. אמנם גם כאשר ישמח ביפיה אינו חושק בה אם לא כאשר תהיה נעלמת יכסוף אותה ויתאוה היותה עמה כן אמנם האוהבים אי אפשר היותם אם לא היו תחלה חפצים זה לזה. ולא כאשר יהיו להם הרצון טוב יהיו אוהבים כי אשר יהיו רצוים אין בהם כי אם אשר הם רוצים טוב אבל לא יתפעלו דבר בעבורם ולא יפעלו מרעה תבוא עליהם. ובעבור זה יוכל מעתיק לומר כי רצון טוב הוא אהבה עצלה אמנם כשיה תמיד זמן ארוך ויבוא בהרגל תעשר אהבה. לא אהבה אשר תהי׳ בעבור התועלת או בעבור המהגה כי באלה לא יהי׳ רצון טוב כ"א אשר קבל פעל טוב אל העושה. אמנםאשר ירצה לעשות טוב לאחר כי יש לו תקוה אשר יתעשר בעבורו אינו נראה שיהיה זה רוצה טוב לו אבל יותר הוא יותר לו לעצמו כמו שלא יהיה אוהב אם יעצב בענינו בעבור שום דבר יקוה בו. הנה רצון מכל וכל הוא בעבור המעלה או החסד כשיראה לזה אחד טוב או גבור או אחר מהדומי׳ לזה כמו שאמרנו.

פרק ז

אמנם יראה כי עצת שלום הוא מתחבר לאהבה. ובעבור זה אינה הסכמות כי זאת אמנם תהיה גם לאשר אינם מכירים זה לזה · ולא נאמר אשר תהיה עצת שלום כן (נ"א בין) כל מסכימים בדבר אחד כמו בדברי׳ השמימיים. כי ההסכמה באלה אינה מאהבה אבל יאמרו במדינית כי ביניהם עצת שלום אשר יסכימו בדברי׳ המועילי׳. ויבחרו אותם ויפעלו אשר כלם יחשבו היות טוב · א"כ (נ"א אם) אצל התועלת היא שלום. ומאלה הדברים אשר הם גדולי׳ והדבר אשר הוא אפשר שיסכימו בו שניה׳ או הכל כמו המדינות אשר יראה לכלם כי ראוי שיהיה בה שולטנות בבחיר׳ או שיסכימו אנשי אמית"אש עם אנשי לסדימ"וניא שילחמו עם האויב או לשום עליה׳ ראש פלוני אלמוני כשיראה הוא · אבל אמנ׳ כאשר כל אחד ירצה להגשא יהיה ביניה׳ מחלוקת כמו שהוא כתוב בספרי הגדות. אינו עצת שלום כאשר כל אחד ירצה הטוב לעצמו כי אם כאשר יסכימו בדבר אחד כמו כאשר העם והחסידי׳ יסכימו אשר ישימו ראשים את הטובים מאד וכן יעשה לכל אשר יכספו. אמנם אהבה המדינית תהיה עצת שלום כמו שנאמר והיא אצל הדברי׳ המועילי׳ והאנותי׳

לחיים

פירוש

ברשות איש אם אינו ירצה הטוב לו אך לא יעשה דבר טוב בעבורו : התחלת האהב׳ . התחלת האהבה רצות הטוב לנרצה כמו שהעונג מראה העין ביופי האשה הוא תחלת החשק להיות עמה : ולא כאשר יהי׳ להם הרצון . ולא תמלא האהב׳ ברצון טוב לבד אם הטיב אין אותם או אם לא יתעלבו מרעה תבוא לאים מהם : יוכל מעתיק לומר . מעתיק הלשון יוכל לקרוא שם לרצון הטוב בשם אהב׳ עצלה . אשר ברוב הימים בהרגל דבר תשלם להיות אהב׳ שלימה : לא האהב׳ . אין הכונה בהתעלמות הרצון הטוב להיות אהבת התועלת או המהגה: כי באלה . יען לא יקרה מאלה האהבות אהב׳ שלימה אשר יכונו בשם רצון טוב . כ"א אשר קבל כ"א אשר כבר קבל פעל טוב מן העושה הטוב והו׳ ברצונו הטוב מטיב לו טוב : אמנם אשר ירצה . אבל הרוצה לרעהו בעבור תקותו לקבל פרס מרעהו . הוא זה רוצה הטוב לעצמו יותר מרעהו . ואינו בכלל התחלת האהב׳ כלל כמו שלא יהי׳ אוהב המתעצב על ענין קרה לרעהו רע מה · אך אין עצבונו מסבת רחמיו על רעהו כ"א בעבור יקוה השגת טוב מה בעבור עצבונו . זהו׳ אינו בכלל אוהב בהיותו מתעצב ע"מ לקבל פרס : הנה רצון מכל וכל · הנה הרצון שאמרנו שהוא התחלת האהבה . גדרו ומהותו שיהי׳ בעבור מעלת המדות אשר ישיג ברעהו ד"מ שירא׳ שהוא גבור או טוב או אשר מדה מזכה . הנה רצון הטוב כזה הוא׳ התחלת האהב׳ לא אשר הוא׳ בעבור עצמו :

פרק ז אמנם יראה . אך עצת שלום נכלל בגדר אחד עם האהב׳ ולכן אין עצת שלום דבר נסמכם לבד : כי זאת . ר"ל ההסכמה מלבד אשר תהי׳ ג"כ בין הנעלמי׳ מכירים ז"לז וכבר נאמר בגדר האהב׳ שהי׳ בין שמכירי׳ דווק׳ ואיך תהי׳ עצת שלום אהב׳ לכן לא שהי׳ הסכמים לבד כ"א מפעולות האהב׳ גם כן : ולא נאמר . ולא שקרי׳ עצת שלו׳ כל הסכמה . כמו ההסכמ׳ שמוסכמת בין המסכמי׳ שהשמים הם כדוריים . כי הסכמה כזאת איננה מאהב׳ כ"א לפי היקשים שכליים : אבל יאמר במדינית . אבל יאמר עצת שלום המוסכמת בענין המדיני׳ ר"ל שיסכימו בדבר אשר הו׳ למועלת להם אז שהי׳ מאהב׳ : אשר הם גדולים · אשר הם גדולי התועליות במדינה כמו בענין המלוכה וענייני המלחמה באויב : כשיראה הא׳. כאשר הפלוני הסו׳ יהי׳ ראוי להיות ראש : להגש׳ . להתנשאות ר"ל אם כל אחד ירצה להיות ראש לא תכונ׳ ביניה׳ האהב׳ כי לא טוב היות ראשים הרבה כי על כן ברא ה׳ את האדם בעל שני ידים ושני רגלים וראש א׳ ולולי היו שני ראשים לגוף שאחד היו ריב ומלחמה ביניה׳ ברצות האחד לעשות דבר בלתי רצוני לראש השני׳ : בספרי הגדות , בספרי דברי הימים : העם והחסידים . שיסכימו החסידים ג"כ כי קשר הטעים אינו מן

סמנין

יבדלו לעצמם כי יתמדו דברים ואמנם ירבו דברי' אחרים כמו החטאים אשר יבחרו לעצמם אשר יראו להם דברים טובים ומענגי' ואם הם מזיקים . אמנם אלה בעבור היראה והעצלה יסורו מעשות הדברים אשר יחשבו' היותם טובים מאד אמנם אשר עשו דברים קשים רבים ובעבור רשעתם הם שנואים יברחו מהחיים ויהרגו עצמם . אמנם יברחו מעצמם ויבקשו רעים אשר יהיו עמהם כי זכרו דברים קשים ורעים ויקוו דברים אחרים כמותם . וכאשר הם לבדם כואבים וכאשר הם עם אחרים ישכחו . הנה אין בהם דבר לאהבה בעצמם . ואלה לא ישמחו ולא יעצבו בעצמם כי נשמתם מתחלקת כי זה אמנם בעבור הרשע יכאב בסורם מקצת הדברים וזה אמנם יתענג . והנה זה יסיד הנה וזה הלאה כמו המריבים . וזה אמנם אי אפשר להתענג ולהתעצב יחד . אבל אחד מעט יתעצב בעבור אשר יתענג ולא ירצה אשר יהיו לו אלה התענוגים כי הרשעים מלאים חרטות . ועל כן לא יראה כי הרשע מוכן לאהוב ולא את עצמו בעבור כי אין דבר בו ראוי לאהבה . ואם היות כן הוא דבר מאד חסר ראוי לברוח מן הרשע ובחוזק ראוי לנסות להיות חסיד וכן תהיה לו האהבה לעצמו ויהיה אוהב לאחר :

פרק ו אמנם רצון טוב הוא דומה לאהבה ויראה שהוא

אהבה · אבל אמנם אינו אהבה כי רצון טוב יהיה אצל שאר אינן (נ"א שאינן) נכרי' והוא נסתר . אמנם האהבה אינה כן ואלה אמנם כבר נאמרו תחלה . וג"כ אינו חשק כי אינו התפשטות ולא תאוה . אמנם לחשק ילוה אלה והחשק הוא עם הרגל אמנם רצון טוב הוא בא פתאום כמו שיקרה אצל הזרי' כי הרואים ירצו טובות אחד מהם אמנם לא יעשו דבר בעבורם . כי כמו שאמרנו אשר

להם

שכלים עד שלא יהיו בהם שום דבר טוב כי כמו שאין צדיק שלם בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא כן אין רשע גמור אשר יעשה רע ולא יצדק כלל : יבדלו לעצמם · לפחות הרשעים יבדלו מהקל הצדיקים במדות הטובות כי הצדיקים משתתפים במדות טוב המעלה או המועיל אך הרשעים משתתפים במדות טוב הערב לנפשו והמשוא מזיק אשר טבעו קלה והוא הטוב המדומה הנגרם מאהב' מחובה ביניהם : אמנם אלה · אולם אלה הרשעים אשר ביניהם עלה שלום ואהב' הוא להיותם משתתפים באהבת הטוב הערב לנפשו ועכ"ז אשר לא יעשה כאלה גדולות בעבור אהבת נפשם הערב לנפשו · הוא זה אם שגלה או מירלה הטובם לא ילכו בגדולות ובנפלאות בענין זו מאהב' : אמנם אשר עשו דברים קשים · אולם הרשעים אשר עשו כאלה גדולות אשר בעבור רשעתם הם שנואים ומאוסים אלה אשר יברחו מבני אדם ויהרגו א"ע אם לא ימלאו חבירים אשר יספרו עמהם ספורים למען ישכחו מעלליהם הרעים אשר עשו . כי זכרו . כי יזכרו הדברים הרעים אשר עשו : ויקוו · ר"ל ידאגו שלא יענשו מהשופטים בעונש חזק כמו הרעות אשר עשו לכן נסיתם לבדם בלי ריעים יכאבו מפחד לבבם על דרך הכתוב ומסדרים אימה · הנה אין בהם דבר לאהבה · אלה הרשעים אין בהם שום דבר טוב נאהב האהבה לא לעצמם ולא לזולתם . כי נשמתם מתחלקת · ר"ל נפשותיהם נפרדות ואינן נאחדות עם ריעיהם כמו נפשות המשכילים האמור בסוף פרק הקודם · ככתוב יתפרדו כל פועלי און : זה יכאב בסורם · רשע אחד יכאב ר"ל יצטער בסור ממנו טוב הערב לנפשו ורשע אחר יתענג בו · זה יסיר הנה · כל איש הישר בעיניו יעשה

ואין הסכמה אחת ביניהם כמו בין המונגדים והמריבים זה עם זה : א"א להתענג ולהתעצב יחד. כי מה שאחד יתענג עליו יתעצב חבירו בו · אבל אחד מעט . כי רשע אחד יצטער ויתחרט אחרי התענגו בעונג בלתי ראוי להתענג בו ככבשת בעלבת התאכלה : ואפשרות כן · ואולי יקר מקרהו שתהי' אהבה בין קצת הרשעים הנה תהי' אהבתם חסרה ר"ל גרועה מאד · על כן ראוי להתרחק מדרך רשעים · ולהתגבר לדבקה בדרך צדיקים · או לא יאהב את עצמו ואת רעהו אהבת השכל המתקיימת כמו שקדם · וזה סבת שנאת הכסילים את המשכילים יען אין שיתוף שכלי ביניהם ולכן לו חכמו ישכילו את יצין ופרח הדביקות והאהבה ביניהם ובין המשכילים כמש"א ר"ע כשהייתי ע"ה אמרתי מי יתן לי ת"ח ואנשכנו כחמור · אך המשכיל יכמרו רחמיו על הכסיל ויתנדב להועילו בשכלו כי יש בו מדעת קונו להטיב לכל ככתוב טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו :

פרק ו אמנם רצון טוב · יבאר שגדר הרצון רצונו לבאר רצות הטוב לרעהו איננו אהבה : שאינן ניכרים · כי רצון הטוב יתכן בין ב' אנשים שבלתי מכירים זה את זה : והוא נסתר · הרצון הוא נסתר במחשבת המוסב : אמנם האהב' · אולם האהבה היא בין האנשים היודעים ומכירים זה את זה ואינה מסותרת כי פעולות האהבה נגלות לפי סבות אשר המה עומדים זל"ז כמו שביאר (בד' מזה המאמר) : ואלה אמנם · אלה פעולות כבר נאמר שהם בלתי נסתרים : איננו חשק : הרצון הטוב האמור איננו חשק בהיות שהחשק הוא התפשטות ר"ל הרחבת הנפש להתענג בעונג מה : עם הרגל · החשק בא אחר ההרגל עם ההתחשק זמן מה · אולם הרצון בא פתאום

בראות

לעצמו וזה יתאוה בכל נפשו ורוצה לעצמו הדברי' הטובים . ויפעל הדבריםהנראים טובים כי טוב הוא לעשות טוב · ובעבור עצמו ר"ל בעבור החלק השכלי כי זה כל אדם . אמנם זה רוצה לחיות לעצמו ולהיות נשמר בהויתו ובפרט החלק אשר בו החכמה . כי המעולה רוצה באשר טוב לו . כי כל אשר ירצה לעצמו הטובות . ואם ישתנה ויהיה אחר לא יבחר שיהיה כל הטובות וזה (נ"א לזה) אשר נעשה · כי (נ"א אמנם) האל ית' הוא עתה טוב והוא תמיד הווה אשר הוא ולכן יראה באמת כי לכל אחד מבני אדם הוא ראוי יותר להיות אדם בחלק השכלי אשר בו . ובזה הוא רוצה להיות לעצמו והוא מתענג במעשיו כאשר עשה כי זכרונם הוא לו עונג . והעתידים הם ממינים טובים והם מענגים . ובהוות תשבע נפשו בהשגו' אמיתיות · והנה זה יתעצב וישמח בו בעצמו כי כלו הוא אחד ובעצמו הוא מתעצב או שמח ולא לאחר · ועל כן הוא בלתי מתנחם במעשיו כי הם בשכל ראוים לעמוד וע"כ החסידים הם לעצמם . אמנם האוהב יהיה כמו לו לעצמו כי האוהב הוא עצמו אחד ואהבת אלה תראה דבר טוב והאוהבי' אשר להם אלה יעמדו · אמנם האם האהב' היא לעצמו או לא נעזוב זה עתה בהווה אמנם יראה היות האהבה אשר היא לשני' או לרבי' בם הדברים הנאמרים וכן היתרון והו' לאשר הוא דומה לעצמו :

פרק ה

אמנם יראו פעולות האהבה האמורי' אשר הם ברבי' ואם יהיו רשעים . ולכן יהיה אשר יטיב להם עצמם ויחשבו היותם חסידים . ולכן יתעסקו עמהם . כי אשר הם מאד רשעים וחטאים אין אחד שיעמוד בזה . אבל לא יראו כזה כמעט גם לרשעים . אמנם יבדלו

לנפשו בזו המעלה · וזה יתאוה · אך השכיל האמו' מתאוה ודומה לעצמו הטובות האמיתיות ר"ל השגות המושכלות : ובעבור עצמו · ר"ל שיהי' תכלית מעשהו הטוב להטיב לעצמותו ר"ל להוציא לפועל החלק השכלי שהוא זה עצמות כל אדם ומהותו המבדילו הבדל מיכי מיתר בע"ח . כי המעולה . כי כל איש מעולה בוחר להטיב עצמו בטוב האמיתי לא בטוב מדומה כמו שקלת אנשים רעים יבחרו מחנק נפשם וידמו שזה טוב להם' והטוב האמיתי הוא' יכסוף לרעהו ג"כ · ואם ישתנה · וכאשר ישתנה רעהו מטוב לרע אזי לא יכסוף לו כל טוב עוד לזה אשר נעשה רע : כי אמנם האל יתברך · כי יש למעולה לדבק בדרכיו ית' כאמרם ז"ל ע"פ ולדבקה בו · וכמו שהוא ית' טוב בכל עת בעבר והווה ועתיד ומשתעשע בחכמתו ככתוב טוב ה' לכל · וכאמר ואהי' שעשועים אצלו יום יום · כן ראוי לכל שלם באדם להיות שם ומתענג על ההשגות השכליות בג' חלקי הזמן · ויאהב את רעהו המשכיל כמו שיאהב אותו ית' כל עוד שלא ישתנה מטוב אל רע כמוהו ית' : בחלק השכלי · ר"ל ישים כל מגמתו לקנות השגות שכליות נשגבות כי זה הוא מותר האדם מבע"ח ורמז לדבר ומות' האד' מן הבהמה אין · ר"ל החכמה אשר מאין תמצא היא מותרו ועל שמה נקרא אדם כאמרם ז"ל אתם קרואים אדם · לחיות לעצמו · ותאות החיים ה.א רגשת איזה פעולה התאוה לעשתה ככתוב (נח' לא נמניעי לעשירי) והנה פעולת המשכיל נשארת בעצם מעלותיו והיא חיותו כאמור ועל זאת יתפלל כל חסיד לאמר כי הם חיינו ואורך ימינו : זכרונם · זכרון המ"ע שעשה יתנו עונג : והעתידי' והמושכלות אשר נכונו להשיגם עדיכה יענגוהו ועל כיוצא בו נאמר אז תתענג על ה' · והנה זה

יתענג · היה כזה אשר על שכלו יגבר וילאית יהיו שמחתו ועצבונו בעצם מעלותיו לא בזולתו כי יתענג בהעדר השגה וישמח במלאו השכל והוא בלתי מתחרט לעולם על מעשיו כי כלם בהשכל ראוים וקיימים . האוהב יהי' כמו לו לעצמו . האוהבים זה את זה בעבור תופש בשכל שם אוהבים עצם אחד כי הנפשות הם עצם אחד ואינ' נבדלות רק מפאת נושאיהם שהם הגופות · אשר להם אלה כי אהבה שכלית תתקיים בעבור שאינה תלויה בדבר שהוא זולת עצם מעלות' האוהבים · אמנם האם . אולם לבאר זה בתוספת שהאהבה השכלית אשר בין האוהבים היא אהבת עצמו יעזוב עתה : אמנם יראה · אקראת היא הנראה שכל אהבה שבין ב' או רבים שנה הדברים הנאמרים רמזו לבאר שהיא אהבת השכל · לה יתרון המעלה על שאר האהבות · בהיותה דומה לאהבת עצמו שהיא גבוה מכל האהבות · ועל שם דביקות נפשות ב' האוהבים נקראת האהבה בשם דביקות ככתוב ותדבק נפשו בדינה . ולדבקה בו :

פרק ה אמנ' יראו פעולו' האהב' · אשר אשר ביאר בקודם שכל אהבה שבין האוהבים שבתה איזה דבר טוב המשותף בין האוהבים . הנה הוא כמספק ואומר הנה אנחנו רואים פעולות האהב' בין רשעים רבים אשר הטיב אין אותם : ולכן יהיו . ישיר הספק האמור באמרו כי אלה הרשעים אשר האהבה ביניהם נשברת יהיו להם איזה מדות מעולות אשר בעבור אלה המדות יחזיקו את עצמם בטובים וחסידי' ולכן יתעסקו זה עם זה בפעולות האהב' : כי אשר : אבל אשר הם רשעים בתכלית לא תתקיים האהבה ביניהם בעבור שאין ביניהם שום דבר טוב משותף : אבל לא יראו כזה · אך לא ימצאו כזה רעים נשכלים

יש לאוהבו בעבור לו אל ההשתדלות מעזור לאוהבו אל צמתון כי טוב המדות היא יותר טוב ומיוחד לאדם מכל טוב ועל כן אין להפיר האהבה עם הטוב רע אשר עוד יוכל להתייטב: אמנם יראה · אולם הטוב להיות רע והרי לא יוכל להתייטב עוד כמו שאמר בדבר שבירי שמעתי נו כשיתראה או מי שעבר עבירה שאין מספיקין בידו לעשות תשובה בכמו זה ראוי להפיר האהבה בהיות שהאוהב נשתנה משוב אל רע אשר לא יוכל לתרפא לכן תשתנה אהבת האוהב אליו אל שנאה על דרך הכתוב משנאיך ה' אשנא: ואם אמנם האחד ישאר. עד שספק ויאמר אם נתעלה אחד מהאוהבים במעלה גדולה כמו שנעשה שר או מלך וכו' נשאר במדריגתו הקטנה היתכן שתשאר האהבה ביניהם. ועל זה השיב לאמר זה לא יתכן שתשאר האהבה ביניהם בעבור גודל המרחק ביניהם במעלה כמבואר (בשביעי לשמיני מזה): וזה גלוי. וזה מבואר משני האוהבים מפורסם ובשאר אחד במדת הנערות וכו' שעשה גבר ואיש מעולה כמו מלך. שאלה האוהבים תופר אהבתם כי לא ישמחו ולא יתעצבו לדברים אחדים · כי המלך ישמח · בדברים נעלים מאד והנער ישמח בדברים גרועים כמו אגוזים או בציצת מלבוש חדש. והמבואר · שלא תיכון האהבה בין האוהבים כ"א בהיות דבר משותף ביניהם ומבואר א"כ מזה שלא תשאר האהבה שבין ב' האוהבים שאחד מהם נעשה מלך וכו' כשאר הדיוט: וכבר נאמר מאלה. יעוין למעלה (בשביעי לשמיני מזה): כן אם ראוי לחשבו כזר וכן נאמר אם ראוי לאוהב שנתעלה למעלה ראש לחשוב את הנשאר מטה כאיש זר עד שלא יטיב עמו כלל. ואומר כי ראוי לזכור אהבה הישנה ולהטיב עמו כמו לאוהב בטבעו: כאשר לא תופר

מאשר על הממון. כמו שהוא יותר טובה ויותר מיוחדת באהבה. אמנם יראה שהמפיד לא עשה שלא כהוגן. כי לא היה אוהב לזה ולדומה לו. והנה הוא נשתנה לא יוכל להתישר על כן שב מאהבתו. ואם אמנם האחד ישאר כאשר היה והאחר נעשה יותר חזק והוא רחוק מאד במעלה האם ראוי שיתנהג עמו כמו אוהב. זה בלתי אפשר כשיהיה המרחק גדול וזהו גלוי מאד כאשר הם האוהבים מנעורים. כי האחד ישאר בדעתו נער והאחר נעשה איש נבחר איך יהיו אוהבים ואיך ישיבו זה לזה ולא ישמחו ולא יתעצבו לדברים אחרים (נ"א אחדים) ולא יעמדו זה אצל זה. כי אמנם בבלתי אלה לא יהיו אוהבים אם לא יהיה משותף ביניהם וכבר נאמר מאלה כן אם ראוי לחשבו כזר כאשר לא היה אוהב לעולם. יען כי ראוי להעלות זכרון ההרגל הקודם כאשר נחשוב כי יותר ראוי לתת לאוהבים מאשר לזרים. כן לאלה אשר היו אוהבים ראוי לתת בעבור האהבה אם לא תופר האהבה בעבור יתרון טוב.

פרק ד אמנם פעולות האהבה אשר הם אצל האוהבים

יתבארו ויראו מהדברים אשר כל אחד עושה לעצמו · הנה ישימו האוהב אשר הוא רוצה ועושה טובות או נראות טובות בעבור. או הרוצה חיותו וחיות האוהב בעבורו. כמו שהאמות סובלות זה עם בניהן. והנושאים חרפה מהאוהבים. אמנם יאמרו כי האוהב הוא אשר ירצה בחיין ובוחר לו אשר הוא רוצה לעצמו ואשר הוא מתעצב עם האוהב ושמח עמו וזה יקרה מאד אצל האמות. אמנם באלה התבאר האהבה. אמנם כל אחד מאלה הוא ראוי להסיר (נ"א לחסיד) כפי עצמו. אמנם לאחרים כפי אשר יחשבו היות כן. הנה יראו כמו שנאמר כי השיעור לכל אחד היא המעלה והמעולה כי כמו כן לעצמו

אם לא יהיה שם יתרון טוב הרבה מאד לאיש על רעהו שאז תופר האהבה ביניהם בטבע בהיות שאין ערוך ביניהם כאומר (בזי לאי מזה):

פרק ד אמנם פעולות האהבה · אחרי אשר ביאר במה שקדם איכות האוהבים ז"לז והספידם ראה לבאר בזה איכות האהבה ופעולותיה הנראות על ידה ואומר כי האהבה שבין האוהבים זה את זה תגלה ותראה על ידי הטובות שעושים זה לזה מה שהם עושים כ"א לעצמו עד"ש ואהבת לרעך כמוך · הנה ישימו אוהב · בכי אדם יחזיק לאוהב לכל איש הרוצה שיהיה טוב מוחלט לרעהו או טוב נראה ר"ל מדומה · הרוצה יותר · ישתדל להטיב לרעהו בחיין וכן רעהו בעדו · כמו האמות · כאהבת האם לבנם שמבחר מות לעצמה חלף מות בנה · אמנם יאמרו וגו' אלה המוגדים יאמרו בגדר שאוהב כי בו שם בשלשה פעולות: א' רוצה בקיומו וחיותו ב' בוחר בבחירי שכליה לעשות לאוהבו הטוב אשר · הוא עושה לעצמו ג' מתעצב בעצבונו ר"ל בשאר לו ישמח בשמחתו ר"ל בטוב לו אשר כזו האהבה יאהבו שאמות את בניהן: אמנם באלה · בשלש אלה הפעולות תגלה אהבת האוהבים ז"לז · לחסיד כפי עצמו. החסיד ראוי שיטיב לאוהבו בכ"א מג' פעולות האהבה כפי השיעור והמעלה אשר ייטיב עמם לעצמו ר"ל שיתנהג להטיב לאוהבו בתיקון שמדו ובהסכמות אמיתיות כמו שיטיב בזה לעצמו ככתוב ואהבת לרעך כמוך · אמנם לאחרים · אך הבלתי חסידים אשר לא חלק להם במדות ומושכלות ייטיבו לאוהביהם בטובות כפי מה שיחשבו שהם טובים לעצמם: כי השיעור · שיעור האהבה לכל אוהב איננו שוה לכל אוהב כ"א כל איש מעולה ראוי שיטיב לאוהבו במעלה אשר בה ייטיב לעצמו: כי כמו כן. אמר שכן יתאוה להטיב לנפשו

חכם או אל שר הצבי' אבל כל אחד הראוי לו. לאב כבוד האב ולאם כבוד האם ולכל זקן כבוד כפי שניו. לקום מפניו ולהשתחוות לו והדומה להם. אמנם לאוהבים ולאחים בטחון וכל שיתוף. אבל לקרובים ולאשר מקורבי משפחתו ולאנשי המדינה ולכל הנשארים. תמיד ראוי לעשות המיוחד לכל אחד כפי עצמו וכפי המעלה. או הרגל. אכן אם הם מסוג אחד נקל הוא המשפט אמנם מהנבדלים הוא קשה. אבל בעבור זה אין ראוי להנזר ממנו כ"א כאשר יקרה כן ראוי לעשות ולתאר:

פרק ג

אמנם יפול ספק כאשר הוא הפרת האהבה או לא כאשר לא יהיו קיימים. הנה באלה אשר תהיה האהבה בעבור המועיל או בעבור המנה כמו שלא יהיו להם זה איננו בלתי ראוי שתופר האהבה כי הם יהיו אוהבים בעבור אלה. וכאשר נטלו ראוי שלא יהיו אוהבים. אמנם יוכל להצות אחד את חבירו אם הוא אוהב אותו בעבור המועיל או בעבור המהגה ויראה כמרמה אשר הוא בעבור המדו' כבר אמרנו ראשונה כי האהבות הם רבות ואפשר שיהיו אוהבים ויחשבו שהם אוהבים באהבה אחת ואינו כן. ולכן כאשר יהיה האחד מרומה ויחשוב שהוא אהוב מפני המדות והוא לא יעשה כאלה יתרעם ממנו אמנם כאשר הוא מרומה מתרמית חבירו. בצדק יצא מרמה (נ"א ילא המרומה). ויותר למשחית המטבע כמו שזאת הבגידה אצל הדבר היותר נכבד הפועל הוא יותר רע ואם אמנם קנה האהבה בהיותו טוב ונעשה רע. והוא גלוי א"א שיהיה אהוב מהמעולה כי אמנם אין ראוי לאהוב הכל כי אם הטוב כי אין ראוי להיות אוהב רע ולא להדמות לרע כי כבר נאמר כי האוהבים דומים זה לזה. ולכן יסופק אם מהרה ראוי להפר האהבה או לא לכלם כ"א לאשר לא יוכלו להודפי' בעבור הרעה. אמנם אשר יוכלו להתישר יותר (נ"א יש) לעזור על המדה מאשר

לו. אשר כן יעשו האהבים ביום החונתם יקראו לכל הקרובים · וביום האיבולם יקראו רק היותר קרובים לבד. וכזה ראוי לחלק הטובות הקרובים לאב ולאם יפרנסם ויכבד כמו לאל ית' כי הם סבת מציאותו. מפני סיבה יקום לאוהביו ולאחיו יהיה תנאה ביום לדה כבמות ואם לכרה יוולד. בכל הדברים יתן לאיש חלקו בטוב המיוחד לו כפי פנימותו ומעלתו או כפי הרגל המד' כם שהוא בה: אכן אם הם מסוג אחד. כאשר הם האוהבים מסוג א' נקל הוא לשער החלק המגיע לכ"א וקלת קשה הוא לחלק בין האוהבים אשר הם מסוגים נבדלים: ובכ"ז אין להפרד מחלק הכבוד לפי שאומד לכ"א כפי המקריים אשר יקרו בזמניהם ובמקום הלם ולתאר רצוי נבאר ולשער:

פרק ג אמנם יפול ספק. הנה יסופק היתכן שתופר האהב' או לא כאשר לא יקיימו האוהבי' טובותיהם מזה לזה: הנה באלה. יתיר הספק האומר ויאמר באלה האהבות שהם בעבור המועיל או המהגה הנה כמו שלא יהי' להם זה מזה מועיל או מהגה כן אינו בלתי ראוי' הפרת האהב' אבל ראוי' באמת שתופר יען לא היו אוהבים כ"א בעבור אלה המועילי' והמהגי' ובהבטל' ראוי' שתבטל האהב': אמנם יוכל להצות. אולם יוכל האוהב לריב את רעהו אם הי' מרמה אותו באהבתו כמו שהי' אוהב לו בעבור המועיל והמהגה באמת ומתראה שהי' אוהב אותו בעבור טוב מדותיו הנה בהודע לבעל המדות תנופה אוהבו יריב אתו: כבר אמרנו. כבר ביארנו כי מיני האהבות הם רבים קצתם בעבור המעלה ר"ל המדות וקצתם בעבור הטוב או המועיל והמהגה ועל"כ יתכן היות טענה באהב' ר"ל שיאהבנו זה"ז

אין אחד מהאהב' ויאהבנו שהוא ממין אחר ועל"כ יצא המרמה המעוקל להיות האחד שהאוהבי' מדומה בהיותו אוהב שהוא אהוב לרבים מפני טוב מדותיו ויאהבנו גם הוא בעבור המדות ואח"כ יודע לאוהב שהאהוב לא יעשה כאלה המדות הטובות ואז יתרעם האוהב עליו: באמר בצדק קנה האהבה ובאמת טעה האוהב כי הוא אהב לרבים מפני שהשבה או המועיל אשר הוא מגיע להם: אמנם כאשר הוא מרומה. אולם אם יקרה שהגידו רעהו אותו באהבתו בהרמותו אותו מפני אוהב לותו בעבור המדות ובאמת כוונו בעבור המועיל והמהנה ונתבטל דבר המועיל ביטל האהבה. אז יצדק המרומה בתלונתו על המרמה אותו: ויותר למשחית. ר"ל שהטבע ויותר יהי' הרמאים של מטבע שמזייף המטבע כי שמזייף המטבע מכוה את רעהו בדבר המעריך שוה המקחים והמטבע הוא דבר חוץ ממנו לך המזייף את תגמוי מרמה את רעהו בדבר המעריך שווה האהבות והמטבע הוא דבר דבוק בו: כמו שזאת הבגידה. ר"ל הבוגד שמפסקת האהבה שהוא יותר רע ממשחיתים שהמטבע בעבור שמעריך שוה האהבות הוא יותר נכבד ממעריך שוה הדברים כאמור: ואם אמנם קנה. אולם אם התחיל האוהב לאהוב את האהבת בהיותו טוב ואחר כך נעשה רע: והוא גלוי. וכן שמבואר שהאיש הרע אי אפשר להיות אהוב מהמעולה כאמור בפנים. ולכן יסופק ע"כ יש לספק אם להפר האהב' עם כל אוהב טוב שנעשה רע בין יוכל להירפא ר"ל לשוב להיות טוב ובין אינו יוכל להירפא · או אין להפר האהב' עם אשר יוכל להירפ' עכ"פ : אמנם אשר יוכל להתישר. יכריע הספק האומר ויאמר כי אשר שב להיות רע ועדי' יוכל עוד להתישר יותר

המועיל יאהב האוהב . אמנם בזה לא יעמדו שניהם בעבור זה תפרד האהבה אשר היתה ביניהם כאשר לא יהיו הדברים אשר בעבורם היו אוהבים כי לא היו אוהבים בעצמם כי אם הדברים אשר היו ולא נשארו ובעבור זה כן תהיה אהבתם . אמנם אשר בעבור המדות הוא בעבור עצמם והיא נשארת כמו שאמרנו . אמנם הם מריבים כשיהיו להם דברים אחרים ולא אשר רצו כי זה ידמה לו אשר לא נעשה עמו דבר כאשר לא בא לו דבר אשר רצה כמו אשר נדר למנגן כי כאשר ייטיב נגן כן יותן לו יותר ויהי בבקר שאל להשלים לו נדרו אמר לו שישיב לו הנאה להנאתו . כי אם שניהם ירצו זה הנה זה היה לו על השלימות . ואם רצה זה הנאה וזה אמנם ריוח, וזה יש לו וזה לא . לא יהיה זה טוב כפי השתוף כי זה בעבור הדברים אשר הוא צריך אליהם יקוה ובעבורו נתן זה . אמנם הערך הראוי הוא לשניהם לסדר ، הנותן תחלה או המקבל (נ"א וירצה כי המקבל) ראשונה . כי הנותן תחלה יראה שהוא מודה לאחר המשפט . כמו שנאמר שהיה עושה פיתאגו"רים כי כשהיה מלמד לתלמידים וראה לתלמיד מכבדו במתנה והיה נראה לו שהוא בכמה הראוי לאיש אשר למד היה מקבל כמוהו כי בדברים כאלה די לאלה כפי משפטם . כי המתנה היה לאיש (נ"א המקבל תחלה אמנם אשר) יקבלו כסף ולא יעשו דבר מאשר אמרו ובעבור יתרון אשר נדרו הנה הם ראוים להצאות . כי לא השלימו אשר אמרו . והנה בעבור זה הוכרחו לעשות המעאה כי אולי לא ינתן להם כסף בעבור ידיעתם . לכן לאלה אשר קבלו מתנה ולא עשו דבריהם כפי הראוי בהצאה אמנם אשר לא יעשו בעבור אמירת עשיית הגמול .

פירוש

אולם לא ישתררו אלה המריבות כ"א ביניהם אהבות השלוייה בדבר הנאה או תועלת ר"ל כמו שאוהב יאהב אותו בעבור הנאה וזה ר"ל אוהב זולתו יאהב אותו בעבור המועיל כי אהבה כזאת יהיה מתבטל בהבטל דבר ההנאה והמועיל : כי לא היו אוהבים בעצמם · כי ב' האוהבים לא אהבו את עצמם כ"א דבר ההנאה והמועיל אשר מצאו ולא נשארו : אמנם אשר בעבור המדות . אך שאוהבי' זא"ז בעבור התמידות בטוב המדות זאת האהבה קיימת : אמנם המריבי' · אך ישאו בריב כאשר ישלמו גמול בטובות אחרי' אשר שאלו גם בעת נתינת המתן שוה הראשון : כי זה ידמה . כי ידמה בעיני המקבל כאלו לא קבל גמול על טובו כלל אחר שלא קבל הגמול כפי השאלה אשר רצה : כמו אשר נדר · כמו מי שהתנה לתת למטיב נגן סך קצוב . וכנגן המנגן בלילה שאל בבוקר שכרו מהמתנה עמו והשיב המתנה שלא יתן לו כסף בשכרו אבל יענגו בהנאה אחרת ובעונג שוה להנאת הניגון ועינוגו : כי אם שניהם . והנה אם יתרצו שניהם בדבר ההנאה שישלם גמולו בעד הניגון הנה יהי' זה גמול שלם כי אין אחר השתדלות כלום : ואם רצה זה . אולם אם השומע ירצה לשלם בהנא' והמנגן יתפרץ בריוח ר"ל במעות מזומן ולא בשוה כסף : וזה יש לו שהמנגן יש לו הנאה כזו שהשומע חפץ לתת אבל אין כסף לו לכן אינו חפץ בהנאה כ"א בכסף אז לא יהיה זה טוב כפי מה שנתרצו בעת השתתפם בחו"מ להחליף מעותם הניגון בשכר כסף : בעבור הדברים . כי הוא זה שהמנגן נתרצה לנגן בעבור הגמול שהתנה ר"ל בשכר כסף שיש לו צורך אליו כי אין לו כסף כאשר אך לא נתרצה לקחת הנאה שכבר יש לו : אמנם הערך הראוי . אולם גם אם יתרצה הנותן לקבל שכרו בשוה כסף ישאר הספק מי מהם

יסדר הערך ר"ל מי ישום ערך הנאת המקבל עם ערך הנאת הנותן : וירצה שהמקבל . והנראה שהמקבל ישום הערך בעבור שהנותן תחלה הודה כי לו משפט הסדר להעריך השווי בהאמינו אותו על שבת הגמול וכמו שהאמינו על ההטבה כן האמינו על הסדר והשווי :

שהוא מודה לאחר . כי הוא מודה אשר לאחר ר"ל המקבל אשר שיא כנגדו לו המשפט לסדר : כמו שנאמר . כמו שסופר מהחכם פיתאגורס שהיה מלמד לתלמידים והי' מקבל כבוד מהתלמידים בגמול ושכר הלימוד . וכמות הכבוד אשר שעריך כל תלמיד היותו שוה בגמול הלימוד . כן קבל ממנו : כי בדברים כאלה כי בדבר הסדר והערך בשווי אלה ההנאות די לאלה התלמידים לסדר כפי המשפט אשר ישפטו בו : כי המתנה . יען כי הנותן נתן מתנתו באמונה שאלה להמקבל ר"ל שפיתא"גורס לימד תחלה לתלמידיו לכן האמין להם על השבת הגמול והערכה שוה : אשר יקבל כסף · אך המלמדי' לתלמידיהם בשכר כסף לא בעבור כבוד כמו פיתג"ורים ולא יקיימו תנאם ללמד היטב כאשר קבלו עליהם הנה אלה התלמידים ראוים לתלונות ומריבות יען לא השלימו תנאם ללמד כאשר אמרו : והנה בעבור זה . בעבור שכר הכסף שהוא דבר גדול ותלונותם לא שככה דעת התלמידים עליו ושמו אולי לא יתנו להם הכסף כאשר שמנו לכן הודו שיתר לעשות השנאה והתרעמות בלמודם . ולכן כאשר קבלו שכרם מושלם כאשר שמנו יהיו על אלה התלמידים התלונות ומריבות על אשר לא למדו לתלמידיהם כראוי : אמנם אשר לא יעשו · אולם הבלתי מסכימים ע"מ לקבל פרס כ"א בעבור מדת הנדיבות כבר אמרנו שאין בו מריבה להיות שהמתנה והאהבה כפי הבחירה השכלית אין אונס הגמול גם המועיל אלה ומריבה בין האוהבי' :

גם אם לא תעשר לזה שמדמה האהב' המגעית ר"ל אהבת הבן לאב ואהבת הנעזר למעזרו . הנה שוא עסויב אלד השכל האנושי שלא ידחה הנעזר את מעזרו מקדם אף כי הבן את האב : מזה ראוי לברוח . ראוי לברוח לבלתי התחבר לנעזר שבלתי יעזר את עוזרו :

כי אם עלו לנו לבלתי אשר את עמדו ולהרע עמו . אף כי למתחבר עמו יסכן סירע יאמר : רבים ירלו לפנוג . רבי' יתפלו לקבל טוב אנשיהם ויברכו שיהיה גמולם להם : כמו אם יהי' . ידלו את עלמ' בעלו לא הועילו להם מעולם : ועאלה . ומאלה האהבות בכל . אומר בזה המאמר זה השיעור :

דבר אנושי הוא שלא ידחה הנעזר אמנם מזה ראוי לברוח או לא יתן לו דבר כי יעשה יותר רע · רבים ירצו לסבול למאחרים (נ"א מלמרים) טוב ויברחו מעשותו כמו אם יהי' בלתי מועיל · (נ"א ומקלה) אמנם נאמר זה השיעור :

ומגבותה בבאותה גרת אוכנה · וכל אהוב הקרוב יותר יגדלו הרחמים יותר בעת גרמו . ולפ"ז יהי' זה הכח הנפשי מורכב מב' כחות נפשיות שהם האהב' והעלבון ע"כ קרא שמה רחמים בל' רבים . ובהיות אהבת נשים מורכבת מעלבון גדול עד"כ כי חולת אהב' אני והמגיע לזה הוא האבר האומר לכן נקרא שמו רחמים על הרכבת האהבה והעלבון ובא בל"י להבדיל בינו ובין הכמרת רחמים וכעין זה נקראים העגבות בשם שוק משום תשוקה כי כל מענג נפשו שוקקה לדבק בשוקי

נשלם מאמר שמיני

ובמאמר בזה המאמר תשע ותסבת גדרי האהב' והרחמים המשותפים . לפעמים . במובן אחד ככתוב ארחמך ה' פי' אהבך . מה ראה מכיח שלבון לשמם בשם רחמים בלקח רבים לעולם ומה הגיע אליו לבנות עכות הלשה בשם רחם · לבן תדע כי בגדר האהב' היא תאות הנפש לידבק בדבר הטוב לה אולם רחמים גדרו הוא המיום הנפש חשוקתו ובזה יתישבו דברי הרב המורה מש"כ בטעם קריאת לשוננו בשם לה"ק הוא בעבור שלא הונחו בו שמות לאברי התשגל והקשו ע"ז משם רחם ולפי מש"כ אפס מקום לקושיא כי הוא זה שם איננו המוכי ועלמי כ"א שם נגזר ומושאל ושם רחמים כאמור . ואם תגדל אהבת הש"י בתוכו עד שעלבו באהבתו לידבק בו ית' יכונה זה בשם רחמים ככתוב ארחמך ה' . והוא עד"כ כלו עיני מייחל לבלתי כי הוא זה בליון בשר וחלי נפשי על תשגת התוחלת והדביקות בה' :

נשלם מאמר שמיני

מאמר תשיעי

פרק ראשון

פרק א אמנם בכל האהבות . אחר שביאר במאמר הקודם גדר האהבה ומיניה דרך כלל בא בזה המאמר לבאר פרטים רבים מענייני האהבה' במה זה תתקיים ובמה תפסד ואומר כבר מבואר במה שקדם שבכל האהבות הבלתי שוות בכמות היא בקיום העגה : המעריך שוה . ר"ל המעריך ערך האהבות זה לזה שוה ומשווה הסבות לפי ערך האהבות והוא זה ישמור קיום האהב' : כמו שאמרנו · כמו שביארנו (בספר לתמישי מזה) בעניני שלישי מקם ומעכר אשר נדיבה שממנה השורות יתן בעד מנעלים פורות מעורדי ידיעה והאורג יתן בגד ארוג בעדה ידועה בעד מנעלים וכן אשר המליפין ישוערו זב"ז : מדה משותפת . ר"ל המטבע שבה ישוער ערך ושוה כל ממכר כנזכר (בו' לה' מזה) אמנם באהב' . אולם באהב' שטובה ורעתה לא ישורך לפעמים בטבע כ"א לפי הנדיבות עד שיותן כבוד בעד הון כאמור (בלמרקולמ') ובעבור שאין שם שער וערך קצוב לכן יתעוררו תלונות ומריבות בין האוהבים כי פעמים לה ר"ל יריב האוהב על אוהבו לאמר שלא השיב גמול כראוי ופעמים הוא להפך . נסיתכן שלא הי' שמחת דבר הגון עד שלא ישוב גמול בלל · גם פעמים יריב בין האוהבי' בעבור שלא ישמרו מולא ספסם אשר הבטיחו איש לרעהו : אמנם יקרו · אולם

אמנם בכל האהבות בלתי דומות המעריך שוה וישמור האהבה כמו שאמרנו במדינית . כי למעבר עורות יתנו למנעלים כראוי ובן האורג ובן השאר · לכן הנה נמצא מדה משותפת אשר לא יחזרו כל הדברים ובזאת ישוערו אמנם באהבה פעמים יצא על אוהבו כי בהיותו אוהב מאד לא היתה לו חזרת האהב' ופעמים הוא אפשרי שלא יהיה בו דבר לאהוב · אמנם פעמים רבות האהוב יאמר כי בתחלה גזר לו כל הדברים ולסוף לא השלים לו דבר . אמנם יקרה אלה התלונות כאשר זה בעבור תנאה יאהב האוהב וזה אמנם בעבור המועיל

ראוי לתת לו יותר · וכזה יהיה ביותר מועיל כי כאשר הוא יותר מועיל · (כי) לא יאמרו שהוא ראוי להיות לו שוה · כי זה היה עבודת עבדות לא אהבה · אם לא כפי מעלות המעשים אשר הם מאהבה כי יחשבו כאשר הוא בשיתוף הממון כי יקבלו דברים רבים הנותנים דברים רבים וכן ראוי גם באהבה · אמנם הדל והרש יאמרו בהפך כי האוהבים הטובים ראוי שיספיקו לדלים. כי יאמרו מה תועלת להיות אוהב לטוב ולשליט אם לא יקבל דבר · אמנם יראה כי שניהם יעשו ערך ראוי על יושר · וראוי לכל אחד מהם לתת (יותר) מאהבה לא מדבר אחד· אבל למעולה מהכבוד ואמנם לדל מהעושר כי אמנם למעלה ולעשיית טוב ראוי לתת כבוד אמנם לדלות עזר ממון · וכן יראה שיהיה זה בישוב המדינות כי לא נכבד אשר לא יתן דבר טוב לכלל כי ינתן הכללי לאשר יעשה טוב לכלל · אמנם הכבוד הוא כללי · ואינו נקל אשר יחד יקבל מהם אחד העושר והכבוד · ובכלם אין אחד שאם אמנם לאשר הוציא ממון יתנו כבוד ומתנות למקום ממון · ואשר כפי הראוי ישוה ויושיע האהבה · וכן גם כן בחברת הבלתי שוים · כי לאשר הוא מועיל בממון או במעלה ראוי לתת לו כבוד ויתן כאשר אפשר · כי האהבה תדרוש האפשרי לה כפי מעלת כל אחד · כי אי אפשר בכל הדברים · כמו שהוא בדברים אשר הוא לבדו האל יתברך או האבות · כי אין אחד יוכל להשיב זה כפי המעלה לאשר כפי כחו הוא משתעבד יראה כי הוא חסיד . ולכן באמת יראה כי אין ראוי לבן לכחש באב · כי ראוי לתת לאשר הוא אב · ולא יוכל אדם לעשות דבר שיהיה במעלות הדברים שכבר קדמו ואשר נעשו, ועל כן הבן תמיד הוא חב · ואמנם אשר להם חבו הכח בידם לעזבו וכן האב · אמנם לזה לא יראו בשום צד בן נזור מאביו אםלא לא יהיה בקצה הרעה כי בלא אהבה הטבעית

דבר

ביותר מועיל · וכזה יחשב בטוב המועיל : כי כאשר הוא יותר מועיל · כי המועיל יותר לא ישוה עם המועיל פחות בטוב : כי זה הי' עבודת · כי אם היה שוה בגמול המוסיף עם הגורע במועיל לא היה תוספת המועיל עבודת עבד ר"ל עבודות של חנם : אם לא כפי : אם לא יושב גמול כפי מעלת ושוה המעשים אשר עשו מאהב' יחשבו הטובו' כעבודת עבד בלי שכר : כי יחשבו · להיות שאוהבי' יחשבו טובותיהם כמו שיחשבו המשתתפים בממון בעסק מו"מ · שהנותן לשותפו' יותר ממנו' מחברו מקבל ריוח יותר : וכן ראוי · אשר כן ראוי לחשוב בטובות הנעשים מזה לזה באהב' : אמנם הדל · אבל הדלים יאמרו שלא יושב גמול לעשיר המועיל אותם כי יאמרו מה בלע באהבתם לנגיד ולעשיר אם לא יחזי' אותם בטוב המועיל : אמנם יראה. והכרח' לעשות ערך ישר בין דל לעשיר: ראוי לכל א' מהם · ראוי לכל אחד להטיב כפי הראוי :לא תהיינ' הטובות מדבר אחד כ"א הדל יתן למעולה והעשיר כבוד · והעשיר יתן לדל עזר ממון ועושר: וכן יראה שיהי' זה בישוב . וראוי לדב' שבישוב המדינ' כהנו להאליפולהמיר הכבוד שהוא ענין כללי במעש' הטוב הכללי : רצונו לבאר הנותן דבר טוב לכלל העם ושקיבון במדינה . יכובד בכבוד הכללי : ואינו נקל אך לא בקל ישנו העושר והכבוד שניהם יחד גמול לאיש אחד : ובכלם אין אחד · בכל האוהבים אין אחד שיתן שניהם העושר והכבוד לאוהבו :

שלם אמנם . אבל אמנם לאשר הוציא ממון על אוהבו יתנו לו כבוד או מתנות במקום הממון שהוציא : ואשר כפי הראוי . ואשר יתנו כפי הראוי ישוה הכבוד כנגד הממון : ויושיע האהב' . ובזה יעזור את האהב' להיות מתקיימת בין

כי האוהבים : וכן ג"כ בחברת הבלתי שוים . ר"ל באהב' שבין עשיר לדל . ראוי לדל לתת כבוד לעשיר שוה בערך אל הממון שנתן העשיר לדל: ויתן כאשר אפשר . יתן הכבוד כפי האפשרות למכבד לא כפי הראוי למכובד כי א"א לפעמים לתת כבוד למכובד כפי הראוי לו . והוא בהיותו גדל המעל' מאד עד אפס כבוד שמכבד נחש' בערכו: תדרוש האפשרי . גדר האהב' להטיב לאהוב כפי אפשרות כח המטיב ושרב כפי כחו אף כי מעט הוא בבחי' המקבל . רב יחשב : כי א"א . כי א"א ברוב הדברים לכבד האוהב כפי שראוי לו בבחי' טובותיו . כמו שהו'. כמו שהוא בדבר הכבוד שיתן אדם למקו' ב"ה או לאביו : שאין הכבוד שוה כלום בטובו' הגמול' על האדם או בטובו' האב על הבן . ואין שום אדם יכול להטיב כבוד לאל ככל הטוב אשר הוא עושה עמו : לאשר כפי כחו . אך המשעבד את עצמו לתת כבוד לאוהבו כפי כחו לבד הרי זה משוב' ונקר' חסיד : כי אין ראוי לבן. אין ראוי לבן לבזות את אביו או להרע לו בעבור רוב טובותיו עמו : ולא יוכל אדם . אין מי יוכל לתת כבוד . לאל יתברך או לאביו ככל הטוב אשר גמלום מקדם ככתוב במה אקדם לאלהי אכף לאלהי מרום וגו' : ועל כן הבן תמיד הוא חב . לכן חייב הבן תמיד בכבוד אביו : אשר להם חבו . אולם הנושים בהם טובותם יש כח וספק בידם לעזוב המשא אשר הם נושאים בם ולמחול להם החוב : וכן האב , וכן יש כח באב למחול כבודו לבנו : אמנם לזה . בעבור שהבן חייב תמיד בכבוד אביו בעבור הטובות שהקדימו אביו כאמור לכן לא נראה לעולם בן נזור ר"ל נפרד מאביו בל ישיב לאביו . אם לא שיהי' הבן בתכלית הרשע : כי בלא אהבה . כי

גם

על הרוב הטוב אמנ' יחברו (נ"א רס"ט יבחרו) המועיל . כי הטוב הוא עשות טוב ע"מ שלא לקבל פרס . אמנם המועיל הוא לקבל פרס . אמנ' אשר הוא יכול ראוי שישיב כפי מעלת הדבר אשר קבל ובלב טוב כי אין לעשות את האוהב בלתי מרוצה והנה זה החטא בתחלה אשר קבל מאשר אינו ראוי · כי לא קבל מאוהב ולא מאשר עשה זה בעבורו · כי ראוי להשיב גמול כמו שהוא כאשר הוא מקח וממכר · אבל (אינו) ראוי להבים אם יכול להשיב גמול ואם לא יכול לא היה (הנותן) ראוי לקבל ממנו · יהיה ראוי בתחלה לדעת אם יכול להשיב ולהבין ממי הוא מקבל הטוב ומה כי באלה יכול לסבול או לא · אמנ' יהיה ספק האם ראוי למקבל לשער התועלת ולהשיב כמוהו · או עשיית הטוב העושה ואם המקבלי' דברי' באלה ממעטים ואומרי' אשר קבלו מהטובות אשר היו קטנית להם ואשר היו יכולים לקבל' מאחרי' והאחרי' אמנ' בהפך כי הדברים האלה היו גדולי' אצל' וכי לא נמצאו אצל אחרי' וכי מצאה ידם אות' עם סכנות או עם דברי' כברי' · לכן תשוה באהבה אשר היא בעבור המועיל השיעור הוא תועלת המקבל . כי זה אמנ' היה צריך לו ודי לו אשר ישיב שוה לעזר אשר זה . ואמנ' ישיב לו כאשר קבל או יותר . אמנ' היותר טוב באלה אשר הם כפי המעלה · כי אין שם הוצאות ולא תלונות : אמנ' השיעורי' הם דומי' לבחירת העושה כי עיקר המדה והמעלה היא בבחירה.

פרק יד אמנם מהאוהבים הם חלוקים באלה אשר הם כפי עלוי · כי כל אחד מהם יראה לו היות ראוי להיות לו יותר · וכשיהיה זה תתפרד האהבה כי יחשוב באשר הוא יותר טוב כי ראוי אלהיות לו יותר כי לטוב ראוי

שמשיבים לרעיהם בטוב ומה בגמול ע"מ שלא להחזיר כי הנותן בזה הוא בעל נפש נדיב' וטוב' : אמנם יבחרו · אך בעבור השנא יתאוו לאחז במדת' אמנם הכילות יעמוד כנגדם לכן יבחרו להטיב בטוב המועיל שנגדי' ותכ' ע"מ להחזיר שוים על כן יצא משפט המקבל בחזרת השיווי ויבוא מזה ריב ותלונו' : אמנם אשר הוא יכול , אולם מי שהוא בעל יכולת להטיב גמול כפי מעלת הטוב ושויו אשר קבל ראוי שיטיב : כי אין נעשות פן לא יתרצ' האוהב כאשר לא יטיב לו כלל או אם יטיב בלתי שויו : והנה זה החט' . כבר שהא המקבל בתח' אשר קבל טוב מאל עין אשר לא אוהב לו ולא הטיב בעבורו כ"א בעבור האחר' : כי ראוי להטיב . על כן ראוי להטיב גמול טוב על כל טוב שקבל כמו שהוא שוה : כאשר הוא . כמו בהקפת מקח וממכר · אבל ראוי להבים . כל מקבל טוב מרעהו עליו לדעת אם יוכל להטיב טוב כערכו יקבל ואם אינו יכול להטיב אינו מן הראוי לקבל · יהי' ראוי בתחלה · זה ראוי לדעת בתחלה אם יוכל להטיב · גם להבין אין ערך הנותן אם נותן ע"מ שיחזיר או שלא להחזיר · ואם שויו של הטוב אשר קבל אם יוכל הנותן לסבול שיהי' מתנה שלא ע"מ להחזיר או אם גדולה היא עד שלא יוכל לסבול בבלתי חזרה . או אם שהמקבל יוכל לסבול היות בלי שמועיל את כל זה ראוי לתת לב עליהם בתחלה ר"ל בעת הקבלה אם יקבלם או לא יקבלם . אמנם יהי' ספק · אולם יש לספק איזה שוה יטיב המקבל בעד הטוב שקבל ר"ל אם ישער זה השווי לפי תורת הנותן עד שאם איש גדול הוא הנותן יהי' שכרו הרבה על פי פעלו ואם קטן הוא בא בשכר מעט והכל הולך אחר ענינים הנושא או ישורך השווה בערך אל המעשה

מאשר בחינה גדול או קטן · ואם המקבלים . ואם המקבל מגרע ואחל השווה באמרו כי קטן הוא והיה יכול למצאו אצל אחרי' בזול . והאחרים · ר"ל הנותנים אומרים הפך זה שהמתנה גדולה ושווה הרבה וכי באה להם בטורח רב ובסכנות . לכן שוים באהבה · ע"כ לצאת מידי הספק האומר יהיה כישוב שווה הטוב המועיל לפי שיווי התועלת אשר היה למקבל · כי די שישיב שווה הצורך והעזר אשר נעזר בו · ואמנם ישיב . אך עכ"פ ראוי להחזיר הטוב אם כשויו או בתוספה כפי מה שיתרצ' הנותן כי אין לעשותו בלתי מרוצ' כאמור למעל' : אמנם היותר טוב · היותר טוב לשער החזר' לפי מעלת הנותן ר"ל לפי נדבת לבו אם הוא ממין הא' · כי אין שם מריבות ותלונות אשר שכבר נדבת רוחו אותו להטיב שלא ע"מ להחזיר אשר ע"כ ייטב בעיניי חזר' כל דהו דומים לבחירת העוש' ר"ל כמו שהנותן נתן כנדבת לבו כן ישיב המקבל כנדבת לבו מאשר בחינ' לשווה הטוב בבחינת עצמו כי במד' שנדיבו' הולכי' אחר שבחירה השכלית :

פרק יד אמנם מהאוהבי' · עוד יוסף ידו לבאר מקיימי' האהב' ומפסידי' למינים האמור . קצת מהאוהבים חלוקים זה מזה במחשב' בענין גודל מעלתם וערכם . וזה כי מין המבואר שאם איש מעול' ונכבד יסרים את עצמו להטיב לפחות ונגרע באנשים . שכרו כפול הרבה מסירתת הפחות להטיב בטוב' ההיא בעיני' על כן יאמרו המעולים והשלימים כי ראוי להם להיות יותר בטוב וכבוד האדיבי' בשכר שנבחם לדלי העם ודלי העם יחשבו הפך זה כמו שיבוא : וכשיהי' זה הרעיון השנו' על לב כל אחד מהאוהבים תתפרד האהב' מביניהם : ולזה יהי'

יחזור ליתן לאשר עשה לו טוב . ואם אחד מהם הוא מעדיף . אמנ' כאשר תנתן לו שאלתו לא יצא על אוהבו כי שניה' יתאוו טוב . אמנם הם באלה אשר בעבור הנאה. לא תהי' תלונה כי לשניה' תיעשה תאות' והם שמחי' בשכנ' יחד · אמנ' יראה אשר הוא התול המתלונן אשר לא יקבל הנאה כאשר יוכל לסור משכנו עמו . אמנ' אשר בעבור תועלת יהיו בו הוצאת ותלונות . כי הרגילי' בתועלת זה עם זה תמיד הם צריכי' דברי' רבי' . והם יחשבו אשר יהי' להם פחות מהראוי ויתלוננו . כי כל הדברי' אשר הם צריכי' לכל' הם ראוי' אשר יהי' להם . אמנ' המשלמי' גמול אומרי' אשר לא יוכלו למלאות כל הדברי' אשר הם צריכי' המקבלי' . אמנ' יראה כפי מה שנאמר כי הצדק הוא בי מיני' . הא' איננו כתוב והב' כפי הדת . גם אשר הוא כפי התועלת ממנה בעבור המדות וממנה היא דתית. וע"כ יהי' אלה ההוצאות יותר כאשר לא יחליפו כפי זה ויתפרדו . אמנם הדתית היא במשא ומתן בדברי' . אמנ' ממנה היא מכירה ונתינה מיד ליד וממנה ארוכה בזמן אבל אמנ' היא באמירה זה תחת (נ"א זה) אמנ' בזאת החוב הוא גלוי ואינו מסופק אבל יש בו הרחבת זמן מאהבה · ובעבור זה אצל קצת זאת אינה במדינית (ג"א רש"ט איננה מולא בדייני') אבל יחשבו כי הוא ראוי לאהוב אשר הם משתתפי' באמונה . אמנם אשר כפי המדה אינן בדברי' כי אם כאשר יתן לאוהב יתן לאחר . כי אמנ' הוא נותן הוא מבין אשר יקבל שוה או יותר כאלו איננו נותן כי אם משאיל · ואם לא יושב לו בשוה יתפרדו ויצה עליו . זה יקרה בעבור כי הכל ישבחו על

פירוש

למלאות תאותו נמוב אשר שכיאם יתאוו : אמנם מוזמן או בהקפות והן מן הדברים הקניינים גם באלה · גם נמוב הערב לא תהי' תלונה באמירי' אמנם לאמר זו הסחורי' תחת אלה ההפצות ומריבה בהיות . שהמהנה והנהנה יתענגו במילוי או זו הכלי תמורת זו הכלי . וזה במא"ל מוזמן אלות שכיהם כמו שישענגו האוהבים ושתו נשכנים או בהקפי' ובהרחבת זמן הפרעון : אמנם בזאת : יחד : אשר הוא הם"ל · כי לחוק הוא שיריב וגם בזאת ההקפי' החוב מבואר כפי המדובר הנאה' במהנה על רצותו למלא תאותו בעונג · אחר שיש ספק בידו לשור מהנאתו : אמנם אשר בעבור תועלת . אך באהבת המועיל יהיו אלה ומריבו' לפעמים בין האוהבים . וזה כי המקבל בעבור צרכו לכל מועיל ובעבור רגילתו לקבל מרעהו קצת מועילי' יאמר בהוא ראוי לקבל ממנו כל שצריך לו והמשלמים גמול רצונו לבאר הנותני' יאמרו שאינם יכולים למלאות כל מחסורם ובדרך השווי לא יוכל לשפוט מי שרים להשוות המועילי' אשר מאים לרעהו לכן תבא התלונו' והמריבו' : אמנם ירא' כפי מה שנאמר . יבאר מה זו כשני' לריב ופגע עיקר' בין אוהבי אהבת המועיל וזה כי הצדק אשר האהבי' קשורי' בו כאמור (בי"א מזה המאמר) פי' שהם לו במין א' בלתי כתוב ר"ל איננו דתי כי אם שנעשי השוה לכל העולם בארם על פי מדותיו המוטבעים בנפשו בי' דתי רצונו לבאר הצדק אשר כתוב הדר הוא בדת ותקנת מדינה ומדיני' כיושר' לפי הסכמת מניחי הנימוס והתקנו' לכן תהי' האהבי' הקשורי' בצדק ג"כ ב' מינים כמוהו : גם אשר . לכן בהכרח גם הצדק אשר באהבת המועיל יחלק לשני מינים הנזכרים · א' המועיל בעבור המדות הנפשיות . ב' המועיל אשר כפי הדת אשר בכל מדינ' ומדינה : וע"כ יהיו אלה ההולאות . לכן המיני' ההולאו' והמריבו' כאשר לא יחליפו אוהביהם טובותיהם זה בזה כפי הצדק לשני מינין ויתפרדו האוהבים זה מזה בעבור הצדק האמור : אמנם הדתית : יבאר פרטי ב' מיני הצדק אשר במועיל ואמר הצדק הדתי נוהג במשא ומתן במכירות במהיר

ביניהם ואיננו מסופק כמו החוב אשר במין הצדק המועיל אשר לפי המדי' הנעשי' בלי אמירה כ"א במחשבי' כאמור למטה : הרחבת זמן מאהבה . מה שהו' מרחיב זמן הפרעון לאהבת המועיל מחשב כפי מין הצדק הדתי : אבל קצת . אך קצת יחשבו שאין זו האהבה והצדק מאין המדיני ר"ל הדתי כאמור . אבל יחשבו' לאין הטבעי והמדותיים יען היות זה מן הראוי בטבע מדת המשפט היפי' לאהוב העוסקים בת"ות באמונ' . ואר"שפ גירם מולא בדיינים . פי' אין ראוי לתקיף לשפוט עם ב"א אבל הדייני' כי אם לפרעו מעלמו בזמנו כי הראוי לאהוב המסק באמונ' . ומה שכתבנו הוא הנכון לפי המשך הענין : אמנם אשר כפי המד' . אולם המין הב' מהצדק שהוא כפי שבע יושר המד' המכוסים אינן בטובות הנחלפות מזה לזה בדברי' ר"ל במירי' כמו בטובות הנחלפות בצדק הדתי האמור אבל הם נקנות במחשבי' טובי' כמאלת הניתן במתנ' דבר מה לאוהבו : כ"א כאשר יתן לאוהב . לא יבטי' בשפתיו שע"מ לקבל פ"מ הוא נותן מתנ' כ"א כמו שיתן לאוהבו בחשאי כן יתן לאחר בלי דיבור והבטחה : כי אמנם הוא נותן כי אמנם יש נותן טוב במתנ' לרעהו לא יוציא מבין ר"ל מחשב דרכו שיקבל טוב מהמקבל שוה לטובו או יותר מטובו וזה לא יחשב כנותן מתנ' כ"א כשואל ע"מ להחזיר אשר אם לא יושב לו טובו מאוהבו המקבל בשוה כפי אשר נתן יתפרדו אלו מאוהבים מאהבתם ויהא עליו ר"ל יריב בו : זה יקר' . וסבת זו המל' והמריבו' אשר יקר מקרי' בזו המין מהאהבי' והצדק היא להיות שהכל ישבחו

המטיבים

שוכנים יחד . כי לשאר הדברי׳ אשר לצורך ההיי׳ . כי גלוי הוא כי הפעולות הן חלוקת כי מהן ראויות לאיש ומהן לאשה ולכן הם מספיקי׳ בחיי בשומ׳ הדברי׳ המיוחדי׳ לכל אחד משותפי׳ . ובעבור זה יראה כי בזאת האהבה מועיל ולהנה ותהיה ג״כ בעבור מעלה אם הם חסידי׳ כי תהיה מעלת שניהי׳ וישרשו בה · אמנם הבני׳ הם לחבור ובעבור זה אשר הם עקרי׳ מהרה מהרה יפרדו . כי הבני׳ טוב משותף לשניה׳ כי יתחברו שניה׳ וישמר השתוף . אמנם איך ראוי להיות האיש עם האשה ובכלל האוהב עם האהוב לא יראה הנה. כי אשר הוא בצדק · כי לא יהיה דבר אחד אהוב לאוהב ולנכרי ולאשר גדל אותו ולתלמיד .

פרק יג לפי שמיני האהבה שלשה כמו שאמרנו תחלה . ולפי כל

אחד מהם יהיו שוים ומהם עודפים . כי אמנם אשר הם יחד טובי׳ הם אוהבי׳ בשוו׳ והיותר טוב לאשר הוא פחות טוב . וכן אמנ׳ בהנאות ובעבור המועיל משתחוים בתועליות ונבדלי׳ . אמנם השוי׳ ראוי׳ לעמוד בשווי והשוות באחדי׳ אמנם אשר אינם שוים ראוי׳ לסדר היתרונות כפי הערך . אמנם יהיו הוצאו׳ ותלונות באהבה אשר היא לתועלת אשר בה לבדה או על הרוב כפי הראוי כי אמנ׳ אשר אוהבי׳ בעבור המעלה הם מוכנין לעשות טוב זה לזה . כי באלה המעלה והאהבה יפעלו אשר לא יהיו שם הוצאות ולא מריבות כי אין אחד מהם שיעציב לאוהביו ולעשות (נ״א ולעושה) לו טוב . אבל אם הוא מרוצה הוא יחזור

ואפי׳ כאמרם ז״ל ע״פ אעשה לו עזר כנגדו אדם מביא חטים חטים כוסס וכו׳: הם מספיקים האיש ואשתו מספיקים לרכי הבית בשיתוף פעולותיהם יחד הוא במלאכתו והיא במלאכתה כאמור : בזאת האהבה · באהבת איש גם אשתו ירויחו טוב המועיל וטוב הערב · ותהיה ג״כ ופעמים ירויחו גם טוב המעשים והמדות המשובחות אם יהיו שניהם חסידים ויסלסו במדת החסידות : הבנים הם לחבור . לידת הבני׳ הוא סבת ההתחברות האיש ואשתו והעד שהעקרים אשר לא יולידו יפרדו · והנה הבנים הוא הטוב המשותף לשניהם . והשא״כ לאה חיים עם האשה . כי מחברתם יחד יפרון הטוב הבייתי במאד מאד . ואמרו ז״ל השרוי בלא אשה שרוי בלי שלום וכו׳ . לא יראה הנה . לא יתבאר בזה כי אין זה מקומו לבאר איכות האהבות לפי מיניהם . בלתי אם לבאר פה איכות הצדק בכל אהבה ואהבה למינה: כי לא יהיה ד״א . כי אין הצדק שוה באהבות שונות עד שלא תהי׳ אהבת האוהב שוה לאהבתו את איש זר וכן לא תשוה אהבת האוהב לגדל עמו עם אהבתו לתלמידו והילוך זה הצדק לבד בא לבאר בזה אך לא איכו׳ כל אהבה בפרט כי אין זה מקומה .

פרק יג לפי שמיני האהבה . ברצותו לבאר איזה ממיני אהבת המועיל מש״כ ביתר האהבות למיניהן לכן יחזור מעניינו בזה הפ׳ ואומר כבר הגבלנו גבולות מיני האהב׳ למספר שלשה שהם הטוב המוחלט לכל אדם . והמועיל לאדם מבלעדי אדם . והערב המהנ׳ לשעתו : ולפי כ״א מהם , ובכל מין מהג׳ מינים יהי׳ פי שנים בחלוקות האהב׳ . א׳ שוים ר״ל שכל אחד מב׳ האוהבי׳ יאהב את רעהו כשיעור מה שהוא אוהב אותו . ב׳ עודפים ר״ל שאחד מעדיף לאהב את רעהו יותר ממה שהוא אוהב אותו : אמר הם יחד טובים . המטיבים ז״ל בשוה תהיה אהבתם שוה : והיותר טוב . והמטיב לרעהו יותר ממה שהוא מטיב לו תהיה אהבת המטיב יותר יתירה מאהבת המטב פחות וזה אמנם במין . הא׳ שהוא אהבת הטוב : וכן אמנם · פי׳ שנים בחלוקות כאלה יהיו בב׳ מינים הנשארים שהם הערב והמועיל יהיו בכל אחד מהם אוהבים משתוים באהבה ואוהבים נבדלים זה מזה באהבה כי האחד מרבה להטיב בהנא׳ או במועיל ומב׳ פוחת : אמנם השוים . כל ב׳ אוהבים המטיבים זה לזה בשוו׳ ראוי להם להשוות אהבתם מזה לזה עד שתהי׳ לאחדים . ואשר אינם שוים · יעריכו האהבות עם הטובות . ר״ל המטיב לרעהו כפל מה שהוא מטיב לו ראוי שיתקבל טובה כפולה יאהב את המטיב הכופל כפל אהבה כפי מה שיאהב הכופל אותו : אמנם יהיו הוצאות . אולם במין אהבת המועיל יתכן שיהיה ריב ותלונה בין שני האוהבים : אשר בזה לבדה · באהבה לבד תהי׳ מריבה ובשאר מיני האהב׳ לא תהי׳ מריב׳ כל עיקר או אם תהי׳ בשאר מיני האהבות מריבה תהי׳ על המעט עכ״פ ובמועיל על הרוב תהי׳ מריב׳ : כי אמנם · יבאר קצת הסדר המריבי׳ בשאר מיני האהבות ואומר באהבה שמפני השוות המעלה וטוב המדות בשני האוהבים לא תהי׳ מריב׳ יען היות שניהם נכונים להטיב זל״ז כפי המעלה בלי תוספת או מגרעת עד אשר מקום לריב ותלה כי כבוד לאיש מדה סבת מריב : כי אין אחד שיעציב · ירמוז למין אהבת הטוב ויאמר שגם בה לא יתכן היות מריבה וזה כי אין שום מקבל טובה מהפיס את הטוב עמו טוב אבל אם המקבל מרוצה לקבל מיד הנותן יחזור המקבל להטיב עם הנותן ולא יהי׳ ביניהם מלה ומריבה אף כי יעדיף האחד להטיב בה ות שהנתן לכל אחד השאלה אשר שאל למלאות

הבנים אז יאהבום אמנם אלה כשיעברו זמנים ובשכל ובחוש יכירו האבות . אמנם מאלה השלשה הוא גלוי למה הבנים המה אוהבים יותר לאמותם . והנה האבות אוהבי' הבנים כמותם כי הם מהם כמו אחדי' בהם אמנם הבנים אוהבים האבות כמו המלאכים (נ"א המלאכות) מהם . אמנם האחים זה לזה כי הם נולדי' מאחדי' והם העצמות זה לזה יעשו דבר אחד · ובעבור זה יאמרו שהם מדם אחד ומשורש אחד . ואלה הם דבר אחד בשום צד ובלתי נבדלי' . אמנם דבר גדול לאהבה היות גדלי' יחד ושיהיו קרובי' בזמן . כי הקרובי' בזמן הם קרובים אוהבי' זה לזה והגדלי' יחד הם ממדה אחת ובעבור זה אהבת האחוה היא דומה לאשר גדלו יחד . אמנם בני בנים ושאר הקרובים הם באי' מאלה אשר יהיו קרובים . ובעבור זה הם קרובים כי הם באים מאנשי' אחים ומאלה קצתם יותר רחוקים וקצתם יותר קרובי' כפי אשר הם רחוקי, או קרובי' אל המקור . אמנם תהיה אהבת הבנים לאבות ובני בדם לאל ית' כמו דבר טוב ומעולה . כי עשו דבר אוב ומעולה בהוויתם ובפרנסה והם סבת הויתם מלומדי' והנה זאת האהביו תהיה בה הנאה ותועלת יותר מאשר לזרים · כמו שהוא יותר תיחד (נ"א תתייחד) . אמנם תהיה באהבה אחוה אשר הוא ואשר גדל ויותר כאלה אשר הם חסידי' ודומי' בכל וכל אשר יהיו יותר קרובי' במולדתם הם אוהבי' זה לזה ויותר כשהם ממדה אחת . אשר הם מלומדי' מאחרי' דומי' . ואשר נסו זה את זה זמן רב . זאת האהבה הא' עומדת וקיימת · וכפי זה הערך תהי' האהבי בשאר הקרובי' . אמנם יראה כי אהבת האיש והאשה היא כפי הטבע . כי האדם הוא בטבע בעל חברה יותר מאשר הוא מדיני . ויותר ראשון והכרחי הוא הבית והמדינה (נ"א מהמדינה) ולהוליד בנים הם שוכנים

פירוש

יש לו קירוב אל השלם אבל החלק אין לו קירוב עם הכל ואם יהיה לו קירוב יהי' לו קירוב פחות וגרוע מהקירוב אשר לכל עם החלק · כמו שאנחנו רואים בטבע שלהב העולי' מעלה · באות כשהו החלק ממנה יהיה מהם להדליק נר הכבה המעלי' ממנו · ג' בעבור שאהבת האבות לבנים היא מרוב זמן יותר הרבה מאהבת הבנים לאבות · וזה כי האבות יאהבו את בניהם מיום הולדן משא"כ הבנים שאהבתם לאבותם תתעלם עד שיושלמו בתום ותכרת השכל לדעת כי הם הורשי' שלומם ומזונם או לא תעיר אהבתם להם : אמנם מאלה השלשה · מהג' סבות האמורים בגודל אהבת האב לבן מאהבת הבן לאב יודע למה יאהבו הבנים לאמותם יותר מאבותם · א' הבנים יודעים את אמותם יותר מאבותם בעבור יניקתם וגדולם על ברכי אמותם · ב' רוב חלקי האדם בשר ודם מרה ירוקה ושחורה ולדומה הם מן האם כאמרם ז"ל · ג' אהבת הבנים לאמותם מרוב זמן הרבה יותר מאהבתם לאבותם : והנה האבות' יבאר הבדל שאהבות ובנותיהם · ואומר האבות יאהבו את בניהם כמו שיאהבו את עצמם · וזה להיותם עצם אחד כי הם בשר מבשרם · והבנים יאהבו את אבותם להיותם מלאכתם ומעשיהם : אמנם האחים · ואהבת האחים זא"ז היא להיותם נולדים מעצם אחד והם דבקים זא"ז ימלכדו ולא יתפרדו : אמנם דבר גדול · אולם זה כלל גדול באהבה' שיהיו האוהבים מגודלים יחד בזמן אחד · כי המגודלים יחד ישתתפו במדה אחת הגורמת האהבה' כמו שהתבאר: לאשר גדלו יחד · כי האחים הם בני איש אחד אשר הורם ואשר למדם להתנהג בהנהגה' אחת ובמדות אחדים : ושאר הקרובים · וכן כל הקרובים שרשם האחוה' ולכן נקראים הקרובים בשם אחים · כמו שאמרו ז"ל לומר בענין היבום · והוא מטעם דביקות בדברי חז"ל כל הקרעים מתאחים : אל המקור · ר"ל אל האב ואל המוליד כי שני בשני הם יותר קרובים משני בשלישי וכיוצא בזה בשאר הקרובים : דבר טוב · אהבת בני אדם לאל ית' ובנים לאבותם היא בעבור עשותם דבר טוב ומעולה עמהם כי הין סבת הויתם במציאות וסבת למודם דעה והשכל · והידיעה היא ראשית דרכי האל וטובותיו עם בני האדם אשר בה יבדלו מב"ח : יותר תתיחד · אהבת הקרובים היא יותר מיוחדת מאהבת זרים הרבים : אחוה אשר היא · אהבת הקרובים תחלק לב' מחלקות א' אשר היא בעצמה ר"ל אהבת הקרובים ב' אהבת המגודלים יחד אשר ידמו לקרובי' באהבתם זא"ז : אשר הם חסידים · משא"כ הרשעים שלא תמלא האהבה ביניהם אף בהיותם אחים בני אב אחד כי אין אהבה ואין שלום אמר ה' לרשעים ככתוב יתפרדו כל פועלי און · וכמבואר בפ' הקודמים : וכפי זה הערך · כפי הערך האמור תהיה אהבת הקרובים אשר לא תשאר בשר האם ר"ל שאינם איש ואשתו · אך אהבת איש ואשתו אינה כפי אהבת הקרובים האמורה שסבתה ההתדמות במדה ובלימוד או בגידול יחד : אבל היא בטבע · וזה כי האדם הוא בעל חברה יחידים עם יחידים יותר ממה שהוא בעל חברה כוללת עם כל בני המדינה · וחברת הבית הוא קודמת בזמן ובטבע לחברת המדינה · וראשית חברת הבית היא חברת האשה והולדת הבנים ישכנו וישבו אחים יחד · וגם להעזר זא"ז בשאר דברים שיש בהם צורך לחיים אשר מפעולות הביתיות מהן מיוחדים לאיש כמו חרישה זריעה · ומהם מיוחדות לאשה כמו טויה ואפיה

והרשע . והרעה מכלם מקום עריצות . כי אין שם אהבה כלל . כי כאשר לא ימצ' דבר הוא כולל למצות ולמְצוה (נ"א למצוה ולמצווה) לא תהיה אהבה . וכן לא צריך כל אחד כמו ליוצר אל הכלי . ואשר הנפש אל הגוף ולאדון על העבד . כי יחזרו אלה משתמשיי אל התועליות . אמנם האהבה אינה לבלתי בעל חי . ולא הצדק וגם לא מהסוס ואל השור ולא אל העבד כאשר הוא עבד . כי אין דבר משותף ביניהם כי העבד הוא כלי החי . והכלי הוא עבד בלתי חי . ועל כן כפי אשר הוא עבד אין לאדון אהבה עמו אבל כפי אשר הוא אדם כי כי יראה היות דבר אחד צודק בכל אדם וישתתף עם כל אדם שליט בדת ובתבונה . והאהבה אמנם תהיה כפי אשר הוא אדם ולכן בשולטנות אשר לעריצים מחשבים הכל העבדיי . אין שם אהבה ולא צדק . אמנם בשולטנות ההמונית ברוב תהי' אהבה כי הם יביאו דברים רבים מועילים לכל :

פרק יב בשיתוף

אמנם תהיה כל אהבה כמו שאמרנו . אמנם יש אשר יחלק זה מצדק ורבה (נ"א מלד קורבה) ומצד התרבו' אמנם המדינית גם אשר ממשפחה אחת ואשר יורדים הים באניות והדומים להם הם דומים למשותפים . ויראה שהוא מחויב להודות זה . ועם אלה יסדר אחר הולכי דרכים ביחד . אבל אמנם אשר מצד קורבה יראה שהוא מינים רבים . וכלם באים מצד האבו' האוהבים הבנים באשר הם חלק מעצמם . והבנים כמו שהוא דבר מהם . אמנם יותר ידועים האבות הבנים (נ"א מהבנים) אשר הם מאלה . ויותר הוא מתקרב אל הבא ממנו אשר הוא הבן . מאשר העשוי אל העושה . כי הדבר אשר הוא חלק ממנו הוא קרוב אליו כמו השן או השער או דבר אחר ממנו . אבל החלקים אין להם קורבה עם הכל או פחות . ועוד מרוב הזמן בהולד הבנים

עלמו עול : כי אין שם אהבה . כי כאשר לא ימלא דבר משותף בין הנגיד והאמלו' ובין המלוי' ממנו : לא תמלא האהב' ביניהם . בשכבר התבא' שסבת כל האהב' בין כל ב' האוהבים הוא השיתוף הנמלא ביניהם ובמקום שאין שתוף אין אהב' : לא לריך . אין לורך שעריץ אל עמו כ"א כלורך היולר אל הכלי אשר הוא עושה ר"ל להשיג תועלתו מן הכלי . או כלורך הנפש אל הגוף שהגוף הוא לבד ככלי אומנות לה . או כלורך האדון לעבדו שאינו אלא לצורך העבודי' אשר כל אלה אינם נלרכי' לפעולותיהם כ"א בעבור תועלותיהם : אמנם האהב' · אולם כבר אמרנו (בב' לזה המאמר) שאהבת הדברים אשר אינם חיים לא תקר' אהב' . וכמו הלדק לכן אין אהבה ולדק בין האדם לסוסו ושורו או עבדו . בבחינת מה שהוא עבד · בהיות שאין דבר משותף בין בעל השור אין בין האדון לעבדו מלד העבדות (כ"א בבחינתו שהוא אדם לבד): הוא כלי החי · העבד הוא כלי אומנות שיש בו רוח חיים . וכלי אומנו' זולתו הוא עבד בלתי ב"ח . וכבר התבאר שלא יתכן להיות בין הכלי לעושהו שום אהבה לכן אין אהבה בין אדון לעבד בבחינת מה שהוא עבד : אבל כפי . אבל יתכן היות אהב' ביניה' בבחינת מה שהוא אדם כמו העבד שישתתף עם האדון בכח השכלי ובדת אחת . אך לא בבחינת העבדו' : בשולטנות אשר לעריצים · לכן בהנהגת העריצות אין שם אהב' בין העריץ השלים ובין עמו . להיותו חושב כל עמו עבדים לו להשיג מהם רק עבדות ותועלת לכן אין שם אהבה ולדק כחק האדון עם עבדו כאמור : בשולטנות ההמונית . שהיא היליאה' מן המדינית תהי' לרוב באהב' ולדק כי מגמתם להביא התועלת לכל איש מהעם :

פרק יב בשתוף אמנם · אחרי ביארו במה שקדם גדר האהב' ותשיגיה אשר מלד השיתוף שבין ב' האוהבים· רלה לבאר בזה מין אהבה אחרת שבין ב' אוהבים והיא אשר מלד הקרובים או הגידול יחד · ר"ל מי שהם ממשפחה אחת או שגדלו יחד תהי' אהב' ביניהם · ואומר בשיתוף ר"ל באהבה האמורה שסבתה דבר אחד המשותף בין ב' אוהבים כבר נאמר במה שקדם : אמנם יש אשר יחלק · אולם יש אהבה הנחלקת מאהבת השיתוף האמור' · והיא האהב' שסבתה קירוב וגידול יחד : אמנם המדינית · באמת בהנהג' המדינית באהבות אשר בין האוהבים תהי' ג"כ אהבת בני משפחת אחת · ואהבת בני אומנות אחת כמו האהב' שבין חובלי הים ושאר בעלי אומניות אחת : דומים למשותפים · האהב' שבין בעלי אומניות אחת הדומה לאהבת השיתוף שאמור בקודם : ויראה שהוא מחויב · וכאלו נראה לכל אחד מהאוהבים שהוא מחויב לתת תודות לזה אשר באומנות אחת עמו : ועם אלה · ועם אלה בעלי אומנות אחת יסודר ג"כ מין האהבה אשר בין הולכי דרכים יחד : אבל אמנם · אך האהבה שסבתה קירוב הקרובים היא על מינים רבים · וכלם בכללים עכ"פ תחת אהבת האבות לבנים אשר יאהבו אותם להיותם חלק מהם ר"ל עלם מעלמם ובשר מבשרם : והבנים כמו · אך הבנים יאהבו את אבותם בעבור היותם כמו חלק מהם : אמנם יותר יודעים · אך האבות יאהבו את בניהם יותר ממה שיאהבו הבנים להם · לב' סבות א' שהאבות יודעים יותר שהבנים שלהם ממה שידעו הבנים שהם מאלה האבות כמו שהוא הענין בעושה עם העשוי ממנו שהעושה יודע את העשוי והעשוי בלתי יודע עושהו · ב' בעבור היות הבן אל האב כערך החלק אל הכל · והוא יוסד בטבע שהכל

כפי המעלה כ"א בעבור העושה · והממשלה הוא כמו בשליטות מעט ורע . אמנם יראה אשר ממשלת האחים הם שולטנות מחירית · כי הם שוים אמנם הם נבדלים כפי השנים ולכן אם המרחק בשנים הוא גדול אין האהבה אהבת אחים · שולטנות ההמון הוא דומה יותר לשוכנים מבלי אדנות כי אלה כלם כמו שוים . ואשר ישלום שלטנות חלושה כי כל אחד ממשלה :

פרק יא

אמנם כפי כל אחד מהסדר המדיני יראה כי האהב' היא כאשר יהיה הצדק . אמנם למלך עם אשר תחת ידו בהעדפת עשיית הטוב . כי הוא עושה טוב לאשר הם תחת ממשלתו כי הוא טוב כי מחשבתו עליהם שיפעלו טוב כמו רועה הצאן · ולכן אמר אמיר"וש כי הוא רי"ען רועה העמים.. וכזאת היא אהבת האבות אבל היא ברב גמילות חסדי' כי הוא סבת הויתו אשר הוא נחשב לדבר גדול . ואשר גדולו ואשר למדו · כי בטבע הוא שולטנות האב על הם בנים ולמלך על אשר הם תחת ידו . אמנם אלה הם ביתרון אהבה ובעבור זה יכובדו . אכן באמת באל' המעלות אין הדבר שוה כי אם כפי כל אחד כן תהיה האהבה . אבל האיש עם האשה תהיה אהבה כמו בשולטנות אשר היא למעלה . כי לטוב יתנו יותר טוב . ולא ימנעו טוב מבעליו כן אמנם יהיה צדק אמנ' אשר הוא בין האחים הם דומים לשוים . כי אלה הם מלמוד או ממדות שוות ברוב והם דומים כמו למחיריות . כי המדיניות ירצו להיות שוים . ולהיות אנשי אמת ולשלום בחלקי' על השיווי וכן תהי' האהב' אמנם במדינות הנפסדות כאשר אין בהם צדק ושמה הרשע . כן תהיה האהבה והרשע

פירוש

הוא כמה כבר נכתו מעלת בעליהם וניכספה לפעמיהן ר"ל להכנסים הפעוסות כל אשר בבית והמעלת הבית שבה לשולטנות מעט ורע כאמור : אשר ממשלת האחים . אך ממשלת האחים בבית דומה לממשל' מחירית במדינ' : כי הם שוים . האחים שוים זל"ז בירושה אלה אך יבדלו בכבוד לפי רב השנים והם כמו שולטנות המחיריי' שמבדלות זו מזו לפי הכבוד : אין האהב' . בעבור מרחק הערך וגדלו תשגשל שהות האהב' כאמור בפניפי לזה שתאמר : שולטנות ההמון. ושולטנו' ההמון במדינ' שהוא המין השפי דומה לאחי' השולטים בבית במה שהוא שולטנות שלום' שכל אחד האחים ימשול בבית כמו שכל איש הבינוני ימשול במדינה :

פרק יא אמנם כפי כל אחד . אחר שביאר (בפי' מזה) ששגרו' המדיניות באהב' קום יקומו . והם כאמר שהאהב' מתאחדת עם הצדק יחד . ובקודם לזה ביאר ששת מיני ההנהג' אשר מעלת כל מין היא כפי גודל מעלת האהב' אשר בין המנהיג למונהגים ממנו . בא לבאר בזה כמות הצדק אשר בכל מין מההנהג' אשר לפיהו הערך האהב' אשר עמו במוכרת . והנה יאמר שכפי כל אחד המיכים מששת מיני ההנהגה האמורים על הסדר בקודם תהי' מעלת האהב' כפי מעלת הצדק אשר בה : אמנם למלך . אולם כמות האהב' אשר למלך עם עמו . והוא המין הא' מההנהג' ושית' מעולי' מכלם הוא כפי העדפת הטוב אשר הוא עושה לעמו : כי הוא טוב . המלך בטוב לבו ישים כל מגמתו שיפעלו עמו הטוב להם והוא ינהלם בצדק וביותר כרועה ירעה עדרו בנאו' דשא ועל מי מנוחות ינהלם : וכזאת היא אהבת . וכמין זאת ההנהג' אשר באבו' היא הנהג' האבו' לבנים אשר האבות יגמלו לבנים גמילות חסדים רבים ללמדם דעה והשכל ולפרנסם . ואהבת הבני' לאבות גדול' למאד בהיות האבות סבת הויתם ואשר גדלם ולמדם . וכן המלך יגדל וינשא את העם כאשר ישים מגמת פניו לטוב להם להיישירם ביתרון הכשר ההנהג' המדינית כי חכמתו תגמור להם להצליח בכל עבודתם בבית ובשדה להיות כל מלאכתם בכשרון המעשה · אשר כן ירבו וכן יפלגו בכל דבר חכמה ומדע והשכל . ועל זאת לאהב' את המלך ולתת לו כבוד והדר מלכות כבעל כל טוב אשר גמלם ברחמיו וברוב חסדיו : אמנ' אלה . אשר מזה המין היותר מעול' בהנהג' הם ביתרון האהב' מכל מיני ההנהג' הנשארים : כי אם כפי כל אחד . מנ' האוהבים ראוי לו שיטיב לאוהבו כפי הראוי לו ד"מ בן יכבד אב ואם ונערכם ומלמדו אומנות : אבל האחים . אך במין הב' מההנהג' שהיא הנהגת השולטנות הדומה להנהג' האיש והאש' האהב' והצדק גם לפי המעל' כי הטוב יותר יקבל השכר היותר טוב לפעלו : בין האחים . אך במין הג' מההנהג' שהיא המחירי' הדומ' להנהגת האחים . ידמה להנהגת השווי' : כי המדיניות ירצו . כי המדינ' המתנהגת הנהגה המחירית ר"ל ע"י יועצים מגמת' להיות כל אנשי' שוים בחליפי מקח וממכר כפי שווי הקניני' . כמו האחים בירושת הבית : במדינות הנפסדות . ר"ל ג' מיני ההנהגות האמורים בקודם שהם מפסידי ההנהג' · הוא כאשר אין ההנהג' בצדק כ"א ברשע : כן תהי' האהב' והרשע . לפי כמות הצדק אשר במדינ' לפיהו תפרוץ האהב' או הרשע : והרע' מכלם . היותר רעה מכל ההנהגות היא הנהגת העריצות ר"ל אשר לאנשי' בתוקף ימשכו והיותר נתון לתוקף ר"ל שהיותר יבחן לפי היכולת עד כי כל אשר יוכל עליו המושל לעשותו בחזקת היד . ישר יחשב עם היותו בנקי'

יהי' לקוח בגודל ממלך. אמנם העריץ הוא הפכי
לזה. כי הוא רודף אחר המועיל לעצמו הגה
הוא גלוי כי הוא היותר רעה והיותר רע
הוא הפך היותר טוב. כי הוא יוצא מאד
ממלכות אל העריצות. וזאת היא שולטנו'
רעה. כי אמנם כשיקרה המלך רע הוא עריץ
אמנם יציאה מהשולטנות הוא אל שלימות
מעט ורעים כי אלה האנשים מחלקים אשר
למדינה שלא כראוי כי לוקחים הכל או
הרוב לעצמם ותמיד הם עושים בשולטנות
כי על הרוב יעשרו הם וקרוביהם · והנה כן
ישלטו מעט ורעים תחת אלה. אשר יהיו
חסידים ואמנם יציאת המחירית היא להמונית ·
כי הם שכורות כי היא תרצה רבוי וכן
המחירית · וגם אשר יהיו שוים הכל אשר
בכבוד · רע קטן הוא בהמונית כי מעט תרחק
מהשלימות אשר הוא מין מהמדינית · א"כ
ישתנו מאד המדניות וכן גלוי כי בנקל יצאו
ויפסדו · אמנם יוכל אחד לקחת דמיונות
אלו דרך משל בבתים · כי חברת האב אל
הבנים הוא בצורת המלכות כי דברי הבנים הם
משא האב. אמנם לזה קורא אומיד"וש
לגופי"טור אבי · כי שולטנות האב כמו
המלכות · אמנם באנשי פרס ימצא היות
האב עריץ: כי ישתמשו בבנים כמו בעבדים ·
אמנם הוא כמו עריץ האדון לעבדים · אבל
האדונים הם עושים בזה כראוי · וע"כ מזה
אשר הוא יושר · אמנם מנהג פרס הוא
חטא כי בדברים נבדלים ראוי לעשות
השולטנות נבדלים · אמנם דברי האיש והאש'
הוא דומה לשולטנות כי האיש לפי מעלתו
ישלוט בדברים הראוים אשר לו ויתן לאשה
הנאותים לה. והאיש אשר הוא מושל בכל.
שב השולטנות מעט ורע · כי הוא עושה
שלא כהוגן ואשר לא טוב וכאשר הם
שולטות והם יורשות · לא תהי' השולטנות
בפי

לא ישגיח להשיג מועילים לעצמו כ"א לעם אשר
תחת ידו: יהיה לקוח בגודל · מלך שאין לו די
הסיפוק במה שיש לו הנה הוא לקוח בגודל ר"ל
ברוחב לבו מהיות מלך: אמנם העריץ · גדר
העריץ הוא הפך המלך המסתפק בטובו · כי כל
מגמת זה העריץ להועיל
לנפשו ולא יהיה די לו
כל הימים: גלוי הוא ·
מבואר הוא שהפך היותר
טוב הוא היותר רע · ואם
העריץ הוא הפך המלך
היותר טוב · א"כ הוא
העריץ היותר רע: כי
הוא יוצא מאד · הוא
יוצא מנקודת השיווי מאד
במלכו' עד כי יהיה הפך
למלך · האמצעי הטוב
והוא ממשלה רעה בצאתו
מן הנהגת המלכות הישר'
אל העריצות ר"ל אל הנהג'
באלמות: הוא עריץ ·
כל מלך רע הנוהג ממשלתו
בזרוע כחו ולא ביושר
נקרא עריץ אלם ותקיף:
אמנם יציאה מהשולטנות ·
אולם היציא' מהשיווי
והאמצעי אשר למין הב'
והיא ההנהג' אשר על פי
יועצים הוא כאשר יהיו
היועצים מעט ורעים כי
ברוב יועצים טובים תקום
התשועה עם והפך בהפכו:
מחלקים אשר למדינה ·
יחלקו הטוב והכבוד אשר
במדינה שלא כדת בקחתם
הכל או רובו לעצמם
ושמים איל בשולטנות
רבונו לבאר באלמות
ובתוקף: תחת אלה ·
במקום הראשונים החסידים
אשר הם היתה היציא'
לרע: היא להמונית ·
היציא' מן השווי והאמצעי
בהנהגת הנכבדים · היא הנהגת אנשי ההמון
ובני בלי שם: כי הם שכירות · כי גם
ההמון בלי בשכר תמירם כמו הנכבדי' במחיר':
כי הוא תרלה הרבוי · ההמונית תחמוד כבוד
ורבנות כמו הנכבדים: וגם אשר יהיו שוים ·
אך בכל זאת אם יהי' זה שיווי ההמון עם
הנכבדים בכבוד איננו רע גדול בהנהגת העם
עכ"פ: כי מעט תרחק · כי לא רחוקה היא זאת
ההנהג' ההמונית מהנהגת המדיני' כי לפעמי' אין

השמוני ייטיב ההנהג' יותר מהנכבד: א"כ ישתנו
מאד: ובאלו השנה מיני ההנהג' השתנו' ההנהג'
המדיניות מטוב אל רע: לקחת דמיונות. מההנהגות
הבית נוכל לקחת משל על שלשת מיני ההנהגות
המדיני' וזה כי מדריגת האב אל הבנים היא כערך
המלכות על העם והוא
הדבר שקרא אומי"רום
את גופי"טור המושל בעם
בשם אב להיות שאב
והמושל מדריגה אחת
להם וכ"כ וישימני לאב
לפרעה. ורומז אל ויקראו
לפניו אברך ת"א דין אבא
למלכא. והנה היושר
באדם ישרכם את בניו
וינהלם בדרך ישרה לטוב
להם כל הימים כמלך
ישרב מדינ': אמנם באנשי
פרס. אולם בני הפרסיי'
נמצאים בני אדם אשר
ירדו את בניהם בעריץ על
העבדים המעביד אותם
בפרך: אבל האדוני' אף
כי האדונים הרודים
בעבדיהם עושים כישר אך
לא אלו האבות עם בניהם
שראוי למשול על הבני'
ולנהלם בנחת בצדק
ומישרים: וע"כ מזה:
לכן מזה המין בהנהגת
הבית יש מנהיג ביושר את
בניו כמו רוב ב"א.
אולם הפרסיים האכזריים
חוטאים בהנהגת בניהם ·
וב' אלה המינים ידמו
למלך הישר ולמלך העריץ
בהנהגות המדיני': אמנם
דברי האיש.. אולם
הנהגת האיש ואשתו בבית
ידמ' להנהגת השולטנות
אשר במדיני' כי אם ישלוט
כל אחד בשלו ביושר האיש
בהכנסת הבית והאש'
בהוצא' זה ידמ' לשולטנות הישר' ואם אחד מהם
יעסוק בכל ר"ל בהוצא' והכנס' אזי ידמה זה
לשולטנות מעט ורעים: והאיש אשר הוא מושל בכל
אם האיש ימשול בבית בכל גם בדברים הנאותי'
לאשה למשול בם כמו בצרכי התבשילים ובנית
המבשלים לא טוב יעשה וכבר סב השולטנו' בבי'
ע"י מעט ורעים: וכאשר הם. ואם הנשי' ישלטו
בכל גם בעניני משא ומתן וזה בעבור היותם
יורשות נחלה מקרוביהם וכל מקנה קנין הבית להם
סוף

תתאוה המועיל בהיות כל אחד בכל החיי' . והעושי' הזבחי' בכל הקבוצי' הם נותני' כבוד לאלהיה' ודורשי' לעצמי' מנוחה בעונג . כי הזבחי' הקדומי' והקהלות יראה שהי' עושי' אחר אסיפת התבואה ליתת המעשרות . ועוד כי בימי' ההם היו בטלי' יראה כי כל החברות הם חלקי הדתות . ויהיו סמוכות אלו האהבות לאלו החברות :

פרק י

אמנם המדינית שלשה מינים . אמנם הם שוים וכנגדם יציאות אשר הם מפסידות לאלו . אמנם הם מהמדינות מלכות ושולטנות . אמנם השלישי אשר הם במחיר . ונראה שהוא ראוי להקרא נתינת מחיר · רבים הרגילו לקרוא אותם מדינית . אמנם מאלה הנבחר הוא המלכות . ואמנם הרע יותר הוא מחיר אמנם היציאה מהמלכות היא עריץ כי שניהם הם שולטנות אחד . אמנם הם נבדלי' מאד . כי אמנם העריץ ישגיח באשר לו תועלתו אמנם המלך ישגיח אל המועיל לאשר הם תחת ידו . כי אמנם אינו מלך אשר אינו בעצמו מספיק ומתעלה בכל הטובות ואשר הוא הוא כזה לאחר ועל כן לא ישגיח בדברי' המועילי' לו לעצמו כי האמנ' אשר הם תחת ידו . ואשר אינו כן יותר ידוה

לא תכסוף שיהיה כל איש ממנה נעזר מעצמו גבול אל השלם שמועיל בכלל כי הוא זה דבר נגמר לפסר · אבל כל איש יעזור ברעהו והכלל שמחברות כשעם · אפשה לו עזר כנגדו זה חורש וזה בונה · זה מוכר וזה קונה · זה עובד וזה שונה וכן בכל המלאכות יעזרו איש את רעהו ולא יהיה איש עומד לבדו שיהי' די לנפשו מבלי עזר לו : והודאים לעלמסמכתי' כן הי' מנהג קדמוני שהיו שופים את האסיף באספם תבואה מן השדה והיו זובחים זבחים ותודות על אשר נתן להם תורה לדקה וינול הארץ לאמ"ה ולכלכלה ואמר עד כה עורם לאסוף תבואה זרעם בלי פגע והיו שומחים ביום החג לבוא מעולם ומעלבון ידיהם · ולתת כבוד לאלהים ברצון לבנם לחשוב מחשבות שנעשו בחכמה אשר יסד ה' נפועל כפיו איש איש כפי שכלו · אשר זו היא מכוות התורה בחגים ובמועדים ובשבתות · לנוח ממעשינו ומעלבון ידינו ולהתענג על ה' בהיותנו חגים מחוז השגת פועל כפיו ישבכך כמ"ד אז תתענג על ה' · עונג זה אשר ידוע מהו כשהוא אומר וקראת לשבת עונג אי אומר זה עונג שבת · ועל כן ראתה התורה לקבוע ימים חגינו ביום טוב ועת שמחה באסיפת תבואת ארצנו · שפסח בחודש האביב וקציר שעורים· ושבועות בקציר חטים · וסכות בצאת השנה חג האסיף בכל התבואה · יען לא יהיה אך שמחים ושובי לב על הטובה אשר עשה לנו ה' לאסוף תבואת ארצנו בלי פגע · ובהיותנו פנוים ממלאכה נשים עין בחיכתנו לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו החכמה אשר בה יסד ארץ ושמים · למען היותה לנו לפליטה גדולה ולחיי עולם כטוב השכל והמשכיל והמושכל ענין אחד · ככתוב החכמה תחיה בעליה· וזהו תכלית השלימות הלכותי והצלחתו ואשרו האמיתי : לתת המעשרות · וזה גם כן חלק רב שמועיל הכולל כי למען החיות עניי העם ומשכיליהם · בתבואת המעשר : יראה · הנה מזה יראה שכל האהבות אשר בכל החברות הם חלקי האהבה' המדינות הכוללת :

פרק י אמנם המדינות שלשה מינים · להר אשר

ביאור שהנהגת המדינה באחב' וחבר' · שלא כי טוב לבער אחריו הנהגת הממלכ' · מותר ודעת' · ואמר כי הנהגת הממלכה נחלקת לשלש' ראשים השוים למוטה : וכנגדם יציאות · והנגדם ראשים שלשה היוצאים מן השיווי הטוב לרע ומפסידת שלשה מיני הממלכות האמורים: אמנם הם מהמדינות · אולם המתחייב מחכמת המדינות להיות לעם אחד משני מיני ראשים אם שיהיו מתנהגים על פי מנהיג אחד שהוא המלך אשר על פיו יצאו ועל פיו יבואו כל העם אל המנוח' ואל הנחל' בטוב המועיל או שיהיו מתנהגים על פי שליטים הרבה אשר יתיעצו ברב יועץ איך ינהלו את העם על מי מנוחות הצדק והיושר ולאחוז בטוב המועיל לכל העם מקלה : אמנם השלישי · שמין השליטי מהנהגת הממלכ' היא התנהג' אשר במחיר תבוא להמושל והמנהיג · שהוא ר"ל שהמושל יתן מחיר כסף בעד ממשלתו למען ישתכר במקנה וקנינו : נתינת מחיר · כי שהמלך והמושל נותן מחיר כספו בעד קנינו : שנבחר הוא המלכות · הנבחר טוב מהם הוא המלך אשר לבדו ימלוך בצדק ובמשפט ואשר יגזור אומר כן יקום משא"כ השליטים הרבים שיתכן היות לקלתם איזה פניה למות משפט למען היטיב לריעיהם וכ"כ בפשע ארץ רבים שריה : הרע יותר הרע ממשלתן הוא אשר במחיר ימלוך וינהוג רבנות על העם · כי אלה הרועים והראשי' אשר במחיר כבוד יורו לא יראו המועיל לעם כי אם המועיל לעצמם כי עם היותם נכבדים יתכן שלא ידעו בטיב הנהגת הממלכ' : היציא' מן המלכות היציא' מהשיווי והאמצע בממלכה הוא העריץ אשר אין נפשו להועיל לעם כ"א להועיל לעצמו · הפך המלך אשר מגמתו להועיל לעם לא לתועלת עצמו: אשר איננו בעצמו מספיק' כל מלך שאיננו מסתפק בטובו · ואיננו מדמה בנפשו שאיננו צריך לשום אדם ולשום דבר מועיל יותר ממה שיש לו · ולא ישים עין השגחתו כ"א אל העם להועילם · איננו מלך אמיתי : אשר הוא כזה · אולם אשר הוא כזה המלך האמור לפניו המספיק בעצמו הוא זה

פרק ט׳ יראה כמו שנאמר תחלה . אחר שביאר באהב׳ אמת שיהיו הצדק הפרטי אשר באהב׳ יאמר׳
גדר האהב׳ לאמיתי׳ . ראה כי טוב כאמור : ויקבל תוספות . הצדק הפשוט יעשה
באמר תועלותי׳ במדינית . ואומר כבר אמרנו לאחים חברה שאהבת׳ פחות׳ . והיושר לאחים חברה
שהאהב׳ והצדק שניהם אצל דבר אחד הם והוא שאהבתו יתיר׳ : כמו שלילת הממון . כמו קפיצת
השוויי והיושר . ובדברים אחדים . שיהיו יד מעני הרגיל והוא מבני ביתו הוא יותר קשה

פרק ט יראה כמו שנא׳ תחלה כי אצל דבר אחד ובדברי׳

אחרים תהי׳ האהבה והצדק · בכל חברה יראה שיהיה דבר צדק . והאהבה היא חברה · ולכן יקרא המלחי׳ והחובלי׳ אוהבי׳ וכן האחרי׳ אשר בשאר חברות כי כפי אורך הזמן אשר יתחברו תעמוד האהבה . א״כ שם יעמוד הצדק . וכן הוא המשל בדברי׳ אשר באוהבי׳ הם בחברה ועל יושר נאמר בחברה תהיה האהבה אמנם הדברי׳ אשר לאחים ולאשר גדלו כלם יחד בחברה ואחרי׳ הם נבדלי׳ . כי אמנם אחרי׳ הם רבי׳ ואחרי׳ הם מעטי׳ . כי אמנם מאהבות אלה אמנם הם יותר ואלה אמנם פחות . אמנם יבדלו ג״כ הצדקות כי איננו דבר אחד לאבות אצל הבני׳ . והאחרי׳ זה לזה ולא המדיניי׳ . ואמנם ג״כ בשאר האהבות . כי אין דבר אחד הוא הצדק בפרט אלו ויקבל תוספת בהיות יותר אוהבי׳ כמו שלילת הממון לאשר הוא רגיל אצלו והוא מאנשי ביתו . הוא קשה מאיש לאיש אחד מהמדינה . ובלתי עזור לאחיו מאשר לזר . והכות האב מהכות אחר . כי אמנם בטבע הם מסכימו׳ ביחד אהבה וצדק . כי הם בדברי׳ אחרי׳ וראוי׳ להשואה . אמנם כל החברות הם דומי׳ חלקי המדינה · כי הם מסכימות לדבר מועיל ויבקשו מהדברי׳ אשר הם לחיים . והחברה המדינית היא בעבור המועיל ויראה בתחלה היות מסכימות כן והתמדתו׳ עליו . ודבר זה יסדרו משימי הדת ויאמרו שהוא צדק המועיל בכלל . גם שאר החברות החלקיות (נ״א הם בעבור הנאה) או המועיל כמו הספני׳ כפי תועלת הספינה לבעל הממון או לדבר אחד מהדברי׳ כאלה אמנם הלוחמי׳ כפי אשר המלחמה לממון או לנצוח או יתאוו העיר . וכן בזה אשר הם משבט א׳ או מלאום אחד . אמנם קצת מתחברי׳ בעבור הנאה כמו המכרכמי׳ (נ״א המכרכרים) והתוקעי׳ חצוצרות ובכל זמר כי אלה יעשו בעבור הזבח ומהם בעבור משתה נשואין . אמנם כל אלה הורגלו לעשות תחת המדיניי׳ . כי המדינית לא תתאוה

בעלי האהב׳ ובעלי החבר׳
המפיקים בדברים אחדים:
בכל חברה . לא תכון
החבר׳ בין האנשים מבלעדי
הצדק והיושר . כי העול
והרשע מפרידים ככתוב
יתפרדו כל פועלי און .
והאהב׳ היא חבר׳ . א״כ
שהאהב׳ והצדק הסמכסאחד:
כן יקראו . בל״י יקראו
החבורות בשם אוהבים :
א״כ שם יעמוד הצדק
בהיותו עם תשלומי האהב׳
כאמור אשר שניהם המה
עמודי החבר׳: בדברים אשר
באוהבים: משל המפורסמי׳
זה ביניהם הם הדברים
המשותפים באוהבים יאותו
לחבר׳ . ר״ל הדברים
המשותפים לאוהבים המה
משותפים לחבר׳ : ועל
יושר . ומיסרים כאמר
מקום החבר׳ שמה האהב׳:
הדברים אשר לאחים .
שמנהגים הנהוגים בין
האחים ובין אנשי החבור׳
שגדלו יחד . ומנהגיהם
עם אחרים המה נבדלים :
אחרים הם רבים . קצת
החברות רבים אנשיהם
מאנשי חברות אחרות
וצריכות למנהגים סדרי׳ לפי
רוב ההמון : כי אמנם
מאהבות. וגם שאהבות אשר
בחברות שונות אינם דומות
לכן ישתנו מנהגיהם לפי
גודל האהב׳ ומיעוט׳ :
אמנם יבדלו גם בן
הצדקות . גם שהצדקות
ישתנו לפי שינוי החברות :
כי מה שהוא לאח מחבר׳
אחת יתכן היותו נמנע
ומיוחד בחבר׳ אחרת : כי
אינו ד״א לאבות . כי

מקפיצת יד מאשר מבלתי
רגיל שהוא מאנשי
המדינ׳ . וכן שבלתי
עזר לאחיו קשה מהבלתי
עוזר לאחר לא קרוב לו .
והכאה לאב קשה מהכא׳
לאיש זר : בטבע הם
מסכימים . ר״ל לפי רוב
האהב׳ בחבר׳ ירב הצדק :
הם דומות חלקי המדינו׳
כל כלל חברה תכליתה
להשיג חלק ממה שמועיל
לכל המדינ׳ בכלל : אשר
הם לחיים : הנותנים
חיים ערבים לבעליהם :
ויראה בתחל׳ . בתחלת
ההסכמ׳ כלומר בהסכמ׳
קצת יראה שתכלית המכוון
מהחברות ומאנשי שמדע׳
בתקנותיהם להשיג המועיל:
ודבר זה . ומחלוקת
החברות ומנהגיהם יסדרו
מסדרי התקנות במדינ׳
באמרם שהוא זה הצדק
המועיל במדינה : גם
שאר החברות . עד
ירצה משל איך שחברות
השונות במדינ׳ הם חלקי
כלל המדינ׳ כי כוונת כל
אחת להשיג המועיל חלקי
ותכלית כלם יחד לבוא
אל המגמה ואל התכלי׳ בעבור
המועיל לכלל המדינה .
הספנים יעוצו להרבות
הון במדינ׳ הלוחמים
יעוצו לעמוד המדינה
מאויב ומתקומם . או
להרחיב גבולה בכיבוש ערי׳
ומדינות להיות עזר למדינ׳
בעבודות ובמסים . ולמען
לאום לאם יתגודדו
אנשי אגודה לשבתי׳
ולכלאומים גם המכרכרים
ר״ל המרקדים לפעמים

הצדק אשר תחייב על בנו לפרנסו וללמדו תורתו . והמתנהגים בכלי שיט בספינה זהו המשפט אלו הנוסעין
אינו כזה בחברות אחרות הם בין אנשי המדינ׳ כל אלה הם תחת המדינות ר״ל חלקי כל המועיל
מה״נ : אין הצדק בפרט אלו . הצדק הפרטי אשר בכלל ה׳ כי המדינות לא תתאוה הסכמות האחרונים
לא

יהיו אוהבים כי ישתוו היטב . כי אמנם השווי וההתדמות היא האהבה . היותר גדולה אשר ההתדמות הוא לאשר הם אוהבים כפי המעלה . והנה הם קיימים כי הם כפי עצמם והם זה לזה קיימים ואינם צריכים לדברים רעים ולא ישמשו בהם . אבל אם הוא אפשרי ימנעו אותם כי אין לטובים לחטוא. ולא יניחו אל האוהבים להשתמש בו כי אמנם אשר ברשע לא יהיה קיים . כי גם הם לא יעמדו בעצמ' שהם דומי' . כי מעט זמן היו אוהבי' כי הם שמחי' זה בזה ברשע . אמנם המועילי' והמהני' יותר הם עומדי' עד אשר ישיבו תועלת או הנאה זה לזה . אמנם מההפכי' יראה אשר יותר תהיה אהבה בעבור התועלת כמו הדל לעשיר והתלמיד לרב . כי כל דבר אשר הוא צריך יתאוה זה וישיב בדבר אחר . אמנם יוכל כל אחד להביא אל המדרגה כמו האוהב לנאהב והיפה למכוער ובעבור זה יראה באוהבי' התול . כי הם יעשו עקר במעלות היות נאהבי' כאשר הם אוהבי' . אבל הראוי' לאהבה אם הם שווי' אולי הם ראוי' . אמנ' אשר אין להם דבר מזה הוא התול אמנ' אולי לא יתאוה ההפך להפך כפי עצמו כ"א כפי המקרה כי התאוה היא לאמצעי כי הטוב הוא כמו היבש אינו טוב שיעשי' לח כ"א שיבו' אל האמצעי וכן החום והאחרים. אבל זה יעזב עתה כי הוא יותר ממקום אחר :

יראה

יותר זה. לא בעבור השיווי והדמיון שהו' סבת קיום האהב'. שיותר גדול'. שהאהב' היותר גדול' היא שהאהב' אשר לשני האוהבים שמתדמים זל"ז במעל' . והנ' הם קיימים. אלא שהאוהבים קיימים באהבתם להיות זאת האהב' עצמית להם ואינ' נפרדים מהם. ולא יצטרכו', לא יפרדו לבעבור בדבר רע כי החכמ'. השומרם מעשות כל רע . גם ישמרו איש את רעהו לבלתי ישו' כי איך ירצה שאוהב ברע אשר ימל' את אוהבו . וכן אמרו ז"ל כל ישראל ערבים זה בזה : כי אמנם אשר ברשע . כ"א ירשיעו לא תתקיים אהבתם ביניהם . כי בהיות סבת האהב' שבין ב' אוהבים היא הסכמת השיווי והדמיון אשר ביניהם אך הרשעים אינם מסכימים יחד כמבואר (בפ' לפני זה) וגם כאמר הטובים הם על דרך אחד והרשעים על דרכים רבים . וכ"כ במקורנו (אסף ח"א ל"ח) שפתי רשע כשל בקלות מים רבים ישאון לא תכילם ארץ . וכ"כ (בספר תלים צ"ב) יתפרדו כל פועלי און . לכן לא תתקיים שאהב' ביניהם : אמנם המועילים אחר אשר ביאר שהאהב' המעלית ר"ל אשר בעבור דמיון המעלות שני האוהבים אינ' בטיל' לעולם . יאמר אבל שאהבת העקרית אשר בעבור המועיל והמהנ' תתקיים עד השאר' לבד ובהבטל דבר המועיל תבטל שאהבה : אמנם מההפכים . אולם היותר טובה בב' מיני שאהבה אשר בחליפין והפכים ישיבו זל"ז היא אהבת המועיל כמו אהבת הדל לעשיר בעבור המתת ויטיב בד"א . כי שאוהבים מחליפים דבר מועיל במועיל השוים בערך אחד . משא"כ באהבת שמהני' שמערב לאיש אחד אינו ערב לאחר לכן אין ערך ידוע להם ויתכן שישיבו זל"ז בלתי דומים עד שתבטל בעבור זה שאהב' : כמו הדל לעשיר . ר"ל שהדל יחלוק כבוד לעשיר שוה למתנ' אשר קבל מהעשיר וכן התלמיד לרבו . אמנם יוכל כ"א אולם גם במהנים יוכל הנגרע והפחות להשוות הנאתו הקטנ' אשר הנא' בה למהנ' אותו הנא' גדול' . בדבר הנא' אחת השו' להגדול' : כמו שאוהב לנאהב . כמו שיוכל השוחק לנח לשחוקו

אמנם השוו' ושוו' הנאת' הנגרע' להנאתו המעולי' והיפ' למכוער : ועם היות היא היפ' בכשי' והוא המכוער באהבים עם כל זה האמנם יעני' את שכל להשוות ב' ההנאות בשיווי אחד : ובעבור זה . ובעבור זה . בעבור זה שהשיווי בהנא' אמרת שבלתי ידוע' לרואים כ"א לאוהב ולנאהב . השוב בעיניהם אהב' כזו (ר"ל שבלתי שוה כאהב' המכוער ליפה) להיתול ולשוק : אבל הראוים . אך באמת כי הדברים הראוים להנאה ישוו ב' ההנאות שבלתי דומים כאמור ולכן אין בם היתול : אמנם אשר אין להם אולם הנ"ל שבלתי משלימים ההנאות שבלתי דומים בהנא' אמרת הוא באמת היתול : אמנם אולי . אך אולי אין בטבע האדם לשמוד ההנא' שגדול' אליו לפי ערכו כמו שאין שמוד' בטבע שאיש הפחות לשכב את בת המלך כמ"ש הרמב"ם נפשי לפי' לא תחמוד : כ"א כפי המקר' . אף כי לפעמים יקר מקרהו ע"ד הזרות שיחמוד הפחות הנא' יקר' בערכו : כי התאו' . כי שתאו' העצמי' ר"ל שמבעית היא ליתנות הנא' אמצעית ושוה לנהג' : כי הטוב . כי אמנם כן טבע הטוב העול' מן ההפכי' הוא שישובו אל האמצעי עד שאין טוב לספק היבש ללח או החום אל הקור כ"א הטוב בטבע ההפכי להביאם אל האמצעי והשיווי כמו שיספק החם אל הפושר . וכן הוא טבע התאו' אל הטוב האמצעי השו' לנהג' . וכן הוא האמת כי אין הפחות באנשי המלכות' יתאו' להיות שר הצבא אבל התאו' לעלת מדריגה אחת ממה שהוא בה וכאשר ישיג לזו המדריג' יתאו' מדריג' אחת כעל' ממנה : וכן אמרו ז"ל אין אדם מת וחצי תאותו בידו יש לו מאה מבקש מאתים כו' . וכאן הכן שואל שהשואל שותר שכלל שטוב לפניו במכבר יש לו חצי תאותו לפי השואל ואני אמרתי בספרי שהכוונה על החצי הב' אשר עדן לא השיג : כי הוא יותר . הספק האמור מתאות ההפכים להפך יותר מנ"א ר"ל יתייחס מחכמת הטבע כי אמם מקום לו בעדינות :

ירצה

לאוהבו הטובות בעבורו אשר ישאר אות · הנה ראוי כי כאשר אדם רוצה להיות לו טובות גדולות האמנם לא יותר מאשר לכל אשר ירצה לאוהבו כי כל אחד ירצה הטוב יותר לעצמו :

פרק ח

אמנם רבים יראו בעבור אהבת הכבוד רוצים אשר יאהבו יותר מהיות אוהבים . (נ"א אהובים) ולכן יהיו רבים אוהבים חנופה . והנה המחניף או הוא אוהב מעדיף . או מראה עצמו כן . כי הוא אוהב יותר מהיותו אהוב . אמנם היות אהוב נראה, קרוב לדבר אשר הוא היותו מכובד אשר באמת רבים יכספו הכבוד · יראה אשר לא בעבור עצמם יכספו כי אם במקרה . רבים בהיותם מכובדים מהשלימים בעבור התקוה . כי יחשבו אשר ירויחו מהם צרכם ויקחו הכבוד לאות על טוב ההפעלות כי רבים ישמחו מתאבי (נ"א מתאוי) הכבוד מהכבוד אשר יכבדום החכמים והחסידים כי יתאוו לקיים הסברא המיוחד מהם . וישמחו אשר יהיו הטובים מאמינים במשפט האומרים. אמנם היות נאהבים ישמחו כפי העצם . וכפי זה יראה כי הוא טוב מאשר היות מכובד שהאהבה נבחרת כפי עצמה . אמנם יראה כי המעלה תהיה יותר בהיות אוהב מאשר בהיות אהוב (נ"א שהיא יותר עומדת באוהב מאשר באהוב) . והאות על זה האמות כי הן שמחות באהוב בניהן . כי קצתן יתנו בניהן למינקת והן אוהבות אותם כי הן יודעות כי אין שם השבת אהבה אם לא יקרה שתהיה . אבל נראה כי די להם אם יראו אותם עושי הטוב וכן אוהבות אותם . ואם הם לא יוכלו להשיב לאם הדברים הראוים בעבור חסרון הידיעה . אמנם יותר היא האהבה באוהב ובאהוב הוא שבח האוהבים . יראה כי האהוב הוא המעלה . ועל כן אשר יעשה בהם זה כפי מעלת כל אחד . אלה יעמדו אוהבים ומאלה היא האהבה . אמנם כן באמה כי חשוים יותר יהיו

פירוש

הוא נאמר כראוי . והתשובה על המסופק האמור' היא שנגדר האוהב כראוי הוא שיתאוה שיגיע לאוהבו טובות בעבור יטיב לנפשו יותר למען אשר ישאר אות האהבה ביניהם · ולפ"ז א"כ הרוצה בטובות אוהבו ירצה בשיעור לרוחם לו ר"ל לעצמו . אך לא יחפוץ יקר יותר רעהו מאשר לעצמו . כי אדם קרוב אצל עצמו וירצה באמת יתרון הטוב לעצמו ממה שהוא רוצה לרעהו . וזה גדר האוהב הראוי באמת :

פרק ח אמנם רבים ירצו. אחר שביאר בקודם מין האהבה אשר כפי ההעדפ' האמיתית בא לבאר בזה מין האהבה אשר כפי העדפ' המדומו' . ר"ל אשר בחונף והלקלקות ירצה' האוהב לאוהבו אהבה וחבה יתירה . ואמר רבים ירצו כי טוב להפיק כבוד מאת אוהביהם במה שמראים עצמם אוהבים את אוהביהם יותר ממה שהם אוהבים להם . והם מעדיפי' באהבה בחונף במראי' עין בלבד או הוא מעדיף באמת : אמנם היות אהוב . אולם השני' מה שהאדם מתאו' להיותו אהוב מפני אדם היא קרוב' אל השני' מה שהאדם מתאוה להיותו נכבד : אשר באמת. כי באמת סבת תאות הכבוד איננו עצמי' לכבוד כ"א במקר' ר"ל שהמתאוה' יכסוף ד"א אשר הדבר ההוא' לא יושג כ"א על ידי השגת הכבוד : רבים בהיותם . רבים מתאוי הכבוד ישימו מגמת פניהם תקות קבלת פרס ותוחלת והתועלת' ועשירו' ארץ אשר ישימו הכבוד לאות על טוב מדותם של אלה המכובדים ויותר השתדלות נפשם . כי השלימים ברואותם מעש' החכמים אשר יחלקו להם כבוד . ישמחו בעיניהם ישרים ותמימים כאמור (במשלי לראשון מזה) : כי רבים ישמחו . כי רבים מתא' הכבוד ישמחו מהכבוד אשר יכבדום וינשאום החכמים:

כי יתאוו . כי יכספו לקיים דעת החכמים ומשפטיהם למען הפיק כבוד בחונף והלקלקות . וכל זה הכבוד ככסוף במקר' ר"ל איננו מבוקש מצד עצמו כ"א להיותו נאהב לרבים כותבי לחפו ופרנסתו : אמנם היות נאהבים . אולם המשתוקקים להיות נאהבים לאוהביהם והשמחים באהב' זו המה ישמחו בהשגת התכלית עצמו לא במצוי' אליו שהוא הכבוד האמור . לכן יהיה' הכוסף להיות אהוב יותר נעלה ויותר גדול מהכוסף להיות מכובד בהיות האהב' יותר טוב' והכבוד להיותה נבחרת כפי עצמ' משא"כ כבוד שהוא' נבחר במקר' ר"ל בעבור זולתו : כי המעל' . עוד יור' דעה שיתרון מעל' יותר יחשב לאוהב . מלנאהב : יותר עומדת . וזה להיות כח האהב' עומדת באוהב שהוא' הפועל משא"כ הנאהב שהוא' רק נפעל ומקבל ולא בכחו לפועל האהב' : והאות . והעד על היות יתרון המעל' לאוהב בהיות בטבע האמהות לאהוב בניהן בלי תשלום גמול כלל כ"א בעבור מעלות נפשם . וזה יור' כי המעל' לאוהב לא לנאהב : אם לא יקר' . אם לא יקר' במקר' שתהי' השבת גמול מהבן להם : אמנם יותר היא האהב' באהוב · אולם כמו שהורנו האות והמופת שהמעל' לאוהב כן יור' השכל ש יתרון השבח הוא באהוב כי אליו תהי' עיקר האהב' · וזה יור' כי המעל' היא לאהוב הפך המוכח שהמעל' היא לאוהב : וא"כ אשר יעש' . לכן ישתפו שניהם בכתר המעלות האוהב והאהוב איש כערכו . ואשר יעש' פועל האהב' בכל אחד מהם כפי מעלתו כערכו : אלה יעמדו : אלה יתקיימו באהבתם : ומאלה היא האהב' . מאלה פעולות השיווי תתקיים האהב' : אמנם כן באמה . באמת כי השוים באהב' לפי ערך אהב' אשר הם אוהבים יותר

יעשו . ושנית כי לא יעשו טובות אחדים במין או שתהי' אחת גדולת הערך עדות כל במעלה : לא
אל"ז כמו שהאב יפרנס ויגדל והבן יירא ויכבד : יהיו שוהבים . או לא תכון האהב' באוהבי' כאלה
ואין ראוי לשאול כן . ואין ראוי לאוהב לבקש שהאחד גדל המעל' לבלי תכלית והאחר פחות נבזה
מן אהבתו שוכה טוב מאחתה בכמות ובאיכות כערכו : זה גלוי . והעדר האהב' המערכים שאמרנו
כמו שהוא שוטה לו : כאשר הבנים . כמו שאשים בין פחות אחד לגדול אחד מאוד מן השכליים

שנים לאבות אשר בעבור הפרנסי' והגידול יכבדו ויראו . ולא ישאלו מהנות מהבנים שזה הגידול והפרנסה בעינים : וכן אהבת כזאת . כמו מיני האהב' המבוארים בפרקים הקודמים השוים בקדימה ואחר : יש בהם בגדרי' וקיימים ר"ל בלתי בשוים כאשר . כן במיני האהב' אשר ישוו בהעדפ' . יש בהם קיים ונבחר : ראוי להיות . במיני האהבה אשר בהעדפ' אליו מלאה ראוי להיות נערכים זה לזה ולאהוב יותר הטוב יותר או המועיל יותר : כפי מעלת כל אחת . כשתהי' אהבת ההעדפ' נערכת לפי מעלת האהוב ביתרון או בחסרון : אז תהי' . אז ישתוו אהבות האוהבים אל"ז עד שיראו כאלו הן אהבת אחת ר"ל דומות כאחד : אמנם לא השואה דומה' בצדק . אך לא תדמה זאת ההשוא' הערכים להשוא' הערכים אשר בצדק . שכבר התבאר ענינו בזה (ברביעי לשמיני) . כי שם ההשוא'

והאבות כי לא יעשו דבר אחד זה לזה ולא יקבלו זה מזה דבר אחד : ואין ראוי לשאול כן כאשר הבנים יתנו לאבות הראוי למולידים . וכן אהבה כזאת היא עומדת והיא נבחרת ראוי להיות האהבה נערכת באוהבים בכל המינים אשר בהעדפה . המשל כי הראוי להיות יותר אהוב היותר טוב מאשר יאהב וכן היותר מועיל וכן האחרים כל אחד כזה . כי אמנם כשתהיה האהבה כפי מעלת כל אחת אז תהיה בצד מה השואה אשר תראה היות האהבה אחת . אמנם לא השואה דומה בצדק ובאהבה כפי הנראה . כי בצדק השיווי הוא ראשון אשר הוא בפי מעלת כל אחד . אמנם אשר הוא כפי הכמות היא שני . ובאהבה אשר הוא הכמות (נ"א הוא ראשון ואשר הוא כפי) כל אחד הוא שני . גלוי הוא כי אם המרחק הוא רב למעלה . הוא מרוע ומרוב כל או מחוסר או מדבר אחר לא יהיו אוהבים ולא ראוים להיות . זה גלוי מאד בשכליים הנבדלים כי אמנם יתעלו מאד על כל הטובות האלה. ואמנם הוא גלוי במלכים כי לא יעשו ראוים להיותם אוהבים אשר הם חסרים מאד . ולא לאנשי השם ולא לחכמים אשר אינם ראוים לדברים כאלה . אין שם גבול ידוע עד במה הם אוהבים כי גם אם יוסרו דברים רבים עוד תשאר . והרחוקים מאל ית' לא תשאר . הנה יושם ספק אחד אולי לא ירצו האוהבים לאוהביהם הטובות הגדולות . האוהב אם הוא נאמר כראוי כי האוהב ירצה לאוהבו

הנבדלים המתעלי' מאד מן הטובות השפעיות . לכן אין להם דבר באהב' עם ב"א שכל אהבתם תלויות בטובות שמגיעות . (אמר הכותב זה ענין זר מאד כי גם ב"א יש להם חלק בטובות שכליות והוא התענוג על המושכלות . אבל יתכן שאין ערוך לתענוג ב"א עם תענוגם כמו שאין ערוך בין כמות שכלם לכמות שכלנו) : גלוי במלכים . עוד מבואר זה מטבע מלכי ב"א אשר לא יהיו אוהבים שנראים אחד בבני אדם : ולא לאנשי השם . הגרועים האחרים לא יהיו כאוהבים לאנשי השם ולחכמים . וזה בעבור רב מרחק הערך אשר ביניהם עד שלא תורגש האהב' כלל : כי גם אם יוסרו . אף כי באלה ראוי שתורגש אהב' עכ"פ כי אם יוסרו קצת מעלות מבעל המעלה עד שידמה אל הפחות תשאר האהבה ותבוא . הנה עם זה כל עוד שלא יוסרו היא בלתי מורגשת . ומכ"שכ האהבה בין האל

הערכית היא ראשונה ועצמית בצדק . וההשוא' ית' לב"א הרחוקים אחד מכ"ש שאין ערוך לא
הכמותית היא שני' לה ומקרית . כי הצדק ישפט ולא שורש בכלל . וזה כי אהבת האל לב"א היא
לעולם לפי מעלת המקבלים הערכים אל"ז כמבואר בב"ת . ואהבת ב"א לאל היא ב"ת . ואין ערוך
עם זולתי אם יקר מקרהו שהצדק הכמותי ממתוח בין בב"ת לב"ת . והר"שע נתן מקום לטעות
לערכי . ולכן תשאר ההשוא' הערכית לעולם . אף בחיבורו לחשוב על ה' טועה שאין לו אהבה לברואיו .
כי לבלי תכלית כמשפט הענין הקיים לעולם . אמנם אמת הוא שאין אהבתו ית' תכונה נפשית
משא"כ ההשואה הערכית אשר באהב' שההשוא' כאהבתנו ח"ו ואין אנו יודעים מהות' כאשר לא
הכמותית היא העצמית והראשונה . והערכית היא נדע מהותו ית' . אבל אנו מרגישים טובותיו הרבים
המקרית והשנית לה . כי עקרת האהבה היא השיווי השופעים בכל עת עד בלי די : הנה יושם ספק
הכמותי אשר בין האוהב לאהוב . ובהבדלם במעלה אחד . יאמר הנה לפי זה אשר לא תכון האהב'
שנערך אל ההעדפ' במקר' . לכן יתכן שתתבטל בין גדול המעל' ובין הפחות ונבזה מערכו .. א"כ
לפעמים כמשפט המקרה והוא כאשר תגדל המעל' איפו המבוא' אמרי' שאמר אולי לא תאהב' נפש כל
לבב"א באמור אחריו : כי אם המרחק . כ"א יהי' אוהב ולא שתעמוד שיתעל' אהובו ברום המעלות
רב המרחק בין מעלות שני האוהבים . אם מבוע . הנכבדות . פן תבטל האהב' אשר ביניהם . מפני מרחק
אם שהאחד אחת פחותה ונבזה . בערך אל השנים הערך בין גודל רעהו לפחיתות עצמו : האוהב אם

הוא

באחד לא כלל כי לא ירצו המתהנים עם
המעלות ולא המועילים בטובות · אבל אמנם
משחקים בחמדתם המהנה ואמנם אלה
החרוצים לעשות כל אשר יצוה · ואלה
הדברים לא יהיו באחד כלל כבר נאמר כי
המהנה והמועיל יחד הוא נבחר · אבל לא
יהיה זה אהוב למושל אם לא יתעלה מאד
במעלה ולא ישוה הערכין ביתרון · אמנם
לא התגלו להיות כן · ע"כ אמנם יהיו
אלה האהבות הנזכרות בהשואה · כי דבר
אחד יעשה בין ב' אוהבים כי דבר אחד
ירצה זה לזה או יחליפו זה בזה כמו הנאות
בתועלת · אמנם כבר נאמר אשר אלה הם
פוחתים באהבה ופחות הם עומדים · אמנם
בעבור ההתדמות ובלתי התדמות יראה היות
להם אהבה כי בזאת יבוא המהנה בזאת
המועיל ואלה יעמדו בשניהם · (אבל אמנם
בשאר זאת בלתי משתנה ואלה עוברות מהר)
(נ"א אבל אמנם כאשר זאת בלתי משתנה כן
אלה עוברו מהר) ובשאר דברים רבים אשר
הם מתחלפים לא יראה היות אהבתם בהם
בעבור הרחק הדמות ממנה ·

פרק ז׳ אמנם יש שם מין אחד מאהבה אשר היא כפי ההעדפה

כמו האב לבן ובכלל הישיש לנער והאיש
לאשה וכל מצווה למצוה אבל יתחלפו זה
לזה כי אינו צורך (נ"א ערך) האבות לבנים
והמצוים למצוים · גם לא יהיה האב לבן
והבן לאב ולא האיש לאשה ולא האשה
לאיש · כי אמנם דבר אחד הוא לכל א׳
מהטובות המעלה והפועל · אמנם דבר אחר
הוא אשר בעבורו אוהבים ואוהבים אחרים
והאבות

הנאה ומועיל באיש אחד · כי לא ירצו · להיות
שהנאה ומועיל לא יתחברו כ"א בבעל מעלה ואיש
שכל אשר המתרועע עמו יקח עלותו הנאה ומועיל
במושכלות יחד · ואמנם האהבה היא מדה הממוצע
לכן לא ירצו בה : אבל אמנם · לכן יתחברו לאהבה
ב׳ מיני אנשים · א׳
המשחקים בכל מיני חמדה
והנאה כחפצם · ב׳
החרוצים והזריזים לעשות
מלאכתם אשר יצוה לעזור
ולהועיל בהכנת ביתו
ומדינתם : ואלה הדברים ·
ההנאה והמועיל הנפרד
זה מזה כמו האמורים
לא יתכן מציאותם באיש
אחד כאמור : כבר נאמר ·
כבר אמר שהמשכיל
והחכם במושכלותיו כאחד
הוא זה הנאמר בבחינת
עצמו : אבל לא · אך
איננו אהוב ונבחר למושל
אם לא יהיה המושל
איש מעולה ג"כ וישוה
ערובתו ביתרון מעלת
המושכל : אך לא הורגלו
המושלים להתענג על
מושכלות : ע"כ יהיו אלה
האהבות · לכן המתבאר
בזה התחלת שלם
אלה מיני האהבות ·
טוב · ומועיל והנאה
מוכרחי׳ להיות משוים
בין האוהב לאהובו : כי
ד"א ירצו · אם עיקרו
שניהם לאהב זא"א במין
אהבה אחת או שיחליפו
מין במין כמו מועיל
בהנאה · בשניהם צריך
להיות משוים בקדימי עם
האחרי׳ : אשר אלה הם פחותים · כבר אמרנו
שמתחליפי׳ פוחתים בשיווי אם המקדים או המאחיר
כי לא יוכלו לשער שוה בשוה : ופחות הם
עומדים · לכן תתקיים אהבתם פחות : בעבור
ההתדמות · בעבור ההשתוות המחלפים הנאה
במועיל בחומר המשער ובלתי שוים לפי האמת ·
יראה עכ"פ היות בין בעליהם אהבה : כי בזאת
אף כי באהבת האחד יבוא המהני׳ ובאהבת השני׳
יבוא המועיל · עכ"ז שני אלה האוהבים יעמדו
בשניהם ר"ל יתקיימו על ההנאה והמועיל : אבל
אמנם · אך באמת כמו שמחליפין בלתי משוים
בשווי כן לא תתקיים אהבתם לאורך ימים : ו
בשאר דברים · אולם אם יהיו מחליפין בעניינים

אחרים שאינם מתנגדים מיני המינים · לא מקום
זולת חסיה אהבה כלל בין המחליפים ריחוק הדמיון
והשווי בין המחליפין בכלל :
פרק ז אמנם יש שם מין אחר · אחר שביאר
בקודמים שלשת מיני האהב׳ אשר
ידרשו בהשואה ר"ל שיהיו
כמות אהבת האוהב
לאהובו ככמות אהב׳ הנאהב
לאוהבו · ואם אין דמיון
ושוה בכמות אין צדק
באהב׳ · בא לבאר בזה
שיש שם מיני אהבות
אשר בהעדפת אהבת איש
על רעהו ידרשו יחדו הפך
מיני האהבות האמורי׳ ·
והוא זו האהב׳ אשר
תתאמר התנם ף · כמו
האהב׳ שבין האבות לבנים
ובין איש לאשה ובין
האדון לעבד · שלא יהיה
כמות האהב׳ שבין האב
לבן שוה לכמות האהב׳
שמן הבן לאב · כי אהבת
האב אל הבן רבה מאהבת
הבן אל האב כאמרם ז"ל
לכן כמו אלה האהבות
לא ידרשו בהשואה כ"א
בהעדפה : כי אין ערך ·
אין דמיון לטוב האב על
בנו עם טוב הבן על
האב · זה יפרנסהו ויגדלהו
וזה יכבדהו וייראהו ·
וכן שאר האוהבי׳ אשר
זה המין אינם שוים
בטובים ר"ל שלא תהיה
לא בכמות ולא באיכות
אהבת האוהב לאהובו
לאהבת האוהב אל אוהבו ·
כי אמנם ד"א הוא :
הוא כנותן טעם על העדר שמידת השיווי
בכמותי בכמו אלה האהבות ואומר כי הוא זהו
בעבור שאין טוב האוהב שוה לטוב הנאהב המחבר
לא במעלה ולא בחומר הפעולה · ואמשל מעט טוב
שמן האדון על העבד ואהבתו עליו שוים לפי
מעלתם מרב טוב ואהבה רבה שמן העבד על האדון
וכן הם שוים בחומר הפעולה ר"ל העבד יהנה את
בעליו והבעל יועיל לעבדו · אמנם ד"א הוא · גם
סבת האהב׳ איננה שוה בשניהם · ר"ל סבת
אהבת האב לבן להיותו שארית אחריו · וסבת
אהבת הבן אל האב היא להיותו סבת הויתו
ותכליתו : ואוהבי׳ אחרי׳ כל אחד משני האוהבי׳
זה לזה · אוהב ד"א ואהבות אחרות · כי לא
יעשו

אוהבים לחבריהם אשר אשר לא ישמחו עמהם קצר יורגלו לשמש באהבת הסכל' והמועיל מאח"כ
נמוך כטבע הזקנים: בעלי לב טוב. יתכן היות באהבה השלימה הצריכה הרגל זמן רב בשימושה
הזקנים בעלי מדת הרחמים להיות עזר לכל מי לכן לא תכון בין יחיד לרבים: מאלה השנים.
שהשפה דוחקתו. אך לא אוהבים על מנת להחזיר עשני מיני האהבות האמורים ר"ל ההנהגה והמועיל
שלשני'. בהיות שאינם ראוים אל החבר' אשר היא תרלה שיותר נהוגה בין האוהבים היא שההנהגה
שיוסר ראוי' אל מליאות בדברי ערבים לשעתם:
שלמה':

בעלי לב טוב זה לזה כי הם רוצי' הטובות והם עזרה בצרות. אבל אינ' אוהבי' בהחלט יען לא יתחברו זה עם זה אשר באמת יראה יותר היות אלה הדברי' ראוי' לאהבה:

פרק ו לא יקרה היות אחד אוהב רבי' כפי האהבי' השלימה.

כמו שלא יעשה לאוהב נשי' רבות יחד. כי זה דומה להעדפה ואמנ' זה טבעי להיות לאחד. אמנם רבי' יחד אינו נקל אשר ייטיבו לאחד מאד. ואולי לא יהיה זה טוב. אמנם ראוי לקבל זה בנסיון ולעשות בהרגל אשר הוא מאד קשה. אמנם אשר הוא בעבור המועיל והמהנה יקרה אשר ייטיב לרבי' כי רבי' הם כן. ובמעט זמן יהיה שמוש' מאלה השני' אמנם תראה אהבה אשר היא בעבור המהנה אם תהיה מצד שניהם וישמחו זה עם זה או עם דבר אחר· ובאלה הם רבים אהבת הנערים ויותר היא באלה האהבה כמו חפשית· כי אמנם אשר היא בעבור המועיל תבוא בעמל· ועוד כי העשירים אמנם אינם צריכים אל דבר· אמנם ירצו המהנה וירצו להתחבר עם האחרים· כי מעט זמן ישאו העצב· שאין אחד שישא אותו תמיד· ולא האוהב טוב אם יהיה לו עצב· ולכן יבקשו אוהבים מהנים· אולי ראוי אשר יהיו אלה טובים לעצמם זה לזה וכן יהי' להם הראוי לאוהבים. אמנם אשר הם מושלים יראה אשר יהיו להם אוהבים חלוקים כי יהיו להם קצת מועילים ואחרים מהנים· אבל אמנם שיהיו שניהם באחד

פרק ו לא יקרה. לא ידמן שיהי' איש אחד אוהב לאנשים רבים באהבה השלימה ר"ל באהבת שמשפר המעל' והשלימות. לאפוקי אהבת הערב והמועיל שזה יתכן לאהוב רבים כמו שיבאר: כמו שלא יעשה· כמו שלא יקרה זה באהבת נשים: דומה להעדפה. אהבת הרבים באנשים או בנשים ידמה למעדיף מן האמצעי אל קצה שיסכון באחת המדות: זה טבעי· שאהבה לאחד היא טבעית ואמצעית: אמנם רבים יחד. הוא כמשן טעם אל האמור שלא יתכן היות אחד אוהב לרבים. הוא להיות שזאת שאהבה איננה בהשנה. כי לא תכון אלא השנת רבים לאחד: ואולי. יתכן שבעבור שדעו' השוטי' יהפכו להטיב במובות שונות אשר יאמרו או את זו וירפו וישסיתו. אף כי אולי לא מוצא היא אהבת היחיד לרבים אלא

אם תהי' אלד שני'. אם שני האוהבים יערבו להם מהנה אחד ידוע. או ישמחו בעצמם כחושק את חשוקתו: ובאלה הם רבים. כמו אהבת המהנ' האמור נהוג' בין רבים מהנערים שישמחו זה עם זה אם בעבור עצמם שיהנו מדברי היתול ושחוק או מענג' זולתו: כמו חפשית. אהבת המהנ' היא אהב' חפשי' ר"ל שהיא נהוג' בין חברת בני אדם החפשיים. ועוד יבאר אחריו אהבת המושלים והחרולים: תבוא בעמל. כל מועיל בא בטורח או במחיר רב מאח"כ ההנים. ע"כ באו להשתתפ' לאהבת' המהנים כמו שבת בנים משתאות: ועוד כי העשירי'. אף כי שעשירי' החפשיי' לא יערב להשתמש בחברי' האהב'. יען כי בכספם יקנו להם כל מועיל. אבל יערב עליהם ההנאה כמו השחוק והיתול אשר יסיר העצב מלבם אשר אין איש

הנדל וזה כי מנגד ב' האוהבים הוא שישמח כל מהם יוכל לשאת ר"ל לסבול אותו: ולא האוהב
אחד בשמחת רעהו ויתענג בענגו וזה לא יתכן טוב. בעבור שהאהב' והענגון לא יכונו יחד לכן
באהבת הרבים כי אם יקרה לאחד מאוהביו שמחה יבקשו להם העשירים אוהבים מהנים בדברי' ערבי'
ולאחר עצב לא יוכל לשמוח ולהתעצב כאחד (כמ"ש לשעתם להסיר העצב מלבם: אולי ראוי. לכן
בי"ב לשפיעי מזה) · ובזה תבין טוב טעם ודעת יתכן שיהיו המהנים יותר ראוים לאלה החפשיים
בסמיכות אחדותו לאהבתו ית' ככתוב שמע ישראל וטובים להם יותר מן שמועילים כאמור: אמנם
וגו'. ואהבת את ה' אלהיך. וזה כי האהבה אשר הם מושלים. אך המושלים לא יתענגו באהב'
השלימה היא לאחד השלם כאמור ורמז לדבר אהבה המהנים לבד כמו החפשים האמור. אבל יתענגו
בני' אחד: אמנם ראוי לקבל. ועוד שנה אשר בשניהם ר"ל בהנאה ובמועיל יחד: כי יהיו להם
בעבורה לא תכון אהבת יחד לרבים באהבה השלימה. קצת. יבחרו להם קצת אנשים ישמחום בהנאה
וזהו כי האהבה השלימה תבון בנסיון והרגל שים וקצת במועילי' ר"ל קצתם מחקים לפניהם בלי
בו הרבה מהקושי עד שיקשה על היחיד לנסות שיר ודברים ערבים משמחי' הלב. וקצת יעמדו
רבים ולהרגיל עם כ"א מהם: כי רבים הם כן. לפניהם לעזר ולהועיל למלאות די מחסורם בבריאו'
כי גם רבים יאהבו את היחיד בעבור ההנאה ובאסיפת ההון ובנכוח אויביהם: אמנם שיהיו
מועיל ויפה בהשנה: ובמעט זמן. ובזמן שניהם באחד. אך לא יתכן היות ב' מיני האהב'

השלמה

אהבות רבות ישחתו בבלתי קרוא . לא יראה שיהיה הזקן ולא העבד ראוים להיות (עברים) אוהבי' . כי ההנאה בהם קצרה . ואין אחד שיוכל להיות זמן רב עם העצב עם אשר לא יתענג . ועוד כי יראה כי הטבע מבריח מן העצב ויתאוה העונג אשר הם מקבילי' זה לזה ואינם מתחברי' . הם יותר דומי' לבעלי לב טוב מאשר לאוהבי' כי אין דבר מיוחד יותר באוהבי' מן החברה. כי האביוני' יתאוו התועלת והעשירי' להיות יחד זמן רב כי אין ראוי לאלה להיותם לבדם . אמנם אין ראוי לאלה להתעסק זה עם זה אשר לא יתענגו ולא ישמחו עד אשר יראהם (נ"א יראה כי הם) יחד יוגדלו. וע"כ האהבה היותר גדולה היא אהבת הטובי' כמו שאמרנו פעמי' רבות . כי יראה כי הוא דבר אהוב מבחר וטוב בהחלט והוא מהנה לכל אחד מהם . ואמנם כל אחד מהם הוא איש טוב ובעבור שניהם תהיה זאת . אמנם הסבה (נ"א הקנה) תדמה להפעלות והאהבה לקנין כי הסבה (נ"א הקנה) אפשר להיות בבלתי ב"ח . אמנם חזרת האהבה היא בבחירה . והבחירה אמנם היא בקנין אשר ירצו הטובות לאוהבים בעבורם . אינו כפי הפעולות כ"א כפי הקנין . האוהבים לאוהב יאהב אשר הוא טוב להם . כי אשר הוא אוהב הטוב יהיה לאוהב (נ"א לאהוב) וא"כ לשניהם הוא אוהב . ואשר הוא טוב לו יתן בשוה וברצון ובמין . כי תקרא האהבה השואה. ולכן יראה שיותר יהיה זה בטובי'. בבעלי זדון וזקנים על המעט תהיה אהבה. וכל אשר יותר בבלתי מוסר ישמחו פחות בדבורים . כי אלה אשר יעשו פעולות ראוים לאהבה ועושי' אהבה . ולכן הנערי' יהיו אוהבי' מהרה . אמנם הזקני' לא כי לא היו אוהבים לאשר לא ישמחו עמהם . ואמנם ג"כ ולא בבעלי זדון אבל אלה יהיו בעלי

האהב' מן האוהבים ולכן בכי אוב בלותם התמדת האהב' ביניהם עמו ומשתה בית איש יותו למען תתמיד האהב' ביניהם בהתחברם יחד : בבלתי קרוא . אם לא יהיו האוהבים קרואים יחד למשתה ושמח' : לא יראה' . אינכו דבר מסתכל על הלב שיהי' הזקן או העבד ראוים למדת האהב' . וזה כי מלא הזקנים והעבדים להיות עלבים . והעלב הוא מדהמקבלת ומתנגדת אל העונג המסרת אל האהב' : ואין אחד . אין אדם יוכל להיות עם איש כעלב זמן רב או עם איש אשר לא חלק לו בתענוג . וכ"כ הריז"ל שהעלב היא מדה מגונ' לא תניח את בעלי' לעבוד את ה' בשמח' ככתוב תחת אשר לא עבדת את ה' בשמח' . עבדו את ה' בשמח' . ותיים אך שמח : הם יותר דומים . הזקנים והעבדים הטובים והם דומים לבעלי לב טוב השפלי' להטיב לכל אף לשונאיה' . אך לאהבה אינם ראוים כי האהב' תושלם בחבר' והתרועעות להתענג בתענוגים . ואלה אינם ראוי' למדת העונג ולחברה כאמור . כי האביונים : ר"ל כי ההסתוככת לאהב' ולחברה האביון למען תועלת מבני החבורה והעשיר להתענג : אמנם אין ראוי . אין חברת האביונים צריכ' עם העשירים בלתי אם אשר גדלו יחד וידעו איש טבע רעהו במה שמחו ואיך יפיק רצון זה מזה : ועל כן האהב' . בעבור שהאהב' אשר שנת' התדמות טוב המעלות בב' האוהבים אין כפס' אל ההנא' והתועלת . לכן יוכל להיות ההתחברות בין אנשים טובים יחד עשיר ואביון זקן ונער ככתוב אז תשמח בתולה במחול בחורי' חזקנים יחדיו רק שיתדמו בטוב המעלות שהי' טוב השלמי' לכל איש בטוב המטיב לכל אחד מאוהביו מהפס בקיני' יש נער או זקן עשיר או אביון . מש"כ האהב' התלוי' בדבר

הנא' שיש חילוק בין זקן ונער עשיר ואביון ובין גדלו יחד כמו שקדם : ובעבור שניהם שוי' זאת . בעבור דמיון ב' האוהבי' במעלה אחת ; הסבה . כינוי לחפץ וחשוק' לדבק בדבר הערב או המועיל בלבד . אולם אהבה היא שם כינוי לדבר הבאה ולדבר מעלה ג"כ . ואומר שהאבה ר"ל החפץ תדמה להתפעלות הנפשי' והתאוס אשר תתעורר לשעתה . ויתכן להיות לבלתי ב"ח עד"הכ אוהב כסף . ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי . ר"ל חפצתי . מעא"כ האהבה שהיא רק לב"ח הבוחר לאהוב את האוהב . והיא קנין נפש בהרגל ובנקירי' שכלים לראות הטוב לרעה בעבור רעהו . ר"ל שיבחור רעהו להיות אוהבו כמוהו ולהטיב לו כענין הטובה ההיא : וא"כ לשניהם הוא אוהב . כל אחד מהאוהבי' אוהב א"ע ואת רעהו ברצותו בהשואתו הטוב המושג לשניהם בשוי' כי תקרי' אהב' השוא' שיווי ודמיון המעלה וטוב אשר בין ב' האוהבים הוא גדר האהב' ומהותו . וע"כ נקראת האהב' בשם דביקות ככתוב ותדבק נפשו בדינ' . כי האוהב והנאהב נעשים עלם אחד ועל שם זה סמכו מתקני התפל' אחדותו ית' לברכת אהב' . ואף שאין ראי' לדבר זכר לדבר אהב' ואחד שוים במספר . והרמז ולדבקה בו : בבעלי זדון . העושים מעשיהם בגבר' זדון וכן הזקנים ששני אלה טבעם נוטה אל דבר ענג המעלי' אף שהוא הפך האהב' לכן הם רחוקים מלהב' : וכל אשר יותר . כל מי אשר לא חלק לו במוסר לא נחלה לו בשמחה דברי מריעים והפוחת יפחות : כי אלה . המוסר והדבורים יעירו ויעוררו את האהב' בין איש לרעהו : לא הנערים . בעבור שמרבים לשי' בחברת מריעים ע"כ ירבו אהב' ושמחים לכן נעשים לאוהבים מהרה : לא היו אוהבים · לא יהיו הזקנים אוהבים

הנה א׳ משני אהב׳ שהוא׳ ובלתי נשארת בזמן ארוך והתועלת המושג : מיני האהב׳ . מיני האהבות הם
כי האוהבי׳ בעבור התועלת תפרד אהבת׳ מהר׳ רבות . כמו בעבור הערב׳ . ובעבור הטוב .
בהיות אהבתם בעבור התועלת שהוא משתנה וחולף ובעבור המועיל . ובעבור הערב ׳ אך העיקרית
לעצמו כמו שקדם : ובעבור התועלת יקרה . שכאן היא אהבת הטובים ר״ל האוהבים זה לזה
וענין זה שהאהב׳ אשר בעבור המועיל יקרה בעבור טוב מעלותיהם המתמדות : כפי הדמיון.

לפעמים שתהי׳ אהב׳ בין הטובי׳ אף כי אין מעמדם האהב׳ עד״שכ יפרדו כל פועלי און . ולפעמים יקרה שיהיו הטובים אוהבים לרעים עם לא תהיה אהבתם אהבה כפש כ״א אהבת תועלת מאשר במי׳ לרעים או לטובים . כי הרעים . אין שמחת הרעים ואהבתם לריעיהם כ״א לתועלת המושג מהם . אשר לכן תמהי׳ האהב׳ בהשמות התועלת: אמנם לבד . אך אהבת הטובים בעצמם אשר אין אהבתם תלוי׳ בדבר התועלת היא בלתי משתנית בהיות שאין עלם שהאהב משתני׳ לעולם : אינו נקל . וגם שפת לשון הרע לא תקלקל שורש אהבתם . יען לא יאמינו איש על רעהו שום דבה רעה בהיותם מנוסים איש לרעהו מזמן רב ולא מצאו זה בזה מאומה רע . כי שגדר האהב׳ הבלתי תלוים בדבר הוא אורך הזמן לנסיון והרגל המדות ככתוב בקודם : אמנם באחרים . באהבות התלויות בדבר ההנא׳ לא ימנע עשות רע באל׳ אם להשתנות מאהב׳ אל שנא׳ בעבור שינוי התועלת והפסקו . או בעבור ל״הר : כמו המדינות : המדינו׳ השונות ירבו ז״אז בעבו׳ שיספיקו

המועיל . הוא פחות אוהבי׳ ופחות ההשארו׳ אמנם אשר הם אוהבי׳ בעבור התועלת יחד יתפרדו מאהבה . כי אינם אוהבים זה לזה כי (נ״א אך) בעבו׳ התועלת בעבור ההנאה ובעבור התועלת יקרה היות רעי׳ אוהבי׳ זה לזה והחסידי׳ לרעי׳ . ואין אחד מהם אוהב אוהב האחר בעבור עצמו (נ״א כי) אם הטובי׳ לבד . כי הרעי׳ לא ישמחו בהם כאשר לא יהיה שם תועלת מה . אמנם לבד אהבת הטובי׳ היא בלתי משתנית : כי אינו נקל להאמין דבר רע מחבירו אשר הוא מנוסה אצלו זמן רב ולא מצא בו מאומה רע ומצא בו כל הדברי׳ אשר בם תתעלה האהבה האמתית . אמנם באחרי׳ ולא ימנע עשות מאלה כי אמנם רבי׳ יקראו אוהבי׳ ההווים בעבור תועלת כמו המדינות שהן אוהבות זו לזו בעבור ההנאה כמו הנערי׳ אולי ראוי לנו שנקרא לאלה אוהבי׳ מיני האהבה הם רבי׳ ראשונה והיא עיקר אהבת הטובים כפי אשר הם טובי׳ אמנם הנשארות הן כפי הדמיון כפי אשר ימצא בהן דבר טוב לנאהבי׳ בעבור ההנאות . אבל אמנם אלה לא יתחברו מכל וכל . ולא יהיו אוהבי׳ בעבור התועלת או ההנאה כי אשר הם במקרה לא יחברו מכל וכל .

פרק ה אמנם באלה המיני׳ אשר האהבה נחלקת אמנם הרעים יהיו אוהבי׳ בעבור ההנאה והתועלת וכן הם דומי׳ לטובי׳ כי הם אוהבי׳ בעבור עצמ׳ ועי״כ אלה הטובי׳ הם בהחלט אוהבי׳ אמנ׳ האחרי׳ הם במקרה ובדמיון . אמנ׳ כמו שהדבר במעלות כי קצת׳ כפי הקנין וקצת׳ כפי הפועל יקראו טובי׳ . כן הוא באהבת אלה , אמנם הם מתחברי׳ ושמחים זה עם זה וגומלי׳ טובות . אמנם אלה ישנים או רחוקי׳ במקומות לא יפעלו . אבל הם כן אשר רצוני לפעול באהבה . כי אמנם המקומות לא ישחיתו האהבה בהחלט כי אם הפועל . ואמנם תהיה הרחקה ארוכה יראה שתהיה שכחה באהבה . ולכן אהבות

הם לפי דמיון האוהבים בקבלת התועלת שיקבלו באהבתם : לא יתחברו . אך אלה האוהבים בעבור הנא׳ ותועלת לא ידבקו זה לזה דביקות עצמי : ולא יהיו אוהבים . לא יקראו בשם אוהבים כאמתי׳ בהיות אהבתם בעבור ענין מקרי אשר חוץ לעצמותם לכן לא יתחברו :

פרק ה אמנם באלו המינים . באלו המינים השונים שהאהב׳ נחלקת בם . יהיו הרעים אוהבים זא״ז בעבור ההנא׳ והתועלת שמקבלים ז״מז : וכן הם דומים . ולכן ידמו הרעים לטובים האוהבים ז״לז בעבור עצמם : ועי״כ אלה הטובים . והחברם הטובים בעבור עצמם הם טובים בהחלט : אמנם האחרים . אך הרעים האוהבים בעבור התועלת הם טובים ז״לז במקרי׳ ובאהב׳ מדומ׳ : כמו שהדבר במעלות . כמו שבמעלות המדות אשר קצתם יהיו כפי הקנין והתכונ׳ אשר בנפש ר״ל בכח לבד וקצתם יהיו בפועל׳ כן הוא במדת האהב׳ . שקצת האוהבים יתחברו לשמוח ולגמול טוב זה עם זה בפועל ממש . וקצתם יהיו אוהבים בכח לבד . ולא יפעלו בפועל להיותם ישנים או רחוקים זמ״ז . עם היות רצונם לפעול טוב זה עם זה אך אינם

אחת לחברת׳ די צורך מה . ואהבתם דומי׳ לאהבת יכולים להיותם רחוקים ז״מז : לא ישכיחו
שנערי׳ האוהבי׳ בעבור ההנא׳ ותועלת לא אהבי׳ האהב׳ בהחלט ׳ ההרחק׳ לא תשכית האהב׳
עצמית : אולי ראוי . אולי יתכן שנקר׳ לאוהבים הרחוקות . זולתי תבטל אות׳ מלפעול בפועל
אז״ז באהב׳ שהי׳ תלוי׳ בדבר ההנא׳ . בשם אוהבים . ממש : ירא׳ שתהי׳ שכח׳ . אם שתהי׳ ריחוק מקום
כי באמת אינם אוהבים זה לזה בעצמם כ״א להנא׳ רב או ריחוק זמן רב בלי התחברות או תשכח
האהב׳

כי כל אהבה היא בעבור טוב או בעבור הנאה והיא בהחלט או כפי האוהב והיא קצת דמות · אמנם עומדי' כל הדברי' והם כפי עצמם והדומי' בה יהיו להם שאר הדברי' כי אשר הוא טוב בהחלט הוא מהגד בהחלט . ולכן אלה הם מאד נאהבי' לאהוב כן והאהבה באלה היא גדולה וטובה אמנם על המעט תמצא אהבה כזאת כי מעט המה כאלה כי לזה צריך זמן והרגל . כדבר המשל לא יכירו זה את זה אם לא יאכלו יחד טרם סאה מלח . אין ראוי לקחת אות ולא יהיו אוהבים עד אשר יראה כל אחד את רעהו כי הוא ראוי לאהבו ויאמין אמנם אשר במהרה יעשו הדברי' הנאהבי' זה לזה . הם רוצים להיות אוהבי' עד אשר ידעו שהם אוהבי' כי רצון האהבה מהרה יעשו אבל לא האהבה . הנה זאת כפי הזמן וכפי שאר הדברי' היא שלימה וכפי כל הדברי' זאת תהיה אהבה ויהיה דומי' זה לזה אשר הוא ראוי להיות' כאוהבי' :

פרק ד אמנם אשר הוא בעבור הנא' יש לה דמיון עם זו .

כי הטובים הנהגי' זה מזה בעבור תועלת כי אמנם הטובי' הם כן זה לזה . אמנם גם באלה תעמוד מאד האהבה כשתהי' שוה מזה לזה כמו הנאה בהנאה : ולא זה בלבד כי אם שוים הם כמו המשחקי' ולא כמו שהוא באוהב ובאהוב אשר לא תהיה הנאת' אחת כי זה רואה לאחר וזה יקבל עבודה מאוהב . אמנם לפעמי' כשתכלה השעה כלתה האהבה כי לא תהיה לזה ראיה הנאה ולא תעשה עבודה . אמנם רבים תעמוד בהם האהבה אם מההרגל הם הם אוהבי' כל הימי' אשר יעמדו בהרגל המדות ההם אמנם אשר באהבה לא יחליפו מהנה במהנה כ"א המועיל

להיות כאהבים . ואין האהבה מקושרת כי כל אהבה היא בעבור טוב . וזה שכל אהבה תלויה בדבר השגת הטוב המועיל או הטוב הערב : והיא בהחלט . וזו הטובה או ההנאה היא טובה לכל או רק טובה לאוהב : והיא קצת דמות · ההנאה אשר כפי האוהב יש לה קצת דמיון וערך עם חוג האוהב אשר בעבור הדמיון ההוא תערב לו : אמנם עומדים . אולם האהבות המתקיימות הנה האהבות אשר בעליהן יאהבו זא"ז בעבור דמיון המעלה אשר בעצמם כאמור : שאר הדברים . מלבד מעלת' שהי' בהם עוד יהיו להם שאר המעלות ר"ל שיטיב איש לרעהו בטוב המוחלט . ויהנו בהנא' מוחלטת : וכל אלה . על כן אלה האוהבים כאהבים מאד כי גדול' וטוב' היא האהב' העצמית אשר ביניהם מכל אהב' המקריית אשר בין אוהבים זולתם : אמנם על המעט . אך מעט הוא שימצא' אהב' שאינ' תלוי' בדבר . יען היא צריכ' זמן ארוך לבחון איש את רעהו אם אהבתו נאמנת לו . ואף כי לימוד והרגל להיות רגיל במדת השכל . ובטורח להטיב לב"א כפי כחו : אם לא יאכל סאה מלח . משל מפורסם הי' בימים ההם שלא תודע האהב' הנאמנ' בין איש לרעהו כ"א בשכל הכרית איש בעד אחיו . וכינו שכל הכרות באכילם הרב' מלח : הם רוצים . כן הוא מדת כל אדם להתרצות להיות לאוהב לכל מתרצ' להיות אוהבו בטרם ידע שתכירו נאמן באהבתו . והנה רצון האהב' אשר לא בהשכל טעם' זאת כנדר הרצון אך לא יעשו האהב' הנאמנ' כ"א אחרי הנס"כ' באורך הזמן : וכפי שאר הדברים · כמו שיאהבו בעבור מעלתו הדומ' למעלת עצמו לא בעבור השגת תועלת ממנו כאמור : ויהיו דומים . ידמו באיז' מעל' אשר בעבור' תהי' האהב' . או אז ראוים להיות כאוהבי' זה לזה באהב' הבלתי תלוי' בדבר כמו שקדם כל זה :

פרק ד אמנם אשר היא. אולם שאהבה התלוי' בדבר ההנאה תדמה לאינ' תלוי' כי אמנם הם כן . כי באמת האוהבים הטובים זה לזה בבחינת עצמם לא לתכלית ההנאה שוים לאוהבים הטובים בעבור ההנאה האמור . אך יובדלו בקיום וביטול : אמנם גם באלה . והנה יתכן שגם בתלוים בדבר תתקיים האהבה לזמן ארוך . וזה כאשר ישוו ההנאות אשר מזה לזה : ולא זה בלבד . ולא בשיווי ערך ההנאות לבד תתקיים האהבה ד"מ אם זה יתן לזה מנעלים שוים שתי כסף וזה יעבוד עמו עבודה אחרת שוה שתי כסף . בזה לא תתקיים האהבה . כי כשתכלה השעה ר"ל כאשר תעבור עת הצורך מאחד אל רעהו תתבטל האהבה . לכן צריכים להיות שוים במין ההנאה ובזמן אחד : כמו המשחקים . כמו השחוק והתשוקה המשחקים יחד שנהני' בהנא' אחת בעת אחת לא כמו שהוא באוהב . לא שתהיינה ההנאות משתנות כמו מי שיש לו הנאת ראיה בדבר מה . ועובד בשכר הראי' לבעל הדבר ההוא אשר העבוד' באה בכלות הראי' שכבר פסקה אהבת האחד . ויתכן שלא יעבוד עוד ותתחלף האהב' בשנא' משא"כ בהיות ההנא' ממין אחד בעת אחת שעכ"פ תתקי' ההנא' לשנת' . ועכ"פ לא תתעורר שנא' עד אחרי עבור עת ההנאה . וכבר אמרו ז"ל הסבה בשנאת אמנון . כיצא קשרה לו · וי"א זבוב תלא : אמנם רבים . גם יש אהב' תלוי' בדבר הנאה המתקיימת . והיא כאשר תהי' האהב' בעבור הרגל המדות הדומות כמו הרגל השחוק הדומ' בנוסף ובתוספת . והרגל השכל על האהב' גם בכלות עם ההנא' : אמנם אשר באהב' . אולם האהב' אשר לא יחליפו ההנאות בעינם ר"ל ממין אחד כאמור . כ"א יתן חליפי ההנא' דבר מועיל

שגם

נמסים. כי דברי' (נ"א כאלה) אינם נשארי' בדומי' להם. כי אז לא יהיו מועילי' או מהנים במלו האוהבים. כי המועיל אינו נצחי אבל לפעמים יהיה אחד ובשימם הדבר אשר בעבורו היו האוהבים נמסה האהבה. כי היתה בעבורו. אמנם יותר יהיה זה בזקנים כי יראה כי תהיה אהבתם לא יבקשו המהנה כ"א המועיל · והנערים והבחורים ירדפו אחר כל דבר המועיל. אבל אינו כמו אלה בכל ולא יתחברו זה לזה. ולפעמים אינם מהנים ולא יצטרכו לזאת החברה אם לא יהיו מועילים כי הם מתענגים כל עוד שיש להם תוחלת שום טוב אמנם אם אלה ישימו האהבה רחוקה. אמנם אהבת הבחורים יראה שהם בעבור ההנאה כי הם (היא) בעבור ההפעלות. והם רודפים מאד אחר המהנה להם. וכשיעבור זה הזמן גם ההנאות תהיינה אחרות · ובעבור זה מהירה היו אוהבים ומהם (נ"א מהר יהיו אוהבים ומהר) ישקוטו. כי אמנם אם השתנות הדבר המהני' תעבור התאוה. כי ההנאה כזאת היא מהירו' ושינוי. אמנם הבחורי' הם אוהבים כפי ההפעלות כי הם רפי ההנאה והיא עזה באהבתם אשר בעבורם יאהבו מהרה (נ"א ומהרה) ישקוטו. ולפעמים בו ביום יעבירוהו אבל הם נשארים כל היום יחד ומתדבקים וירצו להתיחד כל היום ההוא כן תהי' בהם האהבה. אמנם אהבת הטובים היא שלימ' והם דומים כפי המעלה. כי אלה ירצו הטובות זה לזה בעצמם ולא במקרה ולכן אהבת' עומדת עם היות' טובי' כי המעלות היא נשארת ושניה' בהחלט טובי' וטובים לאהוב ובהחלט טובי' ומועילי' זה לזה והם אמנם מהני' כי הטובים בהחלט מהני' זה לזה. כי בכל אחד כפי ההנאה הם מיוחדי' הפעולות. וכאלה הם לטובי' ואמנם אלה הם דומים: אהבה כזאת היא עומדת. יען יתחברו בה כל הדברי' הראוים להיו' באוהבי' כי

שלהבתם: אינם נשארי' בדומי' להם. כי המועילי' והמהנים לא ישארו על המתכונת כפי אשר ידמו הרעים: כי אז לא יהיו מועילים. כאשר לא ישארו על מתכונתם כאשר משנו תתבטל האהבה כמשפט כל אהבה התלויה בדבר: אינו נצחי. לא לנצח יסרך היום למועיל אחד · כ"א זה היום יסרך האדם לתועלת המאכלים ומחר יסרך למלבושים ואחר זמן לרפואה. וכן יך משנה המועילים מעת לעת: ובשימם הדבר · תתבטל דבר המועיל תתבטל האהבה' אשר בעבור המועיל ההוא: יותר יהי' זה בזקנים. יותר יהי' זה הסיבה בין מועיל למועיל באהבת הזקנים זה לזה מפני שאהבתם היא לתכלית השגת המועיל המספיק לחוק חולשת גופם המסתכנים עליהם בכל יום: והנערים והבחורים · והנערים והבחורים רודפי' אחרי מועילים אחרים שאינם ממין מועילים לזקנים. ואינם מתפעלים כמו הזקנים להיותם בריאי' ואינם מצטרכי' לעזור גופם: כי הם מתענגים · כי בשום דבר טוב יתענג הנער הרבה מאד יותר מהזקנים. ובעבור היות לבחורים די עונג בכל שהו' מהטוב. לכן ינקשו מעט מהנים מהזקנים: אמנם אם אלה · אם אלה המועילים אשר לזקנים ירחקו הנערים: אמנם אהבת הבחורים. אולם אהבת הבחורים היא לטוב הערב לטעמו כי ירדפו אחרי אלה המהנים בעבור התפעלות נפשם להשיג תאותם: וכשיעבור זה הזמן. ומדי עבור זמן ההתפעלות ינקשו מהנים אחרים ערבים לטעמם: ובעבור זה מהר יהיו אוהבים. לכן כרגע יהיו אוהבים לנותני התענוג אשר יתאוו לטעמם. ומהר ישקוטו ר"ל ישבתו מהיות להם אוהבים ר"ל כאשר תשקוט התאוה: כי אמנם עם השתנות. כי בשינוי הנתאר משתנ' התאוה אשר אליו. ד"א היום מהנג

הנערות לעדות עדי בתי הנפש ויתאוו לבתי הנפש. ולמחר ישתנה המנהג לעדות לחפים יתאוו לעדות לחפים ותאות בתי הנפש שככה. וכיוצ' בזה מהתאות הבחורים שיש בהם תמורה ושינוי בכלם תשתנה התאוה לפי שינוי המהנים: כי הם רפי ההנאה. הנאתם בלתי מתקיימת אלא זמן רב אבל חולפת מהרה כאמור אפס כי עזה אהבתם לטעמי' ר"ל שהנער מתענג מאד על דבר קל כמו שקדם: אמנם אהבת הטובים· אחר שביאר אהבת הגרוע' שהי' אהב' התלוי' בדבר העונג הבטילה בבטול דבר העונג. בא לבאר גדר האהבה שאינה תלוי' בדבר שאינה בטלה לעולם ואמר. אולם אהבת הטובים ר"ל שטובים בהחלט בבחינת עצמם. וטובים זה לזה בעבור היותם דומים במעלה אחת אשר הדמיון הוא סבת האהב' כאמור בקודם. הנה כמו זו האהבה היא שלימה: בעצמם בעבור עצמותי' ר"ל מתרצים להטיב זה לזה בעבור אהבת עצם מעלותי הדמיון במעלה אשר ביניהם הקיים לעד לא בעבור המועיל והמהנה שהו' ענין מקרי בלתי קיים כי הוא משתנה וחולף לפי שינויי התאוה כאמור: ולכן אהבתם עומדת. להיותה תלויה בדמיון המעלה הנשארת עם העצם כל הימים: ושניהם בהחלט טובי' · שני האוהבים הם טובים מוחלטי' לפי מעלתםהדומי' בשניהם לכן יועילו ויהנו זה לזה כחק הטובים: כפי ההנא'. כי כל אחד מייחד פעולותיו להוליך לפועל ההנא' והטוב אשר עלה להטיב את רעהו באהבתו אותו: וכאלה הם לטובים. כאלו האהבות השלימות הם לאוהבים הטובים: הדומים במעלה. ועומדות לעד בהיותן בלתי תלויות בדבר ההנא' החולפת לשעה: יתחברו בה: בעבור שמתחברים בה כל הנ' תנאים האמורים באהב' שני האוהבים יש בהם רוח חיים. ואוהבים לחיות

האהבה. אהבת הדברים אשר אינם חיים לא תקרא אהבה בעבור שאין שם חזרת אהבה ולא רצון בטובת הדברים ההם. כי היה שחוק אם אולי יאמר אומר שהיא רצה טוב הן (נ"א היין) אם לא יהיה רוצה לשמרו למען ימצאנו. אמנם אומרי' כי לאוהב ראוי לרבות (נ"א לרצות) בעבור חברו. אמנם הרוצים כן טובות אחרים הם נקראים דורשי טוב אבל לא אוהבים. אם לא יהיה הדבר עצמו אשר יקבלו ממנו. כי דרישת טוב במשיב גמול תקרא אהבה. וראוי להוסיף שלא תהיה מסותרת. כי רבים הם דורשי טוב לאשר לא ראו כי יחשבו היותם חסידי' או מעולים וזה אמנם יהיה דבר אחר אם כל אחד יתפעל מחברו. עכ"ז אלה יראו דורשי טוב זה לזה אבל אוהבים איך יקראם אדם והוא נסתר מהם ואיך הם זה לזה. על כן ראוי שירצה כל אחד מהם זה לזה ושירצה טובותיו. ושלא יהיה נסתר מהם. ושיהיה בעבור אחד מהדברים הנאמרים:

פרק ג אמנם אלה הם נבדלים זה מזה במין. כי האהבה היא ג' מינים שוים במספר לנאהבים כפי כל אחד תהי' חזרת אהבה ואינה מסותרת. הם אוהבים ורוצים הטובות זה לזה כפי אשר תהיה אהבתם. ולכן האוהבים זה לזה בעבור התועלת אינן אוהבים כפי עצמם כי אם כפי הדבר הטוב אשר יעשה זה לזה. ודומה לזה אשר בעבור הנאה. כי לא יאהבו מלא בעבור שהם מועילים (נ"ס כי לא יאהבו אלה בעבור שהם מעולים) כי אם מהנים זה לזה. הנה הם אשר הם אוהבים בעבור תועלת. הם אוהבים בעבור עצמם אשר הוא בעבור הדבר המהנה בעצמו. לא כמו שהוא מהיר במלאכתו כ"א כמו מועיל או מהנה ואלה האוהבים אמנם הם במקרה כי לא יאהב חבירו כמו שהוא אהוב ממנו. כי אם כמו אשר יהנו. זה אמנם דבר טוב. וזה אמנם דבר מהנה. אמנם בנקל הם נמסים

קיים. וזה בעבור שאין שם הטבת גמול כי אינם בעלי רצון להשיב גמול: כי הי' שחוק. כי לשחוק יחשב אם יאמר האומר שהוא אוהב ורוצה במתק היין אם איננו חפץ בו לשמר לשתי'. ואחר שסוף אהבתו השתיה והכליון אפס מי להשיב גמול. ע"כ לא תקרא אהבה כזו אהבה באמת כ"א ע"ל האהבה ההעבר'. ויהי' אמרו ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי. כאלו יאמר כאשר חפלתי ר"ל כאשר חפצי ותאותי רגיל בם: אמנם אומרי' כי לאוהב. התנאי הב' הוא שתהי' האהבה לרעהו למען אשר רעהו ישיב גמול לו. ולאפוקי מדעת האומרים שגדר האהב' הוא רצות בטובות חבירו מבלי יחול לתשלום גמול. כי עם היות זאת מדה טובה הנה לא יכונה בעליה בשם אוהב כ"א בשם דורש טוב: כי דרישת הטוב. אך גדר האהבה הוא הדורש טוב לרעהו בעבור ישיב לו רעהו גמול טובו: וראוי להוסיף. התנאי השלישי הנוסף על ב' התנאים האמורים א' שיהיה ב"א ב' משיב גמול. עוד נוסף עליו זה התנאי הג' שלא תהיה דרישת הטוב למי שלא ראהו מעולם כלומר שאיננו מכירו אם הוא אוהבו אחר שגדר האהב' ה"א היחול לתשלום גמול: כי יחשבו היותם חסידים. כי כמו אלה המטיבים לאשר לא ראו מחזיקים את עצמם לחסידים: יהיה דבר אחר הם דורשי הטוב אך לא יתכן שיקראו אוהבים להיותם נעלמים זה מזה בעניניהם בל נודע מה הם זה לזה אוהבים או אויבים: ע"כ ראוי. לכן ראוי שיהיה לגדר האהבה שם בשלשת התנאים האמורים וזו האהבה פי שנים לה במחלוקת א' בבחינת עצמה ב' בבחינת האדם הנאהב. המחלוקת הא' לה ג' מינים א' טוב מוחלט לכל אדם. ב' טוב המועיל לאדם מבלעדי

אדם. ג' טוב הערב לשעתו. המחלוקת הב' לה ג' תנאים א' שלא יהיה דבר שאין בו רוח קיים. ב' שתהיה בעבור הטבת הגמול ר"ל שיאהב את רעהו למען יהיה נאהב מרעהו. ג' שלא תהיה מסותרת ר"ל שידע נרכי רעהו ותועלותיו:

פרק ג אמנם אלה הם נבדלים. אחן יעיר להבדיל בין האהבות המעילות ובין הגרועות מהם ואומר כי אהבת הדברי' בבחינת עצמם הם ג' מינים שוים במספר לאשר בבחינת הריעים הנאהבים כאמור בקודם: כפי כ"א תהיה חזרת האהבה. כפי אחד מג' מיני האהב' אשר בבחינת עצמם. ממין השו' בעצמו תהיה כוונת החזרת שאהב' לשלשה מחלקותיהם לתנאיהם כאמור בקודם: ולכן האוהבי'. ע"כ האוהבים אשר מגמת תכליתם לקבל תועלת זה מזה. אלה איפו אינם אוהבים נאמנים כפי עצמותם כי אם כפי הדבר המועיל. ר"ל כל איש מהם אוהב התועלת לא את רעהו: ודומה לזה. וכמו שיקרה זה בטיב המועיל כן יתכן זה בטוב הערב והמהנה ר"ל שיהיה תכלית האהב' בעבור הטבת הטוב הערב והמהנה: כי לא יאהבו אלה. כי אלה האוהבים לא יאהבו זא"ז בעבור שהם מועליסוכוקים זה לזה כ"א בעבור שהם מהנים זה לזה בטוב המועיל או הערב: הנה אשר הם אוהבי'. והנה האוהבים זא"ז בעבור התועלת הנה תכלית אהבת' בעבור הטוב לעצמם או אשר הוא מהנה לעצמם: לא כמו שהו' מהיר. לא כפי מעלת הנאהבים המהירי' במעלות ובמדות יקרות: אמנם הם במקרה. אהבתם זו היא מקרית אשר לא תקום ולא תהיה כ"א כמעט זמן כמקרה השוה לשעתו. וזה כי לא יאהבו איש שישו כ"א התגלה אשר יהנו זה מזה: הם נמשכי'. נפסקי'

מלשנשם

יאמר אריו"פדוש כי הארץ היבשה תתאוה המטר . והשמים היקרים אם ימלאו גשם יתאוו יריקו על הארץ . (נ"א אמנם אירקליט"וס יאמר כמוהו) . כי ההפכי הוא המועיל . כי הדברים הנבדלים יעשו טוב ההתמזגות . וכל הדברי' הנעשי' הם על פי' איבה . ואלה הם חולקים על האחרים כי אמר אינפר"וקליש כי הדומה ירצה דומה לו . אמנם יעזבו השאלות הטבעיות כי אינם מיוחדות לכוונתנו זו . אבל נבאר הדברים אשר הם אנושיים וראוים למדות ולא פעוליות . כמו אם תהיה האהבה בכל או היא בלתי אפשרי היות אוהבים אשר הם רעים . ואם האהבה מין אחד או מינים רבים . קצת חושבים כי האהבה מין אחד . יען אשר תקבל הפחות והיתר . אבל לא הביאו אות מספיק . כי הדברים אשר הם ממינים נבדלים אמנם יקבלו הפחות והיתר . כבר נאמר מהם למעלה . אמנם אולי יהיה גלוי מהם על נכון אם יוכר הדבר הראוי לאהוב . יראה כי אין ראוי לאהוב כל דבר כי אם הראוי לאהוב . וזה אמנם יהיה טוב . או מהנה . או מועיל . אמנם יראה מועיל הדבר אשר בו יעשה דבר טוב או עונג . וג"כ הדברים האהובים באמת הם טובים . והמהנה כמו התכלית . א"כ נשאל אם אוהבים הטוב או אשר הוא טוב להם . אמנם זהו מסופק (או) איזהו . וזה הספק עצמו יהיה אצל המהנה . אמנם יראה כי כל אחד יאהב אשר היא טוב לו . וכאשר הוא טוב בהחלט ראוי לאהוב כן אמנם אשר הוא אהוב לכל אחד הוא טוב לכל אחד . אמנם כל אחד יאהב לא אשר הוא טוב לו כי אם הנראה טוב . אבל אמנם זה לא יועיל דבר כי מן הראוי לאהב נראה טוב . אמנם שלשה דברים אשר בעבורם תהיה האהבה

המטר · והגשם אשר בשמים ממעל יתאוה לרדת מטה . וזה ההפך יועיל בהוית המתהוים . כי כל מתהוה הוא מורכב מד' יסודות אר"מע שהם הפכיים : וכל הדברים הנעשים . כל המתהויי' הנעשים בעולם יתהוו בשנאה כלומר יורכבו מדברים הפכיים השונאים ונרחקי' זה מזה שהם אר"מע כאמור . וכ"כ בספר יצירה שאין כמין מדינה וערכן כמין מלחמה וגם את זה לעומת זה עשה האלהים . ואלה הם חולקים . ואלה יאמרו כדעת הראשונים שהדומה יאהב הדומה לו וחולקים על הדעת האמור לפניהם : אבל יעזבו . אך נעזוב זאת החקירה לטבעיי' כי אינה מכוונת בחכמה המדינית : אנושיי' . בחיריים ר"ל נחקור במין האהבה ומשיגיה המסורים ביד האוהב לעשות בה כרצון איש ואיש · והם הנכללות תחת המדות אנושיות אשר גם ידבר בזו החכמה בזה הספר : ולא פעוליות . ולא נחקור בזה במהות האהבות המתפעלו' בטבע ובע"כ : כמו אם תהי' האהבה בכל . נחקור בזה אם יתכן להיות האהבה בין כל האנשים רעים וטובים . או אולי לא תכון בין הרעים · כמו שכתוב יתפרדו כל פועלי און : קצת חושבי' . קצת יאמרו שהאהבה היא ממין אחד בכל האהבות . ואייתם שהאהבה תקבל תארי הפחות והיתר כאמרנו פלוני אוהב יותר את ראובן ממה שהו' אוהב את שמעון · והמבואר שתארי הפחות והיתרון לא ינשאו על הדברים אשר תחת שני מינים שונים . כי לא יאמר זה היין הוא יותר מתוק מלובן זה הצמר . מפא"כ האהבה שיאמר בה זה אוהב יותר משתה היין מאהבת נשים . ויחויב מזה שתהיינה כל האהבות תחת מין אחד : כבר נאמר מהם למעל' . כבר נאמר במאמר שלפני זה שהתכונו' אשר ממינים שוני' יתוארו בפחות ויתר עד שיאמר ד"מ שהעונג הרוחני הוא יותר נבחר לבעליו מהעונג

הגשמי : אמנם אולי יהי' גלוי אולם אולי יגלו מספר מספק מיני האהבה כאשר נחקור מה זה ראוי לאהוב : וזה אמנם . הראוי לאהוב יבחן משלשה גדרים . א' מצד הטוב המושג לאוהב . ב' מצד ההנאה והערבות . ג' מצד התועלת המושגת לאוהב באהבו אותו : אמנם יראה מועיל . אולם יראה שהמועיל הוא עלת הטוב והעונג . וכן הדברי' האהובי' באמת המה טובים · ולפי זה יהיו הטוב והמועיל מין אחד : והמהנה כמו . והערב לטבעו הוא , כמו השגת התכלית המושג לטבעו ובעבור שאמר שכל נאהב ר"ל העונג הוא עלת הטוב והמבואר שהטוב הוא עלת התכלית ע"כ יאמר שהמהנה ר"ל העונג הוא עלת התכלית הנמשך להויות כמבואר כ"ז (בי"ד לשביעי מזה) . ולפ"ז הג' מינים האמורים ישובו להיות שני מינים א' טוב המועיל לזמן ארוך ב' הערב והטוב רק לטבעו : א"כ נשאל . וא"כ נשאר הספק על המין הא' והוא הטוב המועיל · היאם נקראי' אוהבי הטוב הם האוהבי' הטוב המועיל להם לבדם אף שאיננו טוב לאחרים : או הטוב לכל . וכיוצא בו יהיה הספק בטוב הערב איזהו אם הערב לו לבד או הערב לכל : אמנם יראה · והנה באמת יראה כי הדרך הישרה בזה שיאהב כל איש הטוב לו ואם היותו רע לאחרי' : וכאשר הוא טוב . וכמו שהטוב במוחלט ר"ל הפשוטי והוא הטוב לכל . ראוי לכל אחד לאהב . כן האוהב לאיש הוא טוב לאותו איש : אמנם כל אחד יאהב . אולם לא כן הוא במציאות כי כל איש איננו אוהב הטוב לו באמת כי אם יאהב הטוב שמדומה הנראה למראה העין לבד טוב : זה לא יועיל . הטוב המדומה איננו מועיל באמת . אבל ראוי לאהב הנראה טוב ומועיל באמת : שלשה דברים . גדר האהב' ומהות' יתבאר לפי שלשה תנאים . א' שלא תהי' האהב' לדבר שאין בו רוח חיים

שמורות באהבה . ומשימי הדתות יותר ישתדלו אצלם מאצל המשפט כי השלום הוא דומה קצת לאהבה . יראה כי הם יותר רוצים זאת . והמחלוקת היא אויב ויותר ידחו אותה . ולאשר הם אוהבים אין צורך למשפט . ואשר הם צדיקים צריכי' לאהבה והדבר אשר הוא יותר נראה לצדיקי' הוא שמירת האהבה . ואינה דבר הכרחי לבד אבל גם דבר יפה (נ"א דבר טוב ונא' ומשובח). והנה נשבח האוהבים אוהבי הרבים כי הוא דבר טוב כי קצת יחשבו לאנשים טובים ואוהבים :

פרק ב אמנם יש ספק לא מעט מה היא האהבה . כי קצת אנשים ישימו אותה קצת דמות כי האוהבי' דומים . כי אמרו כי הדומה ירצה בדומה לו . ולכן הולך זרזיר אצל עורב וכן הדומי'. אמנם קצת אומרים הדומים שונאים . כי יאמרו כל היוצרים שונאים זה לזה . ומאלה הדברים ישאלו למעולים . ולטבעיים . כי יאמר

כאשר עשו כזה פעמים רבים אשר השמיטו המון רב מהיהודים ומה גם עתה זה ימים לא כביר בקשו הכומרים לשלוח יד ביהודים ובשרי ארץ פלוני' ויסיתו את ההמון להרוג ולאבד את היהודים ואת השרי' ויודע הדבר ותופר עצתם ובכומריי עשו שפטי' כה יתן ה' וכה יוסיף לשל' לכל עושה רע כרעתו : ומשימי הדתות . החוקקי' חקי המדינה ומשפטים משתדלים להרבות שלום ואהבה בין איש לרעהו וע"ד אמרם ז"ל ת"ח מרבי' שלום בעולם וכו' א"ת בניך אלא בוניך . פי' המתבוננים ליישר החקי' : אבל גם דבר טוב נאה . כבר התבאר בטבעיות שתכליות הדבר על צד היותר טוב נכבד הוא מהדברי' המוכרחי' בו: והנה נשבח . גם זה לאות על טוב האהבה מה שיוסד בטבענו לשבח אוהבי ב"א : ומי חכם יבין זאת שאהבת בני אדם הוא העמוד שהעולם והתורה נשען עליו . והוא הדבר שכאשר שאל אותו הגר לב"ה ללמדו כל התורה כלה על רגל אחד והשיבו מה דעלך סני לחברך לא תעביד ואידך זיל גמור ופי' ר"ל שרמז לו על ואהבת לרעיך כמוך שהוא כלל גדול בתורה ויחד שכל המצוות תלויות בו והן בהיות זו מליצתם נקלה לפני כל שומע בלי מבחן . הנה מי חכם יבין דעת כי יש בה מקושי' אשר לו שם נשלם מבוכות . א' איך ידמה כמות קוטר הזמן לכמות היכולת לעמוד על רגל אחד שאיננו שוה בכל אדם . ואף כי בכל המקרא וחז"ל לא שמענו בלתי היום דמיון כמוהו . ב' למה אמר לו בלשון שלילה מה דעלך סני וכו' . הלא לפי הכתוב המכוון היה לו לומר החיוב מה דעלך חביב תעביד לחברך כי כן כתוב ואהבת לרעיך כמוך . ג' אמרו ואידך זיל גמור סותר תשובתו כי עדיין לא ילמדו כל התורה כאשר התנה . לכן תדע ובחנת כי רגל ענינו שנה כמו ויברך ה' אותך לרגלי . פי' לשנתי (יעוין מורה ב"ח לראשון) והנה אותו הגר שאל לאמר מה זו שנת התורה כלומר תכליתה והשיב שהוא הסרת העוול מאישי ב"א הנכלל בכתוב ואהבת לרעך כמוך . ועד"הכ אם תצדק מה תפעל בו לבן אדם כמוך צדקתך וגו' . ואמר לו ואידך כלומר החקים והמשפטים המביאים אל זה התכלי' אשר שאלת לך הבין . זיל וגמור לעסוק' בגידותך

כאשר התכית . וכבר ביארנו כתוב ואהבת לרעיך כמוך בחבורנו ס' המדות (בראשון לעשירי ממנו) כי לפי ההשקפה הראשונה הוא כלו מקשה כי איך יתכן שנאהב זולתנו כמונו . שניתן לו כספנו וזהבנו נשינו ובנינו וכל אשר לנו . ואח"ז מחויב הוא לעשות כן ויהיו הקניינים אחרים חלילה מאיש לאיש . וכבר הרגישו בזה המפרש' יעוין סנהדרין דף מ"ה ע"א תו' ד"ה ברור לו מיתה יפה . ומ"שכ אנחנו שם הוא הנכון והאמת . ושם נאמר כי למ"ד לרעך מורה על הקנין כטעם וכל אשר לרעיך (שמות כ). והטעם כטעם אמרם ז"ל יהיה ממון חברך חביב עליך כשלך . והטעם שתשגיח עינך להטיב מקנה קנינו או למנוע ההיזק ממנו כמו לקניניך . והוא הדבר הכמעט במליצת מה דעליך סני וכו' . ולולי היה כתוב ואהבת את רעיך היה משמע שניתן לו כל אשר לנו כי מלת את נופלת על הפעול שהוא הריע . אך הלמ"ד מורה על הקנין כאמור . ותעד על ביאורנו זה כי הנה נאמר ואהבתם את הגר . (דברי' י) ולא נאמר בו כמוך בעבור מלת את האמורה ובת"א הו' אומר בגר ואהבת לו כמוך (ויק' י"ט) הא כי מלת לו מורה על הקנין לכן נופלת עלי' מלת כמוך כאמור :

פרק ב אמנם יש ספק . אחר שביאר בקודם מעלת האהבה וטובה המתמשך לאישי בני האדם האוהבים זה לזה : בא בזה הפ' לבאר גדר האהבה ומהותה . ומה זו סבה שמעיר ומעורר את האהבה בנפש עד שתחפץ לדבק באהוב ממנה . ואמר שיש לספק ספק גדול מה היא האהבה . ר"ל מאין תבוא לאוהבים : קצת דמות . קצת דמיון . ר"ל יש אומרים שסבת האהבה בין האוהבים היא אי זה דמיון אשר בין ב' האוהבי' אשר בעבורו תתעורר האהבה והכוסף לדבק דומה בדומה . ע"ד אמרם ז"ל לא לחנם הלך זרזיר אצל עורב אלא מפני שהוא מינו : אמנם קצת אומרים . וקצת יאמרו בהפך זה שבעלי הדמיון ישנאו זה את זה כאשר אנו רואים שבעלי אומנות אחת שונאים זה לזה : ישאלו למעולים . כמו אלה החקירו' ראוי לשאול לחכמי הטבע מה יאמרו בם כי אריו"פדום ואירא"קליטום יאמרו שההפך אשר בין האוהבים הוא סבת האהבה . והעד שהארץ היבשה תאוה המטר

אין לשם מכותה קשי' בעוה"ב שכלי' ילכו מחיל אל חיל: ר"ל שהולכים ומשגים אל השגה כשעה מבין דבר מתוך דבר. וזהו שאמר עוברי בעמק הבכא מעין ישיתוהו: ר"ל המשכילי' שעוברים בעומק המבוכות כאמרם ז"ל אין אדם עומד על ד"ת אא"כ נכשל בהם: ישיתוהו המבוכות מעין נובע מקור חכמה עד ילך מח"ל אל ח"ל בהשגה כאמור. והוא שאמרו ז"ל עוה"ב אין בו לא אכילה ושתיה אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנין מזיו השכינה ר"ל אין בו עונג חמרי כ"א ע"כ ההשגה עד שהשכל אשר בראשם הוא לעטרות להם: ואין הכוונה בעטרות זהב וכסף ומרגליות שגם בחייהם קלו גם ככתוב טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף אבל הכוונה על אור מקיף ההוא מהחכמה כמש"כ הרי"ז"ל

נשלם מאמר שביעי

מאמר שמיני

פרק ראשון

אמנם אחר זה נסמוך האהבה. אחר שביאר בקודש גדל העונג ומהו ׳ ומהמבואר שהעונג והאהבה הם אם ואחות עד"שב מה יפים ומה נעמת אהבה בתענוגים. על כן זכרונם בא לפניו לסמוך טובה ויפיה אל סוג העונג האמור וכן הם סמוכים בספר המדות שלנו: לעבור אלי'. לשום בחינת שגב עלי': כי היא מעלה וכו'. פי' שנים לאהבה במעלה א' בבחינת עצמה ר"ל קצת האהבות יתעלו בבחינת עצמן כמו אהבת המקוסב"ם ואהבת הריעי'. ב' המתמעלים בבחינת דבר זולתו כמו אהבת הצדק ולכת בדרך ישרה. על המין הא' יאמר כי היא מעלה. ועל הב' יאמר עם מעלה כי הצדק והיושר הם מעלות בפני עצמן: דבר הכרחי. עוד ראוי לעיין אם הכרחית היא לקיי' האדם עם היותה מעלה. כי כמה מעלות טובות מעלותם בלתי הכרחי לאדם כ"א על צד היותר טוב כמעלי' באדם כמו התשוקה על העונג: אין אחד. האהבה שבה מתודיה שבעה. א' אהבת המשפיעים למושפעים מהם כמו אהבת העשיר לרש והשר והמושל לעמו ולעבדיו אשר המה מוכרחים בזולת האהבה בטבעם כי נוה בלא ברב טוב אשר תחת ידם אם לא ישפיעו על עני' עם ועל חלושי הכח ככתוב ברבות הטובה רבו אוכליה. ב' אהבת המושפעים למשפיעיהם עד שימלטו מכל פגעים רעים כי הגדולים כמו בעלי הון ועושר יהברים אליהם בטוחים מרעות בני בליעל עד"שב ים עושר

פרק א

אמנם אחר זה נסמוך האהבה אשר היא ראויה לעבור אליה בי היא מעלה מה או היא עם מעלה עוד אם היא דבר הכרחי מאד בחיי'. כי אמנם אין אחד שיבחר להיות מאין אוהבי' כי אשר להם שאר טובות כעושר ושררה ושלטנות יראה שהם יותר צריכי' אל האוהבי' כי מה תועלת בטוב ההזדמנות כשיוסר עשו' טוב אשר הוא היותר נעשה והיותר משובח לאוהבי' או איך יהיה נשמר ואיך יוושע בבלתי אוהבי' כי כל אשר יהיה יותר גדול והוא יותר פחות הבטחון ובדלת ובשאר הפרעונות ורוע המזל לבד יחשב היות למנו' האוהבי' ואמנם לנערי' למנעם מן החטא ולזקנים לעבדם. לחסרון פעולתם בעבור חולשת עזרתם ולאשר בסוף ימיהם למעשים טובים כי טובים השנים מאחד והם יכולים יותר להבין ולעשות. גם יראה אשר האהבה היא בטבע המוליד האוהב לנולד. ולא לבד לבני אדם כי גם בעופות וברבי' משאר ב"ח. ואשר ממין אחר זה לזה. ויותר היא בב"א. וע"כ נשבח אוהבי בני אדם. אמנם יראה כי הרואה בתועים בדרך כי כל אדם אוהב וריע לאדם. אמנם יראה כי המדינות שמורות

שמור לבעליו לרעתו. ובהפכו כאמר ואוהבי עשיר רבים. ג' אהבת הזקנים לנערים למנעם מחטוא. ד' אהבת הנערים לזקנים לעבדם בעבור תשות כחם לעת הזוקן. ה' אהבת הבאים בימים לעשות מע"ט ולהבין ולהשכיל בפועל ה' ומעשהו שהם עלם הידיעה והחכמה השלימות בשלימות האנושי לכל שלם באדם כי טובים השנים מן האחד המתנהג בדרך השלימות. ו' אהבת האבות לבנים הקטנים באדם ובקצת ב"ח ג"כ. ז' אהבת אישי כל מין זה לזה עד שלא ירעו ולא ישחיתו זא"ז כ"א על דרך רחוקה וכל אלה שבעת מיני האהבה. הוא הולך ומונה בפנים על הסדר: הרואים בתועים בדרך. ר"ל כבר יסד ה' בטבע האדם אהבת הריע עד שכל איש הרואה את רעהו תועה בשדה יחמול עליו ויורנו הדרך הישרה. ומטבע מין זה הטוב למחה האיבה והשנאה בין בעלי הדתות השונות ותגדל שנאת הדת עד להשחי' להרוג ולאבד ולספו' הם נקיים נפשות אביונים וזה כי בטבע כל אדם להייסיר את זולתו בדרך יבחר אשר יאמר כי היא בעיניו. ובעין בעל דת זולתו לא ישרה היא. לכן יאמינו כי המצוה לאלהים להרוג ולאבד את ההולך בדרך לא ישרה כפי דתו. ולו חכמו ישכילו זאת כי כל איש דת הולך בדרך ישרה כפי דתו כאשר לא יזיק לזולתו אבל יד קצת הכומרים הסכלים תעשה זאת יעוררו שנאה בלב ההמון וייאלום על שקר לאמר כי הוא זה רצון האלהים

תמיד היה הפועל ההוא בתכלית העונג ולכן השי"ת תמיד הוא שמח בעונג אחד פשוט כי אמנם לא יהיה פועל בתנועה לבד כי אם במנוחה שהעונג יותר הוא במנוחה מאשר הוא בתנועה . אמנם השינוי הוא מתוק לכל (נ"א אדם כמ"ש) המשורר והוא בעבור רשע מה שהאד' הרע ישתנה בנקל כן הוא הטבע שינוי כי אינו פשוט ולא בתכלית השלמות . כבר נאמר מהכושר והחט' מהעונג . אמנם עתה נאמר מהאיבה (נ"א מהאהבה) .

נשלם מאמר שביעי

יהי' בלתי כמוהם ולא ישתנה כמוהם . ואף גם בזה העונג העיוני ישתתפו גם ב"א בפרטיים כי יש מי שיתענג על מושכלות נשגבות אמיתיות העומדות ברומו של עולם · ויש שיתענגו על מושכלות שפלים ונבזים מפאת נושאיהן . ויש שיקחו ערבותם בעיונים ערמומיים ובפלפול של תוהו והבל המקנים שקר וזיוף לבעליהם · הראשוני' ידמו לאוכלי ארץ המתענגי' במטעמים נחמדים פת סלת ובשר שמן ויין ריחני . השניים ידמו לכפרים המתענגים בפת קיבר וירק וקטניות ומשתי יין שרוף . השלישיים ידמו לחולים המתענגים באכיל' פחם ונתר . והן רבים עתה עמי הארץ וכסילים ישנאו דעת ה' על פי פעלו ישמחו לכל עיון ערמומי ופלפול של תוהו ואת פועל ה' לא יביטו . רמה ידו בל יחזיון ועליהם נאמר הוי האומרים לרע טוב וגו' : בעונג אחד פשוט . ר"ל ישמח בעיון החכמה הכללית אשר בה יסד ארץ ושמים ככתוב ישמח ה' במעשיו . ונאמר כלם בחכמה עשית . ונאמר עוז וחדוה במקומו : אמנם השינוי . אולם העונג המשתנה נתון לב"א אשר נרשע בכל יהגו מנהגם להתענג בדברים משתנים ונפסדים היינם פשוטים ולא שלימים לכן יבקשו עונג אחר עונג בשינוי ותמורה :

ומן אלה הדברים תדע גדר העונג ומהות האוה"ב . וזה כי עונג עינינו הרחבת הנפש במלאת טרף חוקה יותר מכדי הסיפוק ובלי מעיק . והנה הדם הוא הנפש של כל חי מרגיש והוא רץ וחוזר במרוצתו פנים ואחור מערקי' לאלין כלעג ורמז לדבר והחיים רצוא ושוב . ומהמבואר שבין כל שתי תנועות מתנגדות תשכון מנוחה בהכרח . לכן תהי' זו המרוצה מורכבת מתנועות ומנוחות והמה משתנים באישי בני אדם לפי שינוי מזגם באיכיות הארבעה חם קר לח ויבש פעמים יבואו בארוכה ופעמים בקצרה ופעמים קצתם ארוכות וקצתם קצרות בסדר ידוע או בעירבוב . והם נרגשים במישוש היד במקום הדפיקה כי שם הוא גבול תנועות הדם ממה שממנו אל מה שאליו זו היא שיבה זו היא ביאה . ואיכות התנועה יורה על איכות המזג ואיכות המזג יורה על איכות המדות והחולי' והבריאות המשל בו מי שהדפק שלו מהיר התנועה בקוצר המנוחות ביניהם הוא זה לאות שהוא בעל מרה אדומה ואיש חם באיכותו חריז וקפדן במדותיו . והפך זה מי זה אשר לו דפיקה מתמהמהת הוא זה בעל מרה לבנה וקר באיכותו ועצל וסבלן במדותיו . ומהמבואר שכל מורכב מוכרח שיש ערך אחד לתרכבתו לכן יהי' ערך מיוחד בין התנועות והמנוחות אשר בכל מרוצת הדם המשתנה בכל איש ואיש לפי מזגו ובהיות כל מורגש מורכב לכן יהי' ערך מיוחד לכל מורגש גם כן . והנה אם יקרה שערך המורגש שוה לערך המרגיש ר"ל לערך המרוצה אזי ישתענג בו המרגיש כי אלה מין את מינו וניעור להתחבר הדומה בדומה . ואם יהי' ערך המורגש הפכי ומתנגד לערך המרוצה אזי יעיר שינוי פתאומי מתנגד במרוצה ויצטער בו .

כלל הדבר כל מורגש מעיר תנועה בדם שוה לערך הרכבתו ואשר לו ערך מסודר יעיר מרוצה מסודרת וינעם לנפש ויתענג בו ואשר לא סדרי' לו יעיר מרוצה בלתי מסודרת ותצר לנפש . והוא הדבר שכאשר ינגן המנגן יתעורר השומע לנגן עמו בניגון ההוא או לרקד ריקוד שוה לערך הניגון ההוא וזה מסבת המרוצה אשר שבה להיות שוה לערך הנגינה ההיא : ובהיות שערך המרוצה הוא כפי המזג שהוא משתנה בכל איש . וכל איש יאהב להשתעשע על מורגש שוה בערך הרכבתו לערך מרוצת דמו לכן ישתנו ב"א באהבת המורגשים והשתעשעם עליהם ד"מ אחד יאהב מטעמים חמוצים ואחד ייניים ואחד מתוקים זה יאהב לשמוע ניגונים ידועים ואחד ניגונים אחרים וגם באיש אחד ישתנה המזג לפרקים ולפיהו תשתנה אהבת השעשועי' עד שכאשר יזקן האדם וישתנה מזגו יבחר בעונג אחר ממה שהי' בוחר בנעוריו . והיא הדבר שכל חולה יתאו לאכול מאכלים מזיקים לו וזה בעבור שיווי ערכם לערך מרוצת דמיו אשר נשתנה בחליו .

וגם המושכלות אשר ישנו עונג למשכיל הוא בעבור הערך המסודר בהיקשיהם המעורר' ערך מסודר כמוהם במרוצת הדם אשר יערב לנפש . וגם בו ישתנו בני אדם קצתם ישתעשעו על מושכלות ידועות וקצתם על אחרים . והסבה הוא שיווי ערך סדר ההיקשים עם ערך סדר המרוצה המשונה באיש איש :

והנה כל שעשועות ב"א פי שנים להם במין א' חמרי והם שעשועי החושים החמשה . ב' רוחני והוא שעשוע העיון והשכלה . וההבדל ביניהם הוא שהחמרי בהיות נושאו בעל תכלית והווה ונפסד לכן גם העונג הנמשך ממנו הוא ב"ת והווה ונפסד כי כל מתענג כשימלא תאותו ממנו יקוץ בו ויתאוה עונג אחר כי אחר מילוי הכרס במטעמים ממתקים יתאוה חדים ומרים כאמור . אולם הרוחני בהיות נושאו פועל ה' ומעשהו שהוא בלי תכלית ככתוב לתבונתו אין חקר לכן גם העונג הנמשך ממנו הוא בב"ת ככתוב לכל תכלה :

וראיתי כי טוב לבאר פה כל הפרשה בקצרה כי נכבדים מדובר בה : לעולם ה' דברך נצב בשמים : ר"ל דבר בינוי לבריאה עד"הכ בדבר ה' שמים נעשו . והנו יאמר שברואי מעלה עומדים לנצח באיש משא"כ ברואי מטה : ושמא יש קנאה במ"ב : והוא כמשיב לאמר : לדור ודור : הנה התורה והחכמה אשר שם בארץ היא תתן חיים לאיש ג"כ כי על ידי עיון החכמה ישתלמו השכל והמשכיל והמושכל והיו לאחדים וחיו לנצח בגלל המושכל הנצחי ככתוב החכמה תחיה בעליה : למשפטך עמדו : בעבור משפטו הצדק יתקיימו שניהם להיות נצחיים באיש : יען כלם ר"ל ברואי מעלה וברואי מטה הם כלם עבדיו מאין הפרש : לולי תורתך : לכן אם . לא היה עסקי התורה והחכמה אז הייתי אובדים נצחים בעוני הדעת : לי קוו רשעים : רשעי כשל שונאי התורה והחכמה קוו לאבדני אבידה נצחית ולבטלני משלימותי שאני מתבונן שלימות הילודים שהם עדות על שלימות בוראם וחכמתו כמש"כ הר"י בריש. כתרים מע"ח : לכל תכלה : לכל נושא ראיתי תכלית והמלה מטעם כלתה לתשועתך נפשי אך מלותך ר"ל מלות ואהבת את ה' הבא מכוסף המעין להשכיל בפועל כפיו ית' כאמרם ז"ל איני יודע איך אוהבין את המקום אלא הוי מתבונן בדרכיו : הוא רחבה מאד ככתוב בכל מאדך ר"ל לבב"ם : וזה טעם הסמיכות מה אהבתי תורתך : וזה העונג העיוני הוא עלם מוה"ב ר"ל הבא לשעז העיון לכל עיון ואינו נפסק אפי' אחר מותו כאמרם ז"ל צדיקים

אין

עוד ירדפו התענוגים כי הם חזקי' אצל האנשי' אשר לא יוכלו לשמוח באחרי' ע"כ אלה יבינו לעצמי' דברי' מביני' צמא . אמנם כאשר אינם מזיקי' (נ"א אינם מניכים אצל כשה' העדפות הם מזיק') והוא רע כי אין להם במה ישמחו ולא יזיקו להם ולא לאחרי' . רבי' הם יגוני' (נ"א יגעים) בעבור הטבע . כי ב"ח תמיד הוא עמל כמו שיעירו על זה המאמרי' הטבעיי' כי יאמרו כי הראות והשמע עצב . אבל כבר הורגלנו בזה כמו שאמרו . וג"כ אמנם בזמן הטובו' יצטרך העונג בעבור הגידול כי תנועת' רבו' כמו השכורי' . וע"כ צריכי' בימי הנערות . אמנם בעלי המרה השחורה הם צריכי' לרפואה תמידית בטבע כי גופם יסבול תמיד אבלות בעבור מזגי ותמיד הוא בחוזק תואנה כי אמנם העונג יראה העצב ההפכי . ואשר יקרה אם הוא חזק ובעבור זה הם רעים ובלתי ישרי' . אמנם אשר הם בבלתי עצב אין בהם העדפה . ואלה הם אשר תענוג' בטבע לא במקרה . אמנם אומר במקרה אשר הם מרפאי' יען אשר יקרה כי אשר יקבל בריאות . והבריא יפעל דבר בעבור זה יראה שהוא העונג . אמנם התענוגי' בטבע הם עושי' פעולת זה הטבע . אמנם לא יהיה העונג אחד תמיד בעבור כי טבענו אינו אחד פשוט אבל יהיה זה או אחר כמו הדברי' הנפסדי' . ולכן אם אחד יעשה דבר אשר הוא לו עונג . ויעשה אותו זולתו יהיה לו זה חוץ מטבעו : וכאשר יעשהו אחר לא יראה ישר ולא יעשה ולא יעשה עונג . ולכן א"כ זה הטבע היה פשוט תמיד

נקרא טוב שמועיל והראשון טוב הערב לנפשו : עד ירדפו . אשר עד שנה לרדיפת התענוגים . כי ישקעו על ב"ח אשר אין להם במה לשמוח ולתת מרפא לעצבם בעונג אמיתי על כן ירדפו אחר התענוגים הדומים המוסיפים תאו' ודומי' כמו שתות מים מלוחים שלא תמלא ככתוב למען ספות הרוה את הצמאה . פי' שביעת התאו' תוסיף לצמאון ותשוקה אל העונג על דרך אמרם ז"ל נגרכה אבר אחד יש באדם משביעו רעב : כאשר אינם מזיקים . ר"ל כאשר יזיקו על שלימותם והוא רע עד ולא לאחרים היה לך לומר : רבי' הם יגעים . עוד שנה לבקשת התענוגים . כי הוא זה בעבור העמל והיגיעה אשר רבים הם על כל פי לכן יבקשו עונג להסיר להם מעמלם ומעצבם הקפי' : כמו הראות והשמע . ר"ל כי החושי' עמלים . עד"הכ כל הדברים יגעים לא תשבע עין לראות ולא תמלא אזן משמוע : אבל כבר הורגלנו . כבר אנחנו רגילים מנעורינו בעמל ע"כ לא נרגיש בו . אך הטבע יבקש מנוח' ועונג לעמלנו : וג"כ אמנם . עוד שנה לרדיפה אחר העונג : הוא כי בימי הטוב ר"ל בימי הנערות שהם הפך ימי הרע ר"ל ימי הזקנה . יצטרך שמעמדת העונג כי צריך שביע' רבה למען גדל הגוף בימי הגדול . אף כי להסיר להם מעמלם הרב אשר יעמלו הנערים במרוצ' רבה וריקוד כמו השכורים העמלים עמל רב בתנועות בלתי הגוניות . לכן יצטרכו אל העונג בימי הנערות : וישות הרגל עדה"כ כי יצר לב האדם רק רע מנעוריו : בחוזק תואנה . כל בעל מרה שחור' שוטב כי ישוה לו סבות רעות בלי יעצור כח לסבלם ע"כ נפשו עליו תאבל והעונג ישמח לבו ורפא לו : ואשר יקרה . כל עצב אשר יקרה לו אף כי חזק הוא מאד העונג ידחהו : ובעבור זה בעבור שהתענוגים הגשמיים אינם שוים לכל נפש ויש בהם העדפות ותוספות לאיש איש כערכו

לכן יחשבו רעים דרך כלל : אמנם אשר הם . אולם התענוגים האמיתיים ר"ל העונג המושג מהמושכלות אשר יעודו השכליים לששים ומבלי עלבון התאוות . הפך אשר התענוגי' שבגוף המתאו' כאשר יעירם ויעוררם אל השגת העונג . אלא אשר אין בהם העדפ' ויתרון אף כי ישכיל המשכיל לנב"ת וזה בעבור שהמושכלות שוות מפני הידועים הם נב"ת ככתוב לתבונתו אין חקר . לכן אפס מקום לרע בהם : אשר מעונגם בטבע . עונג שהמושכלות האמור הוא עונג טבעי ר"ל עצמי בטבע כל אדם לקבלו . ומש"כ התענוגים הגשמיים שאינם אלא כמולי' אים יש כמקרה אליו כן מקרה רפואתו בעונג אשר יקבל על ידו בריאות וכבר אמרנו שכל התענוגי' הגשמיים בעליהם שהם חולים מעצבם לנפשם כאשר יעירם ויעוררם התאוה להתענג בעונג וזה ומש"כ בעונג הרוחני שאינו בעצב וחולי כאמור : והבריא יפעול דבר . אך העונג הרוחני יפעול דבר העונג הבריא לא החולה . לכן יראה שהוא זה העונג האמיתי : אמנם התענוגי' בטבע . התענוגי' הרוחני' עושי' פעולת העונג בטבע ולא בסבת חלי ומרפא : אמנם לא יהיה העונג אחד . זה שב אל מין העונג החמרי האמור בקודם ואומר שלא יהיו התענוגים החמריים אחד בהם אף לא במין לא בכל בני אדם ולא בדבר אחד להיותו בלתי נמשך מתענג אחד פשוט כי אם מתענגים הווים ונפסדים לטבעם לכן ישתנו גם במתענגים בם אם במין ואם בהם כי קצתם יתענגו במתוקי' החמוצים כמו ברקילה או מתגל וקצתם יתענגו במטעמים כחמדים . זה יתענג על המטעמים ייבים ויקוץ במתוקים וזה יאהב ההפכם . ואף כי איש אחד ישתנה באהבתו מעונג אל עונג כי מי שמילא כריסו ממתקים יתאוה להתענג בחדים וזרים כאמור בפ' שקודם וכל זה בעבור הפסד הדברים המתענגים לטבעם : ולכן א"כ : על כן תמיד נמצא שעונג החמרי' אשר השיג בפועל ה' למיניו הגשמיים

יחיו

והמות . בשם רע בכלל · כי אם היות שהעלב בהפך . שכל עלב הוא רע לא לבד שכנגד האושר
שכנגד לשות יהו' בשם רע . איך יתוארו עכ"פ בעונג אבל גם מה שכנגד האמצעי בעונג; ושהוא
התענוגים אשר נגד העונג הרע בשם רע · כי הרע הדבק להעדפ' וגז' הותר' המגוכ' האמור' . כי
הוא הפך הטוב ולא הפך הרע בעלמו : נאמר כי נקר' העלב כלו רע על שם . זה החלק בעונג הדבק
התענוגים . ישוב להקיר המגוכ' האמור' ואומר להעדפ' שהעלב אשר כנגדו הוא רע באמת כאמור :

כי קצת התענוגים הם נבחרים מאד כי הם טובים בטבע . אבל אינם התענוגים אשר אצלם יהיה האדם בלתי ישר . למה א"כ העצבים המנגדים רעים . כי הרע מנגד לטוב . נאמר כי התענוגים . הם טובים כי הם הכרחיי' כי הדבר אשר אינו רע בטבע הוא טוב (או) . הם (ג"א והם) טובים עד גבול . כי אמנם אם לקניני' או לתנועות איך שיהיה לא יהיה יתרון טוב ולא לתענוג : כי אם יהיה להם יהי' לתענוג הבא מהם . אמנם בטובות הגשמיות תהי' העדפ' והרודף אחר העדפה הוא רע . ואינו רע כי אם בעבור הדברים שאינם הכרחיים כי הכל ישמחו בשום צד במטעמי' וביין ובמשגל . אבל המגונה הוא כשהוא שלא כראוי ובעצב הוא בהפך כי לא יברח מהעדפ' לבד כ"א מכל וכל כי אמנם העצב אינו הפכי להעדפה אבל לדבק העדפה . אמנם יען כי אין ראוי לומר האמת לבד כי גם סבת השקר יעשה שיאמן יותר מן האמת על כן ראוי לומר למה יראו התענוגי' הגשמי' יותר נבחרי' . אמנם ראשונה כי כי ידחה העצב ובעבור העדפת העונג יוסר העצב . כי העונג העודף הוא רפואה לעצב והוא גשמי בכל . ואמנם רפואות חזקות והם יותר נראות כשהם אצל הסכם אמנם נראה כי העונג אינו טוב בעבור ב' דברים הא' כמו שאמרנו כי אלה הפעולות הם מדוע הטבע או מן התולדה כמו הבהמות והחיות או מהרגל כמו מאנשים רעים . אמנם מהם אשר הם רפואה כי זה עונג לצריך אליה' וטוב הוא בהויתו מאשר הוא בהעשותו . ואלה אמנם יקרו לאשר ישלמו ואח"כ הם טובי' במקרה . עוד

שהתענוגים הם טובים
כשיותם מוכרחי' בטבעם
לשמענג בהם כמו תענוג
המשגל לתוליד בדומי' .
וכן אכילת ממתקים לתוליד
דם מתוק וכיוצ' בזה
בשאר התענוגים . כי לא
יעש' ה' אלהיי' דבר לרע
בטבע האדם כמו שהקדמנו
בפ' הקודם : כי הדבר .
והם מבואר במופת יען
שהטוב הוא הפך הרע לכן
המתחייב מזה שכל דבר
ברא השי"ת ואיננו רע
הוא טוב בהכרח להיות
שכי פעולי' איננ' כ"א טובו'
או רעה . ואמר שאין
פעולת ה' רעה כאמור לכן
בהכרח היא טובי' : והם
טובים . התענוגים יש להם
חוק וקצב לאמר עד פה
יתענג המתענג . ובעבור
זה נקראים מדות ר"ל
שבעל התכונה שם לו חוק
ושדה למכונתו לאמר עד
פה תבו' מדת הרחמים ועד
פה מדת האכזריות .
ועדם טוס המדה והקצב
נקראת תכונ' מטעם הכנה
בלי קצב ר"ל שבעל
התכונה יש לו הכנה
בקנין נפשו להתאכזר עד
בלי די או לרחם עד
בלי די (יעוין ספר המדות
שלנו בשניפי' לראשון)
כי אמנם . כי באמת של

כי אין ראוי לאמר האמת
לבד . כל דורש אמת
במחקר אין ראוי לו לדרוש
לרבים האמת לבד כפי
אשר העלו רעיוניו ·
אבל ראוי לו לבאר להם
ג"כ סבות כחב הדעות
המנגדות לאמת יען בזה
יאמנו דבריו יותר : ע"כ
ראוי לומר . לכן ראוי
לבאר גם ראיות הדעת
החולקת האומרת שכל עונג
הוא רע . הסב' הא' למה
שיתראו התענוגים בעין
המתענגים טובים ונבחרים
הוא בעבור שמסירים
העלב המושג בהעדרן : כי
העונג העודף מהמבואר
שהדבר נכר מתפשט כמו
שיוכר יותר השחור כשהו'
עלי לבן . והכ' העונג
העודף על האמצעי הוא
הפך העלב שהו' פחות
מהאמצעי לכן יהי' העונג
רפוא' חזק' אל העלב שהו'
הפכו : אמנם נראה ·
ואשר עוד יראו ב' סבות
שאין טוב בעונג . א'
מפאת טבע התולד' כי
כל אדם יש לו מזג שם
בנעוריו המעורר אשקו
לכל חטא ועוון ושככל
אלא מדיני' לעמוד כנגדו
ככתוב · כי יצר לב
האדם רק רע מנעוריו .
ב' הרגילות עם אנשים

כל קנין נפשי ולפעולותיה לא יהי' היתרון וההעדפה . רעים עד"שכ ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם :
טובים , כן באמת לא יהי' יתרון העונג הנמשך אמנם מהם . וקצת התענוגים שהם האמצעיים
מיתרון הפעולה ג"כ טוב כי ערך אחד לשניהם : כפי ההכרח והצורך הם רפואה לבעליהם . וטובים
כ"א ישי' להם · כ"א יהי' לפעולות יתרון טוב הם לענג את בעליהם בהויתם ר"ל בעת שעשותם
יתחייב היות גם כן לעונג הנמשך מיתרונה ג"כ מאחרי העשותם כי אז תכב' התשוק' והתענוג
יתרון טוב . אבל אפס מקום לקודם לכן גם הנמשך חלף הלך לו . משא"כ התענוג הרוחני הכיעור
אין עליאות לו : בטובות הגשמיות . כל טוב חמרי בעת תשלום המושכל ואחרי הוודעו אז יתענג על
יש בו שפות ; אמצעי ויתרון המבואר בפרקים על ה' : ואלו' אמנם שענוגים אחרים הם אשר
הקודמים וכל המותר הוא רע . משא"כ בטוב יעלימו את בעליהם בהויתם ויענגו אחרי תומן
הרוחני ר"ל המושכלות שאין גם מותרות : שאינם כמו הטובות הרפואות הטובים לבעליהם אח"כ
בכן חייב . המותרות ג"כ בלא נצרך : ובכלל הוא כאשר יקר מקר' הבריאות מהם . וזה שמין שב'
יקרא

לקצת כי הוא דבר אחד האושר וטוב הזדמנות. אבל אינו כן. כי טוב ההזדמנות כאשר ירבה מאד הוא מונע האושר. ואולי אינו טוב ההזדמנות המסיר הצדיק מאשרו. אמנם אשר הוא נראה כי הכל ידבקו בתאוות בהמות וב"א הוא קצת אות אשר בשום צד התאוה דבר נבחר. אמנם כאשר יאמרו המושלי' הוא כמו האבר (נ"א הדבר) המפורס' אשר יפרסמו אותו הערמים (נ"א עמים) רבים פעמי' רבות. לא יאבד (נ"א יאבד) מכל וכל. אבל אמנם אין העונג אחד לא בקנין טוב ולא בטבע ולא יראה אשר שהכל ידבקו בעונג אחד. אמנם יבחרו עונג. אמנם אולי ידרדפו דבר אשר לא יחשבו ולא יאמרו. אבל לכלם בטבע דבר אשר הוא דבר אלהי. אבל אמנם יען לקחו להם לירושה אשר (נ"א אמר) התענוגי' הגשמיי' בעבור אשר פעמי' רבות ימו אליהם וכלם ישתתפו בהם. ובעבור כי אלה לבדם ידועים להם יחשבו כי אלה לבדם הם התענוגים. אמנם גלוי הוא כ"א לא יהיה העונג טוב. והפועל אשר יבוא מזה לא יהיה המאושר בעונג. ואחר שהוא טוב לא יצטרך לעונג אם אינו טוב. ועוד יקרה להיות בעצב לא יהיה העצב רע ולא טוב אם העונג אינו כן. ואם פעולת חי במעלות לא יהיה בעונג. לא יהיו החיים המעולים בעונג ולמה יברח מהעצב:

פרק טו

אמנם ראוי לעיין בתענוגי' הגשמיים. ונאמר כי

מרוב הפלגות וברבות העושר יגלה אוצר כמעט הנעלם לא הפורה מעושר. וכמו זה לא טוב לצדיק: אבל די הספוק הוא הטוב ככתוב ריש ועושר אל תתן לי הטריפני לחם חקי, וכן אמרו ז"ל בנביא שמלוכר מנ"א אין הנבוא' שורה אלא על חכם גבור ועשיר:

שייכול להשכיל ומשכלו' אמיתי' ויהיה בריא בגופו ונפשו ר"ל על בעל מדו' נכבדות כמעט איזה גבור הסובם לא ילדו. ויהיה לו די הספיקות כמעט שיר השמש בחלקו והכם המאושר צדיק מנהיג ומוכרס להמדות שאמורים: כי הכל ידבקו בתאוות. עוד יבאר במופ' שהעונג הוא דבר טוב בבחי' עצמו עכ"פ. וזה מהמבואר שהש"י לא יפעל דבר בעולם כ"א לעזר ולהועיל לטוב ככתוב וירא אלהי' את כל אשר עשה והנה טוב מאד. והנה. כבר יסד ה' בטבע בבע"ח מאדם ועד בהמה להיות מסתופקי' להדבק בכל עונג גשמי. לכן תהיה זאת התאוה לאות כי יש שם איזה עונג טוב ראוי לידבק בו: כאשר יאמרו המושלים. משל מפורסם היה בימיו שכל דבר המפורסם בין רבים שורש דבר מגלא בו עכ"פ וזהו שכתבנו בחבורנו (אכף ח"ב) כל קול לו. דופק וכל שמועה שורש דבר: אין העונג אחד: לא יבחרו כל החיים עונג אחד כ"א כל אחד יבאר עונג אחר. אבל הנה השוה שבהם שכלם בוחרים בעונג בטבעם כדבר אלהים ר"ל כקפלו. וזה טעם ברכת שהשמח' במעונו. כי כל חי שש ושמח בעונג. אשר יבחר לנפשו וכל המתענג על עונג גרוע שמחתו רבה מהמתענג על עונג מעולה. לכן תגדל שמחת הילדים מדברים גרועים וכן הכסילים יותר ישמחו בדברים הוללות מאשר ב"א בדברי חכמה. זולתי משכילי העם אשר כל יבעם וכל חפצם בתבונה הנה ישמחו בה כמוצא שלל רב ככתוב טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף. בפקודיך ששתי כעל כל הון. ואם איש בער לא ידע זה. העונג וכסיל לא יבין זאת השמחה בה׳ ותם כעור מבטן לבר לא ראו מאורות השכל מימיהם. לכן נרלות המליץ לחת חקוי לשמחה

החכם בחכמה דעה אותה לשמחה הכסיל בהוללות ככתוב כשמחה לכסיל עשות זמה וחכמה לאיש תבונה. והמתבואר שהקטן כאלה בגדולה. ומה גדול כחו של זו השמחה עד שכל חי שש ושמח בקידוש מיתתו. כי הננו רואים שכל אדם מסתופק אל שיכוי המוקשים ידבנשו ויסלטפו עליו זה אחר זה. ובעבור זה יכסוף שיחלוף הזמן ויעבור השבת והחודש תכלה שנה וקללותיה. ועם כי לראות ברעתו כלתה נפשי כי יבחר לקרב יום מותו. אף כל חי בטבעו יקבל רצונו ית' בשמחה כרע כטוב: יען לקחו להם לירושה. ובעבור שהורגלו בעונג גשמי לכן לקחו נחלתם בהם. ואם באמת שים בכאן עונג רוחני והוא העונג המושג מהתושכלות אשר יתנו האמת איך יסד ה' בחכמה ארץ ושמים: גלוי הוא. מבואר שאם לא יהי' העונג והפעולה שבאה ממנה טובים. לא יהי' א"כ המאושר בעונג. ואף כי בהיות המאושר טוב לא יצטרך אל העונג בהיותו בלתי טוב כפי זאת ההנח' הבדוי'. והיא הפך ההנח' המונחת אשר על יושר שמו העונג אל המאושר: ועוד אם יקר' עוד ראי' שהעונג הוא טוב. וזה שאם יקר מקרהו של איזה איש להיות בעצב לא יתכן שיתואר החיים ההם לא ברע ולא בטוב אחר שאין לו הפך ומתנגד כי העונג המתנגד לו איננו רע ולא טוב כפי ההנחה. והדבר יבחן מפאת הפכו ככתוב בספר יצירה הרע מבחין את הטוב: ואם פעולות חי. עוד ראי' על היות גדר החיים המעולים לכל בעל מעלה ואוצר הם חיי עונג וטוב. כי אם איננו כן למה יברח הבעל מעלה מהעצב שהוא הפך העונג:

פרק טו אמנם ראוי לעיין. אחר שביאר בקודם שכל תענוג הוא טוב ראה לבאר מבוא' אחת. ואומר מבואר הוא שקצת התענוגים הם טובים ונבחרים בטבעם. והם שאין המתענג בם בלתי ישר. ובהיות שלא כל העונג טוב כי קצת רעים והם אותם שהמתענג בהם הוא בלתי ישר. א"כ איפה למה יתוארו התענוגים שהם הפך העונג

בהחלט . והאחר ראוי לברוח ממנו והוא טוב . א"כ בהכרח העונג הוא שום דבר טוב . וע"כ אשר עשה שינוס"יפוס אינו נכון כי כמו שהגדול מנגד לקטן ולשוה . לא אמר אמת אשר כל עונג הוא רע . לא ימנע שיהי' קצת עונג דבר נבחר . אצל קצת התענוגי' הם רעי' כמו שקצת דעת הוא רע בעבור דברי' רעי' אשר בי . אולי הוא הכרחי כי אם לכל אחד מהקנינים פעולות אינם מנועות . אם פעולות כלם יהיו אושר או יהיה אחד מהם . אם היא בלתי מנועה הנה היא תהיה נבחרת מאד . אמנם כזאת היא עונג א"כ . ואם רבים מהתענוגי' הם רעי' ואם יקרה בהחלט . ובעבור זה כל מאושר יחשוב אשר עונג חיוב (נ"א אשר חייו בעונג) . ועל יושר ישימו העונג אל האושר . כי אם (נ"א אין) שום פועל שלם מנוע . ואמנם האושר הוא מהשלימים ובעבור זה יצטרך המאושר אל טובות הגוף ואל אשר מחוץ וטוב ההזדמנות בעבור אשר לא ימנע האושר . אבל האומרים כי האיש מוקף תלאות גדולות ונופל ברוע ההזדמנות כ"א הוא טוב הוא מאושר . דבריהם אין . יאמרו ברצון או שלא ברצון. אמנם בעבור צורך טוב ההזדמנות יראה לקצת

ותמתבואר שהרע הוא הפך הטוב . ויתחייב א"כ מזה שהעונג והטוב יהיו ענין אחד בהיות הפך אחד להמה שהוא העצב כאמור . כי לו היו העונג והטוב שני ענינים כפי הדעת הראשונה אשר בפי' הקודם לא היו משתתפים בהפך אחד אבל היה לכל אחד הפך בפני עצמו בהיותם נבדלים בענין זה מזה יתחייב היות הפכיהם גם כן נבדלי' זה מזה . ומבואר א"כ שהעונג והטוב הם ענין אחד הפך הדעת האמור'. ובפני' יש יתור לשון מן מלת לברוח ממנו השני עד השלישי : התירוץ . שפוסיפוס זה הי' מבעלי הדעת הראשונה האמור בקודם שאומרי' אמור שהטוב והעונג אינם דבר אחד . וכאשר הקשו לו מדבר שההפך האמור השיב שדבר אחד יוכל להיות הפך שני דברים שונים . וכיוצא בזה אמרו שהגדול באדם (או בחיים מין אחר) הוא הפך ומתנגד לקטן אשר בבני אדם ולשוה ולממוצעי אשר גם עם היותם שוני' זה מזה. וככה יהי' העצב הפך השני' ר"ל העונג והפך הטוב עם היותם ב' ענינים שוני' . ועל זה התירוץ יאמר כי לא דבר נכונה . כי לא ימנע שיהי' קצת עונג והנא' דבר טוב . עם היות קצת התענוגי' רעים : כמו שקצת דעת הוא רע . כמו הדעת שהוא טוב שלם באדם והתענגו על ה' . אך בבחינת הבריאות היא רעה שהיא מתשת כחו של אדם ככתוב ויוסיף דעת יוסיף מכאוב : אולי הוא הכרחי . אולי הוא מחויב במופת שהעונג הוא דבר טוב ונבחר . וזה כי בכל מדות הנפש וקניניה יש פעולות כמו פעולות האהב' פעולת הרחמי' פעולות השכלי' וזולתם . ואם פעולות כל הקניני' בלתי מנועות ר"ל בלתי אסורות לא מצד הדת והיושר או מצד ההיזק והליאות . אז תהיינה כולם אושר ואם פעולי אחת מהן בלתי מנועה . או תהי' היא הנבחרת לאושר : אמנם כזאת . אולם בפעולה כזאת שבלתי עצורה בשום צד על צד הפועל הוא עושי' אותה בשמחה ועונג . א"כ מבואר מזה שהעונג הוא הטוב והאושר . ואם רבים מהתענוגי' . ואף כי רבים תענוגי' יהיו רעות בהחלט וכבר יקרה שיהיו קצתם רעות מוחלטות . עכ"ז לא כלם רעי'

אבל יש שם עונג נבחר וטוב אשר יחובר אל האושר : ועל יושר . על כן באמת ויושר שמו המשכילי' שהעונג הטוב האמיתי חבר ורע אל אושר האדם השלם . כי אין שום פועל שלם מנוע . וזה כי פעולות השלם ראוי שלא תהיינה מנועות עליו מאיזה מונע ועוצר כי אם יהיה נמנע ממנו איזה פעל טוב הנה לא יהי' בכלל גדר השלם כפי ההנח' אשר הונח שהוא שלם : ואמנם האושר . ואולם האושר הוא ענין השלמיות . על כן יתחייב שכל מאושר לא יהי' מעכב לפעולותיו המביאו' אותו אל האושר והשלמות: ובעבור זה יצטרך . לכן מוכרח הוא שכל מאושר ימלא די צרכו בבריאות גופו וכל דבר המצטרך לפרנסתו אשר חוץ לגופו כמו מזון ומלבוש ובית דירה : וטוב ההזדמנות . טוב המזל ודי הספק בעושר אשר ימל' בו עזר על קנין האושר עד שלא ימנע האושר ממנו בחסרונו . וזה מעם הידועי' הגשמיי' האמורים בתורה כמו ונתתי מטר ארצכם בעתו וזולתו . כי הטובות החמריות המה הגעה אל מעלות האושר אשר מגמתו השכלת אמתו יתברך . והנה השגת אלה הטובות המשמשות אל השגת האושר הלא הם עונג לבעליהם . וזה יורה כי העונג הוא הטוב והאושר : אבל האומרי' . אך האומרי' בגדר האושר שכל איש אשר סבבוהו צרות ותלאות ויש לו הכנה רעה ר"ל עוני והוא סובל אותם בטוב לבבו כאיוב לשעתו . הוא זה המאושר . דבריהם אין כלומר אין טעם בדבריהם : יאמרו ברצון . יאמרו שהמדוכה סובל הצרות ברצון או שהוא סובל שלא ברצון . כי שניהם אינם מאושרים . וכתוב וה' שב שבות איוב לעד על זה הדעת . ולחז"ל דברים בזה קצת אמרו שיש שם יסורים לכלא הפשע : וקצת אמרו שיש שם יסורים של אהבה להרבות שכר . וכבר אמרו לא הן ולא שכרן . וזה לאות כי האושר הוא נבחר עם העונג ר"ל די הסיפוק : אמנם בעבור צורך . אך בעבור הצטרכות ההכנה ר"ל די הסיפוק אל האושר . לכן חשבו קצת שההכנה לאושר תחשב ר"ל שהם ענין אחד . מה שאין הענין כן . וזה כי ברכות האושר

הרבה

לא דברו נכונה הגודרים תענוג אשר הוא הויה מוחשת. אבל יותר ראוי לומר כי הוא פועל קנין אשר הוא לפי הטבע. ובמקום אמרם אשר הם מוחשים נשים בלתי מונע. ירצה (נ"א ירצה) לקצת כי העונג היא הויה כי הוא אצל הדבר אשר הוא טוב בעצמו. כי אמנם יחשבו כי הפועל הוא הויה. אמנם הוא אחריו. אמנם אמרם אשר התענוגים רעים כי קצת תענוגים מביאים חולי. כן יוכלו לומר כי הדברים המבריאים הם רעים. כי קצתם הם רעים להון. ועל זה הדרך נוכל לומר כי שניהם רעים מצד אחר. אבל אינם רעים לפי זה כי העיון באמת לפעמי' יזיק לבריאות אמנם לא יזיק לתבונה ולא לקנין אשר בו יהיה העונג כי אם לדברים זרים. כי העונג אשר לעיון וללימוד יותר נעשה לעיון וללמוד. לא יהיה העונג פועל מלאכה. וזה יקרה עם טעם נכון כי אין שום מלאכה פועלת הטוב בפועל כ"א בכח. ואם (נ"א ועם) זה הוא מבואר כי המלאכה העושה מרקחות ומטעמי' הם מכינות לעונג. אמנם הישר יברח מהם והנבון יבקש חיים בבלתי עצב. והנערי' והבהמות ירדפו אחריהם. כל אלה הדברי' יותרו במאמר אחד. כי כבר נאמר מה הם התענוגים הטובי' בהחלט. וכי אין כל התענוגי' טובי'. אשר אינם טובי' בהחלט ירדפו אחריהם כמאמר הנערי' והבהמות ומאלה יברח הנבון אשר הם גשמיי' כתאוה ועצב. וכאלה הם תענוגי'. והמעדיף בהם הוא בלתי ישר ומאלה יברח הישר כי תענוגי' אחריי' יהיה לישרים. אמנם יען כי הכל מודי' כי העצב הוא רע וראוי לברוח ממנו והוא ב' מינים האחד הוא בהחלט והב' רע בענין מה אשר יזיק לטוב. אשר הוא ראוי לברוח ממנו (נ"א ב' פנים מנגד לטוב הא') והוא רע בהחלט

אינו הויה ולא עם הוי' : אשר היא הוי' מוחשת . כי לפי האמור לא תקרי הנא' בהיות' מוחשת עדי' בהיותה : אבל יותר . אבל ראוי לקראה גם פועל קנין . ר"ל על שם קנין הנפשי שנגמר בסוף הויה' שאינה' או לא הוי' ולא מוחש : נשים בלתי מונע · ר"ל שפעולת הנפש' בלתי נמנעת מבעליה עוד : ירצה לקצת אנשים אשר ירא' קצת שהעונג הוא עצם הטוב' . אלא להיות שהעונג הוא אצל הדבר שהו' עצם הטוב · והכ' שכנו שפועל העונג הוא עצם הטוב' מה שאין הענין כן כי העונג והטוב הוא אחרי ההוי' ר"ל בסופה כאמור ככ"ל פי' זה הפי' והר"שם פי' באופן אחר . ויעוין במחיפי לעשירי מזה : אמנם אמרם אשר התענוגים רעים . ישנו להסיר הספק המספק ואומר שהתענוגים רעים בהיות שקצתם מביאים חולי לבעליהם . והוי' משיב לומר שעל זה הדרך יוכל לומר שגם הבלתי מענגים כי אם מרפאים והם מהטוב המועיל לא מהערב לטעמו . גם המה יזיקו מצד מה כמו לאון כי קנתם בכסף מלא ימנו לבעליהם : ועי"ז הדרך . וכמה כולם שניהם ר"ל טוב הרוחני שהוא הענין וטוב הגשמי שניהם מצד אחר . זה משנ"י הגוף וזה ממעיט ההון : אבל אינם רעים . אך באמת אינם רעים בעבור זה אחר שבעצמם עצמם טובים הם . זה לטעמו וזה לאחר און . אבל הרעה נמשכת אחריהם לדבר אחר . ועכ"ז לא ינצל הרע לשר מצד אחר לטוב אשר בעצמו עצמו . כמו שעיון החכמה הוא טוב בבחינת עצמו אף כי ירע לבריאות כאמרם ז"ל שבקראת תוסי' בעבור שמחשת כח המשכיל : ולא לקנין . אך אין שום הנאה מזקת לקנין הנפשי ולמד' ההי' אשר בם מהי' ההנא' . אך יתכן שיזיק לדברים אחרים : כי העונג אשר לעיון . בהיות שהמכוון מן העיון להתענג על ה' הוא זה נאמר על מכונו

בלי היזק עכ"ש וכן הוא הדין באשר התענוגים למיניהם : לא יהי' העונג פועל מלאכ' : עוד יור' דעה שאין התענוגים רעים בעבור שנמשך מהם רע באיזו' לד הבלתי מכוון . וזה בהיות שכל עונג נמשך לבעליו מאיזו' מלאכי המכנת אותה כמו המרקחת לרוקח והמטעמים לטבח . והמבואר שכל מלאכ' תתן עמל ועצב לבעלי' . ועכ"ז לא יחשב הרע בעונג עצמו כ"א בהכנ' . וככ' כאמר בכל רע אשר בשום לד בכל עונג שלא לעונג יחשב הרע ההו' : אמנם הישר. אולם הספקות הנ' המספקות ואומרות שלא יתכן היות ההנאות טובות בהיות שהישר יתרחק מהן והנבון רוצה לחיות בלי שאו' המעצבת אותו · והנערים והבהמות ירדפו אחרי ההנאות . כל אלה יותרו בהתר' אחת . והוי' בהיות שכבר אמרנו שהתענוגים פי שנים להם בטוב . א' טוב מוחלט ר"ל השכלי והטוב לכל אדם שהו' עונג המושכלות שהו' אושר כל אדם וטוב שלימותו האמיתי אין בו עצב ושינוי ומותרות ר"ל לא יניקתו כאב המתאו' כמו בשא' התענוגי' שכאב המתאוה יעיר את בעליו להתענג בהם . ולא ישתנה אחר המילוי ממנו כמו באשר התאוות שאחר ישבע ממתקים יתאו מרים· ומותרות העיון אינם רעים כמו מותרות שאר התענוגים . ב' הטוב הבלתי מוחלט ר"ל הטוב הגשמי הבלתי שוה לכל נפש ויש בו עצב ושינוי ומותרות . אשר אלה איפו ר"ל הטובות אשר מהמין הב' יקחום הישרים כפי האמצעי ויברחו מהמותרות והנערים ירדפו אחר המותרות : כי תענוגים אחרי' . אם בעין או באיכות כאמור : כי הכל מודים . הוכח יוכיח שהעונג והטוב הם דבר אחד הפך הדעת הא' האומרת בפ' הקודם שאין שום הנא' טוב לא בעצם ולא במקרה . וזה כי המבואר שהעצב הוא הפך העונג . והנה הכל יודו שהעצב הוא ענין רע ·

והמבואר

הם נמשכים לתנועות ולהויות . והדעות בעצמם הם בהחלט רעות (נ"א ויש מהם רעות לקצת) אבל לקצת אדם אינם כן כי אם נבחרות לו . אמנם קצת גם לא לזה כ"א בזמן ידוע ולפי המעט . גם לא יהיו טובות ולא הנאות ולא נבחרות אבל הם נראים כן עם העצב ובעבור רפואה כמו לחולים . עוד יען כי מהטובים מהם פעל מהם קנין . ואשר במקרה ישימו קנין בלתי טבעי הם תענוגים כי אמנם יהיו בתאוות אשר בקנין הוא חסר ובלתי שלם . הטבעי כי אמנם יהיו תענוגים בבלתי עצב ובתאוה כמו העיון בפעולות כשלא יהיה הטבע חסר. או יהיה מתוקן . כי אשר הוא מתוקן בהחלט הוא מתענג כראוי . אמנם אשר הוא מלא הוא שמה בדברים החדים והמרים אשר אין מהם עונג אצל הטבע . וגם לא יעשה עונג בהחלט . וע"כ לא יהיה עונג . כי אשר הדברים העושים עונג הם נערכים זה לזה וכן התענוגים הבאים מהם . עוד אינו הכרחי שיהיה דבר אחד יותר טוב כמו שאמרו קצת כי הוא תכלית ההויה . כי אינם הויות ולא כלם עם ההויה . אבל פעולות ותכלית ולא יקרו לנפעלים כי אם למשתמשים מהם ולכן לא יהיה דבר אחד מחלקי כל תענוג כ"א מאשר מביאים אל השלימות הטבעי ועל כן

לא

הרקמים ויש באכזריות יש בעיון ויש באיזה פעול' ידועה : לתנועות ולהויות · העונג נמשך לפי שינוי הדברים ההווים ומתחדשים לשעתם ר"ל אם יתהוה איזה ציור נאה ישענג למראה עינו . ואם איזה קול נגינה יתענג למשמע אזנו : והרעות בעצמם . גם הרעות יחלקו למינים שונים יש מהם רעות מוחלטות לכל אדם כמו הרעבון והחולי ויש רעות לקצת וטובות לקצת כמו מאכל המשלשל שהוא רע לבעל השלשול וטוב לנעצר : אמנם קצת וקצת הרעות לא יהיו טובות לשום אדם כי אם לפרקים מעטים ואף גם זאת לא יהיו הנאו' טובו' בטעם כ"א יהיו נראים כטוב. כמו הטוב המועיל לאחר זמן מה ואם הוא רע ומר לשעתו כמו שתי' הרפואה הנלקחי' לשעתם בעלם . והנה מזה יראה כי יש שם הנאות טובות רבות למיניהן . וזה סתירה לשני בעלי הסברות אשר בפ' הקודם א' האומרת שאין שום הנאה טובה ב' האומרת שהרעות הם רבות : עוד יען . יחלוק הטובות ועונג ההנאות לב' מינים א' טוב ועונג טבעי והוא זה עונג רוחני . הנמשך לעוין מעיונו שהוא טבעי לנפש האדם כפי הגדל מהותו מב"ח . ב' עונג מקרה והוא זה עונג חמרי הנמשך לכל מתענג באיזה מוחש ממוחשיו החמשה . והנה נבדלי' זה מזה בענין העצב והתאוה ר"ל החמריים באי' לבעליהם אחרי התעצבם ותאותם להשיגם לכן יכונו בשם מקרה כי יצריכו עצבון בעליה' וקליי' לעת שיקר מקריהם כאמור בפ' שאח"ז ד"ה אמנם אומר במקרה אשר הם מרפאים כו' . משא"כ העיוני והטבעי שלא יתעצב בעליו להשיגו · וזה אמרו : מהם פעל · ר"ל העונג הנמשך לאדם מהעיון בשלימות פועל ה' ומעשהו · ומהם קנין הוא העונג החמרי הנמשך לבעליו מקנין אחד המוחשים אשר במקרה לשעתו ירפא עצבון בעליו כאמור : בלתי טבעי הם . התענוגים הבלתי טבעיים הם הבאים אחר התאוה והעצבון להשיגם והם החמריים : הטבעי כי אמנם · אמנם הטבעיי' הם התענוגים הרוחניים הנמשכים מהעיון בפועל

ה' השלם והם באים לבעליהם בלי עצבון ותאוה להשיגם כאמור : כשלא יהיה הטבע חסר . הטבעי נקרא העונג אשר לא יחסר לבעליו עונג אחר אחרי השיגו אותו או שבעליו יהי' מתוקן ר"ל מושלם בו : כי אשר מתוקן . כי השלם בהחלט מתענג על שלימותו כראוי ולא יתאוה לעונג אחר : אמנם אשר הוא מלא . משא"כ העונג החמרי שלא יתן שלימות מתוקן ותכלית לבעליו יען כאשר ימלא' תאותו בעונג אחד יתאוה לעונג אחר מתנגד לו ומתעצב אליו ככתוב ואחרית' שמח' תוגה : אשר אין מהם עונג . בבחי' עצמם כי אין איש מתענג במאכלים מרים בלי מילוי מקדם : וגם לא יעש' · המאכל החד והמר לא יעש' עונג לבעליו בשתם כ"א למלא' : וע"כ לא יהי' עונג . הנה זה יורה שאין עונג אמיתי בהם . כי כערך העוש' העונג כן ערך העונג הנמשך ממנו . ואם העוש' העונג איננו נחשב למאומה . הנה כמוהו העונג הנמשך ממנו ומבואר א"כ מזה שהמין האחד מהעונג והוא העונג והנא' הרוחנית הוא זה יגלה לאיות טוב משובח וזה סותר לסברי' הב' האמורה בפ' הקודם האומרת שאין שום הנאה משובחת : עוד אינו הכרחי שיהי' ד"א יותר טוב . ישוב להתיר הספק אשר סיפק המספק בפרק הקודם מבחי' ההוי' באמרו שכל ההנאות הם הויות והתכלית איננו הוי' א"כ אין ההנאות טובות . ואומר שאין הכרח היות שם דבר היותר טוב מכל ההנאות אשר יהי' תכלית ולא הוי' . כי כל ההנאות אינם התחלות ההויות ולא עם ההויות ר"ל עת ההתהוות ההנא' בשוי' הדרגית : אבל פעולות ותכלית . אבל כל הנא' היא פעולת ההוי' ותכלית הוית' הוא העונג והטוב לא ראשית ההנא' ואמצעות' כי אם תכלית' וסופ' · ולא יקרו לנפעלים . ולא יקר העונג למתפעלים בהנא' בעת התפעלות כ"א לאשר כבר השתמשו בו ר"ל באחרית ההוי' : ולכן לא יהי' ד"א מחלקי כל תענוג . ולכן לא יהיו כל חלקי ההנא' תענוג כ"א החלק ממנו המבי' אל השלימות הטבעי ר"ל תכלית' וסופ' . וזה החלק

איננו

וע"כ בלשון יון גזרו לאושר שם משמחה. יראה קצת כי אין שום הנאה טוב לא בעצם ולא במקרה. כי לא יהיה לו דבר אחד טוב והנאה. וקצת יאמרו כי קצת ההנאות טובות אבל הרעות הם רבות . עוד יש לדעת שלישית כי גם אם תהיה כל הנאה טובה . לא יקרה שתהיה כל הנאה משובחת . אמנם אין הנאה אחת טובה יען כי כל הנאה הויה והיא בטבע המרגיש . ואין הויה אחת בתכלית . כמו שלא יהיה א' בית . והטוב הוא התכלית . עוד הישר הוא בורח מן ההנאות עוד הנבון לא ירדוף אחר העצב ולא אחר ההנאה . עוד ההנאות ישחיתו הנבון וכל אשר יוסיפו ישחיתו . ראיה לזה הניאוף כי הרגיל בו לא יבין דבר . עוד אין שום מלאכה להנאה . וכל פועל טוב הוא מאיזה מלאכה. עוד הנערים והבהמות ירדפו אחר ההנאות . אמנם עוד לזה אין כל ההנאות טובות כי מהם מגונות ומהם ששמועתן רעה ופעמים מזיקות כי קצת ההנאות מביאות אל חולי אשר אין ההנאה דבר נבחר יען אינה תכלית כי אם ההויה.

הנה אלה הדברים הנאמרים בזה :

פרק יד

אמנם אשר לא יקרה בעבור זה שלא יהיה טוב ולא נבחר הוא גלוי מאלה הדברים. ראשונה אמנם טוב הוא ב' מינים : אחד מהם הוא טוב בהחלט . והאחר הוא שוה אצל אדם. והם נמשכים אחר הטבע (ג"ח והקנין) . כי הם

פירוש

אושר המושג לפי מדע המדינית . ענינו שמחה מעידים עם ההנאה כשמות אשר קראו להן בלשון יון : ירצה קצת . יעיר על הדעות השונות אשר בזו החקירה אשר להם שם בשלמה . א' יאמרו שאין הנאה ר"ל שהתענגות במותרות טובה לא בעצם ולא במקרה ר"ל לא לפי המשכיל ולא לפי המרגיש לשעתה : כי לא יהי' לו ד"א טוב . וזה כי הטוב וההנאה הם שני דברים משונים בגדר כמו שיבואר במופת אחריו' והשני' בגדר לא יתכן להיות אחד : וקצת יאמרו . הדעת הב' היא האומרת כי לא רבים מהם טובי' ויותר מהם רעי' : עוד יש . הדעת השלישית אמריה תאמר שכל הנאה טובה ר"ל עריבה לשעתה אך איננה משובחת ר"ל איננה מועלת לזמן רב : אמנם אין הנאה א' טובה . יעיר במופת אמיתת הדעת הראשונה שאומרת שאין שום הנאה טובה . וזה בהיות שכל הנאה היא הויה זמנית ר"ל אם דבר ההנאה לפועל נשינוי הדרגי . וכל עוד שלא ישלם נאמר לפועל שם מקום למציאות טוב הגמור האמת בקנא שהנאה התכליתים אשר הוא שינוי פתאומי . א"כ נמצא שהי' ההנאה שתביא אל התכלית והטוב . והמביא איננו ענין המושג כמו שאין כל אל"ף בית . ומבואר א"כ שאין שום הנאה וטוב ר"ל התכלית דבר אחד . והרמ"ש קרא לבי"ת בית דירה ומש"כ הוא הנכון : עוד הישר . עוד ראיה שאין הנאה ענין הטוב בהיות שכל ישר וטוב בורח מן ההנאה וכל שנשוג שהוא אך למותר בטבעו וזה נמצור שאיננו טוב : עוד הנבון . עוד ראיה ג' שכל נבון המנקה בתבנתו השגת כל תכלית טוב כמבואר בגדרו (יעוין בשלישי לספי מזה) . איננו רודף להשיג הנאה או ענג כי אם יתען על נפשם איך יתנהג בם בדרך האמצעי : עוד ההנאות . עוד ראיי' ד' שמותרי ההנאות ישחיתו התבונה אשר על ידה יושג התכלית הטוב . וזה שאין יורה שההנאה ענין הטוב . אדרבה היא הפכו כאמור : עוד אין שום מלאכה . עוד ראי' ה' שאין ההנאה

והתכלית דבר אחד . הוא שכל התכליות והטובות מושגות במלאכה כמו השגת תכלית טוב השכינה והדירה במלאכת בנין הבית . ואין שום מלאכה להשגת ההנא' באמת' בהדרגה לשעתה . א"כ זה השינוי אשר בין הטוב וההנא' יורה שאינם ענין אחד עכ"פ : עוד הנערי' . עוד ראי' ו' כי הנערי' אשר אינם יודעי' לבחור בטוב ירדפו אחר ההנאות תמיד א"כ אין ההנא' ענין הטוב : אמנם עוד . עוד ראי' ז' שאין כל ההנאות טובות עכ"פ . כי מהמבואר שקצתיה' רעות ומזיקות ומהם מגונות כמי הניאוף אשר יסבב חלי בושת לבעליו כאשר ישמע . וכמו רוב אכילת שמני' וממתקים אשר תסבב חולי מעים לבעליו . וכל זה יורה שאין ההנא' דבר נבחר בשכל כמו התכלית שהשגתו הוא בחיר' שכלית א"כ אין ההנא' והטוב שהוא התכלית ענין אחד, אבל ההנא' היא רק הויה ומשא"כ התכלית כאמור :

פרק יד אמנם אשר לא יקרה . אולם אשר לא יתחייב מהטענות האמורים בקוד' שלא יהיו ההנאות טוב ונבחר . הוא מבואר מאל' הדברים אשר נאמר בזה : ראשונה . ראשיי ההנאו' הוא שכל הטובות נחלקות לב' מינים : א' הוא טוב שהוא ר"ל כללי הטוב לכל אדם ובכל זמן . ב' הוא טוב חלקי ר"ל שאיננו טוב לכל ב"א כ"א לקצת . וזה המין הב' לו שם בשלם מחלוקת א' הטוב לאיש בכל זמן כמו המאכלים הקלים והמשת' היין לאיש מלומן . ב' שהוא הטוב לו לפרקי' לא בכל עת כמו רקיחת סמים לאיש מחוסם . ג' הוא טוב רפואי הנותן ארוכה ומרפא לחולה . ומספר כלם ד' שהם טוב כללי . טוב חלקי . טוב זמני טוב רפואי : שוה אצל אדם . יש לו שוה וערך טוב אצל אדם מיוחד לא אצל כלם : והם נמשכי' אחר הטבע . לפי שינוי טבע ומזג כל אדם ולפי קנין המדה המוטבע בנפשו יש מי שיתענג במטעמי' חמוצים ויש בייניים או במתוקים . וככה בתענוגי המדות המוטבעות בנפש יש מי שיתענג במדת הרחמים

כפי השכל הם קרובים אמנם יבדלו כפי הבחירה · כי אמנם אינו יודע ומשגיח כ"א במו ישן ושכור . אמנם הוא רוצה ויודע מצד אחר אשר הוא עושה ולמה . אמנם אינו רשע כי הבחירה הנא חסר והוא חצי רע לא רשע כי הוא אינו אורב אבל אמנם הוא אינו נשאר עומד על הדברים אשר הוא נועץ . אמנם בעל המרה השחורה לא יהיה נועץ כלל · התוטא דומה למדינה אשר בה כל הדברים ההכרחיים ובה אמנם דתות טובות ולא תרגיל באחת מהן כמו אשנגרו"רידוש אמר מחטיא כי היה רוצה המדינה אבל לא היה הושש לדתיה . הרשע הוא דומה (נ"א למדינה) אשר בה הדתות רעות ותרגיל אותם · אמנם ההוט' והכושר הם אצל הגובר על הקנינים רבים יהיה יותר עומד בצדקו מרבים . והאחד הוא פחות מאשר יוכלו רבים לעמוד אמנם נקל הוא להרפ' התוטאים אשר בעלי המרה האדומה לטבע כמו שאמר אניפוש כי המעלה ארוכה תשאר בהשקט וכשתהיה תכליתה אנשי' תהיה הטבע . כבר נאמר מהו כושר ומהו חוטא ומהו קיום ומהו רפיון ואיך יהיו קניני' אלה זה לזה :

פרק יג אמנם ראוי להשגיח בהנאה ובעצב לאשר מתפלסף

במדינית . זהו תכלית המלאכה העליונה אשר אליה יביטו אשר תחתיה . וכן נביט איזהו טוב ואיזהו רע נאמר בהחלט . עוד הכרח הוא להשגיח בהם . כי אמנם מעלות המדות והרשע שמנו אצל התאוות וההנאות. רבים אומרים כי האושר הוא עם ההנאה וע"כ

על ידם תכלית רע ורשע הוא אות על היות בעלי' מחודד : הם קרובים . המחודד והנכון שניהם משכילים הם אלא שהנכון בונה היקשיו על הקדמות צודקות לשני' שכלים טוב . והמחודד מגמתו גם תכלית רע : אמנם יבדלו . בזה יבדל הנכון והמחודד שהנכון פועל פעולותיו כפי הבחירה כשכלים אשר מגמתם הטוב . לכן לא יהי' טוב' תמידי בקנין הם טוב' . אמנם כ"כ שהמחודד שאינו פועל בבחיר' השכלי' כ"א כמו הישן והשכור שאינם פועלים בשכל כי אם בכח החידוד הכוזב אשר מגמתו גם רע לכן יתכן שיהי' טוב' תמידי : אמנם הוא רוצה . בשמת פועל ברצון שמאחר' לבד אך לא בבחירת השכל : אמנם אינו רשע . אך לא יכונה בשם רשע כמו הבלתי ישר בהיותו בלתי טוב' בבחירה תכלית מעשהו כמשהו שאומר' מות' . ובהיותו חסר הבחירה לכן הוא חצי רע (והר"שם גורס חסר במקום חסר ואינו נכון): אינו אורב . אינו עושה במרד ובמעל כמו הבלתי ישר . רק שאינו נבון לכובש את יצרו ולהקים דבר השכל אשר נוצץ בו מרם יפות בחידוד : בעל המרה השחור' . רומז אל שכמה' העוש' מעשהו במהירות בלי עצת השכל כלל : החוט' דומ' הבלתי כובש את יצרו דומ' לפי שהו' במדינ' אשר בה מנהגים טובים והוא בלתי מתנהג במנהגים בהיותו כפוף מצד תאוותיו להתנהג בהפך . אך הבלתי ישר דומ' למדינ' שיש בה דתות ומנהגים רעים ומרגיל את עצמו בם כן הוא הבלתי ישר הוא בעל דעות כוזבות ואומר מותר : אמנם החוט' . עד כאן דבר מהחוט' בדרך אל הבלתי ישר ועת' ידבר בדרך החוט' אל הכוש' ואמר כן הם אצל הגבורת לגבור על יצרם ולהרבות קניני' נפשיים : יהיה יותר עומד . הכשר עומד קיים בצדקו יותר מרבים : והאחד . החוט' הוא בלתי כובש את יצרו ועובר על מה שרבים יכולים לעמוד בם : נקל הוא להרפא . יותר קל הוא לרפוא' בבעל שמרה האדומה החוטא בעבור התגברות

תאוותיו ומום טבעו . ולרפואה החולה בטבעו ר"ל הבלתי ישר האומר מותר · וזה כי החוטא ילדו תקפו וכשישקוט תשוקתו ירפא אך הבלתי ישר אינו יודע שהוא חולה ואינו דורש רפאות תעלה כלל כמו שקדם (בח' לזה המאמר) : כי המעלה ארוכ' שמעלה רפואה לנפשו תשאר הרפואה כל עוד שישקוט הנפש מהתיית התשוקה : וכשתהי' תכלית' אנשי' . אולם כאשר תהיה המחלה קבועית ר"ל אלי רע כמו שהוא תכלית הבלתי ישר שאומר מותר אז תהיה המחלה טבעית לא תסור מבעלי' כי הוא טבע קיים בו · כבר נאמר . כבר התבארו בזה גדרי הכושר והחוטא כו' : פרק יג אמנם ראוי להשגיח . אחר שביאר גדרי הכשר והחוטא והקיים והרפא והישר והבלתי ישר . ראה כי טוב הוא לבאר טוב ורע ההנא' והעצב בכלל ובפרט ר"ל לדעת אם טובים הם התענוגים שהם קצה היתרון על האמצעי וכן אם רעים הם כל העצבים שהם קצה הפחות מן האמצעי . יען הם המה מקני הכושר והחוטא וכו' האמורים ולפיכך יתוארו בתארי' האמורים ואמר שראוי לכל מתפלסף ומתחכם בחכמה המדינית לשום עין השגחתו על גדרי ההנאה והעצב בכלל ובפרט . ר"ל לדעת מה הנה ההנאה והעצב ואי זה מהן טובות ואיזה מהן רעות שנאמרים בהחלט ובמה . יען כי ההנאה והעצב הם תכלית העליון בזו החכמה אשר שאר השכליות הם תחתיו : עוד הכרח הוא . לא זה לבד שראוי לעיין בם כאמור . אבל גם מוכרח הוא לעיין בם בהיות שזו החכמה ר"ל המדיניות תחקור על מעלות המדות ופחיתותן כמו שקדם בראש הספר . ושם נאמר כי הם אצל ההנאות והעצבים ר"ל לפיהן יבחנו המעלות והפחיתות . ואם כן איפה כל עויין במדינית מוכרח הוא לעיין בהנאות ועצבי' לדעת הרעות והטובות מהן : רבים אומרים . יהיה הנאה אשה הוא שנגד שאומר

פולית"יקו אשר נקלאמ"מוש אם עשה לדגאתו אשר עומד בדבורו כי עשה לטוב לאמר אמת. ואם נפתח מאולי"שיש לאמר שקר. כי אמנם לא כל פועל להגאתו הוא רשע או חוטא כ"א העושה בעבור דבר מגונה :

פרק יב אמנם

יען אשר יש אשר הוא כן אשר הוא שמח מדברים גשמיים פחות מן הראוי ולא ישאר בדבר נכון הנה כזה הוא חוטא אמצעי הוא כשר. ויש חוטא שלא יעמוד כראוי מפני המותר. אמנם הכשר יעמוד כראוי ולא ישתנה בעבור דבר אחר. אמנם ראוי כי אם הכושר הוא טוב שיהיו ב' הקניינים המתנגדים רעים כמו שהוא גלוי. אבל בעבור היות האחד במעט ועל המעט אינו גלוי כמו שהיושר ובלתי יושר יראו שהם לבד מתנגדים וכן הכושר לחוטא אמנם יען כי לפי ההתדמו' יאמרו דברים רבים לכן הכושר כי לפי ההתדמות הוא כמו הישר. כי הכשר לא יוכל לעשות דבר בעבור הדגאות הגשמיות חוץ מן הראוי וכן הישר. אבל זה יהיה לו תאוות רעות וזה לא יהיה. וזה אמנם הוא כן שלא יתענג יותר מן הראוי. וזה אמנם היה מתענג אבל לא ינוצח. אמנם כן הם דומים החוטא ובלתי ישר כשהם בנושא אחד כי שניהם אמנם ימשכו אחר התאוות הגשמיו' אבל זה אמנם יחשוב אשר הוא ראוי אמנם זה לא כן ידמה. ולא יקרה שיהיה נבון וחוט' דבר אחד כי הנבון וטוב הם דבר אחד לפי המדות כמו שנאמר. עוד לא יהיה הנבון בידיעה לבד כי גם כאשר הוא פועל. אמנם החוטא אינו פועל. אמנם אינו נמנע היות המחודד חוטא בעבור כי לפעמים יראה הנבונים היות מחודדים אמנם החוטאים בעבור החידוד הם נבדלים מהתבונ' כפי אשר נאמר במאמרים הראשונים אמנם כפי

נדבר שבוחה כי אם להתענג בדבר המותר אלא אימה שנכנס שהם גדר הכשרים כאמרם ז"ל על פסוק מאמר שפה על הנפש. ז"ל עתיד ליתן את הדין על שציער עצמו מן היין :

פרק יב אמנם יען אשר יש. בזה הפרק יבא גבולות גדרי הכשר והחוטא' והבדליהם מהישר והבלתי ישר ומנג יבאר גדרי הנבון והמחודד עם דבר אחר (בפ' ו' לפני עזה) ואמר. יש מי שישמח במעט השעב מהמשגנים ולא שלא ידע לקחת די סיפוקו. הנה זה בקצה השפלים יאמר בהיות נעמד בקצה החסרון : ויש אחר. השמחה להתענג במותרות הוא ג"כ חוטא' יען עמד בקצה היתרון. אך השמח כדי סיפוקו כפי ערך ההכנס' והריוח שהוא מגדים. הוא זה האמצעי והכשר : ולא ישנה בעבור ד"א. לא ישנה לאחוז במותרות בעבור התאו' : כ"א הכושר. בהיות הכושר האמצעי טוב. נהכרת קצוי הפחו' והיתרון רעי' כמו בכל המדות : שאחד במעט. להיות קצה הפחות מעט ר"ל מעט עני אדם ישמחו בפחות מן הראוי להם בתענוגי' והמישורים ישמחו כאלו אינם בעליאות לכן לא יתנגדו הקצוות כי אסירא' השתנגדות בין האמצעי שהוא הישר ובין קצה היתרון : כמו שהיושר. כמו שמתנגדי היושר והבלתי יושר הם האמצעי וקצה היתרון כאמור. כן מתנגדי הכושר והבלתי כושר הם האמצעי וקצה היתרון כי קצה הפחות ר"ל הכושר יגלו למעט. בפועל מן האמצעי הוא על השמחה והיגנו גלוי כמו ביושר ובלתי יושר : כי לפי ההתדמות. בהיות שמקר' אחד לב' דברי' שמתדמי' בדבר לכך ישתוו היושר והבלתי ישר עם הכושר והחוטא' בענין ההתנגדות האמו' להיות שניהם דומים בענין הצדק והרשע : כי הכשר. להיות

שהכשר ר"ל הכושר יגלו והיש' בטבעו שניהם דומים עכ"פ לבלתי התענג במותרות : אבל זה. הכש' הכושר יגלו יש לו תאוות אך לא יוציא מילכו. אך הישר אין לו תאו' למו רעות. והנד הפו' בשניהם שלא יתענגו במותרות עכ"פ : אמנם כן הם דומים. וכמו כן ידמו השניהם זה לזה ר"ל שידמו החוט' והבלתי ישר כי הנד הפו' שבהם ששניהם נמשכים אחרי התאוות הבלתי ראויות. אך יבדלו זה מזה בענין מחשבתם החוט' יחשוב שעושה עול ורשע אלא שאינו יכול להתגב' על יצרו. והבלתי ישר חושב מוס' : ולא יקר'. ר"ל לא יקרה שיהי' בתמידות להיקרי' חוט' בקנין השם אבל אם יחטי' לפעמים מפני יצרו התקפו ישוב מיד כאמר' ז"ל ת"ח שעבר עבירה אל תהרה' אחריו כי ודאי עשה תשובה ואתי' כתאת' הקר"אם במקום שיש שם שכל לא יעמוד החטא : כי הנבון וטוב הם ד"א. יעוין מ"שכ בשלישי לספרי מזה. כי שם נאמר שהנבון הוא המוחזק עלה להשיג התכלית הטוב בכל פעולו' והמחודד הוא היועץ בשכל חריף להשיג התכלית המבוקש בכל פעולה מאפס בחינה אם טובה או רעה : כ"ש הוא פועל. כבר ביא' (בשלישי לספרי ובמ"ז מזה) שהתבונה היא אצל הנפעלים ר"ל שיפעול כפי מה שתחייב התבונה : החוט' אינו פועל. ר"ל אינו פועל כפי מה שתגזור התבונ' האנושית כי אם כפי החידוד כאמור אחריו התאוה כתבונה : היות שמחודד חוט'. ר"ל כאש' יועץ בשכל להשיג איזה תכלית רע : כי לפעמים יראה. הרבה פעמים יתעו ב"א בל ידעו הבדל בין נבוני' למחודדים יעוין ביאורם לתשיעי מספרי לזה : אמנם החוטאים. ובאמת יבדלו זה מזה בקצ' ר"ל העני' אשר יוסב על ידם תכלית טוב ולדק ראי' על היות בעלי' נבון. אולם אשר יוסב

על

שלשתן כאמור . ויושר במקרה בהיות הסכמ' אחת בין השכל והמעשה לבד אך לא בדת ובמציאות . ועל פי זאת ההנחה יאמר : אם במקרה . ר"ל אם ילקח היושר והאמת במקרה הנה הוא בכל דבר מעשה המסכי' עם השכל מאפס בחינה בדת ומציאות. ויהי' א"כ הכשר הוא העושה כפי העולה על שכלו . אם באמת ואם בשקר כפי הדת והמציאות. והחוטא הוא העושה מעשהו נגד העולה על שכלו אף שהוא אמת ויושר כפי הדת והמציאות : אמנם כפי עצמו . אך אם ילקח היושר כפי העצם ר"ל כפי האמת יהי' הכשר הוא השום' מעשהו בהסכמ' עם הבחירה השכלית אשר כפי הדת . והחוטא הוא הסותר במעשהו בחירתו השכלית המסכמת עם הדת : זה עומד . הכשר עומד קיים בבחירת שכלו . והחוטא בלתי קיים לעשות כפי אשר יגזור שכלו כי יצרו תקפו : בעבור זה יבחר . זה הכשר בעבור אמונתו בשכלו שהוא האמת על כן יבחר ללכת אחריו : אמנם כפי המקרה . אך לפעמים יקר מקרהו ללכת אחרי שכלו בשקר והוא כאשר יגזור השכל דבר אשר לא כדת : כאמר פשוט . אנחנו כאומר בעצם כשר וחוטא כפי העצם ר"ל בבחינת האמת : ואשר הוא כפי ד"א . אך אם נאמר כשר וחוטא בבחינת דבר אחר שהוא זולת האמת ועל כדרך יהי' זה הדבר האחר הסבר' השכלית לבד באפס בחינה אל האמת . אז יהיו כשר וחוט' במקרה כאשר : זה עומד . הכשר עומד קיים במעשהו כפי סברתו . והחוט' עובר ר"ל מעשהו סותר את סברתו : כן יהי' באמת . כמו שהכשר המקרי עומד בסברתו והחוט' המקרי עובר כאמור . כן האמתיים קיימים ועוברים . ומן מול' הדברים תשכיל שהחוטאים המקריים יתכן היותם כשרים באמת והפך זה הכשרים המקריים יתכן היותם חוטאים באמת . וזה כאשר יעלו על לבבם סברות אשר לא כדת האמת שאז יהי' החוט' כשר במעשה והכשר חוט' במעש' . וכמוהו רבים כעת : אמנם קצת העומדים בסברתם . אחרי אשר ביאר גדרי הכשר והחוט' אשר מהם עצמיים ומהם מקריים ביאר עוד כי בבחינת מעשי בני האדם אל סברותיהם יחלקו לג' מינים . א' הם עזים וקשי עורף ר"ל

ישרה . זה עומד . וזה אמנם בלתי עומד כי אם זה בעבור זה יבחר והלך אחריו אמנם כפי המקרה השקר . אמנם נאמר פשוט אשר הוא כפי עצמו . ואשר הוא כפי דבר אחר הוא במקרה . וע"כ יהיה אשר בסברא זה אמנם עומד וזה אמנם יעמיד (נ"א יעבור) ואמנם כן יהיה באמת . אמנם קצת הם העומדים בסברתם והם הנקראים עזים כי הם קשים להתפעל ולא בקל ישתנו . והם בקצת דומי' לכשרי' כמו המפזר (נ"א הדומה לנדיב) והנמכר לסכנות לבוטח . אבל הם מתחלפים בדברים רבים . וזה כי אמנם לא השתנה בעבור ההפעלות ובעבור החמדה הכשר כי בקל יתעורר אם יקרה , וזהו כשרה אמנם זה לא ישוב מפני כל כי הוא אחוז בחמדה ורבים יובאו אל התאוות . אמנם יהיו אחרים כמו פראים במדבר בלתי לומדי' הדרים (נ"א עמודים הדרים) הם פראים בעבור העונג והעצב . ולא ישתנו כאשר יגערו בם . ויתעצבו אם ימצאו הדברים אשר שמו תכליתם חילים וע"כ יותר דומי' לחוטא . מאשר לכשרים . אמנם יהיו קצת אשר לא יעמדו בדברים הנראים לא בעבור חטא . כמו שאמר שושפו"קילום בעבור פולימו"קו

העומדים על דעתם וסברתם לעשות ככל אשר יזמו שהו' זה דרך ישרה . ולא ישובו מפני כל מוכיח על פניהם כי שקר יזמו וכי דרכם נשחתה והם לא ישתנו ממעשיהם ולא יתפעלו לדברי המוכיח בהשכל על פניהם דרכם הנשחתה . ותמדם זו שעושים כפי המתחייב לסברתם ידמו לכשרים . אך יעברו הגבול האמצעי והשוואתם לכשרים ידמה להשוואות המפזר אל הנדיב והנמכר לסכנתו אל הגבור הבוטח בגבורתו . שגם אלה עברו הגבול האמצעי : אבל הם מתחלפים . אך באמת משתני' הם העזי' מהכשרי' בשנויים רבים : וזה כי . וזה כי אם לא ישתנה הכשר כמו העז עכ"ז אינם שוים בסבות . וזה כי שינוי הכשר . סבתו העדר התפעלותו אל התאוות המניעת' אותו לפעו' בשכלו והעד : כי בקל יתעורר אם יקרה. ר"ל אם יקר מקרהו טענה לכזב על פניו סברתו אזי יתעורר לבטל סברתו ולהודות על האמת . אך לא יתעורר אל החמודות . וזהו מדת הכשר : אמנם זה . אולם העז והקשה עורף לא ישוב מסברתו מפני כל טענה המתנגדת לסברתו כ"א סבת העדר שינויו הוא להיותו אחוז ודבוק אל החמדה המפתה שכלו לעזור הסבת החמדה ההי' בסבר' בדויה . עד שרבים יוצאו בהכרח להתענג בתאוות לפי הנמשך מהסבר' ההי' . והנה לפ"ז הכשר והעז משתנים בסבות עם היותם דומים בפעל : אמנם יהיו אחרים . המין הב' הם כמו פראים וחיתו יער אשר בהררי טרף אשר אין נפשם ולבם כי אם להתענג בכל עונג חמרי ולא תחת גערה בהם למען ישתנו ממעשיהם הרעים . ואלה אינם בעלי סבר' כ"א בלי השכל כפראים ירדפו אחרי התענוגים : ויתעצבו . יקרה להם עצב אם יודע להם שתכלית מעשיהם הוא חולי ומכאוב ר"ל הבל ואין בו מועיל : וע"כ יותר דומים . לכן ידמו במעשיהם הרעים לחוטאים הממרים את שכלם ולכשרים הבלתי ממרים . כי אלו לא במרד ובמעל בשכל יעשו מעשיהם כאמור . אך הכל הולך אחר המעשה לכן ידמו יותר אל החוטאים אשר יצרם תקפם להתענג בכל תענוג כמוהם : אמנם יהיו קצת . המין הג' הם העושים מעשיהם נגד שכלם אך לא במרד ובמעל להתענג

בדבר

שכם השוטה שעשה שוטה : אמנם הנה זה . כי עשה תשובה . וזה טעם שעיכות ברכת הסטונה
הנה שהוא רודף אחר המותרות לא בעבור האמינו לתיקון הדעת : והאחר . והאחר המתנגד לטוב'
שהם מודים כי אם בעבור שילדו תקפו : וזה הבלתי כובש הוא הכובש את ילדו ושעמד בצדקו
אמנם . אך הרשע רודף אחר המותרות כמו הקופא ולא יעבור על האיסור : גלוי הוא . שבואר הוא
שאמור בעבור האמינו שכן היא המדה הישרה : שהגבורה וכבישת היצר הוא קנין טוב בנפש אך

שוטים. והמי"לוסיו' אינם שוטים. החוטאי' אינם בלתי צדיקים אבל הם עושים בלתי צדק. אמנם הנה זה ילך אחר התאוות הגשמיות יותר מהראוי. לא בעבור שהוא מתעורר ללכת אחריהם בעבור שהם טובים וזה אמנם מתעורר בהאמינו כי הם כן אשר ראוי ללכת אחריהם · אמנם הראשון הוא מהרה יעביר אבל זה לא. כי המעלה והרשע הם התחלה. זה ישחית. אמנם זה יושיע: אמנם ההתחלה אשר התכלי' אשו' בעבורו הוא מונח: הוא כמו בלמודיות. כי לא ימצא שום טעם מספיק להתחלות. ולא הנה כ"א מעלה או טבעית או קנויה בהרגל אשר הוא נפעל על יושר אצל ההתחלה בזה הוא ישר אמנם בלתי ישר מנגד לו. אמנם יהיה אחד אשר בעבור הפעלות יעבור חוץ מהדבר הישר כי הפעלות ישלוט עליו בזה אבל לא אשר יהיה מעורר כי הוא ראוי לרדוף אחר התאוו' האסורות. וזה אמנם חוטא לא בלתי ישר ולא רשע בהחלט (נ"א והאחר אשר הוא מנגד לו עומק בצדקו) ולא יעבור בעבור הפעלות גלוי הוא מזה כי זה קנין טוב אמנם האחר הוא רע:

פרק יא

אמנם האם כשר הוא אשר עומד בכל דבר ובכל בחירה. או אשר על יושר. והחוטא אמנם הוא אשר לא יעמוד בכל בחירה ובכל דבר (נ"ס או אשר על יושר) או אשר הוא בשקר בדבר ובבחירה לא על יושר כמו שהוא מסופק כבר. אם במקרה הוא בכל דבר אמנם כפי עצמו אשר בדבר אמת בבחירה ישרה

אמנם הראשון . אך הנבדל שניהם הוא הראשון ר"ל השוטא מהרה יעבור ואף שאמרנו הרשע בספקו השלום שזה שאין כן הרשע : כי המעלה והרשע . כל חוטא שהתפת' נאמר יש לו ב' התחלות ר"ל קנות השכיות אשר על פיהם יתנהג מהנגי' שוביים והם המעלה והרשע ר"ל השכל והתאוה שנקראי' בלרז"ל בשם יצ"ט ויצ"הר : זה ישחית . הרשע ישחית דרכו והמעלה יושיע לבוא מרשעו : אמנם שהתחלה . אולם שזה יותר התנהגה שהו' עם התכלית אשר כל פועל אליו ישים לנגד רוצה לומר למען השיג התכלית שהכוון : הוא מונח . בעבור הנגה התכלית שרכה הנחת מהנג היושר כאמור : הוא כמו בלמודיות . זאת ההתחלה ר"ל טעם התכלית מעשה היושר הוא בלתי נודע כמו שההתחלות הלימודיים אינם נודעים בטעם תמוהם : ולא הנה . ואמנם פה הנה אל הנהגת היושר באדם כי אם מעלת עמה המשתעת בנפש

החליסות הוא קנין רע אך נכ"ם הוא יותר מעלה מהאומר שתר כאמור :

פרק יא אמנם האם כשר אחר שכבר ביאר (בשני כזה שאמר) גדר הכשר שהו' שבלתי ממרה שכלו ושברתו כי אם כובש את ילדו להתנהג כפי אשר יורנו שכלו . ושם נאמר שגדר הטוב' הוא הפכו ר"ל אשר ילדו תקפו למרות פי שכלו ולהפר עצת הבחירה השכוניית הישרה . בא בזה הפ' להתיר ספק אחד אשר ראוי שיסופק בגדריהם והו' אם נאמר שגדר הכשר הוא שעומד והקיים בשכלו ונאמן בבחירתו השכוניים בכל דבר שעולה על שכלו אם באמת ואם בשקר ר"ל ישר או בלתי ישר . או אמר על יושר לבד ר"ל לא יקר' כשר כ"א הקיים בשכלו הישר האמיתי לא בבלתי ישר . וכענין זה הספק יסופק בגדר החוטא אם הוא הבלתי קיים בשכלו בכל דבר שעולה על רעיונו ישר או בלתי ישר . או אינו נקרא חוטא כ"א המעדה

שיפה או הנקנים בהרגל מעשה : אמר הוא נפעל . המתנהג ביושר כפי הטבע או ההרגל אל ההתחלה הוא זה היושר באדם . והמתנהג בבלתי יושר הוא בלתי ישר והו' המתנגד ליושר : אמנם יהי' או' . אך יעלו מי אשר בעבור ההפעלות והתאוה ר"ל שמסרי' היצ"הר יעבור מדרך היושר אל החטא' והעוון . וזה אמנם בעבור שילדו תקפו : אבל לא . אך לא יפעל מותר לרדוף ולהשיג התאוות האסורות : וזה אמנם . המעובר בעבור ההיפעלות נקר' חוט' בעבור שאינו כובש ילדו . אך אינו רשע ובלתי ישר שאומר מותר . ולכן יתכן שהשכל ישיבהו אל עמק טוב כי מקור השכל שבו יחזירנו למוטב כאמרם ז"ל ש"ם שעבר עבירה אין להרהר אחריו כי וודאי

שכלו היושר לא בלתי ישר . ולא יקר' טוב' המעדה שכלו הכוזב ובחירתו שלא על יושר שהי' זה הנכון באמת : מסופק כבר . בשלישי מזה המאמר : אם במקרה . ישוב להתיר הספק האמור ויניח הנחה אחת והו' שהאמת והיושר לו שם בשלשה מסכימים בהסכמה אחת שהם השכל והמעשה והדת או המליאות . ר"ל שיעשה מעשהו כפי הסכמת שכלו המסכים עם הדת או עם היושר הנאמן במליאות עד"הכ בפיך ובלבבך לעשותו · והם תלת קשרי דמהימנות' שזכרו ז"ל בזהר ר"ל אין אמת כ"א יהיו שלשת המסכימים האמורים בקשר הסכמה אחת יעוין שפת אמת תמ"כ בהערה לשורש שוא . והנה המוקר קורא שם יושר בעלם בהיות הסכמה אחת בין

שלשתן

אמנם קצת. אך קצת שהמין הב' ר"ל המתיעלים שעניינו שבר ר"ל יודעים שבר כחם ועוון נפשם
בדבר כובשים את יצרם ואינם חוטאים כי הם אשר על כן יוכלו להרפא: הרשע דומה. הבלתי
חוטאים ברוחם: כמו המקדימים. כי כמו המכינים ישר דומה לחולה חלי ארכי יען כחן אשר מנפש
את עצמם לפעול. לא יתפעלו מאחרים בעבור עד בשר יכלם. אבל החוטא דומה לחולה. אשר נפל
הכנתם: כן שמרגישים. כן אלה המתיעלים תחלה למשכב במקרי והזדמן אשר בהנהג' טוב. יתכן שיטוב
ומרגישים ברע אשר ויתרפא. וזהו ההבדל

ההפעלות. אמנם קצת כמו המקדימים להגיע עצמם אחב"ך לא יתנועעו מאחרים. כן המרגישים תחלה ומקדימים ידיעה ומעוררים עצמם בטענות לא ינוצחו מהפעלות יהיה הנאה או עצב אשר הם חדים מאד לפי החמא אשר הוא בלתי נעצב (ג"א נעלר) הוא הנקרא מעופף הם תומאים. אמנם אלה בעבור המהירות ואלה אמנם בעבור הקושי לא ייחלו אל דבר כי אם הולכים אחרי רוחם:

פרק י אמנם בלתי ישר כמו שאמרנו לא ינחם ולא באחת. כי הוא פועל בבחירה. אמנם החוטא מתנחם בכל ובעבור זה לא יהיה הספק אשר שמנו כן. זה לא יוכל להירפא וזה אמנם יוכל להרפ' הרשע דומה לחולי קשה כמו ארים"פושיש או פי"טיש אמנם החטא לחולי הנופל. זה תמידי וזה אמנם רע איננו תמידי. ובכלל אמנם החוטא והרשע אינם מסוג אחד. כי אמנם הרשע הוא נסתר אמנם החוטא אינו נסתר. מהחוטאים אמנם טובים הם נקראי' מעופפים אשר (ג"א לא) יקחו עצה מהשלישי' הנזקקים עצה ולא יעשו. כי הם מהפעלו' יותר קטן ינוצחו. ואינם בלתי מקדימים עצה כאחרים. כי זה החוט' דומה למשתברי' מהרה במעט יין והוא חלוש מרבים. גלוי הוא כי הרשע אינו החוטא. אבל אי זה יותר חזק. הנה זה בלתי בחירה (ג"א וזה) אמנם בבחירה עוד לזה אם הם מתרמים בפועל כמו שיקרא מלוד"קו למילוס"יוש שוטים

יקרה אותם מעשיהם ומעוררים טענות כנגד המתאוה. לא ינוצחו מהתאוה אסלאמעג בזה שאינן ראוי או לברוח משענג הראוי לפי היושר: אשר הם חדים. הקלים ומהירים בפעולתם כמו שער מלוטש השונה רמיה במהירות. אשר אינן שולל בו נקרא מעופף. אמנם אלה. אלה המדיטאמורי' חוטאים בעבור מהירותם לפעול בלי בקיעה אם טוב ואם רע מעשיהם: ואלה אמנם. אך המין הב' המתיעלי' אך אינם יכולים לכבוש יצרם. חוטאים בעבור קושי התאוה וחזקו אשר יגבר עליהם. ולכן לא ייחלו להשיג טוב המועיל כאשר יכבשו יצרם כי ילכו אחרי רוחם התאוה להשיג טוב הערב לנפשו:

פרק י אמנם בלתי ישר. עלת ההבדלים שלמים בין הבלתי ישר רוצה לאמר המתעקש הכופר בתורה ובין החוטא המאמין בתורה. אבל ילכו חקתו. והנה יאמר שהבדל הא' הוא שהבלתי ישר לא יתחרט בעבורו על אחת ממצות התורה בהיותו פועל בבחירה שכלית ולוקח מותר. עם כ"כ החוטא שהוא מתחרט אחרי עשותו רצון ילכו בכל אחת ממצות התורה אשר לא תעשינה: ובעבור זה. ובעבור זה ההבדל. אשר שמנו ביניהם בענין החרטה והתנחמם כאמור לכן בלי ספק ימשך עוד הבדל ב' ביניהם והוא שהבלתי ישר לא יתרפא לעולם מחלי נפשו בהיותו בריא אולם בעיניו לכן לא יבקש רפואה למחלתו. עם כ"כ החוטא שיודע מחלתו ועוותתו יתכן שיטוב ויתרפא מחליו כאמור (בס' לזה). ועל כיוצא בו יאמר הכתוב אשרי העם יודעי תרועה. והוא מטעם תרועם בשבט ברזל

הג' ביניהם: זה תמידי. שהבדל הד' הוא שמשלם הבלתי ישר דבק בנפשו דיבוק תמידי כי אומר מותר אינו שב מרעתו לעולם. עם כ"כ החוטא' שאמר שקיפת אחותו ישוב ויתנחם על רעתו ויחדל מעשותו: הוא נסתר. שהוא ופשעו נסתר ממנו ר"ל איננו יודע אם שהוא כי אומר מותר הוא ואיננו שב מידיעתו. עם כ"כ החוט' שפשעו ושגגתו אינו נסתר מנגד עיניו אך ילכו חקתו: מהמנוספים אמנם טובים הם. עוד יוסיף ידו לבאר איזה מין מהב' מיני חוטאים שהם המעופפים והמתעלים כמבואר בפרק הקודם: הם יותר טובים. ואומר שהמעופפים הם יותר טובים יען שהמתעלים מתיעצים בשכלם ויוצאו מהמחשבה בקל. עם כ"כ שהמעופפים שחוטאי' בלי עצת השכל ואינם מנוסים: כי הם מהפעליות. כי המתעלים ינוצחו מהתפעלות קטן אשר באות נפשם. עם כ"כ שהמעופפים שאינם מנוסים כמו האחרים ר"ל כמו שהמתעלים המאוחרים: כי זה החוט' דומה. כמו שהמשתכר במעט יין שהוא יותר גרוע מהמשתכר בהרבה כן הנפתה ילכו בדבר קטן יותר גרוע מהנפתה לדבר גדול. עם כ"כ הבלתי נפתה כלל רק עושה מעשה במהירות: גלוי הוא. עוד יורה ההבדלים בין הרשע שאומר מותר ובין החוט' הבלתי כי גם ילכו האחורי' בראש הס'. ואומר שאומר הוא שהרשע והחוטא אינם ממין אחד והיותר חזק ברשע הוא הרשע הבלתי ישר בגמירי שכלו: עוד לזה. עוד ראיה אל האמור שהחוטאי' הם יותר טובים מהרשעים. הוא שהחוטאים אינם רשעים בלב כי נפשם לא כן ידמה ולבבו יכיר חטאו אבל עושה מעשה הרשעים. והם דומים

לאכם

בדבר. ולא ינוצח אבל הוא נוצח. ובעבור זה יותר נבחר הוא הכושר מהקיום. אמנם הגורע בדברים אשר רבים יוכלו ויעמדו (נגדו) הנה זה רפה ומעונג. כי העונג הוא קצת רפיון. כי אשר יסחוב בגדו בעבור אשר לא ייגע להרימו כי זה לא (נ"א לו) עצב. תהיה לו יגיעה אחרת. כי אם אינו דל דומה לדל. וכזה תהיה אצל הכושר והחוטא אין פלא אם אחד ינוצח מן הדברי' החזקים מההנאות העודפות או מהעצבים. אבל ראוי להענישו אם ינסה לעמוד כמו שאמר תרוק"טוש הפילו"סוף שהיה מוכה מהפתן רצה לעצור הבכי ולא יכול: וכן קרה לאשה אשר הכה אות' האמעה. וכן המנסים לעצור השחוק. ואחר יבאב לו פתאום. כמו שקרה לארשנו"פוס. אבל הוא חוטא ורפה אשר ינוצח מהדברים אשר רבים יוכלו לסבול והוא לא יוכל לעמוד. ולא יהיה זה בעבור טבע משפחתו או מפני חולה כמו שקרה למלכו שיטיא רפיון מהמשפחה. וכמו שהנשים מרוחקות מהאנשים:

פרק ט יראה לקצת כי המשחק בקוביא בלתי ישר (נ"א בלתי כשר).

אמנם הוא רפה כי השחוק הוא הנחה ומנוחה. כי אמנם יבקש העדפה המשחק בקוביא. החוטאים מהם יקרא מעופף ומהם חולשה. אלה אמנם יקחו עצה לא ישארו בדברים אשר לקחו עצה בעבור ההפעלות

ומה יתבאר שהכם כפי מה שהקדמנו: ובעבור זה יותר כשר. לכן יהיה יתרון מעלה למדת הכושר בהיותו גבור מושל ברוחו שהתאוה כי התאוה יש גדל ידה להשים לב בעליה ללכת אחריה אשר כל כך אין החוטא בתאוה מגונה כמו החוטא בלי תאוה כמו שקדם. ומש"כ שקיים ושומר כל דברים שהעצבים שאין לו זה שמעלה לכן איננו כשר כמוהו: אמנם הגורע. רוצה לבאר גדר ומהות הרפה שאומר שלא כל שמתרפים לסבול הדברים המעצבים נקראים רפים. כי אם המתרפה מסבול מה שרבים יסבלוהו: כי אשר יסחוב. משל על המתרפה בדבר שרבים יסבלוהו כמו הסוחב בגדיו והמרפה בעבור שאיננו סובל עצב ההרמ' והיגיעה' הנה זה נקרא רפה בעבור שרבים יסבלו יגיעת הרמת הבגדים: ותהי' לו יגיעה אחרת לנקותם מהטנוף. וידמה לדל שלובש בגדים מטונפים: וכזה תהיה אצל הכושר. ר"ל שלא כל המושלים והשלמור בתאוות נפש' נקראים כשרים וישרים. וכן לא כל הבלתי מושלי' נקראים חוטאים. כ"א המושלים לעמוד בתאוה שרבים יעמדו נפשם ממנה כזה נקרא המושל כשר והבלתי מושל נקרא חוטא. אך המושל בתאוות החזקות איננו נקרא כשר (כ"א איש אלהי) וכן הבלתי מושל בתאוות החזקות איננו נקרא חוטא בעבור זה: אין פלא. איננו דבר נפלא שינוצח האדם עד לא יוכל עמוד בנפשו לבלתי התענג בתאוה חזקה אשר תמשך אליה הנפש הרבה מאד. או לבלתי התעצב בעצבון חזק מכאיב: אבל ראוי להענישו. אדרבה כל מושל על נפשו בהמנע ממנה תאוה חזקה או לבלתי העציב בעצבון חזק קרה לנפשו או יקרה. איש כזה ראוי לעונש בהלחמו נגד הטבע אשר יסד ה' למשול על נפשו בדבר אשר אין מעמוד לה כמו שאין מעמוד לבכי לנסוכי הנחם. אף כי העצירה בדברים החזקים תזיק לבעלים כמו שתזיק עצירת השחוק החזק להכאיב פתאום. כי לא תוהו ברא ה' התאוות והעצבים באדם. וכן אמרו ז"ל בנזיר ע"פ מאשר חטא על הנפש. ז"ל עתיד זה ליתן את הדין על שציער עצמו מן היין. וכן הלכו בתאוות ובעצבים אחר הרוב כאמרם ז"ל אין גוזרים גזרה על הצבור אא"כ רוב צבור יכולין לעמוד בה. לכן הלם ומסגף נפשו יותר ממה שרוב צבור נוהגים בו עתיד ליתן את הדין כי נפש הוא חוטא. וכבר דברנו מזה בספר המדות שלנו (בפרק לשלישי): אבל הוא חוטא. איננו נקרא חוטא כ"א הבלתי כובש את יצרו בדברים שרובים כובשים בו את יצרם: ולא יהיה זה. ואף גם זאת אם כל בני אדם יכולים לכבוש אך בני משפחתו אינם יכולים לכבוש בדבר זה בעבור שטבעם או חלי מה. לא יכונה הבלתי גובר בו בשם חוטא בהיות טבע בני משפחתו לבלתי עמוד בו: וכמו שהנשים. כמו שהנשים נבדלות ברפיון לבב מהאנשים לבלתי עמוד בנפשם בדברים ידועים משא"כ באנשים. כן יתכן היות כמו זה בכל בני משפחה אחת:

פרק ט יראה לקצת. כבר ביאר (בשמיני לזה המאמר) שהכושר והבלתי כשר הם אצל התאוות. והקיים והרפה הם אצל העצבים. ולפי זה הגדר חשבו קצת שהמשחק בקוביא הוא אצל התאוות ולכן יכנס בגדר בלתי כשר. ומה שאין הענין כן כי הוא זה בורח מן העצבים ר"ל מהעמל וטורח העסק ביסודו של עולם. ורק במשחקות שאננות יבקש העדפ' ר"ל יתרון הון. לכן יוכלל בגדר הרפה שגדרו בלתי סובל העצב: החוטאים מהם. יבאר שהחוטאים הם ב' מינים א' כמהרי לבב והם העושים מעשיהם במהירות בלי בחינת השכל ועצה. ועל שם מהירותם נקראו מעופפי' כי כעוף יעופף במהירות כן ימהרו לעשות מעשיהם זר מעשיהם. ב' המתחילים בדבר מעשיהם ויודעים כי רע ומר מעשיהם אך אינם יכולים להתגבר על יצרם ולעמוד בנפשם המתאוה. ולכן נקראים חלשים: אלה אמנם יקחו עצה. המין הב' והם החלשים יתיעצו בדבר אך בעבור חוזק התפעלות הכחם והמתאוה לא יוכלו להתחזק ולעשות כדבר העצה:

אמנם

הדברים אשר רבים וטובים נצחום . ושינצח אשר רבים וקטנים יותר נצחום . אמנם מהם הם חוטאים אצל ההנאות ומהם כשרים ומהם אצל העצבים רפים ומהם קיימים . אלה הקנינים הם אמצעים (נ"א בין רבים) אבל רבים ישו אחר הרעים אמנם יען כי קצת ההנאות הם הכרחיות וקצתם לא הכרחיות הם עד הגבול . ואמנם המותרות אינן הכרחיות ולא החסרונות . אמנם אצל החמודות והעצבים הרודף אחר מותרות ההנאות או יותר מן הראוי ובבחירה ובעבורם ולא בעבור דבר אחר הוא בלתי ישר . הכרח הוא שלא יהיה זה מתנחם . ועל כן לא יוכל להירפא. הפוחת מן הראוי אמנם מנגד האמצעי הישר. וכזה הבורח מן העצבים הגשמיים לא בעבור שהוא מנוצח כי אם בבחירה מאשר אינם בוחרים . אצל זה הובא התאוה . וזה יברח מן העצב בעבור התאוה . (נ"י רס"פ אבל זה הובא בעבור ההנאה וזה יברח מהתאוה בעבור העצב) . הנה הם נבדלים זה מזה . מכל אלה יראה כי הוא יותר רע אם אחר יפעל מגונה בבלתי תאוה או בתאוה נחה מאשר יפעל בחוזק התאוה . גם אם בלתי כועס יוכה (נ"א יכה) מהכועס . כי מה שיעשה (נ"א יעשה) בהפעליות . ובעבור זה בלתי (נ"א ישר) הוא יותר מהחוטא . מאלה האחד הוא ממין הרפיון יותר . אמנם האחר בלתי ישר . (נ"א בלתי כשר) אמנם יתנגד הכשר לחוטא והקיים לרפה . קיום אמנם הוא לעמוד בדבר אמנם הכושר לשלוט בדבר

שעשו רבים וטובים אשר נולדו מהם ישגלום . (ר"שט פי' זה בענין בלתי כאוב) : ושיגלא . ושיגבר על תאות נפשו לבל ידבק בתענוגים שאין להדבק בם כפי השכל . כמו שעשו רבים קטנים ממנו אשר נברו וינצחום . והטעם שיהיו הנצוחי' בכמות ובאיכו' כפי ההרגל לרבים ולאפוקי המגונה האכזי' והמגונה הבהמי כאמור : אמנם מהם חוטאים . אצל התענוגים ימצאו קצת חוטאים לקחת מהם יותר על האמצעים וקצת כשרים העומדים על האמצעי . ואצל העצבים ימצ' קצתם גבורים וקיימים לסבול העוצב כפי האמצעי וקצת רפים אשר לא יוכלו סבול האמצעי בחוק ועוצב : אלה הקנינים . אלה קניני הנפשיים המשובחים הם האמצעיים אך קצות הפחו' והיתר אשר המה רבים בכל אמצעי כמו שהתבאר (ברביעי וחמישי מזה) : כי קצת הנאות הם הכרחיות . הם התענוגים הגופיים כמו מאכל ומשגל' וקצתם בלתי הכרחיות והם הנפשיים כמו כעס ושמחה ונצחון : עד הגבול . הנפשיים יש להם חוק וזמן מוגבל מתי ישתמש בהם משא"כ הגופיים שהם מתמידים : ואמנם שהמותרות : אולם גם בהכרחיות ב' הקצוות שהם היתרון והחסרון אינם הכרחיות כי אם האמצעי לבד הוא המוכרח : אמנם אצל החמודות . אולם אצל המענוגי' הגופיים כה משפט הרודף להשיג מותרות ר"ל יתרון על האמצעי : או יותר מן הראוי . מי שמייגע את עצמו להשיג האמצעי לבד ביגיעה רבה יותר מן הראוי לייגע : ובבחירה . ר"ל ברצון ולא בהכרח : ובעבורם . שיהי' רצונו רק למען השיגם ולא לאיזה תכלית זולתם . כמו שבוחר שתות יין הרבה למען שכר ולא למען רפואה המסוגלת לחזק העיכול · זהו המכונה בשם בלתי ישר : הכרח הוא : המוכרח בנפשו אשר לא יתואר עוד בבלתי ישר . הוא הבלתי מתנחם ואיננו נוחם אחרי עשותו שפי' עד"הכ כי רעתכי אז תעלזי . כי הוא זה איננו מקבל רפואה לעולם בהיותו בלתי יודע כי חולה הוא . וירפאה

לחוס' חטא בהמי' כאמור בקודם . והר"שט כלל זה בכלל חוט' אכוזי' ואין זה דעת המוקר : הפוחת : הוא העומד בקצה החסרון : וכזה הבורח . כמו שהמקרב הנאה בלתי ישרה נ"ל בבחירה . ר"ל ברצון ולא בהכרח . ככה המתרחק מן ההיזק הראוי הוא . בלתי ישר אם עושה זה ברצון ולא בהכרח · מאשר אינם בוחרים . א"כ לפי זה יהיו מהחוטאים הבלתי בוחרים בטוב המועיל לפי השכל שהו' האמצעי בכל מדה . יהיו מהם ב' מינים . א' הרודף אחר מותרות התאוה : ב' הבורח מהעצבים הראוים כפי האמצעי . וזה אמרו אצל זה הובא התאוה · ר"ל זה סבת חטאו גודל תאותו וזה גודל עצבונו ובהם עצמם ר"ל בתאוה ועצבון הם נבדלים זה מזה : מכל אלה . מכל אלה המינים יראה . לפי הסבר' הנכונה שהפועל רע בלי תאו' או בתאוה קלה הוא יותר מגונה מהפועל רע בתאו' מופלג' · להיות שבעל התאוה יש לו התנצלות על מעשהו שתאותו גברה עליו . כמו שיש התנצלות להמכה רעהו בכעסו . לאשר שגודל הכעס הביאו אל ההכאה משא"כ המכה בלי כעס שיגונה יותר על הכאתו בעבור שאין לו התנצלות : בלתי ישר הוא יותר רע . ר"ל שאומר מותר הוא יותר גרוע מהבלתי כושר בהיות שהבלתי ישר עושה מעשהו בלי תאוה . כמו שכבר שנאמר זה למעלה (ובסוף ד' לזה) : מאלה האחד . מאלה ב' מינים הבלתי בוחרים האמורי' יהי' האחד מהרפה ר"ל חלוש לסבול הדברי' המעצבי' כפי האמצעי . והב' בלתי ישר ר"ל המתענג בתאוות יותר על אמצעיותן אשר לא כיושר : אמנם יתנגד הכשר . יבאר גדרי ב' המיני' והפכם ולומר שהכשר ר"ל הכובש ומושל בנפשו לבלתי לכת אחרי תאות נפשו יתנגדהו החוט' והוא הבלתי מושל ברוחו אבל מתענג על תאות נפשו במותרות . והקיים ר"ל המתחזק על עמדו לסבול הדברי' המעצבי' כפי האמצעי . יתנגדהו הרפה והוא החלוש המתרפה לבלתי סבול המעצבי' האמצעיים : קיום אמנם . יבאר גדרי הקיום והכושר

ושהם

נאמר בתחלה כי מהם אנושיות. ושבעיות ובגודל. ואמנם מהם בהמיות ומהם אמנם שוממיות והפעליות וחולי׳. ואמנם מאלה אצל הראשונות יהיה יושר ובלתי יושר לבד ולכן לא יאמר כי הבהמות ישרות ובלתי ישרות. אם לא יהיה דרך משל. ואם סוגי ב"ח יבדל הא׳ מן האחד מכל וכל בזוהמא או בפתיות או בזולתיות. כי אין להם בחירה ולא דבור. אבל הוא נבדל במבע כמו האנשים הסכלים אמנם הבהמיות הוא פחות רשע אבל הוא יותר מבהיל. כי אינו נפסד הדבר הנבחר אשר הוא השכל בבהמה כאשר הוא נפסד באדם כי אינם בו אמנם זה דומה כמו העריך דבר חי אל בלתי חי. זה יותר רע כי אמנם הרוע אין לו התחלה הוא פחות הנזק תמיד. אמנם השכל הוא התחלה. וזה דומה להעריך בלתי צדק אל אדם בלתי צדיק. כי אמנם יהיה יותר רע משניהם עשר פעמי׳. גם אלף פעמי׳. כי רעות רבות יעשה האדםהרע יותר מחיות רעות:

פרק ח

אמנם כבר ביארנו תחלה אצל הדברים אשר הם אצל הגאות במשוש ובטעם ובעצבות. החמדות והבריאות (נ"א והבריחות) אשר אצלם יושר ובלתי יושר. ויהיה שם ענין איך יהיו. והוא שאינו (נ"א שיכולת) מן הדברים

פירוש

ס׳) ואמר ראוי לקחת ההבדלים אשר בין השוטים במיני התפעלות׳ בין מין למין כמו שכבר נאמר בקודם: השטיות. קצת השוטים יעשו מעשיהם בגדל ובהעדפה על האמצעי שהוא היושר. והעדפה השטיות והטפשות. ומהם יעדיפו בהפלגה הגדול עד שישובו במעשיהם המגונים כמו שבהמות והחיות המדבריות ומהם ישיגו הפעלים מופלגת ויגיעו בגמר מסבת חולי כאמור בקודם: ואמנם מאלה. אלה מאלה ממיני השוטים האמורים לא יתוארו ביושר ובלתי יושר כי אם הראשונות והם השוטים שהם אנושיי ושבעיי ר"ל הבלתי מרחיקים מרחק רב מן האמצעי כ"א כשנת הרבות אנשים שאישולם יתר המינים שבעבור הרחיק׳ מרחק רב לכן לא יתוארו בבלתי יושר אחר שטבעו נטבעם להיות כמשלים בבהמות אשר לא יתוארו ביושר או בלתי יושר כ"א על דרך משל יתואר האלב בשם זולל והסוס בשם כוסף. אחר שאין בטבעם הבחירה לעשות שכם. אשר כן אלה השוטים אשר התמכרו לעשות רע מופלג בהם עד אשר לא יוכלו לפדות את נפשם מיד קוניהם לשוב ולהטיב. ואחר שאין עוד בטבעם היושר לכן לא יתוארו עוד בבלתי יושר כי משפט אחד למעלות ההפכיים כמו שכתוב בגל פ"י הרע מבחין את הטוב: בזוהמ׳. אין הבדל ב"ח זה מזה בצדק וביושר ובלתי צדק אחר שכל אחד שוקד על טבעו לא ישנו את תפקידם אשר הטביע בם הבורא ית׳ כי לא בבחירה שכלית ישנו מעשיהם כ"א ברצון הטבעי אבל יבדלו זמ"ז בזוהמ׳ כמו שיאמר החזיר הוא יותר מזוהם והחמור הוא יותר פתי מהאחר ב"ח: אבל הוא נבדל בטבע. כל ב"ח לתכונתו נבדל מב"ח אחר לתכונתו בטבעו. כמו זה אוכל בשר וזה עשב הארץ וכיוצ׳ בזה: כמו האנשים הסכלים. כמו שהם הבוערים בעם המתנבלים ברשע כשל כמשל כבהמה לא יבדלו מבני אדם זולתי בבלתי יושר יען אין כחם על יושר עוד: אמנם הבהמיות. השוט׳ הבהמיי הוא פחות רשע מן השוט׳ האנושי יען כי השוט׳ האנושי עשה רעה גדולה למרות פי שכלו אשר יאמר כי הוא זה יותר ושו׳ הבחר מש"כ השוט׳ הבהמי שלא ימרה פי השכל כי לא חלק לו בבינה וכי לא נתן ה׳ לו מכוח לדעת אם עושה יושר או בלתי יושר ככתוב כי אין חפץ לה׳ בכסילים אשר אינם יודעים לעשות רע: אך הוא יותר מבהיל. הרועה רעתו המופלגת עוד מתבהל: כי איננו נפסד. הוא כנותן טעם להאמור ראשונה שהוא פחות רשע והנה יאמר כי הוא זה בעבור שגודל הרשע הוא כפי גודל ההפסד אשר בחלק הנבחר מהנפש שהוא השכל אשר השוטה פושע בו ומפסידו. אשר זה השוטה הבהמי אין לו שכל להפסידו: כמו העריך. הוא כנותן טעם אל האמור אחריו ר"ל אבל הוא יותר מבהיל. והנה יאמר שהמתבהל הוא כמו המעריך ומדמה עצם חי אל בלתי חי. אשר כן דמות השוטה הבהמי אל האנושי. כלומר אין להבדל ולעמוד מפניו באמת: זה יותר רע. השוט׳ האנושי הוא יותר רע מהבהמי יען שכל רוע שאין לו התחלה ר"ל שבה איננה פועל כל כך. ולכן רוע הבהמי איננו מסוכן כ"כ כמו רוע האנושי אשר הוא חכם להרע ופועל בערמתו: וזה דומה. ערך רעת האנושי לרעת בלתי צדק לבלתי צדיק שהו׳ ירע יותר מהבלתי צדק מאיש צדיק ר"ל מהבהמי אשר לא יתואר בבלתי צדק: משניהם. משני מיני השוטים האמורים שהם האנושי והבהמי יהי׳ האנושי הוא היותר רע משניהם יען כי שכלו מלוי להזיקו וגו יעזור להרע משא"כ הבהמי שאין חלק לו בשכל:

פרק ח אמנם כבר ביארנו במאמרים הקודמים ובפרקים הסמוכי׳ מהות התכונו׳ אשר אצל חוש המישוש והטעם. ומהות הדברים המעציבים מהם: אשר אצלם. שיתוארו ביושר ובלתי יושר: ויהיה שם ענין. ושישיו בתנאים ידועי׳ ר"ל שיהיו כושר או בלתי כושר אנושי והם הבלתי רחוקים מרחק רב מהאמצעיים. אך לא כושר אלוהי ובלתי כושר הבהמי. שהם לא יתוארו בכושר ובלתי כושר באמת ר"ל בפתם כ"א בהמיכות כושר אלהי. בלתי כושר הבהמי: והו׳ שיכולת. והו׳ שיכולת באות נפשו לברוח מהמעציבים אשר יאותו לסבלם כפי השכל. כמו שעשו

בעבור החום ומהירות הטבע אינו שומע כל הדבור וקודם שישמע יתנועע להעניש או בעבור דמיון . או בעבור דבר יראה כי נעשה לו קלון או בזיון · אמנם זה עושה הקש כי ראוי להעניש לזה ויכעס מהר . אמנם התאוה עם השכל או החוש יאמר אשר הוא ערב יתנועע אליו . ולכן הכעס אמנם ידבק אל השכל קצת והתאוה לא . לכן הוא מגונה . והחוט' בכעס ינוצח קצת מן השכל אבל החוט' בתאוה לא ישמע דבר . עוד יראה כי ראוי להיות יותר סליח' לדברים הטבעיים כי גם לתאוות כאלה יהי' יותר סליחה בהיותם כוללים לכל אדם . ואמנם הכעס הוא יותר טבעי וקשה לעמוד נגדו מהתאוות אם הם מותרות ואינם הכרחים . כמו איש אשר הכה את אביו . וענה למוכיחים כי גם אביו הכה את אביו וגם אבי אביו הכה אביו . והראה את בנו ואמר גם זה כשיהיה איש יכה אותי . כי זה בנו כמו טבע . ואחר שהיה נסחב מיד בנו זהו (נ"ס לוהו) שינוח אצל הפתח כי הוא סחב אביו עד המקום ההוא . עוד יותר הם בלתי צדיקים האורבי' אמנם הכועס אינו אורב ולא הכעס אשר הוא מפורסם . אבל התאיה הוא בסתר כמו שיאמרו כי היא מולכת התאוה כי הוא בעלת מרמה ולה רצועה מפנים רבים . גם אמר אומי"ראש בעבודה . אונאה אשר תגזול שכל רבים מהחכמים · על כן יותר בבלתי צדק ויותר מגונה הוא החט' בה מאשר בכעס ובהחלט החט' הוא הרשע בשום צד ויותר מגונה . עוד אין שם עצב ראוי להאשים . אמנם אשר יעשה הכעס הכל יעשה מעצב מאשר קבל . אבל הוא מתלונן מהקלון ומתנקם עם הנאה · א"כ אם אשר נקצוף עליהם בצדק היותר בבלתי צדק . החט' אשר הוא בעבור התאוה הוא יותר גדול כי יותר נקצוף עליו . והקצף בכעס לא יהיה על הכועס כ"א על אשר הביאו אליו . גלוי הוא יותר מגונה החטא אשר אצל התאוות מאשר הוא אצל הכעס . וכי הכושר והחט' הם אצל התאוות והתנאות הגשמיות .

פרק ז אמנם ראוי לקחת ההבדלים אשר להם כמו שכבר נאמר .

פירוש

על פי קלת סכל : יגולח קלת . בעבור שכל כועס עושה מעשהו לנקום נקם על פי השכל יכ"פ הנה השכל ההו' עוזר בו ונותן גביל ומדה לנקמתו משא"כ התאוה שאינה שומעת לשכל כלל : עוד ירלה . עוד רלי' ב' שהתאוה יותר מגונה מן הכעס . וזה כי כל קשה סינר לב האדם נוטה אליו בטבעו ראוי להיות סליחה וכפרה בו . להיותו דומה לדברים ההכרחיים · והנה הכעס הוא יותר טבעי באדם ואין לעמוד נגדו . משא"כ מותרת התאוות שאינם הכרחיים לאדם לכן הם מגונים : האורבים · בעבור שכל אורב היזקו מלוי כי אין הניזק יודע להשמר ממנו ולהיות נזהר מנזקו והנה הכעס והכועס הם מפורסמים . כי כל כועס ישאל לאמר שיקח נקמתו מהנקלף . אך השאוס שמאוס נסתר : כי היא מולכת התאות . הסתר יען עלה לתאוה איך שארוב על בעליה לנכדו : כי היא בעלת מרמה . התאוה תכין מרמה בלבבה ולועה בידה להכות את בעליה בכל מכה : או גאה : כינה התאות בשם אונאה כי היא תונה את בעליה ותגנוב דעת חכמים רבים: ובהחלט החט' . שהם סטא הוא רשע . המתאוה אך הכעס יאמר בסמיכות חטא הכעס כמו שקדם לכן תהי' התאוה יותר מגונה מהכעס : עוד אין שם עלב . אשר עוד יורה שהתאוה יותר מגונה מהכעס הוא כי המתבואר שכל חטא הנעשה בשמחה הוא יותר מגונה מהחט' הנעשה בעלבון . כי הנעלב על מעשהו הוא כמוכרח משא"כ השמח שהו' כבוחר ככתוב כי רעתיכי אז תעלוזי . והרמז בעלבון

פירוש

תסכלנו · והנה כל מתאוה שמח בחטאו . משא"כ הכועס שהו' נעלב בכעסו בעבור הבזיון שהשיג אף כי ישמח בנקמה שיקח . לכן גנות לתאוה יותר מן הכעס : א"כ אשר נקצוף עליו . עוד ירלה שהתאוה יותר מגונס מהכעס על זה התאר . והו' כי המתבואר שכל חוט' אשר יותר נקצוף עליו בצדק . הוא יותר בלי צדק במעשהו מהחוט' אשר נקצוף עליו מעט · והנה אנחנו נקצוף הרבה יותר על החוט' בתאוה מהחוט' בכעס . ומה גם כי רב קצפנו על המביא לידי כעס לא על הכועס לבד · א"כ איפה יתרון שקצף בתאוה מהכעס הוא לגד' על יתרון גנותה כאמור . וכאן שנבואר הנה המוקר גינה חטא התאוות יותר מחט' הכעס . והו' הפך דברי חז"ל שאמרו כל הכועס כאלו עובד ע"ז . ואמרו עוד כל הכועס אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו . ומה שלא אמרו כן בחט' התאוות · לכן תדע ובאמת . שאין כוונתם ז"ל לדבר בגנות הכעס בערך אל גנות התאוות אבל כוונתם לבאר איכות חטא הכעס . וזה כי כמו העובד ע"ז סוטה לשכל בלתי נשלם אשר יאמר כי יש שם אלוה ראוי לעבדו שהו' האמת . אך יקח אל זר תמורתו · וכי נסתלקה מהעובד החכמה אשר תחילה לבוכיח מליאות האל באמת ובישר . כן הכועס הורהו שכלו לכעוס באמת על בזיונו אך נסתלק ממנו בכעסו כאמור :

פרק ז אמנם ראוי . רלונו לבאר הבדל עלמי אשר בין הפוש' בהחלט ר"ל הטבעי ובין הפוש' הבהמי כמו שכבר ביאר הרופס מהם (בפ' ק'

יביאו אבל יובאו . וכן אשר להם זה מהחולי בעבור ההרגל אשר יש לו כל אחד מאלה ועבר הגבול והיא מרשיע כמו הבהמות . אמנם אשר בו לשלוט על התאוות או הם עליו או יאמר בהחלט כושר ולא חוטא לפי התרמות כמו שאמרנו אצל הכעס . כל ההעדפות רשע כסל ורכות הלבב ובלתי הסתפקו' ואכזריו' מאלה הם בהמיים ומאלה הם בסבת חולי ומהם בטבע כמו הירא מכל דבר מקול העכבר וגם הפחד הוא בהמי . אמנם קרה לאחד מחולי שהיה ירא מהחתול ומהאוילים מהם בטבע בבלי שכל ויהיה בחוש לבד והם בהמי כמו הברבריי' השוכני' בקצה הישוב ומהם בעבור חליים כמו אשר בם חולי הנופל ומאניאה אשר הם חליים ומאלה אשר יש לו תהיה זאת התאוה ולא תשלוט עליו כמו אם פלאר"ים בתאוה לקחי' הנער לאכל . או לתענוג בלתי ראוי לעשות זמה . ולא עשה זה דומה לכושר . כי יקרה לפעמים אשר לו (נ"א לו) לבד תהי' לו אבל תשלוט עליו · והרשע אשר לפי האדם בהחלט יקרא רשע . אמנם אשר הם בתוספת הוא בהמי או חוליי . לא יהיה בהחלט . כפי זה הענין יהיה החוטא . זהו בהמי וזה אמנם חולני . אבל אשר הוא בהחלט . הוא אשר הוא כפי בלתי הסתפקו' אנושי לבד . גלוי כי החטא והכושר הם לבד אלה הדברים אשר יהיו בלתי הסתפקו' כי אצל הדברים אחרים יהיו מינים אחרים נאמרים בסמיכות לא בהחלט :

פרק ששי

אמנם נבאר כי חטא התאוו' יותר מגונה מחטא' הכעס . כי יראה כי בעלי כעס ישימו טענה אבל לא על השלימות כמו העבדים המה מהירים קודם שישמעו כל המאמר ילכו לעשות והם חוטאים בעשייתם וכן הכלבים אשר ישמעו קול בפתח והם נובחי' קודם שיבינו אם הוא אוהב . וכן הכועס בעביר

פירוש

ותעליהם והרמב"ם ביאר זה בענין בלתי נאות .: וכן אשר לשם זה מהחולי . וככה לא יתואר בחוטא כי שיש לו זה החולי הנפשי מפנים הרגל אשר הרגיל את עצמו לעבור הגבול באיזה מדה מגונה עד שנשא בזו האדם כמדת הבהמות ואין כחו עליו לשמרה · ואם יתוארו אלה בחטא ורשע . הוא לפי ההעדפות לתוספות השולי' הגמריים והרשעיי' ולא יתוארו רק בתוספת אשר כמו רושא רע כאמור : אמנם אשר בו לשלוט . אך התוספי' השולי' רשעיי' ר"ל שיש לו יכולת על עצמו לשמור או למנוע מעשה . אלה לא יתוארו לשלם בהתרשות כמו נפשם שיתואר לפי ההעדפות יכמו שקדם . וזה בעבור שיוכל לשלוט על נפשו לכן יתואר בשם חוטא בהחלט ר"ל בשם חוטא: כל ההעדפות . ר"ל כי זה מהתוספי' נק' רשע בהחלט ר"ל רשע סתם וכי זה נק' רשע בהמי · ואומר כל המדות שלקחם עליהם הקצה להיותן על האמצעי : יהיו רשע שאם קצה היתרון לחסד ואפילו לצדק : או רכות הלבב המתנגד לגבורה שאמצעיתו : גבורה ואלהים : מאלה הם . יש באלה ההעדפות שעברו הגבול יותר מדאי עד ששבו בהמיים במדרגת הבהמה ברוב ההרגל בנפשי עד שאין לבעליו יד וכח לעמוד בנפשם לבלתי חטוא . ויש מהם שהשתקעו בחטא בענין איזה חולה אשר הקנה אותו קנין רע עד אין ספק בידו לשוב ולעמוד בנפשו . ור' אלה לא יתוארו בשם רשע וחוטא סתם כ"א חוטא בהמי . ויש מהם שהעדיף נקנה הרשע בטבע ר"ל שעדיין לא הפליג בזמרי עד שיוכל לעמוד בנפשו . ואלה נקראים בשם רשעים סתם : ומכיס'. שבטן בל"י : ולא תשלוט עליו . שלא יוכל לכבוש את יצרו כמו אם פלארים שאכלה בנה . לפי המד' שהחלט . כי שהוא רשע בהחלט ר"ל רשע סתם

ואשר עבר הגבול ברשע עד שלא יוכל לשמור נפשו נקרא רשע בהמי או רשע חליי . והנה על כיוצא באלה שהעתיקים להסיר עלת השכל והרגילים הרבה לדבר עבירה אמרו ז"ל אין מספיקים בידם לעשות תשובה · כי הרגיל בדבר עבירה ואומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב : יקנה לו ההרגל חלי נפשי עד אין תרופה כאמור : אשר הוא בהחלט . ר"ל המכונה בשם רשע סתם לא בהמי זה העובר ההסתפקות האנושי לבד אך עדן לא עבר החוק להיות כמשל כבהמה ולהקרא רשע בהמי : גלוי כי החטא · מבואר א"כ שכל חטא הוא בלתי הסתפקות קראו יאמר בהחלט רצה לומר רשע סתם וקראו יאמר בסמיכות חטא על אשר והוא רשע בהמי כאמור ;

פרק ו אמנם נבאר . יבאר שענות שחטא התאוות הוא יותר קשה מחטא הכעס וזה כי . מבואר הוא שכל חטא אשר יפליג השיטא למרוד בשכל הוא יותר מגונה מהמתמרד מעט והנה הכועס נשמע קצת לשכלו אשר יטען לכעוס על הכעוס . אלא שלא יניח לשכלו להשלים היקשו אולי יש התנצלות מה לכעוס . או אולי איננו ח"ו עונש חמור כזה . וזה בעבור הכעס ימהר לנקום נקם כאשר יאמר השכל בהעתקה דאטוכה ולא יניחנו להיות מתון בדבר ולהשלים מעשהו . משא"כ המתאוה שאינו כעוזר בשכל כלל כי אם אשר יאמר המתאוה או החוש או השכל בהעתקה הראשונה כי הוא זה ערב כן דבק בו ולא ישכיל בו כלל אם הוא מועיל או מזיק . לכן תהי' התאוה יותר מגונה מהכעס בעבור בזוהה השכל לבלי שת אותו שופט בדבר התאוה כלל משא"כ הכועס אשר עמו יעשה מעשהו

על

מאד מרמה בעבור אביו. ולכן אין רשע בכל אלה · בעבור מה שאמרנו כי כל אחד מהם הוא מהנבחרים אצל הטבע בעבור עצמם. הרעים והראוים לברוח מהם מהעודפי' בהם. אמנם א"כ אינם חטא. כי מהחטא לא לבד ראוי אבל גם הוא מהמגונים. אמנם בעבור התדמות התפעלות נשים מה על חטא אחד מהנאמרים תוספת כמו רופ' רע ופשוט רע. כי לפשוט לא נאמר רע וכן ג"כ לא נאמר אשר הוא רשע כל אחד מאלה. אבל נאמר בערך התדמות : וע"כ שם ראוי לחשוב להיות חטא וכושר אשר הם אצל יושר ובלתי יושר. אבל אצל כעס נאמר לפי ההתדמות. ועל כן נשים החט' בכעס כמו שנאמר בכבוד ובעושר. אמנם מהתענוגים מהם בטבע ומהם קצתם בהחלט וקצתם לפני סוגי בעלי חיים והאדם. וקצת' אינם בטבע כי אם בעבור החליים ואלה אמנם בעבור ההרגל. ואמנם אלה בעבור טבעים קשים ורעים. ואצל כל אחד מהם יהיה קנין דומה. ואמנם אומר בהמי כמו האדם אשר יאמרו כי היה מבקע ההרות לאכיל הילדים : או אשר יתענג בבהמיות כמו שיאמרו מהשוכנים בינידם כי מהם יאכלו בשר חי ומהם יאכלו בשר אדם ומהם בשר ישאלו זה לזה בניהם לאכלם במשתיהם. או כמו שאומרים הפ"לריו. אלה הם בהמיים. אמנם אשר מאלה כן יהיו בעבור חליים או בעבור מאנ"יאה כמו אחד שזבח בתו ואכלה ועבדו ואכלה (הכבוד) אלה חם חולים או יהיו מההרגל כמו העתקת השער והצפרנים ואכילת פחם ועפר ועם אלה משכב זכר. כי אלה יהיו להם בטבע ואלה מההרגל ר"ל ההרגל המכוער כל אלה יהיו להם זה בטבע. אין אחד שיאמר שהם חוטאים כמו הנשים שלא יביאו

הכבוד והכעס ודומיהם שאין בם תענוג גשמי יהי' לפעמים בהם מותרות לא ירצו ליושר. כמו הפיס כיו"בי אשר מרד באל בעבור אהבת בניו או קרוביו. ופיטי"רוס המכונ' פילופ"טור. הי' מרמה בני אדם למען מנו' הטוב לאביו. ומעשי שני האנשים האלה היו מפורסמים ליונים בימים ההם : ולכן אין רשע. בעבור שאלה המדות הם המשובחים כפי הטבע על כן אין בהם רשע : הרעים. הרעים שבאלה המדות שראוי להתרחק מהם. הם העודפים לפעול יותר מהאמצעי : אמנם א"כ. ומבואר א"כ מזה שאינם חטא עכ"פ. וזה כי מהחטא' לא לבד ראוי לברוח אבל אף כי מגונה הוא. ואלה אינם מגונים רק ראוי להתרחק כמו שמתרחק מרב במקצת : בעבור התדמות. אך בעבור שהשתוות ההתפעלות ר"ל שיווי התפעלות הנפש והנפשיים והחושיים. לכן נאמר ע"ל ההעברה והחדתו' רע בקיצור האמר רופ' רע. כושם רע : ופשוט רע. הוא האומר למעוקם הגוף או המחסב שאיננו פשוט כשאר האנשים : וכן ג"כ. וכמו שלא נאמר ברע שהם כן לא נאמר באדם רשע כי אין רשע באלה המדות : אבל נאמר. אך נקר' למעדיף בהם רע בתוספת אמר בערך אל ההתדמות ר"ל בערך אל האמר ההו' כמו רופ' רע כאמור : וע"כ שם. לכן יהי' עליהם החט' אבל התענוגי' החושיים כמו מאכל ומשגל ודומיהם המתוארים ביושר ובלתי יושר אך בכעס ודומיהם שהם מהמעלנים הנפשיים נאמר רע לפי ההתדמות והשיווי לבד ועם זה ההבדל כי בתענוגים החושיים נדמינו לבהמי' והם חרפה לנו לכן המרב' מהן יתואר בחוט' משא"כ בנפשיי' שאינו חרפ' לנו לכן לא יתוא' המעדיף מהן בחוט' : אמנם מהתענוגים. יבאר מחלוקת מיני התענוגים החושיים אשר קראיהם לא

ג"כ בחטא ורשע להיותם נמשל כבהמות כדמו במעשיהם. ואמר כי מהם בטבע כל אדם להתענג בהם כמו מאכל ומשגל : בהחלט. נמשם כפי טבע המין האנושי בתענוגים : לפי סוגי ב"ח. וקצתם יקחו חלקם בתענוגות בני אדם בטבע שאר הב"ח ד"מ יאכל בשר חי ככלב. או ירבה בזנות כסוס : בעבור חליים. כמו שנפשו אותה לאכול פחם ועפר והוא מסבת החלי אשר במעיו : ואלה אמנם בעבור ההרגל. אשר יהגו מנהג ב"א בתענוגם. הוא מסבת ההרג' והלימוד אשר הרגילו בעליהם את עצמם להתנהג במדתם ואשר בעבור החליים הוא מטבעיהם שהטבעו בהם : קנין דומה. יהי' בו קנין נפשי במדתו אשר הטבעה בו. דומה לתענוג אשר הרגיל א"ע בו : אומר בהמי. אך אשר אומר באדם שמתואר בתאר בהמי. הוא היוצא בתענוגיו מגדר האדם להתענג בתענוגי הבהמות וכפי המשלים שהביא : הפ"לריו. הוא שם יוני לכת מב"א המתענגים בתענוגות בהמיות' אמנם אשר מאלה קדמאלה המתענגי' בתענו': מגונים מסבת חליים זרים. או בעבור מאניאה ר"ל מסבת השגעון : אלה הם. קצת מאלה המתענגי' ברעו' יהיו בעבו' חולי וקצתם מההרגל : העתקת השער. עקירת השער שנעקר מחמת חולי : כי אלו יהיו להם בטבע. העתקת השער הם בטבע. ומשכב זכר ודומהו הוא מההרגל המגונה : כל אלה יהי'. כלם יהיו בהם המגונות כמו טבע שאין לבעליו יכולת לשנותו. לכן לא יתוארו בעליהם בחטא כלל כי אין לאל ידם לשנות טבעם אשר נולד בו או מחלי או מהרגל : כמו הנשים. כי אלה המוטלי' המתפעלי' בטבעם בע"כ כמו הנשי' שאינם פועלים הביאה והבעילה כ"א מתפעלי' ומיבאי' מבאיהם ובועליהם

או יהיה בהחלט או לפי החלק. אמנם אין כן אחר מאלה אשר אצל התאוות הגשמיות אשר אצלם נאמר ישר ובלתי ישר. אשר בבלי בחירה הוא רודף אחר העדפת התענוגים ובורח מן העצבים. הרעב והצמא והחום והדברים אשר אצל המשוש והטעם. אשר הוא בלי בחירה ושכל. יקרא חוטא לא בתוספת עליו כמו הכעס כי אם בהחלט לבד והאות על זה כי יקראו רעים. (נ"א יקראו רפים אצל אלה ואצל אחרים לא יקראו כן. ובעבור זה בדבק א' נשים חוטא ובלתי יושר וכשר וישר. לא שיהיה האחד האחר אבל כי הם אצל דבר אחד בשום צד. אצל התאוות והעצבים. אבל הם אצל אלה). אבל לא בשוה: אבל אלה הם בבחירה. אמנם אלה לא יבחר ובעבור זה נאמר כי הבלתי ישר יותר מגונה כי לא בחמדה ולא (נ"א אלא) בבחירה ירדוף אחר המותרות ויברח מהעצבי' האמצעיי' יותר מאשר יעשו העושי' בעבור חמדה גדולה. מה יעשה זה אם תבואהו חמדה הצער והעצב אבל צריך אל הדברי' ההכרחיי' :

פרק ה אמנם מהחמודות והתענוגי' מהם מסוג הטובים

והמשובחי' אמנם מהתענוגי' קצתם נבחרי'. אמנם קצתם מתנגדי' לאלה וקצתם אמצעי' כמו שחלקנו תחלה. כי הממון והריוח והנצוח והכבוד אמנם בכל אלה האמצעי' אינם מגונים. אבל ההעדפה בחמדתם ובאהבתם בשום צד הוא מגונה. בעבור זה כל מה שיהיה חוץ מן הראוי אשר יעשו לקנות או ירדפו אחר הדברי' אשר הם אצל הטבע טובי' ויפי' כמו אצל הכבוד וישתדלו יותר מן הראוי כמו אצל הבנים והקרובים. הנה אלה טובים וישובחו המשתדלים אצל אלה. אבל אמנם תהיה קצת ההעדפה באלה כמו ביו"ביכו מרד נגד אלהות. כמו שיטי"ריש פילוס"טור מכונה. כי היה נראה מאד

פירוש

נפש. והנה כי הגשמיים הם התענוגים בהמיים אשר הם הרפה לכן מפא"כ שגשמיים כמו שיתבאר בפ' שאח"ז: אמנם אינו כן. אולם לא ידמה שום תענוג נפשי לנפשי: אשר אצלם נאמר. בעלי התענוגים הגשמיים יתוארו בשם ישרים או בלתי ישרים. והנה להיותם יוצאים מדרך הישר' והשמלעבים בכסי' שעשם כאמור : אשר בלי בחיר'. שהוא התענוגים הגשמיים בבלי בחירת השכל : יקר' שוטה. החוט' בתענוג גשמי נקר' חוט' בהחלט והכעס ר"ל בלי תוספת אמר כמו שהחוטאים הנפשיי' שנקראים בתוספת אמר שוטי' בכעס. שוט' בקנאה וכאלה : והאות ע"ז. עד שכל בלתי כובש יצרו אצל התענוגי' הגשמי' נקר' רפה ר"ל חלוש שהוא הי"ר ולא יוכל לגבר הטוב. מפא"כ האחרים ר"ל החוטאים הנפשיים אינם נקראים רפים. הנה זה לאות שהאחרים ר"ל הנפשיים עושים בבחיר' שכלית. ואם היא איזה סברי' גרוע' בלתי אמיתי' עכ"פ השוט' שבחיר' במעשיהם. לכן אם יבחר בכעס לא יעבר בשוך עכ"פ כי אמנם כן היא מדת הבחירי' לבקור בא"ז פרט ולא בכל הכל' כלו כמו שמתרפ' עד יצרו בכלל שהו' רפה לפני התאו' בכל תאוות נפשו השומעים בו. ולכן יקראו הבחיריים בתוספת אמר שוט' בכעס שוט' בממון : ואצל אחרי'. החוטאים הנפשיים אינם נקראים רפים כי בבחיר' המה עושים כנ"ל :

ובעבור זה בד"א. בהיות המתאחרים באלה המאמרים מתדמים בקצת לכן נשימם תחת סוג אחד. וכבר שהתבאר (בא' מזה) שגדר השוט' הוא שבלתי כובש את יצרו. והבלתי ישר הוא האומר שטוב. והכשר הוא הכובש. והישר הוא הישר בטבעו ושכלו ואין לו תאוה לחטו' : לא שיהי' האחד האחר. לא שידמו אלה המתאחרים בכלל

ונפרש כלו. אבל הם מסוג אחד בהיותם אצל התענוגים והעצבים אך נבדלים הם למיניהם כאמור בגדריהם : אלה הם בבחירה. הכשר והישר והבלתי ישר עושים מעשיהם בבחירה שכלית מפא"כ השוט' הבלתי כובש שיצרו תוקפו להמרות פי שכלו : כי הבלתי ישר. לכן הבלתי ישר והוא' האומר שוטר יותר מגונ' מהשוט' הבלתי כובש : בהיות שהבלתי ישר איננו מוכרח בחטאו ועוש' בבחירה מפא"כ השוט' הרפה מלכבוש יצרו הוא כמו רק מתאותו : מה יעשה זה. וכי מה הי' לו לעשות הבלתי יוכל לכבוש חמדתו ויסורו אבלו השמודות ההכרחיים :

פרק ה אמנם מהחמודות· בזה הפ' יבא לחלק התענוגות בני אדם לשלש' מחלקות א' ההכרחיים כמו האכילה והמשגל. ב' מתנגדים ר"ל שאין בטבע ב"א להתענג בהם אבל אדרבה מתועבי' הם בעיניהם כמו אכילת הפחם והנחר וכיוצ' בם שלא יתאוו אליהם זולתי החולים שהוא מי שנפסד עליו טבעו ונדמה לאיתו יער כמו שיתבאר עוד. ג' אמצעיים כמו כבוד וכעס ודומיהם שקראום בחיריים בפ' הקודם : כי הממון. באלה התענוגים האמצעים והבחיריים. הדרך הממוצע בהם איננו מגונה. כי אם היתרון בהם יש לו קצת גנות באיזה צד אך לא יגונה מכל וכל : חוץ מן הראוי. ר"ל שאיננו מן התענוגים ההכרחיים

הראוים להתענג בהם לטעמם : אשר יעשו לקנות. העשויים לקנות ריות : כמו אצל הכבוד. וגו' שמגדיל מעשיו לקנות כבוד על ידם ומרבה להשתדל בזה אין רע. כי הגדלת המעשים הם טובים בבחינת עצמם : כמו אצל הבנים. שמשתדל לתרבות כבוד בניו וקרוביו אין רע : תשי' קצת ההעדפה. גם בקנין המדות כאלה הנפשיים שהם שכבוד

בידיעה כ"א בדבור כמו שאמר השכור דבר אינפיד"וקלום. יען כי הכללי אשר הוא לקוח בדעת אינו בגבול האחרון אשר בנפעלים. יראה שיהיה מה ששאל סקראט הנה יובן מהנאמר כי בהפעלות לא ימצא הדעת המיוחד ולא יובא הכולל בהפעלות. כ"א המורגש. כבר נאמר איך יקרה לעשות חטא אם הוא יודע או לא:

פרק ד אמנם האם יש חוטא בהחלט או כלם כפי החלק.

ואם הוא אצל אלה הדברים עוד יאמר להבא. יען הוא גלוי כי אצל התענוגים והעצבים יהיו הכשרים וקיימים והחוטאים ורעים. אמנם יהיו מאלה דברים הכרחיים עושים התענוגים ומהם נבחרים. ואמנם בפיהם עצמם תהיה בהם העדפה. ההכרחיים הם גשמיים. כי אמנם הדברים אשר הם אצל המאכל והמשגל והצריך לו. ואלה הגשמיים אשר נשים אצלם יושר ובלתי יושר: ואשר אינם הכרחיים הם נבחרים לפי עצמם כמו הנצוח והכבוד והעושר וכאלה מן הטובות והתענוגים. באלה אמנם לא נקראי' חוטאי' בהחלט המוסיפי' מאד חוץ מן השכל הישר. אמנם נשים בהם כמה. כי נאמר חוטאים בהון או בריוח ובכעס ובכבוד. אבל לא בהחלט כמו באחרים. אבל בדמיון כמו האדם אשר יקרא (נ"א יקטא) בעבור חוסר. אמנם בזה הדעת הכולל מעט נטה מהמיוחד אבל אמנם הוא אחר. והאות על זה כי החטא יגונה לא בחטא לבד אבל ג"כ ברשע. או

וזה כי השכל לא ישיג כ"א כללים לא פרטים והמדות' ישיג פרטיים לא כללים כמו שיאמרו הפלוסופי' אין איש בשכל ולא מין חוץ לשכל. לכן כל סוס' פועל כפי ההקדמ' האחרונ' אשר בפרטי המורגשות המיוחדות יתכן שלא תהי' לו ידיע' כלל בניגוד או שהי' לו ידיע' בדיבור לבד כאשר לשכור בדברי אינפד"וקלו"ס: יען כי הכללי. וזה הענין מוכרח וזה בהיות ההקדמ' הכוללת שהו' עצם הדעת. אין מציאות לא בהקדמ' הפרטית שהו' עצם הפעול' השפעלת. כאמור: ירצה. ובז' נרא' שברת שאלת סקראט איך יתכן לחטו' נגד השכל: כי בהתפעלות. כל רשע וחוטי' המשפ"ל להיות נשמע לתאות נפשו לא ימר' פי שכלו בהקדמ' הכוללת כמו בהיקש הנזכר לא יאמר כל מתוק טוב למעים שהי' ההקדמ' הכוללת והמיוחדת בהיקש האמור אבל יתע' בפרטית לאמר זה המאכל איננו מתוק או יחשוב שאיננו אוכל ממנו כשיעור שיזיק וזהו מהות ידיעת החוט' אשר בה פתח תחלה בראש הפי':

פרק ד אמנם האם. יחקור להתיר הספק הביאור ועומד בסוף פ"ב לזה. ואמר בענין המחקר אם יש שם חוט' מוחלט ר"ל סתמי וכללי. או פרטי. ואמר איז' הדברים יש מציאות לחט' כל זה יתבאר עוד: יען הוא גלוי. וזה להיות כי מבואר הוא שהכשרים והמקיימים נברים שכלם לעמוד נגד התאו' ולכבש את יצרי'. והפכם שהם החוטאים ורעים. הם אצל הדברים שנותנים עונג או עצב לבעליהם: אמנם יהיו. אולם אלה הדברים המענגים והמעצבים נחלקים לשני מינים א' הכרחיים. ב' נבחרים. אשר כפיהם תהי' העדפ'. ר"ל היתרון על האמצעי שהו' עצם הספ' בתענוגים כאמור בשביעי לשני מזה. הוא בכל אחד ממיניו: ההכרחיי' יבאר גדר ב' המינים האמורים ואומר גדר ההכרחיים הם ההנאות הגופניו' ר"ל שאין הגוף יוכל להיות מבלעדיהם כמו אכיל' ומשגל ודומיהם שהם הכרחיים לקיום האיש או המין

וזה המין יתואר ביושר אם יעש' כראוי או בלתי יושר אם יעש' שלא כראוי: ואשר אינם הכרחיים. המין הב' הם ההנאות הבלתי הכרחיים לא לעמידת האיש ולא לקיום המין והם ההנאות לנוכיות ובחירות כמו הנצוח והכבוד ודומיהם שבעל ההנא' יבחר ויקרבם למען מצו' עונג רוחני ונפשי רוצ"ה לומר שהנפש תתענג בם לא הגוף: באלה אמנם. במין הזה הב' שהם הנבחרים לא יקראו המעדיפים על האמצעי (הרבה מאד כמו שיבו' בפ' שאח"ז) בשם חוטאים במוחלט ר"ל בסתם. כמו שיקראו המעדיפי' במין ההכרחיים בשם חוטאים בסתם: אמנם נשים בהם כמה. אבל נצרף אליהם איזה כמה מן הכרסיות ר"ל תאר מן החט' אשר בו חטא במו חוט' בהון בכעס וזולתם: כמו באחרים.. כמו בתענוגים ההכרחיים שכל חוטי' בהנקר' חוט' בסתם: אבל בדמיון: לא יקר' בסתם ובהחלט כי אם בדמיון ובערך אל ההון וזולתו מה שחט' בו בפרט: כמו אשר יקט' כחוט' בעבור חסרון שיקר' חוט' בעבור החסרון לא חוט' סתם: אמנם בזה. אולם בתענוגים הגשמיים וההכרחיים: הדעת הכולל. התענוג הכולל הכללי כלו לפי הדעת היושר' נוטי' מעט מהמיוחד לכל איש פרטי. המ"ב הדעת הכולל הוא שכל אדם ראוי לו לאכול לשובע נפשו. והפרטי המיוחד לכל איש מיוחד הוא בענין המטעמים הערבים והיקרים שיש לעשיר לפי עשרו. והנוטה מעט במיוחד נקר' חוט': משא"כ הנפשיים שלא נקר' חוט' כי אם המוסיף מאד חוץ מן השכל הישר כאמור: הוא אחר. המתענג בגשמיים הוא מין אחר מהמתענג בנפשיים לכן אין משפט אחד להם: והאות ע"ז. והעד על היותם חלוקים זה מזה הוא שהמעדיפים בגשמיים יתוארו ברשע ג"כ יהיו חוטאים הגשמיים ר"ל כוללים כמי שיאכל דבר שבלתי ראוי לאכילת אדם בכלל. או שלוקים כמי שיאכל יותר מן הראוי לו. משא"כ המעדיפי' בנפשיים שלא יתוארו

ברשע

וכשיעשה משתידם אחת בהכרח תהיה התולדה . וזה תאמר הנפש . אמנם בנפעלי' יפעל מהרה . כמו אם כל מתוק ראוי לטעום . אמנם זה מתוק . כמו היין או דבר אחר מהפרטיים בהכרח ולא יהיה מונע לפעול (נ"א יפעול) זה . כי אמנם תהיה שם כללית מונעת לטעום . אמנם זאת יען כי כל מתוק ערוב . וזה מתוק . תפעל זה החמדה החזקה בהווה . אמנם זאת תאמר לברוח ממנו . אמנם ההמדה תביא אליו כי היא תוכל להגיע כל אחד מחלקי הגפש . לכן יקרה לעשות חטא כנגד השכל והסברא . אמנם לא תהיה מנגד מצד עצמו כמו במסופקים כי אם במקרה . כי החמדה מנגדת לשכל הישר לא הסברא . ולכן בעבור זה הבהמות אינן חוטאים ולא כשרים כי אין להם סברא כוללת כ"א דמיון וזכרון הפרטים . אמנם איך יוסר זה הסכלות ועוד ישוב החוטא ויהיה יודע כמו שיוסר מהשכור ומהישן . זה אינו מיוחד לזה העיון . יותר ראוי לשמוע מהטבעיים . אמנם כי ההקדמה האחרונה והסברא היא במורגשות מיוחדות בפעולות אשר היא בהפעלות . או לא תהי' (נ"א או יהיה) לו כן כאשר לא תהיה בידיעה

ורע למעים . והפרטית . זה הדבש מתוק . והתולדה . א"כ זה הדבש טוב לחיך ורע למעים : וזה תאמר הנפש . זה השכל מן ההקש תאמר הנפש לפעול . אם אין שם מונע ועולה העומד בפני הפעולה : כי אמנם תהי' שם כללית מונעת . ר"ל כי אם תהי' שם הקדמה כללית המונעת לפעול כפי התולדה . כמו במשל הדבש האמור שהתולדה אמרי' שאסור לאסור באכילו' הדבש להיותו מתוק לחיך כפי שהקדמה הפרטית . אך הכוללת שכל מתוק רע למעים שאסור באכילתו: אמנם זה יען כל מתוק ערב : אך להיות שכל מתוק ערב לחיך לכן שפיטתו התאוה החזקה לטעום : אמנם זאת . אך ההקדמה הכוללת שהוא רע למעים תעמוד כנגד הפרטית ותלוה לברוח מהמתיק . אך התאוה תגבר עליה כי לא היכולת יען כל כחות הגוף בידה נתנו . ככתוב ויסגור בשר תחתי' . פי' שמסר כחות הגוף תחת התאוה כמו שביארנו זה בפי' בראשית המכוני' בשם מאמר התורה ישו"ים : לכן יקרה . ע"כ יקר מקרהו שיתנגד החוטא לשכלו . ויפעל הפך מה שיגזור השכל בהיותו נמשך אחר התאו' והיקשו כאמור במשל הנ"ל : אמנם לא תהי' מנגד . אך לא יהי' זה הניגוד ניגוד שכלי כמו בדבר המסופק שהו' מתנגד ניגוד שכלי ר"ל סבר' אחת אומרת כה וסבר' אחרת נוחרת הפכ' ושני הסברות הם מכח השכל . אבל הוא ניגוד במקר' לא בעצם השכל וזה כי התאו' מנגד' לשכל שאיננ' מעין השכל לא הסבר' מנגדת לו שהיא ר"ל הסברי' הוא עצם שכלי : ולכן בעבור זה הבהמות . ע"כ לא יתוארו הבהמות בכושר וחטא . וזה כי כפי מה שקדם יש לכל מין ולכל חטא ב' הקשים א' שכלי כמו שבארנו . כל מתוק רע למעים . אבל זה הדבש מתוק' א"כ הוא רע למעים . ב' דמיוני כל מתוק ערב לחיך . אבל זה הדבש מתוק . א"כ הוא ערב לחיך . והשומע לשכל יכונה בשם כשר וצדיק . והשומע לדמיוני נקרא רשע וחוטא . ובעבור שאין לבהמות שכל לכן לא יתוארו בצדק . ובעבור שלא יתוארו בצדק לא יתוארו ברשע וחטא ג"כ כי במקום שאין צדק אין רשע ככתוב בס"י הרע מבחין את הטוב . ומן מולא הדברים תשכיל ותדע שהנהגת

האדם לו שם בשלשה מנהיגים . השכל והמדמה והמתעורר שעורר ומניע את הגוף לפעול כפי הסכמתם והשכל עושה הקש ישר ומנהיג את בעליו בדרך ישרה לא יכשל בה ולכן נקרא יצר טוב . והמדמה עושה היקש כזב ומנהיג את בעליו בדרך עקלתון ולכן נק' יצה"ר . והנה שכונס את המדמ' תחת יד השכל נקר' צדיק : מושל ברוחו . כי נזר אלהיו על ראשו . והכונס השכל תחת יד המדמה נקר' חוט' ורשע . והוא שאמרו ז"ל צדיקים יצ"ט שופטם ורשעים יצה"ר שופטם . וכן רמזו ז"ל באמרם זכה עזרתו לא זכה כנגדתו . ומה שאמר שקד"אש במקום שיש שם שכל לא יעמוד החטא תדע כי הוא הדבר שאמר ז"ל אין אדם חוטא אא"כ נכנס בו רוח שטות . והוא הדבר שתקנו ברכת התשובה והסליחה אחר חונן הדעת . והוא עשה"כ ולבבו יבין ושב ורפא לו : אמנם איך יוסר . אולם דעת דרך התשובה לכל חוטא . ראוי להיודעי' טבע הנפש כי כמו שרפוא' הגוף מסור' לרופאי' יודעים טבע הגוף . כן רפואת הנפש מסורה ליודעי טבע הנפש . וכבר זכרנו תחלה הרפואות בספר המדות שלנו . אך רופאי אליל דורשי דמים המבקשים הכתובים ומדרשי חז"ל לבארם כפי הפעולה על רוחם באופן שיהיה טוב להשמעות אזנים וכל רוח דעת אין בקרבם . המה רועים בל ידעו הבין בתיקון המדות הנשחתות בחשכי יתהלכו . יכשלו ויכשילו רבים בתור' . ועליהם יאמר הכתוב עמי מאשריך מתעים . ובעבור זה אמרו ז"ל אין למדין מן הדרוש . וע"כ אמרו ג"כ אין משיבין על הדרוש . וזה כי אמת משקלי' וטרי' תלמוד ולדק מש"ות יושקף ונשא"כ הדרוש כי לא לאמת יוצי' משפט לכן אין להשיב עליו . והו' הדבר שהשיב הדורש (על שאלות וכי בכדי חכמו חכמי') לאמר מקר' אני דורש . אבל לכאור' אין התשובה מעין השאלה . ולפי דרכנו השיב כהוגן לאמר אין להשיב עלי כי דורש אני כאמור : אמנם ההקדמה האחרונה . סוף דבריו יורה דעה כי אמת דעת שקראש שבמקום שיש שכל לא יעמוד החט' . וזה כי כפי מה שקדם נדבק כל חוט' בפעול' כפי ההקדמ' האחרונ' הפרטית . והי' בלתי ידוע' לשכל .

וזה

אמנם יש הפרש גם בכולל כי זה אמנם הוא בעצמו וזה אמנם הוא בדבר פרטי . כמו כי לכל אדם יועילו הדברים היבשים . וכי זה אדם או זה יבש · אבל זה אם הוא כן . או לא יהיה לו . או לא יפעל . לפי ב' ענינים אלה יבדל בלתי אפשרי . אמנם אם ידאה הוא יודע הכולל אינו בלתי נאות . אמנם בענין אחר הוא פלא . עוד לפי ענין אחר מאשר אמרנו תהיה קנית הדעת באדם כי נראה באדם קנין אשר הוא בו ולא ירגיל . ונראה הקנין מתחלף . כי אם יהיה בשום צד ולא יהיה : כמו הישן ואשר לו חולי מני"אה והשכור . אמנם כן יהי' לאשר הם בהפעליות כמו בכעס ובתאות הניאוף והדומים להם . גלוי הוא כי ישנו הגוף . גם יעשו לקצתם שטות . גלוי הוא כי החוטאים יהי' להסכמו זה . אמנם אומרי' אמרים נראה מהם אשר הוא דעת . אינו אות כ"א (נ"א בני אדם) אשר באלה ההפעליות יאמרו מופתים ודברי אופו"רקלים . גם הנערים מתחילים ללמוד יחברו דבורים ולא ידעו ולא יבינו . ראוי להיות לשמוע כמו טבע וזה אמנם צריך זמן . ועל כן ראוי לחשוב כי החוטאים אומרים דבריהם במראה אחת בפה ואחת בלב · עוד אם אחד ישתדל (נ"א יסתכל) היטב הסבה כפי הטבע . ימצא כי זאת הסברא כוללת . אמנם האחרת מן הפרטיים אשר (נ"א החוש) מיוחד להם
וכשיעשה

מן ההקדמה הפרטית שהוא שאים ואם האמר יאיר הפרטית בכוללת יטעה : אמנם יש הפרש גם בכולל . אמנם לפעמים יטעה הטועה בכולל גם כן כאשר לא ידעהו אף כי ידע הפרטי כאמרנו הכולל לכל אדם יועילו היבשים . והפרטי זהו אדם וזהו דבר יבש : ואם לא ידע זה הכולל ר"ל אם היבשים מועילים יתכן שיטעה . ואם ידע הכולל אך לא ידע הפרט ר"ל אם דבר זה יבש יטעה ג"כ : כי זה אמנם הוא בעצמו . הכולל יבאר עצמות הדבר ומהותו וההקדמה הב' שבאר הפרטי שזה יבש וזה אדם : אבל זה . ואם הדבר הוא כן לא יתכן שיחטא בלתי אם לאחת מב' פנים אם שלא תהי' לו ידיעה בדבר ההקדמות האמורים לכן יפעל הפכן וחטא או שידעם אך לא יפעל כפי אשר ידע ר"ל שיפעל נגד ידיעתו : לפי ב' ענינים . לפי ידיעות בההקדמות האמורי' יבדל בלתי אפשרי לחטוא עם ידיעתו במרי שאמר סקר"אט במקום אשר שם שכל לא יעמוד החטא : אמנם אם יראה . ר"ל כל מי שיודע הכולל מזה ההיקש האמור ר"ל כל הדברים היבשי' מועילי' לאדם · איננו בלתי נאות שיחטא . אבל יתכן שיחטא בהיותו בלתי יודע הפרט עכ"פ ר"ל אם הדבר ההוא יבש : אבל בענין אחר . אך אם גם הפרט ידע הוא פלא שיחטא וכמ"ש סקרא"ט וזה אמנם בדברים שאין התאוה עומדת כנגד' כמשל שהניח . אבל במקום שיש תאוה אין השכל מועיל כמו שקדם ואפס מקום או לדעת סקר"אט : עוד לפי ענין אחר . עוד יתבאר איך יחטא החוטא בלי דעת כאמרם ז"ל אין אדם חוטא אא"כ נכנס בו רוח שטות וע"ד שאמר סקר"אט במקום אשר שם שכל לא יעמוד החטא . והו' לפי טבע קניית הדעת באדם . כי אנחנו נראה קנ"ת ב"א שיש להם קנין דעת ולא יוכלו להרגיל ר"ל להשתמש בו . ונראה הקנין מתחלף . ויתרא' קנין הדעת כאלו חלף הלך לו : כ"א יהי' בשום צד . כי יהי' קנין הדעת לפעמים ולפעמים לא יהי' : כמו הישן . כמו הישנים ובעלי חלי הקדחת והשכורים אשר שכלם

חלף הלך לו לשעתם ועוד ישובו להיות משכילים כאשר היו : אמנם כן . אשר ככה יקרה להמתפעלים בכעסם ובתאוות לבם שיעדר מהם שכלם כמו החולי' והישן לכן יחטאו בלי דעת : גלוי הוא . מבואר הוא שההיפעלות ישני' טבע הגוף וקצתם ישטטו כמו בעלי הקדחת שישוב החולי' כמשוגע . אשר ככה יקרה לכל חוטא שיכנס בו רוח שטות כאמרם ז"ל : אמנם אומרי' אמרים . ואם אמנם כי אלה החוטאים יאמרו דברי השכל ודעת . עם כל זה איננו אות וסי' היות אלה החוטאים בריאים בשכלם כי גם בני אדם המתפעלים בשכרות או בחולי יאמרו ג"כ דברי דעת המבוארי' במופתי' : ודברי אופור"קלים . ודברי שיר מין המשורר פור"וקלים : גם הנערים · ואף גם הנערים המנוערים מן הדעת ידברו דברי השכל אשר לא ידעום ולא יבינום · וככה אלה החוטאים אם ידברו דברי השכל בל יבינו : ראוי להיות לשמ'ע הראוי' שישמע השומע דברי מוסר השכל . שירגילם במעט' פעם, אחר פעם שישובו קניני המדות בו כאלו הם טבעיים אצלו : וזה צריך זמן . זה הרגל והלימוד במעשים טובים עד שישובו כמו טבע לא ישכחם כ"א בזמן רב : וע"כ ראוי לחשוב . לפי חכמת סקר"אט שבמקום שיש שם שכל לא יעמוד החטא' . יען אלה החוטאים לשונם . מדבר חכמ' ובידיהם זמה בהכרת אין פיהם ולבם שוים ר"ל אף כי לשונם מדבר משפט השכל לאחוז במדות ישרות . נפשם לא כן תדמ' אבל תחשוב אז' סבר' כי אין רע . במעשיהם הרעים וע"כ יחטאו בלי דעת כמ"ש סקר"אט : עוד אם אחד יסתכל . עוד יבאר סבת רשע כמו אשר יחטאו החוטאים נגד השכל בבלי דעת כמ"ש סקר"אט במקום שיש שם שכל לא יעמוד החטא . וזה כ"א יסתכל המשכיל בהיקשים המדיניים · אזי יראה שכל היקש מגנה מורכב מב' הקדמות אחת כוללת אשר הוא פעל הכח השכלי שכל מעשיו בכללים . ב' פרטית אשר הוא פעל המדמה שכל כמו בפרטיים הנפעלים . המשל בו הכוללת כל מתוק טוב לחיך
ורע

הדברים אשר להם קורבה עם החפוש'. הנה היא התחלת הרצון לדעת האם כשר וחוטא הם אצל דבר ידוע או אצל כל דבר בהפרש או לא כי אם משוערים. אח"כ אם כושר וחוטא (נ"א ושוטה) אצל כל הדברים או לא. באמת לא אצל כל הדברי' יהיה החוטא אבל אצל אשר יהיה בלתי יושר. ואמנם לא יהיה בהחלט אצל דבר ידוע כי אז יהיה אחד עם בלתי יושר. אמנם יהיה שוה לשניהם אשר אצל דבר אחד ' אבל אמנם זה יקרה באחר (נ"א בוחר) כי יחשוב באשר הוא ראוי ללכת אחר כל עונג מצוי. וזה אמנם לא יחשוב זה אבל ילך אחריו. ואין הפרש בדבר זה שהוא סברא אמתית אבל לא דעת. אכן הם עושים לחטוא. כי קצת בעלי הסברות לא ישימו ספק אך יחשבו לדעת בלי ספק ואם בעלי הסברא יעשו נגד הסברא יותר מהיודעים. אין הפרש בין דעת לסברא בעבור האמינם יותר בחלושה. כי קצת יאמינו אשר סברתם אינה הסרה מאשר יחשבו היודעי'. אמנם יפרס' זה איראטיקום אבל אמנם יען ידיעה תאמר על ב' פנים. אשר בו דעת ואינו רגיל בו. והרגיל ויודע כי יש הפרש בין אשר יש בו ואינו משגיח (נ"א לבלי) עשות מה שאינו ראוי לעשות מאשר בו ומשגיח כי זה קשה אבל אשר אינו משגיח אינו כן. יען כי יש ב' מיני הקדמות אשר ראוי להרגילם. אשר יש לו שתיהן ולא ירגילם לא ימנע עשות אשר הוא בלא דעת כי ירגיל בכוללת ולא אשר היא פרטית. והנפעלים הם אישים אמנם

הוא התחלת הרצון. תחלת רצוני לדעת באיזה דברים נוהג מנהג כושר ושפל. אם בדברים ידועים בכלל או אצל כל הדברים מעונג ומחשב' אך בענין ידוע אצל כל אחד מהם: כי אם משוערים. ר"ל שנגבלים בגבולים ידועי' אצל כל דבר: אח"כ. ואחר העיון במתולדים בכשרון ושפל חשוב לעיין במקריהם שהם הכשרון והשפל עצמם על איזה דברים יאמרו: באמת לא אצל. אמנם לא כל הדברים יאמרו בשפל כי אם אשר יתולדו בבלתי יושר ר"ל המתולדים ברע לא בשקר שמיוחד לחלק שניוני לא למעשי: לא יהיו בהחלט. גם אצל הדברים המתולדים בבלתי יושר לא יהי' בהחלט. ר"ל לא יהיה שוטה שחלט בכל עת ובכל זמן כמו הבלתי ישר: אמנם יהי' שוה. אולם אלה השוים שניהם שהניחם נוהגי' בדבר אחד שהם התענוגי' הגופיים והמחשבות המתולדים בטוב ורע: זה יקרא בוחר. אבל יבדלו זה מזה בענין הבחירה. וזה כי הבלתי ישר בוחר במעשיו הרעים בזדונו ורוע לבבו בחשבו כי דרכו ישרים. משא"כ הבלתי כובש שהוא כמוכרח מילדו במעשיו ונפשו יודעת מאד כי לא טוב הדבר אשר הוא עושה רק ילכו תוקפו ומבלתי יכלתו להתגבר ולעמוד נגדו. יעשה חפצו: ואין הפרש. הבלתי כובש העושה מעשה רע נגד סברתו ודעתו כאמור. אין הפרש בין היות הדעת ההיא (שהוא מתנגד לה במעשהו) סברא בעלמא או דעת אמיתי הגיוני בשניהם יעדו החוטאים: אכן הם עושים. החוטאי' עושי' מעשיהם הרעים נגד דעתם: כי קצת. הוא כנותן טעם לאמור שהמתנגד לסברא בעלמא נקרא חוטא יען שבעל הסברא אין ספק לו בסברתו אך יחשבהו לדעת גמורה. אף כי יותר יאמין בעל הסברא בסברתו מבעל הדעת בדעתו. לכן כמו שבעל הדעת העוש' נגד דעתו נקרא חוטא כן בעל הסברא שמתנגד במעשהו לסברתו נקרא ג"כ חוטא: אמנם יפרסם זה. האיש הזה הי' בעל סברא גרועה

ידועה והחזיק בה יותר ממה שיחזיק בעל הדעת הנאמנת בדעתו. והזכירה במש"ה שהיה דעתו שהאמת התנועה תנועת השמי'. לכן לא שינה כלל לדבר דבר אשר כבר דבר מיראת הכזב שנכנס עליו בשינוי התנועה ובלכו להזכיר הדבר אשר כבר דבר היו מורים עליו באצבעותיו וקורץ בעיניו למען לא יתפוש עליו' כמכזב: אבל אמנם. עד כאן ביאר גדר הבלתי כובש אשר באות נפשו עושה נגד סברתו למען הפיק מאוייו. ועתה יבאר גדר הבלתי ישר החוטא באמת ואיננו מנגד לסברתו בחשבו מחשבת נתעה כי טוב מעשהו. והרמ"ם בביאורו יחשב שגם בזה דבר ידבר הוא בגדר הבלתי כובש מה שלא כיוון אליו החכם. והנו יאמר כי זה הטעות יכנס עליו מכמה פנים. וזה כי הידיעה פי שנים לה בידועה ומכירה. א' ידע ורגיל בידיעתו. ב' ידע ואינו רגיל בידיעתו: כי יש הפרש. והנה יש הפרש בין מי שיש בו ידיעה ואיננו משתמש בה להשמר ממה שאין ראוי לעשות לפיה. ובין מי שמשתמש' בה ומשגיח לבלתי עשות מה שאין ראוי לעשו' לפיה: כי זה קשה. המשגיח קש' לבוא לידי חטא משא"כ הבלתי משגיח שלא תועילנו ידיעתו: יען כי יש ב'. והנה יבאר מאין יכנס הטעות לבלתי רגיל להשתמש בידיעותיו. וזה כי כל ידיעה מודעת לבעלים בכל הקדמות א' כללית וב' פרטית כאמרנו הכוללת כל חי מרגיש. והפרטית כל אדם חי והנה הרגיל בדעת ירגיל ר"ל ילמד התולדה מן הפרטית ויאמר א"כ כל אדם מרגיש. אך הבלתי רגיל יתכן שירגיל בכוללת כי יעזוב הגבול האמצעי שהוא מלת חי ויאמר א"כ כל מרגיש אדם. והוא כזב ודבר שקר ויקש כזה בשכל המעשי כל קשה העכול מחליש האצטומכה. כל שמן הוא קשה העכול. א"כ כל שמן מחליש האצטומכה: והנפעלים הם אישים. והנפעלים במדינית שבהם הדבר הזה הם אישים פרטיים לכן ראוי להיות הרגילות בהם ר"ל להיות נושא התולדה

מן

זרים למחשבה , ובשנעשה ההקש נולד הספק כי המחשבה היא קשורה כי לא תרצי׳ להשאר בזה כי לא יטיב לה הנולד מההקש אמנם לא תוכל להכחישו כי אין לה דבר לסותרו . אמנם יקרה המאמר אחד כי בלי תבונה עם החטא תהיה מעלה . וזה כי אשר יפעל הפך סברתו זהו חטא . ואמנם יסבור כי הטובות הם רעות · וזה בלי תבונה ולכן יפעל הטובות ולא הרעות . עוד אם בעבור התעוררות יפעל נירדוף אחר התאוות ויבחרם הנה יראה אשר הוא יותר טוב מאשר לא יעשה בעבור שום טעם כי אם בעבור חטא כי אם זה אמנם יוכל להרפא באשר לא יתעורר . אמנם התוטא הוא אשם ואין לו תיקון . וכן הוא משל המושלים כאשר יחנקו המים עוד ראוי לשתותם . אם אמנם המתעורר יעשה אשר יעשה כשלא יהיה מתעורר ינוח אבל עתה זה שאין עושה בעבור היותו מתעורר עוד יעשה כאלה . עוד אם החטא הוא אצל כל הדברים מי יהיה חוטא בהחלט כי אין אחד ימצאו בו כל חחטאים . אמנם נאמר היות קצתם חוטאים בהחלט הנה אמרו יקרו ספיקות באלה מהם אמנם ראוי להסירם ומהם אמנם הניח היתר הספק הוא מצוה (נ״א מלוא) האמת :

פרק ג על כן בתחלה ראוי לראות אם הם יודעים או לא . ואיך

יודעים , אח״כך אצל כל אלה הדברים ראוי כשר וחוטא . ר״ל אצל כל תתענוג ועצב או אצל קצת נפרדים . וכשר וקיים האם הם דבר אחד או הוא דבר אחר . וג״כ משאר הדברים

הטעות היקש הטעיי · ויולד דעת זרה למחשבה בהלאו ערמוני עד שהנמשך מן ההיקש הוא ענין מתנגד למחשבה : כי המחשבה היא קשורה . יבאר טעם הספק ויאמר להיות שדבר ההוא בין האמת והשקר . וזה כי בהיות ההיקש שהוא קשור בגבול האמתיי כחק ההיקשים האמיתיים יסרבה האמתי . אך בהיות הנולד מההיקש ענין זר כנגד טבע האמתות או מתנגד לשכל יראה כוזב . לכן תמאן הנפש להאמין בנולד מן ההיקש ההוא כי לא יטיב לה הנולד ואף כי לא נודע לה הסתירה . והנה יביאה מסברא כזו למטה תחשב ולא יטובה הכונה מחשבתו לעמוד על הסברא : אמנם יקרה . עוד יתכן מגרעת בכונה לדעת סקר״אט כי הנה יקרה לסופיסטאים יפעל בעלות מן הסברא מה שהוא עצם האמת לפי ההנחה . ועם כל זה תהיה פעולה מעולה וטובה : וזה כי : יבאר מליצות המקרה האמור ויאמר . הנה לפי ההנחה הפועל הפך סברתו חטא יחשב לפועל ההוא : ואמנם יסבור . ואמנם יקרה שהפועל ההוא יסבור על טוב זה כי רעה היא ואין נכון לעשותם . והוא יצא מסברתו ויפעל הטוב שהוא אשר חשב ולרע . והנה לפי סילוק מן הסברא שהוא יחשב לאיש הטוב . אולם בבחינת פעלו הטוב מעלה תחשב לו : עוד אם בעבור התעוררות . יבין דעת הבדל הבלתי ישר מהבלתי כובש את יצרו . ואומר כי הבלתי כובש יצרו והולך בשרירות לבו בעבור התעוררות תאותיו שגבר עליו . הנה הוא מעולה מהבלתי ישר ר״ל החוטא בזדון לא למלא תאוות נפשו כ״א דבר הדת בזה . וזה כי הבלתי כובש יוכל להתרפא מחלי נפשו עת תכבה שלהבת תאותיו . משא״כ הבלתי ישר שלא יתרפא לעולם : וכן הוא משל שמושלים . משל קדמוני הוא להבדיל בין הפועל אשר יש גבול ידוע לפעולתו ובין אשר אין לו גבול ידוע . והטעם השותה מים לצמאו . הרי״י הוא גבול שתייתו והפסקו . אך השותה בלי צמאון כ״א לחלק איש ולהכל לו שהוא הפך עונג רוויי הצמאון . הנה זה יכול לשתות עד בלי די כי אין גבול לשתייתו · וזה עלם שהבדל שבין הבלתי ישר האומר מותר ובין הבלתי כובש האומר אסור כאמור : אם אמנם . כ״א יפעל התעוררות התאוה בבלתי כובש הנה בהניח לו מן ההתעוררות לא יחטא כי אין רצונו בעצם לחטוא כ״א למלא תאותו : עתה זה . אך הבלתי ישר העושה בעברת זדון ולא לבד למלא נפשו שתאוה .. הנה אף כי לא יתעורר בתאוה חזקה עוד יוסיף לעשות כאלה : עוד אם החטא . עוד יעיר ספק לאמר אם יונח שגדר הבלתי כובש הוא זה אשר על תאוות נפשו עושה כל התועבות כלם יחד : מי יהי׳ חוטא . א״כ לא ימצא איש חוטא בכלל . כי כמו שאין שלימות במוחלט (זולתי השי״ת) כן אין פחיתות במוחלט ר״ל כמו שאין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא כן אין רשע אשר יעשה רע ולא יצדק : אמנם . אבל נאמר שיש שם חוטאים בפועל יחויב א״כ מזה שגדר הבלתי כובש הוא בלתי כללו : אותם יקרו . הנה כיוצא באלו הספיקו׳ יקרו עוד כאלו הטענות מה שאין השפה יוכל לפרוש כלם . וראוי להסירם בקיום סותרם או להתירם בביטול׳ ובזה נמצא האמת:

פרק ג על כן בתחלה . יתחיל להניח הספיקו׳ והיתרם אשר יתכן שיפלו בישר ובלתי ישר וכובש ובלתי כובש כמו שסיים בקודם . ואמר שראוי לדעת אם החוטאים יודעים היתרה אשר יעשו או אינם יודעים . ואם יונח שידעו איך ידעו אם ברורה או בלתי ברור׳ : אצל כל אלה הדברים . איזה מעשים יתיילדו ביושר ושמא . אם כל הדברים שנותנים עונג או עצב או קצת ידועי׳: ראוי כשר . איזה הדברים ראוים עושיהם להקרא בשם כשר או חוטא : וכשר וקים . גם לחקור אם העומד על סברתו ר״ל הנוטה מעשהו ביושר לבב הוא אחד בענין עם הישר : וג״כ משאר . גם לחקור יתר הדברי׳ המתבארים בפירוש :

סוף

אבל אמנם . והיות ידיעת דעת החטא סברא חטא ולא דעת שלימה וחזקה לעמוד כנגד התאוה על כן נוטה כשהו אל התאוות לזנות אחריהם יען שגם אלו ידיעת דעת החטא כמו דבר המוטל בספק על כן כשלבש הידיעה ונברה התאוה . והנה ונגלה שבין המודים לבלתי

באמנים בין ב' מיני הטועים האומרים עד סוף הפ' ודאסונה ירצה להוכיח שאין הכשר ר"ל הכונס את יכלו לבלתי לכת אחר תאוותיו אשר יחמוד אינו אחד במין עם היושר ר"ל הבלתי חומד כלל ורק עינו ולבו להטיב תמיד בשמחה וטוב לבב . וזה כי השמרה תבדיל

מודים הוא שהמודים יצרים שכל חוטא חוטא הוא עושה טוב בודאי והמשכיל יעשה שכל גמור לשמו . והבלתי מודים יצרים שכל חוטא הוא מספק ועושה דבר שותר לעשות השלמה נגד הטוב שגם שמכינים המחיקים דעת סקר"אט · והנ"שם לא כן יחשוב בבאורו והוא עלמו מסופק בבאורו וגם שכשבתי הוא הנכון : וגם זה . ולפי אלה שנאמרים דעת סקר"אט יהי' כל חוטא בלתי ראוי להיות נענש יען הוא בלי דעת בחטאו ולא היה לו כח להתגבר לעמוד כנגד תאוותיו החזקים : אמנם לרשע . פלוסופוס אשר הוא מעין האישטופה בזדון כנגד שכלו ותבונתו הוא זה חייב עונש עונש יען גבר על התבונה בחזקת התאוה : ולא לדברים אחרים . גם אין סליחה לרשע אם חטא בדברים מגונים שאין התאוה מכה עמם . וזה נעבור שמרותו פי השכל :

כי החוטא אשר ישלטו בו התאוות אין בו דעת כי אם סברא , אבל אמנם אם היא סברי' ולא דעת ואינה חזקה נוטה אל התאוו' כי אם נחה כמו במוספקים · והנה זה ראוי לסליחה , כי לא תעמוד סברא חלוש' כפי (נ"א בפני) התאוות החזקות , אמנם לרשע אין סליחה ולא לדברים אחרים המגונים א"כ התבונה היא נוטה כי הוא היותר חזק' אבל זה בלתי ניאות אשר יהיה יחד נבון וחוטא כי אין איש אחד שיאמר כי הנבון יפעול ברצון דברים מכוערים , כי כבר הורונו ראשונה הנבון פועל בקצוות , ועם זה אשר יש לו מעלות אחרות , ועוד אם הכשר יחמוד דברים קשים ורעים לא יהיה הישר כשר ולא הכשר ישר , כי אם הוא ישר מאד לא יהיו לו תאוות רעות , אבל אמנם ראוי הוא אם התאוות הם טובות והוא רע למנעם לבלתי רדוף אחר זה הקנין וא"כ הכושר אינו כלו טוב , ואם הם חלושות ולא רעות אינו לשבח ואם הם רעות וחלושות אינו דבר גדול . עוד אם עמוד בכל סברא הוא כושר יהיה רע . כי אם היה שקר אין ראוי לעמוד בה . ואם הוא חטא צאת מכל סברא יהיה קצת חטא טוב כמו שאמר שופוקלוש כי נטולומוס נפתה בדברי אולישיש אשר יכזב לפי לוטיש היא משובח אשר לא עמד בדברים אשר נפתה אלידם יען כי כבד הדבר לאמר כזב עוד האומר המטעה יכזב בספק . כי בעבור שיתראו חכמים יראו להראות בהיקש דברי' זרים

ביניהם הכשר חומד והישר בלתי חומד כאמור כ"א הוא ישר כו' : אבל אמנם . עוד ירצה שאין הכונס יכלו טוב בשלם : כי אם תהיינה התאוו' טובו' באמ' כמו התאוה אל המשגל הכשר והישר או לאכול מטעמים ערבים לחיך ונאותים לבריאות ורצוים לפי הדת ולפי האדם וזולתם אשר אין לכבוש התאוה ולמנוע מהם . הנה אז ראוי לבלתי רדוף אחר זה הקנין . ר"ל לבלתי לקחת או בקנין מדת כבישה הי"ל : וא"כ הכושר . ולפ"ז לא יהי' הכובש טוב בכלל כ"א בפרט : ואם הם חלושות · אם תפלח אחר יותנו מגרעות בכובש כ"א תהיינה התאות חלושות אשר בקל יוכל האדם להתגבר עליהם ולעבור בהם . ואף כי אינן רעות הנה אין הכובש ראוי לשבח בעבורן כי למה יעבור גם אחרי אשר אינם רעות : ואם הם רעות . הנה אף כי ראוי לעבור גם מסבת רעתן

א"כ התבונה היא נוטה . לפ"ז יהי' הרשע בחטאו עושה תבונתו כלומר מתחזקת עליה לעשות הפך שופטה בהתפשט ברעת החטא : כי היא . והיא יותר חזקה מהסברא האמורה אשר לבד בספק היא אם בעליה תמלא"כ התבונה שהחוטא מורד גם בודאי : אבל זה בלתי נאות . אך זה לא יתכן לדעת סקר"אט שיהי' הנבון חוטא לדעת וא"כ תהיה קושיא לדוכתא כי תאמרו ישים ספק במסופקים : כי כבר הורנו . כבר אמרנו (בח' לשמי מזה) שהתבונה היא מקנות הפרטיים אבל המשכלים שסונדרות אבל מעלות המדות . ר"ל שהתבונה כל מעשיה בהקדמות פרטי השכל המעשי עם המעלה . ולא יתכן שתפעול פחיתות : מעלות אחרות . ר"ל שהנבון פועל הטוב בכל כמבואר ביוד לשמי : עוד אם הכשר . עוד יצופף ידו בשקלי ושרים להבדיל מבוכות והבדלים באמנים ובלתי

הנה עכ"פ אינכו דבר גדול לעבור גם תפלת חליפותן : עוד אם עמוד בכל סברא . עוד יתן מגרעת בכובש לפי דעת סקראט האומר שכל חוטא יחטא בלי דעת בלאתו מהסברא אשר עמד בה בסדם חטא כנ"ל . והנה יאמר אם עמוד בכל סברא שהיא כושר ר"ל אמיתית תהי' רעה יצאה ממנה : כי אם תיה שקר . רצונו לבאר טעם התנאי שהתנה ואמר שהוא כושר : ואם היא חטא . וא"כ איפו לפי דעתו שיצא מכל סברא הוא מרי . והאומר שהסברא הכוזבת אין ראוי לעמוד בה . יהי' א"כ לפ"ז קצת חטא טוב . והוא היציאה מהסברא הכוזבת וא"כ אין הכובש טוב בשלם : כמו שאמר סופקלוס . יביא ראיה שהיציאה מסברת השקר טוב כאמור : עוד האומר המטעה . עוד ניתנה מגרעת בכובש את יכלו לבלתי המדות כנגד כל סברא כדעת סקר"אט . והוא כי אם יטעם

המטעה

ומגוני' . וכן יהיו אחד הכושר והעומד כראוי. והחוטא והיוצא מן הראוי . אמנם החוטא יודע כי הוא עושה רע בעבור ההפעלות . אמנם הכושר יודע כי הוא חמדות רעות . ולא יעשה אותי בעבור הראוי . אמנם הישר הוא כשר ופרוש . אמנם זה יש אומרי' כי הוא ישר ויש אומרי' לא . והבלתי ישר חוטא והחוטא בלתי ישר מבלתי הפרש . ואחרי' אומרי' שהם נבדלי' . אמנם הנבון פעמים יאמרו שלא יהיה חוטא . אמנם פעמי' יאמרו אשר קצת הנבוני' והמשכילי' יהיו חוטאי' . עוד יקראו חוטאי' בעבור הכעס והכבוד והריוח . ע"כ נאמרי' הם אלה . אמנם ישי' אחד ספק איך יהיה החושב על יושר חוטא כי היודע יאמר . שלא יתפעל' דבר זה הוא כמו שחשב סקר"אט אשר במקו' אשר שם דעת ישלוט אחר עליו להביאו כעבד כי סקראט אמנם יהיה חולק בכל מאמרו כי במקום אשר שם השכל לא יעמוד החטא . כי לא יבא מחושב טוב בעבור (נ"א בעבר) כ"א בלי דעת . הנה זה המאמר ישי' ספק בדברי' הגלוי' המפורסמי' . נכון הוא לשאול אצל ההפעלות אשר הוא בבלי דעת . באיזה ענין יהיה דעת . כי אמנם גלוי הוא כי לא יחשוב החוטא קודם ההפעלות לעשות אשר יעשה אחרי כן , אמנם קצת יודו זה וקצתם לא , אבל יודו כי אין דבר טוב מהדעת , אמנם לא יודו אשר לא יעשה אדם דבר זולתי אשר יחשוב היותו טוב , ובעבור זה יאמרו כי

הבדל בין הישר לכובש את יצרו . וכן בהפכם ר"ל שאים דעת יכריחו אחר לעבור על רצון עצמו . אם יש הבדל בין הבלתי ישר לחוטא . ואמר ירצה והוא פלאי ודבר זר יחשב זה אצלו : כי סקר"אט . באמת שכשרון המעשה וההתגברות על יצר הרע יען סקר"אט חולק במאמרו על כל זה ואומר שלא הוא מדה טובה . והחטא וההתרפות לפני יה"ר היכן שהנבון יחטא כי שחושב טוב לא יעשה רע היא מדה מגונה ורעה : וכן יהיו הכושל . וכן כי אם בעל בלי דעת הוא זה יעשה רע ועל כן ספק על האומרים זה :

בעליהם שעושה הכשר ועומד ר"ל העושה הראוי לעשות ישותה . והפכו ינוה : אמנם החוטא יודע כי הנה החוטא יודע כי הוא עושה רעה אך איננו יכול להתגבר על יצרו . והכושר יודע שהם תאוות רעות ומתגבר על יצרו לעמוד במה שראוי וכוון לעשות : אמנם הישר . ר"ל בעל המעלה שהוא מחלוקה הא' בפ' שקדם והוא העושה טוב בשמחה וטוב לב ואיננו חומד לרעה כלל אדרבא הוא כשר ונפרש מכל רע : אמנם זה . אולם הכשר האמור לפניו ר"ל הכובש את יצרו . י"א שהוא שוה לישר ופרוש האמור בהיותו בלתי עושה רע כמוהו עכ"פ אך כי יבדלו במדה שהפרוש בלתי חומד והכשר חומד . וי"א שהם נבדלים זה מזה במעלה בעבור הבדלם במדה : והבלתי ישר חוטא . וכענין זה המחלוקת יחלוקו בהפכן ר"ל י"א שהבלתי ישר שוה לחוטא וי"א לא . כי ידיעת ההפכים אחת היא : אמנם הנבון : אולם המשכילים אם חוטאים או לא יש בזה מחלוקת . וקצת יאמרו שהם חוטאים ועוברים פי' שכלם להתענג במעדות בלתי ראוים : עוד יקראו חוטאים . גם לא לבד בשאיפת התענוג שבלתי ראוי נקראים הנבונים חוטאים אלא אף גם בעבור רוב כעסם עד"הכ כי ברב חכמה רב כעס . ובעבור אוות נפשם הכבוד והריות המותר : ע"כ נאמרים לכן נאמר אלה הנבונים שהם עלולי' לחטוא אם להתענג במה שאינו ראוי . או בכעס וכבוד והרוחה : אמנם ישים אחד ספק . אך הנה יספק המספק ויאמר איך יתכן שהנבון החושב נעשות ישר וצדק תתפעל נפשו מהתאוה ויחטא : דבר זה כמו שחשב סקר"אט . הנה הוא כמתפלא לפי דעת המספק ואומר שדבר כזה הוא נמשך כמ"ש סקר"אט באמרו על זו הדעת .

במקום אשר שם השכל . דעת סקר"אט שאין אדם פועל דבר מתנגד לשכלו ובהיות שהשכל יחשב דרכו שהחטא הוא ענין רע על כן לא יתכן שאיש שכל השום' בעובר לעשייתו הרע שהוא ענין רע. יחטא ויעשה רע לשעתו הפך הנחשב בשכלו מאז ומקדם: כ"א בלי דעת . לא יחטא איש שכל כ"א חסר הדעת הבלתי יודע בחטאו שהוא רע : ישים ספק . דעת סקר"אט שספק כלומר תחלוק על מפורסמות כי המפורסם שרבים בעלי שכל חוטאים: נכון הוא לשאול . ראוי לחקור בדברי סקר"אט שאמר כל חוטא הוא בלי דעת . מה הוא זה גדר שבלי דעת שאמר : כי אמנם גלוי . יען מבואר שאין מחשבת החוטא טרם התפעלותו מהתאוה לחטוא שוה עם מחשבתו אחר בעת ההתפעלות והחטא . ולפ"ז יתכן לומר שכל איש שכל החוטא יעדר שכלו וישוב בלי דעת לשעת החטא ולא יכיר ברעתו כאמרם ז"ל אין אדם חוטא אא"כ נכנס בו רוח שטות : אמנם קצת . אולם קצת המחזיקים בדעת סקר"אט יודו על האמור וקצת המחזיקים בדעתו לא יודו אל האמור שבעל השכל ישוב בלי דעת בחטאו ויחשוב היות מעשהו טוב אשר חשבו לרע טרם עשותו : אבל יודו . מחזיקים הם בדעת סקר"אט עכ"פ האומרת שהדעת תאמר בעליה מעשות רע : אמנם לא יודו . אמנם לא יאותו לדעת המודים האומרים שכל חטא הוא בלי דעת גמור בעבור שאין בעל דעת עושה רק טוב ולא רע אבל מטעם אחר יחטא איש השכל וזה כי הם אלה החולקים על המודים יאמרו בטעם חטא המשכיל : ובעבור זה . בעבור זה יחטא המשכיל שאין דעתו שלימה בידיעת רעת החטא כ"א עד איזה סברא גרועה נודע לו רעת החטא :

אבל

הם גלדי' כי זה נקרי' מעלה וזה כושר . אמנם מתנגד לבהמיית יאות לומר אשר בו המעלה אשר היא למעלה מאדם והי' קדושה אלהיות.. כמו שאמר אומי"ראש מאי קטור עשה כתב לפרי"אמו אביו . כי מאד היה טוב. לא היה נראה שיהיה בן אנשי' כי אם בן אלהי' . ולכן אם יאמרו מאנשי' שהם אלהי' . ליתרון המעלה בזה . אמנם היה מנגד לקנין בהמי כי אמנם אין רשע בהמה . וכן לא המעלה מעלת אלהי' . אבל זאת היא המעלה היותר נכבדות מאחרות . ואמנם סוג רשע אמנם כאשר בזרות ימצא איש אלהי . כאשר היה מנהיג (נ"א מנהג) אנשי לימ"וניא כאשר יתמהו מאיש מעולה יקראו אתו איש אלהי . כן בזרות ימצא באנושיי' איש בהמי . והיותר אשר ימצא הוא בעם אשר אין דת להם . וכן קצת יהיו לסבת חולי ובעבור שממון לאבידת קרוביה'. ובעבור העדפת רשע בקצת אנשי' נקראי' כן . מזה התאר נעשה זכרון באחרונה . אמנם מהרשע כבר נאמר ראשונה . אמנם ראוי לומר מחטא ורפיון אשר הם התענוגי'. ומהכשר והחזק כי אין לחשוב אשר אלה הקניני' אשר הם מעלה והרשע אשר הם מסוג אחד . ואמנם מסוג אחר . אמנם ראוי כמו לאחרי' לשום הנראה . וטרם נשים הספיקות . וכן יתבאר רוב הדברי' אשר הם בחתי'. אבל (נ"ס אכל) אלה ההפעליות ואם לא כלם יהיו רבים ועקריי' . כ"א יותרו הקושיות וישארו הדברי' הבחוני' אז יהיו יותר מבוארי' כראוי :

פרק ב

יראה באמת כי הכושר והחזק הם טובים ומשובחי' . אמנם החטא והרפיון רעים ומגיני'

אך הרשע שבאנשי' יגבר במדותיו שאומר מותר · והכופר ר"ל עבות כפרון שמשמש במלות הגשמיים וגניבת ילדו הוא ספק הספק בבלי כניסת היכר : אמנם מתכבד לבהמי' · וספק איש הבהמי הוא איש אשר כאמור בחלוקה הב' : כמו שאמר אומירו"ס . אומירו"ס פי' שמאי' קטור בא עליה כאביו אשר הי' טוב המדות מאד . ואמר עליו כי כפי מעשיו ילדה שאיננו בן אדם כ"א בן אלהים : ולכן אם יאמרו . על כן אמר יכם אישה איש עם אלהים תהי' הכוונה שהוא איש מעולה מאד אשר אינו מין האדם אלא אין דמיון לו בב"א כ"א במלאכי אלהים : אמנם הוא מתנגד . והוא הפך תאר בהמי . אשר יאמר בו הרע מאד באישי ב"א אשר אין דמיון לו באדם כ"א בחיתו יער . אין רשע בהמה . אך עכ"פ איננו בהמה בתאר כן הפכו שהוא איש אלהים איננו אלהים ממש כ"א נעתק כערכו במעשיו הנכבדים מכל מעלות ב"א : אמנם סוג רשע . אולם גם בסוג הרשע ימצא ע"ד א היותר רע ויכונה בשם בהמי ר"ל חיה רעה . כמו שע"ד זה ימצא איש מעולה מאד ויתואר בשם איש אלהי' אשר כן הי' מנהג אנשי לימוני' לקרוא לאיש מעלה במעלה בשם אלהים : והיותר אשר ימצא . ואיש הבהמי יותר ימצא בעם אשר אין לו דת ונימוס . כי בלי רסן הדת ירבו בכי בלי על כנוהר בלי עול הדת והיוסר : לסבת חולי . לפעמים יצא האדם ברשע מגדר ב"א בעבור רב העצבון כי דבר פלא ימלא אף וכעס בחיק כסילים ינוח לכן ירבה בגבות : ובעבור העדפת רשע . בעבור רוב רשעם נקראים בהמיים כלומר חיות רעות : ומזה הת"ר . עוד נזכור באחרונה . מאנשים המתוארים בתאריב : אמנם מהרשע : כבר דבר בגדר הרשע ותואר במאמר ה' במקומות זולתו מזה הס' : אמנם ראוי לומר . המר אשר אחד משלש אלה חלוקי הנפש כבר ב"אר שהם הצדיק והרשע והאלהי

והבהמי יבאר במאמרים האשר אח"כ לבאר' פה החלוקה האחת מהג' חלוקות והוא החטא והרפיון והוא החוטא במרד ובמעל נגד השכל והשכל יקף ויאלום תחת יד המתאוה . ולבאר ג"כ הפכו והוא הכשר והחזק ר"ל המושל ברוחו וכובש התאוה בחוזק יד השכל כשעם איזה גבור הכובש את יצרו: כי אין לחשות . כי לא יחשב שהמעלה והרשע שזכרנו בחלוקה הא' הם בסוג אחד עם הכובש את יצרו והחוטא אשר בחלוקה הב' . אבל הם מסוגים שונים . וזה כי הצדיק והחסיד אשר בחלוקה הא' הוא יותר נעלה מן הכובש את יצרו אשר בחלוקה הב' . כ הצדיק כל מגמתו להטיב בטבע ועושה בשמחה כל מעשיו · והוא רחוק מיחטוא . אך הכובש את יצרו תאב לרעות ומתעולל במעשיו טוב ובע"כ יכבוש יצרו לכן יקרה לפעמים שימשלם מלכבוש ויחטא · ויבוין מ"ש הרמב"ם בספר שמונה פרקיו . ומזה שהפכיהם ג"כ משתנים שונים כי ידיעת הפכים אחת היא : אמנם ראוי לשום הכרעה . אבל ראוי להניח הנחות ובהנחת הנראי' ישרים בפרסיקרו הדברים על אמתתם ונבאר' כעיר הספיקות וכמו שאנו רגילים לעשות במחקר הדברים האחרים : וכן יתבארו . כי אמנם כן דרך הבחינה והמחקר בכל חקירה ר"ל לחזור על כל הסברות והדעות אשר יתכן שיאמר בשאלה האמדות והפעולות הנפש בכלם או ברבים שהם עקריים וכלליים בהם : כ"א . כ"א נזכיר כל הסברות ונברר הבודק מהבלתי בודק או עמהם הדברים המסופקים ויתבארו היטב : פרק ב יראה באמת . ישים פניו לדרך החקירה לבאר גדרי המין הב' משלשת המינים האמורים בקודם אשר יעד לבארו בזה הפרק · והוא החוטא המתרפה לפני יצרו והפכו הוא הכשר המתחזק על יצרו וכובש אותו . ורלסית דבר יעיר אשר שמוע בלמודים אשר יש הבדל

המילה פלודלה בלבי אדם לא ראי זה כראי זה סס . וסוה איך יתכן שהתבונה הגרועה ולא המילה כלה באיש אחד . והיאה התבונה כי והחכמה השלוש על החכמה [לנות] עליי את הרא זה במדות הטבעיות לבד הוה בעבור שאם אשר תעשה . והתבונה שבעבור ראות התבונה לממלכות לפי האנג המטיב אלה המדות והריע איך תעשה מדות מעולות הנה בעבור זה לא לאלרת כמו מי שמזגו קר איא בלתי ספוף בזאת . השלוש על כל פנים עי החכמה כמו שלא אך הוא שלל במעטים .

והפך זה מי שמזגו חם . משא"כ הבאות והתבונה שכלם שוים נטועה באיש תבונה . והו שיש שנים המעלי לתבוני על הפעולו' שהם יתכנו להיות פלסיות ושיא כוללת : אמנם גלוי גם זה להיתר הספק יאמנו שמעלת התבונה איא היותה שליאות הנפש אף אם לא תפעל כלל וכאמור בקודם : האחת סדר התכלית . המעלה תכלוף השגת התכלית והתבונה השים סדר לשגות אשר בם יושג התכלית : עוד נשיב . עוד יגופף ידו להתיר הספק אשר העיר בקודם כמו שהנפיח

הטבעיות : אבל כמו אשר בהולם יאמר טוב . לא יקרה זה כי כלם יחד עומדות באתבונה . כלם יהיו שם . אמנם גלוי כי גם אם תהיה בבלתי פועל תהיה (נ"א פועלת) . כי האדם יצטרך לה יען כי היא מעלה משלמת חלקי נפשו . וגם כי לא תהיה בחירה ישרה בלי תבונה ולא בבלתי מעלה . האחת סדר התכלית והאחרת תעשי' שיפעל אשר לתכלית . עוד נשיב על מה שאמר (נ"א שנאמר) כי הפחות (נ"א ישלוט) על מה שהוא יותר טוב (נ"ק התבוני לא תשלוט על השכלי ולא על החלק היותר טוב) כמו שלא תשלוט הרפואה על הבריאות . כי הרפואה לא תרגיל הבריאות אבל תראה איך תעשה הבריאות הנה היא תשלוט על הדברי' אשר בעבודה לא על זה . עוד דמיון לזה האם יאמר אומר כי המדינית תשתדר על האלהיות יען אשר תצוה על כל הדברי' אשר במדינה :

השלוש הרפואה על הבריאות בעבור ראותה איך תעשה הבריאות : הנה היא תשלוט . התבונה תשלוט על הסדור הכונה בעבורה להשגת התכלית הטוב . אך לא על החכמה בשלוח : עוד דמיון . עוד יוכיח במשל שאין התבונה שולטת על החכמה בעבור צוותה על הסידור במדות . כמו שלא תאמר המדינית באלהיות בעבור צוותה על פועל כפת בבניני המדיניות . וזה כי כל אחת מנה ועיסה בתוך שלה . ואין מלכות וממשלה נוגעת בחברתה :

נשלם מאמר ששי

מאמר שביעי

פרק ראשון

פרק א אחר זה ראוי לומר ולעשות התחלה . יען כי אצל המדות אשר ראוי לברוח מהם הם ג' מיני' רשע וחטא בהמיות . אמנם המתנגדי' לשני' הם

אחר זה . אמר אשר ביאר בקודם לזה שהמדות שבעבור לנפשה . והפך הרשע הוא אשר בטבעו ומזגו פי שנים להם בשלוקה . א' שנטעת אינגו משאות להרע ועושה רק טוב ונקרא בשם צדיק שמאסכות לפי מזג בעל האדם וטבעו . ב' התכוניות ג'יסר בזה . והפך החוטא הוא אשר בטבעו ומזגו ר"ל המשוער' בתבונה כמו של בעל המדה . ראה מתאוה להרע אך על שכלו ותבונתו יגבר ויכליה בי טוב לעשות התחלה אל מחקר מיני בעלי לכבוש את יצרו המתאוה להרע והוא הנקרא בזה המדות הנבדלים זה . אחר ... בשם כובש את יצרו או בבחינת ג' חלוקות המאמרים : רשע וחטא לפעולות האדם , כדבר צדק והרשע יחלקו בני אדם אל שלשת מיני כשר . והפך הבהמי הוא הרודף לעשות טוב בהפלגה רבה לפי טבע הלכוש ויכהג בתבונה את מעשיו כל הימים וזה הנקרא בשמים ושלשת מיני לדיקים המתנגדים להם . א' אלהי בזה מטעם כי איש אלהים קדוש הוא . אלה סוא שאומר מותר . ימשא ויאמר אין פשע והוא איפו הם שלשת מיני רשע והפכיהם הנקרא רשע ובלתי ישר בזה . ב' היודע שהוא שלשת מיני צדק על הסדר א' רשע . חוטא אבל יאח רפה ידים ואינו יכול לכבוש את והפכו צדיק וישר . ב' חוטא והפכו כשר וכובש יצרו והוא הנקרא חטא או בלתי כשר בזה . ג' את יצרו . ג' בהמי והפכו אלהי : המתנגדים לשנים. המעמיק לעשות רעות רבות בהפלגה והיא הנקרא הפכי ג' המינים הראשונים שהם רשע וחטא הם בהמי בזה יען שב במדותיו כבהמה אשר אין צדק שהוא עלם המעלה הדבוקה במדות הנפש והוא

הנהגות הטבעיות אשר בקצת בני אדם דומות למדות המורגלות בנבחרים : יראה לכל . כי אמנם נראה קצת פרטי המדות טבעיות לקצת בני אדם . כי ימצאו צדיקים בתולדותם ר"ל בטבעם : וכן מהרה. וכן קצת ב"א יקבלו ליחוד המדות המעולות מאד זהו בעבור שהטבעים טובים

הנגד המאמר ויליד אשר עם שכל במקום אשר הוא לפי שכל : וזה כי לפי שכל תמצא שהם ישרים לפי המאמר השכלי אף כי לא סוערו בשכל . וכבר התבאר שכמו אלה המדות יתכן היותם בלתי שלימות . לכן הגיה עם שכל . פי' שמוערו בשכל אלה איפו הם שלימות

לחידוד כי הם דבר אחד. ובן תהיה המעלה טבעית אצל מעלת המדות. יראה לכל כי פרטי המדות הם בטבע קצת. כי ימצאו צדיקים וישרים ואמיצים הם מתולדותם. וכן מהרה. אבל אמנם בדרוש (נ"א כדרום) דבר אחר אשר יהיה טוב מיוחד. יען אלה המעלות יהיו בנו יותר שלימות. כי אמנם לנערים ולבהמות יהיו אלה הקנינים טבעיות אבל בלתי שכל. יראה שהם מזיקים כי האמנם יראה כי זה כמו תנועת הגוף החזק בלא ראות כי יראה לו כשלון הזק בעבור חסרון הראות כן יהיה. ואם אמנם יקבל השכל בפועל יצליח. כי בהיות ב' מיני. יחד תהיה המעלה שלימה. ועל כן כמו שהוא במחשבה ב' מינים חידוד ותבונה. כן יהיה במעלות המדות ב' מינים א' מעלות טבעיות ב' מעלות המדות. ומאלה מעלות. המדות לא תהיה (נ"א בבלתי) תבונה. ובעבור זה אמרו הכל כי המדות הם תבונו'. וסיקראט אשר אמר זה. מצד אחד חטא ומצד אחר אמר יושר. אמנם כאשר חשב כי כל המעלות תבונות חטא. ואם רצה שא"א היותם בבלתי תבונה דבר טוב. אמנם האות על זה כי אנשי זמננו כשיגדרו המעלה ישימו קנין. באמרם אשר לפי שכל ישר הוא: כי היושר הוא בתבונה. יראה כי כלם ינבאו כי זה הקנין הוא מעלה בתבונה. אמנם ראוי לדקדק מעט יותר כי לא לבד היא אשר לפי השכל ישר אבל הם עם השכל ישר יהיה קנין המעלה. והשכל הישר באלה היא התבונה. ולכן סקראט השכלים אשר במעלות חשב היות כלם דעות. אבל אנחנו נאמר עם שכל: הנה גלוי הוא ממה שנאמר כבר כי אי אפשר להיות טוב שלם בלי תבונה ולא מבין בלי מעלות המדות. אבל תותר הקושי' כן. כי היה מקשה אחד כי המעלות יתפרדו אחד לאחד. כי אין אדם נולד מוכן לכלם. וע"ב ידע אדם אחד ולא יקח אחרת כלל. אמנם זה יקרה כפי המעלות הטבעיות

עליהם . ויתרון מה"כ נראין לפני מהם : אבל אמנם מדרום . אך בהיות שאנו צריכו להשיג המדות המיוחדות בהמיוחדות הטבעי' . כי אלה הם יותר שלימות מהמדות הטבעיות אשר ישתנו בלי הטבעי' : כי אמנם לנערים . והטעם שהטבעים והבהמות יהי' להם קצת המדות בטבע ובלי השכל : והם מזיקים לבעלים בהם יען ידעו גם לפיה עוד והגבור הרך בחסידות בעבורו שאין ספק שהוא יזיק לבעליו ויכשל במכשול גדול בעבור חסרון ראותו · אשר כן התבונה היא עיני המדות שהאלם בדרך ישרה לא יכשלו בה . והמדות ילכו בעלי' בדרך לא סלולה ובוקשו ונלכדו : ואם אמנם יקבל השכל . אולם מי שהוא בטבעו בעל מדה נכונה וירדף גם את השכל לכללו בתבונ' הוא זה על שכלו ינבר ויצליח . כי אים את אחיו יעזורו : ע"כ כמו שהוא במחשב' . ומזה התבאר כי כמו שיש ב' מיני מחשבות חידוד ותבונ' כן יש ב' מיני מדות טבעיות ולימודיות : ומעלה מעלות . ומב' מיני אלה המעלות לא תכון אחת מהנה והיא מעלות המדות ר"ל הלימודיות בלי תבונה כאמור : והקירא"ט . והקראש אשר

אלה איפו הם שלימות בלי ספק . והנה אלה המדות להם שם נשלמת מחלוקות ודעות שונות א' אריסטו יאמר שהמדות אשר במתאוה המשלמת מהתבונה בהיותן שונות . ומהחדוד בהיותן רעות ואין מדה טובה בכל עת מבלעדי תבונה . ב' אנשי זמנו יאמרו שכל המדות אשר במתאוה יתעלמו לפי השכל של איזה משכיל אשר יורה להמון יושרם עד אפס צורך לתבונה בכל האנשים כ"א במורה אותם ג' סקראט יסבור שהמתאוה והתבונה הם ענין אחד לכן יהיו כל המדות שכליות אלא שהרעות באות מסבות השכל . אך מה שיעמוד נגד דעת סקר"אט הוא שלעת השינה יהיה המתאו' נפרד מהתבונה ויעשה מעשהו במדות מגונות כמו בהרהורי המשגל חולתו . ובזה שנה ג"כ א"הר פרס נרדם בשינה ככתוב ולאדם לא מצא עזר כנגדו · פי' לא השיג עדיין שהמתאוה אשר הוכן לעזור את השכל שהיה כנגדו לפעמים וע"כ השנה שהיא עלם מעלתי השכל. וכאשר נרדם בשינה הרגיש פרידתה ונודע לו שיש לו בה לקומין עכ"פ בהיותה כמעת לו כאמרם ז"ל זכה מעשית לו עזר לא זכה מנגדתו ר"ל מנגדת

אשר שהמדות הם תבונות אשר אמת בלד ושקר בלד אשר כאמור : אמנם האות . אולם האות והמופת על היות המדות קניני התבונ' הוא שאנשי זמנו בגדרו המדות המעולות לפי השכל הישר . כי כלם יכבדו . כלם יאמרו שמעלות המדות טובה עם תבונה: אבל הם עם שכל ישר . ידקדק בלשון

לו : הנה גלוי . מבואר הוא לפי האמור : אבל תותר הקושיא . יעיר אוזן לשמוע כיעודים שיעד בפי' הקודם שעוד יתיר הספק המספק ואומר מה יועילו החכמה והתבונה אחר שלא התבונה היא העיקר כ"א המעשה . ואמר שהענין הוא כמו שכבר הקשה אחד לאמור מה זו נכנה שהמדות

פסיי'

ובמעלה מהמדות. אמנם המעלה תעשה הכונה הישרה אמנם התבונה היא אשר תבי' אל את אמנם למה החלק הא' אשר בנפש אשר הוא נזון אינו מעלה. כי ג"כ אין בו לפעול. אמנם מאשר נאמר אשר בעבור התבונה לא יהיה האדם פועל הצדקות והטובות. ראוי להתחיל מאשר נאמר למעלה ונקח זאת ההתחלה. כי כמו שאמרנו כי קצת הפועלים צדקות אינם צדיקים. כמו העושים דברים המסודרים בדתות או שלא מרצונם או בבלי דעת בעבור דבר אחר ולא בעבור הדבר עצמו. האם הם פועלים כראוי לכל הראוי טוב ויהיה האיש פועל כאשר ראוי לפעול. ראוי לאדם בכל המעלו לפעול בעבור היותו טוב או מעולה ולעשות בבחירה ובעבור הדברים הנפעלים. כי הבחירה הישרה תעשה המעלה. אמנם כל הדברים העשוים בעבור התכלית אינן מהמעלה כ"א מכח אחר. אמנם ראוי לומר מהם. להיות גלוי וידוע כי יהיה שם כח אשר יקר' חידוד. וזה כן יוכל לפעול הדברים להשגת המכוון המושם וישיגהו. ואם המכוון הוא טוב יהיה משובח ואם אמנם רע. הוא אולת. ולכן הנבונים והאוילים יקראו מחודדים. אמנם התבונה אינה זה הכח אבל אינה בבלתי זה הכח. אבל קנין (הכר) זה הכח הוא בנפש ולא תהיה התבונה קנין מבלתי מעלה מן המדות כמו שנאמר. והוא גלוי כי ההקש אשר בנפעלים יש להם התחלה. כי תכלית כזה יהיה טוב ומשובח. אינה תכלית שיהיה דרך משל לא יראו כ"א אדם טוב. כי הרעה תשתנה ותעשה כזב אצל התחלות הפועל. ע"כ גלוי הוא כי א"א להיות נבון כי אם טוב:

פרק י נשוב להבין מהמעלה אם ימצי' לה דבר דומה כמו התבונה לחידוד

על זה ישיב לאמר שאין הענין כמו שיחשוב המספק. אבל הקנין והתבונה שניהם יחד יפעלו האושר. וזה כי שהקנין והמדה הנפשית יכוונו לקנות איזה תכלית טובה לנפש והתבוני' תמציא דרך איך יגיע אל תכלית המבוקש ההוא: אמנם למה החלק הא'. ועד שהתבונה למעלה תחשב נעבור תכין דרך לבוא אל המעלה. שהרי החלק הזן מן הנפש לא תחשב לא מעלה יען אין בו כח לפעול שום מעלה או לפנות הדרך אליי בהיות פעולתו טבעית לא שכלית כמו התבונה: אמנם מאשר יאמר. ישוב להתיר הספק הנ"ל המספק ואומר שהזכרת המחיר תעמוד במקום התבונה. ועל זה ישיב לאמר כי מבלעדי התבונה לא תכון שום פעולה טובה לאדם אף כי ישפלה: ראוי להתחיל. כי ראוי לדעת הקדמה אחת שנאמרה ונבית למעלה (בשלישי לשני וביו"ד לאתיקי) שקצת הפועלים צדקות וטוב לא יאמרו עכ"פ צדיקים וטובים. והם העושים בהכרח או שלא לשמם כ"א בעבור איזה תכלית אחר כמו לקנות השם והכבוד במעשיהם. כמו אלה לא יאמרו בשם צדיקים וטובים אף כי יעשו הכשר והראוי אם העושים שטוב והישר בבחירי שכלית למען עשות כי טוב ומעולם בעיני השכל: אלה איפה לבד יכונו בשם צדיקים וטובים. וא"כ איפו כל צדיק וישר מוכרח לעשות מעשהו בתבונה ולמענה לא בהזהר' לבד: אמנם כל הדברים. אך כל הדברים הנעשים למען השיג על ידם התכלית הטוב. כמו הנזכרת שמזהיר לעשות הטוב והישר אינו מענין המעלה והעושי' על פיו לא יאמר בטוב וישר. לכן תהי' התבונ' עקרת המעל'. והעושים על פיה יאמרו בתארי שמעשה: כי יש שם כח אשר יקרא חידוד. ר"ל יש שם כח נפשי אשר יחדד טענות של שוא להראות הכוזב שהוא אמת ועל הרע שהוא טוב: ע"ד משרת השרץ בק"ן טעמים. ובזה הכח יתגברו המכזבים והרעים ויתגלגלו המפלפלי' בפלפול ערמומי. וראוי לכל משכיל להזהר ממנו לבל יתעה בו לאמר שהוא שכל אמיתי: להשגת המכוון המושם. בו ישיגו המבוקש אשר אליו שמו הנבלים מגמת פניהם אם טוב ואם רע. ועל שם זה הכח יקראו הנבונים והאוילים החכמי' להרע בשם מחודדים. אמנם התבונה. בהיות שכל מגמתה להטיב כאמור לכן אינני זה הכח. אך בהיות שגם תשמור את בעליה מרע בזה הכח החידוד לכן אינה מבלעדי זה הכח: ולא תהי' תבונה. כמו שלא תהיה קנין מעלה בנפש מבלעדי תבונה אשר תעיין על טובה. כן לא תהי' התבונ' מבלעדי איזה קנין ומדה מן המדות הנפשיות. על כן שהיה התבונה ממלית המעל': והוא גלוי. ומהמתואר כי כל היקש אשר בשכל המעשי יש לו הקדמה כמו היקשים העיוניים. אבל הקדמתו הוא התכלית הנכסף כטעם סוף מעשה במחשב' תחלה. ועל ההתחלה תעשה התבונה היקשים איך תשיגה: כי תכלית כזה. התכלית אשר תראהו התבונה היא תכלית טוב ואשר תראהו האולת הוא רע: כי הרעה תשתנה. כי התכלי' הרע כוזב בהתחלתו להיראות טוב לבעליה. והתבונה כפי מדת' לבחר בטוב אמיתי. לא תקחהו להשכל' אך האולת כמדת' לכזב תקחהו להתחלה בהיקש הכוזב:

פרק י נשוב להבין. אחר שנאמר נקודם שיש כח החדוד בנפש הדומה לכח התבונ'. לא ראי זה כראי זה התבונ' תביא את בעליה לתכלית טובה והחדוד לתכלית רעה. הלך השוה שביניהם ששניהם מביאים את בעליהם לתכלית המבוקש. שם בזה מגמת פניו לחקור האם ימצא כזה ב' מיני מדות בעניין מה. ואמר כי כן שם

שמדות

לא תעיין בדברים אשר בהם יהיה האדם מאושר ואינה מתולדה אחת. אמנם התבונה הנה יש לה זה. אבל איזה תכלית פעל יש לה. כ"א תבונה היא אצל דברים צדיקים ונעימים וטובים לאדם. אמנם אלה הם אשר ראוי לאדם טוב. אמנם לא נהיה יותר פועלים כאשר הוא דעת אותה כי אם כאשר לנו הקנין כמו שלא נהיה יותר בריאים ולא מטוב ענין בדבר אשר הוא עשום. כי אם בהדבר אשר לנו קנין. כי לא נהיה יותר פועלים בדבר אשר הוא ידיעה הרפואה והנהגת הצבא ואינם (נ"א אמנם) אם לא נשים הנבון בעבור דבר אחר. כי אם בעבור אשר יהיו טובים לא יהיה דבר מועיל. ועוד כי אם אין הפרש לאשר להם תבונה שתהיה להם או יקבלו הזהרת אחרים. אשר להם תבונה די שתהיה להם כמו שיהיה זה לנו אצל הבריאות כי כשנרצה להיות בריאים לא נלמד הרפואה עוד אמנם יראה שהוא בלתי ראוי אם התבונה אשר החכמה טובה ממנה. תשתרר על החכמה. כי הפועל ישתרר ויצוה אבל (הי"ס אבל) כל אחד אמנם מאלה עוד נאמר. עתה דברנו בספיקות אשר בהם לבדם. וע"כ נאמר תחלה כי לפי מהם שהם בהכרח הם נבחרות. כי הם מעלות שני חלקי הנפש המשכלת גם אם לא יעשו דבר ולא אחד מהם עכ"ז הם פועלות. לא כמו שתפעל הרפואה הבריאות. כי אם כמו שהבריאות יפעל הפעולות. כן תעשה החכמה האושר. כי הוא אחת מהמעלות. ואשר היא לו ויפעל כראוי לה הוא מאושר. עוד הפועל ישלם בתבונה ובמעלה

כל חלקיהם לשרשיהם . ישקול בזה על תכליתן . אבל שמא יספק אחד לאמר . מה תועלת בשני חלקי הנפש המשכלת . ורתבונ' שהם על החכמ' ר"ל שאלך העיוני אחר שלא תצייר בשום דבר שאין שאומר שהנושי . אף כי אינ' מתולד' מ' ר"ל שאינ' ממין השומר וגו' : אמנם התבונ' . אלא התבונ' היא ממין האומר בעצם בהיותה אבל שכל המעשי להתבונן נשאה מוב ההנהג' שהוא ממין האומר : אמנם לא נהי' יותר פועלים . ר"ל מה אמן ומה תוסיף ידיעת' בנסיכם עצמ' לבד אם לא נפעל האומר לפי מה קנין הנפשי אשר בנו: בדבר אשר הוא עושים . כמו שלא ירפא החולי נגה ידיעתו שכין רפואתו אך לעשות' אם עדן לא עשה' . כ"א בקנין העשי' כי כל ידיעה' לא תתן שכר לבעלי' אם לא יצא לפועל כידיעתו כאמור . וכן אמרו ז"ל לא המדרש הוא העיקר אלא המעשה . וא"כ אין מעלה לתבונ' בנסיכת עצמ' כ"א בנתי' המעש' שהוא תכליתה : כי לא נהי' . כי ידיעת הרפוא' או המלחמ' לא תועיל אם בעלי' עכ"פ ברפואה או ללחום בפועל: אם לא . אם לא נשים תכלית הידיעה' העשי' . אך הידיעה' לבד לא תתן שכר : כ"א בעבור אשר יהיו טובים . שישים שיודע מגמת פניו אל הידיעה' לבד לומר שהיא לבד מנלעדי המעשים טובה . לא יהי' דבר מועיל מזה : ועוד כ"א . ועוד יסופק . הנה בהיות ערך התבונה אל האושר כערך הרפואה אל הבריאות . א"כ איפו כמו שידיעת הרפואה איננה מוכרחת לכל אדם כ"א לרופא אשר הוא ירפא חולים רבים · כן יתכן להיות בידיעת התבונה שיודע אחד יזהיר לרבים ויאמרם בדרך טובים ולמה א"כ יעמסו עליהם הכל לדעתה : עוד אמנם יראה . אשר עוד יסופק כי לפי הנספק הנה נגד הנושא תהי' החכמה יותר מעולה מן התבונה להיות עסקה בפועל הי' השכלי שהוא זה נגד השכל העיוני והחכמה אך התבונה שהיא המעשי עסקה בגשמיים שהם

קניניהם מובדים לשעשם . והי' מחויב לפי זה שהגרע מערך החכמה · מה שאין הענין כן באמת כי התבונה תשתרר על החכמה כי התבונה כמו נגיד ומצוה על החכמה (אשר במלאכה אך לא על אשר בהכרחיים יעיין בה' לזה המאמר) ושאר כחות הנפש לעשות כל אשר יצוה : אמנם מאלם . ותתחרה ללה הספיקות עוד יאמר בסוף המאמר . אך אחת כדבר בהתרם הספק הא' המספק ואמר שב' חלקי הנפש אין להם חלק באושר : כי לפי מה שהם . שלימות שני חלקי הנפש המשכלת שהם החכמה והתבונה אינם נבחרות מזולתם כמו שחשב המספק בספק הא' שקניני הנפש הוא שלימותן . אבל שלימותם הוא מעצמם לבד ר"ל החכמה והתבונ' הם שלימות לנפש המשכלת אף כי אשר יפעלו האושר ולא דבר אחר מהמנו עכ"ז הם פועלות השלימות בנפש . כי הוא זה דבר שלימות הנפש שתשכיל האמת בהכרחיים בחכמה · והטוב באפשריים בתבונה ואם ימצאו קנין נפשי בפועל הוא זה שלימות שני להם : לא כמו שתפעל הרפואה . ואם באמת שהחכמה תפעל האושר הנה אין מדריגתה מן האושר בערך הרפואה אל הבריאות . שאין הרפואה עצם השלימות כ"א המגיעה את השלימות מש"כ החכמה שהיא עצם השלימות ומסבבת פעולות שלימות ונערכה לאושר כערך הבריאות אל הפעולות הנמשכות ממנו . שהבריאות הוא שלימות לגוף ומסבב פעולות שלימות : כי היא אחת מהמעלות . אין החכמה לבד פועלה המעלה והשלימות כמו שחשב המספק אבל היא עצמה מעלה ושלימות כמו שקדם : ואשר היא לו . גם זה אשר לו חכמה ופועל כרצונה הוא זה מאושר . אולם אשר לא חלק לו בחכמה אף כי יפעל כראוי לה איננו מאושר כאמרם ז"ל אם אין חכמה אין יראה : עוד הפועל ישלם . עוד יכוף ידו להתיר הספק הב' המספק ואומר שלא תועיל התבונה במקנת קנין האושר כ"א הקנין הנפשי לבד יעשה האושר

על

כי נאמר היישרה וערמה ותבונה ושכל נשימם בדברים אחדים מורים אשר בהם היישרה ושכל נקראים נבונים וערומים. כי כל אלה הכחות הם מהקצוות ומהפרטים. וזה כי הוא שופט מאשר ישפוט הנבון כי הערום והמיישר השופט אמצעי והחסיד הם שוים לכל הטובות מצד שכל אחד מהם הוא אצל האחד. כי כלם בענין המשפט אמנם אלה הם מהפרטים ומהקצוות אצל הנפעלים כי ראוי לנבון להכירם והערמה והיישרה הם אצל הנפעלים. ואמנם הם קצוות. והשכל הוא מהקצוות בשניהם ר"ל בעיונים ובפעולות. כי השכל הוא מהגבולים הראשונים והקצוות בלי מופת. אמנם זה כפי המופתי' מגבולי' ראשוני' בלתי מתנועעי'. אמנם זה בנפעלי' הוא מגבול אחר ומהקדמ' אחרת והתחלותיו הם אמנם כמו סבה תכליתית. והוא מהפרטיים כי יוקח הכללי מהם ע"כ ראוי להיותו בחוש. אמנם יקרא שכל ולזה יראה שהם טבעיים ואין מהם חכם כמו שיהיה בטבע אשר יהי' בו היישר' וערמה ושכל. אמנם האות על זה כי נחשוב אשר הם הולכי' אחר זמני האדם. וזה כי בזמן האדם ידוע היה (נ"א כי בזמן ידוע האדם יהי') לו שכל והיישרה אשר תהיה הטובה סבה להם. ובעבור יהיה השכל התחלה ותכלית. ומאלה יהיו אלה המופתי' ובאלה. ועל כן ראוי לשמוע אל המנסים ואל הזקני' או אל הנבוני' במאמרי' ובסברות בלתי מופתיים לא פחות מהמופתי' בעבור אשר אין להם נסיון בחוש ויראו התחלות כבר נאמר מהו תבונה וחכמה ואצל מה תהי' כל אחת מהן. וכי אינם בחלק אחד בנפש המשכלת:

פרק ט אמנם ישים אחד ספק בהם מה הם מועילות החכמות.

לא

כשיעם. גדר הכחות האלו' בדבריםאחדיםכדבר היישר' ובעלי' נקראים בעבור פעולתם נבונים וערומים. משכלות. כל תשובתם הם בהיקשים שכליים המורכבים מהקדמות כולליות ומתולדות פרטיות: כי הוא שופט. כי הערום והנבון מתאחדים בפעלם בענין המשפט שהערום ישפוט בדבר שאלו התילות להשגת המבוקש כאשר שפט הנבון במחשבתו: כי הערום והמיישר.. וכמו כן הערום המיישר המשפט האמצעי ר"ל אשר כפי הדת והנימוס. מתאחד עם המיישר החסיד: מצד. ר"ל בבחינת פועל היישר' המשותפת לשניהם. הערום בהיישר' אמצעית והחסיד בהיישר' חסידות. וכלם שוין בענין שפיטת המשפט: אמנם אלה הם. כחות התבוני' האומר' כלם המה מהקדמות ותולדות אשר אצל הנפעלים ר"ל אצל השכל המעשי הפועל בפרטיים: כי ראוי לנבון: ראוי לנבון. לידע ההתחלות ההם אשר עליהם יבני היקשיו ויוליד תולדותיו להיישיר עצמו אל המעשי: והשכל הוא משכלות. אולם השכל ישמש לשניהם ר"ל לעיוני ולמעשי. וגדרו הוא מדע הקנות ר"ל ידיעת ההקדמות וההתחלות המבוארים בלי מופת בשני חלקי השכל שהם העיוני והמעשי: אמנם זה כפי המופתים. העיוני הוא כפי טבע ההיקשי' המופתיי' המיוסדים על גבולים ראשונים ר"ל על הקדמות ידועות בשכל ראשון אשר לא יתנועע להתפעל על ידינו: אמנם זה בנפעלים. אך המעשי עסקו בפרטיים להתפעל על ידינו: הוא מגבול אחר. השכל המעשי יקח הקדמותיו ממין אחר זולת העיוני. כי כל התחלות ר"ל הקדמות המעשי הם סבות תכליתיות אם להטיב עצמו או לבני ביתו או למדיני' ומעלכ': והוא מהפרטיים. כל מעשהו בהנהגות פרטיות נעשות כולליות: ע"כ ראוי: בעבור היותן פרטיות הנה מצד זה לאום ימשכו

שעסקו בפרטים. אמנם יקרא שכל. אולם בטב קחת הכלל מהם. שהוא פעל השכל שעסקו בכללי' לכן יקראו גם הם שכל: שהם טבעיים. לכן ירו שכחות השכל המעשי הם טבעיים ר"ל שה מתעלמים בטבע בנפש האדם אף בלי לימוד כי ברוב ימים כטעם בישישי' חכמ' ולאורך ימים תבונ' אמנם האות. וזה על היותם טבעיים ה שהם מתעלמים ב אדם ברוב ימים ל הנסיון היומי יודע איזה דרך ישר' ישיג טובתו: ובעבור י השכל. ובעבור היות טבעיים יהי' השכל התח תכליתית למדינית ר אלה המנהגים הטבעי' ישובו הקדמות והתחל להיקשי המדיניות ומאלי'. מאלי' הקדמ ובהם יוסדו מופ היקשיהם: וע"כ. בעב שהקדמות המדיניות נים על הנסיונות החושי' הנודעות לפי רוב הזוקן ועל שנו' תכליתיו' הנודע לפי הסברות לא ל מופתים הגיוניים. יל ראוי לסמוך על המנס טוב ההנהג' ולהתנהג כ כמותם או על הזקנים או ברוב ימים השיגו הנס בהנהג' או על בע הסברות: לא פחות. ו התייני' אלה ההקדמ פחותות ונגרעות בער מערך ההקדמות הנודע במופתים אצל הם העיוני. כי אמנם דרך ההקדמות המדינית בעבור אשר אין לו נסיון בחוש. ראוי לק ההקדמות סבריות בעבור שלא נמצא בהם הקדמ נסיוניות חושיות שהם יותר מעולות מהסברי' בהמלאן: ויראו. שיראו מחושיות התחלות: כ כאמר. הנה כבר הסבאר במה שקדם כל כחות חלקי הנפש העיוני והמעשי:

פרק ט אמנם ישים אחד ספק. אחר שביאר ב שקדם גדר כחות הנפש השכל ושהיא נחלקת לשנים שהן הרב' והם שני המכוני' בשם חכמ'. והמעשי המכוני' בשם תבו

ובל

מלה מונ' בהחלט: עוד החלק התוספ' והנה לנ' תכלים ב' כללים כמו העצה אשר היא לטובת כלל המדינ' או הממלכה . ב' עצה חלקית כמו לטובת ההנהגת הבית או האיש לבד : אשר היא בהחלט . הכללית מיישר אל הטובת התכלית הכללי. והחלקיית אל התכלית החלקי : אם אמנם לנבונים. והנה בהיות מדר הנבונים לתת עצה. אם יהיה גדר התושיה יושר העצה ר"ל לחזור על כל הגדרים הפילוסופיים להיות בדבר הטוב ולהיות שוק נפעל בכל אד פעול' ידועי' אשר בה טולם הטובת התכלית הטוב אשר אליה מכוון התבונה :

עוד יהיה שם עצה טובה בהחלט ועצה לתכלית קצת . אשר היא בהחלט היא אמתית אשר היא מיישרת אל התכלית הכללי . והקצתית היא אל התכלית החלקי . אם אמנם לנבונים הוא לתת עצה טובה . התושיה תהיה באמת היושר אשר יחשב כי היא תדריך אל התכלית אשר תרצה התבונ' האמתית :

פרק ח

אמנם ערמה ואולת אשר לפיהן נאמר ערומים ואוילים . אינם מכל וכל דעת או סבר' כי אם הי' כן היו הכל ערומים ואינה אחת מחלקי הידיעות כמו הרפואה כי אז היתה מהבריאות . ולא חכמת השיעור כי אז היתה אצל הגודל . גם לא תהיה ערמה מדברים העשוים בטבע או במלאכה כ"א מהדברים אשר ישים בהם ספק שום אדם ויתיעץ . ולכן תהיה אצל הדבר אשר תהיה התבונה . אבל אמנם אינם דבר אחד ערמה ותבונה כי התבונה היא מצווה אשר ראוי לעשות כי זהו תכליתה . אמנם ערמה היא שופטת לבד . ודבר א' בלשון יון השם המורה על ערמה והמורה על ערמה טובה כמו שהוא ג"כ ערומים וטוב ערומים . אמנם שם ערמה בלשון יון לא יורה קנות התבונה ולא לקיחת תבונה כ"א שפוט הטוב . אמנם הקרואה הישרה אשר ממנה יקראו מישרים ואנחנו נאמר שנשיג היישרה כשנשיג משפט בחסד . אמנם (נ"א כאמר דברים) ברוב כי אות גדול השכל השכיל היות החסד מיושר. וחסיד נקרא אשר בו היישרה כי היישרה אמנם הוא שופט חסיד . הישר אמנם הוא ישר אשר ישפוט אמת . אמנם יהיו כל אלה הקנינים לפי האמת נוטים לדבר אחד כי

פרק ח אמנם . ערמה אשר שביאר נקודם גדר התושיה שהיא עצה ישרה מדרכת אל בעליה אל הטובת התכלית והמבוקש בא לבאר בזה גדר הערמה . ואמר שהיא כח נפשי הוכן לשפוט התושיה ר"ל לשפוט מישרים על העצה הישרה התקום להשיג על ידה התכלית המבוקש : אינם מכל וכל . לא יתכן היותם שום דעת או סברא המתמעטים אל השכל העיוני . שא"כ היו כל ר"ל ערומים . כי אין שום אדם נעדר מכל וכל מדעת או סברא מה . והמכוון כי רבים מ"מ לא יתולדו בערמה כלל א"כ אין הערמה סברא או דעת : ואינה אחת. גם לא יתכן היות הערמה ידיעה מה כמו הרפואה והמדידה : כי אלה לא יתולדו בשם ערומים כ"א בשם רופא ומהנדס : העשוים בטבע . גם אין הערמה מחשבה מענין מעלה טבעי ההכרחי במליאתו . או מחשבה מענין מעלה מלאכותי האפשרי במליאתו כי גם אלה לא תולדו בשם ערומים : כ"א מהדברים . אבל היא משפ' מהדברים המסופקים אשר כל אדם איך יעשה להשיג המבוקש עד שיתיעץ על מעשהו . ולכ"כ היא אצל התבונ' שגדר' הוא תת העצ' כמו שקדם בב' נזה : אינם ד"א . אך עכ"פ עם היות הערמה והתבונ' שניהם אצל ד"א שהיא העצ' . אינם דבר אחד עכ"פ אבל הערמ' עוסקת על העצ' היעול' הטוב' היא אם רעה והתבונ' תגזר לעשות ככל אשר יעל' התושי' וכפי אשר מסכים הערמה : והנה השכל המעשי לו שם בפלסו' תושי' ערמ' תבונ'. תושי' היא המתיעץ בעל' איך יושג המבוקש . הערמ' המשפט מישרים על העצ' היעול' הטוב' היא . התבונ' אלו' להוציא לפועל העצ' היעול' והמשפטה . וד"א בלשון יון . ובלו"ע הונח שם אחד על הערמ' הבלתי מיוחדם ושם אחר על הערמ' הטוב' . הפלוסו' יתואר בה השנים לרע' ולטו' היא הערמ' הכאמנם : קנות התבונה . אין במשמעות הערמ' קנין התבונ' אשר בנפש מאז או לאמית בלקיחה כ"א מורי על שפיטת העצ' : אמנם הקרואה . אולם הערמ' הנקרא' היישר' אשר נושא' נקראים מישרים . היא הערמ' אשר בה כיושר המשפט במאמר וכנגד זה לפנים משורת הדין ושיעום על דרך שביאר (ב"ג עמ' לאח): אמנם כאמר . אולם אנחנו נאמר בגדר הערמ' שהיא המשפט על העצ' היעול' . שמשמעות לשון משפט הוא שישפוט לפי הדת והכיעום לא לפי החסד אשר אינו מתמשם הכיעום . זה בנגוד שהוא כנגד הרוב שהסדיות השפט מישרים באמר ילוי הכיעום וההוא"כ השייכי' לפי החסד בשמלים הקרוב הכיעום הוא על המעט : כי אות גדול : כי דבר גדול ר"ל פלא הוא בהאלים השכל שביתום היושר : וחסיד נקרא . כשם הישר' המסדרים נקרא חסיד : הישר אמנם . אמנם ישר נקרא זה אשר ישפוט אמת ככל אשר יאמר הכיעום והדם לא יוסיף בחסידות ולא יגרע בטבע והוא המסכים עם המאמר בדת : נוטים לדבר אחד . אלה קניני הנפש שהם היישר' וערמ' ותבונ' והשכל שהם כחות הנפש המתמשים לפעול' אמת ר"ל היישרת העצ' לפעולת האדם בדברים האפשריים ;

נפשיים

והעצה היא בזמן רב. כי יאמרו המושלים ראוי לעשות הדברים במהירות אשר הם יעוצים. אמנם נתינה מעצה באיחור. עוד המזמה היא דבר אחר זולת תושיה כי אמנם תהיה דתחבולה מזמה מה. ולא תהיה הסברי תושיה ולא אחת (נ"א מהסברות). כי היועצים רע הם חוטאים אמנם היועצים טוב עושים יושר (נ"א שתושיה יושר מה ואינה דעת ולא סברא כי לא יתיחס יושר) לדעת וגם לא חטא. אמנם יושר הסברא הוא האמת והחטא הוא הכזב. וג"כ אמנם הדבר אשר הוא בסברי הוא מוגבל. אבל אמנם אינו בלתי טעם אשר תושיה אינה סברי כי אינה מאמר נוזר והסברי אינה שלימה כ"א מאמר נוזר. כי היועץ טוב או רע יתן עצה ישאל שום ויטעון עליו. אבל התושיה היא יושר העצה ולזה ראוי לשאול ראשונה מהו העצה ואצל מה היא. אמנם יען היושר נאמר על פנים רבים גלוי הוא כי לא תהיה תושיה בכלם כי אמנם החוטא והרע ישיג בטענותיו אשר יסדר לראות וע"כ יהיה יועץ על היושר בלקחו לתכלית רע גדול. אמנם יראה כי התושיה היא אשר תיעץ טוב. והנה יושר העצה הזה הוא תושיה אשר תביא אל התכלית הטוב בדרך טוב כי אם לא יהיה כן אבל יהיה זה כמו המבי' היקש כוזב אשר יוליד האמת בהיות הגבול האמצעי כוזב. כן יבי' הראוי לעשות בדרך שאינו ראוי. ולכן לא תהיה בשום צד תושיה גם אם הבי' אל הדבר הראוי. אם לא יהיה בדרך הראוי. עוד אם תתארך העצה זמן רב או תעשה במהירות לא תהיה בשום צד תושיה. כ"א היושר אשר הוא מועיל ולמי שהוי' ראוי וכאשר ראוי ובזמן הראוי.

עוד

שליות כמוה. ד"ת בעל התחבולי ערום יערים לכנום אריבו בהתעותו אותו בשיאת אורב או בזולת: מן התחבולות אשר יעש' במלחמה אך לא ישים אל לבו מה יעש' בהודע לאויבו דבר התחבול'. משא"כ היועץ בעצ' שהוא מזהיר על כל אופני הענ' מכין לו דרכי הצלת' באופנים טובים כי ישגב דרכו לאמר אם יעש' איש מרמי' כך אעש' אני כך ואם כה יעש' אף גם אני אעשה זאת. ע"כ תהי' התחבול' בלי טעם הגון ובמהירות המחשב' משא"כ העצ' שהיא יעול' במתינות ויש לה טעם הגון: כי יאמרו המושלים. וכ"כ נאמר. במחשבת' תיכון עצ' ותחבולת עליה' (אספק"ב) עוד השאו'. ועוד מה שיורה שאין התושיה עם התחבולי הוא בהיות כי מבואר הוא שאין התושיה טעות'. והנה התחבול' היא טעו' מה א"כ אין התושי' תחבול'. אולם גדר הטעו' ומעשי' בזה היא תחשב' רעיית להשיג טוב מה או להתרחק מרע מה אשר לא בבחירי' ועל' יעש' ולא תהי' הסברא. גדר הסברא היא מחשב' החושבת הנחרת אמיתת ענין רעיוני בחלק השכל העיוני: כי היועצים רע. ראשונ' יבאר מהות העצ' שהיא מחשבי רעיונית להיישר או לפעול ר"ל להרע או להטיב: התושי' יושר מה. אחר יבאר שהתושי' מהות' אין' יושר: ואינ' לא דעת. ומנ' ההקדמות האמורות יוליד שאין התושי' אחד במהות עם הדעת או הסברא יען יש בתושי' מה שאין בדעת והסברא ויש בדעת וסברא מה שאין בתושי' והבדליהם יורה כי נבדלים הם במהות. וזה כי היושר והעול האמור בתושי' שהם פעם הטוב והרע הנגדר תחת השכל המעשי. אינם בדעת וסברא שהיושר והטעה בם הוא האמת והשקר הנגדר תחת השכל העיוני: וג"כ אמנם. וג"כ יש בדעת ובסברא מה שאין בתושי'. וזה כי כל סברא הוא מתגבל ר"ל מגביל ומבואר אומר על

אמיתת המסב' אחת מבין החשבות המסופקות המתנגדות אלי' והוא עלם האמת והשקר הנגדר תחת השכל העיוני. מה שאין זה בתושי' שהיא מגדר סו"ר לא מאמת ושקר: אינני שלימי. הסברא היא דעת בלתי שלימ' בגדר האמת עכ"ש: כי היועץ. משא"כ העצ' שהיא בגדר טוב ורע כאמור: אבל התושי' היא יושר העצ'. גדר התושי' היא היישר' העצ' ושלימות': ולזה ראוי לשאול: אחר שהתושי' היא ממשיגי העצ' כאמור לכן ראוי לחקור על העצ' אבל מי היא אם אבל ודברים ההכרחיים שהשכל העיוני עוסק בם או אבל האפשריים שהמעשי עוסק בהם. ואחר שכבר התבאר שהעצ' היא אבל האפשריים אם כן מבואר שאין התושי' לא דעת ולא סברא ולא שכל שכלם משמשים לעיוני משא"כ התושי' האמנם יען היושר. ותהיות שיושר העצ' יתכן להיות לטוב או לרע: גלוי הוא. מבואר הוא שלא כל יושר העצ' יכונ' בשם תושי'. וזה כי יושר העצה לעשות רע מה לא תקרא בשם תושי' כ"א יושר העצ' אשר לתכלית טוב מה: כי אמנסקוטא' כי הנה כל חוטא ואיש רע תשיג תכלית מעשהו בטענותיו אשר יסדר בעצתו לראות מה יהי' אחריתו ר"ל כל עצה תשלם גם דור טענות אם יקרה כה אעשה כך ואם באופן אחר אעש' כך. והיו עץ רע ירא' בסדר טענותיו להשיג תכלית רע. וזה היושר איננו נקרא תוש': אשר תביא אל תכלית הטוב: בדרך טוב. לאפוקי אם השיג התכלית הטוב במקרה ובדבר רע: כמו המביא. כי יהי' זה כמי שמוליד אמת בסיקם כוזב. המשל בו כאמור איש כל חי צוחק. כל אדם חי. א"כ כל אדם צוחק. שהמולד' היא אמיתית אבל ההקדמ' הגדול' כוזבם: אם תתארך. כי בהאריך העצ' תקרא ותמה עד"אכ קלר אפים יעש' אולת ואים מזמות ישנא. ובמהירות תקרא התגולי. ושניהם אינם תושיה :

היות שהתבוני' כקני' לבעלי' בהרגל ונסיון בפעולת
הפרטיי' המוסב באורך זמן ככחות בישישים חכמ'
ואורך ימים תבונ' . והכר נעביר תימום שכיו
אך לא נכה בפעולות פרטיות . ובזה תובן בבירור
נ"ל למה יהיי' הנער חכם בלימודיות ר"ל בחכמת
השיעור. ולא יחכם בטבעי'
ולא בטבעי' אחרת כמו
באלהיות . כי כל זה בטבו'
דומו רק השכים ולא כפה
עדיין שנפי הדברים
לבנות עליהם היקשי'
המעטיר ועדיין אינכו רגיל
בשמיני הנסם למען שלנס
שאלו' . כי הם התחלות
ב' אלה החכמות ר"ל
הקשותיהם הנמשכים
מהנסיון משא"כ חכמ'
הלימודיות שהיא מופשטת
ר"ל מחוללת הנסיון רצ"ל
לא על ההתחלות הנסיוניו'
ענו היקשי' כ"א על
ערכי המספרים : אמנם
יאמרו בפה . כי אם
יבחרו בטבעיות ובאלהיות
עפי המשמע' . לא יבינו
שלא שפתם אשר כמוהם
תים וכן שלימים אלהיים
אקים. כערים יחשבו . .
וזה אינו בלתי גלוי .
עם שאמרנו אינכו בלתי
מבואר כ"א מבואר כנלה.
כי ב' הסלילות יולידו
השיוב : עוד יבוא חטא
עד יטופף ידו להביא ראי'
שאין התבונ' עלם הדעת
וזה כי מהמבואר שגדר הדעת הוא ידיעת הדברים
הכוללי' בהיקשי' שכליים . ומשא"כ התבונ' שגדר'
הוא ההתיעצות בבחירת אחד מב' האפשריים . וזה
ההיקש על ההתיעצו כגם' בכלל ופרט עד ש"ל פעמים
יחטא ר"ל יחסב' היו עך אם בכלל אם בפרט כמו
מי שיתיעץ על מים ידועים הטובים הם לשתי'
בהכרח יעש' היקש תנאי המורכב מב' הקדמות .
א' כללות . כל מים כבדים הם רעים . ב'
פרטים . אבל אלה המים כבדים . א"כ הם רעים .
ויחטא בבלי דעת הכלל או הפרט : הנה הוא גלוי
א"כ מבואר שאין התבונה עלם הדעת . כי הדעת
ב' הקדמותי' הן כלליות כאמור בקודם : והיא
פועלת בם . ועוד הבדל אחד בין הדעת והתבונ'
כי התבונ' היא אצל הפעולות בהיות' אצל הדברים
האפשריים ומשא"כ הדעת שהיא אצל הדברים
ההכרחיים שאין לפעול בהם : ואלה' אמנם . הדעת
והשכלי' : מהגבולים . זה מבואר בסוף ד' מזה

הפרטים אשר הם ידועים בנסיון והנער לא
נסה כי אורך הזמן יעשה הנסיון והנה זה
בבירור והוא מובן למה הנער יהיה למודי
ולא יהיה חכם ולא טבעי . ויהי' זה בעבור
כי דברי הלמודי' הם מופשטים אמנם התחלות
האחרים הם בנסיון וזה אמנם לא ישינו
הנערים אמנם יאמרו בפה וזה אינו בלתי
גלוי . עוד יבוא חטא בנתינת עצה או אצל
הכללי או אצל הפרטי . כמו כי כל מים
כבדים הם רעים . או כי הלא המים כבדים.
הנה הוא גלוי התבונה אינה דעת . כי
היא אמנם בפרטים כמו שאמרנו . והיא
פועלת בם . ואלה אמנם הם דביקות אצל
השכל. כי השכל הוא מהגבולים אשר אין
להם מופת . וזה אמנם מהפרטים הוא אין
בהם דעת כי אם חוש לא חוש החיצוני כי
אם החוש הפנימי אשר בו נרגיש. כי בלמודי'
המשולש הפרטי יעמוד בחוש הפנימי .
ולזה יותר החוש מהתבונה. אמנם האחד
הוא מין אחד . אמנם שאלה ושאלת עצה
הם הדוקים כי שאלת עצה היא שאלה :

פרק ז

ראוי אמנם לדבר מהו תושיה .
אם היא שום דעת או סברא
או תחבולה או סוג אחד . אבל אינה דעת
כי לא ישארו הדברים אשר ידעו . והתושיה
היא עצה והיועץ אמנם ישאר ויתן . גם אינה
תחבולה כי התחבולה היא בלי טעם ובמהירות
והעצה

המאמר שגדר השכל הוא ידיעת ההתחלות שאין
עליהם מופת ובו דבוקים חכמ' ודעת לידע דברים
כעלותים בהיקשים שכליים : וזה אמנם . ר"ל ומדע
התבונ' . התחלותיו מפרטי החוש אשר לא דעת
בו ר"ל אינם ידיעות בהיקש שכלי כמו התחלות
החכמ' ורק ההבדל ביניהם
הוא שהתחלות החכמ'
הם כוללות ושכליות .
והתחלות התבונ' הם
פרטיות ומדומות : שום
הפנימי . ר"ל הדמיון
אשר בו נרגיש כל תמונת
החושי כי הוא החוש
המשותף להרגיש כל
המוחשים אחרי העלמם
מן כלי החוש : כי
בלמודים . התבונ' תקח
הקדמות ענוחי' עליורי
המדמ' שמלאכתו בפרטיים
ד"מ ליור המשולש העומד
פניא' במדמ' הוא דמות
המשולש הפרטי החיצוני
הנרשם על השטח
וכן כל ליורין הם פרטיים
כי אין כלל במדמ' ולא
פרט בשכל : יותר החוש .
אם יספק המרגיש בחוש
ההוא הפנימי אם סוג
לידבק בו יתיעץ
עליו בתבונ' ויותר בה
ספיקו ר"ל חר
יבין בעלה מה זה יב
ויקרב : האחר . ר"ל
הדעת הוא מין מחסב'
אחרת מהתבונ' כי לא
תמיד ישום שאל' : אמנםשאל' . הוא
כמעיר ובא להסיר מבוכ' אחת המספקת
ואומרת הלא גם הדעת תמיד שאלות מסופקות
בעניינים ההכרחיים כמו היעל' בעניינים האפשריים .
ועל זה הוא כמשיב לאמר אינו דומה שאלת מדע
בין אמת ושקר אשר בדעת תחקר . ובין שאל'
ובקש' ר"ל ההצטרכות לדבר מספקו אשר בעל' תכון
והרס"ט גרם יותר החוש בחולם היו"ד וילך כנוך
בהמשך הביאור :
פרק ז' ראוי אמנם . ראוי לבאר גדר כח הנפש
הנקרא תושיה . אשר גם זה הכח
ישרת לתבונ' ולעזר' : כי לא ישאלו הדברים . וזה
כי גדר כח הדעת הוא ידיעת ההכרחיים המתבארים
במופתים ומשא"כ התושיה שהיא עלה ושאל' איך
לעשות הטוב הנבחר : התחבול' היא בלי טעם .
גדר התחבול' לדעת זה המעמיק היא ערמה ותואנ'
עם לחשיב המנוקם על ידה והיא כמו עלה אך בלתי
שלימי'

קנין אחד אבל ההויה אחת (נ"א איכה) להם. אמנם אשר הוא אצל המדינית התבונ' היא ראשיית משימה הדת וזאת אמנם בפרטים ולה שם כולל מדינית. כי היא עושה ויועצת והיא פועלת המשפט. ועל כן היא בקצוות ר"ל בפרטיים. ועל כן לא דה (נ"א לאלה) לבד יאמר שהם מתעסקים בדברי המדינה כי אלה לבדם הם פועלים כמו החרשים במלאכתם. יראה אמנם כי התבונה היא יותר אצל האדם עצמו ויהיה לה שם כולל תבונה. אמנם מהאחרות זאת היא הנהגת הבית. ואמנם זאת שימת הדת וזאת אמנם מדינית. ומאלה זאת אמנם יועצת ואחרת אמנם שופטת :

פרק ו וממיני ההיכר אחד מהם הוא דעת עצמו. אבל יש הפרש גדול. ויראה כי היודע אצל עצמו ומשתדל הוא נבון. ואמנם המדיניים אינם נבונים כי הם מתעסקים בדברים רבים. על זה אמר אריו"פרש אמנם איך אפשר היותי נבון ואיני משתדל בעסקי. בהיותי במספר אנשי הצבא משתדל בשוה. קצת יקראו למדיניים אנשי מותר כי הם פועלים יותר מן הראוי. אמנם יש אשר ידרשו הטוב לעצמם ויחשבו כי ראוי לעשות זה לבדו ומזאת הסברא יבוא אשר יקראו לאלה נבונים לבדם. ואם אולי זה אינו כן כי לא יספיק טוב האחד לעצמו מבלתי הנהגת הבית והנהגת המדינה. אולי עם זה גלוי הוא כי הוא צריך להבין הדברים אשר לעצמו ולהשגיח בהם. אמנם האות על מה שנאמר כי הנעדים ידעו חכמת השיעור ויהיו מלומדים וידעו דברים כאלה. אבל לא יראה שהם נבונים. הסבה בזה כי התבונה תהי' בידיעת הפרטיים

קנין א'. יכני' להנהגת הבית בשם תבונ' בכלל ויאמר הנהגת המדיני' והבית הם אחד בקנין הנפש שהוא בקשת הטוב והישר אך לא בפועל כי המדינית היא בכלל והביתיית בפרט : היא ראשית. אולם הנהגת המדיני' לא משפט הזכור' יען היא תשים דת כוללי' לכל אנשי המדינ' שקהל חוקי' אחת להם. אך הנהגת הבית היא פרטית. ונקראו שתי ההנהגות בכלל בשם מדיני' או תבונ' : כי היא עוש' ההנהג' עוש' ויועצת טוב ויושר בהנהגת הבית ופועל' המשפט בהנהגת המדיני' : ועל כן. בעבור שהיא עוש'. ומעשי' תהי' בפרטיים. לכן תהי' התבוני' בקצוות רצוני לומר בפרטי' : ועל כן לאלה לב' ר"ל לעוסקים בהנהגת המדיני' יאמר שהשתעסקים במדינים : ולאפוקי ב' החלקים האחרים שהם הנהגת עצמו והנהגת הבית שלא יכונו בעלם בשם מדינית : אצל האדם עצמו. ר"ל בהנהגת עצמו על פי מדותיו צריך תבונ' ביותר לבל יונה יצר אותו כאמרם ז"ל הוי ערום ביראה': ויהי' לה שם כולל. ותקרא הנהגת האדם עצמו בשם תבונ' שהיא כוללת ג' חלקי ההנהג' שהם עצמו וביתו והמדיני': מהאחרות. ויתר ההנהגות הם הנהגת הבית ושימת הדת שהיא עלם הנהגת המדיני' : ומאלה. ומפעולות התבוני' עוד שאה ר"ל בהנהגת האדם והנהגת הבית והנהגת המדיני' היא יועצת את בעליה לבחור בטוב ויושר המועיל ובענין שימת הדת היא שופטת בין איש לרעהו :

פרק ו וממיני ההיכר. יבאר חילוף מיני הדעית השונות אשר יפלו במעלות מיני ההכרי' והתבונ' ר"ל בחלוקי מיני ההנהג' : אחד מהם. אחד ממיני ההנהג' הוא הנהגת אדם עצמו במדות ישרו' באופן ישיג הבריאות והטוב המועיל. אבל יש הפרש. אמנם יש בזה הפרש בין דעות חלוקות אשר יסבו למי מהם המעלה

הנכבדת יותר מאשר החלקים : ויראה'. והנראה' לפי ההשקפה הראשונ' של יודע ומכיר בהנהגת עצמו ומשתדל במעשיה (כי לא יתרון לבעליו אם הוא כאה דורש ואין כאה מקיים) לו יתר שאת על שאר חלקי התבונ' ונקרא נבון בקדימת מעל' עליהם : ואמנם המדיניים. אך לעוסקים בצרכי המדינ' לא יאות תאר נבוני' בעבור שלהם עסקים רבים אשר ישלום מהשגיח על פועל כפם לנהל עצמם בדרך ישר לא יכשלו בה. כמ"ש אריו"פרש שא"א לו להיות נבון בהנהגת עצמו בהיות עסקו עם אנשי הצבא אשר זה ישלהו מהשלמת' הנהגתו את עצמו במעלות במדות הנכבדות : קצת יקראו. ומזה נהגו קצת לקרוא למדיניים אנשי מותר. כי יעמסו על עצמם לפעול יותר מן הראוי להם לבדם : אמנם יש. אולם זולת אנשי מותר האמור יש אשר יפעלו בהנהג' לצורך עצמם לבד נחשבם כי זה לבד כשרון מעש' התבונ' בהנהג' ולהם לבדם יאות תאר נבונים : ואם אולי. אף כי יתכן שלא כן ידמו אלה המושבי' שאין לספיק רק בהנהג' האדם עצמו. כאש' יעשו קצת המתחסדי' מבני עמנו שלא ישימו עסקם רק בתיקון נפשם במדות מעולות והנהגת הבית והמדיני' יעזובו ומשכלים את עצמם על הלבור מה שאין זה דרך ישרה כי אדם לעמל יולד להיות עוסק בהשגת טרפו לפי הנהגת ביתו ההכרחית ולהשיג נעימות בהיותו עוזר לטובת המדינה : אולי עם זה גלוי. אך על כל פנים מבואר מזה שכל אדם מוכרח להבין בדבר הנהגת עצמו ולהשגיח בתבונ' בפרטי מדותיו ומעשיו. וזה ראי' עכ"פ היות התבונ' אצל הפרטיים מאח"כ החכמ' האמור בפ' הקודם: אמנם האות. והאות והמופת על אמיתת מה שאמרנו שהתבונ' היא אצל הפרטיים שהרי הנערים יוכלו להשיג חכמת השיעור אך לא יהיו נבונים בשלשת ההנהגות שאמורים : הסבה בזה. והטעם בזה הוא

לסיום

תהיה אחד אצל כל טובות ב"ח אבל תהי' אחרת אצל כל אחד . והלא הרפוא' איננה אחת אצל הנמצאים . ואם יאמר אומר יען כי האדם הוא מעולה משאר ב"ח : זה לא יועיל כי הדברים הם יותר מעולים מהאדם כפי הטבע כמו הדברים המפורסמים אשר מהם מוסד העולם . הנה הוא גלוי ממה שאמרנו כי החכמה היא דעת ושכל מהדברים היותר נכבדים בטבע . ולכן אמרו כי אנכס"גורים וט"ליו והדומים להם היו חכמים ולא יאמרו שהם נבונים כי לא הדברים המועילים להם . ויאמרו כי היו יודעים דברים גדולים נוראים וקשים אלהיים . אמנם לא מועילים לאחרים . כי לא ידרשו טובות האנושיות . והתבונה אמנם הוא אצל הדברי' האנושיים ומהדברים אשר ראוי להתיעץ עליהם . כי נאמר כי פועל הנבון הוא לתת עצה טובה . אמנם אין אחד לוקח עצה בדברים שאי אפשר היותם בענין אחר ולא מהדברים אשר אין להם שום תכלית . כי זהו הפועל הטוב ובכלל היועץ הטוב הוא אשר יורה בטענותיו אשר הוא טוב לאדם לעשות . גם לא תהיה התבונה מהדברים הכוללים לבד אבל ראוי להכיר גם הפרטיים כי הוא עושה ואמנם המעשה הוא אצל הפרטיים . ובעבור זה קצת בלתי יודעים הם יותר עושים מקצת אשר הם יודעים . כי הם מנוסים בדברים אחרים . כי אם ידע כי הבשר הקל הוא טוב העיכול ויותר בריא. ולא ידע איזה יותר קל . לא יעשה בריאות. אבל היודע כי בשר העופות יותר קל . יעש' הבריאות יותר . אמנם התבונה היא עושה . על כן ראוי שיהיו בה השני דברים או זאת יותר . אמנם תהיה אחת ראשיית בדברים האנושיים . אמנם המדינית והתבונה הם

קנין

טובה אחרת לכל מין ב"ח כאמור בענין הבריאות לאדם ולדגים . אשר חכמת הרפואה והבריאות המדינית הטבע . והוא הדבר האמור אחריו והלא הרפוא' וכו' . ולכן שקרא מלאכת הרפוא' לא טעם הרפוא' וזה בביאה בפרט . ובטיות' משפט' שהמדינים בענין שכלל ופרט האמור ע"כ אין שהחכמ' והמדינית דבר אחד נאמר : ואם יאמר אומר יען . ישות אל שאמר בראש . שבלתי נאות הוא שיחשוב א' שהמדינית היא יותר חשוב' . והב' הוא כמעיר ובא ליישב ספק אחד אשר יספק שמספי' לאמר אולי היו תהי' המדינית נכבדת בעבור שמעסקה בטובות האדם שהוא היותר מעולה מכל חי ותהי' א"כ המדינית נכבדת מפאת שהוא האדם שנכבד מכל חי. על זה ישיב נאמר : זה לא יועיל . כי אם נכבד הוא מכל ב"ח הלא נברא הוא מן הדברים שמפורסמים שהם יסודות הכל כמו היסודות הא' וכו' לבא מרום נמרום . שהחכמ' תעסוק בהן משא"כ המדינית : הנה גלוי . לכן מבואר מזה שהחכמ' תכלול במעלתי הדעת והשכל שגדריהם עשות ההיקשים וידיעת ההתחלות ר"ל ההקדמות שעליהם עמדו ההיקשים · לידע ולהודיע הדברים היותר נכבדי' במציאות מה שלא נדע במדינית · ולכן אמרו . ולכן נשתבחו אנכס"גורס וט"ליו בחכמ' ולא במדינית' כי לא ידעו הועיל במדינית כלל ולא דרשוה כלל, כי נבזה בעיניהם נגד החכמה אשר היתה אומנתם . ועל זה אמר היה' כוונתו ית' בבריאת האדם לאכול ולשבוע מעץ החיים ר"ל להשכיל בחכמ' אשר תחי' לעד בעלי' ולהם . האמת בכל אשר נעשה תחת השמש שהדברים השכליים . ולבלתי אכל מעץ הדעת טו"ור ר"ל בבלי שתעסק במדיניות המפולאות בטוב ורע לא באמת ושקר כמו מופשי החכמ' . וכאשר מרה פי הא"ים בעסקו במדיניות והתסב לו זאת לחכמ'

כשגגה ונעלמה ממנו החכמ' הנאמנ' אשר תתן אמת בידיעת הנמצאים האלהיים . ונמשכה לו תשלומת חכמ' כמות' . עד"הכ ואל תהי סכל למה תמות בלא עתך . ולאחריו כל אדם ימשוכו לדעת סו"ר בחכמ' המדינית . והשכלת אמיתתו ית' ר"ל השכל' פועל את שפעולתו את יעזובו . זולתי מתי מעט אשר פרקו עול המדינית מעליהם בל ידעו הבין בשכלל ומסתפקים במעט כפי ההכרח . וכל ישעם וכל חפצם להשכיל באמתתו ית' ר"ל לדעת האמת בפועל כפו ית' ההכרחי. ועליהם אמרו ז"ל ראיתי בני עלי' והמה מועטים : גם לא תהי' התבונה · עוד רא' שאין החכמ' והמדינית עלם אחדי' בהיות שהתבונ' שהיא גדר המדינית צ"ל עסק' גם בפרטיי' משא"כ החכמ' שאין עסק' רק בכללים : כי הוא עוש' . כל נבון עוש' בתבונת כפו . וכל מעשה בני האדם הם בפרטיים : קצת בלתי יודעים . והעד שהמדינית המכונה בשם תבונ' עסק' בהכרת הפרטים ג"כ שהרי קצת בל ידעו הבין טעם הדבר ונוסים יותר מה יודעים . וזה בעבור שהם מנוסים ר"ל מורגלי' בידיעת הפרטיים . כי הרופאים היודעי' רק כלל שהבשר הקל הוא טוב העיכול . לא יעשו הרפוא' עכ"פ בהיותם בלתי יודעים הקלי' בפרט . אך היודעים בפרט שבשר עופות הוא קל העיכול זה יעשה הבריאות אף כי לא ידע הכלל שכל בשר קל טוב לעיכול . וזו עושה התבונ' משא"כ החכמ' שאין עסקה כלל עם הפרטים לכן היא נבדלת ממנה : התבונ' היא עושה . המלה תעש' דברים בפועל . לכן מן הראוי להמצא בה כלל ופרט שניהם יחד בשוה או אחד מהם יותר . וזה כי כל מעש' בני אדם הם פרטיים . ור"ל בכלל ופרט . שהם הנהג' המדינות בכלל והנהגת הבית בפרט : תהי' אחת ראשיית . ר"ל הנהג' המדינות תהי' ראש להתנהג הבית כי היא יותר כוללת : המדינית והתבונ' הם

קנין

ודעת וחכמה . (נ"א ואולם הג' אינו אחד מהם) א"כ נשאר כי השכל הוא משיג ההתחלות :

פרק ה אמנם נקרא חכמה במלאכות הידועות על השלימות.

כמו פרי"אה אשר היה חכם לפסול אבנים . פוליק"אליטון היה חכם בעשית צלמים . אמנם בזה לא נרצה לומר חכמה דבר אחד. כי אם מעלת המלאכה כן . אמנם נחשוב חכמים אשר הם בכל דבר לא בחלק ואינם יודעים דבר אחד . כמו שאמר אומי"ריאש במר"גוט . אמנם לזה לא עשאו חוסר ולא חורש ולא יודע דבר אחד חלקי . על כן הוא גלוי כי היותר אמיתי בכל הידיעות היא חכמה הכוללת . על כן ראוי לחכם שלא ידע הדברים הידועים מצד ההתחלות לבד. כי אם גם ההתחלות לאמר בהם אמת. ועל כן תהיה החכמה שכל ודעת והיא ראש על כלם כי בה יודעו הדברים היותר נכבדים דבר בלתי נאות הוא שיחשוב אחד כי המדינית היא יותר חשובה . אם לא יהיה האדם הדבר היותר חשוב בעולם . כי באמת בריא או טוב אינו דבר אחד באדם או בדגים . אמנם לבן וישר הוא דבר אחד תמיד . והנה חכם הוא דבר אצל הכל . נבון הוא דבר אחד אצל הדברים כי המשגיח היטב כל הדברים אשר אצל עצמו יאמר באמת אשר הוא נבון . ולעיון זה יקרא תבונה . ולזה גם לקצת בהמות יקרא נבונים והם אשר להם כח להשיג בדברים אשר הם צרכי חייהם . הנה גלוי הוא כי לא תהיה החכמה והמדינים דבר אחד . לא יקראו חכמה לאשר הוא אצל הדברים המועילים להם . לרבות יהיו החכמות כי לא תהיה

חה כי גדר הדעת הוא ידיעת ההכרחיי' בהיקשים מופתיים . וגדר התבונה הוא ידיעת האפשריים והתיעץ על כלל טובותיהם . וגדר השכל הוא ידיעת ההתחלות ר"ל המושכלות הראשונות:
פרק ה אמנם נקרא חכמה . אחר שביאר במה שקדם גדרי ג' חלקי הנפש דעת תבונה שכל . בא לבאר בזה גדר החכמ' . ואמר כי החכמ' לה פי שנים בגדר ואחד בשם . א' אצל המלאכות כי השלם באיזה מלאכ' מן המלאכות כמו פריאה במלאכת מחצב אבנים ופולקלי"טון במלאכת הצלמים והתבניות יקרא חכם כמו שקרא הכתוב לבעלי המלאכה בשם חכמים ככתוב וכל חכם לב בכם יבואו ויעשו וגו' . ב' אצל הידיעות כי כל יודע מבין הידיעות הכוללות במציאות נקרא חכם : אמנם בזה . ר"ל החכם בידיע' אחת לא יתואר בשם חכם כ"א בהיותו יודע ידיעות רבות כאמור: כ"א מעלת המלאכ' כן . כן היא המעל' אצל המלאכ' שהשלם במלאכ' אחת נקרא חכם . אך לא אצל הידיעות כי לא יקרא בשם חכם כ"א יהי' שלם בידיעות רבות : ולא בחלק . שלא תהי' ידיעה חלקית כי מגדר החכמ' היותה ידיע' מופתית אשר לא חלק לה בפרטיים. וכבר ביארנו זה ג"כ בח"ב מחבורנו אסף פ' ד"ו ממנו : כמו שאמר אמיר"אש . בספרו שבמי חכם ידוע אללו ואמר שהשי"ת לא בראו להיות חוסר וחורש או יודע ענינים חלקיים כ"א יודע ידיעות כולליות : ע"כ גלוי . מבואר א"כ מזה שהידיעות היותר אמיתיות הם הידיעות הכוללות המכונים בשם חכמה · וזה להיותם סמוכים לעד במופתים מאמנים : ע"כ ראוי לחכם : אין ראוי לחכם לשום עין בחינתו לבד אל התולדות (הנמשכים מההתחלות) שתהיינה אמיתיות . אבל ראוי לשום לב גם אל ההתחלות ר"ל ההקדמות ולראות בעין השכל אמיתתן כי וולד כחב כמיהו יען הי' השכל בכזיב בלדתו אותו :

וע"כ תהי' החכמה שכל ודעת . כי בבחינת עסקה בהתחלות כמו השכל תהי' שכל ובבחינ' עסקה בהיקשים מולידי התולדות כמו דעת תהי' דעת : דבר בלתי נאות . לא כן יחשוב החושב שהחכמה המדינית היא יותר מעולה מכל מדע . אם לא ידמה שהאדם הוא היותר חשוב מכל הנמצאים אשר במציאות עד שלפי גודל מעלתו תגדל מעלת החכמה המעיינת באשרו . כי מעלות החכמות זו על זו היא לפי מעלת נושאיהן . כי אמנם זה שקר ר"ל שאין האדם הנעלה היותר חשוב במציאות כי מוסדות שמים וארץ הם יותר חשובים במציאות . והנה משקר המתאחר יתחייב שקר המוקדם ר"ל שאין חכמה המדינית חשובה מכל חכמה : כי באמת : כי מהמבואר שהמדע וההכרח היותר כולל נמצאי רבים תחתיה היא יותר נכבדת מן אשר תכלל מעט תחתיי' כמו שידיעת הבריאות והטוב לא תכלול האדם עם הדגים כי שאיפת האויר טוב ובריא לבני אדם ורע לדגים והפך זה המים . אולם ידיעתם הלבן והישר היא ידיעה כוללת ונכבדת יותר בבחינ' הכללות מידיעת הבריאות שאיננה כוללת כמותה : והנה חכם . והנ' בהיות לחכם ידיעו' כוללות אל הכל כאמור בגדרו . משא"כ הנבון שאין לו ידיעה רק במדינית להתיעץ מה זה טוב לו או לריעיו או לאנשי המדינה . ואיננה כוללת כמו ידיעת החכמ' לכן איננ' נכבדת כמות' . ולכן גלוי הוא ר"ל מבואר א"כ כי אין החכמ' והמדינית דבר אחד : אשר הם לצרכי קיומם . שהוא כענין החכמה המדינית לאדם . ועם היות זה להם בטבע ולא בתבונה ועצה יעשו מעשיהם כמו האדם עכ"ז יקראו נבונים על צד ההעברה : לא יקראו חכמ' . לא יקראו הקודמים חכמה למחשבה החושבת איך תשיג הדבר המועיל לחיי בני האדם : לרבות יהיו . שא"כ יהיו החכמות רבות בהיות שאין הדברים המועילים שוים לכל חי כ"א

שונים

(ג"א מעלה) אחרת ואמנם לתבונה לא. ועוד כי החוטא במלאכה ברצון הוא נבחר יותר אמנם אצל התבונה גרוע. כמו שהוא אצל המעלה. גלוי הוא א"כ כי התבונה הוא מעלה מה ואינה מלאכה. אמנם מהשני נמצאים חלקי הנפש המשכלת הא' הוא כח הדמיון. ואמנם הדמיון הוא אצל הדבר אשר אפשר היותו בענין אחר וכן התבונה אבל אמנם אינו קנין עם שכל לבד. והאות כי השכחה תמצא בקנין (ג"א זה). אבל בקנין (ג"א התבונה) אינו כן:

פרק ד אמנם יען כי הדעת היא מחשבה מהדברים הכוללים ומאשר הם הכרחיים. ואמנם הם התחלות לדברים המופתיים. ואחר אשר הדעת היא עם מופת. יהיו לו התחלות לא יתבארו במופת. וידיעת אלה ההתחלות לא יהיה דעת ולא מלאכה ולא תבונה. כי הדעת היא במופת והשתים הם אצל הדברים אשר יקרה להם היותם בענין אחר. ולא תהיה חכמה ידיעת ההתחלות כי ראוי לחכם להיות לו מופת בקצת. אם הדברים אשר נאמר בהם אמת. ולעולם לא נכזבם בדברים שא"א או אפשר היותם בענין אחר. הם תבונה ודעת וחכמה ושכל. ומאלה ג' אינו ר"ל השכל אומר ג' תבונה ודעת

אז כפי שמבואר שהיא שהתבונה יסוד המעלות כל המדות השכליות והיא ראשית כל מעלה אין שנים מעלה. ומשא"כ המלאכה שהיא מלאכת ידיעת מעלי' כמו החכמ' והזריזות והאומנות. אך הסי' התבונ' נבדלת מהמלאכה: ועוד כי אופט. עוד הבדל אחד בין התבונ' להמלאכה והם כי הפועל מלאכה גרוע ממנו הוא עכ"פ מתוכנת מן הפועל מגרעת בלי דעת' כי הא' פועל שלם בדעת והב' פועל חסר. והפך זה אצל התבונה כי המעוול מיוסרים בזדון הוא יותר גרוע מן המעוול בלי דעת. יען התפחה להיות כעכוך אחרי המעלה נראה מה שהוא ראוי להיות הפך זה שהמעלה יען אמר התבונה והיא המעלה עליו: גלוי הוא. א"כ מבואר הוא שהתבונה היא מעלת המדות ואיננה מלאכה: אמנם מהב' נמצאים. אחר שביאר שהתבונה איננה מלאכה ודעת יבאר עם. כי מהב' חלקי הנשארות (שהם המדעי' והשכל בכלל עם החכמה) שמחבר התבונה: ואמנם הדמיון: אולם בהיות הכח המדמה עסקו על כל פנים גם כן בדברים האפשריי' ביד האדם לעשות גם כרצונו אשר ככה התבונה. לכן אליו שמחבר התבונה לא עם השכל להיותו נבדל ממנה כי השכל עסקו בהכרחיים כאמור. והנה אחרי אשר יצייר המדמה צורת הדבר אשר יגיע לעשותו יתיעץ בתבונה אם ישר מעשהו אשר יגיע לעשותו: אבל אמנם. אך לא תתחבר קנין התבונה עם הכח השכלי להיותם נבדלים זה מזה באפשריות והכרחיות כאמור: והאות. ושעד שהתבונ' תדמה אל הדמיון במה שהשכחה מצויה בשניהם להיותם נתלים בחומר משא"כ הכח השכלי שהוא נופרד מהחומר ע"כ אין השכחה מצויה בו כ"כ כמ"ש הרב המורה שבאלהות אפס מקום לשכחה בהיותה מסוללת החומר והדמיון. ולפ"ז הפי' צריך להגיה בפנים אבל בקנין השכל אינו כן אך בר"שט הגי' בתבונה כבפנים:

פרק ד אמנם יען. אחר שביאר בקודמים גדרי שלשת חלקי הנפש מחמשת חלקיה שהם מלאכ' תבונ' דעת. נשארו עוד ב' שהם השכל והחכמה וביאר בזה גדר השכל ובפ' שאחריו יבאר גדר החכמה. ולתשובה יבאר שאין השכל אחד עם גדר הדעת. ר"ל כי כפי מה שקדם בב' לזה שנאמר התבאר שגדר הדעת היא מחשב' וידיעה מופתית. וכל ידיעה מופתית נלקחת מהתחלות ידיעות שאין עליהן מופת. ובהיות אלה ההתחלות בלתי נגדרות בגדר אחד מד' חלקי הנפש כמו שיבאר נשאר א"כ היות ידיעות ההתחלות נכללות בגדר השכל. ואמר יען ר"ל בהיות גדר הדעת שהיא מחשבה בדברים הטבעיים המוכרחים במציאותם: ואמנם הם התחלות. אלה המחשבות המופתיות הם בנויות על התחלות שאין עליהם מופת כמבואר בב' מזה המאמר: ואחר שהדעת. ואחר שכבר התבאר שם גדר הדעת שהוא מורה על מחשבה מופתית. א"כ יחויב מזה שיהיו לו ההתחלות ההן. אך בהיותן בלתי מופתיות כאמור לכן לא יוכללו תחת גדרו כי הדעת עסקו במופתים והן אין להם מופת: כי הדעת היא במופת. כי גדר הדעת הוא ידיע' מופתית בעניני' ההכרחיים: והשתים. רצוני לומר המלאכה והתבונה שאומרים השאלל הדברים האפשריים להיות בענין אחר כפי מה שהם אשר לא יודעו במופת לכן לא יתכן היות התחלות הדעת מלאכ' או תבונ' ג"כ: ולא תהי' חכמה. גם לא יתכן היות ידיעת אלה התחלות מגדר החכמ' בהיות גדר החכמ' כמבואר בפ' שאח"ז ידיעת הדברים שעליהם קצת מופת משא"כ אלה ההתחלות שהם בלי מופת כלל כאמור: אם הדברים. יחזור טעינו של פרק בסוף הפ' ואומר אם כל הדברים (המוכרחים והאפשריים שעומדים לתשפט בחינת האמת הא' כי ההכרחי' בהיקשים מופתים והא' כי ההכרחי' ר"ל האפשריי' בהיקשים הלציים ושיריים). יעמדו לתשפט לפני אחד מד' חלקי הנפש שהם תבונ' דעת חכמ' ושכל. שהם אמות כל אמת ר"ל על ידן יבחן האמת מן הכזב: ומאלה הג'. והנה שלש אלה אינם כוללים אלה ההתחלות כמו שקדם. נשאר א"כ שיהי' השכל משיג אותם. ולפ"ז כבר התבארו ג' חלקי הנפש שהם דעת תבונה שכל.

וזה

היותם בענין אחר אין להם מופת . כי כלם אפשר היותם בענין אחר . ואין להתיעץ על הדברים אשר הם הכרחיים . א"כ התבונה אינה דעת ולא מלאכה . אמנם אינה דעת כי יקרה שנעשה היותו בענין אחר . אמנם אינה מלאכה כי סוג אחר המעש' מהפעל. הנה נשאר היות התבונה קנין אמתי נעשה בהשכל אצל טובות האדם והרעות . כי אמנם בפועל התכלית הוא אחד : אמנם במעשה לא יהיה (ג"ח תמיד) . כי אמנם נהיה (ג"ח לו) לעצמו המעשה הטוב תכלית ובעבור זה פרק ג' (ג"ח פרוק"לים) והדומים לדם נחשבים נבונים יען כי יוכלו לעיין טובותם וטובות אחרים . ולהיות כן נחשבים מתקני הבתים ומנהיגי המדינות . ולזה ההסתפקות בלשון יון בשם קרוב לזה כי היא תשמור התבונה . כי תשמור המחשבה זאת דמיון זה . כי אמנם הדבר המהנה והמעציב לא ישחיתו כל מחשבה ולא יהפכוהו כמו אשר למשולש ב' זויות (ג"ח שוות) לב' נצבות או לא . אבל ישחיתו המחשבה אשר אצל הנפעל . כי אמנם (ג"ח הם) התחלות להנפעלים ובעבורם הם נפעלים . ואם אמנם ישחיתו בעבור ההנאה או העצב אז לא תראה ההתחלה ולא אשר ראוי לעשות בעבורם ולא אשר בעבור זה ראוי לבחור כל הדברים ולעשותם . כי זאת רעה חולה משחת ההתחלה . על כן בהכרח היא קנין בהשכל אצל הדברים הנפעלים האנושיים . ואמנם למלאכה תצטרך מלאכה

ג"ח

וזה כי גדר הדעת לתת מופתים בהיקשים מחקריים על אמיתת ענייני' טבעיי' המוכרחי' במציאותם משא"כ התבונה ושעלה שאין בכחה לתת אמתת בהיות עסקה באפשריים. לכן אינה נכנסת תחת גדר הדעת להיות עצם אחד עמה גם אינה מלאכה עם היות שניהם באפשריים . להיותם משונים מתחלפים וזה כי המלאכה יוצאת חוצה לנפש משא"כ התבונה שהיא נשארת בנפש פועלה בבחינת שעלת הפעולה : הנה נשאר . ולפ"ז תשאר החלוקה שהיי' התבונה קנין שכלי בנפש היועץ להטיב לבני אדם בכלל בטובות כולליות או להסיר מהם רעות כלליות : כי אמנם בפועל . ר"ל עוד יבדלו התבונה מהמלאכה זה מזה בענין התכלית . וזה כי המבין מצד היותו חושב להטיב לכלל החיים לו ולזולתו . לכן יהיה לו תכלית אחד שהיא ההטבה בכלל לו ולזולתו · אמנם במעשה ר"ל בכל בכל מלאכה ומעשה אין התכלית אחד תמיד כי פעמים יהיה התכלית להטיב לו לעצמו לבד אשר לבוא בשכרה ואם מלאכה גרועה היא ורעה לבעליה · וזה בהיות טובה פרטי . לכן אין כח התבונה עצם אחד עם המלאכה . והר"שם ביאר הפך זה ואיננו עולה כהוגן : פרוק"לים . אולי היה זה בדורותיו מסים דת הטובה היא לכלל בני אדם או עיין בד"א הטוב לב"א : ולהיות כן ובהיות הדבר כן שהחושב להטיב לכלל נקרא נבון . לכן יחשבו הטובים והמנהיגים נבונים בהיות מחשבתם מחשבת תבונה ועיון להטיב להם ולזולתם וכ"כ ואמלא אותו רוח אלהים בחכמה ובתבונה ובדעת ובכל מלאכה (שמות ל"א) : ולזה ההסתפקות. בעבור שהתבונה הוא כח שכלי שופט על הבחירה מה זה הנבחר והקרוב בטוב ויסר המועיל לו ולזולתו . לא בטוב הערב לנפשו או הטוב לו לבדו . והמסתגולר שמאוה שהיא הפך ההסתפקות תזיק לכח השופט כי תגבורת התאוה תעוור עיני בינת השופט לומר לרע טוב ולטוב רע כמו שאמר בסוף ח' מב' לזה . לכן תהי' מדת ההסתפקות הגנה לתבונ' ונקרא בשם קרוב לתבונה בעבור שהיא שומרת אותה מעוול ומשפט . ובסוף מאמר ג' כתב שהוא נגזר מלשון שומרת נפשות נעורים : כי תשמור ההסתפקות תשמור המחשבה ר"ל התבונה האמורה לבל תטה משפט בדמיון ר"ל באדם הדומה לזו שאינו נוהג בה מדת ההסתפקות אף כי לא ישחית המדות שאינן דומות לה כאמור אחריו : כי אמנם הדבר המהנה . וזה כי מי שרגיל לרדוף אחר דבר המהנה לנפשו ולברוח מהר' המזיק לנפשו וטוב לזמן ארוך . הנה כנטייתו זאת לא תשחית כל מחשבתו עד שלא יוכל להבין ד"מ ששלשת זויות כל משולש שוות ב' זויות נצבות . הנה זו לא תשחית בנטייתו אחר המהנה : אבל ישחיתו המחשבה אשר אצל הנפעל . לא תשחית רק המחשבה שהיא הדומה למהנים שהוא רגיל לרדוף אחריהם ד"מ הרגיל לרדוף אחרי הנאת המשגל תשחית מחשבתו בענין זאת ההנאה לבדה ואינו יכול לשפוט מישרים בענין הפרטיות אך עכ"ז יכול לשפוט מישרים בדיני ממונו' ובהנהגת הבית והמדינה וזולתם שבלתי דומה למה שהוא נוטה אחריו בטבעו . וכן אמרו ז"ל איזה גבור הכובש את יצרו . כלומר יצרו שהוא רגיל לנטות אחריו . כ"א רגיל בניאוף לא יקרא גבור אם כובש את עצמו מהגניבה שאין יצרו תקפו עליו : הם התחלות להנפעלים . ר"ל ההנאות והעצבים אשר במחשבה הם סבת לנפעלים מהם : ואם אמנם ישחיתו . ואם ישחיתו הבעלים בעבור ההנאות אז יתעוור עיני בחינתם מראות הסבה אשר השתום לעשות נתעה . ולא יבינו הראוי לעשות והבלתי ראוי : ולא אשר בעבור זה ראוי לבחור . גם לא ידעו לתת כבוד לחלק השכלי ר"ל לתבונה היועצת מישרים לבחור במישרים יען כי הסבה המתעה הוא מקור משחת שהיא התאוה המטה לשחת את בעליו ומעלים עיניו מראות מישרים : ע"כ בהכרח . לכן תהי' התבונ' קנין שכלי בנפש לנצל פיוסר המדות האנושיות משא"כ המלאכה : ואמנם למלאכה .

הנה

החצוניים התבארו . ולכן הקנין הנעשה אשר הוא בהשכל דבר אחד מהקנין הנפעל אשר בהשכל ולא יוכללו זה תחת זה מעשה ופועל ולא יהיה המעשה פועל ולא פועל מעשה . כי אמנם מלאכת הבנין היא מלאכה והיא קנין מהנפעל בהשכל ואין מלאכה אחת שלא תהיה קנין נפעל בהשכל ואין דבר כזה שאינו מלאכה . א"כ דבר אחד הוא מלאכה וקנין בחשכל אמיתי נפעל . אמנם כל מלאכה היא אצל התשלום והפועל והעיון איך תיעשה . והיא מהדברים האפשריים כי היא אפשרית להיות ושלא להיות : התחלות המלאכות הם בפועל ולא בנפעל וג"כ אין המלאכה מהדברים ההכרחיים היותם או פעולתם ולא מאלה אשר הם בטבע כי בעצמם תהיה זאת ההתחלה . אמנם יען כי הפועל והמעשה הם מתחלפים . בהכרח הוא שתהיה המלאכה מהפועל לא מהמעשה כפי ענין אחד אצל דבר אחר הם במזל והמלאכה . כמו שאמר אגא"טון המלאכה אוהבת המזל והמזל המלאכה . הנה המלאכה כמו שנאמר היא קנין והיא קנין עם השכל אמיתי הוא נפעל . אמנם האינים"יאה הוא בהפך קנין נפעל עם דבר שקר אשר אפשר להיות בענין אחר :

פרק ג אמנם

תבונה נקח כן . נעיין איך נקראו נבונים . אמנם יראה אשר הנבונים הם אשר יוכלו לתת עצה בדברים הטובים והמועילים לא בדבר חלקי . כמו הדברים המועילים לבריאות או לחוזק . כי אם להיות טוב בכל . והאות על זה כי נקרא נבונים אצל הדבר כשנדבר בשום תכלית דבר טוב אשר לא יהיה מלאכה . על כן יהיה נבון כל היועץ בכל החיים . אמנם אין אחד לוקח עצה על הדברים אשר א"א היותם (נ"א בענין אחר). אם הדעת היא במופת . הדברים אשר אפשר היותם

ונאמר בביאור מלאכה בפועל כמו בבנין הבית ולהיות עד חלקו ומש"כ המעשי שאין ממנו נפעל חוץ ממנו כאשר : ולכן הקנין . לכן בעבור היותם שלים זה עם זה בקנין השכל הלמוד שהולה לתם . לא יכלו גם הקניני' הנפשיים האחרים והם ר"ל של הפעולות הנפשי' מה שהכוחות המעשי' . והשלום הנפשי היה שני הפעלי שהוא הקנין הפעל הוא לנפש . והנה הנפש הוא כלל אחד לפי על דרך טוב ואין שאדם כל אדם פי אף כי אין כל פי אדם ומש"כ המעשי והפעלי : והוא קנין משכל . יש לו קנין הבנין בנפש מהשכל שלא לו . וכמה כל המלאכות שהקניינים שנפעלי' אצלים : ואין דבר כזה . ומש"כ . המעשי שאינו מלאכה : א"כ ר"ל . לכן לא יורה שהמלאכה שהיא קנין נפעל שכלי אמיתי ר"ל פועל ממש . היא דבר אחר מהמעשי : אצל התשלום אצל התכלית ר"ל כל מלאכה יש לה ד' סבות החומר והצור' והפועל והתכלית שהוא התשלום האומר . ולמדו והעיון איך שיעשה כולל האומר והצורה שהפועל יעיין איזה חומר יעשה ואיך ר"ל באיזה צורה יעשה עד שיגיע להשגת המבוקש מן המלאכה ההיא : התחלות המלאכות' סבות המלאכות הם בפועל לא בפעולה הנפעלת כמו שהם בפעולו' הטבעיות ההכרחיות בטבע כי הפועל ברצון ברצונו יפעל וברצונו שובת : הדברים ההכרחיים . אינה נפעלת מסבות שהכרחים לפעול אותה וגם בבחינת עצמה איננה הכרחת להיות נפעלת . ואיננה ג"כ מהפעולות הטבעיות שהשלמן בעצמם כמו שבילת התרנגולת שלא תשבה בעצמה להיות תולדת התרנגולת הבלימות . והאחד הוא רק עוזר לזה : הם מתחלפים . כי שפועל יוצא לפועל והמעשי נשאר בנפש . לכן בהיות המלאכה נעשה בפועל ממש . א"כ תהי' והפועל כי המעשי אין לו פעולה : כפי ענין אחד · ואם ילקחו המעשי והפעלי בערך זה לזה לראות ענין האחד אל האחר . אז יהי' ערכם זה לזה כערך המזל אל המלאכה . ר"ל כערך מערכת הכוכבים אל מלאכות הנמצאים המסובבים לתחתו' ולהמלא כפי הערך ההוא . כן ערך המעשי אל הפעלי . והנה המעשי והפעלי רעים אחים ונאמנים לזה עד שהפעלי נשמע אל המעשי ר"ל ככל אשר יחשוב החושב בנפשו לצייר מעשהו בשכל המעשי : כן יוציא את ידו בפעלי להוציא לפועל מעשהו ככל אשר חשב . אשר כן יאמר אגא"טון . והנה המעשי להיותו פעולה מחשבה לכן נקרא בלה"ק חושב . והפעלי היוצא לפועל המלאכה נקרא חרש ככתוב חרש וחושב : כמו שנאמר' כפי האמור הוא קנין שכלי אמיתי ר"ל טוב . והוא נפעל : האינים"יאה · שהמלאכה הגרועה הוא נפעל שקר ר"ל רע . ועכ"פ היא אפשרית שלא להיות או להיות טובה או רעה כאמור :

פרק ג אמנם תבונה . אחר שביאר' בקודם גדר המלאכה והדעת מחמשת חלקי הנפש . בא לבאר בזה גדר התבונה ומהותה . ואומר שראוי לעיין מי מבני אדם יתוארו באחר הנבונים למען נבין גדר ומהות מקרה התבונה מאחר הנבון : כמו הדברים המועילים לבריאות שהם ענינים פרטיים יועילו לקנות ב"א שהם חולים וחלשים : טוב בכל . בכל המין האנושי . אין אחד לוקח עצה . כי גדר העצה לבחור המעש' היותר טוב מן המעשים האפשריים להיות שלא כטוב : אם הדעת . כמו שהבדיל בקודם בין מעשי ופעלי ככה יבדיל בזה בין הדעת שהוא השכל העיוני ובין התבונה שהוא חלק מהשכל המעשי. גם יבדילהו מהפעלי שהוא המלאכה היוצאת לפועל .

הדעת אמנם הוא גלוי מזה אם הוא ראוי לאמת ולא לרדוף אחר הדמיונות. כי אמנם כלנו נחשוב בדבר אשר נדעהו כי לא יקרה היותו בענין אחר. אמנם הדברים אשר כפי ההזדמן אפשר היותם בענין אחר. והדברים העשוים חוץ למראה הם נסתרים אם לא. ואם הידוע הוא הכרחי א"כ הוא נצחי ולכן בהכרח כל ההווים בהחלט בהכרח הם נצחיים. ואם אינם (נ"א והם אמנם) בלתי הווים ובלתי נפסדים. עוד לזה כי כל דעת הוא אפשר ללמד כי כל ידוע מתלמד. אמנם כל לימוד הוא מהדברים תקדם להם הידיעה כמו שאמרנו בס' המופת. הלימוד הוא על ב' דרכים. אחד מהחיפוש והשני מההיקש. החיפוש הוא הכרת התחלת הדבר הכולל. אמנם ההיקש הוא מהדברי' הכוללי'. א"כ יהיו שם התחלות ראשונות אשר מהם ההיקש. אשר (נ"א אין) להם היקש כי אם חיפוש. א"כ הדעת הוא קנין מופתי עם התנאים האחרים אשר ביארנו בס' המופת. ואמנם כאשר בשום צד נאמין דברים או נכירם ויהיו הם התחלת הדברים ידועים. ואם אמנם הם בלתי ידועים יותר מהתולדה. יהיה לו הדעת במקרה. הנה אמנם מהדעת מבואר כפי זה הענין. אמנם הדברים אשר יקרה להם להיות בענין אחר. מהם מעשי מהם פעלי כי דבר אחר הוא פועל ממעשה. אמנם נכיר ההפרש אשר בינידם מהדברים החיצוניים

חלקי הנפש אשר יהנו האמת : הדעת אמנם. יבאר מהות הדעת וביאור חלק המלאכה עולה עמה : ואומר גלוי ומבואר שהדעת יקנה האמת לבעליו יותר מהמחשבות הדמיונות : כי אמנם כלנו. וזה להיות גדר הדעת והוא ידיעת הדברים הטבעיים המוכרחים להיות בטבעם כפי מה שהם במציאות. ומאח"כ הדברים שמציאותם כפי המזדמן ר"ל שנעשו במלאכה כפי המקרה והזדמן ברצון הפועל שיתכן שימצאו באופן אחר לכן אין דעת מציאותו מוכרח היותו אמת בשלם : חוץ למראה. לכן כל הדברים העשוים במלאכ' אם אינם למראה עין הם נעדרי הידיעה בהיות כי נסתרו מעין ולא נודע אם הם נמצאים או לא : ואם הידוע מוכרח להיות נודע באמת ר"ל מוכרח להמצא כפי מה שיחשוב בו היודע בעבר ובעתיד ובהווה. לכן ימנע היותו בלתי במציאותו: ולכן בהכרח. ובהיות שכל הנמצאים הטבעיים הם המה מוכרחי הידיעה בדעת יודעיהם · לכן ימנע היותם נצחיים במציאותם : ואם אינם. ואף כי אין מהם בלתי ההווים והנפסדים ר"ל עם היות שהם הווים ונפסדים בפרטים. הנה הם נצחיים במינים והכללים שמורים לעולם · והר"מ הגיה והם אמנם ואין צורך כי ביאור אחד להם : עוד לזה. עוד יבאר גדר הדעת ומהותה. והוא שהוא אפשר ללמד לזולתו בשפת כל ידוע שהוא מתלמד מהמלמד להלומד : תקדם להם הידיעה. גם זה לגדר הדעת יחשב. וזה טעו רבים וכן שלימים אשר שקמו עצמם לדעת אם אמת הדבר שכל ידיעה תקדם לה ידיעה א"כ הלכנה הידיעות לבלי תכלית ולא יתכן להמצא הידיעה הראשונה שאין לפני' ידיעה. מה שאין זה ביכולת האדם להשיג מושגות בב"ת. ולפ"ז לא יתכן שתהי' לאדם ידיעה כלל מה שהוא ענין שקר וכזב כי כל אדם יש לו ידיעות רבות (יעוין עיקרים ב"ו לראשון) והוא טעות מושלט להמיר הלימוד בידיעה. וזה כי לא אמר החכם שכל ידיעה תקדם לה ידיעה כ"א כל לימוד תקדם לו ידיעה. ואין כל ידיע' לימוד. והנה שתחלות הידיעות המה

החושים אשר הנפש תקרא ידיעה כבתוב והאדם ידע את חוה. ואלה הידיעות ר"ל שהורגשים יולידו הלימודים החיפושים כאמרנו כל אדם צוחק. עם כי לא ראינו זה בכל אישי האדם אשר אתנו בעולם אחד ואף כי אשר קדמו לנו או הבאים אל אחרינו עד שנגזור אומר על כל האדם שהם צוחקים אבל גזרנו זה בחיפוש מאשר ראינו. במה עלינו. כלומר מה עלינו אלו שראינו שצוחקים. אף כלם כן. ואלה הלימודים החיפושיים הם התחלות ההיקשים כאמרנו כל אדם צוחק וכל צוחק מרגיש. ותהי' התולדה א"כ כל אדם מרגיש ונקרא זה ההיקש בשם מופת והוא גדר הדעת : עם התנאים האחרים. כמו איך יעשו תמונת ההיקשים עד שיולדו מהם תולדות כלם זרע אמת חיוב או שלילה כללי או חלקי. וזולתם מהתנאים : כאמין דברים. יאמר שההתחלות ר"ל ההקדמות שההיקש נעשה מהם מוכרחים להיות ידיעות ידיעה גמורה אם ממושכלות ראשונות או בהכרת החושים ואז יקרא ההיקש הנבנה מהם בשם היקש מופתי. וזה כי כל דבר המוציא את זולתו מן הכח אל הפועל. מוכרח שיהיה הוא עצמו בפועל באותו הדבר כמו שהאש בפועל מבעיר העץ שהוא בכח להיות אש. ככה הידוע בפועל מוציא הידוע בכח אל הידיעה בפועל. ואז תהי' ידיעה הכרחית. אך אם לא תהיינה ההקדמות ידיעות או תהי' התולדה הנולדת בהיקש מהם ידיעה מקרית ר"ל אפשרית כדבר מקרי אך לא הכרחי' כידיעה המופתית : מבואר כפי זה הענין. הנה מבואר מזה גדר הדעת כפי ענינו זה. אמנם הדברים. עתה יבאר ב' ענינים אחרים הנכללים תחת גדר הדעת הנקראי' מעשי ופעלי. המעשי הוא השכלת הטוב והיושר לבני אדם מפעולות טובות והנהגות ישרות אשר לא תגענה לפועל. והוא כערך העיוני בעניני' ההכרחיים כן המעשי בענינים האפשריים. והפעלי הוא המלאכות בצאתן לפועל במעשה בשינוי החומר כמו מלאכת הבניה ושאר המלאכות הנעשות בפועל : מהדברים החיצוניים. ר"ל בפעלי נפעלים הדברים חוץ לשכל [illegible]

הם סבת הדבר . וע"כ לא תהיה הבחירה בבל שכל ומדע . ולא תהיה הבחירה בבלי מדה וקנין . כי המעשה הטוב והפכו במעשה לא יהיה בבלי שכל ומדה (נ"א ומדע) . אמנם השכל לא יצוה הדבר . כי אם הדבר אשר בעבורו והפועל כי הוא אמנם ישתרר על הפעולות . כי בעבור זה יפעל כל פעל ולא תכלית על השלוח . כ"א לדבר מהו ולאיזה פעל . ולא לעשיה . כי המעשה הטוב הוא התכלית . אמנם הרצון כן יהיה. ובעבור זה הבחירה הוא או שכל רצוני או רצון שכלי . והתחלת זה הוא האדם . אמנם לא יהיה דבר נבחר הרבה (נ"א הדבר) העשוי בעבורם . כי אין אחד שיבחר אשר תלכד עיר אל ין בעבר . ולא יקח עצה היועץ על דבר העשוי כי אם על העתיד והוא אפשרי כי הדבר העשוי איננו אפשרי שלא יהיה עשוי . ולזה הוא ישר דבר אגאטון כי מהאל ית' נעדר דבר אחד לבד עשות בלתי נבראים הדברים אשר הם כבר עשוים . הנה פועל האמת הוא משני חלקים פרטיים אשר בשכל. ולכן אלה הקנינים הם מעלות לשני אלו החלקים אשר לשכל אשר לפי האמת יאמר האמת :

פרק ב

יען אשר התחלנו מהם למעלה עוד נשוב נדבר מהם . הנה הדברים אשר תאמר הנפש בהם אמת בחיוב ושלילה . הנה הם חמשה במספר והם אלה. מלאכה , דעת . תבונה . חכמה . שכל . אמנם למחשבה ולסברא יקרה לומר שקר . הדעת

[..] ישג אך לא ישג כי אם על אשר בעבור
[..]לים (כמבואר בשביעי לשלישי מזה) . לכן
[..]יה השכל שנה פועלת לא תכליתית כאמור .
[..]ים ביאר באופן אשר שלא כזה : בבל שכל
[..]דע . ר"ל אפס מקום לבחירה בשכל העיוני כמו
[..]קדם : בבלי מדה
[..]קן . כל דבר שהבחירה
[..] ומקרב לא יתכן
[..] שיתן מדה כפסים
[..] קנין כוסף מזה : כי
[..] הטוב . ר"ל אם
[..] מכמ' להדבק במה
[..] שהן זה שיתרחק מהרע
[..] הטוב בהפכו בהעדר
[..] בעלם . לא יהי'
[..] זה בלי השכל ובהתיצן
[..] כאותו' . לכן יהי'
השכל שהמעשי שנה אל
[..] ובעבורו יקרא
שכל מעשי : לא יצוה
הדבר . אולם בעבור
שהשכל המעשי לא יצוה
על השגת התכלית כי הוא
זה . הנכסף במאו' בלי
השכל ד"ע לא ישכיל טוב
אדם אם ישכל לטובע
נפשו כי הוא זה הנכסף
בטבעו . אבל ישכיל איך
ישיג המושכל ומה זה
טוב ובריא לנפשו לאכל
(כמבואר בשביעי לשלישי
מזה) . וכל זה הוא בעבור
השגת תכלית המושכל .
לכן הוא שנה פועלת
כאמור אחריו : בעבור
הפועל . בעבור הפעולי'
התכליתית . על זה יצוה
השכל איך תושג הת' הואין נוספת בשיבוש : כי
בעבור זה . בעבור השגת תכלית הפועל יפעל כל
פעולותיו שקודמים לו : ולא תכלית על השלוח .
לא ישכיל אם ראוי להשיג איזה תכלית בכלל .
כי המה נכספים בטבע כאמור : כ"א לדבר מהו .
כי אם לדבר ולאיזה פעל המביא לידי תכלית :
ולא לעשיה . גם אין השכל משכיל אם יעש'
אי' מעשי' להשגת התכלית כי הוא זה הנכסף
בטבע כל : כי המעש' הטוב . כי עלם המעשה
להשיג טוב התכלית על ידו הוא אמנם בטבע
שלכן ר"ל בטבע התאו' והכוסף כמו שקדם :
ובעבור זה . ובעבור שהבחיר' הווה בשכל המתחבר
עם הרצון . לכן זה שמה הכיאות לה . רצון שכלי
או שכל רצוני : והתחלת זה . ושבת הבחיר' בעלה
בכלית הוא האדם המושל ברוחו לבלתי ימשך אחר

התאוו' השפלית . שהוא הרצון נשלח כמו הרצון
הבהמי שהוא בלי הסכמ' שכלית . כ"א שוקל בפלס
השכל מעשהו הטוב לו באמת ובצדק . ויעוין מ"ש
בסוף ה' לשלישי מזה : הדבר העשוי . אחר
שהבחיר' היא בדברים האפשריים ומה שכבר נעש'
איננו אפשרי עוד לכן
אין בו תפיסת הבחירה
כאמור : עשות בלתי
נבראים . כי לנמנע טבע
קיים אין יכולת לאל לשנותו
כי היו ולא היו מתחלה
בדיבור . אף כי יוכל
להמציאם ולבלותם כליון
גמור עד שיהיו כלא היו
אך לא יתכן עשותם לא
היו מאז : משני
חלקים פרטיים . שהם
המעשי והעיוני שניהם
יתוארו באמת אלי כי
אורשי' ואלי כי אורחי'
הלך השום גם שהסכמ'
חבריה גם בתלת קשרי
דמהימנותא . המשכיל
העיוני דובר אמת בפה
ובלבבו כפי מה שהוא
במציאות : והמשכיל
המעשי בוחר בטוב המועיל
כפי אשר השכיל אשר
כן הוא במציאות .
וז"א אשר לפי האמת
יאמר האמת . ומן מולא
הדברים השכיל ותדע כי
טוב פתר הרב המורי'
בשני לראשון כטוב והייתם
כאלהים ידעי טוב ורע .
ומזה לקחו . יעוין שם
והבן :

פרק ב יען להיות שהתחלנו בפ' הקודם לדבר ממעלות הכחות השכליות.
לכן נשוב בזה לבאר כפי מחלקותיהם : הנה
הדברים . הנה בפ' הקודם הליג גבולות מספר
חלקי השכל למספר שנים : מעשי ועיוני . וזה
אמנם בבחינת התארים הכוללים שנים שהם אדבע'.
שהעיוני יתואר באמת ושקר והמעשי בטוב ורע .
אף כי הטו"ר יתואר ג"כ באמת ושקר רק שאיננו
בהחלט כמו שכתבנו בפ' הקודם . אולם בזה הפ'
יליג גבולות השכל למספר חמש' . וזה בבחינת
האמת מוחלט או בלתי מוחלט הנאמר בחיוב ושלילי'
כמבואר בקודם : אמנם למחשבה . אולם לא חשבנו
לחשוב המחשב' והסברא העולים על הרעיון בראשית
העיון בלי מחקר שכלי . יען היות זה שחלק רב
השקר . לכן הוא נגרע מערכו להיות נמנה בכלל
חלקי

נפש , והוא הדבר שנראה קצת בני אדם יחסו להם יד רמה בשכל העיוני ובמעשי לא ידעו כלום . וקצתם הפך זה כמו מנהיגי המדינות ורבים ממושלי ארץ . כי הכל הולך אחר החלק הגובר בנפש כל אדם ואדם . כי כמו הראות והשמע שהם מוחשים שונים יש שיגבר בראות ויש בשמע וכן הענין בכחות הרעיון והמחשבה אשר בנפש . ואף כי חלקי הנפש מתאחדי' יחד : שא' הוא יודע . אשר לו חלק בשכל העיוני יקרא יודע . ר"ל יודע סבות הנמצאים הטבעיים ואשר לו חלק במעשי יקרא מדבר . מטעם דיבור והתיעץ איש עם רעהו איך יוציא לפועל מעשהו על הטוב שבעניניו . ומטעם זה נקרא האדם בשם חי מדבר יען כל איש האדם יש לו חלק בשכל המעשי למלוא טרף חקו ובו ידבר עם רעהו ויתיעץ על מעשהו כאמור משא"כ העיוני שאיננו לכל איש האדם אף כי איננו מוכרח לכל : אין אחד לוקח . אין שום אדם לוקח עצה איך נעשה הדברי' הטבעיים יען כי גדר העצה הוא איך לעשות הדברים האפשריי' להיעשות באופנים שונים משא"כ הטבעיים שהם מוכרחים להיות

הנכרים מתחלפים בסוג . גם כן חלקי הנפש אשר בהם יוכרו . אמנם יאמר כי מחלקי הנפש האחד הוא יודע והאחר אמנם מדבר כי קחת עצה ודיבור הוא דבר אחד . אמנם אין אחד לוקח מהדברים אשר לא יזדמן היותם בענין אחר . לכן המדבר הוא חלק האחד מהנפש השכלית . א"כ ראוי לקחת משניהם הקנין הנבחר כי זהו מעלת שניהם והמעלה היא מיוחדת לפעל . אמנם בנפש הם ג' דברים שליטים על הפועל והאמת . החוש והשכל והרצון . ומאלה החוש איננו התחלת הפועל . וזה גלוי כי הבהמות יש להם החוש אבל לא ישתתפו בפעל . אמנם אשר בשכל הוא חיוב ושלילה . וזה ברצון דביקות ובריחה . ועפ"ז יען כי מעלת המדות היא קנין נבחר . והבחירה אמנם היא רצון באה בעצה ראוי בעבור זה להיות השכל אמיתי והרצון ישר . ואם (נ"א וא"כ) הבחירי' היא טובה ואחת (נ"א ואמת) . כי הדבר אשר יאמר בשכל הוא הדבר עצמו אשר ידבק בו הרצון יהיה השכל והאמת במעשה. אמנם הטוב והרע אשר לשכל העיוני ולא למעשה הוא האמת והשקר . כי אמנם הם בכל דבר שכלי . פועל המעשי אמנם . השכל האמת המתחבר עם הרצון הישר . הנה לפי זה הבחירה היא התחלת המעשה. וזהו סבה פועלת אבל לא תכליתית . כי אמנם התחלת הבחירה הם רצון והשכל אשר הם

יגלה טוב. מעלת השכל המעשי שהוא עוזר לאדם על פי מדותיו וזה להיות שהמדות הם קניני הנפש בבחירה והבחירה בעלת שכלית תכון כמו שהתבאר (מן ה' עד י' לשלישי וזה) לכן תהי' מעלת המדות נקנית בשכל המעשי כאמור : היא טובה ואמת . האמת שבשכל המעשי קשור בתלת קשרי דמהימנותא ר"ל מוסכמת בהסכמה משולש' · א' השכל מסכים עליו שהוא טוב המועיל . ב' המציאות מסכים עם השכל ר"ל כן הוא באמת טוב במציאות . ג' הרצון מסכים עמהם להדבק בו : ולפי' הגי' השני' היא טובה ואמת ר"ל שהבחירי' הוא אמת עם הרצון כאמור וכמבואר (בשביעי לשלישי וזה הס') . וב' השפ' עולים בקנה אחד : אמנם הטוב והרע אשר לשכל העיוני . יעיר על הבדל אחד שבין השכל המעשי לעיוני . והוא שהמעשי עיקרו להבדיל בין טוב לרע . והאמת והשקר יכנן בו בערך הטוב והרע כמו שהקדמנו. אך העיוני עיקרו להבחין בין האמת והשקר והטוב והרע יכנן בעיוני בערך האמת והשקר כי האמת טוב ואהוב לשכל והשקר רע ושנוא . והוא ג"כ

כהויתם אין אדם יכול לשנות בהם : א"כ ראוי לקחת . כמו שמעלת המדות הוא קחת הקנין המעשי שהוא הנבחר כן הדין במעלות השכל : ג' דברים שליטים . פועל השכלי לא יושלם כ"א בג' דברים שהם החוש וכו' . כי כאשר ירגיש האדם איזה מוחש . ישפוט בשכל אם הוא טוב או רע . ואחר יסכים ברצון אם להדבק בו או לברוח ממנו : אינו התחלת הפועל · איננו סבת ההשכלה ואף כי יש לו ראשית וקדימה זמנית אל ההשכלה מ"מ אין לו קדימה סבית המחייבת מציאות הפעולה לעולם כמו השמש לאור : וזה גלוי . והעד שהחוש איננו סבת ההשכלה כי לא ישכן השכל לבהמות : אשר בשכל . פעל חלק השכלי הוא השפט על המורגש אם הוא ראוי ומחויב לפי טיבו המועיל . לידבק בו . או לשלול ולברוח ממנו בעבור רעתו : וזה ברצון . אולם פעל הרצון הוא ההסכמה על הדביקות . או על הבריחה : ועפ"ז יען כי מעלת המדות

מוסכם בתלת קשרי דמהימנותא . שהם הדיבור והלב והמציאות . כמו שכבר ביארנו זה (יעוין שפת אמת בהערה לבורש טוב) : הם בכל דבר שכלי . כל דבר מושכל יתואר אם באמת ואם בשקר . וראוי שתדע כי השכל המעשי נבדל מהעיוני בב' הבדלים א' כל מושכלותיו בדברים האפשריים להיעשות ע"י אדם . משא"כ העיוני שכל מושכלותיו בדברים טבעיים מוכרחים בפעולת בורא ית' . ב' המעשי יש ממשל' לעצה ורצון ובחירה עליו לידבק בו או להתרחק ממנו . ג' יש ספק וכח ביד האדם לפעול אותו מה שאין כל זה בעיוני : פועל המעשי . פעולת השכל המעשי תושלם בהתחבר השכל האמיתי (ר"ל המשכיל טוב המועיל באמת) עם הרצון להידבק ביושר אשר השכיל השכל : וזהו סבה פועלת . השכל המעשי שאמור בו יתיעץ הפועל איך ישכלל פעולתו באופן יושג ע"י תכלית המבוקש . ואין הנה לה על השכלים בעצמו

אם

פרק ראשון.

פרק א אמנם יען אשר בתחלה חשבנו לומר כי ראוי הוא לבחור האמצעי לא ההעדפה ולא החסרון. והאמצעי הוא כמו שיורה הדעת נחלק זה בכל הדברים הנאמרים במעלות ובשאר הדברים יש אות אשר אליו יכוין אשר לו שכל ישר ישכיל ויניע וידע איזה הגבול בין החצאים אשר מהם נאמר כי הוא אמצעי מההעדפה והחסרון. אשר הוא כפי הדעת הישר. אמנם זהו אומר אמת אבל אינו מפורסם כי אמנם כל המקומות אשר שם לימוד הידיעה. יהיה זה נאמר באמת כי אין ראוי לעמול לא פחות ולא יותר ולא יותר ולא לבחור כ"א האמצעי כפי הדעת הישר. אמנם מי שהיה לו זה לבדו. באמת לא ידע דבר יותר כי אם ישאל שואל איך ראוי לעשות לרפאות הגוף. ואם משיב מה שתצוה מלאכת הרפואה ואשר לו זאת המלאכה. ובעבור זה ראוי אשר אצל קניני הנפש שלא יהיה דבר אמת זה המאמר אבל שיהיה מבואר מהו הדעת הישר ואי זה הגבול. כבר חלקנו מעלת הנפש ואמרנו כי מהם מהמדות ומהם מהשכליות: וכבר עברנו ממעלות המדות. אמנם מהנשארות תחלה ראוי לדבר בנפש ונאמר כן הנה בראשונה כבר נאמר כי שנים הם חלקי הנפש: שכלי ובלתי שכלי. עתה נאמר מהשכלי לפי זה הענין. ונניח שנים אשר להם שכל. אחד אשר בו נעיין הדברים אשר לא צאים (נ"א אשר לנמצאים) אשר התחלתם לא יהיה מהם הכרחיים כפי ההזדמן. ואחד אשר בו נעיין הדברים אשר להווים מן האפשריים כפי ההזדמן. אמנם לדברים המתחלפים בסוג. גם חלקי הנפש יהיו מתחלקים בסוג. ואלה ב' דברים מסוגים מתחלפים גם חלקי הנפש יהיו כן. ואם הדבר הוא כפי קצת התדמות וסגולה ודברים הנכרים

פרק א אמנם יען. אשר שביאר במה שקדם היושר במדות והצדק [...] כאשר א"כ עליו לבאר בזה ענין האמת והצדק אשר בחלק השכלי מהנפש ואמר: יען. כיון שבמאמרים הקודמים ביארנו שהאמצעי ביושר המדות ומשפט צדק הוא האמצע בדרך האמצעי בין קצות היתרון והחסרון: כמו שיורה הדעת. ר"ל שהאמצעי בכל מדה ומשפט ושער בשכל לא האמצעי השוטי והמשפטי כמבואר (נ"א נשפי מזה): אשר אנם נאמר. אשר לפי זה נאמר דרך כלל כי המעלה בכל מדה ומשפט הוא האמצעי בין קצות המסופר כפי השכל הישר: אומר אמת. אולם האומר דרך כלל שאמצעי הוא אומר אמת. אך אין מאמרו זה מספיק ר"ל איננו מבואר שעם לאמר עד פה מגיע גבול המדה ועד פה ממשל בזה הצדק כי הוא זה האמצעי וזה הדרך הישר לכו בו. כי מטבע ידיעת הכלל שלא תבאר בה היטב ידיעת הפרטים אבל הכלל שהוא צריך לפרט: כי אם ישאל. כי הוא זה דומה למי ששואל על איזה חולה פרטי איך ירפאהו והשיבו המשיב דרך כלל שיעשו לו כמו כאשר שאומר מלאכת הרפואה: ואשר לו. ר"ל ע"י רופא שמשי. הנה זו התשובה הכללית לא מועיל לזה החולה הפרטי על כל פנים עד שיפרש המשיב לאמר באלה הסמים הפרטיים ירפא. ובפנים אחר נמשל המאמר: ובעבור זה ראוי. לכן מבואר מזה שהגדר הכללי של האמצעי של קניני מדות הנפש איננו אמת גמור עכ"פ עד שיבאר דרך פרט מה שאמר הדעת הישרה באמצעי הפרטי בכל מדה ומדה. ואיזה הגבול בין היתרון והחסרון אשר אלו נעמוד. ובזה ישים קיצור למאמר המדברים מענין אמצעי המדות ומתחיל לבאר חלקי

הנפש וכחותיה עד יבוא ויורה צדק המדות הנשארות כמו שאמרנו והלאה אשר ידובר גם במאמרים הבאים: וכבר עברנו. במאמרים הקודמים: ואמרנו. (בראשון לשני) ושם באמר שפעולות הנפש נחלקת לב' חלקים והם פעולות המדות והשכליות: וכבר התבאר במה שקדם מעלת המדות. וראוי א"כ עתה לדבר במעלות החלק השכלי מהנפש: ונניח שנים. כנים הנחה הראשונה שני הכחות אשר לשכל. אחד אשר בו נעיין. הכח האחד מהשכל הוא אשר בכחו נשכיל המשיגים אשר לנמצאים שהתחלת מציאותם אינם מוכרחים להיות במציאות כפי המקרה וההזדמן לפועל כפינו. אבל שבותיהם הם שטבע המיוסד במציאות כמו הכח השכלי אשר בו נשיג אם הארץ שטוחה או כדורית. וזה הכח נקרא השכל העיוני: אשר להווים מן האפשריים. והכח השכלי השני הוא אשר בו נשכיל הדברים האפשריים להיעשות על ידינו כמו איך נבנה בתים ואיך נפעול כל מלאכת חרש וחושב. וזה הכח נקרא השכל המעשי: אמנם לדברים המתחלפים. אולם כבר התבאר שכל הנמצאים שהם שונים זה מזה בסוג במציאות. תהיה השגתם בנפש ג"כ מחלקים שונים. כמו מוחשי הראות ומוחשי השמע שהם מתחלפי הסוג במציאות ומתחלפי חלקי הנפש בהשגה: ואלה ב' דברים. ר"ל השכליים העיוניים והשכליים המעשיים הם ב' סוגים שונים. העיוניים הם טבעיים והמעשיים הם מלאכותיים: כפי קצת התדמות ואף כי ידמו קצת המתחלפים כמו שידמו העיוני והמעשי בהיות שניהם ענין שכלי. מ"מ בהיותם נכרים שהם מתחלפי הסוג במציאות לכן יהיו כמו כן מתחלפי ההשגה בחלקי נפש

הקדמה

ועתה אתה המעין ברוך ה׳ אחרי אשר חנך אלהים לבוא עד כה בעיון המחברת הראשונה הכוללת ה׳ מאמרים בין תבין את אשר לפניך במחברת הכוללת חמשת המאמרים האחרונים כי תכלית החוקר במחברת זו השנית להגיד לאדם אשרו ילמדהו דעת ודרך תבונות יודיענו איככה ישיגנו וחי בו חיי אושר והצלחה נצחית · ואומר כי האושר פי שנים לו בבח׳ השכלי שהוא זה מותר השלם באדם מן הבהמי **א** אושר השכל המעשי בו יחי׳ המאושר חיים חמריים ערבים. **ב** אושר השכל העיוני אשר בו יחי׳ המאושר חיים רוחנים שהם חיי ההתבוננות ודעת את ה׳ ע״פ פעלו · וזה האושר הב׳ הוא התכלית יען בו יפיק רצון ואחבה מה׳ וזה בעבור שמץ דבר הדמיון השכלי אשר בינו ית׳ ובין המשכיל שהוא סבת האהבה כמבואר (בג׳ לשמיני ובי״ג לעשירי מזה) והם עצם היראה והחכמה אשר לא יכונו בלתי אם יחד כמ״ד אם אין יראה אין חכמה וגו׳ · והאושר הא׳ שהוא המעשי בו ישתמש האדם להשיג צרכי גויתו על הטוב שבעניניו האפשריים בבחירה כפי העצה והתבונה ונקרא בשם תורת האדם וחכמתו. והעיוני ישמש בו לדעת האמת והשקר בענינים ההכרחיים המיוסדים במציאות אשר אשר אין עצה ואין תבונה ביד האדם לעשות בו כרצונו כי כן יסד ה׳ בעולמו ולכן יכונה בשם תורת ה׳ · ובזה תבין למה באה מלת אשרי בכ״מ בלשון רבים · וזה כי האושר לו שם בשנים מעשי ועיוני כאמור ח״א כי אם בתורת ה׳ חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה. ומהמבואר כי המעשי המשמש לתיקון המדות בגבורה ועושר יכון ר״ל בכבישת היצר ובהסתפקות ואתי׳ כב״ז האומר אי זה חכם הלומד מכ״א וכו׳ ר״ל איזהו חכם בשכל המעשי הוא הלומד מדות ישרות מכ״א (אך בשכל העיוני יאמר גדר החכם הרואה מה הנולד ר״ל הרואה בעין לבו התולדה המתחייבת בהכרח מן ההיקש או המסובב הנולד בהכרח מן הסבה) · ומהמבואר כי המעשי הוא כדמות הצעה לעיוני שהוא התכלית והעיקר וידוע שאין ההצעה שוה בערך תתכלית א״כ בעיוני לבד יצדק האדם ויהלל ככתוב לפי שכלו יהולל איש. וזה שאה״כ אל יתהלל חכם בחכמתו וגו׳ (ירמי׳ ט׳) מדאמר בחכמתו בואו הכינוי ש״מ במעשי ידבר המשמש לצרכי האדם ואתי׳ כב״ז שהחכמה והגבורה והעושר שלשתם הם הצעה לעיוני שהוא התכלית ובו ראוי להתהלל ככתוב כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי ר״ל בחלק העיוני שהוא הדעת אותי ע״פ פעלי ולקראני בשם על פעולותי ככתוב הודו לה׳ קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו · התהללו בשם קדשו · אשרי האיש ישלח ידו אל האושר ולקח ממנו ואכל וחי לעולם חיים ערבים ונעימים לא יראה שחת לנצח:

אחינו שלומי אמוני בית ישראל ידוע אמרם ז״ל שהאדם הוא עולם קטן · וה״ז בא ללמד ונמצא למד שכמו שבקומת האדם איברים שונים הוכנו למלאכות שונות השכל להשכיל והפה לדבר ולאכל העינים לראות והאזנים לשמוע הידים לעשות מלאכה הקיבה לטחון המזון ולחלקו לכל האיברים · כ״א יכסוף למלאכתו אשר הוא עושה לעזור בו לכל הגוף לא ישנה את תפקידו ונזונים מהשותפות · ככה בקומת הגדול באדם אנשים שונים קצתם הוכנו בטבעם להיות עזר לעם במלאכתם וקצתם להיות עזר לעם בדעת חוברי חבורים · ובכל אחד יסד הש״י התשוקה להוציא לפעול מעשהו אשר הוכן עליו בטבעו ע״כ היתה התשוקה לעד על ההכנה הטבעית. וראוי לפ״ז להיות ב״א מתפרנסים זמ״ז בשוה · והנה אני הגבר זו מלאכתו מלאכת שמים שמץ דבר בנותי בספרים וידעתי כי רוב המוגינו עוצמים עיניהם מהביט בספרים לא יחפצו בתבונה ע״כ קדמתי לאסוף חתימת ידי נדיבי העם להיות מן המסעים לדבר מצוה · והנה קצתם מושכים את ידיהם אחר שנמנו לכן אני מפיל את תחינתי מוצא שפתותיכם תשמרו ואל תביאו באלה ובמי שפרע נפשכם כי אליכם נשאתי את נפשי אף כי תלוי בי טפלי ואני זקנתי ושבתי ולא אוכל עוד לצאת ולבא במו״מ · גם מדאגה מדבר קצת הכילים הכוסים קלון כילותם לאמר אין לנו עסק בספרים חדשים מקרוב באו מי יתן וללמוד בספרים הישנים והמה רואים בל ידעו הבין אמרם ז״ל יש קנקן חדש מלא ישן וכו׳ ואף גם הישינים חדשים היו לשעתם והחדשים ישנים יהיו לימים הבאים. וקצת כילים כאלו יחמדו לקנות בזול ממגנבי דברים ולאדם שלא עמל בו ולא חברו יתנו חלקי · לכן פתחתי פתוחי חותם שמי על השער לידע ולהודיע את הקונים הנגשים לקנות ספר בלתי חתימתי גנוב הוא · ואשר ידבנו לקנות מידי צדקה תחשב לו והיה מעשה הצדקה שלום לו ולזרעו עד עולם:

חלק שני

מן

ספר המדות

לאריסטוטלים

הכולל חמשה ספרים האחרונים

ללמוד לאדם דעת מהלכי השלימות עד יבוא אל מהלפי
ההצלחה ואל נחלת האושר אשר לו פי שנים בכח השכלי
מעשי ועיוני :

יורה חטאים בדרך איככה ישימו את השכל מעצור לרוחם המתאוה להושיבו לכסא
לשפוט מישרים בין אנשי חיל לבא הנפש וכל כחותיה כי לו יאתה המלוכה כי הוא
ראשית אונה. ידרך ענוים במשפט לדעת במה יזכה נער את ארחו לשמור דרך ה׳
בל ילך נפתל ושובב בדרך לבו ·

יעיר ויעורר את האהבה בנפש השלם באדם לדבקה בה׳ לחזות בנועמו ולבקר
בהיכלו חסדו ואמתו איך יסד בחכמה כל נוצר וחי בו לעולם חי התבונות
כמלאכי אלהים :

מפורש ושום שכל על יד ר׳ איצק סטנאב ·

לעמבערג.

בדפוס ה״ה מו״ה אורי זאב וואלף סאלאט נ״י .

Sefer Hamidos.

Lemberg Druck nnd Verlag des U. W. Salat. 1867 :

השתגע ואל השכל . לכן השינו חז"ל אשר דברו לאמר שהמאבד עצמו לדעת עושה עול ולא יכופר לו עונו . כי השרה את רוח השכל לבלתי בחור בחיים שהוא הטוב המועיל לזמן הרבה · ונשמע לשמאלים אשר השיאו לבחור בטוב הערב לשעתו ולדחות חק קל בהשגת חק גדול . ומי חכם ישמור נפשו בגופו עד בוא אשר נתנה ויקחה ממנה . ובזאת אסים קיבלי לאלין יתברך החונן לאדם דעת אשר עד כה עזרני להשלים ביאור אלי ספר המדות המכונה עי"פיקא פה ברלין בשנת ה' אלפים יום ה' ה' אלול תקמ"ט לב"ע בכ"י . ונגמר בדפוס יום ד' כ"ד אב תק"ן . בן כ"ח שנה אנכי היום והאלהים אשר החייני ועזרני עד כה הוא יחייני ויעזרני להחל ולכלות שאר ספרים . ויהי זה שכר לכל משכילי העם . מאת הדובר שלו' לכל עמו הצעיר יצחק לבית לוי איש סטנאב גר ותושב פה ק"ק ברלין קרית מלך רב :

נשלם החלק הראשון

בהנהגת הצבא. הרע משניהם הוא עשות עול. אמנם הוא ברשע וזה מגונה. והרשע הוא גמור בהחלט או קרוב לו. לא (נ"א לו) יהיה כל רצוני עם עול. אמנם סבול עול הוא בבלי רשע ובלי עול. הנה לפי זה סבול עול הוא פחות רע. אמנם לפי המקרה אינו נמנע היותו רע סבול עול. אבל המלאכה לא תביט אל זה. כמו במלאכת הרפואה יאמר כי כאב הצד הוא גדול מיניעת (נ"א מנגיפת) הרגל. ואם לפעמים יהיה הפך לפי המקרה כי יקרה לאשר יגוף באבן רגלו שיפול ויקרה שיקחוהו אויביו וימות. כפי המשל והדמיון יהיה האדם צדיק לעצמו כי אם מהדברים אשר בו יהיה בלתי ישרים אינו בלי (נ"א כלו) צדק כי אם מושל ומנהיג. כי באלה הדברים יהיה רחוק חלק הנפש השכלי מחלק הבהמי אשר אליו יביטו ויראו שהוא בלתי צדק לעצמו. כי באלה יהיה לו סבול דבר בלתי אשר הם עצמו ובעבור תאותו והוא כמו אם יהיה כמצווה ומצוה זה לזה אשר יהיה הדבר צדק בהם. הנה נתבאר מהצדק ומשאר מדות המעלות כפי זה הענין:

נשלם חלק ראשון

ד׳ק הוא הנהג׳ שיש לבא כחות הנפש להנהיג כל כח פי נטעבן שוה שוא עמק הבריאות לעשות משפט וק ולגלתי עשות עול עד שילק׳ נחסר ויתר מדרך ממלתי כפי ענין הכח ההוא: הרע משניהם. אמר רע מן עשות עול וסבול עול משניהם יותר כלומר. הוא עשות על היותו ברשע ובגנות אבל מסא"כ הסובל שהו גנה ולא תגנם׳: ו יהי׳. כל הרלון גו שיה עם עול מסא"כ סבל שהוא בלי רשע ושל כן הסובל הוא פחות רע: אמנם לפי המקרי׳ לפעמים יקר׳ שהסובל יהי׳ רע מאד כמו מי שיש נשא ידו להלחם על אויבו והוא שומע חרפתו ומחרפו עמו ומתאבל ללחם עם אויבו. וכיולא ב׳ שיעבור לפעמים רעה גדולה מהסבל: אבל הפלסו׳. מך מלאכת הנהגו׳ המדיכית לא תביט לבאר תיקון אלה המקריים כי אין עסק׳ כי אם תיקון המעשים העצמיים והמאדיים: כי שב הלד. כמו שהרופא שים מגמת פניו להקדים רפואת השליים והתמוכני׳. שלי הלד הוא יותר מסוכן טבעם הרגל להיות הנלל הגוף חה באיברים האמצעים. אשר על כן יקר מקרהו שאחד האנשים יחלה חלי הלד ואחר יגוף באבן רגלו יקדים הרופא לרפאות את חולה חלי הלד להיותו יותר מסוכן. והנה יקרה לפעמים שהנוגף רגלו יפול וטרם יבוא הרופא ויקימו יקחהו שונאו וימות בידו. ועכ"ז אין הרופא מביט על המקרה כ"א יקדים הדבר העצמי וקו הדבר במלאכת רפואת הנפש: כפי המשל והענין. כפי המשל בהנהג׳ המדינית האמור׳ שהיא מסובבת ע"י שופטים ומיישרי הדרך לפני העם. כן אדם לדיק מושל לעצמו ר"ל שהכח השכלי אשר בנפשו מושל בכל כחות הנפש ומנהלם הכל בדרך ישר לא יכשלו בו: כ"א מהדברים. בעשות האדם בדבר היושר אין כל כחות נפשו חוקים גם כ"א הכח השכלי לבד. כי הוא לדיק בכל בירלם אלהים לשפוט מישרים על כל מעשה אשר יעשו: יהי׳ רחוק. בשפיטת הדברים הישרים

הזמורים יש הבדל רחוק בין הכח השכלי לכח המתאו׳ שהוא עלם מעלתי הגהמי׳: אשר אליו. כל כחות הגוף יביטו ויראו לעשות חפץ המתאו׳ אשר אין לדק ואין יושר בעלם מעלתו: כי באלו׳. יען כי בפעולות כמו אלה האמורות המתוארים ביושר ובלי יושר יש מציאות לסבול ב"ל אשר אינו עלמות לנפש כ"א כאשר יקר מקרהו להיות נמשך למתאו׳: והוא. ר"ל הכח השכלי הוא כנגיד ומלוי לכחות בל ילכדו בפיתוי המתאו׳. ומלוו׳ זה לזה. כא אחד ילוה את רעהו. ר"ת השכל מלווה את הבחירה והבחירה תלוה לשכם המתעורר להעיר את האברים לפעול כרלונו: ויעוין מש"כ בס׳ המדות שלנו (בס׳ לשלישי ממנו):

ומן מולא הדברים תשכיל ותדע שהאבד עלמו לדעת עושה עול בהיותו ממרה פי השכל ונמשך למתאוה. והספקות שהעיר החכם להגיד למאבד א"ע יסרו. אפס מקום להמה. כי מה שנעזר שהלדק והעול מחייב היותם תמיד ברבים ר"ל עושה ומקבל מסא"כ בהורג א"ע. הנה כפי המבואר גם בזה הם שנים המתאוה והמתעורר המה העושים העול. והשכל ושאר כחות הנפש המה הסובלי׳. ומה שנעזר מה ומו סובל ברלון. הנה נתהפך לו ההסכמ׳ על המעשה אשר הוא בטרם שעשותו עם השכל אשר הוא בעת שעשותו. וזה כי עם היותו מסכי׳ על דבר ההריגה בראשית ההריגה טרם ירגיש הכאב ׳ הנה בעת מעשה שהיא עת השבל בהיותו כואב יתנחם. כאשר שמענו גם ראינו רבים שהסכימו לחבול בעלמם במיתה הדרגיית. ואחר שהתחילו לפגוע בעלמם משכו את ידם ונמנעו ולא רצו לסבול כמו שהסכימו בטרם הרגישם הכאב. ואיכם כלמוד להמתיתי׳ א"ע במיתה חטופה ופתאומית שאינם סובלים ברלון בשעת מעשה ׳ ולו יכלו למשוך את ידם אחרי התחילם לעשות היו נמנעים. אבל בפתע פתאום יאבדו בע"כ על השבל ברלון ההסכמה שקדמה על

וסובל אותו בעצמו כמו החובל בעצמו ואמר : האם רך הלבב יען רך לבבו מפחד סבול הרג העתיד
יקרה הנה כמסתפק ושואל היתכן לפי הביאור שיעשה לבוא וע"כ בחר במות פתאומי מסבול רע זמן מה
אדם עול לעצמו זה גלוי היתר זה הספק מבואר ממה ורכות הלבב הוא קנת רשע אך לא כלו : חסרון
שקדם וזה כי הדת תגדר דברים צודקים בכל מדה ותוספות · גדר העול הוא חסרון הטוב בסובל ויתרונו
ומעלה מן המעלות האנושיות ולא תצוה שיהרוג האדם בעוש' העול ולכן יהי' כל עול ברבי' ר"ל בשנים
את עצמו : אשר לא תצוה עכ"פ הסא"כ בהורג א"ע

תמנע . ר"ל כל פעולה גרועה שהמנע עשותה הוא היושר ולא באה בדת האזהרה על עשותה . כאשר הדבר ההוא כמתכונתו בשכל והרי היא כאלו תצוה האדם בהמנע עשותה . ולזה תהיה הריגת האדם א"ע עול לפי הדת עם שלא באה הדת לצוות על ההריגה . עוד אמנם המזיק עוד יורה אשר הוא עול . להיות שכל מזיק לרעהו הנה הוא מזיק ברצון והוא עול . אשר כן ההורג את עצמו עושה ברצון לכן הוא עול : אבל למי . למי הוא עושה זה העול . לעצמו לא יתכן וזה כי מגדר העול הוא שיקבלהו המקבל בע"כ כמבואר בי"ב מזה . והנה הוא סובל הריגתו ברצונו · לכן יהיה זה העול לעירו · כי אנשי עירו ישיגו בושה וקלון על דבר הריגתו . כי יאמרו שההורג סבל עול רב מהם עד שבחר מות מחיים בעבורם ואף כי יעסוק חקם בדבר העזר המוריכי בנגדו גם לבלתי בו בהיות עוזר למו אחרי אשר בטחו בו ורס"ם פי' בענין אחר : עוד כפי עוד יורה שאיננו עושה עול לעצמו וזה כי כל עושי עול הוא רשע ר"ל

זהו גלוי מאלה הנאמרים . הנה יהיה קצת דברים צדיקים מסודרים בדת כפי כל מעלה. הנה הדת לא תצוה שיהרוג אדם את עצמו. והנה הדברים אשר לא תצוה תמנע . עוד אמנם המזיק אשר לא כדת ולא למזיק אותו הוא עושה עול ברצון ר"ל שהוא יודע למי ולמה . ההורג עצמו ברצונו בעבור כעס . הנה הוא עושה אשר לא כדת הישרה אשר לא תצוה זה א"כ הוא עושה עול . אבל למי לו או לעיר . אמנם לעצמו לא כי הוא מרצונו יסבול ואין אחד שיסבול סבול עול ברצון . אבל הוא משחית בעיר וקצת קלון בא למשחית נפשו ועושה עול לעיר. עוד כפי אשר הוא עול עושה עול לבד ואינו רשע בכל זה . אינו עשות עול לעצמו כי זהו דבר אחר מהעול הדתי והוא בצד מה עול והוא רע כמו רך הלבב לא כאשר יהיה בו כל רשע . לכן לא יעשה לפי זה עול לעצמו . אמנם יהיה זה בנושא אחד חסרון ותוספת וזה בלתי אפשר אבל תמיד הוא מחויב להיות הצדק והעול ברבים . עוד הצדק הוא רצוני ובבחירה וראשון אשר הוא עלוב (נ"א עולב) והוא משיב גמול . לא יראה שהוא עושה עול . אמנם הוא לעצמו יהיו לו ב' הדברים יחד כי הוא סובל ועושה. עוד יהיה באמת רוצה לסבול . אמנם נבים בדברים הפרטיים אשר הם רשע אין אחד אשר יעשה עול עם עצמו כי לא ינאף איש את אשתו ולא יחפור כותל ביתו ולא יגנוב ממונו . אמנם בברור הוא מבואר כי לא יעשה האדם עול לעצמו לפי הגדר אשר נאמר כי א"א לסבול עול ברצון . אמנם גלוי הוא כי שניהם הם רעים סבול עון (נ"א עול) ועשות עול . כי זה אמנם יהיה לו פחות מן האמצעי ולזה יהיה לו יותר . כי האמצעי הוא כאשר הבריאות ברפואה ושוב הענין בהנהגת

תוספת הטוב וחסרונו הם באחד ע"כ איננו כלול תחת גדר העול : עולב · הראשון הוא השולב והמכלים והוא ר"ל השלוב משיב גמול לעולבו בצדק · ובהורג א"ע הם שניהם יחד ואין בו עול מצד השלוב כי גמול הוא משלם בצדק כאמור גם לא מצד השלוב בהיותו רוצה בסבל כאמור אחריו : בדברים הפרטיים · כלל העול מורכב מן ב' פרטיים עכ"פ והם העושה ב"ל והמקבל ב"ל כאמור והמעוול לעצמו הוא כלל ופרט כאחד מסא"כ בזולתו כי אין אחד שיעשה עול עם עצמו : אמנם בבירור · אולם ברור הוא שהחובל בעצמו איננו עושה עול לעצמו וזה להיותו סובל הקבלי ברצון הפך הגדר הנאמר · וזה יורי כי איננו נחשב עול בעיניו על כן יעשהו : אמנם גלוי · אולם עם היות שאיננו עוש' עול לעצמו בהיות רוצה במעשהו · הנה עכ"ז הוא רע וזה כי המבואר שכל פעול' בעלת ב' קצוות ואמצעי · אין טוב מהכ' אלא אחד שהוא האמצעי ושני הקצוות הם רעים אשר כזה הוא פעולת העול שהסובל הוא קנה הפחות להיותו מקבל טוב פחות

שהבעיע לעשות רע לאחרים וההורג א"ע לא הרע מהראוי לו והעושה הוא קנה היתרון להיותו
לאחרים לכן אם נאמר שהוא עושה עול עכ"פ הנה לוקח טוב יותר מהראוי לו ושניהם רעים והאמצעי
הוא מעוול לבד ולא רשע : אינו עשות עול הוא הלוקח מהטוב והרע כפי הראוי לו הוא לבדו טוב
שעם למה שאמר שאיננו רשע בכל זה ר"ל שלא הרע ומבואר א"כ שהחובל בעצמו עוש' רע עכ"פ לבני
לזולתו בהריגתו וגם לאלו יען כי אין עושה עול עירו כאמור בראש הפי' או לעצמו ג"כ : כאשר
לעצמו בהיותו ברצונו כמו שקדם : כי זה דבר הבריאות · כמו שיהי' טוב הבריאות באמצעי
אחר · כי ההורג א"ע איננו מהעול הדתי ברפואות ר"ל תכלית הרפואה לחזק את החולה
המריע לאחר מסא"כ זה לכן איננו עול כ"א בצד ולהעמידו בעמק שוה המזג ואמצעי בין ההפכים ·
מה : כמו רך הלבב · ההורג לא עצמו הוא כמו ובהנהגת אנשי הצבא בדרך האמצעי על הטוב שבעניינים

אמר

אמנם בקצת הדברים א"א לומר היושר בכלם. ע"כ בקצת הדברים בהכרח הוא לומר הדברים בכלל כי א"א לאמרם על יושר שלם. כי המשים דת ישים הדברים אשר על הרוב. לא יסכל החסרון אשר יקרה בפרטים ולא יחסר יושר הדת. וזה כי החסרון אינו בדת ולא במשים הדת כי אם בטבע הדבר: כי טבע הדברים הנפעלים הוא כן. לכן כשתרבה הדת בכלל ויקרה בזה הכלל חסרון. אז נכון הוא לאשר עזב משים הדת ואשר חטא בשומו בכלל ליישר הדבר החסר בו. אשר משים הדת אם היה מצוי היה אומר זה אם ידע החסרון אשר בדת · על כן זה צדק והוא יותר טוב מצדק. ולא מצדק המוחלט אשר הוא הטבעי כי אם מהצדק אשר הוא חסר בעבור היותו כללי. וזהו ענין החסד. היישרת הדת כשהוא חסירה בעבור הדת הפרטי. כי זאת הסבה אשר א"א להיות כל הדברים כפי הדת. א"א לשום הדת לפרטים על כן צריך היישרה. כי החסד הנתון לדברים בלתי מוגבלים. הוא בלתי מוגבל. כמו שעושים בארץ לישורה. כי אמת כי העופרת הוא נקל להתפעל ובשיוכה על האבן יכפעל (נ"א יתפעל) כפי שטח האבן ועל כן ישתנה כפי כל אבן הבנין היא מעופרת והיא עשויה להעתיק יושרה אל האבנים ולא ישאר הסדר והמשפט בדבר. הנה גלוי הוא מהו החסד כי הוא צדק ודבר יותר מצדק אמנם גלוי הוא מזה מי הוא החסיד כי הוא בוחר באלה והוא פועל ואינו אכזרי להרע אבל הוא נודע (נ"א גורע) מהעונשים. גם אם יהיה שם הדת עוזרת. הנה זה חסיד. קנין החסד הוא צדק מה ואינו קנין אחר:

פרק יד אמנם

האם יקרה אשר יעשו און לעצמם או לא. זהו

יתר קנה דבר החסד הוא שהדת והנימוס תכית והטעם לא יקרא חסיד בהיותו משלים הצדק הטבעי משפטים כוללים לא פרטיים כי א"א לפרוט כל פרטי כ"א גשם חכם יקרא כמו הרופא בענים בעת המשפטים שיפלו בין איש לרעהו לכן תכית הדת הקליר ויודע כי הגשם נכון לבוא ואינו קולר הקומה כללים כל כלל כולל פרטים הרבה תחתיו והנה לפעמים ונאסף הקליר הביתה הנה זה המיישר הצדק הטבעי של פרט אחד שאינו נכנס תחת גדר הכלל ויוצא אינכו נקרא גשם חסיד כ"א גשם חכם וחריז : א"א מעותק לפי הכלל לשום הדת לפרטים כי

נדח והנה המיישר ההוא נקרא חסיד צדק שלא כדת כ"א שורת הדין הדתי : הדברים אשר על עניני הדת ישים עינו על הדברים אשר יקרו לרוב ויכללם תחת כלל דבר חוק ומשפט אחד ישר וישאר איזה פרט אשר לא יכנס תחת גדר הכלל : לא יכל שעדר הפרט ההוא מה שאינו מסבב סכלות הדת אשר לא ידעו החסרון בדתו אך אמנם טבע כל הנפעלים הטבעיים והטבעיות שיהיו שאינן שמירת הכללים על שוסר וינוזו קלת הפרטיים כמו שנראה נזיקים הגשמים והרעמים שהם לשכלים שוכת שכלל ויקר מקריהם שיזיקו שמקרה לאיזה פרט ויותר מה יקרה כן ברוחניים : כשהרבה כאשר הרבה כלל פרטים הרבה תחת כלל אחד או לא יבוא איזה זה שבלתי נכלל תחת הכלל ההוא והגי' הנכונה שמסתבר : לא נכון . וישר לו שלים החסד ישלים זה הפרט וזה החסד נקרא צדק שיותר נעלה מצדק הדתי כי הוא לפנים משורת הדין והדת ונקרא גשם חסד מטעם כי חסד הוא שאמור באחות שענינו חרפה (או חסד בדרז"ל שהגו שהמון לקראו בשי"ן בשיבוש . וזה כי הסוכב אם אחותו מע יד . חסד בלב הבריות לומר שאיננו אחותו באמת ואמו זינתה בהיות הדבר נגד הטבע שאין מספוקק אל אחותו או) כאלו תכית הדת משפטו ישא שלא שם על לבו לתקן יושר זה הפרט ורבים ישמדוהו שלא ידע : ולא מצדק המוחלט אין אלים החסיד משלים חסרון הצדק הטבעי כ"א הדתי

הפרטים רבים הם לא יכילם ספר לכן עשה תכית הדת כללים קצרים כל כלל יכלול פרטים רבים תחתיו ויותר מזה: הדת האלהי שכללה כל המשפטים דין ד' שומרין ונזיקים בפרשה קלה מאוד והכללים מעטים והתלמוד והגאונים הפוסקים ובעלי ש"ות אינם אלא מתיכי הכללים לפרטיהם ארוכה מארץ מדה ואין קץ למלאכתם עד עולם : לדברים בלתי מוגבלים לפרטים שבלתי נכללים תחת כלל אחד אין להם כלל בדת ועל החסיד להיישירם ביום הקראם: בארץ לישורה בארץ הסיא אין הבונים בונים בעופרת מהותך במקום סיד והנה ידמה ערך החסד אל חקי הדת כערך העופרת אל אבני הבנין ר"ל כמו שהעופרת איו הסיד הנתון בין אבני הבנין מיישר החומה ככה החסד הנתון בין חקי הדת מיישר הדת והוא דבר שכתבנו (אסף ח"ב) סיד יישר אבני חומה והוא מרלפת אבנים וחסד דבר חוק ומשפט : הנה גלוי מהמאמר נגלה שהחסיד הוא צדיק יותר מהצדיק הדתי ליישר הפרט הבלתי נכלל בכללי הדת כאמור: כי הוא בוחר . בוחר ליישר בהשכל כמשפט הבחירה שהיא שכלית (יעוין בה' לג' מזה) . ואינו אכזרי אין החסיד אכזר להרע לעצמו בסיגופים או לאחרים בעונשים קשים :

פרק יד אמנם האם יקרה הנה הוא פרט כלה לדבר בזה המאמר בדבר חוק ומשפט פועל צדק או בלי צדק ושבול צדק או בלי צדק בא לבאר בזה מה משפט הפועל בלי צדק ושוכל

ויותר כי כל אדם יוכל לעשות כל אחד משניהם כמו התערב אל אשה והכות חברו ועזוב הכובע והתהפך בכל דבר . וזה אינו כי ירוא ועשות בלי צדק אין זה עשות אבל הוא כפי המקרה . אבל עשות הוא עשותו כאשר נכון לעשות . כי העלות ארוכה ומרפא אינו תלוי בהיתוך או לא אבל בעשות כן כראוי . אמנם הדברים צדיקים הם באלה אשר בהם הטובות בהחלט ויהיה להם העדפה וחסרון כאלה. ויש מהם אשר להם העדפה וחסרון כמו אלו האלהיים . ויש אשר לא ימצא להם דבר מועיל והם רעים רפאות תעלה אין להם . אבל הכל יזיק להם . ויש אשר עד גבול מוגבל יזיק . הצדק הוא טוב אנושי :

פרק יג

ראוי לזכור סמוך לזה מחסד וחסיד כי יחס החסד אל צדק כחסיד אל הצדיק . ואמנם אינם דבר אחד כפי הנראה ולא יראה מסוג אחר למביני'. פעמים נשבח החסיד . ואיש כזה על כרחך כשנשבח דברים כאלה נעתיק לאשר יותר טוב חסיד . כי זהו עלוי לשבח אמנם פעמים יראה לבעלי השכל כי זה בלתי נכון . כי אם החסיד הוא זולת הצדיק והוא משובח א"כ נאמר כי צדיק אינו טוב או חסיד אינו דבר אחד . ואם שניהם כאחד טובים הנה הם דבר אחד . זה הספק אמנם קרה בעבור זה אצל החסיד . אמנם אלה הדברים כפי הענין הם על יושר ואין בהם דבר סותר כי החסיד הוא צדיק והוא טוב מהצדיק ואינו בדבר מסוג אחר אבל הוא טוב מהצדיק . והנה שניהם הצדיק והחסיד שניהם כאחד טובים ויותר טוב החסיד . אולם יעשה זה הספק אשר החסיד הוא צדיק ולא כפי הדת אבל כפי היישרת הצדיק הדתי . והסבה כי הדת תדבר בדברים הכלליים . אמנם

שניהם לעשותם כפי מחשבתם וכאמור : ויותר וליתר ביאור הדבר הוא שכל אדם יכול לו עשות צדק או ב"ל : ועזוב הכובע הוא הי' לבריחת בעל המלחמה ופשיעתו בשר הלנה הטעם וכובע ישועה בראשו הע"ים בלע"ז : והתהפך בכל דבר וככה יכול הוא עשות אחד מב' ההפכי' בכל דבר צדק או בלי צדק : כי ירוא כי לירוא מעשו' ב"ל או לחטוב לעשו' ב"ל הוא כפי המקר' ר"ל כפי ידיעת הכלל המופשט מהמעשה הפרטי פראק"טים בלע"ז וזה יקל לדעת ולהבין כאמור אך לעשותם בפועל כפי הראוי להשלמ' כל מעשה הוא ענין קשה וצריך למורה ושופט כאמור : כי העלות ארוכה כי הרפואה לא תשלם בהשכ' הסמני' ע"י המתיך שהוא בערך הכח אל הרופא הנותן אותם לחולה בפועל מעם . אמנם הדברים צדיקים אולם גדר הדברים הוא בהיותן טובות בפועל מוחלט ובזה יהי' גדר בלי צדק ר"ל להיות בפועל מוחלק ב"ל : ויהי' להם העדפה ויהי' בידם להעדיף בטוב או לחסר בטוב כשאר מעלות הנפש וכמשפט הבחירה אשר כדת השכל הממוצע מדת הפעל אין אוכם לעשות בזה השיעור בהכרח : אשר להם העדפה וחסרון יש פועלי צדק אשר בידם טובם לפעול בהעדפה או בחסרון ר"ל שהבחירה בידם להעדיף או להחסיר בפועל נפש ואלו נקראו' אלהיים בהיותם עושים בהשכל מעשיה' כאלוה אשר הכל יעשה בהשכל ובבחירה ככתוב כלם בחכמה עשית (ולא נכונה ידברו האומרי' שהש"ית יפעול ברצון לבד ולא בבחירה שכלית כי הוא זה הפך הכתוב האמור) : ויש והפך אלה האלהיים האומרים יש אנשים רעים וחטאים אשר לא תועיל להם שום רפואת הנפש כמו המינים אשר כל באיה לא ישובון והאומר אחטא ואשוב שאין ספק בידו לשוב להיותו מרחיב זמן לתשובתו בעודו חי והאומר עוד חזון למועד ככה יעשה כל הימים עד יתפסהו המות : עד גבול

מוגבל כמו שאומר לדבר אחד : הצדק הוא טוב אנושי ר"ל כלל הדבר שגדר הצדק היא טובה בחיריית ביד פועלה כאמור : ראוי לומר סמוך לזה אחר שביאר בקודם גדר הצדק והצדיק ואמר שהם החקים הכלליים אשר בדת נקראים צדק והמתנהג על פיהם נקרא צדיק ראה כי טוב לסמוך אליו ביאור גדר החסד והחסיד להיותם דומים זה לזה : כי יחס הצדק והחסד המה מקריים והצדיק והחסיד הם נושאי המקריים ומתוארים בם : אינם ר"ל הצדיק והחסיד אינם נאמרים בשיתוף השם על גוף אחד כי נבדלים המה אך לא הבדל גדול עד שיהיו תחת שני סוגים שונים אבל נבדלים במין ומתאחדים בסוג : נעתיק לאשר יותר טוב נקרא בשם חסיד את האדם היותר טוב במין האנושי : כי זה בלתי נכון הגדר האמור שהחסיד הוא האיש היותר טוב באדם אינו אמיתי מפני ג' ספיקות יתכן שיסופקו עליו א' יתכן לומר לפ"ז שאין טוב באדם אלא החסיד ולא הצדיק וזה הפך המפורסם ב' יתכן לומר שחסיד וצדיק הם מורים על איש אחד והוא הטוב שבב"א וההבדל ביניהם הוא שצדיק מורה דבר אחד ר"ל על הצדיק לבד אך חסיד אינו מורה ד"א לבד כ"א יורה על הצדיק ומורה דבר אחר' ג"כ ג' יתכן לומר שצדיק וחסיד השני' שמות נרדפים לאיש אחד והוא הטוב שבב"א : אמנם אלה הדברים אך באמת אין בזה ספק וסתירה כלל כי הצדיק והחסיד הם שניהם כאחד טובים רק החסיד הוא יותר טוב מן הצדיק : אול יעשה זה הספק אולם סבת התעוררות הספק האמור הוא להיות שהחסיד הוא עצם הצדיק ר"ל מתנהג בצדק כמו הצדיק אך לא כפי הצדק הדתי כ"א יותר. נעלה מהצדק הדתי כי החסיד עושה לפנים משורת הדין : אבל כפי היישרת הצדק החסיד עושה היושר שלא כדת היושר אשר בצדק הדתי : כי הדת

כמו שם אי' יחלק אם יחלק השופט בעול הצדק המשפט לפי הערך : ואשר ישפוט או אם ישפוט על בצדק המסלף לפי השיווי : יותר יהי' לו . יותר יקח השבע"ד בעול מאשר יען שוחד לשופט כי מי שנתן להם השופט שה בעול לא לקח והשבע"ד עוד שם כ"א כסף השוה שוה שוה כי השבע"ד חולק לשנים בשוחד שהוא טמן והכלל שהשופט הוא שעושה ר"ל ברצונו והשבע"ד שנתן הוא רק כמו כלי שעושה אליו : אשר הוא שנותן בכסף לעשות והנה אמרי שודיעו שהשופט הוא שעושה ר"ל בהסכים שאין נשייב אם השכלי לא שמקבל חם בהיות גדר עשות ר"ל שיהי' לעושהו ידיעה בשאלה לפי וכמה ולמה ואיך יעשה מעשהו עד שיושלם בפועל כפי מה שאלה ברצונו אם טוב ואם רע אשר כל זה בשופט לא במקבל שמקבל בלי דעת בלא לבטל דעת השנן השופטים שמסבום אונלאמר כי נקל הוא עשות ר"ל שאין שכרם לידיעה בשאלה שאמרם ויהי' המפסיק

חן או מיראת עונש כמו אם אחד יחלק בלי צדק ואשר ישפוט עול בעבור זה יותר יהיה לו. כי מאלה אשר נתן להם שה לא יקח שה אבל יקח כסף . אמנם האנשים יחשבו אשר הוא בעצמם לעשות הדברים בלי צדק ובעבור זה הוא נקל היות בלי צדיק . וזה אמנם אינו כן כי ההתערב אל אשת שכנו והכות את קרובו ותת כסף ביד הוא נקל והוא בהם . אבל שיהיה כן להם לעשות זה אינו נקל ואינו בהם . אמנם ג"כ הכרת הדברים הצדיקים ובלתי צדיקים לא יחשבו שהוא צריך לחכם . יען כי הדברים הנאמרים בדתות אינם קשים להבין אבל אשה (נ"א אשר) אינם דברים צדיקים כי אם במקרה . אבל איך ראוי שיהיו נפעלים ואיך יהיו נחלקים הדברים הצדיקים . זה אמנם צריך לדעת יותר מהבריאות כ"א שמה הדבש (נ"א שמהדבש) והיין והלבו"רים והשריפה והחיתוך נקל לדעת . אבל איך ראוי לחלוק הבריאות . ולמי ומתי הוא צריך אל פועל גדול כמו היות רופא . אמנם בעבור זה יחשבו כי ידיעת הצדק הוא כידיעת בלי צדק.

ויותר

הצדק כי הדבר ניכר משפטו וכל פעולה שאינה בלי צדק מחויב היותה בצדק וכמו שעושה ר"ל ששנו שהיא נקל כן דעת הצדק שהוא השכו חשבו שהוא נקל מה שאין הדבר כן וזה כי כללי החקים אשר בדת כמו אהבת הריעים ונתינת צדקה וכיוצא בהם מכלל הספקים נקל להבין בדרך כלל : אבל אשר . אך צדקות המצות הדתיות אינם מובנים כ"א במקרה ר"ל בהיותם מופשטים ממעשיהם כלומר יובנו בדרך דרך כלל אך לא דרך פרט ר"ל לדעת צדק כל מעשה איך ראוי להתפעל על ידינו בפרט אינו נקל . המ"ב כתוב בתורה דרך כלל ומקרה השופט מפרט שמעשה ואהבת לרעך כמוך הוא ענין נקל להבין בשפה קלה כעת מועד עמידת האדם על רגל אחד וכמעשה דהאי גיורא אך הבנת איכות האהבה ומחלוקותיה בפרט ר"ל אם ימית את עצמו בעבורו או רק את כל אשר לו יתן לרעהו כספו וזהבו כפיו ובניו מחליתם או מועט בכמעט המבזבז אל יבזבז

מעשה זו שהמקבל עושה ר"ל לא השופט הנותן שכן שאמור גם ישפיע לרעתם שנקל עשות צדק הוא כמו שנקל לעשות ר"ל כי ידיעת ההפכים אחת על כן יקלו בעיניהם מורי הצדק ומוכיח לרשע ממנו שופטי ארץ כתוהו יעשו נקרשה שכמתם בעיניהם כי שם אך לשומר יען נקל עשות צדק בלעדם הנה על זה ישיב לאמר : וזה אמנם אינו כן ר"ל אין הדבר כמו שיחשבו וזה כי באמת נקל הוא לחמוד אשת רעהו וגם לשחת לעשות ר"ל כמו להכות את קרובו או לשכור בכסף אנשים רקים להרע לרעיו בלי צדק : והוא בהם בכחם לפעול הרעות האמורים מצד שהפועל אין צריך כח נוסף זולת כח הרצון לבד כי כח בעצמם שפועלים ואין מעכב על ידם : אבל שיהי' כן להם אך להוציא הרעות לפעלן אין בהם ר"ל בכחם לפעול הרעות מצד הפעול והמקבל כי יעמדו כנגדם ולא יתנום להרע אותם ועל זה צריך השכלה וידיעה איך יוכלו להרע אותם בערמה או בגבורה ואז יקרא בהם עושה ר"ל בעבור הידיעה בשאלה משא"כ המקבל ע"פ השופט שאין לו ידיע' בשאלה לכן לא יתואר בהם עושה ר"ל וחזר הדין להיות השופט אשר לו ידיעה בשאלה הוא העושה ר"ל כאמור : אמנם ג"כ הכרת הדברים. גם בעושי הצדק שמו. האנשים נחשב בהוא נקל לדעת מהות

יותר מקומם ידיעת איכות זאת המצוה ופרטיה הוא ענין בלתי נקל וככה איכות הצדקה וכמות' ויתר פרטי הכללים ואיכותם אינם קלים להבין בשפה קלה . ועליהם אמר להאי גיורא ואידך זיל גמור ר"ל ידיעת איכותם ופרטיהם : יותר מהבריאות יותר צריך האדם לזרז את עצמו בידיעת פרטי הצדק מהזריזות אל פרטי הרפואות כי רפואת הנפש היא יותר קשה מרפואת הגוף : שמהדבש והיין כי זה איננו רופא היודע להרכיב שמתי הרפואה לכל מחלה כי היתוך ר"ל חתכת אלה הסמים האמורים נקל לדעת אף התחיכי' מאטערי"אליסטין בלע"ז אינם מרפאים עכ"פ : אבל איך ראוי אבל הרופא הגדול ממנו בחכמה היודע פרטי מעשהו כמות מחלוקתו לתתו לזמנים מוגבלים ולמי מהחולים יתן וזהו ענין קשה יותר מחתכת הסמים והרכבתם כי מלאכת החתכה הוא כמו כלל ומלאכת הרפואה הוא כמו פרט שהוא קשה הידיעה יותר מידיעת הכלל אשר בערך זה הוא ידיעת פרטי הצדק אל כלליו ובעבור הכרת ידיעת הפרטים צריך למורה ושופט : אמנם בעבור זה יחשבו אוכם מה שנחשבה ידיעת הצדק קלה בעיני האנשים הוא להיות שחושבו שידיעת ההפכי' היא אחת ולפ"ז תהי' ידיעת הצדק קלה בעיניהם כמו שקלה בעיניהם ידיעת בלי צדק בעבור

שבידם

הוא כי סבול בלי צדק הוא בלתי רצוני :

פרק יב

אמנם עוד נבאר לאמר ב' דברים . האם עושה בלי צדק הנותן יותר ממה שראוי או המקבל. ואם הוא עושה לעצמו בלי צדק אם יקרה כמו שאמרנו הנותן עושה בלי צדק אבל לא המקבל יותר . אם אחד יתן לאחד יותר מאשר לעצמו והוא יודע ורוצה . הנה זה עושה עול לעצמו כאשר יעשו הגלווים במעגלותם . וזה אינו נכון . כי הישר ראוי להמעיט ולהקטין עצמו . או נאמר כי אינו (נ"א נותן) יותר לאחד מהטוב המוחלט . כי אם יקרה כן הוא מעדיף לעצמו בכבוד או בטוב המוחלט . עוד פתרון זה כפי גדר הדבר אשר הוא עשות בלי צדק . כי זה (לא) יסבול דבר חוץ לרצונו . על כן לא יסבול בלי צדק בעבור זה אבל יסבול נזק לבד . אמנם גלוי הוא כי הנותן יותר עושה עול לא המקבל . כי בדבר אשר ימצא בלי צדק אין שם תמיד עושה בלי צדק כי אם כאשר הוא רוצה לעשות זה . כי הרצון הוא התחלת המעשה . והנה היא בנותן לא במקבל . עוד עשות יאמר על ענינים רבים והוא כי יקרה לאשר אינם בעל חי שיהרגו. והיד והעבד המצווה לא יעשו עול . אבל הם עושים דברים רעים . עוד אם השופט ישפוט בבלי דעת לא עשה עול לפי הצדק הדתי . ולא המשפט הוא בבלי צדק אבל הוא כמו בלי צדק . כי יש צדק דתי וצדק אחר ראשון . ואם הוא מכיר שהן בלא צדק הוא עושה רע בעבור חמדה או בעבור מצאו הן

הוא עוש' למי שאינו רוצ' לקבל פעולתו לדעתו . וכמו שאמר אריופריס בהריגת האם . אולם בדבר שבממון הנאו קיום מטעם ננחנה ונחת רוח גמור ורוצ' גם בשעת ההיזק . וזהו שעשו רצון ע"י כפיה בגט כרצון גמור כי גם בשעת נתינת הגט רוצה הוא להיות חפשי מהכפיה ואיננו מתחרט :

פרק י"ב אמנם עוד נבאר אחרי אשר הסתפ' בקודם אם הסובל הוא רצוני והעלה שאיננו רצוני . חבר אליו שני ספיקות מתדמים אליו . והם א' אם ישפוט השופט משפט מעוקל ויחייב את הזכאי לתת לבע"ד יותר כפי הראוי לתת . מי הוא זה עוש' בזה בלי צדק . הנותן ר"ל השופט המצו' לתת או המקבל . ב' אם הוא עוש' לעצמו ר"ל אם הבע"ד נותן מעצמו. יותר מן הראוי בלי משפט השופט : אם יקר'. אם יהי' זה במקר' לפעמים כי לפי הטבע המאדי יתן הנותן פחות מן הראוי : אבל לא המקבל . יש לגרוס במקום אבל לא מלת או וזה ני' נכוני' כי הוא זה הספק ואין בו וודאי : הנה זה עוש' עול . הנותן יותר עוש' עול לעצמו כמו שיעשו הגלוים ר"ל הבלתי נוהגים כשור' ומותרים הרב' משלהם לאחרי' : וזה אינו נכון . הוותרנות והפיזור איננו דרך ישרה : כי הישר . כל ישר באדם ראוי לו להמעיט ולהקטין במתן ובסילא' על עצמו : או נאמר . או יתכן לומר הפך האמור והוא שהנותן יותר מהראוי מאשר לעצמו איננו מעוול עכ"פ בהיות שאיננו נותן טוב אמיתי כ"א טוב מדומ' חולף ונובר לשעתו . אף כי הנותן מחליף הטוב המדומ' שהנותן יותר . בכבוד ר"ל שקונ' לו שם טוב והוא היותו נדיב ותרן . או שמגדיל את נפשו בקנין המדינות שהוא טוב מוחלט דבק בנפש . והנה הוא כמחליף רע בטוב עד שאיננו עוש' בלי צדק כלל : עוד פתרון זה . עוד יתוסף ידו להוכיח שהנותן יותר משלו לאחר איננו עוש' ב"ל . וזה בהיות גדר העוש' ב"ל הוא שיסבול המקבל ממנו דבר מה שהוא נגד

רצונו כמו שהעלי' במסקנא בפ' הקודם . והנה זה הנותן משלו סובל ברצונו ע"כ לא יהי' סובל בלי צדק כי אם סובל נזק ברצונו . להיות שכל הסובל ב"ל . סובל בלי רצון משא"כ זה שהוא סובל ברצון : אמנם גלוי . אחר אשר התיר הספק הב' ואמר שאין הנותן עצמו יותר משלו עושה ב"ל . שב להתיר הספק הא' והוא אם נעש' בזה על פי השופט . ואומר כי הנותן ר"ל השופט המצוות הדין הוא העוש' בלי צדק . וזה כי כל עוש' ב"ל רוצ' במעשהו טרם יעשהו . והרצון הוא התחלת המעשה והנה זה הרצון הוא בנותן לא במקבל לכן יהי' המתן ר"ל השופט עוש' ב"ל . עוד עשות . אשר עוד יורי' שהשופט המצוות הדין הוא עוש' בלי צדק וזה כי עשות יאמר על ב' דרכים על עשיה בעצם ר"ל ברצון ועל עשיה במקרה ר"ל העושה בהכרח כמו האבן הנופלת מעצמה והרגה והכלב המשוסה ושאר חיות הטורפות בטבעם ויד המזיק והעבד המצווה מאדוניו על ההיזק שכל אלה עושים דברים רעים אך לא עול וזה בהיות שגדר העול הוא עשות ב"ל בבחירה רצוני' יודע' מי ולמה וכמ' והם לא בבחירה עשו אלה הרעות כ"א בהכרח או בטבע . ומבואר א"כ מזה שהעושה ב"ל בדבר המשפט הוא המשפט הוא השופט אשר ברצונו נעשה העול : עוד אם השופט עוד ראי' שהשופט הוא העושה ב"ל יען בידו להטות משפט ליקח מאחד ולתת לאחר ועל פי שנים דרכים יתכן שיעוות משפט א' אם העביר חוק ושפט שלא כדת וכנימוס המדיני ופסק הדין לפי יושר השכלי אשר לו ראשית וקדימה למשפט הדתי הנה בכיוצא בזה לא עשה השופט עול כלל כ"א נראה כעול בערך אל הצדק הדתי אך ישר הוא בערך הצדק השכלי אשר לו משפט הבכורה והראשית אל הדתי : ב' אם הוא מכיר שדן בלא צדק אם בעבור הכרת פנים או מפני יראת הבע"ד או שלקח שוחד וזה הוא עול באמת והשופט עושה בלי צדק :

כמו

שמות . ההכרח המתחרים לנד והפעולות המתחרים וזה בבלתי רצונו ר"ל הניזק דעתו לסבול בלי רצון :
נגד כאמור : אבל אינו ד"א · אך ההכרח והפעל וכן אמנם יסבול אחר · וכענין זה נסבל בפועל
אינם ד"א כאמור : כי א"א לסבול ב"ל · ר"ל כי יסבול איש בלתי חוטא נזק במקרה ובלי רצון : ולא
פעל ועשות הם מתיחסים המצטרף אשר לא יכונו החוטא · גם החוטא לא יכין א"ע לסבול עצמו
זה מתלבדי זה והמתחרים יחד : ואם אמנם · ואחר ברצון : אחר שלא יחשוב · והנה שאיננו ברצון

סבול בלי צדק (נ"א האם כל סובל בלי צדק סובל בלי צדק) או לא כאשר בעשות כן הוא הסבול כפי המקרה כי יקרה בשניהם אשר (נ"א יעשו ויקבלו) יקבלו דברים צדיקים. וכזה אמנם גלוי כי (נ"א יעשו ויקבלו) יקבלו דברים בלתי צדיקים אבל אינו דבר אחד עשות דברים בלתי צדיקים לאשר הוא עושה בלי צדק. וסבול בלי צדק לאשר יסבול בלי צדק וכזה אמנם יהיה בעשות צדק ובסבול צדק כי אי אפשר לסבול בלי צדק אם אין שם עושה בלי צדק או לסבול צדק אם אין עושה צדק ואם אמנם יהיה עשות בלי צדק בהחלט בהכרת יד.יה שם רוצה ואם הוא רוצה הוא יודע למי וכמה ולמה האיש החוטא אמנם ברצונו יזיק לעצמו כי ברצונו יסבול בלי צדק ויהיה אשר הוא לעצמו אמנם יהיה העושה זה מהברים המסופקים אם יקרה אשר הוא יעשה לעצמו בלי צדק עוד האם אחד הוא רוצה בעבור חטאו לקבל נזק מאחר רוצה וא"כ יהיה רוצה לסבול כלם בלי צדק אבל זה הגדר אינו ישר אבל יש להוסיף עליו אשר הוא מזיק יודע למי וכמה וזה בבלתי רצונו וכן אמנם יסבול אחר נזק ויסבול בלי צדק במקרה אבל בעצם לא יהיה ברצון כי אין רוצה ולא החוטא אבל יפעל בבלתי רצון ולא ירצה אחר שלא יחשב היותו מעולה אמנם החוטא יעשה אשר לא יחשוב היותו ראוי לעשות. אמנם הנותן אשר לו כמו שאמר אומי"ראש אשר נתן גא"לקו לדיאו"מיראס כלי זיין מזהב בעבור אחר מנחושת ונתן מאה שורים בעבור ט' לא סבל בלי צדק כי בו הוא לתת אשר לו. אבל לסבול בלי צדק אינו בו. אבל ראוי שיהיה שם עושה בלי צדק על כן גלוי הוא

שמות ב"ל בהכרח רצוני אשר בקדם וידוע למי וכמה ולאיזה תכלית · ועם זה שכל חוטא הוא"כ בסבול רעת עצמו: אינו החוטא · כל חוטא סובל רעת עצמו · ואע"פ כל חוטא סובל עצמו על חטאו כרצוני שבעבור ההכרים לחטוא חטא שאינו עונש הפעולה עמו לא בידי אדם ואם בידי שמים ד"ע אם על תאות שהוא יסכב את אשה דוס שם ברצונו זה המכים להיות בו כמוה ותהי כדמה עליו וכהה בבל עונשי אלוה המורים · וזה טעם המגרלה לחבירו כי הוא מכים ירולה בעצמו : והיה אשר הוא לעצמו · ויהי מקבל עונש ב"ל אבל רצה בעצמו במעשהו שהוא ב"ל : אמנם יהיה העושה · ישוב יסתור את האמור · על פי ב' מגרות א' הנה בוא העונש על שהוא הוא שמוספק בעיני החוטא אם יבוא בידי שמים עכ"פ או לא והנה הוא חושב מחשבות בל ישוב לעולם ככתוב אשר אין עושים פתגם מעשה הרע מהרה על כן מלא לב בני האדם בהם לעשות רע . ב' ואם יחטא חטא שאינו עונש ב"ד הדבר מסופק יותר היעלה על לב החוטא ירצה ברצונו המוב לסבול עונש רע מב"א כמוהו : וא"כ יהיה רולה · כי אם נאמר כבר ימסית מזה שכל מוכן לסבול רע יכין את עצמו ברצונו לסבול הרע והוא שקר כי לא רבי' יכינו א"ע לסבול ב"ל ברצונם : אבל זה הגדר אינו ישר · הגדר שאמור שכל מזיק ופועל ב"ל יודע למי וכמה אשר ממנו כלומד בסיקם לחוטא ומקבל ב"ל ר"ל עונש והיזק שהוא ג"כ יודע ורולה · זה הגדר איננו שלם אך יש להוסיף עליו ולומר הגדר כזה כל מכין א"ע לעשות ב"ל ולהזיק לאחר יודע ורולה במעשהו .

בהיותו בלתי חושב שישוב מצולה ושלם בחטאו או בקבלת עונשו : היותו ראוי לעשות · הוא נתינת טעם למה שאמר שלא יחשוב החוטא היותו מעול' ושלם בחטאו · ואומר כי זה בעבור שאין רשע וחוטא חושב שמעשה ראוי ונכון לעשות עד שיקנה שלימות על ידו : אמנם הנותן · אולם יש לספק ולומר שהסובל ב"ל יסבול ברצון גם הנותן הונו בלי צדק לרעהו כמו שנתן גא"לקו ברצונו בלי צדק זהב בעד נחשת ומאה שורים בעד ט' : לא סבל· הנה אין זה נקרא סבל ב"ל · כי הוא נתן מתנה כאדם העושה בתוך שלו · אבל עכ"פ אין כח באדם לסבול ב"ל ברצונו מאחר : אבל ראוי · אך יען הראוי שיהי' שם עושה ב"ל · ואם נאמר שהסובל ב"ל סובל ברצון אין שם עושה ב"ל כי ברצון הסובל ישוב צדק ולא יהי' שם עושה עול בעולם וזה שקר : ע"כ גלוי · הנה מכל זה מבואר שכל סובל ב"ל הוא בלתי רצוני' כן כ"ל פי' זה הפרק והוא נכון מאד והרמ"ט כתב שהריסטו בלבל דבריו זה : ובמחילה מכבודו הוא ערבב דברו וסתר את עצמו בפירושו כמה פעמים כמו שירלה המעיין המשכיל על דבר . ומן מולא הדברים תשכיל ותדע טוב טעם ודעת באמרם ז"ל האומר קרע כסותי ע"מ לפטור פטור . והאומר קטע ידי ע"מ לפטור חייב (וכ"כ הרמב"ם ב"א מחובלי לחובל ומזיק) וזה כי באמת אין אדם סובל היזק ברצונו ואף כי יאמר בפיו שהוא רוצה לבו בל עמו כמסקנת החכם בזה הפרק . לכן בדבר שבגוף אין תנאו קיים וזה כי בעת החבלה מתחרט כי איננו סובל ברצון מרגשת הכאב ולכן החובל בו עושה ב"ל כי

הוא

נקרא לדיק : ואמנם יפעל לדק . אולם יתכן שיהי' פועל לדק ועכ"ז לא יקרא לדיק . והוא כאשר יפעל ברלון לבד בלי בחירה שכלית כמו שכבר קדם זה מהבלתי רלוניים : עתה יבאר תשפט עונש לשלשת מחלקות המזיקים האמורים . ואומר שהמחלוקה הראשונה השוגגים ופועלים בלי דעת . קלת מהם בני אמילה והם אשר ידעו החוק הכולל אלא ששגו באיזה פרט ממנו . אמנם אם שגה בכלל החוק כמו שנהגה אם יש שם איסור אשת איש ובא על א"א הוא זה נענש שהיה לו ללמוד חקי המדינה ולא למד וכאמרם ז"ל בן נח נהרג על שהיה לו ללמוד ולא למד וכמ"ש הרמב"ם פ"י מהל' מלכים אבל אם שגה בפרט החוק ר"ל שידע שאיסור א"א והיה אשתו וא"א פעמו נעשה ובא על א"א וסבר שהיא אשתו פטור . ויעוין מ"ש בשלישי מזה: אמנם אשר לא בבלי דעת. אולם המזיקים אשר ממחלוקת הב' והשהזיקים עקבת ההיפעלו' אשר התפעל המזיק מהם אקדלא הקכימה הבחירה השכלי' עם המעשה : כ"ש חטא. חטא הפועל באמת כי לא ידע עשות נכוח' כלומר ידע הוא שעושה עול אבל התפעלות נפשו הביאו לזה הפעל המגונה והסכים השכל עמו : אמנם איננו טבעי . הפעל המגונה העשוי איננו ישר אם לפי החקים הטבעיי' ר"ל השכליים ואם לפי הנמוסיים ר"ל הדתיים אשר נוסדו ע"פ אנשים חכמים שנתבאר ענינם בתשיעי לזה המאמר : אלא אינו ראוים להענש עונש חמור מהעושה בלי בחירה שכלית יען הכריח את האדון ר"ל השכל לעבוד עבודת עבד למתאוה :

פרק י"א אמנם ישי' א' ספק . אחר שביאר בקודם שיש שם סובל רע בלי לדק ועוש' רע בלי לדק . ושם כאומר בגדר הפועל ב"ל שהוא רלוני על כן ינא בזה הספ' לדון בדבר גדר סבול ב"ל ר"ל אם יתכן שיכין האדם את עלמו לסבול ברלון בלי לדק . כעוש' ב"ל או יתכן היותו בלתי רלוני . ויסוב יהפוך בו בשקלי' ושריא ישביר פנים לדבר והפכו לברר וללבן עד ינא כונה לדקו : ועי"כ שדבר הראשון . הספק הא' אשר יסופק לפי

יפעל צדק בבחירתו יהיה צדיק : ואמנם יפעל צדק ברצון לבד ויפעל (נ"א אם ברצון לבד יפעלו) מהבלתי רצוניים מהם בני כפרה מהם אינם בני כפרה · הפועלים אשר לא בבלי דעת כולל פעלו כי אם בבלי דעת מיוחד הם חוטאים בני כפרה הם · אבל אמנם אשר לא בבלי דעת כ"א חשב אשר לא ידעו בעבור הפעלות אמנם אינו טבעי ולא אנושי אינם בני כפרה :

פרק יא

אמנם ישים אחד ספק . אם כבר התבאר כראוי סבול בלי צדק ועשות בלי צדק : וע"כ הדבר הראשון הוא כמי שאמר אריו"פריש כי בלתי ראוי הוא להרוג אמו . והוא מאמר קצת (נ"א קצר) רוצה למי שרוצה א' למי שאינו רוצה לא רוצה . אמנם האם אמת הוא כי סבול בלי צדק יהיה רצון או לא אבל הכל הוא בבלתי רצון (כמו עשות בלי צדק הוא רצוני) או אם הכל הוא כזה הענין . כמו עשות בלי צדק הוא רצוני או זה רצוני או בלתי רצוני . ואמנם בזה כי סבול בלי צדק ועשות בלי צדק הכל הוא רצוני ולכן מן הראוי שיהיו שוים בניגוד כפי שניהם סבול בלי צדק . אבל אמנם נראה בלתי ראוי שיהיה הכל רצוני כי קצת יסבלו בלי צדק בבלתי רצון וזה ישים ספק א' האם כל סובל בלי צדק סבול

ענין זו המקירי' היא אם נוות' האם את בנה לאמר הרגני כא הרוג מה יעש' הבן ולא יחטא והנה יאמר אריופרים שלא לשמוע לה בדבר הזה : והוא מאמר קלר . הוכח יוכיח הפך דברי אריופרים וזה כי הנה גדר קלר הוא כפי האמור בקודם שכל פועל לדק הוא העושה רלון הרולי' או לא עושה למי שאינו רולי' ולפ"ז א"כ חייב הבן לעשות רלונ' והוא פיעל לדק בהריגתה הפך דבר אריופרים : אמנם האם אמת. אמנם מלבד הספק האמור יש לחקור על גדר הסובל בלי לדק אם הוא רלוני ר"ל שאינו נקרא מקבל וסובל ב"ל כ"א יהיה זה הסבל ברלונו ובהסכמתו כמו העושה ב"ל. או הוא בלתי רלוני כ"א בע"כ יקבל ויסבול הרע וג' ספיקות בדבר א' יתכן לומר שכל הסובלים ב"ל מחויבים להיות רלוניים כמו פועלי ב"ל · ב' י"ל שכלם בלתי רלוניים · ג' י"ל שהם רלוניים או בלתי רלוניים ואין קפידא בדבר כי כלם נקראים סובלי ב"ל : ואמנם בזה · אולם בזה השיווי השווה ותמוה סבול ב"ל לעשות ב"ל להיות שניהם רלוניים כפי הנחת הספק הא' יתחייב א"כ שישוו ג"כ בניגוד ר"ל שיהיו סבול ב"ל ועשות ב"ל שהם ההכנה והמתכנה הקודמת ליציאת הפועל שוה לעת נאתם לפעל שהוא קנה הפעל המתנגד לקנה ההכנה ויהי' לפ"ז כל סובל ב"ל רלוני' . כמו עושה ב"ל ר"ל שיסבול הרע הנעשה לו ברלון ובטוב לב : אבל אמנם . ואנחנו אמנם רואים שאין הדבר כן כי רבים מב"א יסבלו רע הנעשה להם ב"ל בבלתי רלון כ"א בע"כ · והוא הפך המתחייב מהנחת הספק הא' לכן אפס מקו' לספק הא' : וזה ישים ספק א' · ועל הקושיא האמורה יש לספק האם מוכרח הוא שישוו סבול ועשות עם סובל ועושה בנידון הרלוני ובלתי רלוני · כי הן בהיות סבול ועשות (שהם הכנות ומתכונות לעשות) שניהם שוים להיות רלוניים הנה יהיו נגודם שהם הסובל והעושה בעת הפועל שוים ג"כ להיות שניהם בלתי רלוניים עכ"פ או שניהם רלוניים . וא"כ חזר הדין להיות הספק מסופק כאשר בתחלה : כאשר

בעשוי

השנים יען כי על שכלו יגבר וינליח ברשעו הכועס והעושה בשגגה הוא שהכועס אינו מסופק
אבל הנה המורה בשביעי לראשון . וכנגד שלשת במעשהו אם עשה או לא כי עם היות הכעס עול
חלקי המוסרים שאלה חקו ז״ל נורידו שלשת הנה מעשה מפורסם ואיך בספקו בהקדמת
אבות מעלתי עניני הפעפנים · כי השה הוא השגג׳ הידיעה אחרי אשר ידע באמת ואין בו ספק כלל
שהוא החלוקה הא׳ והנך הוא הפיוות והעול והיא אבל הספק הוא כעת אם לדק במעשהו : ואינו כמו
אין הב׳ . והשניה -

אם מצד נדעם ומועלה
השם ידעני׳ רבונם
בותי׳ במדוד בו). והוא
חלוקה הב׳ ויעוין מש״כ
עליו לשליש׳ מזה :
או מהם מפות ששפח
עלי דעם . זו החלוקה
הא׳ עוברם : כי לא
יע לגני. זהו סמין הא׳
שגם שהיו כל ד׳ חלקי
המעלה עמכה בלי כוונה
לא אחד מהם : אבל לא
בא בעבור זה . זהו המין
הב׳ שמתכוון להזיק מעם
היזק יסור במקרי׳ ובלי
חש לב : אמנם כשהוא
מחוץ . כשהתי׳ הסבה
להזיק מחוץ לנפש הפועל
ר״ל בלי שתכוון כאמור
במין הא׳. אלה ב׳ המינים
לא יתואלו בלדק ועול :
אבל הוא יודע . זהו
החלוקה הב׳ והוא המזיק
בשגגה אך לא בבחירה
ונגם השכל ובקרא תוספה
והעול : לא עשו הרע
לעשות . לא יקראו בשם
רשעים יען אין תכליתם
הרשעים כ״א לסבך
אותם : כשהם עושים
בבחירה. זהו החלוקה הג׳
האמורה : ובעבור זה
הפועל מצד כעס . רצונו
להבדיל פועל הכעס מן׳
החלוקה ר״ל שלא יהיה
מין כחלוקה הא׳ והוא
העושה בשגגה ולא כחלוק׳

תקדם עצה משלשה פנים יבואו הנזקים בחברת בני אדם · אחד מהם עשות החטא בבלי דעת כי לא ידע למי ומהו וכמה ולמה כי לא יעשה זה ולא חשב להשליך הרומח או לא זה או לא בעבור זה אבל קרא כן · או לא חשב בעבור זה כמו שלא חשב לעשות פצע כי אם להכאיב או לא לזה או לא כן כי אמנם כשיעשה הנזק בלי מתכוין אז הוא רוע מקרה · אבל אמנם כשלא יהיה בלא מתכוין אבל הוא בבלי רוע לב אז הוא חטא כי אמנם יחטא כאשר יעשה בעצמו תחלת הסבה · אמנם כשהוא מחוץ הוא רוע מקרה · ואמנם כאשר הוא יודע ולא הקדים עצה הוא בלי הצטדק · כמו העושה בעבור כעס או בעבור שאר ההפעליות ההכרחיים או טבעיים יקרו לבני אדם · אלה מזיקים וחוטאים ועושים בלי צדק · ואלה הם עול אבל אינם רשעים בעבור זה ולא רעים כי הם לא עשו הרע לעשות · אבל אמנם כשהם עושים בבחירה הם רעים וחטאים ובעבור זה הפועל מצד כעס אינו נידון בהקדמות הידיעות כי לא התחיל העושה דבר בעבור כעס · כי אם אשר הגיעו אל הכעס אמנם עוד זה אינו מסופק אם עשה או לא אבל אם הוא צדק · כי הכעס הוא עול ומפורסם ואינו כמו בחילופים אשר יסופק בעשירי (נ״א בעסיה) ובהכרח אחד מהם (כי) הוא רע אם לא עשה זה בעבור שכחה · אבל העושים בכעס הם מודים היתר והם מסופקים מבלי הצדק אמנם האורבים לא יעשו בבלי דעת כי הם יחשבו כי הוא סכל בלי צדק · אבל הכועס לא כן ידמה כי אמנם יזיק בבחירה הוא עושה בלי צדק והעושי׳ רשעיות כאלה הוא עוול כשיהיה פעלו בבלי התערכות ובבלתי שיווי · וכזה אמנם אשר יפעל

בחילופים . עפא״כ העושה
בשגגה המכוונה בשם
רוע המקרה המולך
לעצמו · אשר יתכן שיספק
בעשיתו ההיזק לשונו עד
שלא ידע אם הוא מזיק
או לא כמו שבכה שיש
לחבת ברזל בראש עצמיתו
ומשליכו על האדם והזיקו
וכיוצא בזה . ועל כן
נידון בהקדמת ידיעה :
ובהכרח כל אחד עושה
מהם רע . ופי׳ ובהכרח
כל שוגג ומזיק במקרה
היה עושה רע להקרא
רשע לולי היה איזה סבה
והעלמת איזה דבר ממנו .
על כן נדון בהקדמת
ידיעה . משא״כ העושה
בכעס שהוא מודה היסר
לעצמו בשעת מעשה אף
כי יסופק אם צדק במעשיו׳
או לא מצד הגיונים לכן
אינם בשאלה : אמנם
האורבים . כמו שהבדיל
הכועס מן השוגג ומזיק
במקרה כן יבדילהו מן
המזיק לומר שלא בבחירה
יעשה כמזיק בבחירה .
ואומר כי האורבים להזיק
בהשכל ודעת ידעו
בבירור שהזיק שיגל היזק׳
בלי לדק ועכ״ז יזיקיהו
ברשעם משא״כ הכועס
שהוא חושב שהוא תשלום
גמול על אשר הכעיסו
אף כי יסופק אם הוא
עול מצד הגיונים כי בעבור

פי׳ והוא העושה בבחירה ואומר בעבור שהכועס חימוס כעסו לא יבינו ולא ישכילו אל פעולתי אם
אינו הסבה הראשונה אל ההיזק כי אם המכעים טוב ואם יסר מעשיהם ע״כ אין לשפטם משפט
ר״ל המתחילו אל הכעס . לכן אינו נדון בהקדמו׳ עונש חמור כמו האורבים הבוחרים בבחירה שכלית
הידיעות . ר״ל אין על השופט לחקור אם הי׳ לו להזיק : כי אמנם יזיק בבחירה . זהו נתינת טעם
חסרון ידיעת מיוחדת או כוללת כמשפט העושה על קומר עונש האורבים האמור : בבלי התערכו׳
בשגגה שיתבאר בסוף הפרק · אחר שלא חסרון ר״ל שאינו מסים לב אל לדק המתחלף לפי הערך
הידיעה בו היתה סבה בהיזק כ״א המכעים כאמור כאמור בד׳ מה אף לא בלדק השוה כאמור בה׳
והרמב״ם גרס ככן במקום נדון ופירושו עולה עמו לזה : וכזה אמנם . כמו שזה יפעל בבחירה בלי
באופן אחר : עוד זה אינו מסופק . עוד יבדל לדק הוא עוול ורשע כן אם הוא פועל לדק בבחיר׳

נקרא

לימוד זה : וכ"א לא יהי' במקרה . אין ההכאה כמות הערב לשעתו לבד . וזה פעל היושר באדם .
נקראת ברצון אם היו תהי' אמת ען ד' חלקי זכור תזכור מה שכתב בשני לשלישי מזה : תשלש'
ההכאה במקרה כמי ששמע שהוא מכה א"ש זר והי' שני' . ואלה המשפטי' אשר ישים לפני שופטי ארץ
אביו והי' מותר המוכה שלא לדעת . או שהי' אחד לשפוט כל מעוול ומוען השעות' בזדון להזק יאת
מהם באונס כמי שתפס בחזקה יד רעהו והכה בה רעהו . ולאת מחיל' וכפר' לעוש' בשוגג . ואמר

לאים אחד אלה וכיוצא
גם נבאר חלקי הפעול'
נקראים שלא לדעת ולא
יתוארו פועליהם בצדק
ועול : אמנם ימצא .
באמת נמצא פעולות רבות
ידע הפועל בעשותם וידע
כי רעות המה אך יסבול
לעשותם ואיננו מוכרח
בפעולתם כשאר המוכרחים
והם לא רצוניים ולא בלתי
רצוניים . אלא איפו הם
המצוות הדתיות . והם כמו
חליי הזוקן או המות שהם
לא רצוניים ולא בלתי
רצוניים . כי ערך המצוות
אל הדת כערך חליי
הזוקן אל הזקנה . וזה
כי רב אדם יתאוו הזקנה
ולא החליים הנמשכים
ממנה . וכמו כן רב אדם
יתאוו להצדק בדת אמת

אחד מהם לא יהיה במקרה ולא בהכרח
כמו אם יקח אחד ידו ויכה אחר שלא ברצונו
ושלא יהיה במקרה · כי אם המוכה הוא
אביו והוא מכיר אשר הוא אדם או אחד
מהעומדים שם אבל לא ידע שהוא אביו ·
וכן הוא מבואר בזה בכל ולמה ואצל כל
פעולה · אמנם ימצא דברים רבים אשר הם
בטבע ונדעם ונעשה אותם ונסבלם (נ"א
ונסבלם) ואין אחד מהם רצוני ולא בלתי רצוני
כמו הזוקן והמות · אמנם בזה תהיה כאשר
הם בלא צדק וכאשר הם בצדק · כאשר
יהיה במקרה · כי אם אחד לא ישיב
העבוט מרצונו כי אם מיראה לא נאמר
שעשה מעשה לפי המקרה · וכן אמנם אם
הוא מוכרח ולא ברצון ישיב העבוט
נאמר כי במקרה עשה בלי צדק או מועל
און אמנם מהדברים הרצוניים מהם יפעל
בקדימת בחירה ומהם בלא קדימת בחירה. אשר
בקדימת בחירה הם אשר תקדם לנו עצה
ואשר בלא קדימת בחירה הם אשר לא
תקדם

כי כל המזיקי' להם שם
בשלשה מחלקות.והמחלוק'
הא' תחלק לב' מיני' .
ויהיו א"כ ארבעה אבות
נזיקין . אלה איפו הם
שלשת המחלקות . א' בלי
דעת ורצון . ב' בדעת
ורצון . ג' בעל' ובחיר' ·
והחלוק' הא' תחלק לב'
מיני' . לבלתי מתכוון
ולמתכוון . כיצד המחלוק'
האחד והוא המזיק את
רעהו בבלי דעת התחלק
אל ב' מינים . המין הא'
הוא המזיק בלי כווני כלל
ולא הי' הוא סבה בדבר
ההיזק כי אם הי' הסבי'
מחוץ כמי שנפל ושבר
את הכלי או השליך הרומח
מידו והזיק בלא רצו'
אדם שם וזה המין
מתסיק כנעו' ברוע מקרה

אך לא בקבלת המצות שתנו' עליהם . והנה כמו
שהזקן סובל החלאים בין הרצון ובלתי רצון כן בעל
הדת סובל קבלת המצוות בין הרצון ובלתי רצון .
ואות הדבר אשר נשא עמלו מהשבת העבוט : אמנם
בזה . באמת בכמו אלה הפעולות הדתיות יהיו הצדק
והבלתי צדק כמו פעולת המקרי' . אחר שהפועל לא
יפעלה ברצון ולא בלי רצון : כ"א אחד לא ישיב .
המ"ב שסבת העבוט היא מלו' דתית . ולא השיב
בעל העבוט את העבוט מירא' ר"ל מדאג' מדבר
פן לא ישיבוהו המלו' לא חובו ולא עבוטו או השיב
העבוט אך לא מרצון כ"א מיראת הדת . הנה על
שניהם נאמר כי במקרה פעל צדק או פעל און
ועול כי לא לרצונו פעל את אשר פעל . ולולי קבל
הפועל את הדת ועונשו לא הי' עליו משפט עונש
כלל לפי השכל בשלום . וזה שא"כ תחת אשר לא
עבדת את ה' בשמח' . כי מי שאיננו עוש' מצוות
התור' בשמח' הנה הוא העוש' בלי רצון כי אם
במקר' והזדמן ועליו נאמרו אם תלכו עמי קרי :
אמנם מהדברים הרצוניים . אולם הרצוניים פי שנים
להם בגדר א' אשר נפעלם ברצון לבד בלי בחינת
עלה הלא הם לעזר ולהועיל או להרע ולהזיק לאחר
זמן אף כי מוצי' וערב' הם לשעתם והם כפעולות
הרצוניות לכל בע"ח . ב' הם הבחיריי' והם הפעולו'
אשר נפעלם ברצון לצד השכיני' בניה' הבח ני'
השכלית הכרי בחינה העלה שהם לעזר ולהועיל ולא
אך כי היזקו מלו' ומסוכן אחד יותר מהב' ומחלוקת

סבה אשר מחוץ הפועל ונקרא בשם אונס . המין
הב' הוא המזיק אשר הסבה והתחלה בו ר"ל
שנתכוון להזיק אך לא נתכוון להזיק כפי מה שהזיק
כמי שנתכוון בהכאת רעהו להכותו הכאה קלה
בדרך לחוק או להכאיבו באמת אך לא לפצוע ועשה
פצע בלי מתכוון לפצוע . כרב הרודה את תלמידו
להכאיבו בלבד ועשה בו פצע וחבורה בלי מתכוון
על זה ובלי רוע לבב . הנה זה נקרא שוגג וחוטא
בשגגה בעבור שהסבה והתחלה בפועל לא חוץ
ממנו כמין הא' האמור . המחלוקת הב' והוא
המזיקים בדעת ורצון ודרכו להזיק או לא בבחירה
ועלה יעשה זה ר"ל לא בהשכל כ"א בעבור כעס
או שכרות וכל עושה רע בעבור שאר התפעליות'
ההכרחיים או טבעיי' כמי שמחמת רעבון יגזול
אוכל למו וכמי שמחמת חמדת נשים גבר יצרו עליו
להיות נואף אשה . אשר כל אלה יעשו ברצון אך
לא בבחירה שכלית המפשית בפעולתה . הן אלה
נקראים מעוולים ועושים בלי צדק אך לא רעים
ורשעים יען . לא עשו הרע לעשות · ר"ל לא
היתה פעולתם תכלית המכוון גם בבחינת עלם
המעשה כי אם למלא תאותם או לשכך כעסם .
המחלוק' הג' הוא המזיק בעלה ובחירה קודמת
למעשה ההיזק . וזה הוא רשע עריץ כי הטעה את
שכלו והרשיעו בדעת גמור בלי השכלות משגה כלל

אמנם כן הדברים הבלתי טבעיים · אבל הדברים האנושיים הישרים אינם שוות בכל בכל מקום כמו שישוב המדינית אינו שוה הצדק אבל אחד לבד הוא בכל מקום כפי הטבע הנבחר · אמנם הצדקות והדברים אשר בדת כל אחד מהם כמו הכללים אל הפרטים · כי הדברים הנפעלים הם רבים אבל בכל אחד מאלה הוא כולל · אבל יש הפרש בין בלי הצטדק ובין בלי צדק · והצטדק הצדק · כי בלי צדק הוא הדבר אשר הוא בטבע או מסודר · וזה כשהוא נפעל הוא בלי צדק הצטדק אבל קודם לא יקרא כן אבל בלי צדק · וכן ג"כ הצטדק (נ"א הצדק) יקרא בכלל · אמנם בלשון יון פעולת הצדק בשם אחר (נ"א יקרא) · אמנם הצטדק היא הישרה אל הצדקות כפי כל א' מהם' ואיכות אלה המינים וכמה הם ומה הם עוד עוד נראה זה בסוף ·

פרק י

אמנם הצדקות ובלתי צדקות הנזכרים · אמנם מעשה (נ"א יעשה) בלי צדק ויפעל (נ"א צדק) כאשר פועל אלה הוא רוצה · אמנם כשאינו רוצה לא יעשה בלי צדק ולא יפעל צדק אם לא תהיה במקרה · כי אמנם יקרה עשות צדקות ולפעו' בלתי צדקו'.אמנםהצטדק ובלתי הצטד' ועשות מעשה צדק או בלתי הצטדק יתבאר ברצוני ובלתי רצוני כי כשיהיה רצוני ישובח או יגונה · ואז יהיה הצטדק או בלתי הצטדק ע"כ יהי' הדבר ההוא בלי צדק · אבל אם לא יהיה שם רצוני לא יהיה בלי הצטדק · אמנם · אמנם נאמר רצוני כמו שכבר נאמר בתחלה כאשר שום אדם הוא יודע בביאור בפעולותיו ולא יפעל בלי דעת · מי וכמה ולמה · ר"ל למי מכה וכמה ולמה · וכל אחד

אותות הנגלות בארץ וכמו מלת הינוס בזמן הזה הטבועה. אולם הפרטיים הם נימוסים ונקראים אלהים: אבל הדברים האלהיים. לך החקים הנצדק ובלי הנצדק בעת הטבועה כפי איזה פרט: הטבעיים שכולל הישרה איזה מן האנושי' כלם עם אמנם בל"י: לך בל"י יקרא שם אחר זולת הצדק היותם עליהם שוה בכל המקומות בעבור שהטבע ובלי צדק לכל פעל טרם הטבועו והנצדק יאמר ישוב אינו שוה בכל המדינה ומדינה עד שיהיו עכ"פ על היישרת הפעולות כפי כל אחד מהפרטי' בצאתם לפועל:

פרק י' אמנם הצדקות. אולם גדר צדק כל פעולה צודקת שאמר בקודם הוא אמנם המעשה אשר יעשה פועלו ברצונו שלא יתואר הפועל ההוא בשם צדק אם יהיה פעל ישר או בלי צדק אם יהיה עול: אמנם כשאינו רוצה: אולם יפעל הפועל איזה פעולה בלי רצונו כי אם בהכרח ואונס: או לא יתואר שפעל ההוא הצדק או בבלי צ"ק. כי אם במקרה ר"ל שהוא דומה לצדק או בלי צדק לפי הנראה אך לא בעצם ר"ל לפי מחשבת הלב כי הכל הולך אחר מחשבת הלב והרצון: ואמנם הנצדק. יתן עדיו ויצדק במה שנזר אומר שהפעולה הרצונית היא זו המתוארת בצדק או בלי צדק לא המוכרחת. וזה כי אנחנו רואים שהפועל הרצוני ישובח בעשותו צדק ויגונ' בעשותו בלי צדק. משא"כ הפועל באונס ובהכרח שלא ישובח בעשותו צדק ולא יגונה בעשותו רעה. הנה מבואר מזה כי אחר כוונת הלב הן הן הדברים כאמור: ע"כ יהיה הדבר ההוא. לכן יהיה הדבר ההוא ר"ל הפעל הרצוני האמור בלי צדק. אבל אם לא. לך

[..]ם חוקים טבעיים שוים על פרטיהם: הצדק אל. אבל עכ"פ הצדק אולם השתני שוה בכל המדינות. להיישיר האנשים אם כפי הטבע הנבחר או גמילות חסדים ועבודת [..] הוא שנבחר בכלל אלם פרטיהם בכמות ואיכות משתנים בכל מדינה ומדינה כפי הכילות המקומות והכללים דומי' [ל]שיושם שיתן בטבע והפרטיים לשמות המשאל ונקרים: אמנם הצדקות. נאמר שצדק כל דבר אשר עשה אדם הוא כמו כלל אצל הפרטיים המשתנים הנפעלי' שכלל הוא כאמור אין הבדל בין צדק שבעי' [ו]בלתי בא: כי הדברים המפעלים. בהיות שכאשר [יע]שה צדק דבר מה מן [ה]ם אל הפועל ישכן [עו]שה על דרכים רבים משלפים ומשתנים. [ו]ך כלל אחד כוללם [א]שר פרט נאתם לפועל: אל יש הפרש. ירצה [ג]מר הבדל אחד בין הצדק הטבעי לנמוסי והוא שיש הבדל שהוא בין אמרנו זה פעל צדק או בלי צדק. ובין אמרנו זה האיש הצדק בפעלו או לא הצדק וזה כי צדק או בלי צדק יאמר על המעשה אשר עדן בכח ר"ל כל

הפעולה טרם הטבועה כאמרנו ג"א הוא פעל צדק אם יהי' בלתי רצוני לא יתואר בבלי צדק בהיותו והפריות הוא פעל בלי צדק. וכל זה הרואה על אנוס ומוכרח בפעולתו: כמו שכבר נאמר. במאמר כלל פעולה ישרה או בלתי ישרה. אולם הנצדק שליש' וזה: למי מכה. צריך שתהי' ההכאה לרצון ולא הנצדק יורה על המעשה אשר כבר יצא אל בכל חלק מן ד' חלקי הפעולה שהם החומר והצורה הפועל בצדק פרטי או בלי צדק פרטי. וזהו דבר והפועל והתכלית. ר"ל שהפועל והוא המכה לדעת ההבדל וההפרש בין חקי הצדק הטבעיים והמסודרי' צריך לידע את מי הוא מכה שהוא החומר המוכה. האומים לטבעיים ובין הנימוסיים. וזה כי הכללי' וכמה שהוא צורת ההכאה וכמות צערה כפי רצונו. הם טבעיים ומסודרים ונקראים צדק ובלי צדק טרם ולמה ר"ל תכלית ההכאה אם לנקום נקם או ללמד ו

לימוד

לבנים ולעבדים וזהו מהגהגת הבית והוא צד אחר מהמדיני ·

פרק ט הצדק

המדיני ממנו טבע וממנו דתי · הטבע הוא אשר בכל מקום יש לו כח שוה ואינו תלוי בראות או לא · הדתי אמנם הוא אשר בראשונה לא הי' בו חילוק שיהיה כן או בענין אחר · (נ"א ואחר) שהושם יש בו הלוק · כמו שהי' בפדיון העבד שיעור ידוע. או לזבוח עז או שתי צאן · וג"כ הדת אשר ישימו למיוחדים כמו לזבוח לאשרה והמדיניים נראה לקצת כי כלם הם כן שאינם טבעיים כי אשר הוא בטבע לא יסור ובכל מקום יהי' לו הכח ההוא · כמו האש אשר היא שורפת הנה ובפרס · אמנם הצדקות יראה שהוא נעות · אמנם יראה שוה אינו כן · אבל הוא כי אע"פ שהדברים האלהיים הם קיימים וחזקים · אינם כן הדברים אשר הם אצלנו · כי יהיה הדבר הטבעי נע כלו · אבל יהי' שם דבר טבעי ודבר שאינו טבעי · ע"כ אמנם טבע הדברים אשר יקרה היותם ואין מתחלפים · איך נדע אלה הם בטבע ואלו לא כי אם מצד השומה הדתית · ואם שניהם נעים גלוי הוא · ובשאר הדברים הטבעיים כן צריך אל ביאור · הימין הוא בטבע חזק · ואם יקרה שיהיה אדם ימיני בשני צדדים · אמנם אשר הוא כפי השומה דברים צדיקים מועילים הם דומים למדות כי אינם בכל מקום מדות היין והחטה שוות · אבל במקום שהם בשפע הם גדולות ואמנם במקום שהם נמכרים הם קטנים. אמנם

הבית. הצדק הדומה האמור הוא צדק הנהגת הבית:

הצדק המדיני. בזה יבאר כי פני שנים לצדק המדיני א' טבעי ר"ל שהשכל מחייב מעשיהם כמו איסור גזל ועריות ורציחה וזולתם שבלתי תלויים בראות נותן הדת. ב' דתי ר"ל שאין השכל מחייב מעשיהם כ"א הדת כמו איסור לבישת שעטנז ומאכלים האסורים: אשר בראשונה. טרם ניתנה הדת לא היה חילוק ד"מ בין לבישת שעטנז לשאר לבושים ואחר שניתנה הדת יצאה לחלק בין שעטנז לשאר לבושים: בפדיון העבד. כבר הי' דת ליונים לתת בפדיון העבד שיעור קצב למעולה ולפחות וע"ד שנותה התורי' בנגיחת השור את העבד לשלם שלשים שקלים: ישימו למיוחדים, וגם הדת שנו' לעבוד עבודת מיוחדי': והמדיניים. והחקים המדיניים יראה לקצת שהם כלם דתיים לא טבעיים. בהיות שמגדר הענינים הטבעיים שלא ישתנו בזמן ובמקום. כמו טבע השריפה לאש שהיא שורפת בכל זמן ובכל מקומה ובמדינת פרס וזולתם: אמנם הצדקות. אולם החקים הצודקים במדיניים נראה שהם נעות ר"ל משתנות ומתנועעות משינוי אל שינוי במקום ובזמן. כי קצת החוקים המדיניים נאותים לעם אחד אך לא לעם אחר או לעם שהוא בת"א. ויעוין מש"כ הרמב"ן ז"ל בפ' ראה למדתי (דברים ד') וזהו שהוקם עזר' על לבבי' מן הגולה להקים דברי התורה ככתוב. ונאמר ויתלאו כתוב (נחמי' ח'). וע"ז התפלל משה אעברה נא. ואחי' כאמרם ז"ל הדר בח"ל דומה למי שאין לו אלוה · (ובזה הבין אמרם ז"ל על כל פלוגתות החכמים. אלו ואלו דברי אלהים חיים. וזה כי שני הסותרים הם אמת כל אחד בזמנו ובמקומו וכל אחד מהחולקים אומר מחלית הדבר ולכן נקרא פלוגתא. ותהי' המחלה ת"א והוא פלוגתא. כ"כ הרפ"ת משאנו ונכון הוא). אשר זה השינוי והתנועה יורה שאין החקים טבעיים כי הענינים הטבעיים לא ישתנו לעולם: אמנם יראה · אך

שנראה שקצת המדיניים הם טבעיים ואין השינוי והתנועה הוראה על היותם בלתי טבעיים וזה: כי אע"פי. כי הן בהיות שהנמצאים אשר מעשה אלהים הוה ר"ל הדברים הטבעיים קיימים ב י שינוי · עכ"ז לא כן הדברים הטבעיים אשר אצלנו: נע כלו. הדברים הטבעיים אשר אצלנו משתנים כלם משא"כ הדברים האלהיים: אבל יהי' שם. אך עכ"פ יהיו קצת החקים המדיניים טבעיים וקצתם דתיים: ע"כ אמנם. יעיר ספק לאמר איך יתכן שגם הטבעיים יתנועעו וישתנו. כי אמנם טבע הדברים ר"ל אם אמנם הדברים שהם בטבע · והדברים אשר יקרה היותם מצד השימה הדתית שוים מאין חילוף והיכר ביניהם ובאמת הם נבדלים ומתחלפים זה מזה. איך נדע להכיר ולהבדיל מי המה בטבע ומי הם לא בטבע כ"א בשימה דתית: ואם שניהם נעים. אמר שאמנם כי החקים משתנים: גלוי הוא. הגלוי הוא ר"ל שהדתי משתנה וכן שאר הדברים הטבעיים משתנים ג"כ. א"כ הדבר צריך ביאור במה זה יבדלו ויוכרו הטבעיים למיניהם והדתיים למיניהם: הימין. ישוב להתיר הספק האמור ואומר שההבדל בין הטבעיים להדתיים הוא שהדתיים הם עלולים יותר להשתנות מהטבעיים אשר לעתים רחוקים ישתנו על צד הפלא. כמו שנראה שצד הימין באדם הוא חזק בטבע יותר מצד השמאלי בכל אישי מין האדם. ועם כל זה יקרה לפעמים שיהי' אדם ימיני בשני הצדדים וישמש בשתי ידיו בשוה. אשר כן החקים הטבעיים ישתנו לפעמים בקרי והזדמן על המעט בזמן ובמקום: אמנם אשר הוא כפי השומה. אך החקים הדתיים משתנים לרוב בזמן ובמקום כמו כלי המדות של יין וחטים המשתנים במקום מזולת מקום כי במקום המכירה הם קטנים ובמקום גדולם הם גדולים. אשר כן החקים הדתיים עלולים להשתנות בשינוי המקום והזמן ועם כפי מנהגו. יען היותם מועילים במקום אחד או בזמן אחד. ומזיקים או בלתי מועילים עכ"פ במקום אחר ובזמן אחר כמו

שהמדות

אחר לפי ההדמות. כי אמנם הצדיק הוא אשר הדת. ואמנם הדת הוא לאשר אפשר היות בם חסרון משפט והנקמה היא משפט צדיק ובלתי צדיק אמנם אשר בהם עול יהי' בהם עשות בלי צדק. ואמנם אשר בהם עשות בלי צדק אין בכלם עול. וזה אמנם הוא אשר יחלק לעצמו יותר מן המטובות ופחות מן הרעות בהחלט. ועל כן לא ניתן היות ראש ונשיא אדם אבל אשר הוא מבין. כי אשר יעשה לעצמו הוא איש תרומות. כי אמנם הנשיא הוא שומר הצדק אם אמנם יהיה שומר הצדק והשווי. כי אמנם לא יראה שיהיה לו יותר אם הוא צדיק · כי לא יכוון מעצמו יותר מהטוב המוחלט כ"א אשר היא ראוי בערך ועל כן הוא עמל לאחרי' ע"כ יאמרו כי לזרים הוא טוב הצדק כמו שנא' ראשונה אכן ראוי לתת שכר וזה אמנם הוא כבוד והדר · ואשר לא יספיק זה להם הנה הם אנשי תרומות ·

פרק ח הצדק אשר הוא באדנות ובאב איננו אחד עם

אלה אבל הוא דומה · כי לא יהיה חסרון צדק בדברים אשר הם שלו בהחלט · כי העבד והבן עד היותו גדול ויבדל ממנו הוא כמו חלק ממנו · אמנם אין אדם שיבחר להזיק לעצמו · בעבור זה איננו בלתי צדק לעצמו · ועל כן לא יהי' בלתי צדק או צדק · לדיני הוא כפי הדת ובדברים המוטבעים מהיות בהם דת · ואלה הם אשר יהי' בהם שיווי בדברים אשר הם בהשתרר ובהשתעבד · ועל כן זה הצדק הוא יותר לאשה מאשר לבנים

להיות בשלמות הסיפוק. להיות ספק וכח בידו לעשות את לו רע כבן חורין שאינו מוכרח במעשיו כעבד מהאדון: ועבדים. יהיה בצדק השוה או הערכי ר"ל צדק המתחלף או המתחלק: אבל לקצת. אולם קצת בני האדם לא יתוארו בצדק כלל והם המוכרחים במעשיהם שהמושל בם:

לפי ההדמות. כפי הדמיון ר"ל כפי הכרחם במעשיו אך לא באמת ובצדק להיותו מוכרח במעשיו: אשר הדת. הצדיק הוא אשר יעשה מצות הדת: ואמנם הדת. אבל הדת מצוה לאנשים בני חורין אשר על כן יש יכולת עליהם לאמר שהשופט בקיומם מצותיה ולענשם בנקום נקם בהפרם מצותיה והוא זה משפט צדיק ורשע בעלי הבחירה משא"כ המוכרחים שאין שייך בהם משפט שכר ועונש. והוא הדבר שאמרו ז"ל נשים ועבדים וקטנים פטורים מן המצות וזה בהיותם משועבדים ומוכרחים במעשיהם: אמנם אשר בהם עול. לכן יהיו כל בעלי עול עושים בלי צדק והשופטים בבחירה ומעשיה' אך לא כל עושי בלי צדק הם בעלי עול. והם המוכרחים במעשיהם כי אף שעושים בלי צדק אינם בעלי עול עכ"פ בהיותם מוכרחים במעשיהם: וזה אמנם. גדר בעל העול שהוא בעל בחירה האמור שהוא המרבה בטוב לו או הממעיט ברע ובלתי לוקח כפי הראוי לפי המשפט הצדק: ונשיא אדם. לכן אין ממנים שופט ומושל שהם אדם בלתי אם אשר לו חלק בבינה להבין משפט צדק אם בינו ובין עדתו ואם בין ב' בע"ד: כי אשר יעשה. המושל העושה מקנה וקנין טוב לעצמו מבלי בחינה בצדק הוא איש תרומות אשר יהרס ממסכתו: כי אמנם הנשיא. כי כל מושל שומר הצדק. לא יקרא כן בלתי אם ישמור הצדק כפי שיווי המשפט הישר: לא יראה. המושל הצדיק שלא יתאוה לקחת יתרון הטוב כפי הראוי לפי המשפט ולפי הערך: ועל כן הוא עמל לאחרים. לכן כל מושל צדיק כל עמלו בעבור עמו כי אין חפץ לאו

כמות ובע"ד אמרם ז"ל עבדות אתה נותן להם: כי לזרים הוא טוב. כן יאמרו המושלים על שהמושל הטוב: לתת שכר. ליתן שכר למושל בעבור עבודתו. וזה השכר הוא הכבוד וההדר: ואשר לא יספיק. ומי מהמושלים אשר לא יהיה לו די בכבוד כ"א ירבה הונו בנכסי' ובארמנותיו' הוא זה א"ש תרומות ר"ל שתאוה לקחת כל הון. וזה שאה"כ וכסף וזהב לא ירבה לו:

פרק ח הצדק אשר הוא באדנות. אחר שביאר בקודם גדר הצדק המדיני בא לבאר בזה שהצדק אשר בין האדון לעבד ובין האב לבנים ובין איש לאשתו איננו מצדק המדיני כ"א מצדק הנהגת הבית: הוא דומה. הוא צדק שהתדמות כאמור בזה שקדם ור"ל לפי מה שידמו הבעלים: כי לא יהיה חסרון צדק. כי כל מה שהאדם עושה בתוך שלו לא יתואר בעול וחסרון הצדק אף אם יאבד כל רכושו. ואחר שלא יתואר בעול, לכן לא יתואר בצדק ג"כ: עד היותו גדול. מוסב על הבן לבד שאז איננו ברשות אביו: איננו בלתי צדק. ר"ל לכן לא יתואר בעול ובלתי צדק המפסיד הונו במקרה: וע"כ לא יהיה. לכן לא יתואר בבלתי צדק או בצדק: מדיני הוא כפי הדת. הצדק המדיני הוא ההנהגה כפי הדת והקיום בדברים שהלוי נוהג בהם. ר"ל בפעולות שיוכל השלטון לפעול דבר והפכו כפי בחירתו: ואלה הם. אך אלה המשועבדים אינם בעלי בחירה לפעול דבר והפכו כ"א לפעול בהכרח שיווי אחד המתחבר עליו מהאדון והאב לכן אין הצדק המדיני נוהג בהם: וע"כ זה הצדק. ובעבור שהאשה איננה ג"כ ברשות עלוה לפעול כפי בחירתה. לכן נוהג בה הצדק הדומה האמור בראש הפ': והוא הדבר שאמרו ז"ל נשים ועבדים וקטנים פטורים מן המצות אך עכ"פ יותר יצויר הצדק והעול מהבעל לאשתו מהיצויר מהאב לבניו ומהאדון לעבדיו הכנעניי'. להיות שהאשה בלתי משועבדת כמוהם: והוא מהכאנת

המשפט הוא קנין אשר בו השופט יקרא פועל כפי הבחירה במשפט והוא חלק אשר לו ולאחר . או אשר לזולתו ולאחר . כי לא יעשה כן אשר יקח מהדבר המועיל יותר לעצמו ופחות לרעהו ומהמזיק להפך אבל בשוה כפי הערך . וכן ג"כ הדברים אשר לזולתו עם אחר לא בלי צרק הוא הצדיק . ובלי משפט הוא הפך ה'שפט כי הוא אמנם העדפה וחסרון סהדבר המועיל והמזיק בבלתי ערך. ולכן ההעדפה והחסרון הוא בלתי משפט. כי אמנם בעצמם יעשה ההעדפה המועיל וחסרון המזיק ובאחרים אמנם יעשה הכל ויעשה בבלתי ערך כאשר יקרה אמנם הדברים אשר הם בלי משפט . אשר הוא פחות והוא בלתי משפט הוא סבול . אבל אמנם אשר הוא יותר והוא בלי משפט הוא עשות . הנה כבר נאמר טבע צדק ובלי צדק ולפי זה ג"כ מהצדיק ובלתי צדיק בכלל . יען כי העושה עול אפשר שלא יהיה עוזל . ראוי לדעת מה הם הרשעיות אשר יעשה אותם בעול ויהיה העול כפי כל הדברים אשר כל אחד מהם עול כמו הגונב והגוזל והנואף. או אם אמנם אין הפרש בזה כי יקרה כי אחד יקרב אל אשה וידע האשה מה היא אבל לא יעשה זה בבחירה בתחלה כ"א בתאוה הנה הוא יעשה עול . ולא הגונב גנב ולא הנואף נואף וכדומה לזה באחרים . כבר נאמר ראשונה איך יהיה השבת גמול בצדק. אמנם אין ראוי שיתעלם כי אשר נבקש הוא אשר צדיק בהחלט והוא צדיק מדיני ואמ:ם זדו (נ"א זהו) בחיים כלליים להיות בעצמו סיפוק והוא בבני חורין ובשווים או לפי ערך . אבל לקצת לא יהיה כן כי לא יהיה להם צדק מדיני זה עם זה אבל צדק אחר

המה בעלי הדין בדבר המשפט האמור . והרמ"ס פי' שכל ב' קצוות של כל מעלה שאינן רעות והאמצעי לבד הוא הטוב משא"כ בדבר המשפט שהמעוול לבד עושה רע לא המעוול . (ועלת אם [illegible] היא אך למותר) : הוא קנין . יושר המשפט היא תכונה נפשית אצל השופט.

כפי הבחירה . כפי אשר ישפוט השכל הישר והוא הנקרא בחירה שכלית כמו שהתבאר בחמישי לשלישי מזה . אשר לו ולאחר . ר"ל אם שישפוט מישרים בדין שבינו לרעהו או בדין שבין שני בע"ד זולתו : כי לא יעשה כן . השופט מישרים האמור לא יעשה עול לקחת בטוב יותר מהמגיע לו לפי היושר ומהמזיק מעט כ"א יקח השוה ר"ל כפי המגיע במשפט היושר גם ה לפי הערך . יען מ"שכ בה' מזה ד"ה ואשר בלי צדק מנגד לזה הצדק והוא בלתי הערך כו' : וכן ג"כ הדברים . וכן ישפוט מישרים בין ב' בעלי דינין זולתו : לא בלי צדק . לא ישפוט בלי צדק : הוא הצדיק . שאיש אשר ישפוט כזה הוא הצדיק : ובלי משפט : הנה הגדר האמור הוא המשפט אך גדר בלי משפט הוא הפכו והוא הרבה לקחת בדבר המועיל וממעיט בדבר המזיק בלי ערך ושיווי כפי המגיע לפי המשפט : כי אמנם בעצמו . כי אם יהיה המשפט בינו לזולתו יעשה בלי משפט לקחת חלק רב בטוב ומעט ברע אשר לא כדת המשפט : ובאחרים . ואם יהיה המשפט בין ב' בע"ד זולתו יעשה הכל בעול ר"ל ירבה לאחד בטוב ולאחר ימעיט . או ירבה לאחד ברע ולאחר ימעט שלא כדת המשפט . כאשר יקרה . כאשר יזדמן ר"ל יעשה בלי השכל ובחינה לשפוט מישרים : הוא סבול . רצונו לומר איך צדק המשפט הוא אמצעי בין הפחות והיתר אשר שני הקצוות האלה הם בלי משפט . ואמר שהקצה הפחות הוא סבול רעה רבה יותר מן הראוי לפי המשפט הישר . והקצה היתר הוא עשות מקנה וקנין הטוב יותר מן הראוי לפי

המשפט הצדק האמצעי מה שקדם : הנה כבר נאמר . הנה כבר התבאר גדר מקרה הצדק והעול הצדי' והמעוול המתוארים במקריהם בכללות אך לא בפרטות . יען . הוא כנותן טעם להכרח בירור הפרטיים בחק הצדק . ואמר יען יתכן לפעמים שהעושה עול לא יהי' מעוול על כל פנים : ראוי לדעת מה הם הרשעיות . ראוי לחקור על מהות הפעולות בכל מיני עול מי הוא זה מהם עול באמת . ד"מ מי זה יתואר בשם גנב באמת בגזל הגנב בה ומי זה יתואר בשם נואף בפועל הניאוף . כי יתכן שקצת הגנבים והנואפים אין פשע להם ולא יתוארו בשם גנב ונואף . והם המוכרחים והאנוסים בדבר : או אם אמנם אין הפרש . או נאמר שאין הפרש בין העושה בזדון לעושה באונס אף זה ענין בלתי ניאות לפי בחינת השכל שלא יהיה הפרש ביניהם : וידע האשה מה היא . ר"ל שהוא אשת איש אך לא יבא עמה בבחירה שכלית כ"א בסבת התאוה שגברה עליו והוא מוכרח מתאותו להגלגל מכף מעוול ותכריח איש רע יכריחנו לקרב אליה . ואף כי אמרו ז"ל בג' יהרג ואל יעבור מ"מ אם עבר אין עליו עונש ב"ד . חה הפירוש ומוכרח בשכבר מלתו אחרה (בדי' לגי' מזה) שהפועל רע על תאות נפשו איננו מוכרח ונענש בב"ד : הנה הוא יעשה עול . ר"ל אך איננו מעוול בהיותו מוכרח ואין אשמה למוכרח : ולא הגונב . וכעין זה אין הגונב והנואף באונס והכרח גנב ונואף : באחרים . וכמו כן איננו מעוול בשאלות אחרות העושה אותם בהכרח : כבר נאמר . כבר ביארנו בזה המאמר איך תהיה השבת הגמול בצדק אם בהתחלק לפי הערך ואם בהתחלף לפי השיווי המספרי : אמנם . אולם אין ראוי שיעלם זה מן המעיין כי הצדיק המבוקש הוא הצדיק המדיני בוחלט ר"ל בבחינת עצמו לאפוקי שמוכרח : בחיים כלליים . שיחיה חיים נאותים ומוצים בכלל עם אנשי מדינתו :

לסיעו

פרק ז אחר שנתבאר אלה גלוי הוא כי פעולת הצדק היא אמצעית בין עשות בלא צדק ובין סבול בלא צדק. כי זה יהיה לו יותר וזה פחות. אמנם המשפט הוא אמצעי לא כאשר (נ"א כשאר) המעלות אשר הוא אמצעי בין הקצוות. והנה אמנם המשפט

הלוקח הוא עלוי המשכורים זה על זה ד"מ הנחושת את הדגים מהברזל בעבור מיעוט הפסדה בחלודה של הברזל. והכסף יותר מהנחושת לסיבת שאינו שולט החלודה בכלל ואינו נפסד ברוב ימים. אולם הזהב יקשה מהכסף בעבור מיעוט מציאותו. ויותר מזה אבני יקר כי הם מעטי המציאות מכל ורבי קיום מכל. ובסבת המדע מזה המלוקות הראשונות נהי כם שמה השוים לכל אם בכל זמן ומשא"כ יש שוי חלוקות. לכן אינם לבד יערך שוים השתנות ההלואה שכמשנ בין זמן ההלואה לזמן הפרעון חס מהר"ל :

ומאמר שבין איך נעשה שער וערך כל שויה לכל צרכי המדינה ונלאיה פרא"דוקטי עמ"ג. ואיך נחלק פועלים כראוי לכל מלאכה ומלאכה כפי אשר מספיק לכל אנשי המדינה לא תרבה אחת המלאכות עד בלי צורך ותזול מאד ויענו פועליה. ולא תחסר אחת המלאכות עד בלי די לכל אנשיה. ואיך יתנהגו מכהנס בהשגת די הסיפוק ובקניני המותרות אשר ישמשו אל העונג לבד. ואיך יתנהגו שמים בענין הסחורות שנעשות חוץ למדינה. וזה כי ראוי לחלוק מספר מפקד אנשי המדינה למחלקות שונות. המחלוקת האחת יהיו שופטי המשפטים הצודקים בין איש לרעהו ומנהיגי העם בדרך ישרה. המחלוקת הב' יהיו אנשי מלחמה ושרי הצבא לשמור המדינה מרעת בני בליעל ומרעת אויביה כי תקראנה מלחמה בארץ כי יצר לה האויב לקחת מאחוזתה. המחלוקת הג' יהיו חכמי לב ונבונים בכל דבר חכמת מדע. ומדקדקים בחוקן לדק לדעת מה יעשה העם ואת להם לעתים מזומנות. כי הדת והנימוס המדינה ישתנה בהוראת שעה לפי שינוי הזמן. המחלוקת הד' יהיו סוחרי כל מסחר ומוכרי כל מאכל להכין לעם לידם ככל הצריך להם ממזון ומשקה שמלות ובגדים ויתר המקחות ככל צרכם. ויתר העם יחלקו למחלקות בעלי אומנות שונים כמספר מפקד המלאכות ההכרחיות לעם. כפי רב הצורך במלאכה האחת ירבו פועליה על מחלוקתה וכפי מיעוט צרכה ימעטו פועליה על מחלוקתה. לא ירבו הפועלים יותר מדי העבודה ההכרחית ותזול המלאכה ויענו פועליה. ואחר אשר יהיו די פועלים לכל מלאכה ומלאכה ההכרחית. אם ישארו עוד אנשים במדינה אזי יעסקו בדברי מלאכה המותרות המשמשות לעונג ועידון בני האדם. כי העונג והמותרות עם הצניעה ודי הסיפוק יכון. ובזה ינעם הריזות והטוב נפש. כי קנאת פועלים תרבה מריבות ומדון. ואחר שתחיינה כל המלאכות מזומנות עובדים בלומדי השער ערך שויים זו לזו. אם כפי טורח ואם כפי הצורך. ואם כפי רבויה ומיעוטה לאמור בשבט מחלוקת היוקר שקדם. ואחר יתנו

לב לדעת מספר מפקד המטבע הנמצאת במדינה ו ויקבעו שער לכל מלאכה ומלאכה כפי האומד האמור לפי רוב המטבע ירבו בשער כל מלאכה ומלאכה. ולפי מעוט המטבע ימעיטו. כי אם ירבו בשער המלאכות עם מיעוט המטבע יתכן שישארו קצת המלאכות שלא יספיק המטבע עליהם ולא יהיה לקונים במה לקנותם. כמו שאמרו ז"ל שהיו השנים כתקנן והוא כפנא מדלית איסר. ובהיות שהכסף יענה את הכל. לכן לא יתנו תוצא לכסף וזהב מהמדינה וחוצה. אדרבה כהפך הוא ימכרו מלאכתם למדינות אחרות ויביאו כסף רב כסף למדינה. ואם תרבה אחת המלאכות במדינה יותר מדי עד אשר תקים להמכר במטבע לא במדינה ולא חוץ למדינה אזי שיעשה חליפין במלאכות הנעשות חוץ למדינה. ואינם נמצאים במדינה. וההכרחיות יש להם קדימה על המותרות. לכן נוח להם להחליף ולהמיר מלאכות הנעשות לעונג ולמותר במלאכה ההכרחית לדי הסיפוק אם המדינה צריכה אליה. סוף דבר סדר הנהגת המדינה היא תלוי התאהבה ורבות הטוב בעם ברוב אדם ככתוב ברבות אדם ירב עזר ויפר הטוב (אסף ל'). כי כל אדם עושה לעצמו ולזולתו. לכן ישיבת כרכים תענוג לזריז העוסק במו"מ כי רב המונה ורבים מלאכותיה הנעיונות אף כי בכסף מלאה לה יתרון להיות מחיר מלאכותיה עד שבקל יוכל הזריז להרויח הרבה, אך קשה היא לעצל היושב בטל כאמרם ז"ל וזה להפקר הפרנסה גם בעבור רבוי ההמון הצריכים לאוכל נפש. ואף כי בעבור רב הכסף גם יוקירו השערים כאמור. עכ"ה :

אחר שנתבאר במה שקדם מהות החליפין וענין מקח וממכר שבין איש לרעהו בא לבאר בזה ענין הצדק בו ואמר : גלוי הוא. מבואר היא שהמשפט הצודק בעניני מו"מ הוא הדרך האמצעי בין עשות בלא צדק ובין סבול בלא צדק. ר"ל בין המרבה לקחת בטוב יותר כפי המגיע ובין המרבה לסבול רע יותר כפי המגיע לו. המשל בו המוכר חפץ שוה שמנה זהו' בי"ב זהו' שהמוכר מרבה בטוב יותר מן הראוי והלוקח מפחית טובו יותר מן הראוי וסובל רעה. והצדק בו הוא האמצעי שיהיה השופט להפחית מטוב המוכר ד' זהו' ולהעדיפו על טוב הקונה ויעמוד המקח בשויו בשמנה : לא כשאר המעלות. כבר התבאר בפרקים הקודמים שהצדק במעלות ר"ל במדות הוא האמצעי בין ב' קצוות המעלה אשר באים אחד משתיהן רעות ד"מ הנדיבות הוא אמצעי בין הכילות והפיזור. אולם הצדק אשר במשפט יגם היות שהוא אמצעי בין הכמות והיתר בלקיחת טוב ורע. הנה הוא עכ"פ בבחינת ההצטרפות מאיש אחד אל זולתו אשר הם

לכל קונה לקנות מחיר היה כשהוא אם רב ואם מעט · והיו המטבעות ההם אלדירות מתחת סופן צורת ההם שמלך עד שלא היה יכול להזדייף בקל ויפתחו פיתוחי חותם על של מטבע ערך שויה בכתב ידוע לאמון כמו שהמטבע שלנו היום והיה לעינים לבל יונו איש את אחיו בכסף מזויף או במשקל :

אמר ראו כי לא שלם עדיין תיקון המטבע

הכספים מהכסף כי לא יאות לסוחרי' הגדולי' ההולכים למרחקי ארץ להוליך עמהם כסף רב המשקל מהם לעיפה . לכן ראו לקבוע ערך השוה למתכות יותר יקר וכבד מהכסף כמו פ"ז פעמי' כמשקלו והוא הזהב . ולי"רו גם עליו צורת המטבע והיו הכבדים לגמיר ליושבי בית · והקלים ר"ל הזהב להולכי דרכים . וגם בזה התיקון ראו עוד מגרעות שיתכן שיקרו לפעמים . אם יש שומר שמור לעשירי צורה לרעתם . כי לפעמים קום יקומו בני בליעל עליהם ורצחו נפש למען יגזלו הונם . כי פעמים ימות שהכסף במדינה , לכן עלהו מין מטבע אחרת שאין לה שווי עצמה שהיה כגון כ"א בנשיאת הדרך והם הסוחרות הנכספי' גם קליטי ההם או שמלך בא"יקי נוא"סין בלע"ז אשר ירשמו על כל אחד מהם ענין לפי ההסכמה ושמם כאוסים למדינה אשר הם כספה . ונושים לעוברי אורח בשקל כובד מהם . וגם בקל יוכלו להעלימם מעיני בני בליעל האורבים עלי דרך :

והנה בסיום אלה המטבעות נעשות בהסכמה כאמור לכן יתכן שכמו שעלו בהסכמה כן ירדו בהסכמה או אז יוקר מה יהיה מהם בעלי שכונות אשר לוו פרס התחלה שהמטבע או הוקרה . לכן חדש והסכים שכן הערך שאמור מקום . שהוא יותר והסוף . כאמרנו ערך ב' אל ד' של מ' הכל לשמנו נ"כ ולומר ערך ס' אל ד' בערך אל ב, · ולפי זה בסיום שהמטבע ערך השוה כל מחיר לפי ההסכמה כאמור לכן יתכן נ"כ ולפי זה כמו שהמטבע תמשך שווה שמחיר ההקנה . בעוד כמה יהושפר נ"כ שווה שהמטבע במחיר הטינן בעדו . ואע"כ אומה שכתבו יכולים לשער ערך ושוויו קצת כל המטבעות הנעשים תלושה . לפי שווה המטבעות הקטנות בעד לשעת ההלואה . ולפי זה א"כ שמעשה מגומר אחד הוא כי בעת שעשאום שהמטבע הנו רואים זמן שפרעון כאלו הוא זמן שהלוהו . והמטבע שהלוה כאלו הוא עשיר והעשיר כאלו הוא מטבע לשעת ההלואה . והמלוה בהמטבע ששדם בכדי שיוכל לקנות בעדו מחיר שוה בקנותו אל קצב שמחיר ההוא בעולמו שהיה יכול לקנות בעד ההלואה בשעתה · והדין דין אמת בשינוי שהמטבע שהחדש בעבור תוספת או גרעון אשר זה התוספת והגרעון כימות לפי שינוי שווי השם שהמחיר מן עת ההלואה לעת הפרעון . אך

בשיקול שהמטבע יש עם דינים אחרים . והוא שעולה מדברי הר"ל שאם לא התנה המלוה שישלם לו מעות בעד קונו אזי יפרע לו המטבע שהלוה בענין כי הוא השואל דבר המוזר בעינו : ואם התנה שישלם לו מטבע שיואל כל תנאי שנעשון קיים . גם אמרו שבכל תוספת ומגרעת במטבע הפרשה אזי אם ערך השינוי היא חמישית שהמטבע אזי יחשב שוויו ויקובל בפרעון כפי שוויו בהסכמה ואין לחשוב אם הוקרו או הוזלו הפירות בעבור זה השינוי או הגרעון . ואם הוא פחות מחומש אזי אם הוזלו או הוקרו הפירות בעבור השינוי אזי יחשב כפי הזול והיוקר ואם לא הוזלו או הוקרו בעבור שהגרעון או התוספת אזי אין יחשב שוה השינוי כלל כי כמו שנעקה ונמכר אוכלה פחות מחומש הוא מחילה כן במטבע פחות מחומש הוה מחילה . יעוין יו"ד סי' קס"ה יחו"מ סי' ע"ד · ולמען דעת מהו שמחיר השוה לכל נפש . ראוי לשום לב אל ערך הזול והיוקר אשר לחמירים שונים בנתם ותשלומתם . ונוער ב היוקר והזול בקנית הדברים על קנתם הם לפי אחת מן ד' סבות ולקנאם שתים ושלא מאן ·

א הם הדברים אשר ישוער שויים וערכם זה לזה לפי רוב הצורך או קשיו . המ"ב ב' אומני' שונים אחד סופר מנעלים ואחד בונים . אם צורך שניהם שוה בקושי ובזמן , אזי שכונת נעשה חליפין במנעלים שוה בשוה . ואם בעל המנעלי' יש לו צורך כפל (בקושי או בזמן) במלאכתו כמו בעל הבונה בכונה . אזי יוחלף ויותר ב' זוג מנעלים בעד ב' כונסים . או אם בעד שער הכונה בדינור יתנו בעד מנעלים ב' דינרין . ב רב שצורך ר"ל כל דבר שצורך הרבה יותר מחולתו יחויב שיהיה יקר מחולתו אף בי יהיו שוים בצורך . אם לא שיהיו פועלי רב שצורך הרבה מפועלי מעט הצורך המ"ב אם כל העם צריכים למנעלים ומעליהו לבונים והם שוי הצורך ושוי הפועלים הנה מפאת רבי קוני המנעלים . יתעוד שער המנעלי' בכח שער הכונה . ג לפי מיעוט המציאות ד"מ הנה סוגה שמעתה הארץ סדי פגולה הרבה : ותהיה התבואה בזול הרבה מאד רעבון בעבור מיעוט מציאותה · ד רב הכבדות כמו ייגום והשכים המשובחים והמשובחים . מבקשים לאיך חוצתם אשר הם לעונג . יוקירו למאוד הרבה גם שיהם והמון המשכילים לבד . ה עליית המלאכה כמו מלאכת עשית פיתוחי חותם ומלאכת המיכא"ניק ככלי מורה השעות חולתם מלאכת הרב והזהב מעלים לעמוד הסים יקרים לכל אוהב ושמשמשות בדברי' הנפלאי' באלה אף כי לא נרב הצורך יעשה הערך בערך הצורך אשר בעד המלאכות הזולים . הרבה מאלה המלאכות הנפלאות , ו רב הקיום במליצי' ד"מ המלאכות הפליאות יקרים בשויים מאוד המלאכות הזה כצלם בהיותם נרועים · ובזה

המלוקה

ויעמדו עלי שלשה . ויש שלקח עור כשם בלתי שמו וגם מעלומו בו . יש שלקח חצי עור וקנה נשאל לפיות מכפלים לרגליו כאשר עושים הפרים היום . יש שחפר מערה בארץ לשכון בה ואשר לנית לו . וככה יתר המלאכות היו גרועות עד כי לא למדו כשרון מעשיהם . ואחר זה ראו כי טוב שילמד כל אחד אחת המלאכות ויהי' מהיר ובקי בה . ואשר ילמד אחרת ויהיה זריז ומהיר במלאכתו . אז אז יחלק העם למחלקות הרבה ויהיו סוגים כמספר מספר המלאכות הנצרכות בימי ההבל . והיתה כל כת מהם עוסקת אחת המלאכות בכשרון השלימות אחרי התרגל והלימוד . והיו כלם משתתפים יחד כאיש אחד חברים . והיתה כל כת מהם עושה מלאכתה בעדם בעד כל העם . עובדי האדמה הכינו מזון להם ולכל העם . אורגי בגדים הכינו לבושים להם ולכל העם . בוני בתים הכינו בתי' לכל העם חולתם גם כת שעלם מלאכתה בעד כל הכיתות ולוקחת חלקה במלאכות כל הכיתו' . והיו שומרים ממוני' על העם להיות כל איש עוסק במלאכתו בזריזות כאשר שמעיכה הדבורים באסיפת הדבש ובמות במיסם שהשלמה תסגים עליהם להיות עושי' מלאכתי בזריזות . וכל מי שהתעצל ולא סבל החוק הקבוע שעליהם מהמחברה להיות עדירי ר"ל לבדו ונכרת' שמם הסיס מהתחבר אל שעם לבלתי היות נעזר במלאכתם . והממונים ההם חלקו המלאכות לכל אנשי העם תקלה בשוה . בימים ההם אין עשיר ואין רש כי כלם לקחו די מחסורם אשר יחסר להם בשוה לא העדיף המרבה ולא החסיר הממעיט · אף כסף וזהב ואבני יקר אין נחשב בעיניהם למאומ' אחר שיכלו לחיות בנעימים בלעדיהם . וגם הבנים הילודי' להם גדלום בשותפות . כי בנותיהם לא היו לנשים לאנשים ידועים אבל היו לנשים לכל אשר בחרום גמעתם ככתוב ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו :

בימים ההם היו מריבות גדולות בין העם מקנא' איש מרעהו כי הזריזים ומהירי המלאכה אשר בגם שערו שער רעמו פנים על אשר עמלם בכשרון שמעשה ולאים עצל יתנו חלקם וגם אודו' הנשים הכעסה שלא כדת כשרון המעשה כי כל דלים גבר לקחת למשכבו נשי חיל ויפות תאר ועצלי כפם היפה כדאו מפניהם . וירב בעת ההיא העושק והמרמה בין בני האדם מסבות השותפות הזה ככתוב כי מלאה הארץ חמס מפניהם . אז ראו את דמעת העשוקים אשר בצדק ומשפט יתלוננו יען יש ב"א זריזים ומהירים בכל מלאכת מחשבת ויש שפל בכבידות בכל מלאכה כמבזה וכמה ואיך יחלוק המהיר והעצל בשוה והוא משפט מעוקל . על כן ראו כי טוב להם לבטל השותפות אם להיו' כל אחד עוסק בשלו לעצמו יסתפק ממנו כדי לרכו והמותר יחליף וימיר עם מלאכת רעיו ככל הצריך לו ובזה יהיו הזריזים שיש כבימים והעצלים יהיו חיי לעד · ויצינו בדבר כי החליפין אינם שוים לדברים הרבה הנבדלים במין ובכמות כי אין ערוך להם זה עם זה בשוה בהיות שכל ערך הוא ידיעת הבלתי נודע בערך אל הנודע . ואם לא היה שם דבר נודע וקצוב בשויו אין ערך ושוה לשום דבר . ע"כ ראו לשום חוק וקצב לדבר אחד בשויו אשר אליו יעורכו שאר המלאכות . ובהיות כי השיעור הקטן מודד את הגדול ואין הגדול מודד את הקטן ע"כ ראו לקצוב השוה האמור לדבר פחות למען יוכלו להוסיף או לגרוע בו במקום שיקר ד"מ שקבעו השוה הקלות לפחות ממין הצאן והיא גדי עזים ואמרו שהוא שוה זוג מנעלים . וב' גדיים יתן בעד הכותנת וג' בעד הכבש ד"מ וכיוצא בו בשאר המקחים הנערכות אליו בשויו . ככתוב אנכי אשלח גדי עזים מן הצאן . ונאמר ויקן את חלקת השדה במאה קשיטה . תרגם אונקלוס במאה חורפן דען . וכן לבן נתן ליעקב שכר עבודה בצאן ונאמר שבע כבשות הצאן תקח מידי בעבור תהי' לי לעדה . והיו' אלה הצאן כמו מטבע לאנשי הערי' בעריהם לקנות בחילופן כל קנין כאמור . אך לא לסוחרים המחזירים בערים ובכפרים כי כבד עליהם טלטול הדרך . לכן ראו לקצוב שוה וערך לדבר קל ויקר השוי אשר במעט ממנו יוכלו לקנות קנינים גדולים ורבים ויהי' כח להם להוליכם בדרך קל הוא . והוא הכסף . והיו עושים ממנו גרגרים קטנים שוי המשקל . שרוי"ש בלע"ז ככתוב עשרים גרה השקל . פי' עשרים גרגרים והיה כח להם לשקול ממנו משקלים ידועי' קבועי' הערך רב או מעט כפי שוה המחיר אשר יקנו בעדו : ולפעמים גם הסוחרים בביתם קנו מחיר בחלופי כסף כשהיו מתנים עליהם כי כל תנאי שבמקח קיים . ככתוב ארץ ארבע מאות שקל כסף ביני ובינך מה היא , וישקול אברהם לעפרון את הכסף אשר דבר באזני בני חת ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר . ר"ל שנתן לו מחירו כסף כפי תנאו . אשר הוא מחיר עובר בין הסוחרים הנוסעי' ממקו' למקום :

ובהתרבות הימים ראו שגם אלה החלופין אינם נאותים לתיקון המדינה יען רבתה האונאה בין בני האדם כי הרשעים מהם זייפו את הכסף ואת המשקלים וירמאו גם את ההולכים לתומם הבלתי מכירים בטיבת הכסף או אין אתם משקלו, וירב העושק והמרמה בין מוכרי כל ממכר וקוני' בעת ההיא . אז עבר רוח קנאה על מושלי הארץ ומנהיגים בצדק ובמשפט . ויעשו גם המה בעריהם להציל העשוק מיד עושקו . ויסכימו להביא את הכסף אל גנזי המלך ולעשות ממנו מטבעות טובות במשקלים טובים ידועים באופן שיהיה טוב

לכל

הבונה יהיה לו ב' העדפות על הראשון א' בבחינ' עצמו המרובה בקו א' ב' בבחינת מלאכתו המרובה בקו ג ד ולא ידע שיעור ההעדפות . ע"כ בא המטבע המרובה בקו א ב ג ד ולא נצרך אלא לשיעור ההעדפות כאמור : שוים ומחברים . שוים במלאכה כשיתוספו החסרי' ומתחברים איש עם רעהו לעשות חליפין : פעל משתוה . ר"ל מנעלים אשר השוו מדתן כשיעור קבע המזון האמור אשר יותנו בעדו : כאשר ירצה . כמו שירצה היודע לשער בדבר ההנהגה איך שיהיה אם לא נצרך איש לרעהו . שאז לא היתה החברה בין ב"א כפי מה שהיא בהצטרכם זה לזה : החברה העתידה . ואם ישאל לפעמים איש שיהיה לו כל צרכו . מ"מ נכון הוא שיהיה המטבע מזומן בידו לעת הצורך לעתיד : כי הוא ערב לנו : המטבע הוא כמו ערב לבעליו שימצא כל צרכו בעדו בכל עת ובכל מקום אשר ישא המטבע עמו : גם הוא יקרה לו . גם המטבע

שוים ומחברים · כי זה השיווי יוכל להעשו' בהם · עובד אדמה אחד רצען ב' מזון ג' פעל משתוה ד' ואם לא יהיה כן השבת הגמול לא תכון החברה · כי הצורך יכלול הכל כאשר ידצה יד (נ"א ידע) זה הנמצא בשלא יצטרכו זה לזה או האחד · לא יתחברו כמו שיתחברו כשהאחד צריך אשר לחברו · וכמו שהיה לאחד חמה ולאחר יין · א"כ ראוי להשתוות זה · אמנם בעבור החברה העתידה עם (נ"א יש) עתה אינו צריך דבר · הנה לכשיצטרך יהיה המטבע כי הוא עדב לנו · כי אמנם ראוי להיות זה לו כי כשיש אותו ימצא צרכו · אבל גם הוא יקרה לו זה כי לא ימצא תמיד בשיווי · אבל ראוי שישאר יותר · על כן ראוי להיות כל הדברים מחיר (נ"א מחירי כל הדברים) · וכן יהיה תמיד החילוף בדברים ותהיה החברה · כי המטבע ישוה הדברים כמו שהשיעור משוה הדברים המשוערים · כי אמנם אם לא יהיה חלוף בדברים לא תהיה חברה ולא יהיה חלוף אם לא יהיה שיווי . ולא יהיה שיווי אם לא יהיה שיעור לפי האמת · אמנם נמנע הוא להיות כל הדברים הנבדלים משוערים על כן ראוי להיות דבר אחד מספיק ישערם · וזה

יקר מקרהו שיתבטל לפעמים כחכון המלך . ומ"... היה מן הראוי שלא לסמוך על הערבות שלו ב"... אבל ראוי שישאר יותר . אבל בעבור שעל ... אינם נפסלים המטבעים והוא דבר המתקיי' יותר זמן רב משא"כ הדברים הנצרכים כמו מזון ומנעלי' וזולתם המתקלקלים בשיהוי זמן ארוך . לכן ... הזמנת המטבע יותר מזולתם ... הדברים הנצרכים : נמנע הוא . כנמנע ... לשער שוה לדברי' נבדלי' ... רבים איש איש כערך . אל רעהו . ד"מ כמה מעות יותנו בעד בית וכמה דגן בעד מנעלים וכמה שולחנות בעד מנורה וזולתו יקשה השיעור אם לא יהיה שם מטבע אשר הוא ישאר שוה כל אחד וערכם זה לזה . והוא במדרגת המדה והמשקל אשר בם ישוערו כל נמדד ונשקל מוסיף עליהם המטבע שהוא נעשה חליפין באמר ומודיע בכל עת שווי המחיר שנתן בעליו בעדו : בהסכמה . שוה המטבע יבין בהסכמה המלך ושרי המדינה :

יהיה בהסכמ' ועל"כ יקרא זה מטבע · וזה יעשה כל הדברים משוערים כי כל הדברים ישוער במטבע . יהיה בית אחד בחמשה דינרין והמטה בדינר אחד · א"כ יהיה המטה חמישית הבית ויהיה נכון · א"כ גלוי כמה מטות ישוו לבית כי הם חמש · ואמנם כן היה החלוף קודם היות המטבע וזה מפורסם · הנה אין הפרש בין שיהיה חמש מטות בעבור הבית או שוה ה' מטות · כבר נאמר מהו הצדק ומהו בלי צדק :

(הערה) **והנה** מן מוצא הדברים תדע ותשכיל אושר תיקון המדינה בהסכמת המטבע ואיכות משפט צדק שבין הנושים והלווים בזמן פיסול המטבע ר"ל איך יפרעו החובו' הנעשי' מקדם אם נפסלו המטבעות . זאת ועוד אחר' לידע ולהודיע המגרעות אשר נתנו בהנהגות קדמוניות נהגו בם הקדמונים או ידומה שנהגו בם ובטלום מפני רעת' ואומר :

מבואר שהאדם הוא בעל צרכים רבים בטבעו . לא ישלמו חייו בנעימי' בלתי אם במלאכו' הרבה . קצתם בדברים הנוגעים אל מזונו כמו חרישה זריעה קצירה דישה טחינה אפיה בישול חטיבת עצים שאיבת מים כרית מלח וזולתם . והדברים הנוגעים אל הכסות שריית פשתן וניפוי' גזיזת צמר וסירוקו . טויה אריגה תפירה ובדברים הנוגעים אל הבית . חרש ברזל לתקן כלי אומנות לחרש עצים . כריתות עצים . ופיתוח אבני' מסרפו' סיד וליבון לבנים חפירת חול וחמר מלאכת הבנין וזולתם מהמלאכות שהאדם צריך אליהם לא יכילם ספר . והנה מקדם קדמתה היה כל איש האדם עושה כל המלאכות לעצמו כפי צרכו . כאמרו ז"ל כמה יגיעות יגע אה"ר עד שאכל לחם . ועפ"כ היו המלאכות בימים ההם גרועות מאד . יען לא למדו הפועלים כשרון המעשה בכל מלאכה לכן לא היו מהירים בה ולא ידעו עשות נכונה . איש ואיש כפי יכלתו פעל מלאכתו . החרש חפר שדהו במרה או בעץ חד זולתה . הקוצר עקר השבלים הלוקט תפר עלים או עור עז ועשהו ללבושו ככתוב

ויתפרו

שלשתם ב׳ אומנים שוים עד שלא יצטרך שוחה כפי ערך מלאכת הבינה אל מלאכת הרצען כן ערך
ובנצחן כי שוים השה כמו ב׳ רופאים שירפאו הכרס וגמולם זה כ.ה . והדומים מודעים הערך .
ואם אלו רעהו כבנין השלי שיתפרסם הוא מרעהו ולפי זה יתכן שתכפל מלאכה אחת שתים שלש פעמים
ואם צריך אל השוה ולומד הדעת אל גמולם להיות מחיר שוה מלאכה אחת זולתה כמו שיוכרם
ואם כי שוים השה מלאכות בכמות ובאיכות . זה הרצען לתת כמה פעמים מנעלים בעד הבית : ואם
לא קם ולא יהיה לצורכם . לא יהיה כן . ואם לא

ד׳ אמנם ראוי לבנאי לתת פעל הרצען ולתת לו מאשר לו ואם בתחלה יהיה שוה כפי הערך . ואחר יהיה שם השבת הגמול · וזהו מה שאמרנו . ואם לא יהיה כן שוה ולא יעש״ד · לא ימנע שיהיה פעל אחד יותר טוב מפעל אחר וזהו ראוי להשוות כראוי · ויהיה זה כן בשאר המלאכות כי ישחיתו אם לא יעשה העושה השיעור והאיכות · כי אמנם לא יעשה החבור מב׳ רופאים כ״א מרופא א׳ ועובד אדמה א׳ ובכלל מתחלפים ובלתי שוים · אבל ראוי להשתוותם (נ״א להשוותם) ע״כ ראוי שיהיו כל הדברים אשר בם החילוף נערכים מצד מה . ולזה יבוא המטבע ויעשה בצד מה אמצעי כי הוא ישער הכל וההעדפה והחסרון · כי בכמות המנעלים ראוי להיות לבית ולמזון · על כן ראוי כי בערך הבנאי אל הרצען יהיה מספר המנעלים אשר יתן בעבור הבית והמזון · ואם לא יהיה כן לא יהיה חילוף ולא חברה · וזה אם לא יהיו בשום צד שוים לא יהיה שיווי · על כן יש לשער כל הדברים בדבר אחד כמו שנאמר בתחלה . וזהו לפי האמת הצורך אשר הוא כולל לכל הדברים המתחלפים · ואם לא יצטרכו לדבר או לדבר כזה לא תהיה שם חברה או לא תהיה זה החלוף · א״כ הצורך ישער כל הדברים · ולכן בעבור הכרח החלוף נעשה המטבע בהסכמה · ולכן נקרא בלשון יון נימוס · כי איננו בטבע כי אם בתשומה ובכוחו לשנותו ולעשותו בלתי מועיל וכשיהיו שוים אז תהיה השבת הגמול · כי כערך עובד האדמה אל הרצען כן ראוי להיות פועל הרצען אל פועל עובד האדמה כמו שהוא בתמונת ההתערכות · כי אכן (נ״א אין) ראוי להביא הפעולות לעשות חלוף בשני ספורים כי אז יהיה לקצה האחד שתי העדפות אבל כשיהיה לכל אחד הראוי לו אז הם שוים

י׳ המלאכות השוות לא עלשם ולא יעיד אותם עליהם כי כל אחד שומד [illegible] . אבל יהיה השיעור [illegible] ולהעריך מב׳ בעלי [illegible] שוות כמו שיחליף [illegible] עם ערם [illegible] על הרצען וכפא כי לא יש לו צריך [illegible] רעהו . ובהיות [illegible] בלתי שוות כאמור [illegible] היה הצורך אל השיווי [illegible] ולומד הדעת [illegible] : ולזה יבוא [illegible] . בעבור צורך [illegible] הערך בין מלאכה למלאכה שיתקן המטבע [illegible] בו ישוערו שיווי כל [illegible] בערך אל אחרת [illegible] או בגרוע . ד״ה [illegible] המנעלים על [illegible] שאמר [illegible] מנעלים שוים והב לאחד [illegible] שוים ב׳ [illegible] . לכן יהיה הערך הבלתי [illegible] . ערך והב על [illegible] הערך [illegible] [illegible] [illegible] . ערך ב׳ [illegible] על [illegible] כערך ב׳ זוג [illegible] אל [illegible] . [illegible] . ולצורך ע״כ [illegible] ב׳ זוג מנעלים [illegible] . ובהיות [illegible] ערך שלם · [illegible] כל [illegible]

ישוער הערך שאמר לא יתכן שיעשו הדברים שליפין זה בעבור זה ולא תבון החברה בין בני אדם בהיותם בלתי נעזרים זה בזה : בשום צד שוים · זה הערך שאמור לא ישוער בין ב׳ מלאכות שונות אם לא יהיה דבר שלישי אמצעי ביניהם שבהיפן יושוו בו · והוא המטבע השוה ומשוה קטן וגדול לפי ערך השתוות לכל אחד מהם כמו שקדם בתשל הערך הבלתי שוה והשוה : כמו שנאמר בתחלה . כאמור בקודם : וזהו לפי האמת הצורך . הצורך וההכרח שכל בן אדם שהוכרח להעזר במלאכת רעהו . לאורם חורש וקוצר ודש וטוחן ולורש ,ושאפר ובונה וכן הלאה . ככתוב אעשה לו עזר כנגדו . וכמ״ד ברוך שברא כל אלה לשמשני · אמר זה הצורך ישי״ב שסברה בין ב״א והחליפין ועשות המטבע שמשפר שוה כל דבר : נימוס . חוק ומשפט בלשון יון . וכינו המטבע בזה השם להיותו כמו חוק חקוק מחקי המלך . ויכולים לפסול המטבע עד שתהיה בלא יועיל ולשנותו בשיווי וצורה כמו שאמר חקי המלך : בתמונת

[illegible] ככתוב ובלם אותו נראהו . יעויין מיוחדכו השתערכות . כמו במפולם אה״ו שאמור : כי אין
[illegible] שוים שלם . ובהיות המטבע מעריך ערך ראוי . לא יתכן לעשות חליפין בב׳ הדברים
החליפין · והשוות בין ב׳ מלאכות בלתי שוות לכן המתחלפים לבד מבלתי היות שם המטבע אמצעי בעיסוי
נקרא בלשון [illegible] דמים מטעם דמיון . כי לא אשר אליו יערכו שוה כל אחד מהמתחלפים כאמור
[illegible] שלא להעדפה והחסרון בערך הבלתי כי אז יהיה לקצה האחד שתי העדפות : ר״ל אם
שוה בין ב׳ המלאכות שנעשים חליפים זה בזו לא יהיה המטבע המשל אל אלכסון אב״גד במשולש
[illegible] שוים הדומים זה לזה : כי בערך הבנאי · אה״ו שאמור אז יהיה לאחד הקווים כמו במשל

הבונה

גדול בין רצוני ובלתי רציני . אבל אמנם בחילופים ימצא זה צדק בחילוף כפי הערך לא כפי השווי . העיר תבנה (נ"א תכנה) ותכונן . בהשבת הגמול והערך . ואם לא יושבי' לא טוב עשו . כי אם לא יושב גמול יראה היות עבדו . כ"א לטוב לא יושב גמול אין נכון . כי בנתינת הגמול תהיה הישוב . ולכן החושבים (נ"א החסודים) ישיבו גמול קל מהרה לאשר טוב עשו . כי כן ראוי לעושה חסד חנם לתת לו שכרו ויחזיר הוא להתחיל ולעשות יותר · יעשה הגמול הערך בהתחברם באלכסון זאת הצורה* כמו שיהיה בנאי א' ורצען ב' והבית ג' ומנעלם ד'

המתחלפים שיהיו שוים זה בעד זה יהיו הבעלים ר"ל הקונה והלוקח אחד אדון ואחד עבד או יהיו שניהם עבדים או אדונים קנה המקח הוא בשניהם כי הכל הולך אחר שיווי המתחלפים לא הבעלים · משא"כ בבלתי רצוניים ר"ל בהיזקות כמו בחבלות הגופים הצדק גם לפי ערך הבעלים כמו שביאר מסכלת הכנס"א · וכן אמרו ז"ל הכל לפי המבייש והמתבייש · ואם לא יהיה כן לא הנקת חיי לכל בריי כי ירהבו הנער בזקן והנקלה בנכבד וישלם לו דמי בשתו הקלוט כאחד הפחותים · זה כ"ל בפי' דברי אריסט"ו · והרמ"ט ביאר ב' פי' זרים מאד כי הא' מה שקרא בלתי רצוניים הטונג · הנה אין זה מענין זה הפי' אבל כבר דבר בו הסכם בג' לב' מזה · גם מה שרצה לחלק בפי' הב' בין גניבת דעת לגניבת ממון · אפס מקום לו בזה ואיננו בנותן טעם לאמור למעלה כמו שיובן מדבריו במה שאמר כי הבדל גדול יש בין רצוני כו' · ומש"כ הוא האמת והנכון : אבל אמנם בחילופים · אולם בדברים המתחלפים ונתנים זה בעד זה כמו במקח וממכר והם הרצוניים האמורים לא יערוך הצדק והשיווי אל הבעלים כלל כ"א בדברים המתחלפים ר"ל שיהי' לב' הדברים המתחלפים זה בעד זה ערך אחד ביוקר או בזול · וז"א כפי הערך · (ואין זה סותר את האמור בראש ה' מזה ז"ל אמנם בחילופים הצדק הוא דבר שוה כו'. אבל לא כפי הערך עכ"ל כי הכוונה שם על שלילת הערך אשר בין הקונים והנקנים הנהוג בצדק המתחלק ואין לו מציאות בצדק המיישר ר"ל המתהפך משא"כ הערך האמור פה הוא שיווי היוקר בין הנקנים לבד כאמור) : לא כפי השיווי לא כפי השיווי בכמות או באיכות שהנאה והצער כמו בבלתי רצ' כי שהצדק בו שהמכה יוכה ומספר המכות שוה באיכות ובמספר אל מה שהכה והכאיב ושהנכבד יתן כופר נפשו לפי כבודו : משא"כ בזה הצדק שהוא נערך לפי היוקר לא לפי הדמיון . כי לא יחליף איש שולחן או סכין ושאר דברים דומה בדומה · כ"א שולחן בעד סכין ושאר דברים הבלתי דומים בחבר כ"א ביוקר : העיר תבנה . תיקון המדינה וישובה הוא תשלום הגמול ר"ל את השכר השוה כפי שעבודת לכל פועל . כ"ש לא ישמרו תשלום הגמול כראוי לכל פועל לא טוב יעשה טוב יעבוד השכיר . כי יהיה כאלו הפועל הוא עבד

למקבל פעולתו בלי תשלום גמול כראוי : החסודים ישיבו גמול . בעלי המדות הטובות יפרעו לכל שכיר ופועל שכר פעולתו תיכף כאשר תשלם הפעולה ככתוב לא תלין פעולת שכיר : כי כן ראוי לעושה חסד חנם . בהיות זה משפט צדק שכל מקבל חסד מרעהו לשלם שכר טוב מאתיו באופן שיחזור מקבל ויקדים את עצמו לעשות חסד יותר גדול עם המתחסד הטוב : יעשה הערך באלכסון .*) לא מצאתי לו. תמונה מרוצה עלי לוח ואין ספק שכוונתו אל הערך ההנדסי שהוא בארבעה מספרים כנזכר בד' מזה המאמר ר"ל כערך ב' אל ד' כן ערך ה' אל י' . אשר כמוהו נאמר כערך הבונה במעלה מלאכתו אל הרצען במעלה מלאכתו · כן ערך הבית אל המנעלי' וזה יצוייר על תמונת משולש שהוא חצי מרובע הנחתך באלכסון כמו משולש אה"ו ור' קוי א ב ג ד המרוחקים זה מזה מרחק שוה ומקבילים זה לזה פארא"לעל בלע"ז · נערכים זה לזה ר"ל ערך קוי א ב זה לזה שוה לערך קוי ג ד ז"לז . ויהיו א ב רומזים אל ערך הפועלים וג ד אל ערך מלאכתם כאמור וכתוב · ויהיה ד ט הנוסף על ח ד הוא השיווי השוה ומשוה קו ח ד עם ז ג וכערך זה הנוסף צריך הרצען להוסיף מנעלים לבונה לתת לו בעד הבית . וכבר אמרנו שאין זה סותר את האמור בה' מזה שאין ערך בצדק המיישר כי הכוונה שאין לפועלים ערך עם מלאכתם כמו בצדק המתחלק אבל מורה העבודה עם הגמול נערכים זה לזה כאמרם ז"ל לפום צערא אגרא : אמנם ראוי לבנאי . ולפי המשל האמור מערכי הצלעות אל אלכסוניהם . יחויב שישווה פעולת כל פועל באומד הדעת טרם ישליפו זה עם זה למען ישמרו שיווי הערך בתשלום גמול ושכר כל פעולי' ויהיה הבנאי הבונה בית לרצען גם באומד הדעת שיווי הבנין בערך אל שיווי המנעלי' שיקח מהרצען בעד בניינו ואחר יקח ממנו מספר מנעלים כאשר שם עליו : לא ימנע שיהיה שפל אחד . לא יתכן מבלי היות שם פעולות מעולות יותר מפעולות זולתן עד שתהיה עבודת פעולה אחת קטנה ד"מ שתים שלש פעמים או יותר הרבה כפי שיווי עבודת פעולה אחרת . ע"כ ראוי לתשוות הפעולות לפי הערך ואומד הדעת כאמור: לא יעשה החבור מב' רופאים · לא יתחברו להחליף פעולותיהם

*) הציור תמצא בסוף החלק ·

סעלתו . אמנם אלה השמות נזק וריוח באו מצד חלף , רצוני כי יקראו מרויח אשר יהיה לו יותר מאשר היה לו ויקראו ניזק אשר יש לו פחות ממה שהי' לו בתחלה כמו במקח וממכר ובאשר (נ"א ובשאר) המלאכות אשר תתן רשות הדת . כי אמנם אם לא יהי' יותר או פחות ממה שהיה לו בתחלה אבל הדברים בעצמם או שוה בשוה כאשר בתחלה . לא תהיה שם ריוח ולא נזק . על כן האמצעי בין הריוח והנזק הוא הצדק. כי כשיהיה בלתי רצוני ישיבהו השופט שוה תחלה וסוף :

פרק ו

יראה לקצת אנשים כי הצדק בהחלט הוא כן כאשר עשה כן יעשה לו כמו שאמרו כת פיתא"גוראש כי ביארו כי הצדק בהחלט הוא אשר יקבל כאשר יעשה אמנם זה לא יכון בצדק החלוקה ולא ביושר . ואם הם רצו לומר כזה גם כת בארא"מאנטוש אמר זה כי כאשר יקבל אשר עשה תהיה הנקמה ישרה . וזה כי במקומות רבים לא יתכן זה . כי אם הנשיא הכה לאדם אחד אין ראוי שיוכה הנשיא אבל אם אחד הכה לנשיא לא יספיק שיוכה לבד אבל שיענש עוד . כי הפרש גדול

:אמר ר' [..]ות בפ"ט · וכמו שביארנו בד"ה כי [..] שהלוקח במתנן : מצד חלף רצוני · ר"ל [..] השמות האלה בבעלים ולאמרו על הניזק או [..] המשנה שהליפי' מקח וממכר · ואח"ז ה שאל [..] ואשר התושב בבלתי רצוני ס : אשר תתן [..] · אשר הדת [..] שהדיני תתן [..] כמה ידיעתו [..] באופן שיוכלו [..] איש מעמלאכתו [..] שנים ולא יהי' [..] וכדין שיעלו [..] בשתות : [..] נמשלה · אם יקבל [..] כשיעור שנתן [..] לא ירדיא ולא [..] : ע"כ האמצעי · [..] האמצעי והצדק במקח [..] שידוע כפי החוק [..] במדינה שהוא [..] לא יוסיף ולא יוכה [..] הקונה · כ"א [..] את הקונה בבלי [..] אוי יליל השופט [..] המשלוח מצד מוכרו [..] שיכריחהו להשיב [..] עד שיהי' קבל [..] לנכוף כמו שהודעה בתחלה :

[..]רק ו יראה לקצת אנשים · אמר שיאמר בקודם משפט הצדק המתחלף שהוא שווי שמות לא ערכי כאשר עשה לרעהו כן יעשה לו טוב או רע · ילא לדון בפרק הזה בדבר שילא חוץ לכלל · ולא ללמד על עצמו ילא כי אם ללמד על צדק המתחלק ג"כ ילא · ואמר כי קצת מניחי הדתות והפילוסופים כמו כת פיטאג"רום וברלאמא"תכמום יחשבו שהצדק שהמניחי' לשלם לאיש כמעשהו ממש שוה במשה ושיכוה לא יוסיף ולא יגרע ולא ישנה · והוא ענין מה שלא יתכן לא בצדק החלוקה ר"ל צדק המחלק המבואר בפ' ד' מזה · ולא בצדק שנייסר ר"ל המתחלף המבואר בפ' הקודם : כי במקומות רבים · בהיות שלפעמים יהי' זה משפט שוקל אם לא יעונה או אם לא יוסיף או יגרע עמל כפי הראוי בכלל · וזה אמנם בצדק המתחלק שאמר מאד איננו צריך לראי' ומופת כי אם איש בר שמחזק ולקח הגזלה והמעשלה מיד המושל והמגדל על העם שלא ברצונם · הנה כאשר יתחזק עליו המושל ויחזור למעשלתו · איננו משפט צדק שיעמוד בנכס שהוא ולקח המעשלה מידו כמו שלקחה

בתחלה מיד המושל הראשון · אבל ראוי שיענש עוד על זדונו ורוע לבנו · וככה בצדק המתחלף בשלק הבלתי רצוני ממנו · אם הכה אחד הצבא את השר והמושל או חרף אותו בדברי בה איננו משפט ישר שיוכה בכמות ההכאה שהכה ויחורף בשיעור ושיכות החירופין שחירף · אבל ראוי שיתייסר בעונש נוסף עליו · כי אם לא נשפוט ככה ירהב הנער בזקן והנקלה יכו את נכבדי ארץ ושפך · זה אם השר והמושל הכה לאחד העם שלא כדת איננו משפט ישר לחלל את כבודו ולהכותו כמו שהכה אבל יושם עליו עונש קל בעיני האיש המתוני כי כבד הוא לאיש שר ונכבד · והוא הדבר שהומת שמעי על קללתו שחירף את דוד · ועם כי בא עליו בעקיפין בעבור השבועה · ובספרו אמר ז"ל שאם עבר הת"ח על דבר שחייבין עליו נדוי אין מנדין אותו אבל ישפטוהו משפט חרפה ובזיון קל ממנו · ולא תחשוב שדברי ארסט"ו בזה שאמ' שהעונש הוא לפי הכבוד · סותר מה שאמר בפ' הקודם שצדק המתחלף אשר בו דבר בזה לא יצדק לפי כבוד האנשים כ"א לפי הנזק במדה שהאדם אודד בה מודדין לו כנכבד כנקלה כמ"שכ ז"ל אין הפרש אם הצדיק יגזול את הרשע או הרשע את הצדיק כו' · כי שם ידבר מדיני ממונות ודברים שאינם נוגעים בגוף השוה ומשוה קטן וגדול כי אין לו דבר עם הכבוד והקלון · אך פה דבר מדבר הצדק אשר בחובות הגוף אשר להם מבוא בכבוד · לכן ישקול העונש עם ערך כבוד איש ואיש · כה הקשה הרש"ס וכה ענהו · ואני כבר מלתי אמורה בפ' הקודם שתנאי הי' דברי ארסט"ו שיכנס השופט בנסיון הבחינה באיזה מקומות ראוי לתת כופר העונש ממון והון המוסר מריוח האדם ר"ל רכושו : כי הפרש גדול בין רצוני ובלתי רצוני · עם היות שמקח וממכר ושאר ענייני מ"ות ההוויים ברצון הבעלים · וענייני ההיזקות ותשלום גמולם השוה שלא ברצון הבעלים · שניהם יחד נכנסים תחת גדר הצדק המייסר והמתחלף כמו שביאר בד' מזה המאמר · מכל מקום אין מהפסד שוה כי ברצוניים אין קפידא כלל על שאנשים כ"א על הדברים

המתחלפים

אמצעי בין היותר והפחות . אשר הם כמו
הריוח והנזק כי זהו יותר וזה אמנם פחות ·
אבל על צד ההפך כי אשר הוא יותר בטוב
ופחות ברע הוא ריוח . וההפך הוא נזק ·
מאלה יהיה אמצעי שוה אשר נאמר כי
הוא צדק . ולכן יהיה הצדק ישר אמצעי
בין הנזק והריוח . ובעבור זה כאשר יהיה
ספק ביניהם ימלטו אל השופט כי אמנם
הוא הולך אל הצדק . כי השופט הוא כמו
צדק חי . ויבקשו שופט אמצעי . ויקראו
לשופטים אמצעיים כי הם משיגים האמצעי
במוצאם צדק · א״כ האמצעי כמו דבר צדיק
כמו שהוא שופט . כי השופט אמנם ישוה.
וזהו כמו חקו הנחלק אל בלתי שיווי . כי
החלק הגדול הוא הנערך אל האמצעי . והוא
יסיר העודף ויוסיפהו על החלק הקטן . כאשר
בקו חמדה יחלק הכל יאמרו כי היה לכל
אחד אשר לו כשיקבל בשוה . כי השוה
השוה הוא האמצעי בין הגדול והקטן לפי
ערך המספרי . די״קא בלשון יון הוא
שיעור . והנה יקראו לצדיק דיק״און ולצדק
דיקוש״טים . כי אמנם בב׳ שווים אשר
בכל אחד מהם ב׳ שיעורים יותר מא׳ ונוסף
על הב׳ . הנה זה יעדיף על הא׳ ב׳ . ואם
האחד המוסיף (נ״א המוסר) לא נוסף על
הא׳ הנה יעדיף א׳ לבד . הנה עם האמצעי
נכיר הנוסף והחסר . ואשר ראוי להחסיר
מהעודף . ואשר נשים על אשר הוא חסר .
ובאמצעי נסיר מהמעדיף המותר . נשים ג׳
קוים ונסיר מא״א א״ח ונוסיפהו על ג״ג והוא
ג״ד. אזי יהיה על ד״ג מוסף (נ״א נוסיף)
על א״ה ג״ד וג״ה . ויוסף על ב״ב ג״ד
לבד אמנם כן יהיה במלאכות האחרות כי
ישחתו אם לא יקבל העושה כשיעור וכאיכו׳
פעולתו

בשם נזק · ויהי׳ א״כ מלת ריוח שם כללי ופרטי ·
כללי לכל הנא׳ ופרטי לפרווח׳ הון כמו שקדם :
אמר הם כמו הריוח · יתרון הטוב נקרא ריוח
ופחיתותו נקרא נזק · והפך זה ברע שפחיתותו
נקרא ריוח ויתרונו נזק יען כי המכוון הוא על
ההנאה והצער פעולה
ההפכים האלה : כאשר
יהיה ספק ביניהם · כאשר
יספקו הבעלים בכמות
ההיזק אז יבואו אל השופט
לשפטו בהכרעה שכלית :
כמו הקו · וכמו הקו
הנחלק לב׳ חלקים בלתי
שוים ונרצה להשוותם אזי
שוכרחים אנחנו להכיר ערך
החלקים אל האמצע ולגרוע
תוספת החלק הגדול על
האמצע ולהוסיפו על הקטן
ואז ישוו · כי לעולם
יהיה זה הערך שמור
במתחלקים על בלתי שיווי ·
ואז שיוסיף האמצעי
על הקטן כפי מה שיוסף
הגדול על האמצע · ד״מ

א ד

ב ג

קו א ב ארכו י״ב אמה
נחלק בנקודת ג׳ על ב׳
חלקים בלתי שוים ויהי׳
אורך א ג ח׳ אמות וג
ב ד׳ אמות והאמצעי
ושוה הוא א ד ארכו
ו׳ אמות ונערכים זה
זה בערך אחד כי קו
ג ב הקטן פחות ממנו ב׳
אמות וקו א ג הגדול
מוסיף עליו ב׳ אמות ·
הנה הערך ראוי לגרוע
מהגדול ולהוסיפו על הקטן
בדלותנו להשוותם · וככה
ראוי שיתנהג כל שופט בצדק המתחלף להשות החלקים
בהכרת הערך אל האמצעי והיא הדבר שכתבנו בד״ה
ש״ם כי אם תהיה המלוקה בממון : כאשר בקו האמה
יחלק · כאלו נחלק בקו האמה לב׳ חלקי׳ שוים :
הכל יאמרו · ואז יאמרו הכל שכל אחד לקח את
שמגיע לחלקו כאשר יקחו בשוה לפי הערך האמור :
לפי ערך המספרי · יקראהו בשם ערך מספרי יען
אין הערך הזה דומה לשאר הערכים שהחלקים
השלימים שערכים זה לזה משא״כ בזה שאין ערוך

לחלקים בבחינת עצמם כ״א בבחינת השיווי ר״ל
שהחלק הנגרע מאחד החלקי׳ ונוסף על האחר מספר
אחד לו לנגרע ולנוסף לפי בחינת השיווי כאמור :
דיקא בל״י · יאמר כי הצדק והצדיק נקראים בשם
שמורה שיעור והוא על שם השואת השיעור המגיע
לכל אים ואים : הנה בב׳
שוים · כניח שהי׳ בזה ב׳
חתיכות בגד משוסף לשני
בני אדם כל חתיכה ב׳
אמות והוא השיווי
והאמצעי׳ ואחר הוסר אמה
אחת מאחד החלקים ונוסף
על הב׳ והי׳ הנוסף בעל
ג׳ אמות והחסר בעל אמה
אחת · הנה בהיות השיווי
ידוע שהוא שנים לכן ראוי
לגרוע חלי המותר מן
הנוסף ולשומו על החסר ·
ואם האמה הנחסרת לא
נוספה על הב׳ והי׳ בח״א
ב׳ אמות ובב׳ א׳ יוקח
ג״כ חלי המותר מן הנוסף
והוא חלי אמה ויושם
על החסר ויהי׳ שוים אחר
שידענו השיווי והאמצעי׳
בין א׳ וב׳ שהוא א׳
ומחצה · וכן לעולם ידיעת
השיווי יודיע הנגרעון
והתוספת מהבלתי שוים
על השוים : נשים ג׳
קוים · עוד יודיע דרכי
השיווי כאשר יהי׳ המתחלי׳
יותר מכל חלקים בתחלה
איך נחלקם לשנים שוים
והוא תמשל משל מג׳ קוים
שוים כמו א א ב ב ג ג

א ה א ׳ב ב ג ה ג ד

ויהי׳ ד ם כל קו מהם
ארכו ד׳ אמות · והוסר
מקו א א חלק ה א שהוא׳ ממנו ונוסף על קו ג ג
והוא חלק ג ד ואחר נרצה לחלק אלה הג׳ קוים
יחד על ב׳ חלקים שוים · הנה נקח קו בב׳ האמצעי
הנערך במספרי שוה לחסר ולנוסף ר״ל כי יתרון
קו בב׳ על א״ה הנשאר מן א א ב׳ אמות כיתרון
כל קו ג ג ד השלישי עם הנוסף על ב ג · שהלם
כמו שהיה · ונוסיף על ב ב האמצעי ערכו המספרי
מקו א ה ג ד והוא חלק ג ד ממנו · ועל א ת
הנשאר מן א א נוסיף ב׳ חלקי ג ה ה ג ויהי׳ אורך

פרק ה אמנם

נשאר ממין אחד אשר יישר ברצוניים .ובלתי רצוניים . זה הצדק הנה לו מין אחר אלה הראשון . כי הצדק אשר בחלוקה הכללית תמיד היא לפי הערך האמור : כי אם תהיה החלוקה בממון תהיה כפי הערך אשר ביניהם הנתון מזה אל זה . ואשר (נ"א בלי) צדק הוא מנגד לזה הצדק והוא בלתי הערך · אמנם בחילופין הצדק הוא דבר שוה . בלא צדק הוא בלתי שוה . אבל לא כפי הערך ההוא כי אם כפי המספר כי אין הפרש אם הצדיק ישלול את הרשע או הרשע את הצדיק ולא אם הנואף הוא צדיק או רשע אבל תביט הדת אל הבדל הנזק לבד (ב"ד) (נ"א כי תדין) כמו בשוים . כ"א זה יעשה עול זה יקבל עול . ואם זה יזיק זה יהיה ניזוק . ע"כ בהיות זה בלי צדק בלתי שוה . ינכה השופט לעשותו שוה כי אם זה מכה וזה מוכה או זה הממית וזה המומת. נבדל הוא הפועל וההפעלות בדברים בלתי שוים אבל ינסה להשוות הנזק מהסירו מדריגות . אכנם זה השם ריוח יאמר על שלוח בדברים כאלה ואם בקצתם לא יהיה זה השם מיוחד . כמו למכה ולמקבל הנזק אבל כשיהיה ההתפעלות משוער יקרא זה נזק . וזה אמנם ריוח . על כן השוה הוא אמצעי

פירוש

פרק ה אמנם כשאמר · אמר שביאר בקודם שהצדק שחלקו לו פי שנים במין צדק המחלק ואין המחלף ר"ל הצדק שנוהג במו"מ ומקח וממכר ומשאם בחליפי דמים באומר · ושם נאמר שהמחלף חלק לב' חלוקות לרצוני ובלתי רצוני והכרחי · וכבר אמר בקודם גדר הצדק המחלק · על כן כאשר אשר נגזר גדרי ישר מיני הצדק שהזכיר : כי הצדק אשר בחלוקי · הצדק המחלק בין כלל האנשים הוא שערך כאמור בקודי' אמנם ע"כ הצדק שמתחלף אין ערוך לו · כי המעריכים יהיו בצדק בשם אם הקונה והמוכר הם שוים והשכיר נרצה או ממון עלין פנות אל מעלת עם ואיש כי הכל שוים נקנה והמוכר ככבד כנקלה שניהם אחד יקנו · על כן אין ערוך בין החלוקים אין הנלקחים כמו המחלק האמור הנחלק אשר שמעלה יעדיף המרבה ויעדיף שמעטים ע"כ בא אמנם ר"ל כערך המחלקים אבל זה כן ערך הנחלקים שוים : כי אם שהיה החלוקה בממון · לו יושם חובה במקום כסף · או שיהיה השואל כפי ערך מעלת שחולקים כאמור :

ואשר בלי צדק · והעול בצדק שמתחלף הוא · אשר אין לו ערך כמו שקדם . מאח"כ בזה שהוא הפכו ממה שהצדק בו הוא בלתי נערך והעול הוא הנערך · וזה שם בשלשה מספרים הפך הערך המתחלק שהוא עם הצדק ובארבעה מספרים · המשל בו ראובן ושמעון היו שותפים במו"מ והרויחו י"ב זהובי' · וזהו השיווי והצדק בו שיקח כ"א ו' זהובי' והוא בלתי נערך · ואשר בלי צדק אם חלקו בעולה ולקח האחד ח' והב' ד' · והוא העול הנערך בערך משולש כי ערך ד' אל ו' (שהוא השיווי) כערך ו' אל ח' · והוא יען שגרעות שנים · ולא ישוב צדק עד יגרע מערך המעדיף ויוסיף על המחסיר · וזה משפט שאר צדק ועול כמתחלף : כי תדין כמו בשוים · כי משפט אחד כאלו היה שוים במעלה מאח"כ בצדק המתחלק שהוא נחלק לפי המעלה כאמור : זה יקבל עול · כל עושה עול יעשה לו עול כאשר עשה אם נתן שהא' ישלם שנים לרעהו · ואם הזיק את רעהו בגופו ועור את עינו ד"מ ישלם עין תחת עין כמו שיבא בפי' שאח"ז ואם הרג יהרג : ינכה · ינכה בבחינה משוערת להשוות הכאת המזיק עם צער הניזק והוא יעשה כשיצער את המזיק כשיעור שהכאת שהיה לו בהזיקו את רעהו בזדונו וה"ע לבנו · ויכאב את הניזק מצד המזיק או ימיתו אותו בנקום נקם כשיעור הצער שהיה לו בהיזקו: נבדל הוא הפועל · הוא כמו כן טעם על האמור שהאומדנא וחכמת משקל ההכאה עם הצער להשוותם מצד שהזיק ולא לענוש בכל מקום כמעשהו' הוא זה ביד השופט · הוא זה בעבור שבקבלת ההיזקות כמו בהכאות אין ההתפעלו' שוה בכל אדם יש אדם שיוכה מאה ולא יחלה ולא ימות לשעה ויש שיוכה אחת ויחלה או ימות וכן במיתות אם המלך המית אחד הפחותי' לא יתכן שיומת המלך שכל העם צריכים אליו · ולכן אם היה השופט דן בכמו אלה הדברי' להשיב לאיש כמעשהו שוה בשוה ממש · ה"י זה משפט מעוקל · על כן שהשופט היושר בזה שישוה השופט וימלא הצער בהכאת ממון כמאמרם ז"ל עין תחת עין · דמי עין ואמרו אומדין במלקות · והתשלומי' הדברים הבלתי שוה לכל נפש מונה ישוה השופט הצער עם ההכאה בכל אכום כערכו לרע וככבד ירבה ולפחות ימעיט · וזה אמרו מהסירו מדריגות · ר"ל שיכיר לענק הניזק בהכאת דמי המזיק אשר הרויח ולא ישלם מגופו שהוא כעין הקרן ולא יכונה בשם ריוח · זה כ"ל נכון בפי' דברי אריסט"ו · והרמב"ם פי' בענין אחר כי פי' ינכה השופט לעשותו שוה · שישוה הצער עם ההכאה כפי מה שהזיק ממנו · ופי' ריוח על ההכאה והיזק על הצער והבלע"ד כתבתי ועוד לאלוה מלין בפי' שאח"ז : יאמר על שלוח · אמת ריוח יאמר בשלוח על כל הדברים שהאדם נהג' מהם כמו שנשבה מהריום שמדרים בממון או נסבה מהנקמו' בהכאו' ונידופי' : ההתפעלות משוער · כאשר ישער השופט כמות ואיכות הצער לתתו גמול שוה נגד כמות ואיכות ההכאה שהשיג בהזיקו לרעהו · אזי יכונה ההכאה בשם ריוח והצער

בשם

לגדלים מחמישי לאוקלידוס . והם כאמר שגדר שבכל ערך נפרד יהיה ערך קיצון הראשון
שערך הוא חיזוי מספרי בין מספרי' שתים שהן עם השני אל השני לבד שזה לערך קיצון
הרביע בנפרד . ושלשה במתדבק . משל הנפרד ערך השני עם השלישי אל השלישי לבד · אשר כפי המשל
קו א' שארכו ב' אמות אל קו ב' שארכו ד' שזה המונח יהיה ערך קיצונקוי א ב יחד אל קו ב'
לערך קו ג' שארכו ג' אמות אל קו ד' שארכו לבד שזה לערך קיצון קוי ג ד יחד אל
שנים . משל המתדבק ערך
קו ה' שארכו ב' אל קו
ו' שארכו ד' שזה לערך
קו' ו' אל ז' שארכו ח' :
שלאמר פעמי' . ר"ל שהוא
לקח ב' פעמי' בערך
כאמרנו כערך ה'
אל ו' כן ערך ו' אל ז' :

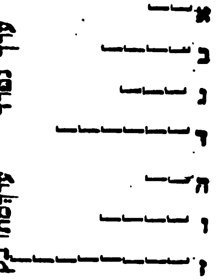

ולכן בשום ב"פ · לכן בכל
ערך שנערך' פעמי' הם לא
פחות מן ד' נערכי' בפנים
המתדב' השני נקח ב' פעמי'
בערך : ויהיה אמנם הצדק
בד' . אך ערך הצדק
המתחלק הוא ערך נפרד
שמורכב מד' נערכים .
המשל בו ראובן הוא בעל
מדות טובות פי שנים
כשמעון . לכן יהיה הצדק
שיקח ראובן חלק בכבוד

מתפרד גלוי הוא כי הוא בד' . ואשר הוא
מתדבק . האחד הוא במקום שני והוא נאמר
פעמים . כמו א' אל ב' . ב' אל ג' . הוא
הב' הנאמר פעמים . ולכן בשום ב' פעמי'
ד' הם הנערכים · ויהיה אמנם הצדק בד'
לכל הפחות . והערך יהיה אחר . והנפרדי'
הם כמו כן אשר להם ואשר הם . ויהיה
אז כמו א' אצל ב' כן ג' אצל ד' . ועל
החילוף אז יהיה א' אל ג' כב' אל ד' . וכן
הכל אל הכל . וזאת החלוקה תחבר
ואם תרכיב כן תחבר ביושר . א"כ א' עם
ב' וג' עם ד' מחובר בחילוק יהי' צדק
והאמצעי . ואשר הוא בלי צדק הוא בלתי
נערך . והנערך הוא אמצעי . אמנם הצדק
הוא נערך . ואמנם בעלי החכמות הלמודיי'
יקראו זאת ההערכה הגדסיית . אמנם בהגדסיי'
יקרא הערך הכל אל הכל כמו החלק אל
דבר אחד . אבל זה הערך אינו מתדבק כי
לא יהיה א' במספר הגבול אשר אליו . ואשר
הוא בצדק (אינו) נערך . אמנם יהי' בבלתי
צדק אשר אינו נערך . אבל זה יהיה יותר
וזה פחות כמו שיקרה בפעולות כי אשר
יפעל בלא צדק יהיה לו יותר ואשר יקבל
עול יהיה לו מן הטוב מעט . אמנם ברע
הוא בהפך כי הרע מעט יחשב טוב נגד
הרע הרב כי הרע המעט יותר נבחר מהגדול
ואשר הוא נבחר הוא טוב ויותר היותר
(נ"א יותר מיותר) גדול . הנה זה מין אחד
מהצדק :

קו ד' לבד · אם כן
א' עם ב' · לכן
אם יהיה בצדק המתחלק
ערך אשר בין חיבור א' עם
ב' הרואה לשני בעלי
המדות · שזה לערך ג' עם
ד' הרואה לכבוד המתחלק
ביניהם כאמור אז יהיה
זה הצדק האמצעים · ואם
לא ישוה הערך אזי אין
אמת ואין צדק · והנערך
הוא אמצעי · ואם היו
יהיה הנערך אמצעי בין
הראשון והאחרון כמו בערך
המתדבק האמור שקו ו'
שאמצעי נערך לקו ה' ולקו
ז' · הנה הוא נערך בצדק
ג"כ · אך אין לו מציאות
בצדק המתחל' כאמר' אחריו:
ואמנם בעלי החכמו' · אך
בעלי המדידה לבד ישתמשו
בערך המתדבק אשר לו
שם בשלשה נערכים :
יקרא הערך הכל ·
הנערכים כלם אחד ·
והמכוון מן הערך לאמת חוק
וקצב ערכי לחלקי כל :
אבל זה הערך המתחלק לא
ימצא במתדבק יען לא יהיה
הסוג המתחלק חלק מספרי
מהמקבלו לכן אין לערך
המדיני מציאות כ"א

פי שנים כשמעון . ויהי' א"כ ערך מדות ראובן בנפרד אשר לו שם במרבעה נערכים כאמרנו ערך
אל מדות שמעון כערך כבוד ראובןאל כבוד שמעון ראובן בסוג מדותיו אל כבודו שזה לערך שמעון
והוא כערך קוי א ב ג ד האמור . אשר להם . בסוג מדותיו אל כבודו : ואשר הוא בצדק · היוצא
פעמי הנערכי' הדי הם ב' חלקי הכבוד הראוים מזה שגדר הצדק בסוג המתחלק שהוא נערך לפי
להם ר"ל להמכובדי' הטובים והם במשל הערך סוג המדות שלכל איש ואיש · והפכו העול אין לו
שנפרד קוי ג ד : ואשר . הם . ר"ל המכובדים שם בערך כי בעל המדות יקבל חלק פחות מרע
עצמם והם קוי א ב אשר כראובן ושמעון יהיו המדות : כמו שיקרה בפעולות · וכבר יקרה מקרה
בערך הנפרד : ועל החילוף . מאומר הוא (בגדר העול שהפועל בלי צדק ישיג יתרון בטוב והפועל
י"ג מחמישי לאוקלידוס) שבכל ערך הנפרד יהיה בצדק יתעול וישיג מעט מהטוב : אמנם ברע :
ערך הראשון לשלישי שזה לערך השני לרביעי · ר"ל אולם ברע יהיה העול בהפך האמור שהפועל בלי
כפי המשל המונח יהיה ערך קו א' אל ג' שזה צדק ישיג רע מעט שהוא הנבחר מהרב כו' · ופועל
לערך קו ב' אל ה' והו' נקרא ערך החילוף צדק ישיג רע רב
והן הכל · גם זה מבואר (עם ב"י"ד מהנגדרי'

אמנם

חברתם הוא ברצון · בלתי רצוניים מהם
נסתרים כמו הגניבה והניאוף ונתינת סם מזיק
והשגת גבול ופתוי העבד והריגה בערמה
ועדות שקר . ומאלה אמנם הם העשוים
בהכרח . כמו ההכאה בשוטים והאסירה
והמות והגזלה ותוצאות דבה, ונשיאת חרפה .
אמנם יען כי העול הוא בלתי שוה והעוול
ג"כ הוא בלתי שוה . גלוי הוא כי יש
אמצעי לעול . וזהו שוה . כי בכל פעל
אשר יהיה בו פחות ויתר יהיה בו שוה .
א"כ אם העול הוא בלתי שוה . הצדק הוא
שוה בבלתי ראיה . ואם אמנם השוה הוא
האמצעי הצדק הוא האמצעי . אמנם יהיה
שוה לכל הפחות בשנים . על כן בהכרח
הצדק והאמצעי יהיה שוה ומצטרף לאחרי' .
ולפי שהוא אמצעי הוא אל אחרים . ואלה
אמנם הם היותר והפחות . ולפי שהוא שוה
שוה הוא אל ב' · והשווי הוא אחד לאשר
יהיי בהם . והדברים אשר הם בהם . כי
הדבר אשר לאלה אשר יהיה בהם הוא אשר
היה להם והדברים האחרים אשר הם בהם ·
ואם לא יהיו לשוים דברים שוים יבואו מזה
המחלוקת והמלחמות . כשינתן לשוי' דברי'
בלתי שוים או לבלתי שוים דברים שוים
ולא יקבלו מתן כראוי . עוד הוא מפורסם
כי זה יהיה כפי הראוי . וזה כי הכל מודי'
כי הצדק בכל אלה התחלקות יאות שיהיה
כפי הראוי . אבל הראוי לא יאמרו שיהיה
אחד . אבל ההמון יאמרו חירות . ואנשי
השם יאמרו העושר . וקצתם היחס . והשרי'
יאמרו המדות . הצדק הוא נערך והנערך
אינו באחרים לבד ביחוד אבל הוא בכל
המספרים · כי ההתערכות הוא השואת
הערך . והוא בד' מספרים . אשר הוא
מתפרד

זו והנעשים כאמור : ומלאכה · והסבלתי לרוצים
הפועלים שכרסים לקבל רעות אם על כל השוכם
אך יעשו פוק ודם · אם פי"ל סמנם וגם בזה
מלאה שמם ועוד יש מי שעושה דין ישר לעצמו
אבל כגמול שמריע לו רם בשול : יען כי הגמול ·
שיש כי לפעולת האדם
עוד שאם והשמכר תגמול
שהם ב' דרכים : בלתי
זה וגם · ר"ל פשוט
עד והאמצעי שהוא השוה ·
והאומר שכל פעולה
יש גם פשוט ויתר יקריב
והוא גם לאמצעי ושוה
זה · לכן בהיות הגמול
הגמול ר"ל עושה פעולה
שני שוים · יקריב א"כ
והוא השוה והאמצעי שהוא
ולכן והמסו ר"ל הצדיק
שהוא באמצעיו ישא ויתן
בשוה שוה בל יונח את
רעהו ולא עצמו לקחת
יתר נמשיך פשוט או יתר
מפי שוין · וישלם שכר
שפעלו לאיש איש כפי
שעשה · ויענוש את עושה
עול כרעתו לא יוסיף ולא
יגרע · הוא צדיק בשיוו
והאמצעי יקיים : אמנם ישי'
שם · יעשר גדר השוה
כאשר · והאומר שלכל
השוה יקרא שמסור' בערך
אל ב' שבלתי משוים
אם השוה והיתר · לכן
יהיה הצדק שהוא האמצעי
והשוה שם מצטרף בערך
אל השוים והיתר : ולפי
שהוא אמצעי · כי אין
א"ע והוא בלי ב' קצות :
ולפי שהוא שוה הוא אל
ב' · והיותו משוה
ישוע בשכרם שיהיו אל
שנים · פי' אל אכום כערכו הפועל כמוהו בשוה ·
ב' אל שכר ובגמול · ר"ל שיקח שכר וגמול פעולתו
שיעור שיקח הפועל השוה לו : והשיווי הוא אחד
הוא בהיות השיווי אחד לפועלים הפועלים בדברים
שוים ר"ל במלאכה אחת . ולדברים אשר בהם
יעשו מלאכתם ר"ל שיעור מלאכה שניהם שוה זה
אם בכמות ואיכות : כי הדבר אשר לאלה . כי
הדבר השווי אשר לאלה ב' הפועלים האמורי' אשר
בו יעשו : הוא אשר יהיה להם . הוא השווי בין

השכר אשר יהיה להם בגמר פעולתם ובין מלאכתם
אשר הם בהם עדיין ר"ל שיהיה שוה שכר שיהיה
כשיעור מלאכת שניהם . או כפי שערך אשר לכמות
ואיכות פעולתם זה אל זה כי לפי רוב העבודה ונותה
ירבה השכר ולפי מיעוטה ימעט השכר : עוד הוא
מפורסם . עוד יש לבאר
השווי שאמור ובערך הממון
לאיש איש הראוי לו לפי
מחשבות השונות בין בני
האדם החושבים שקלת
אנשים ראוי לגדולה וכבוד
יותר מזולתם וכשיקבלו
זה היתרון כראוי ואחרים
המעט כראוי להם זה הוא
ענין השיווי . כי הכל מודי'
שהצדק והשיווי הוא כפי
הראוי לכל אחד לא בשווי
גמור ותמה . אלא שבזה
הראוי לא יסכימו יחד כי
ההמון יחשבו שרבוי הגדול'
והכבוד ראוי להיות לפי
רוב החפשיות אשר לאיש
יתר על רעהו והקצינים
המפורסמים בשם יאמרו
שרבוי הכבוד ראוי לומר
לפי רבוי העושר . ובעלי
היחס יאמרו שר"ל לפי
יחס . והשרים המושלים
ברוחם יאמרו שהוא לפי
רוב המדות המשובחות
אשר באיש יותר על
זולתו . לא ראי זה כראי
זה אלא השוה שביניהם
שאין הצדק המתחלק שוה
כפי הגולגולות כי אם
לפי הערך הראוי : הצדק
היא נערך . א"כ לפי מה
שקדם יהיה הצדק שם
מצטרף ונערך לזולתו (כי
אם יהיה ראובן ד"מ בעל
מדה טובה כפולה כמו
שמעון יקויב שיחלקו לו כבוד ועושר כפול שיעור
הכבוד שיחלקו לשמעון . וזה הערך המצטרף בין
שני אנשי המדות ובין ב' כבודיהם הוא הצדק) :
והנערך אינו באחדים . ענין הערך בלתי נשלם
במספר אחד מהנערכים כ"א בכל המספרים הנערכי'
לזה זה : וזה להיותו ערך ההצטרפות שבין המצטרפי'
כי ההתערכות . ענין פעולת הערך והתייחסות
הוא השואת היחס והערך בין מספרים רבים שוני' :
והוא בד' מספרים . יעוין בששי ושביעי ותשיעי
לגדרים

בכלל . והוא הבלתי שוה החלקי , וזה כי השתנות התורי' או היותר יאמרו בכלל לבד ר"ל על המומר לכל התורה כלה . אך בלתי שוה יאמר בכלל ובפרט ר"ל על המומר לכל התורה או על המומר לדבר אחד הבלתי שוה לקחת מטו"ר כפי הדת : א"כ העול אינו אחד . מהאמור מבואר שיש שם הבדל בין עול לעול ובפרט · גם העול . וגם העול' איננה דבר אחד כמו שהעול המתואר במקרה העולה איננו אחד : ואמנם ג"כ הצדק . וכן הדין בצדק שיש בו כלל ופרט ר"ל המקיים כל הדת או המקיי' חלק מה וזה בהיות הפך העוול והדבר. כודע מהפכו כאמור : וג"כ ר"ל · וזה ג"כ ראוי להבין שיש שם צדק כולל וחלקי כמו העוול והעוול : אבל הצדק המסודר . אולם מהות הצדק ר"ל במה יזכה איש להיות צדיק במעשהו' אין כאן מקומו אבל יעזב לדת . ר"ל בזה יצדק הפועה אם יעשה מעשהו כתורה וכמצוה אשר תצוה הדת אשר לאנשי מדינתו והצדק והעול . יען בם הוא גלוי ומבואר מהות הצדק והעול כפי הנחת הדת בביאור נגלה : להיות לפי כל אחד מהמעלות . כל דת תלוה לאנשי מדינתה שיהיו מתנהגים בכל המעלו' ויסורו מכל רע אשר תלוה ותזהיר : הם עושים לכל המעלה . כל דת ודת תחשוב אללה מעלה טוב ההנהגה אשר ייטיב לכל האנשים בכל לא לעושה לבד : כי כל. להיו' מגמת הדת הנחת לימודים מועילים לכלל בני המדינה לא להעושה לבד : יהיה האחד איש טוב . אולם הלימודים אשר ילמדו את האדם להיו' טוב בפני עצמו לא בדברים הנוגעים בין איש לרעהו או לכלל אנשי המדינה כמו הלימודים אשר ילמדו לאדם דעת לבלתי האמין בדעות כוזבות וכיוצא בם הנוגעים לטובות המתלמד לבד לא לכלל אנשי המדינה האם הוא . אם לימודים כאלה בכלל חכמ' הנהגת המדינה יחשבו או לחכמה אחרת · זה יתבאר עוד : כי איננו . כי באמת יש הבדל בין איש טוב להתרועע עם אנשי המדינה ובין הטוב בפני עצמו : טוב

הכל · כי זה העול הם חלק כל העול · ואמנם ג"כ הצדק חלק כל צדק . וג"כ ראוי לומר מהצדק החלקי . וג"כ מהצדק (נ"א מהצדיק) . אבל הצדק המסודר כפי כל מעלה הנגה ה"א למקום א' וג"כ העול יעזב הדת (נ"א לדת) . והצדק והעול לפי זה הוא גלוי . וזה יתבאר בדברי הדתות אשר יצוו על כל מעלה כי הדת תצוה להיות לפי כל אחד מהמעלות ותזהיר מעשות אחת מהרעות אמנם מהדברים אשר הדתות המושמו' הם עושים כל המעלה . כי כל הדברים המושמי' בדת הם אצל הלימוד המועיל לכלל . אמנם הדברים אשר הם כפי כל אחד מהלמוד אשר בו יהיה האחד איש טוב האם הוא מהנהגה המדינית או מאחרת . יתבאר באחרונה . כי אינו דבר אחד היות איש טוב או מדיני טוב :

פרק ד אמנם הצדק אשר כפי החלק על פיו יהי' צדיק .

יהיה מין אחד אשר בחלוקות מהכבוד והעושר (נ"א והאות:) או מהדברים האחרים המתחלקי' בין אנשי העיר . אשר באלה אמנ' יהיה שוה ובלתי שוה או לאחד . אמנם יש מין אחר מיישר בעניני בני אדם ובו ב' חלקים . כי החילופים מהם רצוניים ומהם בלתי רצוניים . הרצוניים כמו מקח וממכר חליפין ערבות השאלה פקרון שמירי' שכר . יקרא (נ"א ונקראים) רצוניים . יען חברתם

פרק ד אמנם הצדק . אחר שדבר בקודם בצדק ועול הדתי השוה לכל נפש כקטן כגדול חוקה אחת להם לעשות כתורה וכמצוה . בא לבאר בזה הצדק והעול המדיני הבלתי שוה לכל נפש כי אם לאיש חיל ירב חלקו ולבן מבים ימעט חלקו ואמר שזה המין מהצדק והעול יחלק אל חלוקות שתים שהן ארבע . א' הכבוד והעושר המתחלק בין אנשי המדינה לכל איש ואיש לפי רוב כחו וחילו . וזה כי לפי שכבר יכובד איש ולפי זריזותו יעשר [והנכון שהגי' אשר בא"ף פי' שיחלקו לו כבוד ויאשרוהו . וזאת הגי' מוכרחת כי העושר והחון מהמין המתחלק כ"א מהמיישר האמור אח"ז בהיותו נמשך לפי הזריזות בחילופים כאמור. אף כי לפי דעת אנשי השם אשר יזכור אח"ז יהיו' העוש' שנה למתחלק וזה לא יתכן שיהי' העוש' שנה ומשנב כאחד:] ונקרא זה המין בשם צדק מתחלק . יקר מקרהו שווי' החלקיה עם מעלת החלוקה והוא האמצעי והצדק . והפחו' והיתר הוא העול . ב' נקרא צדק מיישר והוא הנוהג בעניני מו"מ שבין איש לרעהו כמו מקח וממכר וחליפין וזולתו . והוא נחלק לשני מינים רצוניי' ובלתי רצוניי' . והבלתי רצוניים הם ב' מינים . בלי דעתוהסכית . והלאחס יקר מקריהם הצדק בהיות ולקיחי' הנעלים הטוב או הרע המגיע להם בשיווי' האמצע והעול בשילקו בפחות ויתר . משל הצדק הרצוני הוא כאשר ימכור איש את ממכרו לרעהו ברצונו כפי שויו במקומו . והעול אם יונו איש רעהו משל בבלי דעת הוא אם ישקר ברעהו ויגנוב דעתו למען תת מקום לשלום כאמרם ז"ל מותר לשקר מפני דרכי שלום . והעול בו כשיגנוב הונו או יעשקהו שם מחליא או ממי' בלי דעתו משל הצדק ההכרחי אם יענוש המעניש את החוטא כשיעור חטאו : והעול בו כשיעניהו בפחות ויתיר : כי החילופים · הדברים הניתנים זה שלף זה ר"ל אם בתורת מקח וממכר או בתורת שכר וגמול מעשה אם טוב ואם רע הם ב' מינים שהם ג' רצוניים ובלי

רעם

חלק מהכל ובלתי צדיק הוא כמו חלק מהכל בלתי צדיק שהוא עוזב תורה. עוד אם אחד ינאף בעבור ריוח ואחר בעבור המדה ויתן מכספו .· זה יראה שהוא נואף לא נבל · והאחר הוא נבל ולא נואף כי גלוי הוא אשר עשה להרויח. עוד אצל כל עול יהיה צירוף אל רעה תמיד . כמו אם זנה אל ניאוף . ואם עזב שר הצבא אל הפחד . ואם הכה אל חימה . ואם אמנם הרויח דבר מן הגזל לא ישוב אל רעה אחרת כ"א אל עול . א"כ הוא גלוי אשר יהיה שם עול חלקי בלתי כולל . ואלו הנאמרים בהסכמה ושם אחד יען כי הגדר הוא בסוג אחד בעצמו כי שניהם נאמרים בצירוף אל אחר ואם האחד בכולל והאחר בפרט · אבל אמנם זהו אצל הכבוד או אצל הממון או הבריאו' או אם ימצא דבר יכלול בשם (נ"א בשם) אחד כל אלה. ובעבור העונג אשר מהריו'. אמנם אלה כלם איך שיהיו כלם הם מעלה' הנה א"כ הם צדיקים רבים . והנה הוא גלוי כי תהיה הצדק החלקי שהוא חלקי המעלה אחת . ואחרת בלתי שומר התורה ובלתי שוה . אמנם הצדיק הוא שומר התורה ושוה . ולפיכך עוזב התורה יהיה העוול האמור . אבל אמנם בלתי שוה ויותר אינ' אחד אבל הוא אחר כמו החלק לכל . (כי אמנם בלתי שוה ועוזב התורה אינם א' אבל דבר אחר כמו החלק לכל) כי עזיבת התורה הוא בלתי שוה ואין כל בלתי שוה הוא עוזב התורה . ע"כ כל אשר הוא יותר הוא בלתי שוה ואין כל בלתי ישוה הוא עוזב התורה . ע"כ כל אשר הוא יותר הוא בלתי שוה ואין כל בלתי שוה הוא יותר · א"ב העול אינו אחר . גם העול אינו דבר אחד להם כי אלה הם כמו חלקים וזה אמנם הוא דבר אחד . אבל הוא דבר אחר כמו הכל

...ים אחד יען לאבן והאומר יקח לאבן שהלוקח ...על בהיותו מונח בלא רע והשומן נקרא מלאף ...שהם גדולים ועכ"ז א"כ הם פרטיים וחלקיים : ...כל · עוד יורים היות שם עול חלקי ופרטי ...שמקיים השגדלים שבכל עושה עול יש לו מקרה ...אחר אחר אליו יתחבר ...עצמו · שהואף אל מקרה ...ף · שגם כן השמחברה ...עמד חולשם · וא"כ ...על שמקיים יורה היות ...אחר חלק עול וישים ...עול כאמר בכלל בכל ...שהעול ותפרט לכל עול ...פרטי וחלקי : כ"א אל ...על · הוא הדבר שלאמרתי ...שעל הלל הכלל אך אין ...על הלל שעול : כי כל ...שהוא עול ואין כל עול ...על · הנה יורה היות ...עול חלקי משפטו : וה"כ ...הוא גלוי · ולפ"ז עוכם ...גם עול כללי הכולל ...שהם כלם שמכונה ...לכל התורה כלה ...על שהם בלי צירוף ...אלמו אליו · ועול ...לא יצוה הדת ...הוא עומד לדבר ...כמו שהוא והפסדן ...חולשם כפי שהוא ...וכוונתו כאמור : ...שיהיו כל ...הפרטיים השונים ...יחד בשם עול ...יען כלם עושים עול ...הסוג הכולל · ...כל אחד בשם ...כפי שהוא ד"מ עול ...עול מפסד וכו' : ...ר"ל הכלל ...כאמרים בצירוף ...עול הוא הסוג והכלל ...על שעתב כל ...ם. ועול המיני והפרטי יאמר על העוזב והעובר ...המיני פרטית מהדת כאמור . והוא כמו ...גלוי שמורכב מסוג והבדל מיני כאמרנו שי ...אחר . שהם שי הוא הסוג והכולל מינים רבים · ...המדבר הוא המין והפרטי לאדם לבד : אבל ... . אשר שהוכיח שיש שם ב' מיני עול כללי ... . ישפיע א"כ בהכרח היות שם ב' מיני צדק

כללי והפרטי כי ידיעת ההפכים אחת כאמור בא' מזה המאמר : זה אצל הכבוד . ר"ל הכל הולך אשר כוונת שמקיים הדת בכלל לתכלית קיום הדת לבד לא לזולתו נקרא צדיק כולל · ושמקיים איזה פרט ממנו לתכלית הרווחת הכבוד או הממון וזולתו נקרא צ"ק פרטי : דבר יכלול בשם אחד . או שיכון להרויח עונג אחר זולת אלה האמורים : איך שיהיו כלם הם מעלה : אף שכוונתו להשיג טוב מחזו' קיום הדת עכ"ז מעלה תחשב לו כאמרם ז"ל האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני ה"ז צדיק גמור : א"כ הם צדיקים רבים · כפי רוב חלקי הצדק : שהוא חלקי המעלה אחת · ר"ל שהוא צדיק במעלה אחת כפי הדת ולא בכל הדת : ואחרת . והפכו הוא העול החלקי הבלתי שוה ומשוה לקחת מהטוב והרע כאשר תגזור הדת אבל יקח בקלת רעות פחו' ובקלי' טובות יותר : אמנם הצדיק הוא שומר התורה . אולם הפכי שני החלקים האמורים הם שני הכוללים האמורים והם הצדיק הכולל השומר כל הדת השוה ומשוה לקחת מטוב ועד רע כפי הדת : והפכו הוא העוול הכולל המומר לכל הדת כלה : אבל אמנם בלתי שוה . עוד ידו כשיה להוכיח שיש שם ב' מיני צדיק ועוול כוללים וחלקיי' כאמור חח בחיי' ערך הבלתי שוה אל עוזב הדת בכלל והיותר (ר"ל שהולך בשרירות לבו להתענג במותרות ואיננו משים לב אל הדת בכלל) כערך החלק אל הכל ר"ל כערך אחד הפסוקים אל כל הכלל המורכב מהפסוקים רבי' שזה החלק בלי ספק עלם אחר זולת הכלל כלו . כן הבלתי שוה איננו אחד עם עוזב הדת בכלל להיותו חלקי : כי עזיבת התורה . להיות שכל עוזב הדת בכלל כולל הבלתי שוה ויתואר בו להיותו חלק ממנו . אך אין כל בלתי שוה הוא עוזב התורה בכלל

שבין האדם לעצמו כמו שימנעו שינה ועלולות כפי הצדק · ב' יתן צדק במדות שבין איש לרעהו כמו שלא ירבה בכעס וימנעו בריב ויקח ויתן בצדק · משא"כ בשאר המעלות כי קצתם אין להם דבר עם איש זולתו כמו מעלת הזריזות והשתנונות בערך אל עצמם לא אל הצדק ופירוש גם שאין להם דבר עם אדם זולת בעל המעלה: כי השולטנות יראה הגבר · מי שהוא שליט באנשים יודע ע"י ממשלתו טובו ורעתו אם ינהיג בצדק עמו ועדתו : לכן כבד עון · בהיות מבשר שהצדק הוא המרגיל את עצמו ואת זולתו בטוב והוא השלים כאמור · לכן יהיה הרע ביותר שהוא הפכו המכונה בשם כבד עון · הוא המרגיל א"ע ואת רעהו לרעה כאמרם ז"ל ירבעם חטא והחטיא את הרבים : אמנם נבחר · היותר טוב במעלת הצדק איננו האיש הנוהג את עצמו לבד בצדק אבל גם האחר עמו · וזה אמנם לא יבין כ"א כפי הדת בכלל אשר אמר כי הוא זה המעולה בכל מעלה וצדק שבין איש לרעהו : זה הפועל · בהיות הצדק כולל כל מצוות הדת אמת מסכה לא נעדרה א"כ הוא קשה על האדם לקיימו עד"הכ כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא : ולכן הצדק · בהיותו כפי הנימוס הכללי כאמור לכן לא יתכן היותו חלקי כי לא יכונו המוסרים בנושא אחד : ולא אשר הוא נגדו · גם הפכו ר"ל העוזב הדת איננו חלק רע ר"ל איננו מומר לד"א : כ"א הרע · ר"ל כ"א כל רע שהוא מומר לכל התורה : ובמה יבדלו · אחר שהצדק הנימוסי הוא כלל כל מדה נכונה ומעלה א"כ במה זה יבדלו המעלה והצדק : זה גלוי · זה יתבאר מאשר כאמר : כי אמנם בעצם · אמת כי בבחינת עצם הצדק הם כלם אחד כי אחסנית כל תכונה ומעלה לפי הדת הוא עצם הצדק כאמור : אבל בהויה · אך בבחינת שיחסם בפעל המה נבדלים וזה כי כל פעל מהפעולו' אשר בהצטרף להזולת כמו גמילו' חסדים ומ"ות ביושר

לבדו לבד . ויש מן המעלות האחרות אשר בדברי עצמם יוכלו להרגל המעלה אבל לא יוכל לעשות בה דבר לאיש אחר. על כן נראה כי טוב אמר ביג"אש . כי השולטנות יראה הגבר כי השר הוא לאחד ולכלל . על כן נראה כי הצדק הוא טוב לעצמו במעלות ולאחרי' כי הוא יעשה הדברים המועילים או לאדון או לכלל . לכן כבד עון הוא אשר לעצמו ולאחר ירגיל לרעה . אמנם נבחר וטוב הוא לו (ג"א לא) אשר המעלה לא לו לבדו כי אם לאחר . זה הפועל אמנם הוא קשה . ולכן הצדק אינו חלק מהמעלה כי אם כל המעלה . ולא אשר הוא נגדו חלק רע . כי אם הרע · ובמה יבדלו המעלה והצדק . זה גלוי מהנאמר · כי אמנם בעצם הם דבר אחד אבל בהויה אינם אחד · אבל בצירוף לאחר יהיה צדק · אמנם כפי אשר הוא קנין לבד הוא מעלה :

פרק ג אמנם נשאל הצדק אשר הוא חלק המעלה כי ימצא חלקי בזה הפרק כמו שנאמר וג"כ מהעול אשר הוא חלקי . והאות כי ימצא עושה רע כפי רעות אחרות הוא עושה עול אבל לא יעשה נבלה . כמו משליך הכובע בעבור פחד . או המקלל בעבור חומה ואשר לא ילוה כספו בעבור ברי נדיבות . ואמנם כשהוא עושה נבלה אינו כפי אחת מאלה ולא כפי כלם . אמנם כפי רעה אחת . כי נחרף כפי העול . א"ב קצת העול הוא כמו חלק

זולתם נקראו צדק · ואשר הוא כפי הקנין שבעצמו לבד ר"ל המדו' שבינו לבין עצמו כמו הזריזות · נקראו' בשם מעלה :

פרק ג אמנם נשאל הצדק · אחר שביאר בקודם מהות הצדק והעול הכוללים בערך אל הדת בכלל ר"ל המקיימו בכלל נקרא צדיק שלם והעוזבו בכלל נקרא עול כולל · רוצה לבאר כי הצדק והעול החלקיים ר"ל המקיים קצת ועוזב קצת קצת : והאות · לבאור שהדבר ניכר מהפכו למו שביאר בא' וזה המאמר לכן בהתבאר שיש שם עול חלקי · יתבאר הפכו ג"כ והוא שיש שם צדק חלקי : כפי רעות אחרות · אם יצטרך לרעות זולתו יפרד מהם עד שיכונה בשם אשר בעבור הבדלו מהם במהות כי שינוי השם יורה על שינוי המהות שאיננו כלול עם כל הכלל ויצא לדון בדבר הפרטי א"כ הוא פרטי וחלקי : לא יעשה נבלה · נבלה הוא שם מיוחד לאחדת ממין בבלתי יושר : משליך הכובע · בימים הקדמוניים שכובע פי' ואות לאיש מלחמה עד"הכ וכובע ישוע' בראשו והשלכי' הכובע הוא סי' לפחד ורכות הלבב והוי' עול בחוק הנימוס שמדינוי כגם מן המערכה : אינו כפי אחת · שהוא נבל רע לא ידמה לאחת מעושי רעות המאוררים ומכ"ם שאיננו כפי כלם יחד · וזה יורה שהוא עול פרטי וחלקי : כי נחרף · גם זה לאות שיש שם עול חלקי בהיות שנחרף בזה וקלון לעושה העול בעולו אשר עשה · לזוכה יאמר זכאי ולגונב גנב · ולא נחרפהו בעוזב הדת בכלל בעבור עשותו עול חלקי : קצת העול · השבדל שבין עושה עול לבלתי צדיק שזכר · הוא שהעול עושה רעה ובבלתי צדיק איננו עושה טוב ואיננו עושה רע עכ"פ כמו המעול עד"הכ סור מרע ועשה טוב · ודע כי עול כולל גם הנבלה אך שנבלה איננה כוללת העול · לכן כל נבל הוא עוול אך אין כל עוול נבל : אם אשר יכלף · עד יוסיף לסתכים שיש שם עול חלקי מצד בחינת

פ

שיעור שכלי ישות לעריסי · והסרסים פי' בלשון אחר : ר"ל המועילים לקנות השם כמו מלות הכהנים
ואמנם העול לא יבחר · אף כי אמרו בגדר העול הנבחרים להקים הדת · או המספרי הספרים והמלכות
הוא לוקח יותר מהראוי לו · או בטוב המדומה איך ינהגו את העם במשפט צדק : או לפי המעלה
אלא ברע המדומה והרעה בהפלג רע לרוב ב"א אם חקים ישרים בשלימות המדות בכלל ובפרטותם
שהוא נפסק זה ויקח פחות מהראוי לו לפי הדת כמו לרחם על עני ואביון ושלא לנקום וכיוצא בה · או

זולתי האומות והמשכלים
והפעולות המסודרות : אבל
עניים ילאה · אך בקלה
ומשה ידעם לקחת קלה ·
והמעשה המסורבות בקל'
את עדותם כמו הב"הת
אלקנטינים למען תוסיף
הם כחם בעניינים ·
והגיעם במועדי' והמנהג
עם במשכלים המוכי'
והחקים המוסכמי' : והכלל
אל המדה טוב · ותהיה
גדר הכלל והכילי שהוא
המועד טוב רע · על כן
ראוי לאמר לזה הענין
הוא נוהג כלל יען יעמוד
לנקם רב טוב יותר מהראוי
לו לפי הדת · כי הוא
זה גדר הכלל : אבל אמנם ·
אך יותר ראוי לאמר
אשר נוהג בלתי שוה יען
זה המאמר כולל שניהם ר"ל
הלוקח בטוב יותר מן הראוי
ומן הרע פחות · והוא
עוזב תורה · ואם הבלתי
שוה הוא אומר לכל עול
עוזב דתו בטוב או ברע :
ובעבור היות · ותהיה
ידיעת ההפכי' אחת כאמור
בקודם · ישוב אמר
שומר התורה הוא הצדיק:
כלו' אמר · כל דברי הדת
על כל עם ועם הם דברים
צודקים מצד הדברים
המביאים אל השלימות
המכוון מן מציאת האדם
ההוא : הם תורניים ·
ר"ל יורו דרך ישרה להשגת
השלימות המדומה בעם
ההוא : וכל אחד · וכל דבר

הדברים אשר יהיו להם טובים . ואמנם העול לא יבחר תמיד יותר כי גם פחות בדברים אשר הם רעים בהחלט . אבל פעמי' יראה כי הדבר' אשר הוא פחות רע יהיה טוב בצד מה . ותגבל הוא חמדת טוב ע"כ יראה כי זה נבל . אבל אמנם נאמר כי הוא בלתי שוה ר"ל הבלתי שוה נאמר על הלוקח מהטוב יותר מן הראוי והרע פחות כי הוא נאמר משניהם . והוא כולל והוא עוזב תורה כי עזיבת התורה ובלתי השווי יאמר מכל עול והוא כולל לכל עול . ובעבור היות עוזב התורה עוול . שומר התור' הוא צדיק . כי הוא גלוי כי כל דברי הדת הם בצד מה דברי' צודקים . והדברי' המבוארי' בדת מסודרת הם תורניים . וכל אחד נאמר שהוא צדיק . אמנם הדתות ידברו בהשגחת' על כל הדברים או המועיל בכלל לכלם או למובחרים מהם או לאדונים או לפי המעלה או לפי ענין אחד מהדומה לזה · לכן לפי ענין אחד נאמר כי דברי' צדיקים העושים או השומרים האושר בפרטיו בשיתוף מדיניי' כי הדת תצוה לעשות מעשה הגבור כמו שלא יעזוב המערכה ולא יברח ולא ישוש כלי המלחמה . ושיהי' שוה כמו שלא ינאף ולא יחטא ולהיות ענו . כמו שלא יכה רעהו ולא יריב עמו . וג"כ כפי מעלות אחרות ורעות . כי אמנם זה תצוה וזה תזהיר כי הדת אשר תסודר על יושר תקרא ישרה . ואם לא תהיה כן היא בלתי תבונה נחקרת . אכן הצדיק הוא מעלה תמימה לא כאשר הזדמן כ"א בהצטרפות לאחר . ועל כן פעמים רבות יראה הצדק היותר בהיר משאר המעלות . על כן יאמרו המושלים כי הכוכב המזהיר והילל בן שחר לא דמה אליו הוא פלא. אמנם בצדק תהי' כל מעלה. והיא מעלה שלימה מאד כי הוא הרגל שלימות כל מעל'. אמנם היא שלימ' כי כאשר תהיה בו יוכל להרגיל עם אחר המעלה הלא לבדו

פעולות ישרות זולת המדות
כמו להלוות בלי רבית
ולהשיב האבידה : לכן לפי
ענין אחד . יען שהדת
תשגיח ללמד להועיל בכלל
ובפרט למונהגים ממנה ·
לכן נאמר בגדר הדברים
הצדיקים · שהם השומרים
האושר והתכלית האנושית
בפרט לכל איש ובכלל לכל
המדינה : ושיהיה שוה ·
שיתנהג במנהג אמצעי
בתשוקותיו : וכ"כ כפי
מעלות · גם תצוה להתנהג
במדות הנפש כפי המעלה
ולסור מהרע : היא בלתי
תבונה · כל דת הבלתי
ישרה בחקותיה · לא
בתבונה חקרה מניחה ·
לכן הצדק . בעבור היות
הצדק יסוד הדת לפעול צדק
בכל מעלה ומדה ומפעל
ר"ע להלחם במדת הגבורה
בצדק · ושיתנהג בתשוקת
המשגל בצדק וכיוצא בו
יתוקק צדק בכל החוקים ·
לכן הי' הצדק מעל' התמימו'
ר"ל מעלת השלימו' של
כל המעלו' המדות והפעולו'
הטובו' : בהצטרפו' ·
תתן צדק בין איש לרעהו
בכל המדו' ובכל המעשי'
שא"ב להתגבר בצדק על
בעל ריבו · ולרחם בצדק
על עניי עם · וכיוצא בו
להצטדק בצדק בהצטרפו'
אל זולתו : ע"כ יאמרו
המושלים · משל הוא בלשון
יון שהצד' מאיר יותר מכוכב
השחר : הרגל שלימו' ·

אשר תצוה עליו הדת כאמר שהוא צודק לפי בחינת הצדק מרגיל כל מעלה זולתה להיות במדת הצדק
המשכלים המכוון מן הדת ההיא : אמנם הדתות · כי שהיא שלימותה · כי האמצעי בכל תכונה נפשית
אמנם כל דת ודת תשגיח לחוקק חקים ישרים אם הוא עצם הצדק והשלימות בה : הלא נבדם לבד ·
בכלל ר"ל המועילים לכל העם · כמו שתצוה בעשיית יתרון שלימו' מעלת הצדק על שאר המעלות הוא
המעקה למנוע ההיזק מכל אנשי העם · ואם בפרט שהצדק פי שנים לו בשימוש א' יתן צדק במדות

שבין

שהוא הפך הבריאות : ומהיותו בטוב ענין . ומידיע' שכל בריא הוא טוב רואי כאמור : וממנו הנה בהכרח נודע מטוב רואי שהוא בריא . כי הקנין נודע מהנושא כאמור : כ"א בטוב נהה . שידיע' שמקרי' הנמשכים לאחד הקניינים תחייב ידיעת המקריים הנמשכים לקנין ההפכי לראשון · כי אם נדע שכל מי שהוא בטוב הבריאות ייטיב פניו ויהיה בשרו קשה למישוש ידים כחוק הבריאים . הנה ממנו נדע כל חולי ירעו פניו וירך בשרו כחוק החולה : כי היותו . יען היותו ברוע החולי לכן ימשכו ממנו מקריו הרעים : אמנם ימשך מזה . והנה היוצא מזה הוא שכל ב' קניינים מתנגדים יתנגדו באיכותן ג"כ עד שאם יתואר ברב תארים יתחייב שיתואר המתנגד ג"כ בתארים רבים ההפכיים לראשונים : כ"א הצדק . כ"א יאמרו צדיק ועוול (שהשם המתוארי' (צדק ועול) על מיני' רבים יחויב שגם הצדק והעול שהם מקריהם הנשואים עליהם) יאמרו ג"כ על מינים רבים כמספר מפקד המתוארים בם : ואינם . עם היות שההבדל בין המשותפים שאלה הוא נסתר ואיננו גלוי בם כמו בשאר שמות המשותפי' המרוחקים בהבדל נגלה עד שיוכר בם השיתוף :

לאשר יתחלפו במין . הדברים הנבדלים הבדל מיני ומשותפים בשם כמו מפתח . בלשון יון השם נבדלים זה מזה הבדל רב וניכר לכל שיתופם . משא"כ המשותפים כמו אלה הנבדלים הבדל אישי הבלתי ניכר לכל ולמען דעת הבדלי הצדק והעול הנודע לפי הבדלי הצדיק והעוול כמו שיבוא בפ' שאח"ז הניח זאת ההנחה :

פרק ב אמנם נתאר עוול · אחר שביאר בקודם שידיעת ההפכים אחת ומידיעת האחד יודע בהכרח האחר · ושי' הצדיק והעוול הפכיים בא לבאר בזה שבהיות העוול ידוע לרבים לכן יחויב שיודע ממנו הצדיק שהוא הפכו : עוזב הדת · מבואר הוא שהצדק והעול יאמר לפי בחינת הדת אשר בעם ועם עד שהצדק בדת עם אחד יתכן היותו עול בדת עם זולתו ע"כ יבחן הצדק והעול לכל איש לפי דתו : מהטוב הרב · המשל בו אם הי' זו דת במדינה שכל איש ישמור החומות ב' לילות בשבוע אשר זהו ענין רע מעט · והי' כנגדו חוק טוב מהנה והוא שכל איש יקח ב' חבלים נחלה בשדה · והנה העוול לוקח בחזקה ג' חבלי' כמו הנבל הלוקח בטוב יותר מהראוי לו · והבלתי שוה הוא אשר לא ישמור החומה רק לילה אחת בשבוע · והנה אמר בלתי שוה כולל הנבל ג"כ כמו שיבוא עוד : על כן הוא גלוי · לכן מבואר נגלה מזה הנגדר הפכו והוא שגדר הצדיק הוא השמור הדת ונקרא שוה ר"ל שהוא מטיב ומריע לעצמו כראוי לפי הדת לא יוסיף ולא יגרע : הצלחה ובלתי הצלחה · הטובות המדומות נחלקים אל ב' מינים א' מדומים בהחלט אין בהם טוב כלל לפי האמת כמו שידמה העיף והצמא מי בדילים שיי"ד ואח"כ בלעז · שהם מים קרים נוזלים וכשישתה אותם יזיקוהו תיכף מדי שתותו אותם · זה נקרא טוב בלתי מצליח · ב' הוא הטוב לשעתו לבד כמתיקת הדבש האמור חזה נקרא טוב מצליח · והניחם יחד נקראים טוב בהחלט ר"ל בבחינת עצמו בלי הצטרפות אל תועלתו באורך הזמן · ומאלה השנים יקח הנבל רב טוב : אמנם הדברים אשר תמיד בהחלט · אולם הטובות המתמידים ר"ל המועילים לזמן ארוך · אין טובם נחשב בעין כל אדם ובכל זמן · ולא אליהם יכסוף הנבל כ"א לטוב המדומה אשר אצל כל אדם בהחלט טוב וערב לשעתו · אך לא תמידי כטוב המועיל האמור : וגם האנשים. יתפללו ע"ז · וכל ב"א יתאוו לזה הטוב המדומה האמור ויתפללו אל ה' שיחוננם בטוב המדומה האמור : כ"א להתפלל · ראוי לכל דורש טוב שיתפלל אל ה' יחוננהו טוב מוחלט ר"ל כל טוב מדומה ואמיתי והם יבחרו בבחירה שכלית בטוב המועיל להם כפי האיש והזמן והמקו' כי גם המדומה כשיקחוהו

רוע פנים הוא גלוי . ומהיותו בטוב ענין ייטיב גהה . וממנו נדע היותו בטוב ענין . כי אם בטוב נהה הוא בהכרח יעשה מקשיו' בשר . רוע פנים רכות הבשר . כי היותו בטוב (נ"א ברע) ענין אמנם ימשך מזה כמו בדברים רבים . כי אם האחד יאמר ברבוי (נ"א גם) הבי' יאמר בריבוי . כי אם הצדיק והעוול ואמר ברבוי גם הצדיק והעוול . אבל בעבור הקירוב והשיתוף הוא נסתר . ואינם כמו השמות אשר הם לדברים רחוקים . כי בם יותר גלוי שיתוף השם . כי הבדל גדול לאשר יתחלפו במין כמו מפתח בלשון יון אשר הוא שם משותף לדבר הוא בצוואר' ב"ח ולדבר בו יסגרו הדלתות :

פרק ב

אמנם נתאר עוול על כמה פנים יאמר . אמנם יראה כי עוזב הדת הוא העוול הנבל אשר יקח מהטוב הרב . והבלתי שוה הוא אשר יקח מהרע מעט . ועל כן הוא גלוי כי הצדיק הוא שומר התורה ושוה א"כ הוא בשמור התורה ובשווי והעוול בעזוב התור' ובבלתי שווי. אמנם יען כי הנבל הוא עוול אצל הטובות לא אצל כל הטובות כ"א אצל הדברים אשר בהם הצלחה ובלתי הצלחה כי לאלה יקרא טובות בהחלט . אמנם הדברים אשר תמיד בהחלט טובים אינם טובים תמיד לכל אחד . וגם האנשים יתפללו על זה וידרשו אותו . אמנם ראוי שלא לדרוש זה כי אם להתפלל בעבור הטובות בהחלט . ושיהיו להם טובות ויבחרו הדברים

כשיעור

...ם ושם שנים כ"א כפי סברת אדם או סאפורקאמו' ...א אך בם סילוק אבל היצר : אמנם רצוי · ...ם רצוי סיבות בשמות יעשר מרע בעבור הבושה ...ה : רצוי לגב לם . אין לעשות ששגושם כאוי ...ם מעלה יען הבושה היא בדברים רצוניי' ר"ל ...ענינים נגוני' שבששני' ...ן לגב על בפירס ...לי והמעלה לא יעשם ...ן לגב כ"א כל שמשבר ...ם עמידם שכלים אמר ... מפני לעשות דבר ... שמקצב בושה : ... המעלה , בעזיבם ...לה ר"ל יתבקלוצי בסים

מעולה יעצור מעלתו יצות מעלתו מפני הבושה . אך זה אינו מודה אים מעולה לאחז במעלה לתכלית דבר אחר כמו שהיתה נגדר אים המעלה : ולא העזות . וכן בזה' שבו הפנים אינו מתביים לעשות דבר מגונה אין הוכשה והם עכ"ש שהמתביים הוא בעל מעלה כי לא כל מי מרע הוא אים מעולה שם לא יעשה טוב : הכוסר . הוא כותן טעם אל האמור שאין הכותם אם ילדו בעל מעלה כ"א העושה טוב כלומר : דבר מעורב כעורב לנ"א ככתוב ספר השי' המערב לנפש :

לרשע אשר יעשה אחד מהמכוערים . אמנ' ראוי להיות כן שאם יעשה אחד מהם יתבייש אבל אין לחשוב בעבור זה כי הבושה ראוי למעלה יען כי הבושה הוא בדברים רצוניים . והמעלה לא יעשה ברצון דברים . אבל אמנם יהיה הבושה מהגנת המעלה כ"א יעשה יתבייש · ואין זה אצל המעלות . ואם אמנם העזות הוא רע שלא יתבייש מעשות דברים מכוערים א"כ הבושה ראוי למעלה : אמנם אינו כן . ואין ג"כ הבושר מעלה כ"א דבר מעורב אמנם נדבר מזה באחרונה .

נשלם המאמר הרביעי .

מאמר חמישי

...ק א ראוי להשכיל . זה הפרק הוא כענין הקדמה ופתיחה לבאים אחריו והנה ...ר ... שאמר יסכיל לדעת ענין הצדק והעול : ...ל אלה . גם לבאר באיזה הפעולות אמר תמצי ...ן הצדק או העול ר"ל שהוא כאמר בדברי' שבין ...ם להפך כמו בסר"ע ...ת והכלה . ואיך יהיה ...ק שאמצעי בהיות שאין ... כ"א קצה אחד והוא ...ל : כפי הדרך ר"ל ...ך הקדמותיו אל הסוכמי' ...שיקמים אך שמפורסמים ... שניאמר (בפי' לפי' ...) : כי זה הקנין . ר"ל שאמר הקני' קנין ...ני כי הכבר שהרגל בנפ' ...ר ולהורד' לצדק או הפכו ר"ל עול : אמר בעבורו . ... שהקנין השוא אמר ... בנפשו בהרגל דבר : ... זה בשכל שאלה · ... שאלים במליאות הפכים ... במליאות הס' ...ם שמתנגד אליו · ... דעת שצדק מעול

ואמר שקניני הנפש בפועל · וידיעתן במחשבה בלתי שוות . והוא כי הקניני' בפועל לא יתחייבו דבר מהפכו כי הבריא בפועל לא יחייב החולי שהוא הפכו . אבל מידיעת הבריאו' יתחייב ידיע' החולי ומידיעת החולי יתחייב ידיעת הבריאות . כי ידיעת ההפכים אחת : כי מהבריאו' לא יצא הפכו . ר"ל הבריאות לא יסבב חולי כ"א הדברים המסכי' אל הבריאות כמו שילך הליכה מסורה כחוק הבריאים וכיוצא בו מסימני הבריאו' פעמים רבות . מסא"כ הידיעו' שידיע' דבר א' יחייב ידיעת הפכו : כי מי שידע טוב הבריאות ועניינו יוכל לגייר טוב החולי ועניינו שהוא הפך קנין הבריאות: הקנין מהנושאים · ופעמים יודעו ג"כ קניני הנפש מהאדם הנושא מאדי קניני הנפש : כ"א טוב גהה . כי אם טוב גרמה הפנים היא גילוי על קנין

פרק א

ראוי להשכיל בצדק ובעול ואצל אלה הפעולו' יהיו' ואיך הצדק הוא אמצעי . (נ"א ואמתי הוא אמצעי) ותהיה כוונתנו בזה כפי הדרך באלה הנאמרים . נראה כי הכל ירצו לומר כי זה הקנין בנפש הוא צדק הוא כן בעבורו הוא עושה צדקות . ואשר בו יעשה צדקות וירצ' צדקות . וכזה הענין בעול . הוא אשר בעבורו עושה עול . ואשר בו ירצה עולה . ובעבור זה נניח זה במשל תחלה . לא תהיה ענין אחד בידיעות ובכחות ובקנינים . כי אמנם הכח והידיעה יראה שהם אחד להפכים . אמנם הקנין אינו אחר להפכים כי מהבריאות לא יצא הפכו כי אם דברים נאותים לבריאות . כי נאמר הליכת בריאו' כשהוא הולך והוא בריא . פעמים רבות יוכר הקנין ההפכי מהפכי ופעמים אמנם הקנין מהנושאים כי אם טוב נהה הוא גלוי . רוע

שהוא הפכו . כי הוא זה היותר מבואר הבריאות יחייב מהידיעה זו ידיעת הפכה והוא מבואר לרבים מהצדק כמו שיבוא בפרקי' שאחריו . שרוע הפנים הוא גילוי על קנין ההפכי ר"ל החולי

המדינית : אמנם ראוי לומר עכ"כ הככן בדברי · גדר ג' מיני שחוק המשמחים שיהיה מכוסה לדבר
השחוק לומר דברי שחוק אשר הם שלא הדברים יביטו . האדם : והם מאמרים ופעולות כפעלים במושבות ב
השומעים להתענג ביותר בכל · מדה עד יתלה חן בעין האחד הוא אצל האמת . הוא המתהלל במקהלות
כל · ויעשה נכבדות ויהיו כדין · ויעשה מעלמו כל באמת כאמור בפ"י : והב' אצל התענוג · הדברים
מלוות דתו · והנה אם על זה הקוטב יסובב השחוק הכאמרים והעשים להתענג בישיבת. מרעים הם פרי
לא יקרא נבר ר"ל בר לבב · פנים · לבעת במ[illegible]

אמנם ראוי לומר בדברי השחוק בהיות בעל חן ונכבד תריב ויעשה מעצמו אשר תצוה הדת ואשר הוא בזה הוא אמצעי ונקרא נבר או משמח לץ הוא למטה ממהתל כי לא יסור מאמר עצמו ומאחרים. לעשות שחוק. אבל יאמר דברים שאין אחד שהוא בעל חן אמרם · ואמנם קצת לא ישמעם. אמנם המדברי לא יועיל במושבות ולא ייטיב כי בכלם יתעצב . ואמנם יראה כי קצת המנוח' והשחוק הם הכרחיים בחיי האדם ג' האמצעי' הנאמרים בחיים . הם המאמרים והפעולות אשר הם בחברה . אבל יש הפרש בינידם . כי האחד הוא אצל האמת והב' אצל התענוג . ואשר הם אצל התענוג הא' הוא בשחוק · והא' הוא בדברים אשר לפי חיים אחרים במושבות :

פרק יב אמנם הבושת אין ראוי לומר כי הוא אחד מהמעלו'.

כי יותר דומה להיפעלות מאשר לקנין כי גדרו הוא יראה מפני הכבוד · אמנם הבושת נשלם ביראה וכן היראה בסכנות . אבל אמנם יתאדמו פני המתביישים ויתכרכמו פני הפוחדים מן המות . נראה כי שניהם מתביישי' גופניים . על כן יראה כי יותר הוא היפעלות מהיות קנין . אמנם זאת ההיפעלות לא ימצא בכל זרעי האדם כי אם לנערים . כי נחשוב כי ראוי להיות אלה . המתביישים יען כי הם חיים לפי ההיפעלות וירבו חטאיהם וימנע מהם בעבור הבושת · ונשבח הנערים ביישני' ואין א' משבח הזקן כי הוא ביישן יען לא נחשוב כי יאות לו לעשות דבר מאשר הם בושת אם הוא בדברים רעים וג"כ אין למעלה מבושת . כי לא יעשה דברים כאלה אבל הם לפי האמת מכוערים . ואלה אמנם כפי הסברא אין בזה הידוק כי אין ראוי לעשות אחד מהם . על כן אין ראוי להתבייש . אבל זה ראוי לרשע

ומשמח · ורומה לשחוק שנקרא קומע"דיא בלעז וכבר אזן וחקר זה החכם ספרים הרבה באיכות זה השחוק · ללמד לבני אדם מדות נכונות ופעולות ישרות בשמחה ושחוק הפך קלת הכומרים אשר למוד ילמדו זה בעלבון ויראת העונש הבדוי : והוא הדבר שעשה המלך החכם שבנה בית השחו'קומע"דיא הוי"ז בלעז בין בתי תפלתם · וכתב על הפתח פה ייטיבו המדות בשחוק : אמנם לץ · יבאר ג' מיני משחקים אשר הבל המה · והם המהתל והלץ והמדברי · המהתל הוא אשר יחזה לו מהתלות בכל מפעל ואמירה אף כי יהיו פעילות נכבדות ומושכלות נשגבות יהתל בם ויעשם משחק לו אך בכבוד עלמו לא יפגע עכ"פ · והלץ הוא שעושה היקשים הלציים בשחוק ובוז ולא יחוש גם לכבוד עלמו אם יוכל לעשות היקש הלצי בשחוק מעלמו ולא ימנע מעשותו · וממין הזה הם קלת דורשי דתים מגלה פנים בתורת ההלכות אשר לא כדת ביאור הכתובים על ארבעת רבעיהם שסימנם פר"דם · והלכה זהוא מגזרת לץ וכן אמר ב"א המרבים בהתלוללות והיקשים ערמומיים ונחשבים חכמים בעיניהם והמה כסילי ב"א ואע"פ שאין ראוי לדבר זכר לדבר לץ בני' כסיל : המדברי · איש יערי ושוכן מדבר ואינו מכיר תועלת התרועעות והתנוחה והשמחה : ואמנם יראה · אך באמת נראה שאפס מקום לדעת המדברי כי האדם בטבעו מוכרח לקלת מנוחה ושחוק ולא לחנם יסד הטבע באדם ליהנות מהם : ג' האמצעיים · עוד ישוב יוסיף ידו לבאר

הקבולים בשחוק כאמור בזה
ב' לדבר בדברי משא ומתן
אשר לפי החיים האטשים
איש כערכו :

פרק יב אמנם הבושת
אשר שכלה
לדבר בטיב המעלות
והמדות הנכונות ראה
לחבר אליהם מדת הבושת
יען הוא משמש שימוש
הולכה והבאה לט ב המעלו'
כי כל מתביים לא במהרה
הוא חוטא : אין ראוי
לומר . לא יחשב עם
המעלות יען כל מעלה הוא
קנין כפשי ר"ל תאר פעולה
אשר פעל ונשה בעל
המעלה בנפשו משא"כ
הבושת שהוא התפעלות
בנפש : כי גדרו . מהות
הבושת הוא יראה שלא
יפסיד הכבוד שכבר עשה
או שעתיד לשיעשות . מפני
עשותו דבר בלתי הגון :
נשלם ביראה . והזות
על שיותה התפעלות
הוא בהיות שבתו שיראה
כאמור . והיראה שבתר
הסכנות : אבל אמנם
יתאדמו : והנה אנחנו
רואים שאיתות הבושת
והיראה שוות לעשות רושם
בגוף באודם וכרכמי .
וזה לאות כי שניהם
התפעלות גופני : ולא
יפעל הבושת בכח הזרוע
כשאר המעלות ע"כ לא
יוכל להימנות בתוכם .
ויעורן מש"כ בחבורנו ספת

אמת בהער'לשורש כלם: כ"א לנערים· הבושת הוא מדה הגונה בנעריסכי על פיהם הם חיים חיי מוסר . כי יצר לב האדסרע בנעוריו לרוב רתיח' דמו ומפני בוש'הבזיון ימנעו מעשו' כל רע אשר ישיאם יצרם הרע לעשות' : לא נחשוב אין הזקן נחשד בעינינו שיעשה טוב או שלא יעש' רע מפני הבושה כ"א יתנהג כראוי מפני שהפכו מנוהג כאמור : כפי הסברא . ואם יהיו הרעות
אינם

בשחוק יראה שהם לצים וכבדים . כי יתאוו תמיד השחוק ויותר ירגילו לעשות שחוק מאמור דברים נעימים ולא יתעצבו מהשחוק אשר בו עוון . אמנם אשר מהם לא יאמרו דבר משמח וינערו באומרים אותו יראו מדבריים וקשים . והמשחקים על השווי יקראו משמחים כי המשנים לטוב כי אלו התנועות הם כפי המדה . כי כמו שהגופי' ישפטו מהתנועות ג"כ המדות . אמנם המרבי' בשחוק ומשחקים רבים במהתלות ויתענגו בם אנשים יותר מן הראוי הם לצים ויקראו משמחי' וישאו מעט . אמנם אמצעות זה הקנין ראוי לאיש נכבד . כי הנכבד יאמר וישמע הדברים הנאותים לאיש ישר ובן חורין . בכל המעלות יש בהם ראוים וכן בשחוק לאמר ולשמוח כי שחוק בן חורין הוא נבדל ממשועבד ובעל מוסר מבלתי בעל מוסר . אמנם יראה זה המביט בהגדות הישנים והחדשים כי לאלה היה השחוק דברי פתיות . ולאלה הוא יותר אשר הנה הם נבדלי' לא מעט בנאות אמנם האם המשחק טוב יזכר באמרו דברים הראוים לנכבד או כאשר לא יעצב השומע . או גם ישמח בדברים . כזה הוא בלתי נכבר כי אמנם דבר אחד הוא שנוא אצל דבר קצת ואצל קצת אהוב . אכן דברים כאלה שהם לו אהובים ישמע השומע ברצון אשר יסבול השומע יראה כי יעשה זה . אמנם המעולה לא יעשה בכל דבר כי השחוק פעמים הוא עלבון לאחד. ומסדרי הדתות יזהירו מאמור דבר עלבון

אמנם

ושמע בלי היזק . או ישחק סרוחה . וכמו כן שחוק השוחקים עם השחוקים מגלים אנו שוחט להזיק בסרעתם ידם להכות מכה ופצע . או יזיק בלשונו . וכן ישמעם בו הכמיג . מלעג יתקן למו . ויסיכמלעג בעיני שהגין . ר"ל שהאלקעהרלה כאלו לא להזיק למען ילכו ויהיו . וכן שמדבר דברי ישקו שיקשו השלגיים לאזן השומע כאלו שגגיים יוליד ידיעות שם שם שאין השלילות . על כן ישחקו שמים : והן אלה דברי גם ב' ענינים א' ומשקבלים על לב שמים והם ראוים לא יעורדו אם השומע אל השכל מבוסה נ' הם שבלתי ראוים כמו עולמי דבה ולה"ל ודברי שחק השדים השלוה . ויש לשומע ומשמיע . איפה הם המעדיפי' בקלה היתרון לאים ודוברי נבלה מקידהם בהתלוללות : ויותר ירגילו שחוק . אוהבים והתהוללות יומר מאד דברים : יראו . יתראו כאלו מדבר אין להם אדם זולתם '. וזהו הקלה הב' בשחוק אשר אינם שוחקים ולא משחקים ואין להם כמה בשמחה : על השווי . הוא האמצעי שאר לא יתמיד בשחוק אבל ישמח לעתות המנוחה ולא מכבל פיו : כי המשנים לטוב . כי אשר ישנו התכונות הנפשיות מרע אל טוב ומיגון לשמחה · הנה זה יורה על תכונת נפשם הטובה : כי אלה התנועות . ר"ל מה שיניעו לב זולתם יורו על טוב מדתם : ישפטו מהתנועות . כמו הגוף ותקפו יודע לפי מעשיו . כי הנפש ר"ל טוב מדותיה יודע מטוב מפעלה : ויקראו משמחים . יקראו ביחוד משחקים כי זו מלאכתם לעת מהתלות למען שמח לבב אנשי החבורה : ויקחו מעט שכר בעמלם : לאיש נכבד . לא כמו המעדיפי' הבזים שזו מלאכתם העומדים לפני זה : הנאותים לאיש ישר . ישמח

בדברים טובים ודברים מגונים המשמחי לב השומעים בלצותם ושוחקי אכן בעלי גדל הלב : יש בהם ראוים . יש דברים ראוים והשוחקים כפי המעלה אשר ככה במדת השחוק : המביט בהגדות . מי שרואה בד"ס הקדמונים הוא זה יראה ההבדל שבין שחוק המשועבדים לשחוק בני חורין : כי לאלה . לאלה המשועבדים ר"ל הכפריים ודומי בעלי מוסר היו להם השחוק דברי פתיות . ולאלה הי' השחוק ע"ל היתרון עד שאין הבדל קטן ומעט בין שחוק לשחוק כ"א הבדל גדול יש ביניהם : האם המשחק טוב . אולם יספק ויאמר במה זה יבחן המשחק הטוב . אם לפי בחינת אמריו אשר יאמר דברים הגונים לנכבד אף כי יתעצבו בם שומעיו . כי אינם נכבדים . או בבחינת השומעים כאשר לא יעציבם או שגם ישמחם : כזה . שחוק כזה אשר יבחן לפי בחינת השומעים זה לא יתכן כי לא יבחן המשחק אם הוא כבר בבחינת שומעיו . בהיות שדבר א' יתכן שיהי' שנוא לקצת ונאהב לקצת עד אשר בחינה מפאת השומעים על דרך אמרם ז"ל ליתא מר מלתא דאגדתא ליתא מר מלתא דשמעתא : אכן דברים כאלה . אכן ברצות המשחק להשמיע דברי שחוק נכבדים האהובים לו לפני שומעים שונים אזי מוכרח המשחק להשמיע דבריו באופן שיקבלו ביאורים שונים יבין כל שומע כאשר עם לבבו : יראה כי יעשה . יראה המשחק לעשות זה למען שמח שונים . על דרך אמרו ז"ל אימא מלתא דשויא לתרוייהו . וכ"כ לאמר ואם אשפשף שבינותיך חוד חידה ומשל משלים וישמע כל איש כאשר נפשו ידמה (אסף ס"א מ"ח) : אמנם המעולה . אך עכ"פ לא יעשה המשחק הטוב והמעולה בשחוק כזה כי לא יצא ידי חובתו עכ"פ כי אם יערב לשנים או לשלשה יתכן שיעציב לאחד . בהיות השחוק עלבון לאחד לפעמי' כמו מי שיעשה שחוק מליצה דרך משל . ויש לאחד ללוז במשפחתו הלא יעצב : ומסדרי הדתות . ואמר שבעלי הדתות הזהירו על העלבון לכן מן הראוי להזהר ממנו בהיותו נגד

המדינים

היה שמח ומשתבח בכזבים . כי אמנם יראה כי הוא יותר רשע . ואם הוא עושה בעבור דבר אחר כמו בעבור הכבוד או בעבור שבח · אינו כ"כ מגונה כמו המתהלל . העושה בעבור כסף או שוה כסף הוא מגונה . לא יהיה המתהלל כפי היכולת כ"א כפי הבחירה כי הקנין אשר בו הוא כן . כי המתהלל הוא כמו הכוזב כי זה ישמח בכזב וזה אמנם יתאוה הכבוד או הריוח . המתהללים בעבור הכבוד יראו דברים אשר בהם תהלה או אושר . ואשר בעבור דבר ממון יראו דברים גדולים קרובים אל הרצון ואם אינם בהם הם נסתרים כמו הרופא שנתרפא והמתנבא כי בעבור זה במרמה יהיו בודים רבים כאלה ויתהללו : והנה מאלה הנאמרים המקטינים עצמם ואומרים פחות מאשר הוא הנה יראו יותר בעלי חן לפי המדות כי לא יאמרו דבר בעבור ממון . אבל הם בורחים מהדע והגאוה · ואמנם אלה יכחשו יותר הדברים הנכבדים כמו שעשה סקר"אט . אמנם אשר הקטנים הגלוים הם מסתירים יקראו פרושי'. ונקל הוא להיות נבזים ולפעמים יהיו מתהללי' כמו הלובשים בלויי הסחבות . כי ההעדפה והחסרון מאד טה הם מתהללים . ואשר יתנהגו בהקטנה על השיווי ואצל הדברים אשר אינם קרובים ונלוים מאד הם מקטיני' עצמם . יראו בעלי חן . יראה כי המתהלל יותר מנגד לאמת כי הוא יותר רע .

פרק יא אחד

אשר תמצא מנוחה בחיי האדם וחברתם בשחוק . יראה אשר יהי' שם ספור נאה ומתקבל . ואשר הוא ראוי לדבר כן וג"כ לשמוע . אמנם יש חילוק באמירות דברים כאלה ובשמיעתם . גלוי הוא כי ימצא בהם העדפה וחסרון ואמצעי . אמנם אשר יעדיפו בשחוק

ולא בעבור סכר מה · הנה הוא כרסע המלומד לכזב : ואם הוא עוסה : ואם הוא מסקר למען הסיג כבוד או סלא יתבזה אין כ"כ רעה : וכן אמרו ז"ל מותר לסקר מפני דרכי סלום : בעבור כסף · המסקר בעבור בלע כסף כסהד לאיס חמס להטות מספט ולהעיד עדות סקר בסכר כסף : לא יהיה המתהלל · לא יתהלל המתהלל באמת כפי כחו ויכלתו לפעול במעלה ואם עדיין לא פעל· כ"א יתהלל כפי מה סבחר לפעול בפועל אסר כן הוא קנין הפעולה בו בפועל מסא"כ הכח סאיננו קנין ותאר בנפסו יעוין מס"כ (בסיסי לראסון מזה) והרס"ע ביאורו בדוחק באופן אחר : כי המתהלל· כי כל מתהלל אם באמת ואם בסקר · מגמתו למלוי תאות נפסו בתהלתו אם בכבוד ואם בהון|והוא דומה למכזב אסר על תאות נפסו יכזב למען סמח לבו בטובו : המתהללים בעבור הכבוד · יבאר תכליות טובות להתפארות ולתהלה אמיתית או כוזבת · והנה סמתהללים לתכלי' הכבוד ומאוסר יראו להתהלל בפעולות נכבדות ומאוסרים כמו במדות טובות ובהסכלת ידיעות נסגבות : ואסר בעבור · והמתהללים לתכלית קנין ההון יתהללו בפעולות נפלאות המקרבים רצון בני האדם לכסוף לכמו אלה הפעולות ברכון המסולח אך לא בבחירה סכלית אסר תכזב כמו אלה הפליאות אסר אין להם יסות במליאות · דיעוין בה' לסליסי מזה סהבדל סבין רלון ובחירה : כמי הרופא · רופאי אליל ובניאי הסקר מגמתם לעסות מקנה וקנין רכוס על כן יתהללו בפעולות נפלאות זרים בטבע יולאים חוץ להיקס הסכלי יעירו ויעוררו רלון סכלי בני אדם להתחבר עמהם ברלי כסף ולהתעלם עמהם בלאהבים למראה עיניהם פליאות נוראות : והנה מאלה · ומאלה סמתהללי' לתכלית הכבוד או ההון האמורי' יס אוחזי' בקלה המחסרון ומתהללי' בפחות מהמעלות סיס בם · ואלה יסאו חן בעיני בני אדם

בהיות סלא יתהללו בעבור הממון המבזה את הדורס אותו מב"א כאמרם ז"ל בתחלה דומה לפני ע"ה לקיתון סל זהב · אבל עמו דומה ל סל חרס וכו' · בורחים מהרע · מגמת ה לאחוז בטוב המדות לקיים עסה דהסלמה ה יכחסו יותר · מ יותר המעלות ה אסר בם · כי לבד יעירו ויעוררו; עד סמחפון ·ל מעלותיהם הנכבדו על כן יעמדו כ הקטנים הגלוים · אותם אסר בהתהל יסתירו המעלות ה הנגלות הנקראים פי אלה נבזי' בעיני ה יען יראו לכל כ המתגאים במדת למראית עין ופעמי' יית ולעיני קלת' ילדקו ויה וכמוה' לובסי הקרעים יראו כענוים · גם יבזו כעיני ויהללו קלת : כי ההעדפה אלה המתהללים הא יתהללו על ב' פני בעודף גדול או בח גדול : ואסר יתנ אולם המטעים בה יפרסמו הקטנות ה ויעלימו הגדולים גלויות ובזה ימלאו חן בעיני אדם: כי המה המתהלל ביתרון ממה בו הוא מתנגד לאמצעי מהמקטין בהיותו רע בטבעו אחר סרידות הרע :

פרק יא אחד אסר מנוח אחר אסר ביאר סקודס עונג ההתפ לבאר בזה עונג הסחוק ה במברת מרעים בא ג"כ במברת מרעים . ויאמר בהיות סהעמלי' מנוחה העמלים בטעמם דברי סחוק בתוך קהל לכן יראה סגם הוא ר"ל הסחיק בעל סלם אחד המדבר ואחד המטעים והנחם כאחד לא והסליסי הוא האמלע והוא הנבחר : ספור כא כבר ביארנו בגדר הסחוק סהוא סגולה ל בהתגיסר דבר סאינו־כאלו יסנו . כפי ס בסבירו סהוא נופל ומהראה כאלו כוונתו ל לעלמו

שגיעים עם בני שסבורים אף כי יטו לאמת ומות . ב' קנה היתרון המשכילים לעולם אף בשקר ורע . שם שמגדים זה לזה אך לא אל האמצע כמשפט אשר המדות בהיותו בעל בלי שם :
פרק י אמנם אצל ד"ז . אחר שביאר בקודם מדת ההתרוממות ענוה בהסכמה או קצים דברי אנשי שגות . בא לבאר בזה אנשי שסבורים עלמה מתוריהם אשר יספרו על עצמם ניסיות מרעים . יתנגם ב' קצות מתנגדות לאמצעי בעל בלי שם. א' קנה המתרון והוא הבלתי שהלל בגוס מעלה אף כי אשר ימה בו יכחש גם · ב' קנה היתרון והוא המתפאר ומתהלל במה שאין בו . והאמצעי הוא המתהלל במה שיש בו : אין דבר רע . כי זה העובר בענין בשיכתו נבמון אין ערך פרטי ההתפארות. אינו עושה רע . כי הן זה דרך הנסיכה בכל המדות נוכם מפרסיהם אל לאמצעיהם ולראות שהם שהם המעלות : כבר אמרו . בפרק הקודם : אך בזה כדבר מדוברי אמת בפעולותיהם והמתפארים בשקר ובמרמה : שמתהלל יותר . יבאר ב' הקצות והאמצעי ויאמר א' הוא קנה היתרון המתהלל במה שאין בו או ביותר גדולים ממה שיש בו בהיותו חושב ומדמה בלבו להשיג כבוד משומעיו . ב' המקטין את עצמו לכחש המעלות אשר בו או להקטינם . ובעלי ב' אלה הקצות הם נמנים . והאמצעי הוא המפרסם מעלותיו באמת כפי מה שיש בו : הוא מהלל . איננו מעלים בעבור שאינו · מגדתו ר"ל לא יתפאר במה שאין בו ולא יכחד מה שיש בו : בעבור דבר אחר . אף כי יתכן שהמתפארים הפרטיים המפורסמים שבעל האמצעי אלא עושה איננו עושה לשם . ומהם שהוא עושה

לשמם . אין חילוק בזה כי אין המכוון בזו המדה בענין המעשים והתכליות כי אם בבחינת הדיבור וההתפארות בשקר : וכי יתנהג . אשר כן יתנהג להיות דובר אמת בעשותו מעשיו שלא לשמן או לשמן : הכזב . יבאר הקצות בהיות שניהם בכזב שהוא ענין רע . ובהיות האמצעי הפכן ר"ל אמת לכן הוא משובח : יותר המתהלל . יותר יגונה המרבה בהתפארות מהמקטין אך כי שניהם כוזבים כי הוא מתנגד יותר לאמצעי מהמקטין בהיות שטבע האדם נוטה לזאת הקצה ויען מ"כ בשניהם לשני מזה : נדבר עתה משניהם . כדבר מגדרי שני הקצות והתחלפו אנשים' ופרס כדבר מהם כדבר מהאמצעי האמיתי שהוא א' ואין שני לו : מהמעלה האחרת · אין דבורנו בזה מאותו משפט אמת ואינו עושה עולה . כי זה הוא ממעלת הצדק והיושר . אבל דבורנו בזה ממעלת האמת הבלתי נגדר בצדק ויושר כ"א בדובר אמת מה מנהגו ומעשהו : אשר ככה לו בקנין . יאמר אמת בדבר כזה בעבור שהאמת הוא קנין מדתו ואין מטבעו לשקר : כי זהו שוה . המתנהג בו הולך בדרך שוה ר"ל בדרך מהאמצעים : אינו מעלה . לא ירויח אם יכחש ולא יפסיד אם יגיד אמת : עושה רושם . יותר ישמור פיו מדבר שקר שעושה רושם כמו שיזהר מהעיד עדות שקר או לענות שקר בידיעות ומושכלות נשגבות : לגור . לפחד מהשקר : ואם יטה · ואם בעלי האמצעי נוטה מן האמת אל קצה החסרון ומקטין מעלתו הוא יותר ישר : בעבור ההעדפות הכבידות · בעבור שהוא נוטה ושר מקלה הטבעי הפוסק לנטות אחר הכבוד : ואשר יאמר גדולות · יבאר קנה היתרון ויאמר שהמתהלל במעלות גדולות יותר ממה שיש בו · ולא

לזה בעבור שאין לאמצעי שם לכן אין מנגדים לאמצעי :

פרק י

אמנם אצל דבר זה בעצמ' יהיה אמצעי מתנגד למשתבח כי גם הוא בלי שם . אמנם אין דבר (נ"ס רע) לעבור על אלה . כי יותר נדע ראמת בדברים אשר במרות כשנעבור על כל הפרט' ונאמין כי דאמצעים הם המעלו' בכלם . כמ' שנראה בהבי׳טנו אליהם . הנה בחברה אשר יתחברו לעשות הנאה או העצב כבר נאמרו : אמנם מהאמתיים והכחבי' נאמר כפי המאמרים והפעולות והמדמות נ־אה באמת . המתהלל ידמה היותו כבוד מאד בדברים אשר אינם בו או יות־ גדולי' מאשר בו . אמנם המקטין הוא בהפך כי יכחש אשר בו ויעשה מעשיו קטנים מאשר הם . אמנם האמצעי יקרא מפורסם כי הוא אמיתי במנהגו ובכבודו . הוא מראה הדברי' אשר בו לא יותר גדולים ולא יותר קטנים , אמנם יהי' מאלה הפרטי' אשר הוא עושה בעבור דבר אחר . ואשר אינו עושה בעבור דבר אחר · אמנם ידבר כל דבר כאשר הוא מדבר ויפעל . וכן יתנהג אם לא יעשה בעבור ד"א . הכזב בעצמו הוא רע מאד ראוי להתרחק ממנו . האמת טוב הוא ומשובח · לכן האמתי הוא אמצעי והוא מהולל . הכוזבים שניהם מגונים אמנם יותר המתהלל . הנה נדבר עתה משניהם ראשונה מהאמיתי אומר אמת בהשפטו כדבר המשפט או בעול . כי זה מהמעלה האחרת אבל בדברים אשר אין בהם דבר מזה . אשר יעשה בדבורו ובמנהגו יאמר אמת בעבור אשר ככה לו בקנין . יראה באמת כי זהו שוה כי הוא אוהב האמת . ויאמר אמת בדברים אשר אינו מעלה ומוריד . ויותר בדברים אשר הוא עושה רושם יען כי יחשוב השקר דבר מגונה ובעבור זה ראוי לגור ממנו . וכאשר הוא כן הוא מהולל · ואם יטה מהאמת הוא מקטין כי זה נראה יותר נכון בעבור ההעדפות הכבדות . ואשר יאמר גדולות יותר מאשר הם ולא בעבור דבר אחר הוא דומה לרשע . כי לולי זה לא היה

הפעולה הטובה מהם ויגנה הרעה יסכים עם האמת' ויחלוק על השקר. כי המתנהג בקצה היתרון נקר' חונף מחליף ב"א לרע ככתוב תוכחת תייסר עיקש ותנופה חלף ישר. (אסף ח"א כ"ז) והמתנהג בקצה החסרון נקרא איש ר"ב ואיש מדון לא יערב לחבורה שבתו. וקימתי תתן נעימות להם. ושם נאמר חברת ריעים תתן נועם ופרודה שממון. פה חנף יתן חלף ואיש מדון קלון (אסף חלק שני) יבזה ויחלוק. יבזה ויחלוק על הראוי לבזותו ולחלוק עליו: לא נמצא שם. אין לאמצעי זה שם בלשון יון ובלשון מקרא איש רעים להתרועע: והוא דומה. מדת החברה טוב למדת האהבה (כמבואר בס' לח' מזה): כי אשר הוא. כי האמצעי בחברה הוא כמו שכללה לומר (בספר התשיעי מזה) במדת האהבה שהרצון הטוב לחברים היא התחלת האהבה והיא עצם האמצעי במד' החבר' וההתרועעו': נבדל מאהבה. בעל מדת החברה נבדל ממדת האהב' עכ"פ להיותו בלתי עושה מעשהו זה מסבת הפעלו' האהבה: ואין לו בהכרח לאהב. ואיננו מוכרח להיות אוהב לחבריו: כי לא יקבל. כי לא יקיים דברי החברים מאהבה ולא יחלוק עליהם משנאה כי אם מסבת התנהגו כראוי לאיש ריעים עם מיודעיו ובלתי מיודעיו בשוה: כי לא יאות. כי השמחה והעצבון המושגי' לכל אוהב מאהביו כמבואר (בד' לס' מזה) איננו טוב עכ"פ בין המורגלים ובלתי מורגלים יחד משא"כ במדת החברה שאין בה הבדל בין המורגלי' לבלתי מורגלים כאמור בכלל שהאמצעי הוא אשר יתנהג כראוי עם כל חברה מורגל או בלתי מורגל: לדבר בדבר טוב. יתחבר עם ריעי' למען ספר דברים טובים להשמעות אזנים או עמדיסלגוף ונפש אשר בזה ישמח לב הריעים: יתן יראה בענין הבחינה כי הוא זה ראוי וכשר

הנזכרים הם מגונים כי האמצעי הוא משובח. והוא אשר יקבל כראוי כאשר יאות וכאשר ראוי' יבזה ויחלוק כראוי. לא נמצא שם זה והוא דומה מאד לאהבה. כי אשר הוא כפי הקנין האמצעי הוא כמי שנרצה לומר באוהב אמצעי מתחיל באהבה. אמנם הוא נבדל באהבה (נ"א מאהבה) כי זה לא יתפעל ואין לו בהכרח לאהב לאשר להם יתחבר כי לא יקבל באהבתו ובשנאתו כל הדברים כראוי · אבל הוא כן כי הוא שיה לזרים ולאשר יכיר וכן יעשה למורגלים ולבלתי מורגלים. אבל עם כלם יתנהג כראוי. כי לא יאות לשמח ולהעציב בשוה למורגלים ולזרים. כבר נאמר בכלל אשר יתנהג הכל כראוי: אמני' יתחבר לדבר בדבר טוב או מועיל לא להעציב אלא לשמח כי יראה כי הוא דבר הראוי אצל ההנאות והעצבים העשוים במושבות. ומאלה אמנם כל דבר אשר הוא בלתי טוב או מזיק יבזה לעשות הגאה ויבחר להעציב ואם אמנב לעושה השחוק יגיע גנות גדול או נזק. אמנם במחלוקת עליו יגיע מעט עצב. לא יקבל זה. אבל יבזהו. אמנם בדברים שונים ידבר עם אלה אשר הם במעלה ועם שאר כל אדם וגם אצל אשר הם נכרים מעט או הרבה. וכן ג"כ כפי שאר ההבדלים. כי כל אחד יתן הראוי לו. הנה הוא כפי עצמו ירצה לשמח אמנם כשהוא אומר להעצי' יביט אל העתידו'. ואם הם גדולות ואל דבר טוב ומועיל. אמנם לבעבור ההנאה אשר תהיה בסוף יותר יעציב מעט. האמצעי הוא בזה אבל לא נמצא לו שם. אשר הוא שמח בכל דרכו והוא מכוין לשמח לא בעבור דבר אחר. הוא ערב. אמנם העושה לתועלת יגיע לו בממון או בדבר שבממון · הוא שפתי חלקות. אמנם אשר יעציב לכל דבר נאמר שהוא עקש ואיש מדון. הקצוות יראה שהם מתנגדים מזה לזה

לעשות בטיבת הריעים ר"ל לשמח לבבם בשמחי' אמיתית: ומאליה אמנם · ואף גם זאת יעשה ברצותו שהריעים ישמחו לדבר בלתי טוב או מזיק מהמזיקים. לא ישבח מעשיהם לעיניהם אף כי יראה ישמחו בשבחו. אבל יגנה אף כי יעצבו בגנותו: ואם אמנם אם יסובב מה שחוק גנות עצום או היזק רב למשחק אם יניחהו לעשותו. אך אם נחלוק עליו ובמניעתו ממעשותו יגיע למשחק מעט עצב' אזי עלינו לחלוק עליו כי טוב למשחק לסבול מעט עצב מסבול אח"ז גנות או היזק רב ומאילא נשמע הפכו שאם המחלוקת תסבב עצב יותר מהגנות או ההיזק שיגיע מהשחוק אזי לא יחלוק ולא יבזה: בדברים שונים ידבר. ישנה דעתו בדברים שונים כפי מה שידברו בם הריעי'. עם בעלי המעלה והכבוד ידבר בסדר המעלות והכבוד האמיתי. ועם ההדיוטו' ידבר דברי הדיוטות: כי כ"א · כי לכל חבורה ולכל איש יתן אומר הראוי לו כפי ענינו: ירצה לשמח. כוונתו לשמח ריעיו. אך אם לפעמים יעציבם בדבריו בהיותו בלתי מסכים לדעתם הוא בעבור ראותו הנולד שהדבר אשר ירצו יזיקם בסוף: ואם הם גדולות. אף כי בהיות הם גדולות ומועילות לשעתם אלא שההנאה אשר תגיע בסוף מהפכם תועיל יותר: יעציב מעט · לא יבחר להעציב מעט בסתירת דבריהם למען ימצאו תועלת יותר: האמצעי' האמצעי בחברה מרעים הוא כזה שאיש האמור במנהגו אך הוא בעל בלי שם בלשון יוני: שמח בכל דרכו. כל מה שיגיעהו מהשי"ת. מקבל בשמחה ע"ד אמרם ז"ל כשם שמברכין על הטובה כך מברכי' על הרעה: הוא ערב. שאיננו משמח חביריו בעבור איזה דבר אשר הערב ר"ל חביב לו: הוא שפתי חלקות. ודומה למחליקים אשר בבתי משתאות ומסובות יתנו להם מתנות בשכרם: הקצות. א' קצה השמחות והם הבלתי מסכימים

כפי אשר הם מראים (ג"א מיראים) אותו מהרה ואחר כך ינוחו . אמנם בהעדפה הם אשר בתכלית של כעס חדים . כועסים מכל דבר ולכל אדם ויקראו מרים כי בקושי יוסר מהם וכועסים זמן רב יתמידו חמתם . המנוחה תהיה כאשר ישלימו גמול כי בעשותם שפטי' תנוח חמתם ואז יתהפך עצבם לשמח' ואם לא יעשו כן יכבד עליהם יען אין סבת כעסם גלויה ואין אחד ירצה והם צריכים לשכך חמתם זמן . ולאלה הם מצרים לנפשם ומה מאד לאוהבים . נקרא קשים לכועסי' כאשר איננו ראוי ויותר מהראוי וזמן רב לא ישנו אם לא ירעו ויכשילו . העדפה היא מנגדת לענוה יען אשר תעשה יותר כי האדם יותר נוטה להנקם ולהרע והם קשים ורעים להשלי' כאשר אמרנו בתחלה והוא מפורסם . אינ' נקל לבאר איך ולמה ובמי וכמה זמן ראוי לכעום . ועד מתי הוא עושה על יושר או חוטא . כי הוציא (ג"א היוצא) מעט מהשווי ביתר ובפחות לא יגונה . כי פעמים נשבח המחסרים ונקראים ענוים . גם נקרא הכועסי' גבורים כי הם מוכנים לשררה . אבל אינו נקל לבאר כמה ואיך יצא ויהיה מגונה כי המשפט הוא בפרטים ובחוש . אבל אמנם אשר הוא גלוי כי הקנין האמצעי משובח עד אשר על פיו יקצוף לאשר ראוי וכאשר ראוי והכל באלה . אמנם היתרון והחסרון הם מגונים . ואשר היא מעט הוא נקל לסבול וכאשר הוא יתר מאד הוא רע מאד . גלוי הוא כי ראוי להדבק אל הקנין האמצעי . כבר אמרנו הדברים אשר הם אצל קנין הכעס :

פרק ט

אמנם בחברת בני אדם ובישיבתם ובדבריהם ובשיתופם · מהם נוחים לכל ומשבחים כל הדברים בחדוה ולא יסכו (ג"א יכזבו) בדבר. אבל מגמתם להתחבר לכל לבלתי עצבם . המנגדים לאלה הם חולקים בכל הדברים ומעצבים לא יפנו בכל אלה . נקראים עקשי' ובעלי ריב . גלוי הוא כי אלה הקנינים הנזכרים

יגלו אותו . מגלים כעסם בספרם החמה הכעסה הכנה למחשבה . כי למושלים יתגברו על המעשי' להם : כפי אשר הם מיראים אותו · מפחידים את עקלקלותם . במדת הכעס והגבורה : בפרטי' ובמום . בעל ריבם לאמר כזה וכזה תעשה לך : ומתכונתי' שכח הכעס וגבולו ר"ל שעורו הוא כפי פרטי הדברי' באם תנחומים של הבל עד ינוח קצתם וכ"כ בפי' במכות ואיכות ולפי הזמן משתנה לאיש איש מבני אסף (ק"ב ז"ל) בשפתיו יפרע' פרעות מתלונן וכוס' אדם לכן א"א לבאר לפורסם כי אין הם כללים

חמם ישלם נקם : אמנם בהעדפה . עוד מין ב' נקרא היתרון הם חזקי הכעס עושי רמיה כמו חרב חדה : כועסים . נוחים לכעוס מכל דבר גדול כקטן . ויקראו מרים . נקראים מרי נפש : וכועסים זמן רב . אינם נוחים לרצות : ואם לא יעשו כ' . ואם לא יתנקמו יגבר כעסם בהיות שלא שפכו לשום אדם סבת כעסם בעבור ידע לרצות ולפייס אותם : מצירים לנפשם . מכאיבים לנפשם ולנפש אוהביהם הרואים צרת נפשם כי הכעס הוא חלי נפשי מנפש עד בשר יכלה : נקרא קשים . עד מין ג' נקרא היתרון הנקראים קשי הכעס. והם שכועסים על הדבר הבלתי ראוי ויותר מהראוי ובכל עת יחשבו הרע ולהנקם ולא ינוחו עד יתנקמו : העדפה היא מנגדת לענוה . כבר ביאר בז' לב' מזה שהקצה אשר הוא רב המרחק מהאמצעי הוא מתנגד יותר . וראוי להטות הפעולה אל הקצה שהטבע בלתי נוטה אליה . והנה בהיות טבע האדם נוטה להעדפת הכעס . והענוה והבלתי מרגיש דומי' קצת לכן הם מתנגדים להעדפה : והם קשים · המעדיפים בכעס קשים לעשות שלום : אינו נקל . אינו דבר נקל לבאר גדרי הקצות והאמצעי

יתייחדו בם : אשר הוא גלוי . אך זה כלל נגלה שהתאר האמצעי לכל איש בכל דבר הוא המשובח במדת הכעס ובו ראוי להדבק . לכן כל איש יראה בעין בקיאתו לשעתו בכל דבר עלב המעלה אף וקצב . להתנהג בו במדה האמצעית כפי השכל הישר שהוא שופט אמת בכל מדה נכונה : נקל לסבול. היוצא מן השווי מעט נקל הוא להולך מישרים לסבלו . אך היתרון הוא ענין רע . לא יסבלהו בעל טוב המדות . ולא יוכל שאתו כל הולך מישרים : כבר אמרנו . הנה כבר ביארנו בזה תארי הכעס שהם כפי הדברים המכעיסים לשעתם. וחז"ל גדרום בד' מדות קשה לכעוס קשה לרצות ונוח לרצות כו' . וגם הם כפי הדברים והעת :

פרק ט אמנם בחברת ב"א . אחר שביאר בקודם מדת הכעס שכל המחזיק בה איננו רצוי לרוב בני אדם . בא לבאר בזה מדת ההתרועעו' לב"א השווה בהשתלבות הריעים זה עם זה . וביאר לראשונה ב' קצותם הרעים . א' קצה היתרון המעדיף בהתרועעו' והם המשבחים את ריעיהם בכל מעשיהם ומחשבותיהם לא יכזבו דעת אחד מהם אף אם שקר כזה כי מגמת פניהם רק

לגבוליה' בזמניהם : כי היוצא מעט . כי האמצעי לשמח לב ריעיהם לכן יסכימו עמהם אף באמת אבל הכעס יש לו מרחב קצת עד שהיוצא קצת ואם בשקר . ב' קצה החסרון והם החולקים על מתכונתו לא יגונה אף כי קצתם ישובחו כמו ריעיהם בכל מעשיהם ודעתם מאין פנות לאמת אור שיתוארו המחסרים בכעס קצת בשם ענוים שקר : לגוי הוא . והמבואר הוא שני הקצות יחד והמעדיפי' קצת בכעס בשם גבורים בהיות להם . הם מגונים והאמצעי הוא הנבחר והוא שיסבת הפעולה

הכבוד שהם בעלי ב' קצוות יש בעליו בקצתם אל היתרון ובקצתם אל החסרון : יותר הקנין · קנין הפעולה האמצעי שבין החסרון והיתרון באהבת הכבוד : וזה אצל אהבת הכבוד : זה הקונה קנין האמצעי באהבת הכבוד מתראה לבלתי אוהב נערך אל אוהב . והוא בהכרח מורכב משניהם : כי זהו אצל שאר המעלות · שגם בשאר המעלות האמצעי מורכב משני הקצוות: אמנם אולם בזה יבדלו שאר המעלות מאהבת הכבוד הוא כי בשאר המעלות יראו התנגדות הקצוות אל האמצעי להיותם אמצעות' בעלי שם וגבול . משא"כ אהבת הכבו' שהאמצעים הוא בלי שם וגבול . לכן לא יתנגדו קצותיו אל האמצעים כי אם זה לזה :

פרק ה הענוה היא אמצעי'. אחר שביאר בקודם מעלת גודל הלבב ואהבת הכבוד . בא לבאר בזה מעלת הענוה שהיא הפכם . ואמר שהיא אמצעית בין הכעס והבלתי מרגיש . וזה כי הכועס יכעס על העושה לו דבר קל שלא כרצונו והבלתי מרגיש לא יכעוס אף על המבזהו בזיון גדול . והענו הוא האמצעי יכעוס על מה שראוי לכעוס וימחול על מה שראוי למחול : בלי שם שלשת חלקי זאת התכונה אין להם שם בל"י : אבל נקרא . אך הסכמנו לקרוא האמצעי בשם ענוה בעבור שחסר בל"י שם אחר לנוטה מן הכעס אל הסבל . ובהיותם בני בלי שם לכן נקרא למעדיף רב הכעס . ולמחסר מעט הכעס . ולאמצעי משתוה הכעס : העודף . מי שמעדיף לכעוס נקרא את עברה : הכעס הוא הפעלות : יבאר גדר הכעס ומהותו . ויאמר שהוא התפעלות נפשי . ישובב לכועס מדברים רבים נבדלי המהות והכמות והאיכו' : ע"כ . לכן מי שיקצוף כראוי ר"ל על דבר שיש לקצוף עליו והוא הדבר הגדול הנעשה שלא כשוגג ובעל הזידים הראוים להיות נקצפים וכשיעור הראוי ר"ל יקצוף הרבה לדבר גדול ומעט לדבר קטן : ומתי . לפעמים אפס מקום לקצוף כמו המלך ביום מלכו . עדמ"כ אם היום תהיה עבד לעם הזה . וכמה זמן . כי אורך זמן הקצף בלתי טוב לכל הדברים וכי עת לקצוף ספק ועברתו שמר' נצח : הנה זה ישובח . מי שכעסו על השאר האמור הוא זה ישובח ונקרא ענו באמת : שלא יהיה נבעת : ראוי לעניו שלבבו לא יפחד ונפשו לא תתפעל להשתנות ממדה אל מדה מקבלת : אבל יסדר מעשיו בהשכל ולא יקצוף כ"א על מה שראוי כפי הסדר האמור : ואם יחסר . כ"א יגרע מן הסדר האמור אזי נקרא חוטא : לא יהיה מעניש . ממדת הענו שלא יעניש מי שפשע בו אבל יהיה עובר על פשע : ולא כאשר ראוי . אשר איננו כועס כפי הראוי ובזמן הראוי הוא סכל הבלתי מרגיש בבזיון ובלתי מתעלב לכל דבר רע אשר יקרהו כי דבר עלב יעל' אף : תעשה כפי הצדדים . ר"ל כפי הקצוות ההפכיים לבלתי מרגיש האמור : כי יקצוף על דבר הבלתי ראוי לקצוף עליו ובדברים לא יועיל בהקצפו וכו' : לא יעמדו כלם ביחד . לא יתחברו כל הרעות האלה באיש אחד כי יכלו את בעליהם : ואם הוא שלם . ואם הוא רע שלם אז יחלש כח הסבל לסבול אותם . כי כמו שאין צדי' בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא כן אין רשע אשר יעשה רע ולא יצדק כלל . וכ"כ הר"י ז"ל שאפי' בקליפות יש בינוני קדושה שאל"כ הם מתים בל יחיו וכ"כ בס' אסף (א"ב ז"ל) גדל קימה רב אולי ואיי כועס רבן : אמנם ינוחו . יתרצו מיד כלומר המשיל לכעו' מהיר להתרצות בשכעס והוא הדבר הטוב אשר בשכעס :

יגלו

הדברים העדפה או החסרון והאמצעי אמנם יתאוה הכבוד יותר מהראוי ופחות כראוי . ע"כ ישובח הקנין אשר הוא אמצעי אצל הכבוד והוא בלי שם : וזה אצל אהבת הכבוד יראה בלתי אוהב כבוד ואצל בלתי אוהב כבוד (נ"א אוהב כבוד) . אמנם אצל השני . הוא בצד מה משנידם . אמנם יראה כי זהו אצל שאר המעלות . אמנם לא לא יראה התנגדות הקצוות אצל האמצעי להיות האמצעי בלי שם :

פרק ח הענוה

היא אמצעית אצל הכעס והאמצעי בלשון יוני בלי שם ואולי (נ"א ואולם) ג"כ הקצוות. אבל יקרא האמצעי הענוה כאשר יחסר שם לנוטה מכעס . כי לא נמצא לו שם . העודף אמנם יקרה עברה . הכעס הוא הפעלות אמנם יעשהו דברים רבים נבדלים ע"כ אשר יקצוף לדברי' כראוי ולאנשי' הראוי' . ועוד אמנם כאשר ראוי ומתי וכמה זמן . הנה זה ישובח ואמנם זה יהיה ענו . ואם הענוה תשובח ראוי לענו שלא יהי' נבעת ולא ישנה אותו הפעלות כ"א אשר ראוי כן יסדר . ובאלה ובזה הזמן יקצוף ואם יחסר מזה אמנם יראה אשר יחטא . הענו לא יהי' מעניש אבל יותר יהיה סולח . אמנם החסרון או בלי כעס או איך שיקרא הוא מגונה כי מי שאינו כועס בדברי' ראוים נראה כי הוא אויל . ולא כאשר ראוי ולא מתי . כי מזה נראה אשר הוא בלתי מרגיש ולא יתעצב . ואשר לא יכעס לא יהיה מתנקם כי אמנם הסובל שונאיו ומבזה קרוביו הוא עבד אויל· אמנם ההעדפה תעשה כפי הצדדים כי לאשר אינו ראוי ובדברים לא יסכון ויותר מהראוי . ובקל ובזמן רב . אבל לא יעמדו כלם ביחד . כי א"א להיות כי הרע הוא מכלה עצמו . ואם הוא היה שלם יכשל כח הסבל . אבל הכועסים במהירות ולאשר אינו ראוי ובדברי' שאינם ראוים ויתר מהראוי . אמנם ינוחו מיד וזהו הטוב אשר בם אמנם יקרה להם זה יען אשר לא יעצור כעסם אבל יגלו אותו

כפי

הרבה וכל יתר כאמור דמי: ראוי לטובות. ראו לפעול רב טוב כפי כח נפשו וטבעו ותכלותו הוא סר ממה שבכחו לפעול: הנה יראה. הנה במה שהפת לב מקיל בכוונה הפעולות הטובות אשר בכחו עליהם כאמור והנה יראה וזה שהוא איש רע והוא ספק האמור למעלה שהסוג לב והמעדיף אינם רעי' ועל זה ישיב לאמר: יראה כי לא יכיר א"ע. ר"ל אך יתכן ג"כ לומר כי לא נמרד ולא במעל יגרע מערכו: כ"א בעבור שאיננו מכיר טבעו וכחו כפי מה שהם ראוים להיטב והוסב במה שמתאוי' להשיג הוא יותר מכדי יכלתו במוטבע בנפשו על כן הוא מחסר את נפשו מטובה בלי דעת אך לא מרוע לבב: אבל יותר הם עצלים. כי יעצלו מעשות טוב המוכשר ומוכן בכח נפשם. וזה שב על הסוג לב אבד: ולפי זאת הסברא יהיו רעים בהיות שכל בני אדם יכספו להשיג מעלתם הראוי להם. ואלה סוגי הלבב נמנעי' מלפעול טוב: בהיותם טובים ולהיותם יותר טובים כפי מה שהם כאלו היו בלתי ראוים באמת: החיצונית. הכבוד החיצוני שהוא השלום גמול לבעלי גודל הלבב: המשוגעים. אולי שמעדיפים אינם עצלים כמו סוגי הלבב אבל הם סכלים בהיותם בלתי יודעים אין ערכם: וזה ראוי. וזה השם. ר"ל סכלים נאות להם בעבור העדר ידיעתם הראוי להם: וכאלה רבות. וכענין אלה יעשו פעולות רבות להתראות שהם אנשי חיל למען ישיגו כבוד מב"א: סוג לב הוא מנגד. בהיות הטוב לב קלה החסרון והוא רב שמרחק מהאמצעי שהוא איש חיל לכן יהיה רב הניגוד כמבואר בשביעי לשני מזה: א"כ גודל הלב: אחר שהוא האמצעי והמעולה מן ג' קצותיו שסביבם אל הכבוד עכ"פ לא יתר שאת בכבוד כאמור:

שהוא ראוי להם: הנה יראה אשר בו דבר רע אשר לא יתקן עצמו לטובות ג"כ. יראה כי הוא לא יכיר עצמו כי היה מתאוה הדברים הטובים אשר הוא ראוי להם. אמנם לא יראה שיהיו אלה אוילים אבל יותר הם עצלים וזאת הסברא אמנם יראה שתעשה אותם רעים מאד כי כל בני אדם יתאוו הדברים הראוים להם ואלה אמנם ימנעו מהפעולות הטובות ומהיותם יותר טובים כאלו הם בלתי ראוים. וגם ימנעו החיצוני'. המשוגעים הם אוילים ובלתי מכירים עצמם. וזה ראוי כי הם היותם בלתי ראוים יתחזקו להשיג דברים נכבדים ואח"כ ינזרו אחור ויעדו בגדים ויתיפו וילכו בגאוה וכאלה רבות. וירצו לפרסם רוב הצלחתם ויהללו עצמם אשר בעבור זה יכובדו. סוג לב הוא מנגד לאיש חיל יותר מהמשוגע. כי הוא יעשה יותר רע. א"כ גודל הלב הוא אצל הכבוד הגדול כאשר נאמר בתחלה

פרק ז אמנם

יראה. שתהיה אצל זה מעלה אחרת כאשר אמרנו אשר יראה באמת כי תהיה אצל גודל הלב כמו הנדיבות אצל מעשה השוע. כי שני אלה רחוקים מהגדול כי ידריכו לא האמצעים והקטנים כראוי כי כמו אשר בקבלת הממון ובנתינתו יהיו אמצעי והעדפ' וחסרון. כן יהיו בתאות הכבוד. יהיה אוהב בכבוד יותר מהראוי ופחות מהראוי. אמנם נגדף אוהב כבוד כשהוא אוהב יותר בעבורם. נשבח אמנם אוהב הכבוד איש חיל ואוהב טוב. ונשבח אם לא יאהב כבוד כמו אמצעי ושוה. והסבה כאשר אמרנו בתחלה גלוי הוא כי על פנים רבים יאמר אוהב כבד כי לא נאמר תמיד על דבר אחד אוהב כבוד. אמנם נשבח אוהב אשר הוא משתדל בדברים יותר מרבים. ואמנם נגדף אשר הוא אוהב כבוד יותר מהראוי. אמצעו' זאת המעלה אין לה שם והוא בלי שם. ע"כ יהיו הקצוות מסופקים. אמנם בקצת הדברים

פרק ז אמנם יראה: כפי הנראה יש בזה עוד מעלה כענין גודל הלב האמור אך ערך זה המעלה אל גודל הלב בענין הכבוד כערך הנדיבות אל השוע בענין הממון ר"ל שהמעלה האחרת האמורה היא נגרעה מערך גודל הלבב כערך גרעון הנדיבות מהשוע.

והיא אהבת הכבוד: כי שני אלה. ר"ל הנדיבות ואהבת הכבוד רחוקים מהגדולים ר"ל מהשוע וגודל הלבב בערך אחד: כי ידריכו. הנדיבו' ואהבת הכבוד יובילו אל האמצעיים שלהם הקטנים בערך אמצעים של השוע וגודל הלב: יהיה אמצעי והם על הסדר האמור בזה. נדיב ומפזר וכילי: נגדף. כשזה אוהב כבוד יותר כפי ערך פעולותיו הטובים אשר בעבירם ישיג הכבוד: נשבח אמנם אוהב הכבוד הראוי כפי מה שהוא א"ש חיל: ונשבח אם לא יאהב. גם נשבח איש חיל אם לא יאהב כבוד הראוי לו כפי שווי פעולתו ר"ל שגורע קלת באהבת הכבוד כפי השווי והראוי לו לפי פעולותיו: והסבה ושעם הדבר שראוי להיות לצד הפחיתות מהאמצעי באהבת הכבוד. הוא בעבור שהאמצע בלתי מוגבל באהבת הכבוד. ושבע כל אדם לנטות אחר הכבוד ומדאגה מדבר פן יפתה לבבו לנגוע בקלה היתרון על כן ראוי להתרחק קלת מהאמצעי ולנטות לקלה החסרון כמו שכתב בשביעי לשני מזה: משתדל. מי שהוא משתדל לפעול דברים טובים יותר מהרב' בני אדם: אמצעות' האמצע שבין האוהב והבלתי אוהב אין לו שם בלשון יוני: והוא בלי שם. ר"ל בלתי מוגבל בין ב' הקצוות להיות נקרא בשם כי לא יאמר בגיבור עד פה האוהב ועד פה הבלתי אוהב וזה גבול האמצעי. ולכן יהיו הקצוות מסופקי': בקצת הדברים שעדפה. יתכן שבקצת הדברי' מגדר

הכבוד

כי הסתר דבר הוא למפחד וישקוד על האמת יותר מעל הסברא המונית . ויהיה אומר ועושה בגלוי . כי הוא מפרסם יען הוא מבזה . כי זה יתהפך בנושא בשונא (נ"א ובנשוא) הוא מפרסם יען כי הוא מבזה . והוא מבזה שהוא מפרסם . והוא (נ"א דובר) אמת אם לא דרך שחוק והשחוק הוא לרבי'. ולא יתחבר עם כל אדם כי אם (נ"א עם) האוהב כי המחבר לכל הוא עבד לכל . ולכן כל מחליקי לשון הם עבדים משרתי'. והשפלים הם מחליקי לשון . ולא יתמה מדבר כי אין דבר גדול אצלו . ולא יזכור הרע כי לא נאוה לאיש חיל לזכור דברים אשר לא כן ולא הרעים אבל יבזם · ועוד אינו משתבח ולזה לא ידבר רע ולא מאויביו כ"א בעבור שהוא קלון נעשה . ובדברים ההכרחיים או הקטנים לא יהיה כלל מתרעם ולא מתחנן כי זהו למשתדל להשיג ההכרחי ולא כן איש חיל . ויבחר להיות קנינו דברים טובים אשר לא יעשו פרי על העושי' פרי בהיות לו די ספוקו . ותנועת איש חיל יראה שראוי שתהיה בכובד ולאט וקולו כבד . דבורו מתמהמה ולא יתנועע במהירות כי המתנועע במהירות הוא משתדל בדברים מועטים · ואינו בעל מחלוקת כי אין דבר גדול בעיניו . והרמת קול ומהירותו הוא לסבת מחלוקת . ולכן אמנם בזה הוא איש חיל . אשר בזה הוא סוג לב . והמעדיף הוא משונע ומתגאה . ואלה אמנם אינם רעים וחטאים אבל אמנם הם חסרים . אמנם סוג לבב הוא ראוי לטובות ויסיר ממנו הדברים שהוא

מגולה . כי כל מסתיר דברו הוא מפני פחד ואיסור הגילוי את שאין זה מחק איש חיל שהוא לא יפחד מפני כל : וישקוד על האמת . יתמיד במחקר האמת יותר ממה שיאמין במה שהוא מפורס' בין ההמון : ויהיה אומר ועושה · אם יורהו המחקר האמיתי שהאמת הוא הפך המפורסם בין ההמון אזי לא יכחידנו תחת לשונו כ"א יפרסם האמת ויבזה הסברא והדעת ההמונית : כי זה יתהפך.זה. האמת מתהפך בחק זה הדבר שנושא המאמר יתכן להיות נשוא המאמר כי המפרסם כחב דעת ההמונית הוא מבזה הדעת האיש · והפכו המבזה דעת ההמונית מפרסם כחבה · הוא מועיל מאוד בחיים האנושיים כי רבים אלים הפילה אמונת הדעות ההמוניות ואין מפרסם כוזבם מפני היראה . הנלחמים זה עם זה יאמינו כי יעשו שם תפארה בשפך דם נקיים כפשות אביוני אדם בעלי המלחמה על לא חמס בכפיהם וכי היד החזקה תתפוש מסרי' בהשגת הגבול · אשר באמת איננה רק עזר להקים היושר השכלי. ע"י קצת אנשים מבעלי הדתו' יחשבו כי קרבת אלהים ימצאו אם יאמינו דברים זרים מתנגדים לשכל . וכיוצא גם רבים אמונות ודעות המוניו' מרבים השכל ואין מפרסם כחבם מפני היראה אם לא דרך שחוק . כמי שמפליא לכזב בשחוק למכין שמח לב שומעיו : כי השחוק הוא לרבים . רבים יודעים הכזב בשחוק עד אפס מקום לו להאמן : הוא עבד לכל . יעוין מש"כ החכם (בי"ב לתשיעי) : ולא יזכור הרע . אם הרע לו איש רע אל ישימהו לנגד . כי לו נאה לשלם לחשב מדברים בלתי ישרים ולא הרעים . גם המריעים לו אל יזכור אבל יהיו נבזים בעיניו להעלות זכרונם על לבו : אינו משתבח בלתי מתהלל במעלותיו : לא ידבר רע · בעבור שאינו מתהלל לכן לא יספר לה"ר מזולתו כי המקלה את רעהו הנה הוא כמתהלל בקלונו : בעבור שהוא קלון נעשה . כ"א דבר ידבר הוא אולי זה רע שנעשה . יהיה דבורו בו בבחי' הרע לבד מופשט

מעושהו שלא יהיה כמתכבד בקלון חבירו : ובדברים ההכרחיים . לא יתרעם על בלי השיג הדברים ההכרחים לו או הדברי' הקטנים : כי זה למשתדל כי זה התערומות נאות למשתדל ורודף אחרי השגת ההכרחי והאח"כ השלם אשר לו מדת ההסתפקות לא יתרעם כי אחר שהוא מסתפק במה שיש לו הנה הוא כמתרעם על השגת המותרות את שאין זה מדתו על העושים פרי . עם העושי' פרי . ר"ל שיהיו בו הקניינים טובים למען היות לו די ספוקו מהם : בכובד ולאט . ר"ל שיהיו כל מעשיו במתינות ובהשכל ולא כנמהרי לבב ומבוהלים העושי' מעשיהם בחפזון ואחר יתחרטו : וקולו כבד · יקר ר"ל לא השמי' בגבל קולו. ומתמהמה' בדיבורו ר"ל ממתין מלדבר עד יתיישב מה ידבר ואיך ידבר כי לעולם לא יקדים דיבורו את שכלו שפך נמהרי הלבב שעליהם נאמר פוצה שפתיו מחתה לו . וכיוצא בו אמרו ז"ל חכם אינו מדבר בפני מי שגדול ממנו : משתדל בדברים מועטים . משתדל לפעול פעולתו ביסוב מעט ואיננו מתון בדבר : כי אין דבר גדול בעיניו . הדבר הוא הנעשה נגד רצונו איננו חשוב בעיניו עד שיהי' שוה בחק המחלוקת : והרמת קול . בעבור שהרמת הקול ומהירות הדבר המה סבה לשומעים למעורר ריב ומחלוקת על המדבר לכן ישמר מזה כאמור למעלה קולו כבד וכו' . וכן אמרו ז"ל דיבורו בנחת עם הבריות : ולכן אמנם בזה . ולכן באמת באלה המדות האמורות יהי' איש חיל אשר בהם עלמסוכמקרונן יהי' סוג לב כאמור : והמצדיף . המתעורר לאחז בסוג המדות האמורים ביתר שאת כפי כחו ויכלתו עד לא יוכל למלא חפצו הוא משונע ר"ל חסיד שוטה הבלתי יודע כחו ויכלתו ומתגאה במה שאין בו כאמרם ז"ל כל גיא שוטה : ואלה אמנם . הסוג לב והמעדיף אינם רשעים כי הבלתי שלימים אינם רשעים עכ"פ : אבל אמנם אך נקראים חסרים ר"ל פחותים שהם הפך שלימי' כי הסוג לב המסתיר שלימותו אשר בכחו : והמעדיף.

פרסה

מעט · אמנם נכנס בסכנות . בעבור דברים גדולים וכשיכנס בסכנות לא יחמול על עצמו . כי יראה כי אינו מחויב להיות על כל פנים יעשה טוב לאחרים בכל יכלתו . ויתייבש מהטוב שקבל . כי זה אמנם הוא מעולה וזה אמנם הוא משועבד . והוא מוסיף לתת הרבה כי יראה היותו חייב לגמול אשר התחיל . ויהי' משלם טוב . אמנם יראה כי יעלו הזכרון תמיד הטובות אשר יעשה לאחרים . ולא כן הטובות אשר קבל מהם . כי המקבל טוב מאחר . הוא קטן מהעושה והוא עושה להוסיף עליהם . ואמנם ישמע (נ"א ישמע) זה בשמחה . וזה לא ישמח בשמחה . ובעבור זה טיטוש לא הזכיר הטובות שעשה לגושפיא ולא לאמניש לאנשי אמינש כ"א הטובות אשר קבל . איש חיל לא יצטרך לשום אדם או על המעט · והוא מזומן לשרת ויהיה גדול עם אנשים אשר בגדולה ובטוב ההצלחה . ועם האמצעי' באמצעות כי להתעלות עם אלה הוא נקל · ועם אלה הוא ראוי להתכבד ולא עם השפלי' כי התכבד עם השפלי' הוא כמו עושה עצמו גבור עם החלשים ולא ילך אל דברים נכבדי' או אל מקום יתעלו בו אחרים . וראוי להיו' יושב ובטל מתאחר ועצל אם לא במקום אשר שם כבוד גדול וצורך ויפעל דברים מועטים אבל הם גדולים ובעלי שם . הכרחי הוא לחיות שונא מגולה ואוהב מגולה . כי

לאה · פיל · תלמוד בקודם . ולאמונה יגלה לא ע"ע לקבל פרס ורועה מתי שמטיב עמו :
יעים · הגבורה צריך רלסית המדות כפ"ד ישמע זה בשמחה · אם ישמע טובותיו אשר הם ב
אים בגיד הכתוב לא ילכו ויאמר כי מהנו בתיה לזולתו ישמח ויתענג בשמע טובותיו אשר קבל מזולתו
הגבורה נהספכן יותר גדול וטוב אך לא לדבר כי המוסיף יש לו עונג בהוספתו יותר
קטן . אמר בן אמרו ז"ל כל העלות כלם יתרג · מן המושפע והמקבל כמו שכתבנו בספרנו אסף
אל יעבור שון שני"ן ג"ע (ח"א א') . ז"ל כישלון

ט"ד : כי אינו מחויב להיות . איננו מחויב להיות במלאכות עכ"פ עד להמות · אמר יקיב הוא עושה טוב מעלותו וע"כ יאמר קשה לא עלמו למיחה למען היות יוצא רב ככתוב ואם אין אתכי כא שפסדך אשר כתבת : יעשה טוב לאחרים . ככתוב ואהבת לרעך כמוך . שקבל נתקנו המפרשים בפירושו לאמר היתכן שיתן איש אשתו ובניו וכל אשר לו לרעהו באהבתו אותו כמוהו . עד שאז"ל הוכרחו לדרוש בכור לו מיתה יפה (יעוין סנהדרין מ"ה ע"א תד' ד"ה בכור לו) אולסטוטק פשוטו של מקר' לפרוש א"ע במה שהוא ענפרים אי אפשר להטיב לעלמו . וזה שאמר לרעך בלמ"ד הקנין ולא את רעך . ור"ל בטוב הנקנה לרעך . ואתי' כמ"ד יהי ממון חברך חביב עליך כשלך · פי' לשמרו מן הסיזק . והעד על זה

נועם האינקת על היונק ובזונג אמו לדקה את הפני עמו וכ"כ החכם (במניני הפוסיפי זה : טיטוש . אין זה קיסר רומי כי אריסטו היה קודם לו הרבה שנים : כ"א הטובות אשר קבל · כי למען שמה לב גוספיא ואמנים הזכיר להם טובתם אשר הטיבו עמו אך לא טובותיו אשר הטיב עמהם פן ישעבדו האנשים . לא יצטרך . למתנת שום כי יסתפק במתנים לו ע"כ גל שלם באדם מוכרח ללמוד אומנות למען לא יצטרך לבריות כל הימים וכן אמרו ז"ל חייב אדם ללמד את בנו אומנות : מזומן לשרת . מוכן להיות עוזר לכל הצריך ר"ל להיו' מדיני נשבעו כמו שכתבנו בחבורנו אסף (ח"א נח' ל"ט) ממנו ז"ל היה עבד לעמים רבים בתבונות בפיך : ויהיה גדול . במקום גדולי' יתגדל כמוהם ועם האמצעי' יהיה אמצעי כמוהם :

בפי' כי כתוב אחד אומר בגר והבנתם את הגר : וכ"כ לאמר בקבר מליצים המחק מליצה וגו' (אסף
ולא נאמר בו כמוך . וכתוב אחר אומר והבנם לו ס"א מ"ח נ"ח) : כי להתעלות · נקל נשלם לעלות
כמוך . וזה כי הלמ"ד המורה על הקנין יתכן לומר מעלה ולהתדמות לגדולי' ממנו מדלת ממה להתדמו'
גם כמוך כאמור : ויתביים מהטוב שקבל . וע"כ לשפלים ממנו . ואף כי אם יתגאה על השפלים לא
נקרא בלשון קהלת חכם . בשם חסד מטעם פן יהיה לו זה לכבוד כמו שלא לגבורה תחשב כמתגבר
יחסדך שומע (משלי כ"ה) שעניינו חרפה . כי חרפה על עם הנחלים . ככתוב גבור מלחמה מראה זרוע
היא למקבל לאכול כתאה דכסופא : מעולה . הכוחן עם גבורה בעם הנחלים מתכבד בעדת שפלי' (אסף
שמנה הוא אדון והמקבל עבד : והוא מוסיף . יוסיף חלק שני) · ולא ילך אל דברים נכבדי' . לא ילך
בהטבה כפי הצורך אחרי אשר התחיל בה ידמה אל מקום שיתכבד שם כמו לבתי משתאות וסעודות
בנפשו כאלו התחייב א"ע לגומלה : משלם טוב . מרעים יען הכבוד שהוא הוא בזיון לו ככתוב כי
וכן היא מדת השי"ת כאמרם ז"ל אין הקב"ה מקפח טוב לכבד מהכבד (אסף ח"א מ"ג) ויותר נבחר הוא
לפי' שכר שיחה נאה . ונאמר משיב רעה תחת טובה המכבד, מהמכבד כאמרם ז"ל איזה מכובד המכבד את
לא תמוש רעה מביתו (משלי י"ז : כי יעלו לזכרון הבריות . וכמש"כ הוא עצמו בב' לא' מזה : יתעלו
ישוב דרכיו לזכור מה שיש להטיב לרעיו לא במה בו אחרים . כי א לי לא לרצון יהיה להם ככתוב
שיקבל טוב מהם . כי העושה טוב גדול מהמקבלו : במקום גדולי' אל תעמוד . אם לא שהמתעלים
להוסיף עליהם . ר"ל מטיב לזולתו למען הרגיל נפשו כריכי' לו : ויפעל . ותהייכה פעולותיו מעטים אבל
במדת הנדיבות להוסיף בהטבה ולשמוח בה . אך גדולים : הכרחי מוכרח הוא שתהיה אהבתו גם שנאתו

מגולה

יהיה זה הכבוד כבזה בעיניו מאחר ולא ישמח בו כלל יען היותו ראוי לכבוד יותר ולא לבד לכמו זה הכבוד : יהיה אצל הקלון וכן יהיה אצל הבוז והקלון אשר ישיג אותו לא יתפעל הרבה יען לא לדק המבזה והמקלה אותו כי הבזה על חנם יאות למבזה לא לבזה ככתוב. כצפור לנוד וכדרור לעוף כן קללת חנם לו תבא. וכבוד איש חיל במקומו מונח : ע"כ ישובח . בהיות הכבוד מהדברים היותר משובחים והוא עדנה בלתי מספיק לגמול איש חיל · לכן בע"כ יקח הכבוד שכר לפעולותו כי אין טוב יותר ממנו כאמור למעלה : ולא עוד · לא זו שיתענג על הכבוד במיצוע . אלא אף גם זאת שבכל קניניו וכל אשר ישיגהו מטוב עד רע ישמח או יתעצב מטוב עד רע ישמח או יתעצב במיצוע כאמרם בעבור הכבוד כי תכלית השגת רבוי קנינים הוא השגת הכבוד : ואלה להם : מי שהשולטנות והעושר להם יתפלו להתכבד בעבור' וזה יורה שתכלי' העושר והשולטנות הוא השגת הכבוד : ואשר בעיניו יקטן הכבוד . ואם בעיני איש חיל אין נחשב הכבוד שהוא משובח יותר מכל קנין . אחר שיקח ממנו איכות מיצוע כאמור למעלה . ק"ו שיקטן העושר והשולטנות בעיניו : ובעבור יחשבו אותם בעבו' קצת המבוחים . יחשבו · אותם בעבור קצת המבוזי' יחשבו בחשיבות בעבור טוב הצלחתם בשולטנות

מקדיים או קטנים בעיניו נמאס כי אינו ראוי לאלה לבד . והגה ג"כ יהיה אצל הקלון כי לא בא אליו בצדק . ע"כ ישובח איש חיל יותר אצל הכבוד כמו שאמרנו . ולא עוד כי גם אצל העושר והשולטנות וכל הצלחה וכל רוע מקרה הוא על צד המצוע איך שיעשה . כי לא ברוב ההצלחה יעלוז ולא ברוע המקרה יתעצב . והלא כן הוא אצל הכבוד אשר הוא יותר גדול כי השולטנות והעושר הגאתם בעבור הכבוד ואלה להם ירצו להתכבד בעבודם ואשר בעיניו יקטן . הכבוד וגם אלה כן . ובעבור יחשבו קצת מבחים יראה כי טוב ההצלחה יועיל לגודל הלב כי האצילים יתעלו בכבוד · והשלימים והעשירים בעלוי · וכל אשר בטוב יתעלה הוא יותר משובח ומכובד ובעבור זה אלה יעשו אנשי חיל כי יכובדו מקצת אנשים : אמנם לפי האמת הטוב לבדו ראוי שיכובד . ואשר בו שנידם יותר ראוי אצל הכבוד . ואשר להם אלה ההצלחות בבלתי מעלה . לא בצדק יעשו עצמם גדולים ולא ביושר יקראו אנשי חיל . כי בבלתי מעלה לא יקראו אלה שלמי'. אמנם הם בחים ומקלים וכאלה רעות רבות יעשו . כי בבלתי מעלה אינו נקל לסבול באמצעות טוב ההצלחה . וכאשר לא יוכלו לסבול והם חושבים שיש להם יתרון גדול על האחרים יבזום . ואמנם המה יעשום כל הבא לידם והם מדמים היותם אנשי חיל ולא ידמה להם . אמנם יעשו בה בהיות להם יכולת כי כאשר לא יפעלו כפי המעלה יבזו אחרים . אמנם אשר הוא איש חיל יבזה בצדק ויפאר באמת . אבל אמנם רבים יפעלו כאשר יקרה :

פרק ו

וזה אינו נכנס בסכנות ולא אוהב הסכנות כדי להתכב' מעט

יחד הוא זה ראוי להשיג כבוד יותר ממי שאינ- רק איש חיל לבד : ואשר להם . אולם מי אשר לא חלק להם במעלות השלימיות לא יצדקו בקראי' את עצמם בשם אנשי חיל ושלימים כי מבלי מעלת אין שלימות : אמנם הם בזים . העשירים והשלימי' משוללי המעלות האחרים בזים . ועושי' רעות לזולתם : כי בבלתי מעלה' העשיר והמושל שאיננו בעל מעלות ומדות נכונות יקשה עליו להתנהג בעמק שוה ואמצעי בטוב הצלחתו' ויחשב אשר לו יתר שאת ויתר עז על זולתו לכן יבזהו . וכל אשר בכחו ובידו לעשות לא יבצר ממנו להרע או לבזו : והם מדמים · יחשבו בלבבם היותם שלימים אין מי ישוה להם. כי בהיותם בלתי מכירים מעלת השלימיו' לכל אפס מקום ואתם לדעת מי ידמה להם אף כי מי יגדל מהם אחר שאינ' יודעים מעלה יתירה ממעלת העושר והממשלה אשר היא אתם באמונה. וכבר שאלו לחכם למה יכבדו החכמים את העשירי' ואין העשירי' מכבדים את החכמים והשיב מפני שהחכמים יודעים מעלת העושר והעשירים אינם יודעים מעלת החכמה : אמנם יעשו · אלה העשירי' משוללי המעלה · כפי יכלתם יפעלו ויבזו זולתם : יבזה בצדק. זולתי השלימים יבזו את מי שראוי לבזות ויכבדו את מי שראוי לכבוד באמת וזולתם יפעלו בלי צדק ר"ל כאשר יקרה מקרה . והנה מי

והעושר . לכן יראה שטוב ההצלחה מועיל לבעלי גודל הלב אשר שהוא מכבד הבזים כש"כ שיכבד המכבדים האלה : ובעבור זה אלה יעשו . לכן יעשו עצמם אלה העשירים והשלימים אנשי חיל כי יחשבו הכבוד המושג להם בעבור עשרם ויחשבו כי הוא זה בעבור גודל לבם : אמנם לפי . אך לפי האמת ראוי שיכובד איש חיל לבדו אך כי ישתתף עמו העושר והממשלה : ואשר בו שניהם . ואשר שיתכבדו בו שניהם ר"ל גודל לב והעושר והממשל'

זה יתן עינו ולבו על קצת מגדלי העמים אשר לא למדו מוסר יעשו עול רב למונהגים מהם . ואף כי רוב בני עמנו כאשר יאמנו להיות פרנסים על הצבור יעשו חמס ויגאום בעול בנקום נקם וכל זה בעבור שלא למדו מוסרי השכל . ועליהם יאמרו התלמודיי כד רגיז רעיי על עניא עביד לגדיא סמיותא . ונאמר עליהם מאשריך מתעים .

פרק ו וזה אינו נכנס בסכנות . זה שצדק נכנ' מאד יבואו בו מדה השלם באדם שהוא איש

יתי' . מאד יכספו אשר הם במעלה ואשר הוא שכר המעשים הטובים וזהו הכבוד . וזהו ראוי לאל יתי' . והכבוד הוא הדבר הגדול בדברים הטובים החיצוניים . א"כ גדל הלבב אצל הכבוד והקלון . כי איש חיל הוא כראוי אצל אלה . והנה נראה זה בנסיון כי אנשי חיל הם אצל הכבוד . כי אמנם בכבוד יתעלו מאד כפי הראוי להם אמנם סוג לב יחסיר מערכו ומערך איש אמנם המשוגע הוא יעדיף על ערכו אבל לא על איש חיל . אמנם איש חיל על כל אשר הוא ראוי לדברים יותר גדולים יהיה יותר ראוי ויותר משובח . ע"כ ראוי באמת לאיש חיל היותו טוב כי אמנם יראה היותו איש חיל אשר הוא גדול בכל א' מהמעלות . כי בשום זמן לא יאות לאיש חיל לברוח מפני אחר יניעהו . ולא לעשות דברים בכתי צריקים אשר בעבורם יפעל דברים מגונים לא יעשה זה איש חיל . ולדרוש הפרטים יראה כי הוא החול איש חיל שלא היה טוב . כי אשר הוא רע לא יאות לו כבוד· והדבר הראשון אשר למעלה הוא הכבוד ויותן לטובים :

פרק ה

אמנם יראה כי גדול הלב הוא כמו עדי למעלות . כי הוא יעשם גדולות . והוא לא יהיה בלתם . וע"כ הוא קשה לפי האמת להיות איש חיל כי א"א היותו בלתי שלימות המדות . וע"כ הוא גלוי כי איש חיל הוא אצל הכבוד והקלון . ויתענג במצועי הדברי' הגדולים והרמים כמו אם הוא קנה את אשר לו או פחות . כי כפי המעלה לא יעשה על השלימות הכבוד כראוי . אבל אמנם יקבל זה כי אין דברים יותר גדולים יתנו לו . ואם אמנם יכובד בעבור דברים מקריים

גדולה ראוי' . יבדיל בין גדולה הראויה ובין גדולה הטראה . והנה כי גדולה ראויה תאמר על טוב מה אשר בטוב הראוי להיות למתנת לבעל גדל הלבב שעוכן וראוי' אליו . כמו המלך הבוטח בגודל לבו ללחום מלחמות גדולות ולכבוש מדינות למען חכמה טוב בהרקשה · גבולו · אולם הגדולה הנוראה הוא פילאות הטוב אשר בעולם בעל הטוב אשר לא יושג לו מדבר חוץ ממנו · ואין לאדם חלק בה בלתי לה' לבדו כאמור והיא נוראה מעלמה . והיא עלם הכבוד האמיתי : מאוד יכספו · הגדולה הגדולה הנוראה שאמורה היא אשר יתאוו מאד בעלי המעלה להשיגה והיא גמול כל פעולה טובה· והוא הכבוד האלהי הצפון לאיש חיל האמור אשר ילך מחיל אל חיל בכל מעלה וחכמה . ככתוב כבוד חכמים ינחלו : ראוי לאל . כי הוא שורש הכבוד כטעם אל הכבוד הוא הדבר הגדול . אין טוב מעלה בטובו' החיצוני' יותר מהכבוד : א"כ אחר שהבן חיל . ראוי' לדברי' גדולי' כאמור . והדברי' הנוראים הם עלם הכבוד א"כ יהיה גדל הלבב שהוא עלם הבן חיל . אבל הכבוד בהיותו ראוי' לדברי' נוראים כמו שקדם · והנה נראה זה . גם האות יעיד על זה ר"ל שאנשי חיל אצל כל מדה נכונה הם המה ישיגו כבוד ובכבודי יתעלו · ויעלה מעלה מעלה בגודל לב כפי הראוי להם : אמנם סוג לב' אולם סוג הלב יקח בקלה השמרון לפי ערכו בכמו הטבעי . ומערך איש חיל והמשוגע יקח בקלה היתרון לפי ערכו בכמו הטבעי אך באמת לא יעדיף על איש חיל אשר גדול כחו לפעול בגודל לבו . באמת והוליא לפועל כחו · אמנם א"כ המשוגע כי עם היות שהתעורר לפעול גדולו' והפלאות ממנו הנה לא יכול עשותו כמו איש חיל : יהיה יותר ראוי . באמת יאמר שכל איש חיל שבו הכח לפעול דברים יותר גדולים הוא יותר מעלה ממשכן לפעול דברים בלתי גדולי' כמו אלה או מעטי

המספר מהם : בכל אחת מהמעלות · שיהיה גדול בכל המעלות שהיא זה גדר הטוב להיות טוב בכל : לגבורה · אין מדין ודת איש חיל שיברח מעשות טוב מחמת הכרח המכריח אשר יניעהו ר"ל יביאהו אל הבריחה . ולדורש הפרטים . מי זה ישים עינו ולבו אל פרטי אנשי החיל ר"ל אל כל איש מהם הוא זה יראה בעין בשרו שהוא שחוק ולעג דברי האומר שאיש חיל לא יהיה טוב בכל המעלות : כי אשר הוא רע . כי אם יהיה רע בשום מעלה איננו שוה הכבוד : והדבר הראשון · וראשי' השכר וגמול המעל' הוא הכבוד הניתן לטובים בכל· ומבואר א"כ מזה שלא יקרא איש חיל כי אם שהשלים בכל המעלות והוא הטוב בכל . ונוחל הכבוד ככתוב כבוד חכמים ינחלו :

פרק ה אמנם יראה · ימשיל גודל הלב במעלות המדות לעדי וחלי כתם בלואר אשת חן . שהתכשיטין יתנו היופי וההדר לבעליהן ככתוב כי לוית חן הם לראשך וענקים לגרגרותיך : יעשם גדולות· באוות בעל גודל הלבב לקיימם דהשלמת הנפש· יגדיל כל מעלה ויביא כל מדה נכונה כפי היותר אפשרי בכח נפשו : וע"כ הוא קשה . כי יתרון הכשר שלימות המדות והמעלו' לא יתכן מבלעדי היותו בהשלימות על השיווי . וזה ענין קשה המציאות : וע"כ הוא ג ו'. וזה בהיות איש חיל אצל המדות והמדות אצל הכבוד (כמבואר בשני לראשון מזה) א"כ איש חיל אצל הכבוד : ויתענג במצועו . יקח ערובתו בנעימות הכבוד האמצעי לפי מעלתו בדברים הגדולים : כמו אם הוא קנה .כאלו קנה קנין השוה לפי מתן דמים או שבלתי שוה כפי הדמים שנתן בעדו אך לא יתענג כ"כ כאלו הוא שוה : כי כפי המעלה' כפי יוקר המעלה אין הכבוד שוה בערכה להיות מחירה בשלימות. אך יקח הכבוד להיותו שאין שם מחיר עבור יקר מעלתו : ואם אמנם יכובד כבוד מעט בעבור פעלו עניני' . קטני' שעוך

יפי'

חכמה מתוספת למלכים מושלי ארץ . ולאומנים העושים כל מלאכת מחשבת · ולמשכילי עם ומחוקקי הנימוסים הצודקים זולתם . והדברים הנכבדים אשר ימלא איש בעל גודל לבב את ידו לקרבה אליו · המ"ב המלך בעל גודל הלבב יעשה כבוד בלחום מלחמות נוראות עם אויביו להרחיב גבולו · ולהטיב לעמו בכל מלאכת חרש וחושב ורוב המסחר אשר יקבע בארצו , והאומן בעל גודל הלבב ימלא את ידו לפעול מלאכות נפלאות אשר עדן לא נעשו יועיל תועלת רבה . והמשכיל בעל נפש הרחבה ידבנו לבו להשכיל בדברים העומדים ברומו של עולם ויכתוב חיבורים נפלאים יבארו נוראות ביראת ה' והשכלת אמתו וככה ביתר הפעולו' הנכבדות : וזה נגלה . זה מבואר מן המובן מהשם המורה על הרחבת הנפש לאחוז במעשים גדולים ונכבדים : ונאמר · ונא' בביאור אלה הנכבדות: בתאר או במתואר אין הבדל אם נבאר גדר המקרה ר"ל מהות גודל הלבב או גדר המתואר בו ר"ל בעל גודל הלבב ומהותו : איש חיל . גדר בעל גודל הלבב הוא היותו איש חיל ר"ל פועל פעולה כוללת רבה היא על האדם : אמנם יראה . אבל הנראה בגדר איש חיל הוא אשר נשאו לבו לקרבה אל פעולה גדולה בעצמו' אשר בכחו לפעול . כי אם יקרב אל כל פעולה אשר אין בכחו לפעול הנה יהיה זה סכלות ממנו ר"ל שהוא סכל בלתי יודע ערך הפעולה אשר נדבה רוחו לעשות אותה : כפי המעלה . כפי מעלת כל איש אשר הוא בה מ"ת בהתנדב האומן לפעול אומנות נפלאה ושר הצבא לעשות מלחמה נוראה אז יקרא כל אחד בשם איש חיל ואם לא יוכל עשותו · לא . והפך זה ר"ל בהתנדב האומן ללחום ושר הצבא לעשות אומנות אולת היא ויקרא עכ"פ אויל : איש חיל . לכן גדר איש חיל שהוא גדול הלבב : הוא האמור . שהוא למעלה ר"ל אשר בכחו לפעול פעולה יקרה גדולה . הערך : אמנם אשר יאות . אולם המתנדב לפעול פעולות קטנות ובכחו לפעול אותם . לא יקרא איש חיל כי אם שוה ר"ל איש שוה עם שאר בני אדם

וזה נגלה מן השם ונאמר תחלה אצל אלה הדברים הוא . אין הפרש בין הדבור בתאר או במתואר · גודל הלב הוא איש חיל . אמנם יראה כי הוא איש חיל אשר אצל הדברים הגדולים יעשה עצמו ראוי אם יאות לו . כי אשר יעשה זה והוא לו בלתי נאות היא אויל . אמנם אשר הוא כפי המעלה אין אחד מהם אויל ולא כסיל . א"כ איש חיל הוא האמור . אמנם אשר יאות לדברים הקטנים ויעשה עצמו ראוי להם הנה הוא שוה לא איש חיל . כי גדולת הלב תהיה בדברים הגדולים . כמו שהוא הגדול בגוף כי הקטנים יהיו יפים וטובים מראה ולא נעימי' ואשר הוא יראה א"ע ראוי לגדולות . והוא בלתי ראוי . למשוגע (נ"א יחשב) . ואין כל המכנים עצמם בגדולות ממנו הוא משוגע . אשר יתנהג בדברים פחותים הוא סוג לב · וזה בין בדברים גדולים בין בשוים בין בקטנים . אשר הוא מתנהג בדברים פחותי' מערכו . אבל השם הזה יותר היה ראוי לגדולה . כי יותר הוא המנבל אם לא שהוא ראוי לגדולות . אמנם יהיה איש חיל כפי הגודל בקצה אבל לפי אשר יעשה הראוי בערכו הוא אמצעי . אחר אשר הוא מתנהג כפי הנאות לו . אבל האחרים יעדיפו ויחסירו . כי אם אמנם יעשה עצמו ראוי לדברים גדולים הוא ראוי לדברים נוראים . וזה באמת יהיה אצל אחר . גדולה ראויה אמנם תאמר בדברים אשר מחוץ הם טובים . והגדולה נוראה אמנם היא אשר יאתה לאל ית'

ואין לו יתרון עליהם : כי גדולת הלב . רוחב הלב אשר לבעל נפש רחבה הוא לפעול דברים גדולים : כי הקטנים יהיו יפים · המעשים הקטנים יש להם יופי כח לפי ערכם כיפי הקטנים אשר לא נועם להם ולא הדר : מש"כ המעשים הגדולים להם יתר שאת בנועם ויתר עז בהדר : למשוגע יחשב . כל"ל · כי איננו יודע אין ערך מעלתו : ואין כל המכנים . ועכ"ז לא כל ההורסים להתנהג בגדולות ובנפלאות מהם . יחשבו משוגעים כי ההורסים לדברים הקטנים כפי המעל' אין אחד מהם אויל כאמור למעלה : אשר יתנהג בדברים פחותים · כמו שהמתנהג בקל' היתרון נקרא משוגע כאמור · כן המתנהג בקלת החסרון נקרא סוג לב . ר"ל שלבו נסוג אחור ממעלתו אשר הטבעה בטבעו : וזהו בין · מי שאיננו מוציאן לפועל מעלתו אשר בטבע יכלתו עליה נקרא סוג לב . בין שיהי' מקטני המעלות או מהאמצעי' השוים לכל אדם או מהגדולי' כל הפוחת מערכו נקרא סוג לב : אבל השם . אך יותר נאות הוא זה השם למי שטבעו לפעול גדולות נוראות ואינם מוציאם אל הפועל : כי יותר הוא המנבל . כי לא היה ההתנבלות ופחיתות הערך נכבד בו כל כך אם לא היה ראוי לגודל הלבב . כי הדבר ניכר מהפכו . והרס"ע פי' היה ראוי לגודל הלבב מצד שטבעו היה מתנבל יותר . ועי"כ נקרא ביחוד בשם סוג לב : כפי הגודל בקצה . אם יבחן הפועל לפי בחינת הפעולה הגדולה היא בעיני הה"ד' . אזי יאות לו שם איש חיל אבל לפי . אולם אם יבחן לפי מה שהוא בכח לפעול אזי יאות לו שם אמצעי : אחר שהוא מתנהג · בהיותו מתנהג כפי כחו אשר הטבע עליו לכן יתואר בשם אמצעי לא יעדיף ולא יחסיר כפי כחו : אבל האחרים . אולם האחרים שהם המשוגע יעדיף על כחו והסוג לב יחסיר מכחו : כי אם . אם עצמו יעשה הבן חיל את עצמו ראוי לפעול דברים גדולי' · אז ראוי הוא לשכר טוב ולגמול דברים נוראים : וזה באמת . וזה הגמול יהיה אצל דבר אחד והוא הכבוד כמו שיתבאר :

במלות יעשה זה. כי כל אשלות המדות הנכונות גם כפי היותו ואני אינו רק שיוסר שהדל ידו בהוצאה, לפעול פעולה כראוי כי הוא זה ראוי לשרי המדינות אשר להם הון עתק : אשר יעשה פעם א'. כמו משתה ושמחה שיעשה האדם ביום חתונתו ושמחת לבו פעם א' בכל ימי חייו :

בהוצאה עד לכלה : בדברים קטנים. שהוא פועל דברים קטני הערך הפך פעולת השוע שפועל פעולות גדולות כאמור : כמשל אומרים. כמו המושלים האומרים למוציאי דבה והמוספרים. אשה לכם משתה חתנים ע"ד משל איכול קורצא בי מלכא. ולהולכי רכיל. ומספרי לה"ר :

ובאלה ההוצאות הוא עשות גדולות כמו שנאמר כי הם דברים נכבדים. ויוציא בדברי' המיוחדים אשר יעשה פעם אחת כמו חופת החתן ודומה. וכן אצל כל הדברים אשר יהדרו להם כל אנשי הארץ או להעלותם לנשיאות או להקבלת שרים באים באים מארץ מרחק ולשלוח מנות ולתת מתנות ולהעלות שכר. כי השוע לא יעשה הוצאה גדולה בעצמו כי אם בדברים הכלליים. כי המתנות באדם דומות להקדש לגבוה. וכן ראוי לשוע לבנות לו בית ולתקנו כראוי למעשהו כי היא תפארת. ויעשה יותר בדברים המקיימים כי זה יותר טוב שבפעולו'. ובכל הדברים יעשה אשר הוא ראוי כפי הדבר הה"א הנכון כי לא יהיה דבר אחד נכון לאלוה ולאדם ולא למקדש בהוצאות והוא יעשה הדבר הגדול בערכו ויהי' שוע גדול כאשר יהיה הוצאה גדולה בדבר גדול מה שיהיה באלה גדול. הפרש גדול יש בין היות בפועל להיות גדול בהוצאה כי כי במתנות הנעדים עשות כדור יפה או מטה נקוד היא גדולות מעשה איך (ג"א אך) הוא קטן המאיר (ג"א המחיר) ובלתי נדיבות. ובעבור זה ראוי לשוע לעשות דבר גדול בערכו שיהיה מעשהו גדול. וזה לא יהיה נקל להיות אחר יתר עליו ותהיה הוצאתו לפי מעלתו. ובזה אמנם יהי' שוע. המעדיף על זה אמנם ישתמש בממונו על בלתי יושר ויעדיף לכלות. כמו שנאמר יוציא הרבה בדברים קטנים ובמותרות ויוצי' בלי ערך כמשל האומרים למגידים עשה משתה חתנים ולהולכי רכיל יתן מתנות. בשוקים יסחב בגדי משי כמו מג"שום. וכל אלה לא יעשו בעבור טוב. כ"א להראות עשרו ולחשבו אשר רואיו יתמהו ממנו· ובמקום ראוי להוציא הרבה יוציא מעט. וכאשר ראוי למעט יוציא הרבה. אמנם הכילי יחסר בכל הדברים ואם יוציא הרבה הוא במעט טוב מאבד. ולכל אשר יעשה הוא באיחור. והוא חושב איך יוציא הרבה והוא נעצב. ויחשוב כי הוא עושה יותר מן הראוי. הנה מעשי אלה רעים · אך שלא ישאו חרפה ע"ז כי לא יזיקו לקרוב גם אינם פתאים מאד :

פרק ד גודל הלב אמנם הוא אצל הדברים הגדולים

אשר יהדרו. אשר יתאספו ההמון לראות מרוב פליאותם להיותם בלתי מורגלים : או להעלותם לנשיאות · או שיעשו השרים דברים מפליאים חרים משמחי לב ביום שיתכנו להיות מושגים השרים. או ביום שיקבלו פני שרים ומורי ארץ הבאים ממרחקי ארץ. ומהדברים הגדולים הנעשים ביום שיועדו המלכי' והשרים לשלוח מנות זה לזה : כי המתנות. ראוי לתת מתנות השרים בכבוד ככבוד מתנות האל ואישיו עד"הכ כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלהים ותרצני : בדברים המקיימים. ר"ל יעשה מעשהו לפי השלימות היותר אפשרי שנותן קיום למלאכה ההיא : כי לא יהיה דבר. אין שום דבר שמוכן לאלהים או לאדם בלי הוצאה · ומי זה יוציא הוצאות גדולות באלה נקרא שוע : הפרש גדול. יש הבדל בין היות דבר גדול בבחינת ההוצאה. כי הנה הכדור שמשחקים בו הנערים והמשקל הנקוד ושלוה. הנה גדולי' בבחי' עצמם ר"ל יפים למראה עינים אך אינם רבי ההוצאה והמאיר : להיות אשר יתר עליו : להיות לאחר יתרון עליו בפועל כמוהו : שמעדיף. קלה היתרון בשוע הוא שמשתמש בהוצאה גרועה בלתי ישרה ומרבה

יסחב בגדי משי. להראו' כאלו אינם חשובים בעיניו לרוב עשרו : בעבור טוב. אינו עושה מעשהו למען ישיג טוב על ידו. כמעשה השוע · וירבה במקום שראוי למעט וימעיט במקום שראוי להרבות כי כל מעשהו לא בהשכל הפך השוע : אמנם הכילי' הוא קלה החסרון · הוא זה יחסר בהוצאה : טוב מאבד. טוב הערב הולך ואובד לשעתו. והוא הפך השוע המבקש טוב המועיל לזמן רב : באיחור : מתעכל ומעכב במלאכתו בעבור דאגתו על ההוצאה שהוא חושב שמרבה בהוצאה : אך שלא ישאו חרפה. אבל אינם נושאים חרפה על מעשיהם כמו הכילי אשר לעומת הנדיב : וזה להיות הכילי אשר לעומת השוע' מוציא הוצאות עכ"פ כנדיב. בע"הב ולא יזיקו הרבה כמו שאר בעלי המדות הגרועות. גם לא יתראו אלא ב"א כסכלים הבלתי יודעים איך להתנהג בתכונת השוע. וזה בהיותם מוציאים הוצאו' כנדיב עכ"פ :

פרק ד גודל הלב. אחר שביאר בקודם שגודל הנפש אשר אצל הוצאת הממון הרבה ראה לסמוך אליו גדל הלב אשר אצל הכבוד: אצל הדברים הגדולים. הוא בעל נפש רחבה אשר נשאו לבו לפעול פעולות נכבדות ונפלאות. והיא

הכונה

וזה

ההוצאה שוה לשר אנ"שים זולתם ונה על התפלה ועל בית המדרש כ"א כפי הראוי לכל אחד וכמה ואצל מה אמנם המוציא בדברים הקטנים או באמצעיים כראוי לא יקרא שוע : ואם יוציא בפעמים רבות שיעור רב : כי אם המוציא בדברים הגדולים הוא שוע . כי השוע הוא נדיב ואין כל נדיב שוע . חסרון זה הקנין יקרא פחיתות . ההעדפה בזה יקרא משחית ומהבל . וכאלה אשר לא יעדיפו עשות גדולות אצל הדברים אשר ראוי כ"א בדבר שאינו ראוי וכמו שאינו ראוי הוא מבלה . אח"ז נדבר ממעלת השוע . השוע דומה ליודע כי יוכל לעיין הראוי ויוציא גדולות ותבונות וכן ראוי (נ"א ירלה) בתחלה הקנין יתבאר בפעולות ושמי הם . ההוצאות השוע הם גדולות ותבונות וכן ראוי להיות פעולותיו . ולפי זה ראוי להיות גדל ההוצאה ראוי אל הפעולה כי הפעולה ראוי' להיות כפי ההוצאה וההוצאה כפי הפעולה או יותר . השוע יוציא באלה בעבור טוב והוא כולל בכל המעלות . עוד הוא מענג בזה ועושה בשלות כי הדקדוק בחשבון פחיתות הוא אמנם ישכיל להיות טוב ונבחר הראוי מאשר כמה ואיך יהיה במספר . אמנם בהכרח השוע הוא הנדיב כי הנדיב יוציא הראוי כראוי . ובאלה הוא גדל השוע כי תהיה זה אצל הנדיבות גדולה . והנה בהוצא' אמצעית יעשר (נ"א יעשה) פעל גדול השוע . כי המעלה איננה שוה בקנין ובפעל . כי מעלת הקנין הוא שיהיה רב ונכבד . אמנם מעלת הפועל שיהיה גדול וטוב אשר רואיו יתמהו ממנו כי הפועל הגדול הוא נפלא והוא מעלת הפועל נחלה בגודל אמנם תהי' ההוצאה גדולה בבתי בבתי התפלה וכמו המנחות המושמות לפני האלהות והקרבנות והזבחים . וכן ג"כ העשוים לשרים (נ"א לשרים) והדברים הגדולים העשוים לתועלת הממון כמו אם אחד יתנדב לעשות דבר מועיל להומה חשובה או להיות שר ליורדי הים באנות (נ"א באניות) או לעשות משתה לכל בני המדינה . אמנם בכל אלה כמו שנאמר ראוי להביט מי הוא העושה ומה הוא ומה יש לו כי ההוצאות ראוי להיותם ראויי' ולא כפי המעשה כי אם גם שיהיה ראוי העושה . ולכן הדל לא יהיה שוע כי אין לו ממה יוציא הרבה כראוי . ואם ינסה לעשו' הוא פתי כי הוא עושה שלא כראוי ובלתי נאות כי הדברים שהםכפי המעלה' הם על יושר . והנה זה ראוי לאשר להם הון עתק או אשר נעתק להם מאבותם או מאחרים . הם אנשי חיל נשיאי הערה והדומים לאלה כלם גדולה ומעלה ואשר אלה לו הוא שוע . ובאלה

שמר אריס"ט סר ילוע שהיה ממוכה על דבר מה שהוראתו רלה אחוד מאוראת בה"א : חסרון זה הקנין . הקלה הקטן אחת אמדה נקרא פחיתות כלומר שהוא פחות בהוצאה כפי שמת הכוונה : ההעדפה . קלה היתרון ר"ל המעדיף בהוצאה הגדולה יותר כפי הראוי לא נקרא פסותח : ותלה . ואלו אלה המעדיפים המקראים אפסחיתם ימנו ג"כ יצאם מעדיפי' ומפחיתי' הפחיתי' שמות גדולות הראוי ומוליאים הוצאות בפעולות גדולות אבלתי ראוים . או שמעלו הראוים אך בא כפי כמלון המעשה הראוי להם יקראו מכלים ומשחיתים : אח"ז . אמר שבארנו ב' סקטות אשר לא טובים נדבר ממעלת השוע ונאמר : השוע דומה ליודע . השוע דומה למשכיל על דבר איך יעשה פעולה גדולה שליוה בהשפן היותר שלם . כבמות השכל בכמות ממיד הי' עלי הפועל : וכן ירמו בתחלה הקנין . כלי"ל השעני' מלבד השמור עוד יתנו לנו גדולות בענין הנאיה פרסי' פלאכתם קריאה זאת אשר יקנו לפי הפעולה אשר יפעלו . שזה יתאר הקניני יתבאר לרואיו לפי גודל הפ"יונא עד יחשבו מי ומי פעל ועשה זאת : הוצאות השוע : שוצאו' השר והמושל במדינה אם רבות ולפיכן ראוי שיהיו גודל פעולותיו ר"ל שיהוא שכר התוצאה : או יותר . גם יתכן שתהיה ההוצאה קלת יתר על השכח כי אין מדת השוע לדקדק כ"כ בחשבון : בעבור טוב . לפעול דבר טוב ולקנות על ידו ששואלים : בכל התמורה . תכלית כל המדות לעשות הטוב : ממעט : ממעט מעשה בפעולותיו : בשלום . כאלו יפעלו הפעל' בכוונת שבעולתיו ולא יעיין בה השי"ג כלומר לא ידקדק בחשבון הוצאתה כ"כ . שהוא זה מדת הותרון לומר יחשבו שפעליו כבתר ולא יחשבו זאת פוסי שמלאכה כי באמונה הסעוסים : מלמד שהם אשר לפי כמות ואיכות מספר ההוצאה יהי' טוב הפועל : ובא בלשו בזאת ההוצאות יגדל השוע על הנדיב כי ירבה . היא הוצאת השוע יפעל ויעשה פעולה גדולה בהוצאה ממלכית בערכה : איננה שוה : פעולות השוע איננה כפותה לנדיב בהיות שמעלת הפועל כקנין ר"ל בתאר איננה שוה עם מעלת הפעולה . כי מעלת הפועל שהיה סר נכבד ר"ל מושל במדינה ומה"כ הנדיב . ומעלת פעולתו שהיו גדולי' ושוים ומפליאי' רואים ולו יפעל הנדיב כמו זאת שפעולה אשר ילא תכלל הנדיבות להיות נכלל שמפוזרים : כמו בבתי התפלה שיוציאו הוצאות בבנינים גדולים למלאה . ושת בעיני אלהים ואדם : הנעשים לשרים . כמו שירו' ולהתנות השרים : ולא כפי שמעשה . לא כפי גודל המעשה לבד כ"א גם כפי גדל : מעלת העושה ר"ל שיהיה העושה שר וגדול בהנהגת המדינה לא בהנהגת הבית לבד כאמור למעלה שהמעלה איננה שוה בקנין ובפעל וכמו שביארנו שם : ואם ינסה לעשות . ואם יבוא לעשות פעולה כוללה בהוצאה רבה . הנה בסכלות

הכילות וקנות לבטות שפטב וההרגל. משא"כ הפיזור הפך האמורי' שלא יקבלו : ונוקחים מעט
והוא הדבר שהדיב הוא שם משותף למושלים ולנדיבי' מעט . לאפוקי מהרעים האמורים אח"ז שהם
כמו נדיבי עמים שאמרו פי' מושלים . וזה להיותם לוקחים הרבה ואינם נקראים נבלים כ"א רשעים :
מוספים בממון זה · שאל בבני אדם וזה מושל הדבר הכולל . אלא השוה שבהם שכולם ירויחו
נגשמו והרבה ילכו: והכה הם . הקמצנים הם על מעט ריוח מגונה : ואשר יקחו . אותם המרויחים
עינים טובים. לא ראי: זה

על עניינים רבים יראה שתהיה הנבלה . אבל
בכללי היא בשני עניינים בהעדר הנתינה
ובהעדפת הקבלה. אבל לא תהיה שוה בכל.
אבל לפעמים תתחלף כי אלה יעדיפו בקבלי
ואלה יחסרו בנתינה . כי אלה אשר יקראו
בשמות רבים כמו קצרי יד קומצים . אבירי
לב יחסרו בנתינה אבל לא יתאוו של
אחרים ולא ירצו לקבל מהם · אמנם ממעט
יושר ומיראת הכיעור . יראה או יאמר כי
הם נשמרים מזה שלא יוכרחו לפעמים
לעשות דבר מגונה .. ומהם קרא מוכר כמון.
והנה כן יקרה בהעדפתו לא כאשר יתן דבר
לאדם . ומאלה אמנם ימנע מלקבל מאחרים
בעבור יראה כי איננו נקל לקבל של אחרים
כדי שלא יתן משלו לאחרים . ואלה אמנם
יעדיפו בקבלה כי הם יקבלו מכל צד מכל
והם פועלים פעולה הנבלים כי יקבלו מאתנן
זונה ודומיהם . והם מרבים בנשך ובמרבית
ולוקחים מעט מעט מרבים. כל אלה יקבלו
ממה שאינו ראוי ומה שאינו ראוי . הדבר
הכולל בהם כי יראה בהם הריוח מגונה כי
כלם יסבלו חרפה בעבור מעט ריוח . ואשר
יקחו דברים גדולים ממה שאינו ראוי ולא
הראוי ולא נקראים נבלים . כמו הפריצים
משוממי המדינות ושוללי המקדשים . אבל
נקראם רשעים וחטאים . המשחק בקוביא
ושולל המתים והגנב מהנבלים והם מרויחים
מנתנים כי הם עמלים בעבור הרויח . ומהם
לוקחים מהאוהבים מה שראוי לתת להם .
וכלם רוצים להרויח ממה שאינו ראוי רווחי'
מגונים . וכל אלה הם לקיחת נבלה . על
יושר נאמר כי הנבלה תנגד לנדיבות, כי היא
יותר רעה מהפזור ויותר יחטא בזה מהפזור
האמור .

פרק ג ואמנם יראה שראוי לסמוך

לזה השוע כי יראה
כי הוא מעלה אצל הממון . לא יתפשט
אצל כל הדברים אשר בממון כמו הנדיבות
כי הם אצל ההוצאות לבד . אמנם באלה
יעדיף על הנדיבות כמו שיורה זה השם
הגדולים בגודל אמנם תהיה הוצאה ראויה.
הגדול אמנם יאמר בהצטרפות כי אין
ההוצאה

כאלו זה אלא השוה שבהם
שמוללי הנתינה. ורבי
הקבלה הפך המפורים שהם
רבי הנתינה ומוללי
הקבלה : כי אלה יעדיפו
בקבלה. קלת הנבלים יעדיפו
הרבה . בקבלה מאשר
הנבלים. וקלתם מחסרים
בנתינה הרבה יות' מאשר
הנבלים : אמנם. ממעט
יושר. מכנה ומעט שיושר
אמר גם שיספנו שאין לקבל
מאשר אחרים . אף כי
ירלים מן הכיעור ר"ל שלא
יחשבו בעיני הכותבי' :
ירלה . ואמר ירלה או
אמר יאמר בספט' וכיוצא'
בהעדר הקבלה שלא יוכרחו
להחזיק לבעלי המתנה והוא
פעל מגונה : מוכר
כמון · קלת המקמלים
בנתינה יקראו מוכרי כמון
על שם שהוא מוקל
נתינתו כפי קבלת השבלה
כמו מוכרי הכמון המוקלי'
או מודדים עין בעין
בעבור יקרתו . וכן פי'
הר"דק שהקמצן נקרא כילי
מעטם וכל נבלים עפר
האקמצנכילי מדידים להיותו
מודד בעין רעה : כן
יקרה בהעדפתו · כאמר
יעבור דבר עם השקל
בקבלו ר"ל בהכרע' והעדפ'
הוא מעדיף מעט בהיותו
לו עין : לא כאשר
יתן : אין הדברים
אמורים בהתו מתנת חנם
לאוהבו כי אין זה ממנע
הכילי כלל : בעבור ירלה ·
קלתם ממכנים מקבלה
מירלאתם פן ילטרכו לתת
אח"ז . כמו קלת האורחים

ריוח גדול בנבלה אינם
נקראים נבלים כ"א רשעים:
המשחק בקוביא , אלה
האמורים אחר זה הם
בכלל נבלים בהיותם
עמלים להרויח ריוח
מגונה כאשר הנבלים .
וכן הלוקחים מאוהביהם
מוקם הראוי להם בקשל
נבלים יחשבו : על יושר .
כפי הגדר הישר כאמר
שהכילו' הוא קלה המתנגד
יותר לנדיבות מהתנגדות
הפיזור .
פרק ג ואמנם ירלה. אמר
שיאמר בקודם
מעלת מדת הנדיבות שהיא
אצל ההולאות וההכנסות
הקטנות בהנהגת הבית
ראה כי טוב הוא לסמוך
אליו מעלת השוע שהיא
אצל ההולא' הגדולה
בהנהגת המדינה כמו
בבניני המדינות ומושבים'
ולרלונות המלכים . כי
שוע עניינו שר ומו...
בעם לבד ונדיב הוא שם
למושל ברוחו גם כן .
והשוע הוא הפך הכילי
ע"פ כתוב ולכילי לא
יאמר שוע : לא יתפשט .
לא יכלול תחתיו הרבה
כמו נדיב שהוא כולל גם
השוע כי כל שוע נדיב
ואין כל נדיב שוע
כאמור אחר זה : כי
הם אצל ההולאות :
נ"ל אצל ההולאות
הקטנות לבד משא"כ
השוע שהוא אצל ההולאות
הגדולות כאמור אחריו :
עם הגדולים · כמו
שהוראת זה השם השרים
הגדולים . כן יורה

הבלתי רולים לאגות מסכניהם מירלאתם פן ילטרכו על הולאתם הגדולה : אמנם תהיה · רק שתהיה
לתכנים את מככניהם לפעמים : ואלה אמנם . זאת ההולאה הגדולה כראוי : הגודל אמנם .
אלה האמורים אח"ז יעדיפו בקבלה והם גודל האמור הוא שם מלטרף בערך אל הקוטן
לשר

פרק ב' בפי' אמרנו כי הפיזור והנבלה הם מהיתרון והחסרון · ובשני דברים במתן ובקבלה . כי ההוצאה נשיג סהמתן . לכן המפזר יעדיף בתת (ובבלתי קבל) ויחסיר בקבלה . אמנם הנבל' תחסיר בתת ותעדיף בקבלה . אם לא בדברי' מועטים . לא יוסיף עוד הממון עם הפזור ולא יהיה זה נקל אחר שלא יקבל מעבר אחר ויתן לכל כי מהר יעזבנו הממון . כמו ההדיוטות הנותנים יראה שהם מפזרים . אכן יראה שהוא יותר טוב לא מעט מהנבל כי זה נקל להרפא או בבואו בימים או מפני העוני יפול לחזור אל האמצעי . והנה בזה אשר בנדיב כי יתן ולא יקבל . אבל אין אחד מהם כראוי ולא טוב . אבל אם יעשה זה בהרגה או בענין אחר יהיה באמת נדיב יתן לאשר הוא ראוי ולא יקבל ממי שאינו ראוי . ובעבור זה יראה כי אינו רע לפי המדות כי אינו מן הרשע ולא מן המגונה המעדיף במתן ובלתי מקבל אף אמנם הוא סכל לפי זה הענין והמפזר יראה שהוא יותר טוב מהנבל בעבור הדברים האמורים . ובעבור כי זה אמנם יועיל לרבי' וזה לא לאחר ולא לעצמו . אבל רבים מהמפזרים הם מקבלים ממה שאינו ראוי והם לפי זה נבלים כי הם יקבלו מכל עבר בעבור שהם מאבדים הכל . והנה זה נקל לעשות . אמנם קל מהרה יעזבו ממונם וע"כ הם מוכרחים לבקש מצד אחר כי אלו יתנו בערבבות ולא יכוונו בעבור דבר טוב · כי אם בלי הפרש יקבלו מכל צד ויתאוו ולא ישגיחו איך ומאין . ובעבור זה מתנותיהם אינם נדיבות ולא טוב ולא בעבור טוב ולא כראוי · אבל פעמים מעשרים אשר ראוי להיותם רשים . ולא יתנו דבר לחולכי אורחות יושר במדות . למחנפים יתנו נדבות רבות . לא בעבור דבר אחר . ולזה רבים מהם אנשי נכסים מאבדים ממונם . כי בנקל הם מכלים במותרות . ולפי היותם לא הטוב ישו אל התאות . על כן המפזר אם א"א לבוא אל האמצעי יעברנו . ואם יושם בלימוד האמצעי כראוי יבוא אליו הטוב הנבלה אין לה רפואה כי נראה הזקנה ושאר הדברים המחלישים עושים האדם נבלים . ויותר טבעי הוא באדם מהפיזור כי רבים הם אוהבי כסף מתנותנים . והנה הם על פנים רבים . כי

על

פירוש

פרק ב' כבר אמרנו · כבר התבאר בפ' הקודם שהפיזור והכילות הם ב' קצוות בהנהגת הבית והמדינה אבל שממון · הפיזור הוא קנה היתרון והנבלה קנה החסרון : ובשני דברים · כל אחד מהקצוות לו שם בב' דברים : במתן · בהוצאה בהכנסה : כס"ג מהמתן · פי' שהוצאה הוא הממון אשר ניתן לזולתנו שלא יחזור אלא מתנת חנם : יעדיף בתת · ירבה בהוצאה לפי ערך עשרו : ובבלתי קבל . ירבה בהעדר ההכנסה . והוא אך לאומ' כי הדבר האמור הוא מוכן בלשון הבא אחריו : ויחסר בקבלה . ימעט בהכנסה . והפך זה הכילי והנבל שהוא ממעט בהוצאה ומעדיף בהכנסה : בדברי' מועטים . המפזר מכניס דברים מועטים והנבל הוצאו' מעטי' : לא יוסיף . המפזר לא יעשר בקל בהיו' ב' חלקי הנהגתו מתנגדים מכניס מעט ומוציא הרב' : שלא יקבל מעבר אחר . שלא יכניס שהוא העבר השני' אשר נגד ההוצאה : כמו ההדיוטות . כמו עשי' הארץ ואנשי המדינה הרגילים להוציא הוצאה מעטת ובדבר' מעט יראו כמפוזרים לא כן מנהיגי המדינה ומושלים הרגילים בהוצאה רבה אין מספרם · ככה אבל להם מספר השוע האמור בפ' שאחריו : אכן יראה . אבל עם היות שהמפזר והנבל שניהם פחותים . מ"מ יראה שהמפזר הוא יותר טוב הרבה מהנבל בדברי' רבי' . א' המפזר יקבל תרופה בבואו בימים ר"ל שילמדהו טרח העתים אומנות מה או משא ומתן להרבות בהכנסה . או כאשר יעני וידל אז יקמץ בהוצאה וישוב אל הראוי והאמצעי ב' הנה בזה אשר בנדיב ר"ל המפזר יש לו טבע הנדיב בוותרנות : אבל

אין אחד . אין ההוצאה וההכנס' כראוי ר"ל מכניס מעט ומוציא הרבה : בהרגל. אם ירגיל את עצמו להכניס ולהוציא כראוי יקל לו זה בשכבר רגיל קנה במדה . הנדיבות שהוא הותרנות : המפריז . מי שהוא מרבה בהוצאה וממעטים בהכנסה פרשה שאינו איש רע אבל סכל בלתי יודע טוב ההנהגה ויושרה : ג' ובעבור כי זה יועיל לרבים המפזר עוזר לרבי' שנותני ממונו ומ"מ הנבל שגם הוא בעצמו אינו נעזר ממונו כי אם מעט המעט לא כדיר : אבל רבים מהמפזרים . אך יש מפזרים רבי' שהם נבלים להיותם מאספים הון מכל עבר ומכל הצדדי ר"ל שלא ביושר בעבור הכרחם לממון ברוב הפיזור בערבובי' . בערבוביי' כלומר לטובים ולרעים הם נבלי' בזה שעושים עושר ולא במשפט הם שבים להיות' במדות הקמצנות הבלתי' מבחינים אם יבוא עשרם ביושר או לא : אבל נדיבו' . כי הנדיב יתן לראוי : לא בעבור דבר אחר · אינם נותנים להיטיב לאדם בעבו' יושרו כ"א לאיש חנף ולך כמ"ש· המשילם באנשים שאינם מהוגנים : אנשי נכסים · עשירים יאבדו עשרי' בענין רע : יעברנו . יעבור מן קצה הכילות על האמצעי אל קצה הפיזור : ואם יושם בלימוד . ואם ילמדוהו בתורה משפט ישוב אל האמצ' ויורו לו : הזקנה . הזקנה והחלישות יסבבו הכילות לבעליהם מיראתם על נפשם שלא יוכלו עוד לעשות מקנה וקנין מרוב חלישותם לכן ישמרו קנינם אשר כבר רכשו והוא הדבר שהמפזר יתכן לשוב להיות נדיב בבאו בימים כאמור למעלה : ויותר טבעי . גם מצד הטבע' היא קשה הרפואה כי טבע האדם נוטה אל הכילות

הכילות

בעצמם . או קנו . כי אלה לא נסו החוסר והכל אוהבים מעשידם כמו האבות לבנים והמשוררים לשיר . אין נקל לנדיב להתעשר יען אינו מקבל מתנות ואינו שומר אבל הוא מוציא ולא יכביד העושר בעבורו כ"א בעבור תתו . על כן יאמרו אנשים נגד המזל . מדוע אשר הם א"כ יותר ראוים לא יעשו כן . אבל בעמור זה לא יקרה בבלתי סבה כי א"א לקבץ ממון מי שלא השתדל לקבצו . כמו שהוא זה בשאר דברים . אבל לא יתן למי שלא ראוי ובזמן שאינו ראוי . ולא אחד מהדברים כאלה כי זה לא יהיה פעולתו כפי הנדיב . כי המוציא ממון כזה לא לא יוציאהו כאשר הוא ראוי להוציא כמו שנאמר כי הוא אשר יוציא כפי אשר יש לו ובדבר הראוי . המעדיף על זה הוא מפזר . לא יהיו השלטונים מפזרים כי מרוב הונם לא יראה היות נקל להיות מעדיפים בהוצאותם ובמתנותם . הנדיבות הוא אמצעי אצל נתינת הממון וקבלתו . הנדיב יוציא ויתן בדברים הראוים בשוה בקטני' ובגדולי' וזהו בשמחה . ויקבל ממה (כ"א ממי) שהוי' ראוי מה שהוא ראוי . כי המעלה תהי' אמצעי' בשניהם תעשה שניהם כראוי כי ישמח ליתן כראוי לקיבול כמוהו . כי אשר איננו כמוהו יגנדהו . על כן הדומים יהיו יחד בו והמתנגדים גלוי הוא שלא יהיו יחד . אמנם אם בעשותו כראוי יקרה שיוציא ממון בדבר בלתי נאות · יתעצב על השווי ובראוי כי מן המעלה הוא לשמוח ולהתעצב כראוי וממה שראוי . והנה הנדיב הוא עמית בממון ואפשר שיסבול דברים בלתי נכונים על בלתי כבדו הממון . ויותר יחרה לו אם לא יוציא הממון בראוי מאשר יתעצב מאשר יוציא ממון בדבר בלתי ניאות . אך שימו"נידו לא יודה זה . אמנם המפזר יחטא באלה לא ישמח במה שראוי כראוי ולא יתעצב כראוי . וזה יותר מבואר בסמוך :

כבר

יותר נדיבים · אמנם רואים שפיזרים ומקבלי מתנה הם נדיבים יותר מהמרויחי' רכוש בעמלם או הקונים בכסף שליפים קנין זה : כי אלה לא נסו החוסר · שהוא נקל ליורשים ואינם יודעי' רע · עדיין לכן אין חוששין לאחר ממוני : ולמקבלי מתנה להיות נדיבים בעבו' שלא הורגלו במספור ואינם יודעים רע עדיין לכן אין חוששין להוציא ממוני : והכל אוהבים · גם קצת שמרויחים והקונים להיו' נדיבים לבזבז מקצת קנינם באמצעם אותם אשר כן טבע כל פועל לאהוב פעולתו ולהיו' בעלי' בל בל שלך להפסיד : אין נקל · לא בקל יעשי' הנדיב בהיותו שונא בלע ובלתי שומר קנין מרוב ההוצאה : ולא יכביד · אינכו מרבה עושר לממנו כ"א לממון אחרים ר"ל לבזבז בנדיבות : נגד המזל · כנגד השר והמלאך הממונה על יושר ההנהגה נעפייר בל"א · והטעם רבים יסיאו דברים כלפי המזל המעסיר לאמר מדוע לא יעשו עושר אלה הנדיבי' בהיותם ראוים ? לעושר מאלה סוד שמעם להסיב לראוים : אבל בעבור זה · אך עם היותם מתרעמים נגד המזל כאלו הוא הסבה בדבר ואין שם סבה טבעית ובאמת יש שם סבה טבעית כי הוא זה בעבור שאלה הנדיבים לא הרגילו א"ע בקיבוץ ההון אשר ככה נאמר האומנות שהבלתי רגיל במלאכה לא יוכל עשוה : אבל לא יתן . עם היותו בלתי רגיל בקיבוץ הון עכ"ז אינכו עכ"פ מפזר לתתו לבלתי ראוי : כי זה לא יהיה פעולתו . כי אין זה מפעולות הנדיב בשכבר התמך שהנדיב כל הוצאותיו כראוי ולא יתן כ"א לראוי ובדבר הראוי : המעדיף על זה . המרבה בהוצאותיו כפי ערכו נקרא מפזר · לא יהיו השלטוני' מפזרי' . הוכח יוכיח את חורי הארץ שלא ירגילו את עצמם בפיזור כי לרוב עשר' נקל אהם לבאות ל'חרי הפיזור . אבל ימלאו ההוצאה כפי

ערך שהכנסה : הנדיבות היא אמצעי' . מדו' הנדיבו היא הנהגה אמצעי' בהוצא' והכנסה כמבואר במה שקדם : תעשה שניהם כראוי . ר"ל ההוצאה וההכנסה : קיבול כמותו . שתהיה הנתינה שוה עכ"פ לקבלה כי אם יעדיף יהי' מפזר ואם יחסר כפי ערכי יהיה כילי : כי אשר אינכו · אם אין ההוצאה שוה לערך ההכנסה : יגנדהו · יהיו ההוצאה וההכנסה מתנגדים ר"ל בלתי שוים זה לזה : הדומים · ההוצא' וההכנסה המשתוים ראוי שיהיו יחד בנדיב : יתעצב על השיווי · על אשר מגבול השיווי : עמית בממון . ריע ושותף נאמן עם כל היסר באדם · בענין העזר המדיני · זריז במלאכתו ומה שמרויח יותר מכדי לרכו מחלק לחבריו הבלתי מספיקים : שיסבול . יתכן שיסבול העוני בעבור נדיבתו ואינכו מכבד ההון לאכור אותו לעת הצורך : ויותר יחר לו · יתעצב יותר כאשר לא יוציא הוצאותיו כראוי שהוא חסרון ההסתפקות ממה שיתעצב בהוציאם בבלתי ראוי · שהוא ההתמשות במותרות · והחכם שימונידי חולק על זה · והנה בענין ההסתפקות והמותרות יש שם חלוקי דעות רבות · ומה גם היום רבו בו דעות שונות מה זה טוב לבני אדם כי בקצת המותרות לפי ההסקפה הראשונה יבטל בעליה משלימות ההשכלה בהיותו עסוק ורצון כל כל הימים בבקשתם · אך בנח י' אחרת ירבה הזריזות ויפר העונג בין אנשי המדינה · יעוין מה שכתבנו בחיבורינו אסף (ח"ז ריש פ"ל עמנו) · והכ' דעת החוק' שההסתפקו'יש לו קדימה זמני' על קנין המותרות לוק"סום בלע"ז · והכל הולך אחר הענבת והשמחה ר"ל שישמח בהוצאותיו והכנסותיו כראוי לפי השכל ויעצב אם הם בלתי ראוים לפי השכל · ירבו ענבותם ברבות המשא וימעטו בקטנו כאמור :

כבר

אינו נעלם כי הממון נמשך אל עשות טוב ומעשים טובים . אמנם הקבול נמשך אל הסבול טוב או בלתי עשות דבר מגונה · על כן השבח הוא ראוי ליתן לנותן מאשר הוא למקבל . ויותר הוא משובח . בנקל הוא שלא לקבל מתת כי יותר מעט הם אשר יתנו אשר להם מאשר לא יקבלו מאחרים · אבל אמנם הנדיבים הם אשר יתנו ואשר לא יקבלו מאחרים נחשבים בנדיבות . ואשר יקבלו לא ישובחו מאד . הנדיבים הם יותר נאהבי' מאשר להם מעלה אחרת בעבור כי הם מועילים . וזהו במתן · כי אמנם הפעולות אשר כפי המעלה ראוי להיותם טובות ובלב טוב ולכן הנדיב יתן בלב טוב וראוי ושאר הדברים הנמשכים למתן ישר . וזה בשמחה או לא בעצבון או במעט עצב . ואשר יתן ללא ראוי או שלא בלב טוב כ"א בעבו' סבה אחרת . לא יקרא נדיב כי אם בשם אחר . ולא הנעצב כי הוא יבחר הממון מהפעולה הטובה וזה איננו נדיב ולא יקבל ממי שאינו ראוי כי זה הקיביל אינו למי שלא יכבד הממון . וגם אמנם לא יהיה שואל שאלות . הפועל הטוב לא יתפעל בנקל ויקבל ממה שראוי לו כמו מהקנינים המיוחדי' לו . לא כמו דבר טוב כי אם כדבר הכרחי שיהי' לו מה יתן . כי גם הוא ישגיח בקנינו כי ירצה כזה להספיק לאחרי' ולא יתן לכל יען יהיה לו לתת למי שהוא ראוי ומתי ובמקום הטוב . אמנם נדיב אשר ירחיב במתן מאד עד שיעזוב לעצמו המעט אין ראוי להביט אל הנדיב בערך אל עצמו כי הנדיבות הוא לפי הקנין . כי לא ברוב המתנות יקרא נדיב כי אם לפי קנין הנותן . כי זה הנותן על כי מאשר יש לו . ולא ימנע מהיות יותר נדיב הנותן פחות אם יתן מהמעט . יראה שהם יותר נדיבי' אשר ירשו או אשר יקבלו מאחרים מאשר הרויחו בעצמם

כי בהיות שניהם בצדק ובמשפט ובמאמרם ז"ל כל המשלות קשות . אשר לכן ינקם כל פועל . המשלה קלה למלאכתו . ואם כן ראוי להקדים סבול הטוב על עשות הטוב . וזה שאמר הכתוב סור מרע ועשה טוב . כי שלילת עשות רע היא הכנה לעשות טוב . בנקל הוא . עוד יצופף ידו להוכיח במיסור שהנותן ראוי הוא יותר נדיב מהמקבל כראוי . בעבור קושי הנתינה מהקבלה וזה כי מיעוט פועל הנדי' יורה על קושי הפעול' ויקרתה : כי יותר מעט הם אשר לא יתנו . מלת לא היא אך למותר בפנים ובביאור רמ"ע ליתא . והטעם כי הנה אמנם רואי' שהנותני' המה מעט המספר מהבלתי מקבלים · וזה יורה קושי הנתינה מהעדר הקבלה : אבל אמנם הנדיבים . אך עכ"פ לא יקרא נדיב כ"א יהיה בו ב' המדות יחד ר"ל שיתן ולא יקבל ג"כ : הנדיבי' הם יות' נאהבי' . עוד יוכיח שהנותן הוא המשובח במדת הנדיבות וזה בעבור היותו נאהב לב"א ככתוב וכל הרע לאיש מתן : וזהו בשמח' . כי אם יתרצה המתן בעוצב ובלב רע לא יקבל ממנו המקבל היושר ולא יקרא נדיב כי אין זה הנדיבות קנין נפשי אצלו כי דרך עוצב בו יורה שאין לבו שלם במעשהו . וכ"כ לאמר וישמחו העם על התנדבם כי בלב שלם התנדבו (ד"ה א' כ"ט) : בעבור סבה אחרת . כמו מי שמתנדב במתת בעבור הבוש' יקרא בושת פנים . ובעבור התפארות נקרא מתהלל וכיוצא בזה בשאר הסבו' : כי זה הקיבול אינו . לא יקבל מהנבל כ"א החומד ממון ומכבדו : לא יהיה שואל שאלות . ומה גם שלא ינקם המקבל מהנותן שיתן לו כעני המחזיר על הפתחי' ושואל מפני העוני : הפועל הטוב . מתנאי הפועל הטוב שלא יתפעל מפעולתו ד"מ הנותן לראוי לא יתעצב ולא ירך לבו לבקשת הבלתי ראוי . וגם המקבל מהראוי לא יתעצב בעבור נדרו לרעהו כי יחשבו לקנין מיוחד ומוכרח

כלומר ראוי ומה יש לו . וזה כי נתן ה' הארץ ומלואה ומתנה לבני אדם לעבדה להתפרנס בשכר עבודתה ככתוב אדם לעמל יולד : והנה המרבה בשכרו יותר מכדי פרנסתו מחויב לתת לרעהו שמעשה ידיו בלתי מספיקים לפרנסתו כי אמנם כמו ב' שותפי' שהאחד מרבה ואחד ממעיט בשכר . ובלבד שיפעלו שניהם בזריזות במלאכתם · כי לא יחדל העוני העצל ואין על העשיר חוב לפרנסו : לא כמו דבר טוב · לא יקבל הראוי לו כמו דבר טוב ר"ל שמטיב עם רעהו בנדבה · אבל יקבל כאלו הוא חוב מגיע לו ושכרו לו ליתן ר"ל להוציא ממנו הוצאותיו · בשגם הוא מוכרח להשגיח בקניניו ר"ל בהכנסותיו למען יספיקו לו בהוצאותיו : ולא יתן לכל · כי ראוי לכל אדם לשקול הוצאותיו ולא יוציא כ"א ביותר טוב וביותר מועיל · וכן כל נדיב לב יתן מתת לאיש הגון וראוי ובדבר המועיל לו לזמן רב ובהיות שקניני הידיעות מועילים הרבה לקניני הדעת יותר מכל קנין בכסף לקניני הרכוש · כי הרכוש קנוי קנין שעה והדעת קנוי קנין עולם עולם כטעם והחכמה תחיה בעליה · לכן היו מחזיקי הספרים והעוזרים על הדפסתם יותר נדיבים ובעלי צדקה מכל נדיבי העם · וכן אמרו ז"ל ע"פ עושה צדקה בכל עת זה הכותב ספרים ומשאילן לאחרים : אמנם נדיב אשר ירחיב · זהו נדיב באמת המבזבז רוב רכושו כן פי' הרמ"ע ז"ל ובכבר הרגיש מה שיש עליו קושי' מאמרם ז"ל המבזבז אל יבזבז יותר מחומש · ואולי גם החכם דעתו כדעת חז"ל ולרבע הידות יקרא מעט : בערך אל עצמו · בבחינת רבוי כמותו : כי הנדיבות הוא לפי הקנין לפי רוב העושר ירבה נדיבות : אם יתן מהמעט · ד"מ אחד נותן שלש אחת מעשר ואחד נותן ס' · יתכן שבעל הס' יתן כדת ובעל העשר ימעיט בהיות לבעל הא' עשר שאין ולבעל הס' מאה : יראה שהם יותר

הזכר שלמד סי' אברהם. ונגלו לעבודת השי"ת יתי' כי רבי' וכן בלמוש ליכם יודעים עששם ולא חשש לבני דורו כלם שהיו עובדי ע"ז . וגם השמשות הנשמות בלב כ"א נפש והוה ונעידים לגמרו את כמות לרות בכיולא בזה נכנס הגורה (רלוני לומר עובדי' את ה' ברעבה) והגבעתי' ז"ל :

פירוש **מאמר רביעי** פירוש

פרק א כבר כלומר. כבר ביארנו מדת ההסתפקו' והכניעה . והמאמר הזה בא להוליא תוך המכנים: בגלומר הקודם ובזה. כדרך ממדת שון שענין לא קטה כי הראשון הוא מעשה הטוב הנדיבות : אמנם יראה . ומדת ההסתפקו' נוהגת. ושני' הוא הענד המעשה וכבר התבאר שהמעלות נשגלות והעלבים אשר אלא טוב המעשה . כמו שקדם זה. אלא הדבר הקשה בטבע האדם ע"ד אומרם ז"ל: אלא הנדיבות טוהג בנתינת הממון וקבלתו. ולכל לפום לערא אגרא . מבואר. א"כ מזה שיותר יקרא השגרי' אשר ישוערו בכסף כדיב מי שמוליא הולאות:

פרק א כבר נאמר מהסתפקות. נאמר עתה מהנדיבות.

אמנם יראה כי הוא אמצעי אצל הממון. כי אמנם ישובח הנדיב לא מדבר המלחמה ולא כאשר הוא מסתפק ולא במשפט הוא כ"א אצל הממון וקבלתו. אמנם יותר בנתינת הממון. אמנם מדבר מכל הדברים אשר ישוערו בכספים. אמנם יהיה הפזור והנבלה אצל הממון יתרון וחסרון. אמנם נישם הנבלה למשתדלי' אחר הממון יותר מן הראוי. ואמנם נייחס הפיזור לאנשים בלתי מסתפקים כי לרשעים ולמכלים ממון בלתי מסתפקים נקראים מפזרי'. ויראה שהם רעים וחטאים מאד כי נאספו בהם רעות רבות יחד. אבל אמנם לא יקרא כן ביחוד כי נרצה לומר במפזר אלא יש בו דבר אחד. רע כי הוא מאבד ממונו נקרא מפזר אשר הוא עושה בעבור הפיזור עצמו. כי המפזר אמנם יראה שהוא מאבד הדברי' אשר הם לכלכל אותו וישחית אשר הם חייו ולזה נקרא פזור. מהדברים אשר בהם תועלת יכול להשתמש בהם. טוב או רע. אמנם העושר הוא לתועלת ישתמש היטב לכל דבר אשר בו מעלה אצל הדברים. ואמנם אצל העושר ישתמש היטב בכל דבר יש לו מעלה אצל הממון. ואמנם זה נדיב. אמנם נראה ששימוש הממון הוא ההוצאה והמתנה. אמנם הקבלה היא יותר קבוץ. ולכן יותר הוא נדיב לתת לאשר הוא ראוי מהמקבל הראוי ובלתי מקבל ממה שאינו ראוי. כי יותר הוא מהמעלה עשות טוב מסבול טוב. ועשות טוב הוא יותר משובח מבלתי עשות דבר מגונה. אמנם

אינו

ר"ל בכל דבר שהוא שוה כסף: אמנם יהי' הפיזור. הפיזור והכילות הם ב' קצות רעים אלל הסולאו' והקבצות והנדיבו' הוא האמצעי : למשתדלי' . שמרבים להשתדל באסיפת הממון יותר מן הראוי לאסוף כשהם סרי זה כבל וכילי ובבלתי מסתפק ומבלה ממונו בתאוות השחתות נקרא מפזר : כי נאספו בהם רעות רבות . כי מלבד שהוא מבלה ממונו הנה הוא רודף אחר תאוות לבו : לא יקרא כן ביחוד . לא יאמר בשם מפזר לבד כי אם בבחינת הפיזור לבד . והוא המאבד רכושו אשר הוכן לכלכל אותו והוא מפזר אותם בלא יועיל : מהדברי' אשר בהם תועל' , כל הדברים שיש תועלת בהם בלא . ישתמשו בם קלתם שעשו טוב וקלתם שיעשו רע : אמנם העושר · אבל שאשר הוא לתועלת . א"כ ישתמש בו בעלי המעלה שיעשו טוב ומעולה והפך זה. שבעלי פחיתות ישתמשו בו שיעשו רע : יש לו מעלה. אבל הממון . אבל המעלה. אשר בעושר הוא בדברים שבממון . ומזה

כדיב מי שמוליא הולאות כראוי . ממי שמכנים הכנסו' כראוי : יות' קנון. ר"ל הכנסה : לתת לאשר הוא ראוי . להוליא על דברים ראוים וכשיעור הראוי לאנוש כערכו : מהמקבל הראוי . שמוליא הולאות בהכשר הוא יותר נדיב ומשכרים בהכשר כי המוליא עושה טוב בטובו . והמכנים סובל הטוב שהוא מקבל וקשה להוליא, ולעשו' טוב יותר מסבול טובה וקבלתו · והוא הדב' שכרא' שהכילי ביותר יקפוץ ידו מהכנים טוב רב בעבור הולא' מועטת שהוא מוכרך להוליא בהכנסתו . כי ההולאה קשה עליו ומעורר' עיני בחינתו : מבלתי עשות דבר . מהסר מרע . והנה הם ג' מעלות זה למעלה מזה . א, סר מרע. ר"ל הבלתי עושה כל רע ומגונה למען מאוס טוב . ב' סובל הטוב ר"ל שהוא עושר ונתן בלדק ובמשפט ומקבל רכוש הראוי לו בלדק ומתרחק מהבלתי ראוי . ג' עושה טוב ר"ל מוליא הולאות מאוד כפי היושר ונותן מתנו' לאביונים ולראוים לקבל . לא ידבנה בנתינה ולא יפחות כ"א

שקדם התבאר שהמעלה אשר אלל הממון הוא כפי ערך עשהו כן יתן : כי הנותן נמשך . והמבואר הנדיבות . ומבואר א"כ מזה שהשתמש היטב ר"ל שהשפה נכלל תחת גדר עושה טוב . והקבלה כראוי בעושר הוא הנדיב : היא ההולאה והמתנה · תחת גדר סובל הטוב או בלתי עושה רע עכ"פ : מבואר שמדות הממון הוא על ב' פנים הולאה ע"כ המתנה . לכן ישובח הנותן יותר מהמקבל אף

כי

אחרים מגונים ובעבור זה יראו היותם מוכרחי'. אמנם לבלתי מסתפק הוא בהפך כפי הפרטי' הם רצונים כי הוא כאשר חמד ואהב · אבל אבל בכלל הוא פחות כי אין אחד שיתאוה היות בלתי מסתפק . שם מסתפק נגזר בלשון יון מעוונות נעורים . כי בינידם קצת דמיון . אמנם אם האחד נגזר מהאחר לא יועיל בדברים אשר בהם נדברים אבל גלוי הוא כי האחרון מן הראשון . אמנם יראה כי אין העתקה זו בלתי נאותה כי הנערים הם מתאוי' לדברים רעים ויוסיפו בהם מאד . אמנם כי היא התאוה ובפרט בדברים המענגים לטעם ואם אמנם לא יהיה דבר שיכריחהו וישלוט עליו יתפשט הרבה כי עדבות התאוה לא ישבע מכל דבר . הפתי והתאוה יוסיד הפעל בדברים דומים . ואם יהיו גדולים וחזקים יכו המחשבות . ובעבור זה ראוי שיהיו משוערים ומעוטים ושלא יהיו מנגדים לשכל כלל . אמנם לזה נקרא מלומד ומיושר היטב . כמו שראוי לנער להיות נשמע למצות המלמד . כן ראוי למתאוה להיות נשמע לשכל כי כוונת שניהם טובה . והמספק יחמוד כראוי ובזמן הראוי . וכאשר יסודר מהשכל . וזה דבר הוא לנו :

נשלם המאמר השלישי

וכמו כן יותר קשה כיבוש התאוה מכיבוש העיר · וה"א ומושל ברוחו ר"ל כובש תאותו ויצרו יותר טובה · מלוכד עיר הבלתי מושל ברוחו לכבוש תאותו אבל הרחבת גבולו ולהסתפק בגבולו : שם מסתפק · עד יאמר גדר שם מסתפק שהות כגזר בל"י מקטלא בנעורים · וזה להיותם השמים בהספקת התאוות אשר יתאוו כאמו' בראשון לראשון מהמ' ז"ל אין הפרש בין הנער כפי שניו או כפי מדות הנערות : אמנם אם אחד · אמנם לדעת מי הוא השם העיקרי ומי זה הנגז' ממנו אין תועלה בידיעה זו בזה הדרוש : אבל גלוי · אך מבו' שהאחד עיק' בלשון והב' נגז' ממנו : כי אין העתקה זו · אין הנגזרה שהאת בלת' יטרה כי באמ' הם דומים זה לזה מאד הפקת התאוות : ואם אמנ' לא יהי' · כי אם לא יהי' מי שיכריח התאוה וישלוט עליו לסור ממוקשי התאו' כמו המלמד לנער · והשכל עליהם · והמושל במדינה · אז תתפשט התאוה לבלי די כי אוהב תאוה לא ישבע תאוה ככתוב למען ספו' הרוה את הצמאה · פי' שביעת התאוה תוסף לצמאון תוסף התאוה כאמרם ז"ל אבר אחד יש באדם משביעו רעב : הפתי והתאוה · המתפשטת בילד והתאוה יוסיפו לפעול בתענוגים בדברים דומים לזה שפעלו כי תאוה גוררת תאוה : ואם יהיו גדולים · ואם יתחזקו התאוות אשר המתאו' לא ירפו המחשבות עד לא יוכלו לדון על יותר בעד התאוות כמבואר (בז' לספר) ז"ל כי בהתקבלם ברגילים לא נשפוט אותם וכו' עיי"ש : שיהיו משוערים · ר"ל שיהיו התענוגים כפי ההצריכות וכפי השיעור וכפי הסכמת השכל · שהוא המושל בכל כחות הנפש לנהלם על פי ההנהגות היושר : ולזה נקרא מלומד · המסתפק נקרא מלומד כי לומד שיישר מהשכל כמו הנער המלמד אותו להועיל : ויחמד כראוי · לא יחמוד כ"א בראוי לפי ההצריכות והשכל ולפי הזמן אשר יגזור השכל : וזה דבר הוא לנו · זה שיאמר לנו השכל לעשותו . ותדע ותשכיל מן אלה הדברים שנאות השכל הוא המושל בכל קנייני הנפש לפעולותיה מושל יותר בהנהגת התאוות והעיון לשפוט שאם כפי השכל ממחקרו . לכן אין מושל בו ככתוב אין אדם שליט ברוח וגו' . פי' אין יד המכריח שולט ברוח השכל לאמר תוליד תולדה הפך המחייב מהקדמות היקש . ובהיות כי שכל האדם לוקה ומכין יותר ונדק ההנהגה על בוריה לכן היה מטוב ה' על בני אדם לתת להם התורה לצדקה אשר יעזור כח להכיח דת כוללת כל הקהל חקה אחת להם אם כימוסי ומשכילי' עם ועם כאשר עשה לאו"ה וגוים אלוהי כאשר עשה לעם קרובו · ולא ימלט הדת עכ"פ מספיקות אם בכלל ואם בפרט ככתוב כי יפלא ממך דבר למשפט וגו' · וכאשר דבר היתר הספיקות למשכילי' עם יודעי דת ודין ולנהג בו כפי הסכמת המרובים ככתוב אחרי רבים להטות : ובזה פקרו המינים לאמר הנה עליכם בית ישראל זאת המצוה לעבוד ע"ז כי אנחנו הרבים ואתם המעט מכל העמים ולתקן דעת ביאור זה הכתוב תדע ובחנת שהשכל פי' שנים לו במין א' מעשי ב' מיני המעשי' יעיין בענינים האפשריים ר"ל אשר ביד האדם לעשותם כחפצם · וכפי העולה בהסכמתם כמו כל מלאכת מעשה והנהגת היושר ומעות הצדק והמשפט בין איש לרעהו והכלל כל דבר המתואר בטוב או רע . והעיוני יעיין בהכרחיים ר"ל בדברי' שאין ביד האדם לשנות בם כמו העיון אם הארץ כדורי' או שטוחה והכלל כל דבר המתואר באמת ושקר . והנה פירוד יש . מהם לנוחיים כמו הבריאו' והחולי' ויש מהם מוסכמים כמו ספול והיושר שהם שונים בעם ועם לפי היותם השונים במדינה ומדינה עד שהפעול במדינה אחת יתכן היותו יושר באחרי' ודיני דמלכותא דינא לפי הסכמת דתו . משא"כ האמת והשקר שהמה מוחלטים בכל מקום ובכל זמן . והנה המבואר שהדבר התלוי בהסכמה הולכים בו אחר הרוב כי רבו ככלו . לכן הטיעה התורה מה שאמרי' אחרי רבים להטות ר"ל בדין והמשפט לבד התלוי בהסכמה . והוא שח"ל בתר מנינא' אזלינן דינא משא"כ בהמוסכם והשגת התלוי באמת ושקר אין הולכי' בו אחר הרוב כי לא בהסכמה תלוי' תלותא כי אפי' אם אלף יאמרו צפ"ב שם א' ואחד יאמר שהם ב' לא שהמפליגים שאומר האמת ואין מושמי' ברוב והוא

הדבר

הבלתי מסתפק שאמרו' אשר ימצוד הבנת התאור' רונם
בכלם ומצוקו ספיקו לבמור בתאוה היות' מסודי
לו ומתעלב מאד כשלא ישיג תאותו : כי אם התאור'
העלב והתאוה הם ריעים אהובים דלא מתפרשין
לעלמין . כי כפי גודל התאוה את הבנת העונג .
כן גודל העלב בהעדר
הבנתו : ידמה . לכן ידמה
כי איננו דבר ישר שמתעלב
בעבור העדר התענוג . יען
בזה הוא מעביר אמדת
השלום בקרב לבו אשר
לא טובה הי"א : המתרחקי'
מאד . יזכור הקלה הקטן
והמכרון והוא הבלתי עם
ומתענג כראוי מכל תענוג :
ר"ל פוחת בשמחה : לא
יקרה . לא ימצא זה הרבה'
בין בני אדם . והוא נקרא
בלתי מרגיש בטוב ואיננו
בכלל בגדר בני האדם · כי
האמנם . והם כי אפי' אימי
בע"הם מבדילין בין עונג
לעונג כי יאהבו מין מזון
אחד יותר מזולתו . לכן
לבלתי מרגי' כזה שהבלאון
כי לא ירבה יהיו כמוהו .
לו שאמלא . הוא זה ימכנג
בדרךהאמצעי בעונג ובעלבי
השאלות : כי לא יתענג .
לא יתענג מאד בהשגת
המותרות כמו הבלתי
מסתפק : אבל יותי יתענג
במותרות על דרך האמרם
ז"ל מרבה נכסים מרבה
דאגה : מהדברי' המרוחקי'.
הרחוקים בערכו : להשיגם
אין דבר כמו אלה . אין
לו עלבי' ותענוגי' פחותים
כמו אלה האמורי' : וכאשר
ראוי . ימצוד להתענג בכל
הענין כפי הראוי עד שלא
מזיקהו השגתו לבריאות
או המנע היותו איזה טוב
הראוי לו : או יותר · או
יהיה שתלב שהוא עותר
לו לפי ערך עשרו · כמו
בתתענג השני להשחתם

זה קודם אחרי' ובעבור זה יתעצב כשלא
ישיגם . כי עם התאוה יבוא העצב ידמה
דבר בלתי ישר המעצב בעבור התענוג .
המתרחקים מאד מהתענוגים ושמחים בהם
פחות מהראוי לא יקרה זה הרבה כי זאת
בלתי הרגשה איננה ממין האנושי . כי
האמנם שאר בע"הח יבדילו בין המזונות
וישמחו עם זה ועם זה לא . ואם אין לזה
דבר יתענג בו ולא יבדיל זה מזה רחוק הוא
מהיות אדם . אמנם לא נפל לזה שם בגודל
כי לא יעשה הרבה . אמנם לא נפל לזה שם
בגודל כי לא יעשה הרבה . אמנם המסתפק
לו האמצע אצל אלה . כי לא יתענג בדברי'
אשר יתענג בהם מאד הבלתי מסתפק . אבל
יותר יתעצב . ובכלל לא יתעצב מהדברי'
שאין ראוי להתעצב ולא ישמח מאד מדבר
כזה ולא יתעצב מהדברי' המרוחקי'
ולא יחמוד דבר כי אם במשורה ולא דבר
מהראוי יותר ולא בשאינו ראוי ובכלל אין
דבר כמו אלה . אמנם כל דבר המועיל
לבריאות או לדבר טוב והם עריבים . זה
יכסוף על השיווי . וכאשר ראוי לשאר
התענוגים יחמוד בענין שלא יהיו מזיקים
לדברים אשר אמרנו או לדבר בלתי טוב
או יותר מאשר יש לו . כי אשר יאהב
אלה יותר הוא אוהב התענוגים מהראוי
אמנם יותר דומה לרצוני בלתי הסתפקות
מהפחד כי זה בעבור התענוג וזה בעבור
העצב ומאלה הא' הוא יותר נאהב . אמנם
האחד הוא אשר יברחו ממנו . והעצב
אמנם יבטל וישחית טבע האיש אשר הוא
בו . אמנם העונג לא יעשה דבר כזה יותר
הוא רצוני ובעבור זה הוא יותר מגונה ויותר
ראוי להרחיק . כי אמנם הדברים המורגלים
הם קלים לזה וכי הדברים כאלה בחיים
הרגילם בלי סכנה . ואמנם המפחדים הם
הפך . אמנם יראה באמת כי איננו דומה
הפחד לרצוני בדברים הפרטיים כי זה יהיה
בלי עצב ואלה אמנם בעבור העצב הם
נבעתים וישליכו כלי זיינם ויעשו דברים
אחרים

לפי רצון פועלה אם טוב ואם רע · והנה יאמר
שהבלתי מסתפק הוא פועל רצוני יותר מהמפחד כי
הבלתי מסתפק בוחר במותרות ברצותו בעונג .
והמפחד מוכרח בפחד מעלבון ר"ל מירלא' ודאגה
המזיק אשר ירלה : ומאלי . ומאלה . הב' ר"ל הבלתי
מסתפק והמפחד . הנה
הא' הוא הכאב והרצון
חפץ בו . והב' הוא המזיק
המרחק את בעליו לבלי
הזיק המזיק . והוא הדבר
האמו' ורק פירוש' קמפרש
יבטל וישחית . ועוד הירא'
תשחית הדעת והרצון כטעם
חרדת אדם יתן מוקש .
עכא"כ העונג הכתאר
שאיננו עושה השחתה
בדעת · ע"כ הוא רצוני
יותר מהמפחד · לכן הוא
גנות בנפש הרצונית להיותו
עושה זה בעברת זדון :
הדברים המורגלים· הרגל
לבלי הסתפק הוא ענין קל
כי איננו מסכן את עצמו
בהרגילו את עצמו בבלתי
הסתפקו' לכן ראוי להתגבר
על תאות' נפשו
במותרות ולהרחיקם :
בדברים הפרטיים · עוד
יזכור הבדל בין המפחד
והבלתי מסתפק · והנה
שהמפחד הוא רצונו בכלל
ובלתי רצוני בפרט · כי
ברצונו יברח מהמזיק בכלל·
אמנם ישנא בהכרח ענינים
פרטיים שיעשה כי ישליך
כלי זיינו ויכניע איש
ושאר ענינים פרטיים
שיעשה בלי רצון · והפך
זה הבלתי מסתפק שאיננו
רצוני בכלל · ורצוני בפרט
וזה כי אין מי שיתאוה
היותו בלתי מסתפק בכלל
כי כל אדם רוצה שיהי' לו
די סיפוקו בלי מחסור · אך
בפרטים יתאוו מותרות
ועונג מבלעדי עונג ·
ומהמבואר תבין טוב טעם

בכלי זכוכית לביכ' ובשיאת ענקי' בגרגרותיו: כי אשר
יאהב אלה . מי שהו' אוהב אלה התענוגים הבלת'
ראוים האמורים . הוא זה אוהבם יותר מהראוי :
אמנם יותר דומה לרצוני . כבר התבאר בזה בפרקים
הראשונים מזה המאמר שכל גמול פעולה נמשך

ודעת בפי' טוב ארך אפים מגבור ומושל ברוחו מלוכד
עיר · וזה כי המאריך אף אם הוא מכה בשיותו
כועם הכעם אשר בחיק כסילים ינוח · וכבר נאמר
טובה חכמה מגבורה · אף כי יותר קשה לכבוש
הכעם מכבוש האחר שהוא ידה הגבור :

וכמו

היה זולל · שיהיה צווארו ארוך יותר מצוואר הגר"ואש . שיתענג במישוש . כבר חלקנו דבר החושים ולפי איזה מהם יהיה בלתי הסתפקות . כי הוא חוש המישוש יראה באמת מצד היושר שראוי להרחיקו . שהוא אינו מצד היותנו אדם כ"א הבהמות . ולשמוח באלה ויותר לאהב אותם דבר בהמי . אמנם המתענגים אשר במישוש אשר הם מיוחדים באדם . יוסרו לחוץ כמו בתענגות השחוק הם עשוים בסיבוב לחמם. אמנם אלה הבלתי מסתפקים במישוש אינם בכל הגוף כי אם אצל חלקים · אמנם החמדות מהם כולליות ומהם פרטיות נוספו' המשל כי המזון הטבעי הכל יחמדו כשהוא צריך לו מזון יבש או לח ופעמים שניהם · אמר אומי"רוס הנער והעלם יחמוד לנוח . אמנם שיהיה כזה או כזה לא יחמדו הכל ולא כלם בשוה . ובעבור זה יראה כי הם ממנו . אבל עוד יהי' שם דבר טבעי כי יש דברים אשר הם ערבים לקצת ומהם יותר ערבים מקצת . בחמדות הטבעיות יחטאו המעט כ"א בדבר אחד והוא המותר . כי אמנם אכול ושתות הדברים הבאים עד למלא הבטן כי ימלאו אותו יותר מהצורך . ואלה הם בהמיים מאד. אמנם אצל התענג גם המיוחדים יחטאו רבים מאד. כי אשר יאמר מהם שהם אוהבים דברים כאלה כי ישמחו ממה שאינו ראוי או יותר מהראוי או כמי שאינו ראוי . כפי כל אלה יעדיפו הבלתי מסתפקי' . כי הם ישמחו עם דברים שאינו ראוי . כי הם ראויים לשנאותם . ובקצת אשר ראוי לשמוח בהם ישמחו בהם יותר מהראוי . ויותר שישמחו רבים . א"כ גלוי הוא כי בתענוגים עודף כי הם יוצאים מן השיווי והם דברים מגונים . אמנם נאמר מעצבים ואינו כמו שאמרנו בגבורה שיסבול העצבים אבל הבלתי מסתפק מתעצב יותר מן הראוי שלא ישיג התענוגים . ואמנם יעשה לו עצב התענוג . אמנם המסתפק ישובח . כי לא יתעצב בהרחקת הדברים ויתענג בהרחקתם הבלתי מסתפקת . אמנם יחמוד כל התענוגים או רובם ותביאהו התאוה לבחור

זה

ס"א צריך ה' שואלו יותר מאורך שואל הגרואש היה ארוך הרבה · למען ירבה להרגיש ערוב' שמאכל והמשקה מדת זמן עברו באורך הגרון : כבר חלקנו . הנה כבר עשינו חילוק בין החושים הטובים מנהג ההסתפקו' והבלתי נוהגי' : ולשמוח באלה . השמחה באלה מותשי המישוש היא שמחה בהמית : מיוחדים באד'. קלת מותשי המישוש שאין לבהמה חלק בם כמו הריקוד במחול משחקי' או הטיול שמה יוסרו ר"ל יוצאים מן הכלל ואינם נוהגי' מנהג ההסתפקות אחד המרבה ואחד הממעיט שניהם כאחד טובים אים לפי שבעו בקיומם : אמנם אלה הבלתי מסתפקי' יתן טוב טעם ודעת למה אין נוהג בחשוק האמור מנהג ההסתפקות והוא כמשיב לאמר שבלתי הסתפקות הוא נגוה בהנאות אברים פרטיים משא"כ החשוק שהוא לאומם כל הגוף והוא שמירת הבריאות : ומהם פרטיות נוספות . מותרת פרטי'ס : המזון הטבעי . כל בני אדם יחמדו מזון יהיה יבש או לח . אך לא כלם יחמדו מטעמים שוים : שיהיה כזה או כזה . ר"ל אם שינוח כאחד הכפריים בשביתת עבודה לבד או כאחד העירים שמתענגים בתענוגים ביום מנוחתם . והנה המנוחה בשלות היא ענין כללי לב"א אך שתה ה כזה או כזה הוא ענין פרטי לאיש איש כחפצו . וככה המזון לב"א הוא לחם להשביע רעבון נפשם . ויתחלפו בו אישי בני אדם בפרטי המזון ר"ל ברב ובמעט : ובעבור זה . בעבור היכול' להוסיף ולחסר לכן יכנסו בגדר ההסתפקות : אבל עוד . ושלבד האמור יכנסו ג"ב בגדר ההסתפקי' בנמי' המטעמים שבריאים קצתם מקצתם . ולקצם ב"א מקבלתי' זה יערבו לאכו מטעמים ממתקים חם . יכים ויענין בשי ליו"ד בזה . כי אים כשמך תבועת דמו בן פרך מרבה פרתי' המטעמים אשר יאהב ככתוב (אסף

ס"א פ' מ"ג) · בחמדות הטבעיות . בבחינ' המזון הכללי יחטאו המעט מב"א חטא אחד . כי יאכלו וישתו הרבה יותר מכדי שבעם ומדת' זו היא מד' הבהמי' : אמנם אצל התענוגים . אך בבחינת המזון הפרטי יחטאו רבים חטאי' שוני' : כי אשר יאמר . כי מי שיאמר שהוא אוהב מטעמי' כאלה . יתכן שישמח במה שאינו ראוי לאכול לשום אדם . או ישמח במותרו' או יאכל כמו שאינו לו לפי מה שהוא אדם עשי' או רש . בריא או חולה : כי הם ישמחו . פירושא קמפרש אינו ראוי ויותר מהראוי האמור למעלה : ויותר שישמחו רבים . ישמח יות' מהראוי כפי מה שישמחו רבים בו : אמנם נאמר מעצבי' . אחר שביאר המגרעות אשר בהנאות מצד העונג בכמותו ובאיכותו כאמור . רצה עוד כי טוב הוא לבאר המגרעות אשר בהנאות מצד העצב כמו שיעד בראש הפרק : ואינו כמו שאמרנו בגבור' . אין העצב' אשר אצל ההנאות כמעלת העצב אשר אצל הגבורה שביאר . שהוא הסבל על הצער בעבור השגת הטוב המקווה אשר הוא זה למעלה גדולה יחשב כמבוא' בפ' הקוד' מה שאין הענין בזה העצבו' אשר פחיתות יחשב : אבל הבלתי מסתפ' . גדר הבלתי מסתפק הוא שמתעצב יותמדאי על התענוג הבלתי שיושג לו : ואמנ' יעש' לו עצב התענוג . זכרון התענוג הבלתי מושג לו יעשה לו עצבון גדול יותר מהראוי ויגונה עליו אמנם המסתפק . אולם גדר המסתפק אשר ישובח בו . הוא אשר לא יתענג בהרחקו מהשיג הדברים המספקים בעונג . גם יתענג בהתרחקו מהדברי' המענגי' יות' מכדי הסיפוק · והוא זה אשר יקרא' בשם הבלתי מסתפקת ר"ל אינם כפי הסיפוק כי אם כפי היתרון אשר המסתפק שם ומתענג בהרחקם המותרו' : אמנם יחמוד . זה שב אל

הבלתי

ובאמתקה ים. בזה יתרון בשיעור : נפשיים וגשמיים · בהסתפקות כאמור אחריו · והמשך המאמר בלי
שההנאות הם ב' מינים א' נפשיים שהם הנאות המשגר . ולא אשר הם אבל הריח בתפוחים וכו' לא
רעיונות כמו הנאת הכבוד שהתאוה נהנה ממנו · יקראו בלתי מסתפקי' : אבל יותר · יותר נקראים
והשגת המושכלות שהשכל נהנה מהם · ב' גשמיים בלתי מסתפקים אשר ראיית שמנים ימשכו ואשר
והם הנאות חושיות כמו הנאות הטעם ומשגל : לא יארוהו על גברם בושם ותמרוקי הנשים · בהיות

לא יקראו מסתפקים · אלה ההנאות האמורי' לא יתוארו בהסתפקות והפכו (בפועל עם היות שמדו' ההסתפקו' טובה בה עכ"פ · כי שמתכבד יותר מדי לא יאמ' עליו בלתי מסתפ' והמתכב' כדי לא יאמר בו מסתפק · כי בהנאות הנפשיות האמיתי' מהם אין די וספורים אין מספר : הבלתי גשמיים · הם ההנאות שאינם מוחשיות ולא חושיות והם אשר לא בחושיהם ואינם עושים רושם בהם כמו הראות והשמע : כי אוהבי · שאוהבים סיפורי ד"ה וקורות הזמן יתוארו בשם מדברים לא מסתפקים : גם לא הנעצבים · כמו שהנאות הנפשיות רחוקים מתואר ההסתפקות כאמור כן עלבי הנפש רחוקים מתואר ההסתפקות : אבל הגשמיים · אולם קצת ההנאות הגשמיות יתוארו בהסתפקות : כי אשר ישמחו · כי המתענגים במוחשי הראות כמו לצבעים יפים ותמונות וכתב יפה לא יתוארו בהסתפקות : ואם יראום · אף כי ייראו מהם שמחים טובים . קראם ישמחו כראוי וקראם ביתרון וקראם בחסרון · וכן שמחים במוחשי השמע כמו שמחים לקול כינור ועוגב · וכן שמחים במוחשי הריח אלה כלם אינם נכנסים בגדר ההסתפקות : אם לא במקרה · הוא כאמור מבגר ר"ל. אם לא יהי' דים מאכל והמשגב בו לאמרו שמאכל משום חוש המישוש אשר יש . שום לבד יוגדר

נפשיים וגשמיים . כמו אהבת הכבוד ואהבי' הלימוד כי כל אחד מהם ישמח מאשר ישמח כאשר אהב ולא יתפעל ממנו כל הגוף כי אם החפץ . אמנם אשר אצל (נ"א אלה) התנאות לא יקראו מסתפקים ולא בלתי מסתפקים וכזה ג"כ לא אשר אצל הדברים הבלתי גשמיים כי אוהבי הגדו' וספורים . ימיהם בדברי הימים . לא יקראו בלתי מסתפקים כי אם דוברים . גם לא הנעצבים בהפקד ממון או בעבור אוהבים . אמנם אצל הגשמיים יהיה היטב הסתפקות . לא אצל כלם ולא אצל אלה הדברי' . כי אשר ישמחו בדברים אשר בראות כמו הגוונים והתמונות והכתב לא יקראו מסתפקים ולא בלתי מסתפקי' . ואם יראום על האמת שישמחו כראוי ואלה לפי היתרון והחסרון וג"כ אלה אשר אצל השמע . כי אמנם אלה יעדיפו בשמחתם בקולות העריבים ובכלי זמר . לא יקראו אלה בלתי מסתפקי' ולא אשר הם אצלנו כראוי מסתפקים . ולא אשר הם אצל הריח (אם לא במקרה) בתפוחי' ובשושני' ובריח הקטורת לא יקראו בלתי מסתפקים . אבל יותר יקראו כן אשר בבשמים ובתמרוקים ישמחו · כי אלה הם בלתי מסתפקי' · כי אם זה יבוא להם זכרון החמדה . הנה אמנם נראה אחרים כאשר ירעבו ישמחו בריח המאכל . ואלה נקרא בלתי מסתפקים כי הם לזה בעבור דבר אחר אשר יחמדו . לא יהיה כזה בשאר ב"ח הנאה באלה החושי' אם לא במקרה . כי לא ישמחו הכלבי' בריח הארנבת כי אם במאכל באמצעות חוש הריח . ולא ישמח האריה לקול השור כ"א לאכילתו . כי אמנם ירגיש בקול שהוא קרוב ויראה שישמח בו . וכזה ג"כ לא כאשר ימצא או יראה חצבי או היעל כ"א אשר יהיה לו טרף אצל אלה ההנאות יהי' ההסתפקות או בלתי הסתפקות אשר ישתתפו בהם שאר ב"ח . לכן יראה שהם עבדים ובהמיים והם המשוש והטעם . יראה באמת כי בטעם יתגיל מעט או לא דבר כי הטעם הוא משפט הטעמי' אשר יעשום טועמי היינות ומבשלי מטעמים כי אלה לא ישמחו מאד עם זה · ואינם בלתי מסתפקים כי אם אשר יעשה במשוש במאכל ובמשתה ובמשגל . ובעבור זה היה מתפלל פיפ"לוסו אחר אידושי"וש אשר היה .

מביא לחמדת נשים שהוא אלם חוש המישוש המוגדר בהסתפקות : ישמחו בריח המאכל · הוא הדבר האמור למעלה שהריח יוגדר בהסתפקות במקרה ר"ל אם שמחת הריח היא בעבור המאכל שהוא חוש המישוש לא יהי' כזה · לא נמצא כזה הטבע בב"ח שלא ישמחו כ"א בחוש המישו': באמצעו' חוש הריח · שהוא מטעם לאכילתו כי יריח מה זה הכילות לו : וכזה ג"כ לא : וכמו כן לא ישמח בפגעו צבי או איל ויעל כ"א בטרפו מהם טרף . ובהיות גדר ההסתפקו' להבדיל בין הנאות האדם להנאות ב"ח לכן יחויב שנאמר באלה ההנאות המשותפו' ביניהם שהם האכילו' ומגע המישוש : שהם עבדים · אלה ב' החושים הטעם והמישוש הם תכונו' עבדים ובהמות : יראה באמת · נראה שחוש הטעם אשר הוא בראש הלשון ואינו כ"א מופת על המטעמים אשר יטעם לאמר זה מתוק וזה חמוץ וזה עפצי כמו שיעשו טועמי היינות ומוקריהם · אשר אלה הטעמים לא ישמחו בטעם הטעם אשר בקנה לשונם. לכן לא יוגדר חוש הטעם בגדר ההסתפקות : כ"א אשר יעשה במישוש · ר"ל האכילה אשר הטעם פעולתה במישוש הגרון ברב ובמעט והסתפקות · וכמוהו משתה והמשגל שהחוטאים ישמחו בהנאו' ונקרא"כ במעט המע' שבטע' בראש הלשון לבד : מתפלל · על זאת התפלל פיפ"לוסו

אצל המגורות אשר מאלה לא יבהל ועומד נגדם כראוי הוא יותר מאשר אצל ההתקומ' בסבלם כמו שנאמר הדברים המעציבים יקראו גבורים . על כן הגבורה תתחבר עמה העצב ועל יושר תתהלל . כי יותר קשה הוא לסבול הדברים המעציבים מהתרחק מהתענוגים · יראה באמת אשר בגבורה תכלית בו עונג . אבל בעבור הדברי' אשר סביביו ימס כמו שיעשה בפעולות התאבקו' כי תכלית המאבקים עמו עונג אשר בעבורו ישיג עטרה וכבוד . אבל כשהמוכים יכאבו אם הם בשריים . כי בכל עמל ויגיעה העצב . ואלה הם רבים והעונג מעט ובעבור זה לא יראה העונג וכזה הוא אצל הגבורי' · כי המות והמכות יעציבו הגבור אבל הם ברצונו . כי אמנם יסבול זה כי טוב הוא . או להתרחק מהמגונה . וכאשר יהיה לו יותר שלימות המעלה ויותר יהיה מאושר יהיה יותר נעצב על המות . כי הוא יודע כי הוא יותר ראוי לחיות ויותר יהי' משולל מן הטובות . אמנם זהו דבר עצב . אבל עכ"ז לא יחסר מהיות גבור . אבל אולי יותר יען כי יבחר הטוב אשר במלחמה קודם לשאר הטובות כי אמנם לא יקום ולא יהיה בעל המעלות לפעול בעונג כי אם לבד בהשגת התכלית · הפרשים אולי לא יהיה להם דבר מונע ואם אינם כמו שאמרנו שיהיו טובים מאד אבל הם פחותים בגבור' . כי היו יותר טובים אם לא ישימו לב לטוב אחר . אבל אמנם הם מכינים עצמם לסכנות ומסירים החיים בשכר מועט . כבר אמרנו מהגבורה מה היא . אינו קשה לקחת משל אשר אמרנו :

פרק יד אחר

זה נדבר מההסתפקות כי יראו אלו המעלות היותם בחלקים בלתי מדברים . יען אשר האמצעי אצל ההנאות כבר אמרנו שהוא ההסתפקות (נ"א והוא פחות ואינו דומה לאשר אצל העצבים) אמנם אצל ההנאות . יתבארו נפשיים

משא"כ אשר אצל המגורות שלא יתגברו לשלשם בעניניהם מפחדם · עד יתגברו גם יען ידעו שהמתגברים להם יד חזקה ועכ"ז יתגברו כנגדם וזה יורה אשר לבם כלב האריה לא יבהל ולא ימס : אשר מאלה . ר"ל מהמפחדים שבלתי נבהל ועומד נגד התקוממתי' הוא יותר גבור מהתקוממתי' בסבלי' העצב : כמו שנאמר . וא"כ לפי האמור שהסובלים הדברים המעציבי' נקראי' גבורים . לכן יהיו הגבורה והעצב אחים וריעים : ועל יושר . כי אשר יגורו סובלים העצב בהלחמם כי שלשי' המה והתקוממי' מתרחקים מהעונג לבד אשר היו מתענגים בם טרם הלחמם אך עכ"פ לא יסבלו עצב בנטשם על בגורלת' ולפ"ז צדקה הגבור' אשר תתהלל על כל המדות הנכונות · וזה בהיות כל מדה נכונה לצייר בעונג . והגבורה לסבול העונג ומהמבואר כי יותר קשה לסבול העונג מהתרחק מהעונג לכן מדת הגבורה נעלה על כולנה והיא תעני' את כל יותר במדות ובין איש לרעהו כפי גבורת המלכים אשר יחוקקו צדק והמשכיל במדיני' יבין זה : תכלית בו עונג . נראה כי במדת הגבור' השני' שתכלי' הוא העונג . אבל השני' אל התכלית ישימו את לב הגבור . כאשר הענין במתאבקים פיכ"סין בלעז שהגביר מתענג בהיותו משיג עטרה וכבוד : אבל כשהמוכים . אך בעת ההתאבקות ישיגו כאב להיותם בשר ודם בעלי הרגשה : ואלה . העצבים רבים מהעונג עד שלא יראה למיעוטו : וכן היא מדת הגבורה תגדל תפארת' בהתגבר' על העצבי' הרבי' ותקטן בהתגברה על העונג המעט : אמנם יסבול . אך יסבול העצב אם להשיג טוב או להתרחק מהנגד' : וכאשר יהיה . וכל גבורה שתהיה תכליתה השגת שלימות יותר נעלה מזולת' יהיו בעליהם יותר אומללי' מגבורים זולתם והם עצבים מהמות יותר מזולתם בהיותם יודעים שיאבדו טובה הרבה במותם יותר מזולתם : אבל זהו דבר עצב · עם היות המות . לזה הגבור דבר עצב אחד' עכ"ז לא ירך לבבו : אבל אולי · אבל יתכן שכמו זה יתואר יותר בגבורה מזולתו מהגבורים יען יסכן את עצמו . למען רב טוב יותר מזולתו שהוא השכלית והכל הולך אחר התכלית לפי רוב כמותו ואיכותו · הפרשים · הפרשים אין להם מונע מהיותם גבורים מעולים עם היות שאינם במדריגת אנשי המדינה כאמור בזה הפרק · אבל יש להם פחיתות אחד במה שמסכנים א"ע לטוב אחר ר"ל לטוב פחות הערך כמו לשלול שלל מה אשר איננו טוב כשכר הסכנה : כבר אמרנו · כבר . ביארנו בזה הפרק מה שיש שיש בו די לידע ממנו גדר הגבורה ולקחת עליו משל מהנזכרים :

פרק יד אחר זה · אחר שביאר בקודם מדת הגבורה שהיא כחם ורחשים אונס של כל המו'ר' להתגבר עליהם לנהלם בדרך ישרה ככל אשר תאמ' הכפירים השכלית וכמ"ד איזה גבור הכובש את יצרו. על כן סמך אליו מדת ההסתפקות אשר תלמד את בעלי' לעצור בעונג ולהסתפ' במעט המושג ממנו וכמ"ד איזה עשיר השמח בחלקו: בחלקים בלתי מדברים · בכחות הנפשיות הבלתי שכליות ר"ל ב"א במדות · האמצעי אצל ההנאות · נקשת האמצעי בין ב' קצוו' כל כח נפשי · הוא בכחות המוחשות כמו המישוש והטעם : כבר אמרנו · בפני לשני מזה · ושם נאמר שההסתפקו' שהוא האמצעי הוא אצל ההנאות : והוא פחות . ר"ל האמצעי שבין ב' קצוות דבר המעציב הוא פחות מעלה מהאמצע אשר בין ב' קצוות דבר המהנה וזה כי יותר קל קל להשיג האמצעי בדבר המעציב מהשגת האמצעי בדבר המהנה · ויתרון המעלה הוא כפי קושי השגתו.

והסתפקה

יהיו גבורי׳ החמודי׳ כשהם רעבי׳ כי גם אם יכו׳ לא יצאו מהמרעה · גם הנואפי׳ בעבור התאוה יפעלו באומץ גדול באמת אינ׳ גבורי׳ אשר בעבור הכאב או הצער הם נדחי׳ אל הסכנות · אמנ׳ יראו יותר טבעיי׳ אשר בעבור הכעס · אשר הקדם להם קבלת הבחירה אשר בעבורה יפעלו היא הגבורה · והאנשי׳ יכאבו בחמתם וכאשר יתנקמו יתענגו · ואשר הם פועלי׳ בעבור זאת יקראו לוחמי׳ לא גבורי׳ כי לא יפעלו בעבור הטוב והראוי כי אם בעבור נקמתם · אבל אמנ׳ קצת דמיון להם · גם לא הפועלי׳ לתוחלת טובה הם גבורי׳ . כי בעבור אשר נצחו רבי׳ פעמי׳ רבות הם בוטחי׳ בסכנות · אלה דומי׳ לגבורי׳ כי שניה׳ אמיצי׳ · אמנ׳ הגבורי׳ הם אמיצי׳ בעבור הדברי׳ הנזכרי׳ אלה בעבור חשב׳ שהם יותר טובים ולא יקר׳ דבר מנגד שיברחו ממנו · והם כמו השכורי׳ כשיקוו טוב יפעלו וכאשר לא יקוו אות׳ כאלה יברחו · אמנ׳ הגבור הוא סובל הדברי׳ אשר הם מבהילי׳ לא הנראי׳ . בעבור הטוב וסור מהמגונה · ואמנ׳ לפי הנאמר יותר נראה חזק וגבור אשר הוא עומד במגורות הבאות פתאו׳ מאשר הוא בדברים הנגלי׳ קוד׳ כי זהו יותר מהקנין אשר הוא פחות בהכנה כי הדברי׳ אשר קדם להם היות׳ נגלי׳ כל אחד יבחר אות׳ בשכל והיקש · אמנ׳ הבאי׳ פתאום לפי קנין · גם יראה גבורים אשר יעשו בבלי דעת ואינם רחוקים מאד מאלה אשר יפעלו לתחלת טובה אבל הם פחותים אם יכירו אותם כי אין להם מעלה כלל כי העושי׳ זמן מה . אבל אלה הפחותים אם יכירו . כי הוא אינו דבר מאשר דמו יברחו . כמו שקרה לאנשי ארג״וא אשר דמו שהיו נופלים על אנשי ליסי״ניא ומצאו שירו״ביש . ואלה יקראו גבורים . כי הם דומים לאשר הם גבורים :

פרק י״ג אמנם אצל ההתקוממות והמגורות תהיה הגבורה . איננה שוה בשניהם כי היותר אצל

פירוש

איננו ככה יהיו השכורים הרעבים והאוספי׳ גבורים להיותם נדחים אל הסכנות ומקבלים רשות בעבו׳ לעד׳ או הלוחם : אמנם יראו יותר טבעיי׳ : הפועלים בעבור הכעס יראו כפועלי׳ בטבע . ר״ל כמו אש השורפת בטבע ולא ברצון כן הפועלים בכעס לכן לא יתוארו בגבורים : אשר הקדם . אולם אשר יקדימו שבחירה השכלית טרם ילחמו אלה יתוארו בשם גבורים : והאנשי׳ יכאבו . אך השואבים בכעס׳ ומתענגים בנקמת׳ נקראי׳ לוחמים . והנה כל גבור לוחם אך לא כל לוחם גבור : קצת דמיון . הלוחמים בכעס דומים קצת לגבורי׳ וזה בהיותם נלחמים בגבורת הכעס כמוהם אך לא בבחירה שכלית כמוהם : גם לא הפועלים לתוחלת . זהו המין הד׳ והטעם גם שבוטחים על אילם וכחם בהיותם שכבשו את עמם הרבה פעמים ונצחו את הנלחמי׳ בם . וע״כ ימסרו את עצמם בסכנ׳ להלחם . אלה איפה לא יתוארו בשם גבורים . אף כי ידמו להם קצת בהיותם אבירי לב . עכ״ז לא ידמו אליה׳ וזה כי הגבורים באמת ימסרו א״ע בסכנות להרוג או ליהרג בעבו׳ השגת הטוב . ואלה ימסרו א״ע בעבו׳ בטח׳ על חיל׳ ורב כחם ובהשגם׳ לא יקרה אותם דבר מתנגד אשר יבריחום : והם כמו השכורים · כמו שהשכור ידמה את עצמו מלך על כל בני שמן כל אלה השובחים ידמו א״ע גבורי׳ בשקר : כשיקוו טוב . כי אלה המייחלי׳ לוחמים בעבור תקותם וכאשר יראו א״ע באפס תקוה יברחו . משא״כ הגבורי׳ האמיתיי׳ שיקריבו נפשם למות בעבור הטוב ומקבלים הדברים שנבהלים באמת . לא הנראים ר״ל שמתראים מבהילים אך לא באמת : בעבור הטוב . וכל זה יעש׳ בעבו׳ השגת טוב או לסור מהמגונה : במגורו׳ הבאו׳ פתאום · בפחדי׳ פתאומיי׳ והטעם המתגבר לעמוד כנגד

פחד הדרגי׳ ר״ל הידוע מקודם . יען כי הפעולה הטובה הפתאומית מאפס הפנאי ליסוד הדעת תורה על קנין התכונה הנפשית הטובה היא ר״ל היותר מלומד מלחמ׳ ורגיל בגבור׳ עד שאיננו צריך להכנה רבה כמו הבלתי רגיל . משא״כ הידו׳ מקוד׳ שהגבור מכין א״ע הכנה רבה יות׳ ומתקין אשר בנפשו . ואין זה דומה להפועל בקנין פתאום · כי פועל הקנין הפיל את בעליו ברע על הרוב . משא״כ פועל הקנין והתרגל : גם יראו גבורי׳ זה המין הה׳ והטעם שמתגברים על הנלחמי׳ בם בבלי דע׳ כח ועוז׳ הנלחמי׳ ואיכ׳ רחוקים . ואלה ידמו למיוסדי׳ והם בעלי התוחל׳ האמור . אבל אלה הם פחותים מבעלי התוחל׳ . וזה כי בעלי התוחל׳ ילחמו זמן מה ר״ל עד יראו את עצמן נופלים לפני אויביה׳ אשר אז יתברר להם שאין תמם בבטחונן משא״כ אלה הסכלים אם יתברר להם עוז הנלחמי׳ ינוסו בראשי׳ הלחמם : אם יכירו אותם אם יכירו עוצם לוחמיהם ינוסו בעבו׳ שאין להם מעל׳ הגבורה כלל : כי העושי׳. בעלי התוחל׳ עושי׳ מלחמ׳ זמן מה כאמור משא״כ הסכלים כאשר יתברר להם שאשר דמו ר״ל אשר חשבו איננו אמיתי יברחו : אלה . אלה המינים החמש׳ ידמו לגבורים עם היות שאינם גבורי׳ אמיתיי׳ :

פרק יג אמנם אצל ההתקוממות

אולם הגבורה תחלק לב׳ מינים א׳ ההתקוממו׳ כנגד זולתו לקחת טובו מידי בחזקת יד המלחמה . ב׳ המגורו׳ והפחד אשר ילחמו הפוחדים כנגד הבא לקחת טובם מידם : אבל איננה שוה . עם היות הכל השוה שאצל שניהם היא הגבורה עם כל זה לא ראי זה כראי זה כי יותר תיראה הגבורה אצל המגורות מאצל ההתקוממות · וזה כי המתקוממים לא יקומו על זולתם בלתי אם יראו את עצמם חזקים לקחת טוב הטעם אשר ילחמו עליהם

משא״כ

יראה כי הנסיון אשר אצל כל הדברים שהוי גבורה . והנה סוק"ראט חשב היות הידיעה הגבורה . וכן יהיה אחרים בדברים אחרים : אמנם בדברי המלחמות הפרשים . אמנם יראו דברים במלחמה שהם דברים דקים והם יכולים לשמור עצמם ולהכות את שכנגדן . והם יכולים לסבול כלי זיין ודברי' אחרי' להם אשר בהם יוכלו עשות ולא יסבלו . ויהיה זה כמו אם ילחמו לובשי כלי זיין עם הערומי' והיודעי' להתאבק הם עם ההדיוטות : כי כמו אלה המעשי' לא יהיו היותר נלחמי' יותר חזקי' . אבל אשר הם בעלי כח ולהם גופים טובי' מאד : הפרשי' הם כמו רכי הלבב כאשר תתפשט הסכנה ויחסר להם הרבוי וההכנות הנה ראשונה יברחו ממנה . אמני' אנשי המדינות במשמרות' ימותו כמו שקרה באירמון . כי אלה אמני' נראה להם מכוער לברוח ונבחר להם המות מזאת התשועה ואלה אמנ' בתחלה נכנסו בסכנה כי חשבו שהם יותר טובי' . וכאשר הכירו ברחו מן המות אשר יראו ממנו יותר מהמגונה : והגבור איננו כן . אמני' הקצף יבו' בגבורה כי יראה שהם גבורי' אשר יפעלו בקצף כי הם דומי' לחיות רעות אשר יקומו על המכי' אות' כי הגבורי' בהם (כ"א הגבורה בהם) מין מהקצף . כי הקצף פתאו' יבי' בסכנות . על זה אמר אומירוס המעלה תתערב עם הכעס ותרים המעלה הקצף' אמר עוד אמנם שלחו שלהבת הום בנחירי' וידתיתו הדם . כל אלה הדברים יראו כי הקצף יקומם וירגיז פתאו' . אמנם הגבורים יפעלו בעבור טוב והקצף יעזרי' לפעול כמו החיות אמנם בעבור הצער אשר יגיעו' או בעבור היראה . כי אם היו ביער או באגם לא יבואו לעשות זה לכן אינם גבורי' כאשר הם נדחי' אל הסכנות מפני הכאב או הכעס כי לא יקדימו מראות דבר מהסכנות . כי א"כ
יהיו

שהנסיון והתרגל יתן הגבורה לבעליו בהיותי ידעים מלאכת הכיבוש במלחמה איככה יערכו אנשי הצבא ואיך יכנו דיק ויורו המורים על כל פינה חולתם מסכימי המלחמה אשר כמו והרגילו את עצמם גם : ידיעת הגבורה . כן היתה דעת סוק"רטס שידיעת מלאכת הכיבוש היא עצם הגבורה עד שכל מהיר במלחמ' בעבור שהוא רגיל ולמוד גם יקרא גבור . וכן היו אחרים בדברים אחרים . ואחרים חשבו שהגבורה תלויה בדברים אחרים מידיעת דברי המלחמות : הפרשים . הפרשים רוכבי הסוסי' יתראו גבורי' במלחמה יעשו ענינים נפלאים אשר יעזרו בהם לשמור את עצמו ולהכות אויביה' ויסבלו כובד כלי זיין בלי עמל וסבל . ויהיה זה . ובאמת אלשים האלה ואינם רק מלומדי מלחמה דומים לאיש מזוין לוחם עם איש אין עמו כלי זיין או להלחם איש מהיר יודע תכונת חרב וכיעבועה . עם איש בלתי יודע בטיב ההתאבקות בחרב . וכל זה איננו מסבת הגבור' הבא מאבירות הלבב ועוצם בנין הגוף וחוזק האיברים אבל יד ההרגל עשתה הזאת אשר אין לו מבוא בגבור' והעד שהפרסיי' כאשר ירא' עצמם בסכנה במלחמ' ינוסו כי קלים המה לנוס על סוסיהם . ואנשי המדינ' האמור בקוד' יחרפו את נפשם למות למען לא ינוסו . ולא יבחרו בתשועת הנים' : ואלו אמנם . הפרסיי' מוסרי' עצמם לסכני בתחל' יען יראו את עצמם בסוד הגבורי' . ואחרי אשר יכירו הליסום' יברחו מן המות אשר יפחדו ממנו יותר ממה שיפחדו מהמגונות והכיעור אשר ישיגום בברחם והגבור . משא"כ הגבור שיירא מגנות הבריח' יותר ממה שיירא מהמות על כן נבחר לו מות מבריח' : אמנם הקצף . זהו המין הב' והטעם יראה שהכעס יתן הגבורה לבעליו יען יראה שכל גבור פועל בקצף על כן ידמו לאמר כמו כל גבור מתקצף . ככה כל

מתקצף גבור ומה שאין הענין כן . כי המתקצפים דומים לחיתו יער אשר בקצפם יתקוממו על המכים אותם לנקום נקם לא לתקות דבר טוב כמו הגבור האמיתי כאמור : כי הקצף כי ההבדל שבין הגבור והמתקצף הוא שהמתקצף לא יעשה מעשהו בהשכל ודעת הבחירה . השכלים ובמתינות כ"א במהירות וסכלות וע"שו נקראים נמהרי לבב . ככתוב כעס בחיק כסילים ינוח . וכן אמרו ז"ל כל הכועס חכמתו מסתלקת ממנו . והוא הדבר האמור בזה שהקצף יביא את בעליו בסכנה פתאום . משא"כ הגבור שהוא עושה מעשהו במתינות ובבחירת שכלו : המעלה תתערב עם הכעס מעלת הגבור תתחבר עם הכעס והתרומם בקצף ר"ל שהכעס יעורר הגבור' ע"ד הכתוב חימה אין לי וגו' : אמנם שלחו . כן היה רגיל לזרז אנשי מלחמתו וינווס יעירו להב' שלהבי' הכעס ויעלו עשן באפם למען התעורר הגבורה לרגלו . כל אלה . מכל זה נראה שהקצף ירגיז את בעליו פתאום . משא"כ הגבורים שהם פועלים עבודתם בעבור השגת טוב לא בעבור הקצף לכן יעשו מעשיהם במתינות אך יעזרו בקצף לעורר גבורה כחיתו יער עד"הכ גור אריה יהודה : אמנם בעבור הצער . אולם יבדלו מן החיות . הוא שהחיות פועלים גבור' בעבור הצער שמכים אותם או בעבור היראה מהעומד נגדם במקום שהם כלואים בו ומצטערים בכלאם . והעד על פעלם להלחם זה על זה בבית כלאם בעבור הצער הוא כי בהיותי בשדה וביער בלתי כלואים לא ילחמו רק יטרפו טרף לפי אכלם . וזה בעבור שאין להם צער : אשר הם נדפים . בעלי הכעס הנדחים פתאום להלחם על הסכנה בעבור כעסם או כאבם . אינם גבורים בעבור זה : כי לא יקדמו . יען אינם רואים את כל מהומה בענין הצפיה טרם הלחמם איך ילחמו כ"א בפתע פתאום כדאי' להלכ' כאמור : כי א"כ . ואם
איננו

מובדלים בזה · כי אלה יעדיפו ויחסרו (כ"ח ושלה יחסרו) · ולזה האמצעי כראוי קשי לב הם רועשים ורוגזים קודם הסכנות וכשהם בהם נזהרו אחור : אמנם הגבורים · בפעולות הם מתידים אבל קודם הם שוקטים : וכמו שנאמר הגבורה היא אמצעית בין קושי הלב ורכות הלב בדברים הנזכרים והגבור יסבול יען אשר יכסוף הטוב או יברח מהביעור. אמנם לברוח מהדלות או תאות דבר או בעבור דבר מעצב זה אינו גבור אבל הוא יותר רך הלבב כי האמנם הרכות הוא לברוח מן הדברים המגיעים כי לא יסבול זה בעבור הטוב כי אם לברוח מהרע · הנה הגבורה תודע מהנאמר ·

פרק יב

אמנם ימצאו אחרים על ה' פנים : הא אשר יעשו אנשי המדינה · וזה דומה מאד לגבורה כי אמנם יראה אשר יסבלו הסכנות אנשי המדינות בעבור הדברים אשר מהדתות . מהגערות והחרפות בעבור הכבוד ולזה יראו חזקים מאד אצל מי אשר רכי הלבב נקלים והגבורים נכבדים · והנה אומ"יראש אמר : איק"טור פולי"דרוש בתחלה ישים עלי אשם : הדיאו"מידוש אמר יאמר איק"טור לפני אנשי טרו"יא מתהלל סימ"ריש . אמנם מלפני הוא בורה · אמנם ידמה זה לאשר* נאמר ראשונה אשר יעשו בעבור המעלה · כי זה יעשו בעבור הבושת ולתשוק' הטוב אשר הוא בעבור הכבוד ולברוח מהחרפה המגונה · ואמנם ישים אדם גם המוכרחים מהראשים על זה · ואלה הם יותר פחותים · כי אלה לא יעשו מפני הבושת כי אם מפני היראה · ולא יברח מהמגונה כי אם מהצער : כי האדונים יכריחום כמו שהר' אומר איק"טור · אשר אמצ' ירא חוץ מהמלחמה : אעשה אשר לא יהיה ראוי לברוח מהכלבים · ויצוו אם יגוד אחור יבום וכן יעשו וישימו חומות וחפירות וכדומה להם יסדרו תחלה ויכריחו הכל : אמנם ראוי שלא יהיה גבור כי אם בעבור שהוא טוב · אמנם יראה

פירוש

יהיות וסתוסלם : קפי לב . קפי הסכנה למלחמה עילה להבלל שבל רע . מהנכנס להסתורר במריבות ומעקות על כל לרה נפרס תבזה ולחרי צוא' יקוטו לחור כי אינם יודעים למלחמה סולחה להגלל מהם והגבור הוא הפך זה יפחוק נפרס צולם ויורה לאלסס כנדה במתכולום בעת נ' אה : וכמו שכת' ולפי האמור שהי' הגבורה אמצעי' בין הקשי' והרכי' : והגבור יסבול : עד יוכל שבת א' בין הגבור ורך הלבב . והוא כי לפעמים יסבלו רך הלבב בתאר הסבירות והאלם יאמר גבור אני . והוא שהאלם יסבול לפעמים שער ארוך לאחר זמן למען ברוח מהצער המגיע לנפשו . וכל זה מרכבות הלבב אשר לא יוכל לסבול הצער לנפשו. משא"כ הגבור שהוא סובל הצער למען השגת טוב אמיתי או לברוח מרע והגם אמיתי. כמבואר במה שקדם : הנה הגבורה · שאמור במה שקדם נתבאר גדר הגבורה : . ומן מולא שדברים משכיל שכל הדברים הנאמרים בזה במדת הירלה אשר בך הלבב שמה הפכיים בעדם הירלה אשר בירא ה' . א' הירא שנאמר פה הוא רך הלבב המתנגד לגבור אולם הירי' דבר ה' הוא שלשהגבור הכונה לא ילרו : ב' ירלת המחיק תתן עלב לבעליה וקולר יעיסמשא"כ ירלת ה' שמתנשמה ואורך ימים ככתוב תילו ברעדה · והאמר ירלת ה' תוסיף ימים . ג' כל ירלה שנחה שמכלות בדבר התלה . משא"כ ירלת ה' שהיא שכתה והגלה מדבר רעה ככתוב ובן ירלת ה' היא שכתה . ד' ירלת המחיק יש לה הפסק בהיותה תלויה בדבר המחיק ותתבטל דבר שהחיק תבטל הירלה משא"כ ירלת ה' ככתוב ירלת ה' טהור' עומדת לעד :

פרק יב אמנם ימלאו אחרים . הלוס ימלאו גבורי' זולת הגבורים בפי' הקודם אחרים:

פירוש

והם מתפה מיכים . הם אשר יעשו : האמין הא' שהם הגבורים אנשי המלחמה אשר יתגברו לאלסם בסכנה למלו' כבוד בעיני הסגנים או שלא יהיו עכ"פ לחרפות בעיניס' : ולז' ירלו לעבור השג' הכבוד או הסרי החרפי יתרלו גבורי' לפני שרי הלבא המכבדי' הגבורי' ומבזים רכי הלבב: והנה אומי' רום זו תחלת הסיפור והם נאמר מתחלת גבורת המלחמה : יאמר איק"טור · איק"טור היה' אקדים"רים היה מתהלל לפני אנשי עיר טרוי' שאחד משרי הלבא' המלחמה אשר נלחם בו ברח מלפניו · ועל זאת יתקלם בו על רכות לבבו בברחו מפניו : אמנם דמה זה · הגבור מהמין הזה ידמה להגבור האמור בפי' הקודם · יען כונת התגברות' להשיג כבוד מעשי הלב' או לברוח מהחרפ' שהם מעלות נפשיות · ועכ"ז זה המין איננו נכלל בכלל שמעת המיני' להיותו דומה בעינו למעלות הגבורה האמור בפי' הקודם : ואמנם ישים אדם · אולי יתפוצ מי לומר שכמו שהראשונים המסכנים בהלחמם למען השגת כבוד או למען ברוח מהבושה נקראים גבורים באמת · כן אלה הבאים בסכנת מלחמה בעבור ההכרח ר"ל שהם מוכרחים לבוא בסכנה משרי הלב' · הם ג"כ גבורים · על זה ישיב לאמר שאלה המוכרחים מפני היראה הם פחותים מהנלחמים מפני הכבוד שאמור חז כי בהכרח מפני הצער גם האלם יאמר גבור אני ואיננה תכונה דביקה בנפש ר"ל להשיג טוב נפשי כמו הראשוני' שתכליתם להשיג כבוד ולברוח מהחרפה והוא טוב הדבק בנפש. איק"טור הם שר לצבא אחד והי' מלכ"ה בעם הלכא שאמר מי האיש הירא ורך הלבב מהמערכו' המלחמה יעבש' ויעשו חיל ותורה קב"ע לאנשי המלחמה : בעבור שהוא טוב · אין מגדר הגבור כ"א להשיג טוב נפשי משא"כ אלה כאמור : אמנם יראה ירלה כי הנביון · זהו המין הב והטעם ירלה שהנביון

אמנם בדברים המאמצים · הגבור לא יבעת כאשר הוא אדם כי יהא מהדברים אשר ראוי לאדם לירא מהם ואשר יסבול להיות אדם זה תכלית המעלה ויהיה ביראה פחות ויתר גם מהדברים בלתי מבהילים וקרוב מהם הוא מחודשים · אמנם זה שאינו ראוי · וזה לא כמו שראוי · וזה אמנם לא מתי · היא והדומים לאלה נבזה הוא אמנם אצל הדברים המאמצים ולכן הסוכן (נ"א הסובל) הראוי ובעבור הראוי מה ויירא כראוי · ומתי הוא ראוי · ובזה הוא מתאמץ הוא זה גבור · כי אשר כפי הראוי פועל וסובל הוא גבור · אמנם תכלית כל פעולה הוא כפי הקנין · כי הגבורה הוא טובת הגבור · וזה תכליתה . כי כל דבריו אל התכלית · כי הגבור באמת בעבור טוב יסבול ויפעול · וזה לפי הגבורה ואשר הם יתרים אמנם בפחד אין לו שם · כבר נאמר במה שקדם כי רבים הם אין להם שמות בלי יון · אמנם יהיה מהם שאינו ברי' ובלתי מרגיש כאב ולא יפחד מדבר · לא כי תרעש הארקולא בשו' הים גלין כמ' שאמ' סילת"אש ואשר הוא יתר באומץ אצל הדברים המבהילים הוא קשה לב . אמנם יראה בעל זדון היותו קשה לב וידמה להראות גבורה כמו שהו' גבור אצל הדברים המבהילים כן זה רוצה להידמות · ובכל אשר הוא יכול הוא מתדמה · ובעבור זה יהיו רבים מאשר הם נראים קשי לב רכי לב · כי אלה קשי לב לא יסבלו המבהילים · אמנם אשר הוא יותר בפחד הוא רך הלבב יען כי הוא ירא ממה שאינו ראוי · וכאשר איננו ראוי · וכל הדברים כאלה יבואהו · הנה זה יחסר באומץ ויעדיף בעצבי · וזה יותר מפורסם · מתיאש באמת הוא רך הלבב · יען כי הוא ירא מכל הדברים · הגבור הוא הפכו · כי באומץ הלב תיטב תוחלתו · ואמנם אצל אלה א"כ הם רך הלבב וקושי הלבב וגבור · אבל הם מובדלים

הגבור. השלם באדם אשר ראוי שיתואר בשם גבור הוא זה אשר לא יפחד מדברים מחודשים שאין לו לפחד מהם כפי מדרגתו: כי ירא. אף כי יירא מדברים המבהילים שראוי לאדם כמוהו ליירא מהם: ואשר יסבול בתכלית שיתגבר על העניני' המבהילים אשר יוכל לסבלם להשמר על מדרגתו: זה תכלית המעלה. מי זה שכתב ככה שיתגבר ולא יפחד ממה שאינו ראוי לפחד ממנו ויפחד מהראוי כאומר. זהו תכלית מעלת הגבורה: ויהיה ביראה. ולפ"ז יהי' ביראה פחות ויתר ר"ל ב' קצוות והאמצעי ככל התכונות הנפשיות. הקצה הראשון והפחות הוא רך הלבב · הקצה האחרון והיתר הוא קשי הלבב. והאמצעי הוא המתגבר על מה שראוי להתגבר ומפחד ממה שראוי לפחד כפי מה שהוא אדם כאומר: גם מהדברים. אם הירא ורך הלבב מדבר שאין ליר' ממנו ר"ל שאין הדבר ההוא מהמהות המבהילי' כלל הוא זה נקרא חוטא. וכן אמרו ז"ל ע"פ פחדו בציון חטאים. כי ראוי לאדם להתנהג במדה נכונה בכל תכונות נפשו והמקלקל נקרא חוטא: שאינו ראוי. יש שם בעלי מדות גרועות ונבזים בכל אחד מאלו הקצות. א' בקצה הראשון והפחות הוא המפחד מדבר שאין ראוי לפחד ממנו כלל. או שהוא מפחד יותר ממה שראוי לפחוד ממנו. או שהוא מפחד בלא מתי ר"ל בלא עתו · וכזה אמנם אצל הדברים המאמצים ר"ל בקצה היתרון שיתגבר על דבר שאינו ראוי או יותר מהראוי או בלא עתו · כל אלה הם גרועים ונבזים ר"ל נחים דרכיהם להתפעל התפעלו' נפשי' שלא כדת: ולכן הסובל. ולכן תהיה המעלה אצל האמצעי ר"ל הסובל שראוי לסבול ובעבור טוב ידוע. ויירא ג"כ ממה שראוי לירא · ומתגבר בעת הראוי להתגבר. הוא זה יתואר בשם גבור: כפי הקנין כפי התואר שיקנה הפועל אם טוב ואם רע · ר"ל שתהיה הגבורה

טובים לשות זה כי אם שיגיע לתכלית טוב לא תהיה לו עם גבורה כענין המלחמות האמור: ואשר הם יתירים בפחד. רכי הלבב אשר להם יתרון בקצה הפחד אין להם שם אחר בל"י כמו שבילאד בומר לשני וזה: אמנם יקרא' מי שאינו בריא. אשר שהפר הקצה האח' שהוא המפחד מכל דבר קטן. זכר עוד הקצה הב' והוא הבלתי מפחד מכל דבר אפי' גדול כרעש הארץ וסער' הים. וזה לחסרון הרגשתו בערך השינוי' המסוכני'. אלה הקצות הנזכרים הם ב' הקצות החילוניים. ועוד יזכור קצות פנימי': ואשר הוא יותר באומץ. הוא הקצה הפנימי שאחר הבלתי מרגיש שהוא מתאמץ ואיננו מפחד מרגשתו הדברים הנוראים ומשא"כ הבלתי מרגיש שלפניו שעם היותו בלתי מפחד זהו לחסרון הרגשתו בדבר המבהיל: בעל זדון. כל איש זדון המורד באדוניו מתדמה כגבור בלתי מפחד ממנו. ובכל אשר הוא יכול. מתדמה לגבור כפי יכלתו. ואם הוא אלם באמת ולכן רבים מרכי הלבב יתראו קשי הלבב: כי אלה קשי לבב. כי אלה המתראי' קשי הלבב ניכרי' לעיני הנפשי' בהיות' בלתי סובלי' הדברים המבהילים כמו קשי הלבב באמת: אשר הוא יותר בפחד. זהו הקצה הפנימי הב' שאחר הפוחדי' בשלום ואם בכי בלי שם שזכר: ממה שאינו ראוי. מדבר קל שאינו שוה ליירא ממנו. או בעת שאין ראוי לפחד: וכל הדברים. אשר יבואהו כמגרעו' אלה האמורי' ר"ל שהוא מפחד מהבלתי ראוי: הנה זה. רך הלבב האמור מסגיר את נפשו מהתאונן ולהתלונן כנגד המקריים ומוסיף בעצב מיראתו אותם: וזה יותר מפורסם. והדבר מפורסם מאד שהיראה תתן עצב: מתיאש. המתיאש מבקשת הישועה בכל צרותיו הוא זה יתואר בשם רך הלבב: והפכו הגבור אשר יקוה לתשועת ה' ועל בטחונו יתגבר לתגוף עלילות דברי' להתגלגל מכף כל רע: אבל אלה. אבל

שיאום

היות גבור אצל הכל : כי קצת דברים ראוי
לפחד מהם והו' טוב ואשר לא יפחד הוא
רע כמו דבה רעה · כי המפחד הוא הגון ובוש
פנים ואשר לא יפחד הוא עז פנים . אמנם
קצת אנשים וקראו לזה גבור ע"צ ההשאלה
כי הוא דומה לגבור באשר הוא בלתי מפחד ·
ואולם מהדלות אין ראוי לפחד ולא מהחולי ·
ובכלל כל דבר שלא יהיה מרוע אשר יבו'
בעבורנו · ולא יקר' אשר הוא לא מפחד מאלה
גבור · אמנם יאמר זה על צד הדמיון · כי אשר
שם פיחדים בסכנת המלחמות ואינם יראים
מדלות : יקראו נדיבים ולא גבורים להיותם
נותנים ממונם בשלוח :. גם באמת אשר יפחד
מעשו' קלון לבניו ולאשתו או המפחד מקנא'
אדם ומהדומי' לאלה אינו מפחד ולא אשר הוא
הזק לקחת שבט הוא גבור · אם כן הגבורה היא
אצל הדברים המבהירים הגדולים · כי אין אחד
שיסבול יותר הסכנות · אמנם הדבר אשר
הוא יותר מבהיל הוא המות : כי הוא גבול
ולא יראה שהוא דבר טוב או רע אחר המות
אמנם יראה באמת שהוא אינו גבור אצל כל
מות כמו בים או בחלאים : כ"א בדברים
הטובים מאד וזה במלחמה כי אז תהיה הסכנה
גדולה וטובה · הנה הכל מסכימים כי לאלה
ראוי להיות הכבוד במדינות ואצל הנסיכים
בפרט · אמנם יאמר גבור אשר הוא בלתי
ירא מהמות הטוב : ואשר יכנסו למות פתאום
כאלה ובפרט במלחמה . גם בים ובחלאים
מי שאינו ירא הוא גבור : ולא יהיה כמו המלחי'
כי כאשר אינם מלחים לא יקוו שלום ויבזו
המות אבל אלה יקוו טוב בעבור הנסיון · ג"כ
העושים הדברים אשר בהם הגבורה · אבל בא
בספינה בדברים כאלה הנפחדים אין בו לא
זה ולא זה · הדבר המבהיל אינו אחד בכל
הדברים . כי נאמר מבהיל אשר הוא למעלה
מן האדם · כי זה אמנם הוא מבהיל לכל
בעל שכל · ואשר הוא כפי האדם הוא
נבדל בגודל ואשר יהיה בו פחות ויתר · ובזה
אמנם

לא ירלה · עם היות הגבורה הפך הפחד ההוא
עורך לב והיא המעלה אלא זה הפעל : הנה ענ"ש
איש מן הראוי להיות גבור אצל כל הפחדים . אבל
ראוי לפחד מקצתם . כי אמרי' אדם מפחד מל"אר
ודיעה רעה יען בזה יגום מעשות כל רע כי מי
זה אשר פחד הבושה מגד
עיניו הוא בז פנים ואיננו
נשמר מעשות כל רע
ועליו נאמר ולא יודע עול
בושת : מרוע אשר יבוא
בעבורנו . שאין אנחנו סבה
בסבתם הרע ההוא . כי גדר
הפחד היא בקש' הסב'
על מניעת ההיזק המעותד
לבוא והנה הדלו' והחולי
הם ענינים מקריים אין
לאל ידינו להסירם לכן
אפס מקום לפחד בהם ..
ולא יקרא . מי זה יפחד
לעת הצורך ואיננו מפחד
מהפסדי לא יתואר בתאר
גבור שהוא הפך המפחד
אבל יתואר בתאר נדיב
בעבו' שהתנדב להטיב ממונו
לזולתו . אך לא יתוא'
בגבור אם הוא מפחד
בסכנת המלחמה עכ"פ
בשלוח : בלי גבול ותכלית :
מעשות קלון : מי זה
יפחד מבוז וקלון ומקנאת
הקנאה וכדומים להם
מעניניםהקלים . זה איננו
בכלל גדר המפחד כלל
עד שהפכו יקרא בשם
גבור . יען הוא דבר קל
אין ראוי לפחד עליו כלל :
ולא אשר הזק . גם
זה הוא גבורה קלה
אשר יתגברו בה החלשים
והקטנים מנ"א : כי אין
אחד . ר"ל שיהיה דבר
מבהיל בעל סכנה עצומה
עד אין סובל סכנה עצומה
ממנה : כי הוא גבול .
שמות הוא דבר מבהיל
גדול מאד להיות קץ כל בשר וסוף טובו ורעתו
השמרי' . ולא"כ אשר יחרף נפשו למות הוא זה יתואר
בשם גבור באמת : אמנם יראה . אבל יראו' שהבלתי
ירא מלמות בספרות ה"ס או בחולי מה איננו עדין
גבור אמיתי . כ"א המוסר עצמו בסכנת מלחמה
למען הצלת הכלל . כי טובת הכלל היא יותר נעל'
מכל טוב פרטי : הנה הכל מסכימים · בהיות

שהסכמת המדינות מיוסדת על שהסכמת בטוב הקיבוץ
שלמטי' כמבואר בפרקים הקודמים על כן יגיע ראיה
מהמוסכ' לרבי' שהמחרפי' נפשו' למות במלחמה בעבו'
עמו ובעבור ערי נחלת אבותיו הוא זה ראוי לכבו'
מלכיו' מדינתו בכלל ומושליו בפרט : מהמות הטוב .
המות אשר הוא , בעבור
הטוב הכללי כאמור :
פתאום · המאמר למיתה
פתאום מפחיד האדם
יותר מהמאמר למיתה
הדרגית : גם . גם
הבלתי ירא ממות בים
ובחליים לטובת הכלל
האמור נקרא גבור : ולא
יהיה כמו המלחים . ולא
ידמה לחובלי הים ר"ל
מוליכי האניות שגם המה
מוסרים עצמם לסכנות
מות · ועכ"ז אינם
נקראים גבורים : כי
כאשר . וזה כי המסכנים
עצמם בים לטובת הכלל
אינם מקוים לקבל פרס
בעבור הסתכנם . משא"כ
אלה המלחים שהם מיחלים
שכר טוב בעמלם ובנסיונם
רצה לומר בעבור רגילתם
לעשות מלאכתם במים
רבים לכן לא יתוארו
בשם גבורים כי אין תאר
הגבור' שייך אלא במי
שמתגבר לעמוד במקום
סכנה למען הציל את
זולתו . ג"כ העושים .
וכן כל המסכני' עצמם
למען הטיב לבני אדם
נקראים גבורים : אבל בא
בסכנה . אך המסכן את
עצמו ע"מ לקבל פרס
כמו אלה המלחים : אין
בו . לא יתואר לא בגבור
ולא במפחד . כי אינם
ממדתו כלל · הדבר המבהיל
יבאר מהות הפחדי' כמותם
ואיכותם אשר הבלתי
ירא מהם יתוארו בשם גבור · ואמר שהם על מוכי'
רבים : למעלה מן האדם . ר"ל שאין שום אדם
יוכל לסבלו בהיותו מבהיל ומפחיד לכל איש שכל :
ואשר הוא : אמנם שאר הפחדי' הנאמרים בערך
אל האדם המפחד . הם נבדלים זה מזה בפחות
ויתר : ובזה אמנם . ובזה הערך האמור יבחנו
הדברים המאמלים את פועלם באמת או בספק :

הגבור

ואם התכלית הוא טבעי כשיפעל בנשארים נעשה צדיק ברצון ולכן המעלה רצונית · ג"כ השער לא יהיה פחות מזה · אבל באמת הוא רצוני כי כן יהיה ברשע כי יפעל הפעולות אשר בעבור התכלית והם ג"כ בתכלית . א"כ הוא כמו שנאמר המעלות הם ברצון יען כי אנחנו סבת הקנינים אשר מהם נבין לשום תכלית ידוע רצוני במו כן יהיה ברעות כי הם שוים כבר אמרנו מהמעלות בכלל וד"ם כי הם אמצעים וכי הם קנינים וממה יעשו וכי הם פעלות דומה לפעולות אשר היו מהם וכי הם בידינו רצוניים כמו שתורה הדעת הישרה · וכי לא יהיו הפעולות רצוניות כמו הקנינים כי הפעולות מראש ועד סוף נשלוט עליהם כשנדע כפי הפרסום אמנם התחלת הקנינים ראשונה · אמנם נשלוט בהם ואח"כך לא נכיר הפרסום כמו שהוא בחלום · אבל יען היה בנו בתחלה להרגיל כן או לא כן · בעבור זה הם רצוניים : בזכרנו כל אחד נאמר מה הם ואיך הם · וכן יהיה גלוי כמה הם · ותחלה נאמ' מהגבור' ·

פרק יא

אמנם ראשונה כבר נאמר שהיא אמצעית בין הפחד וקושי הלבב · אמנם נפחד מהדברים הנוראים · ואשר הם נאמר בהחלט שהם רעים · יען אשר יראו פחד תקות רע ולכן כלנו נפחד מהרעות · כמו רבה רעה והדלות והחולי והשנאה והמות · אבל לא יראה היות

אם יונח באמת שהתכלית הוא טבעי כפי ההנחה . הנה בעבור פעולות הנבחרות המגיעות אל התכלי' הנה לרצות כאמור . יעשה פועלם על ידן צדיק · ולכן התואר המעלה נפס" " פעולה רצונית : ג"כ הרשע · הנה ככה יאמר בפועל הרשע שאם היות התכלית בטבע התולד' . מ"מ המגיעים אשר הם בעבור התכלית המה רצוניים . כי לא יהיה פחות ר"ל . איננו נופל מהפועל צריך שנאמר שהתכלית טבעי והמגיעים רצוניים . ולכן יענש כל רשע כי הוא פועל רצוני במגיעים אל התכלית . ובזה תבין טוב טעם ודעת לעשות פשר דבר בין הגזירה והבחירה אשר יסדו יכונו בספרי הקודם עם היותם סותרים זה לזה כמו אמרו ית' כי גר יהיה זרעך וגו' . ותמה בקבל' שנענשו השבטי' על מכרם בכסף צדיק וזה כ"א היות התכלית יגזור הנה המגיעים עכ"פ רצוניי' כאמור וכן אמרו ז"ל במ"ר וכבר ביארנו בביאורנו על התורה אשר עודנו בכתובים אמרו יתברך כי גר יהי' זרעך ועבדום וענו אותם תאמר . שהגלות היה גזירה · ובעבור שקיימו שמלים מלות השי"ת בזה לכן נותן להם שכר לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו . אך ועבדום וענו אותם היא ידיעה' עדיתית הבלתי מחייבת הוויתו עכ"פ בכל ידיעותיו יתברך . ולכן נענש עלי' כי ברצונו בלי הכרח שעבדם בפרך . ושינוי הלשון לעד על שינוי המובן ר"ל יהי' הוא העתיד . ועבדום הוא עבר המהופך לעתיד · ובכיוצא בזה כתבו התו' ברכות א' ע"ב ד"ה א"כ ליתא קרא ויסגר דוק : וא"כ הוא . ואם הדבר כמו שאמרנו שהמעלו' הם רצוניים בעבור המגיעים שאנחנו סבתם ברצוננו להשיג הקניינים התכליתיים על ידם הנה ככה יהי' ברעות בהיותם שוים לכן נשפוט מיסרים אשר כל חוטא ענש יענש : כבר אמרנו מהמעלות . ישוב אל התחלת הפרק שלא לבד רעות הנפשיות המה רצוניו' כ"א גם קצת מהגשמיות . ומזה עד סוף הפרק יבאר איכות הפעולות הנפשיות בהוקדם בכ"! פועל ומהם ילמד בפרק שאח"ז לפעולות הגשמיות בדבר הווסדן והנה יאמר כבר ביארנו בפרקי' הקודמים

שכל פעולו' מעליית והנפשיות היא אמצעית בין הקצוות המתנגדות כמו הנדיבות שהיא אמצעי' בין הכילות והפיזור כמבואר במקומו' ושפי לב' מזה : וכי הם קניינים . וכי הפעולות הם קניני' הנפש ר"ל תכונותי' אשר קנאה לקנין עולם בה : וממה יעשו' ושנאמר כי הקניינים נעשים בהרגל הפעולו' הדומות · ואיך לא שהיינה הפעולות רצוניות . אם הקניינים שמודותיים שתחלת קנייתם ברצון שכוחה מבעליהם . המה רצוניים · ק"ו לפעולות אשר שלטון הרצון עליהם מתחלה ועד סוף אינו דין שיהיו רצוניים: כפי הפירסום · כפי המפורסם בין בני האדם שכל פעולותיהם הם רצוניות ולכן יענישו הרשע ויתנו שכר לצדיק : אמנם נשלוט בהם · ברא"ש' הוסד המעלה נשלוט על מקנה קנינה בעשותנו התחל' קלה ואח"ז נשכח שהתחלה היא למיעו' ערכה בעינינו ולא תעלה על זכרוננו בהיותה בעינינו כחלום יעוף וכרוח עברה ואיננה : אבל יען . אולם בהיות בתחלה בידינו להרגיל נפשנו בדבר הקנין או הפכו לכן הם תחת גדר הרצון וא"כ ק"ו לפעולות שיקראו רצוניים כאמור : בזכרנו כל אחד . כאשר מכור בפרק שאח"ז כל אחת מהפעולות הגשמיו' כאמר מה הנה שהתחלות כבאר מהותם ואיכותם וכמותם . והנה ביארנו זה הפרק ביאור כיאו' וכבר נתקשו בו ב"ר ור"שע קושיא רב :

פרק יא אמנם ראשונה . יבאר מדת הגבורה מהותה כמותה ואיכותה כאמור בסוף הב' שלפנינו : כבר נאמר · ר"ל כבר ביאר מהות הגבורה (בשפי לשני מזה) שהגבורה היא אמצעית בין הפחד וקושי הלב . ולמען דעת אמיתת האמצ' ראה כי טוב הוא לבאר מהות הקצוו' ואיכות' ויאמר דרך כלל כי אמנם כן טבע בנו לפחד מדברי' נוראים מבהילים : בהחלט . דרך כלל מוחלט כולל כל פחד פרטי שהוא ירא' מרע' שמעותד לבוא : יען . בעבור שיתאו המפחדים בעין לבם איזה תקות רע שמעותד לבוא עליהם : כמו דבה רעה . כמו שיירא המפחד שלא יוציאו עליו לעז ולו"הר או שיעני או יחלה או ישנא לרעו או ימות : אבל לא

אבל גם לפעולות האדם כדבר האמצעי' הנזכרים כמו המאכלים והשתיות האוה לרצונו ר״ל ביד האדם ברצונו יתנהג בהם וברצונו ימנע מהם. והם אשר נעשה בהם. הפעולות הגשמיות הרצוניי' הם אשר נעשה בעשותם לבלתי עשותם: מכוערים נמנע. מי זה שהטבע פועל בו גנות וכאשר בלי רצונו לא נעשה בו כמו מי שנולד עור ומשוקץ אשר או שנפל לחולי ונפל בו מום זה לא נעשה בו אשר שלא ברצונו נפעל בו זה הגנות. אבל נעשה מי שברצונו ישנה גנות לעצמו בפועל כפיו או אם ברצונו יושב בשכר ומתרשל מעקות טוב' מה אשר יכלתו עליו: וכן גם כן אבל החולשה. אין מי ינער באלם שמטבעו ובמכוער וברע התמונ' והתאר אבל יתחכמו וירחמהו בעבור שהוא במכאוב והשיגהו גנות בע״כ. משא״כ השכורים ושאר המריעים בפועל כפם וברצונם שהם נמאסים ונבערי' מרואים' ואם שבעים והמילוים טובים בפעולות המגונות אשר בידינו לפעול אותם או לא: ואם יאמר. ואם יספק אחד לאמר שאין ראוי לגנות לרשע רע בטבעו. וזה להיותו מוכרח בטבעיו לפי דמיונו אשר יראהו כבחור בטוב אמונתו אים אים כפי דמיונו אשר אין אדם שליט בדמיון למדות נגדו.

וזה כי אין לו יותר שאינו סבה לרעתו כי יעשה בעבור העדר ידיעתו מהות תכליתו באמת כי חשב לטוב. כי התשוקה הביאה אותו להשיגו: אמנם תשוקת. אמנם התשוקה למה איננה רצונית כ״א טבעית ר״ל כל איש ישתוקק להשיג טוב וזה כפי הגיאות לטבעו הדמיי לגוף והלבבי להתענג וכיוצא בזה בכל חטא ואשם: כמו אשר לו גיאות. כפי הגיאות לטבעו כן ישפוט בטוב לו: ואשר כפי האמת. מי זה יתאוה טוב אמיתי. יהיה מולד טוב טבע תולדתו טוב. והפך זה המתאוה טוב מדומה וכוזב יהיה טבע תולדתו רע. וכל אחד מוכרח בתשוקתו כפי טבע תולדתו ואי אפשר לשום אדם להתלמד ולשנות תשוקתו מטבע תולדתו כי אם כל אחד כפי המיוסד בטבעו כן תשוקתו. ד״א מי שנגרה בטבע תולדתו האדות' ינבר בו ההשתוקקו' אל המשגל. ומי שנגרה בו הלבנים ישתוקק אל המנוחה והעצלות. וכיוצא בזה בשאר הפעולות המתמכו' לפי טבע בעליהם: הנה טוב ונבחר. ישוב להתיר הספק האמור ויאמר הנה לפי זאת ההנהגה שפעולות האדם בדבר הטבע והנהגות נמשכי' אחר טבע תולדתו הנה הטוב והנבחר בב״א הוא לפי טוב טבעו. ותכ' כרחך כל איש שלם ואמיתי

ינער בהם אחד כ״א אשר הם להתרשלות ורפיון · וכן ג״כ אצל החולשה והכיעור ורוע התכונה כי אמנם אין אחד מואס לאשר הוא עור בטבע או חולה או מנוגע · אבל יחוננהו · אבל אשר הוא משתית היין או מדברים נעשו על בלתי יושר כל אדם ימאסנו · הדברים אשר הם כיעורי הגוף והם בידינו · הם נמאסים ואשר אין בידינו לא · וא״כ הוא · כך יהיה בדברים אחרים הנמאסים באמת כי רעותם באמת הוא בידינו · ואם יאמר אומר שהכל יכספו מה שהו' נראה טוב · כי אין שליט על הדמיון אבל כמו שהו' כל אחד כן יראה לו התכלית: האמנם אם לכל אחד יהיה הקנין אשר הוא סבה · גם הוא יהיה סבה לדמיון ההו' ואם לא יהיה אחד סבה לעצמו לעשות רע. אבל יעשה זה בעבור סכלות התכלית · חשב כי יבו' לו טוב בעבורו · אמנם תשוקת התכלית אינה בו רצונית כי אם הגיאות לטבעו · כמו אשר לו נאות ישפוט בו הטוב · ואשר כפי האמת יתאוה טוב · יהיה מולד טוב ואשר יהיה לו בטבעו בהולדו טוב. יהיה זה דבר גדול וטוב מאד · והנה א״א לקבל מאחר ולא להתלמד אבל כמו שהוא בטבעו כן יהיה. הנה טוב ונבחר הוא הוות לו בטבעו · וע״כ באמת שלם מאד ואמיתי יהיה מולד טוב · אלה הדברים הם אמת למה תהיה המעלה יותר רצונית מהרשע כי לשניהם יהיה הדבר שוה · ולטוב ולרע יהיה התכלית בטבע · או איך אשר יראה · ואמנם אם הנשארים אשר הם בעבור התכלית יעשו איך שיהיו בעבור התכלית לא בטבע כי אם כאשר ידמה לכל אחד ובידו הוא · ואם

להיותו מוכרח לכן אינו ראוי לעונש: האומנם אם לכ״א: ישוב יתיר הספק האמור ויאמר אם כל פועל יקנה תאר קיני' על פי פעלו כמו הכותב בכתיבתו והעבודה בבנינו. והפועל הוא הסבי' בקנין תאר הפעולה ההיא · א״כ איפה יהיה הוא ג״כ סבה לדמיונו אשר יגיעהו לפעול הקנין ההיא וזה כי הדמיון לא יתעורר לפעול פעולה חדשה בלתי אם כבר פעל ולקח ערובתו פעם אחת או ידמה ערובתו פעם שנית ויכסוף להדבק בו עוד. על דרך אמרם ז״ל בידעה ומכירה קאמרינן · וא״כ הפעולה היא סבה לדמיון לא הדמיון לפעולה כסבר' המספיק: ואם לא יהי' אחד סבה לעצמו. אשר עוד יולד שכל הולך בשרירות לבו הוא פעל רצוני

הוא לפי בחירה טבע תולדתו הטוב: אם אלה. אם זאת ההנהגה אמיתית למה א״כ יתיחסו הפעולו' הטובות לרצון והרעות לטבע אחר שמשפט ההפכים אחד: הוא: ולטוב ולרע. אם יהיה לשניהם התכלית בטבע התולדה. או איך שיראה באופן אחר המשפט שוה בשניהם: ואמנם אם הנשארים. אולם אם הפעולות הנשארות ר״ל זולת פועל התכלית · והם המביאים אל התכלית יעשו אותם פועליהם איך שיהיו ר״ל באופן שיהיו נאותים להשג' התכלי' על יקן. ואלה הפעולות הנשארות הם בלתי טבעיו' כ״א כפי מה שידמה כל פועל שע״י ישיג התכלית: ובידו הוא. אלה הפעולות הנשארות המביאות אל התכלית הם ביד האדם ורצונו: ואם התכלית. אם

זיין אם

ידעו הדבר אשר כדת והוא ראוי לדעת אותו ואינו דבר עמוק יענישו אותו . וכדומה לזה בשאר הדברי' כלם אשר יראה בהם אשר לא ידועות להתרשלות והיה להם לדעת אותם כי הם שלימים לדעת אותם . להיות משתדלים . אבל אולי יהיה ג"כ מעצמו שלא יהיה משתדל . אבל היותם כן הם עצמם סבת זה שהם חיים בהרחקת הטוב . והנה הם בלתי צדיקים וחוטאי' בהיותם משתדלים בשתית היין ודברים הדומים אשר הם אצל כל אחד מהפעלי' הם עושים זה כמותם וזה גלוי מהחושבי' כל דבר נצוחי ובכל פעל . כי הם ישלימו הפעולות . ע"כ מי יסכל כי הקנינים נקנים מהפעולות אצל כל הדברים . כמעט הוא בלתי מרגיש · עוד אמנם לא יתכן כי העושה הרעות לא ירצה היות רשע . או העושה הנבלה לא ירצה היות נבל · כי אמנם מי שאינו סכל ופעל דברים אשר בהם יהיה רשע · הנה באמת הוא רוצה היות רשע · אבל אמנם אם ירצה אשר הוא רשע לעזוב רשעו לא יהיה צדיק כרצותו · כי הבריא אשר חלה אם יקרה כן שרצה להתחלו' בהיותו על בלתי יושר ואינו נשמע לרופאים. כי אז היה בידו לבלתי התחלותו ובעזבו דרכו הרעה ועתה לא תהיה (נ"א מעתה לא יהיה) בריא · כמו זה ג"כ משליך אבן לא הי' לו אפשרי לקחתו · ואם היתה התחלתו בו להשליכו ולשלחו : כן אמנם ברשע ובחוטא ההתחלה היתה בידם שלא יהיה כן · ולזה ברצונם נעשו כן · אמנם עתה אינו בהם בלתי היותם כן :

פרק י לא

יהיו רעות הנפ' לבד רצוניות . אבל גם כן קצת מהגשמיו' . והם אשר נגער בהם . כי הם אשר מכוערי' בטבע

לא

בדבר חוק ונימוס אשר איננו עמוק מהשכל כאמרם ז"ל בן נח נהרג על שהיה לו ללמוד ולא למד . ומכאן עונשים ומכים לגרים וסוחרים העוברים לשפטם על חקי המדינה ואין התנצלות להם לומר שלא ידעו משפט המדינה כי היה להם ללמוד נימוסי' טרם בואם במדינה : אשר לא ידועות להתרשלות . וכדומה לזה יענש החוטא בבלי דעת החוק בעבור שהתרשל מלימוד לדעת אותו . בהיות החוטא שולט ברוחו ברצותו משתדל וברצותו מתרשל : אבל אולי . אולי יתכן לומר שמשתרשל מהלימוד הוא מטבעו . ר"ל שטבעו מחייב שיהיה עצל יען נברא בו חמר' העצלה ובהיותו מוכרח בטבעו לכן אין עליו חטא ומשפט עונש : אבל היותם כן . יתיר הספק האמור באמרו שכל עצל בוחר בעצלותו ברצונו להרחיק הטוב המושג מהזריזות: והנ' הם בלתי צדיקים . שב על כל האמור לפניו השכורים והעצלנים העושים שלא כדת : הם עושים זה כמותם. כל הפועלי' פעולה שמוחה שבתו · שהתרשלות משלי' פעולתו כמו אלה שמכרים אשר בפועל כפם ירחיקו הטוב מעצמות' : וזה גלוי . והדבר ניכר משפטו כי אשר ילמדו מלאכת הניצוח במלחמה ישלימו פעולת' על צד היות' שלם : על כן · לכן מי הוא זה אשר יאמ' שהמאמרים בלתי נקנים שהרגל הפעולות הרצוניות הוא איש בלתי מרגיש ר"ל בלתי משיג שום השגה : עוד אמנם גם לא יתכן לומר שעושי הרעות והנבלות עם היותם רוצים במעשיהם · עכ"פ לא ירצו להיות רשעים ונבלים · עד שבעבור זה תחשוב פעולותיהם בלתי רצונית : כי אמנם · ההיתר בזה הוא שכל בעל שכל הפועל דברים אשר בעשותם הוא רשע · הנה הוא פועל ברצון ולא יועילהו מה שאינו רוצה להיות רשע : אבל אמנם · גם לא יתכן לומר שהחרטה לבדה תהפוך את הרשע לצדיק וא"כ אין לרשע חטא משפט עונש אחר שכל רשע מתחרט אחרי עשותו וחפץ לעזוב רשעו · זה לא יתכן : כי הבריאה חם

כי חליי הנפש ורפואתם הם כחליי הגוף ורפואתם · והנה הבריא אשר בפועל כפו וברצונו אשם אחור משמוע אל הרופא וסיבב חולי לעצמו במעשהו הוא זה לא ירפא בהתחרטו על מעשהו כי אם מוכרח לעסוק ברפואות · ככה לא תועיל החרטה בחליי הנפש : בהיותו על בלתי יושר · שמנהג מנהג בלתי ישר לסבב החלי . כי אז היה בידו · פרש נהג מנהג הבלתי ישר היה בידו שלא להתנהג במנהג ההוא הבלתי ישר ושלא להתחלות : ובעזבו · ולא ירפא עכ"פ בעזבו מנהגו הבלתי ישר ולא ישיב בריא מעתה בלי עסק רפואות . כמו זה גם כן. וכמו כן הזורק אבן לא תועיל חרטתו להשיב האבן אליו אחרי נתתה מידו בזריקה: ואם היתה התחלתו בו · כמו שהזורק אבן הוא סבת הזריקה אף כי יתחרט אחרי נתתה מידו כן כל רשע וחוטא הוא סבת חטאו אף כי יתחרט אחרי עשותו · לכן איננו מועיל תשובה בדיני בני אדם כי תכלית ענשם להנקם מכל פועל רע ברצונו · ואין החרטה משימה פועל הרצוני בלתי רצוני · אולם בדיני שמים תועיל החרטה והתשובה כי משפטי ה' אינו' על צד הנקמה כ"א ע"ד הרפואה ככתוב הרופ' לכל תחלואיכי · ואין רפואה מועל' לנפש החוטאת יותר מחרטה ותשובה גמורי' בעזיבת החט' ככתוב יעזוב רשע דרכו וגו' וישוב אל ה' : שהתחלה היתה בידם · פרש שפעלו רע היתה בידם שלא לפעול · לכן היתה פעולתם רצונית אמנם עתה · אחר שפעלו רע אין עוד בידם להיות צדיקים בלתי אם בעשותם כמעשה הצדיקים ולא תועיל החרטה לבדה :

פרק י לא יהיו לא לבד התכונות הנפשיות המה ברצון האדם לפעול דבר והפכו ברב או במעט לקצוף או לרצות לאהב או לשנוא שכל אלה התכונות וכיוצא בם הם ביד האדם להוסיף ולגרוע ולתת חוק וקצב כחפצו אשר ע"ז נקראי' בשם מדות מטעם וימודו בעומר וכמבואר בפרקי' הקודמי'·

אבל

והנבחרים הם אשר בעבור התכלי'. הפעולות אצל אלו יהיו לפי הבחירה ובאמת יהיו ברצון פעולות המעלות יהיו בנו אצל אלה וגם המעלה. וכזה יהיה ברשע כי בדברים אשר הם בנו לעשותם או שלא לעשות' גם בנו יהיה הרע. ואם שלא לעשות הטוב הוא בנו. גם לעשות הרע הוא בנו. ואם אמנ' הוא בנו עשות הטובים והרעות ושלא לפעול אות'. וזהו היות טובים או רעי'. א"כ היו בנו היות צדיקי' או רשעי'. אמנם אמרו שאין רשע ברצון ולא צדיק בבלתי רצון. יראה זה כזב · ויראה זה אמת שלא יהיה צדיק בבלתי רצון. אמנם הרשע הוא ברצון. באלה הנאמרים אם ישים א' ספק שלא יהיה האדם התחלה בפעולות. ולא ג"כ האב לבני'. ואם נראה שאלה הם התחלות ולא נוכל להבי' התחלות אחרות כי אם מאלה אשר בנו. ואם התחלות הפעולות הם בנו גם הפעולות הם בנו רצתיים. אמנם על אלה יראה שיעידו הדברים המיוחדים שיעשו כל האנשי' גם מסדרי המשפטים כי יענשו גם ימותו עושי הרעות. אם לא יעשו בהכרח אם בבלי דעת כשלא הם הסבה ואמנם יכבדו עושי הטובות · הנה לאלה רוצים ולאלה מזהירי'. והנה לדברים אשר אינם בנו ואינם רצוניי' אין אחד שיצוה לעשות'. כי לא יועיל דבר להעיד על זה קודם הפעל. כמו שיחמם או שירעב או שיכאב והדומי' לאלה. כי לא יבואנו זה בעבור הערה. גם לפעמי' יענישו הפועל בבלי דעת. אם הוא עצמו סבת סכלותו כמו השכורים שהם ראוים להענישם בשני מינים כי ההתחלה היא בו. שהוא שליט שלא ישתכר והשכרות סבת הסכלות ואשר לא ידעו

שענין הגמול והעונש הנמשך לפי הרצון כאמור בראשון מזה המאמר ואמר בהיות הכוסף הרצוני לתכלית הדברים אשר נתיעץ עליהם : והנבחרי'. והעלה והבחירה היא בהיאם אל התכלית : הפעולות. הפעולות המכוונות מאלה ר"ל מהרצון והבחי' שאמרי' יהיו בלי ספק לפי הבחירה כאמור : ובאמ'. ובאמת יהיה ברצון כח לפעול המעלה והטוב אם יפעול בבחירה ועלה כאמור בקודם : ויהיו בנו. ויהיו בנו כח לפעול כפי הטוב והמעלה : וכזה יהיו ברשע' וכמו כן יהיה הכח בידינו לפעול רשע : כי בדברים. כי בה יש הכח בידינו לקנות המעלה או שלא לקנותה כאמור ר"ל להטיב או שלא להטיב גם יש בידנו הרע · ומחויב א"כ שיש הכח בידינו לעשו' רע ג"כ כי ידיעת ההפכים אחת היא : ואם שלא לעשו' הטוב. זה מוכח בהיות שהכח בידינו שלא לעשות טוב עכ"פ ושלא לקנות המעלה כאמור. הנה זה יחייב שגם בידינו הכח לעשות רע. בהיות שהעדר עשיית הטוב יסבב לפעמים רע כמו שמעלי' עיניו מרעב ועירום ומסבב להם החולי' והמות : ואם אמנ'. ואשר שהכח בידינו לעשות טוב או רע ולהיות לפי מעשינו טובים או רעים : א"כ היו. לכן בהכרח יש ספק בידינו להיות צדיקים או רשעים כפי רצוננו. על כן יצדק המופת לצדק כי יגמול לאיש כפעלו כי אין הכרח ואין אונס בפועל האדם ומעשהו : אמנם אמרו קצת שכל צדיק פועל ברצון · אך הרשע איננו פועל ברצון אבל הוא מוכרח מתאוותיו החולקות על רצונו ומכריחות אותו לעשות ככל אשר יתאוו ולפ"ז יש לפטרו מעונש : יראה זה כזב · שהמאמר הראשון שאמרו שאין הרשע פועל ברצון הוא שקר · וכבר ביאר כחנו בד' מזה לכן קיצר בזה · והמאמר השני שאין צדיק בלי רצון הוא אמת וזה אמנם בבחירה נוספת על הרצון כי כל בחירה הוא רצון ואין כל רצון בחירה : באלה הנאמרים · באלה פעולות הצדק והרשע האמורים · אם יספק איזה ספק לומר שאין הפועל סבה והתחלה לפעולותיו כי אם השמחה והתאוה הכריחתהו לעשות רע : ולא ג"כ · הנה לפי זו הדעת יחויב ג"כ שאין האב סבה והתחלה לבניו כ"א תאות המשגל הכריחתהו · והר"שט הרבה בזה דברים ללא צורך : שאלה הם התחלות · רצה לומר הרצון · והבחירה אשר בכחנו הם סבות כל פעולותנו לא זולתם. יחויב א"כ שגם הפעולות הנמשכות מהסבות הרצוניי' האמורות תהיינה ג"כ רצוניות : שיעידו הדברים המיוחדים. עוד יעיד לו עדים נאמנים היות פעולותינו רצוניי' מהחריצו' שיחדרו כל אדם בפעולות מיוחדות להשיג מבוקשו ולו היו הכרחיות היה החריצות שוא ודבר בטל : גם מסדרי. השופטי' אשר בארץ יעידון על היות פעולות האד' רצוניי' וזה בהיותם עונשים לעושי הרע אם לא יעשו בהכרח או בבלי דעת ומכבדים עושי הטוב. ורוצים ר"ל מצווים להטיב ומזהירים שלא להרע. ולולי היות הבחירה בנו לעשותם או שלא לעשותם אפס מקום למצות' ולאזהרות' ולשכרם ועונשם בהיות האדם מוכרח במעשיו : להעיד · להתרות כלומר לצוות : כמו שיחמם. כי תשים מצות השופטים כמי שמצוה למצונן שישוב במקום מחומם. או המצוה לשבע שישוב רעב לשעתו. או לבריא שישוב כואב לשעתו שכל זה איננו בבחירת האדם ואין שייך בו מצות והזהר : גם לפעמים יענישו. אחר שביאר שכל פועל בדעת רע מזה. ראוי לעונש ואין התנצלות לומר מוכרח הייתי מתאותי. ביאר שגם קצת הפועלים בלי דעת ראוים לעונש בלי טענת הכרח. והם אשר ההתחלה בם לפעול או לא כי כל שכור אמנם פועל ברצון עכ"פ אף כי לא יפעל בבחירה כמבואר בשלישי מזה המאמר : שהוא שליט. פי' בהיותו שולט בעצמו שלא ישתכר עד שיתערבב עליו שכלו עד שאפס מקום לבחירה השכלית : ואשר לא ידעו. ר' בעבור שעלו הגנות מסבת העדר ידיעתו

מדבר

אמר ביניהם . והוא שהרצון הוא הכוסף אל השגת התכלית בלי בחינה איך יושג · והבחירה היא העיון על המביאים אל התכלית ר"ל במה ואיך יושג · רצה בזה לבאר מהות הרצון בערך אל הטוב הנכסף ממנו · יען תשוקת הרצון השגת התכלית ומשמבואר בראשון כראשון וזה שתכלית הוא הטוב הנכסף לפעולות האדם בדבר בחירתו : א"כ יהי' כל רצון כוסף ותשוקה בהשגת טוב'מה · והנה בגדר הטוב ההוא יש שתי דעות · הא' יאמרו כל טוב הנרצה הוא טוב בעצמו ר"ל אמיתי · ב' יאמרו איננו טוב בעצמו כ"א ירא' טוב ר"ל שהוא טוב מדומה ולא אמיתי : אמנם יקרה בעלי הסברא הזאת האומרי' כי כל כוסף רצוני הוא טוב אמיתי מוכרחים לומר כי הכוסף אשר לא כדת הישר לא יכוני' בשם רצוני : כי אם · כ"א יקרא רצוני מה שהוא טוב באמת : ואם לפעמים · אך אם לפעמים יהי' הכוסף לרע כמו הנפתים בילדם · לא יקרא זה רצוני · לכן אפס מקום לדעת זו בהיות' סותרת הסתיר' בעצמ' : עוד יקרה לאומרי' · עתה יסתור הדעת השנית האומרת שכל כוסף רצוני הוא טוב מדומ' · וזה כי לפי דעתם יחוייב שלא יהי' שום כוסף רצוני אמיתי במציאות כ"א דמיוני כרצון איש ואיש · זה יכסוף ברצונו דבר אחד והאחר יכסוף הפכו · ולא יהי' א"כ לטוב הנכסף טבע קיים במציאות משותף לכל וזה שקר כי אנחנו רואים טוב משותף כללי יכספוהו הכל אך יבדלו זה מזה בפרטי' . ד"מ הכל יכספו לאכול ולשגל בכלל · אך יבדלו זה מזה בפרט שאחד יכסוף מאכלים מתוקים והאחר חמוצי' והאחר ייניים · זה יאהב אשה אחת והאחר אחרת · ועכ"פ הכוסף הכללי יודה שיש שם רצון כללי וטוב משותף לכל הפך הדעת האמור' : ע"כ ראוי לומר . לכן בהכרח ל"ל דעת שלישית לפי האמת : והוא' שיש שם טובות כלליות במציאות . והרצון הכללי לב"א יכסוף טוב כללי : ולפי כל אחד · אולם לפי בחינת האישים הפרטיים יכסוף כל אחד להשיג טוב כפי המדומה לו יש מי שיכסוף להדבק בטוב האמיתי והמ' הצדיקים · ויש שיכספו הטוב המדומה' אף שהו' רע באמת והם המה רשעי ארץ הנפתים בילדם ללכת אחרי שרירות לבם · וכזה יבדלו בני האדם זה מזה בתענוג המותר כפי הדת האחד יתענג על בשר והאחר על דגים כ"א יכסוף מטעמי' כאשר יאהב · וכבר הישגנו מ"שכ בחיבורנו (אסף ח"א מ"ג) שכל עונג וערבות הוא ערך אחד בין שמורגש להמרגיש ועי"כ נק' העונג בלשון ערבות שמשמש ג"כ מערובות וזה להיותו מתערב ערך המורג' עם ערך המרגיש ר"ל ערך תנועת הדם הוא הנפש המרגשת הבלתי שוה בכל אדם והוא הגורם שינוי העונג בב"א · ועכ"ז יש שם עונג כללי המשותף לכל עי"כ : ולחולי' · אמנם החולי' לא יתענגו בעונג הבריאי' כי יש מהחולים שיתענגו באכילת הפח' והנתר וכיוצא בם מדברים המזיקים לבריאים אשר כעין זה יקר' בחליי הנפשות המעול' · המעול' מבני האדם ישפוט מישרים בתאוות הנכספים ממנו מי ומי הם טובים · כי באמת הם טובים כל הדברי' שמיוחדים לבני אדם הבריאי' לכסוף אות' הם טובי' לו · וזה כי הטבע לא יפעול דבר לבטלה או לרע ולא תוהו ברא ה' התשוקה ההיא כי אם להטיב יצרה : ואולי יתרחק · אולם בזאת יבדל השלם מזולתו בענין התאוות הוא כי יראה בעין הבחינה לשום מדה וקצב לכל תאוה ותשוקה רצונית לאמר עד פה תבוא ולא תוסיף בגאון תשוקתך כ"א כפי הנאות במדה ומשקל . (יעוין ס' המדו' שלנו בחמישי לראשון ממנו) בשע' מה שהשגו החכמים לקרוא לפעולות הנפש בדבר כמותיה ב"ב שמות תכונות ומדות : אמנם לרבים הנפתים . אך הנפתה בילדו הרע הוא ידבק בטוב הערב המתוק לטעמו ויברח מהטוב המועיל לזמן ארוך אף כי הוא ענב לטעמו יברח ממנו כמי שבורח מהרע האמיתי :

פרק ט אחרי היות . אחר אשר ביאר במה שקדם גדרי הרצון והבחירה והבדליהן זה מזה והכל הטוב שבהם שניהם משמשים שימוש השגה אל שמעלה או שפחותות . שב עתה לדבר מענין

אנשים יראה כי הוא הדבר הטוב בעצמו · ולקצתם יראה כי הוא אשר יראה טוב · אמנם יקרה לאומרים כי הרצוני הוא הטוב בעצמו · כאומרים כי אינו רצוני אשר ירצה מי שלא ירצה על יושר · כי אם יהיה רצוני טוב : ואם לפעמים יקרה היות רע · עוד יקרה לאומרים כי הרצוני הוא המדומה היותו טוב שלא יהיה רצוני בטבע . כ"א כפי אשר ידומה לכל אחד · לזה יראה דבר אחד ולאחרים דבר אחר · ואם יקרה כן יקרה שיהיה מתנגדים · ואם באמת שתי אלה לא ישרו · ע"כ ראוי לומר כי בהחלט ולפי האמת הרצוני אשר טוב בעצמו · ולפי כל אחד הוא אשר ידומה · על כן הוא הצדיק אשר הוא כפי האמת הטוב בעצמו · ואמנם הרשע כאשר יקרה כמו שהו' בגופי' הבריאים שהיו הדברים בעצמם טובים להם · ולחולים אמנם לא כן כי אם דברי אחרים · וכן גם כן המרים והמתוקים והחמים והכבדים וכל אחד מהדברים הנשארים · המעולה ישפוט על יושר כל הדברים · וע"כ יראה האמת בכל הדברים · כי לכל הדברים המיוחדים לו הם טובים ונאותים · ואולי יתרחק בזה המעולה מאחרים כי יראה האמת לכל הדברים שיעי' אותם על הסדר והמדה הנאותה להם · אמנם לרבים נפתים בהנאות יראה שאינו טוב כי הוא טוב ולכן יתאוו המהנה כמו הטוב ויברחו מהעצב כמו הרע :

פרק ט אחרי היות באמת רצוני תכלית הדברים אשר בעצה . והנבחרים

היא נמצאת אחרונה · יראה כי הלוקח עצה ידרוש ויחלוק על הדרך הנזכר כמו דיאג"רמס נראה שכל שאלה איננה עצה כמו השאלה הלמודית אמנם כל עצה היא שאלה · וכל שהוא אחרון בחלוקה הוא ראשון בפעולה · ואם ימצא דבר שאינו אפשר נתרחק ממנו כמו אם צריך ממון וא"א לתתו · ואם יראה שהוא אפשרי יתחילו לעשות · הדברים האפשריים אשר יעשו בעצמנו הנה טוב · ואשר על ידי אוהבים הם בצד מה ממנו כי ההתחלה היא בו · אמנם פעמים ידרשו כלים ופעמים יראה איך ישתמש בהם · וכן ג"כ בשאר · פעמים מהות בעבור מה · פעמים איך ומה ולמה · אמנם נראה כמו שאמרנו כי האדם התחלת הפעולות כי הנפעלים חם ממנו הפעולות הם בעבור אחרים לכן באמת לא יהיה התכלית בעצה כ"א אשר בעבור התכלית ולא ג"כ תפול עצה בפרטים כמו אם זה הפת אפוי כראוי או עשוי כראוי כי זהו מורגש · ואם תמיד יתיעץ יעבור לבלי תכלית הדבר אשר הוא בעצה ואשר הוא בבחיר' הם דבר אחד אכן מבואר הוא כבר הדבר הנבחר הוא הדבר אשר נשפט בעצה · עוד ינוח השואל איך יעשה כאשר בו בעצמו ישום ההתחלה והוא פועל בקודם לו וזהו הנבחר · מפורסם הוא גם מהקדמונים אנשי המדינות הקודמות והם אשר יגיד אומי"רוש אשר מהמלכים היו בוחרי' היו מגידים לעם · ואמנם בהיות הנבחר לקוח בעצה נתאב מהדברים אשר בנו הנה הבחירה באמת היא תאוה לקוחה בעצה מהדברים אשר בנו · כי כשנקח עצה יורה אשר נתאוה הדבר לפי עצה · א"כ הבחירה נגדרה עתה עד"מ לא כמו שהורגל לומר כפי הרושם אבל בכלל נאמר אצל אלה הדברים היא. וכי היא מהדברים אשר לתכלית ·

פרק ח אמנם הרצון כבר נאמר כי התכלית · לקצת אנשים

להכין עצים ואבנים וטיט . ואשר יחשוב לשכור לו בונה חכם אשר בחכמה יבנה הבית ובדע' ימלאהו חדרים . ואשר יחשוב לבו לתת בכסף מלא כי הכסף יענה את הכל . וככלותו לחשוב אז עצתו ישלים מהמאוחר אל הקודם ר"ל יתן בכסף מלא . וישכור חרש חכם . ועל פיו יכין עצים ואבנים די לבו ככל אשר יאמר הבונה או אז יתחיל לבנות על מקומו אשר הכין לו בראשית מחשבת עצתו . והנה ראשית המעשה היא אחרית המחשב' ואחרית המעש' היא ראשית העצה כמ"שכ ר"ש אלקבץ ז"ל . סוף מעשה במחשבה תחלה : ידרוש ויחלוק . ידרוש השב' הנאותות להשגת מבוקשו ויחלוק על הסבות המוכנו' שהשגתו תלוי וכמו שזכר זה הדרך דיא"גרמס : נראה שכל שאלה . יבאר גדר העצה בסוג והבדל מיני שהיא שאלי' ר"ל [ו]חקיר' נסתרים : ותהי' שאלי' הסוג היותר כולל שאלות למודיות טבעיות ואלהיו' ונסתרים . הבדלו המיני והפרטי' לכן תהי' כל עצה שאלה אך לא כל שאלה עצה : הם בצד מה ממנו . ר"ל יש כח וספק בידינו לעשותם : כי ההתחלה . להיות שיש לנו התחלה וסבה להשגת המבוקש ע"י אוהבינו אשר יעזרונו לטוב לנו : פעמים ידרשו כלים . פעמים ידרשו האוהבים לעזרנו בכלים המוכרחים להשגת בקשתנו' ופעמים יעזרונו במהו' המבוקש או איכותו . כי האדם התחלת הפעולות . אך עכ"פ אין ביד העוזרי' טובתו עד שתתייחס ההתחלה להם : הפעולות . בהיות פעולותם אינם בעבור עצמם כ"א בעבור אחרים ר"ל בעבורנו : לכן באמת . לכן אמת אמרנו שהעצה איננו נופלת על השגת התכלית עצמו להיות טובו בלתי מסופק אבל תפול על המביאים אל התכלית איך יושג · ולכן לא יהיו העוזרים בכלל ההתחלה אחר שאין להם חלק בתכלית : בפרטים · גם בפרטי התכלית

לא צריך עצה : ואם תמיד . יעבור לבלי תכלית · כמו שהחקירה יש לה הקדמו' וקדמו' ידועו' ומורגשו' ילכו בה מן הנגלוי אל הנעלם עד הגיע באחרונה אל מבוקש תכליתי . כן העצה התחלתה באדם הפועל ותכליתה בתכלית הפעולה כאמור : הם דבר אחד · אחר שביאר מהות העצה שב אל ענינו לבא' שהבחירי' היא עצם העצה כי נבחר לעשות בפועל כפי אשר שפטה העצה : עוד ינוח השואל . ר"ל עד ושופט ישלים משפט העצה עד ינוח השואל בעצה מלחקור עוד איך יעשה מעשהו כאשר יש לאל ידו לעשותו . בקודם לו . יקדים בפעולה המאוחר בעצה כאמור : וזהו הנבחר . וזהו דבר הבחירה אשר בעצה תיכון כמבואר במה שקדם . ואם אין עצה אין בחירה כי אם רצון לבד כאמור : היו מגידים לעם . ר"ל גדול כבוד הבחיר' עד שגם מלכי' הקדמוני' היו משתמשים בה להנהיג בה לבאם . [ו]לא ברצון לבד כמו מדינותיה' אף כי לא הגידו דבר העצה להמון מדאגה מדבר פן יעברום אשר כן טבע האיש ההמוני יקל בעיניו מצות אדוניו כאשר יודע לו טעם המצוה על כן נהגו המלכים לצוות לאנשיהם ברצון לבד למען לא יחקרו על טעמן של דברים ותיבז מצוותם בעיניהם והוא הדבר שלא נגלו טעמן של מצות התורה למען ישמרו' כאמרם ז"ל · וכ"כ פלאות עדותיך על כן נצרתם נפשי : ונאמר דעת נסבה תדריע האויל תמהר מלו' (אסף מ"ב א') : אכתאב · ככסף ר"ל לקיחת הדבר הנכסף נחקרה בעצה : מהדברים . הדבר ההוא הנתאב והנחשק הוא מהדברים אשר בנו יכולת להשיגם בפעולות נאותות להשגתם : וכי היא מהדברי' זה גדר הבחירה . שהיא מהדברי' המביאים אל התכלית הטוב האמיתי :

פרק ח אמנם הרצון . אחרי אשר ביאר בקודם גדרי הבחירה והרצון והבדל אשר

אשר יעץ האויל או הסכל · אבל אשר יעץ בעל שכל · אין אחד ישאל עצה בדברים הנצחיים המשל העולם והקוטר והצלע אם הם בלתי נמדדים ולא ג"כ מהדברים אשר הם בתנועה תמידית שוה או בהכרח או בטבע או בסבה אחרת כמו סבובי השמש וזריחותיו · גם לא מהדברים אשר פעם יהיו כן ופעם לא כן כמו היובש והמטר . ולא מהדברים הבאים במקרה כמו מציאת מטמון · ולא ג"כ מכל הדברים האנושיי' כי לא יקח עצה מאנשי לאסיד"ימוני' איך יתנהגו בינידם היטיב אנשי סיט"אם כי לא יעשה מאלה בעבורנו · אמנם נקח עצה מהדברים אשר בנו והם נפעלים · אמנם אלה הם נשארים כי הסבות יראה שהם הטבע וההכרח וההזדמן · אמנם על זה שהוא השכל וכל הנפעל פועל אדם כי כל האנשים התיעצו בדברים הנפעלים בעבורם · אמנם אצל הלמודים הידועים (ג"א הידועים) ומספיקים בעצמם לא תהיה עצה בציור האותיות · כי אמנם אין לאנשים ספק איך נכתוב · אבל העצה בדברים הנעשים בפעולותינו · וכן אמנם לא נתיעץ מאלה בשוה · המשל מאלה אשר הם כמו הרפואה והמלחות יותר נצטרך לעצה מההתאבקות · כי אשר יותר מסופק יותר צריך לעצה · וכן בשאר המלאכות כי אמנם נצטרך לעצה יותר אצל המלאכות מאצל הלימודים כי יותר נספק בהם ראוי להתיעץ בדברים הבאים על הרוב ולא ידענו איך יבואו · גם בדברים אשר אינם מבוארים · אמנם נקח עצה בדברים הגדולים כי לא נאמין היותנו מספיקים להזכיר איזה יכשר :

פרק שביעי

אמנם נתיעץ לא מהתכליות כי אם מהדברים אשר הם בעבור התכליות כ"א אמנם הרופא לא יקח עצה אם ירפא ולא המליץ אם יעורר ולא מנהיג המדינה אם יעשה שלום · ואין מהם שיתיעץ על התכלית · אבל השמים תכלית ידוע חוקרים איך ובמה יהיה ואם יראה שראוי להעשות בדברים רבים יחקרו במה שהוא יותר נקל ויותר טוב · ואם באמת ידרשו איך יהיה זה ואנה הדבר ההוא עד בואם בבירור לסבה הראשונה אשר היא

אשר יעץ האויל · כי האויל יתכן שיתעץ בדבר הבלתי ראוי לעצה ג"כ : אין אחד · זכר איזה דברים הבלתי ראוים לעצה · בעבור נלאיותם ר"ל שהם שומרים משמרתם מבלי פועל הבוחר · ואחר שתכלית העצה הבחירה · ותכלית הבחירה לשמור ולעשות כפי הבחירה · ואלה הנזכרים אין לאדם כח לפעול ולשנות גם לכן אין בם בחירה ועצה : העולם לא יתעץ איש אם ימדו שמים ממעל והארץ מתחת · או אם יש ערך למדת הקוטר והאלכסון אל צלעיו · כי מחשבה כזאת בכלל השכלה וחקירה תחשב לא בכלל עצה אחר שאין כח הבוחר לפעול בם דבר והפכו וכן יתרם אין אדם שליט בהם לשנותם ממה שהם עליהם . מהדברים האנושיים · ואף גם קצת מפעולות האדם לא תתכן בם עצה · והם הפעולות אשר לא בידו לעשותם כי לא יתיעץ איש על פועל רעהו מטעם הנ"ל: כי לא יעשה כי כל החמשה הנזכרים לא יתפעלו כחפץ בחירתנו כאמור : והם נפעלים · יש ספק בידינו לפעול אותם כפי הטוב לנו בבחירה : נשארים · החמשה הנזכרים נשארים על טבעם בפעולתם ואין לנו ספק לפעול בם בבחירה כי הסבות · כי סבת פועל הה' הנזכרים הם אם טבעיות כסבובי השמש וערך הקוטר אל צלעו · והמוס וביותם הם מוכרחי' לטבעם בבחינת סבותיה' · ומציאות המטמון הוא כפי המקרה והזדמן · וכלם אינם ביד האדם . אמנם על זה · אך אין עצה ותבונה כ"א בדבר הנפעל בפועל האדם היועץ טוב בעבורו משא"כ הה' הלמודי': אמנם אצל הלמודי' אחר שזכר הה' דברים שאין גם עצה כי לא בידינו אותם לפעול אותם · אמר שגם מאשר בידינו פעולתם

קלתם לא תיכון גם עצה והם הדברים שהמסכמים לרבים כמו מלאכת הכתיבה וזה כי כל עצה ובחירה היא בין ב' דברים המסופקים ביתרון הטוב משא"כ המוסכם שאין בו ספק : מאלה בשוה . לא ישוו כמות העצה ואיכותיה וכל הדברים כי ד' דברים יגדילו עצה ירבו תבונה על הדבר . א' גודל הספק ברבוי החלוקות . ב' רגילו' הספק ורוב בואו . ג' העלם הספק עד שצריך להעמיק עצה להמלט ממנו . ד' ספק גדול הנזק ורב הצער בארבעת אלה צריך היועץ להרבות עצה ולהגדיל תושיה יותר מזולתם מאצל הלמודים .

פרק ז אמנם נתיעץ . אחר שביאר בקוד' שהעצ' לא תכון כ"א במסופקים לא בנודעי' ידיעה ברורה . והנה התכליות הטובות שובן נודעת לכל . לכן לא תכון בהם עצה לעשותן כי כל מי שידע משגת הוא יעשה אותם בלי ספק · אבל העצ' תחקור במה ואיך ישיגו התכלית כי הוא זה מה שיפול בו הספק הרבה . ובהעתקה כי אם לא מהדברי' בשיבום : אם יעורר . אם יעור לב שומעיו להטיב מעשיהם : אם יעשה שלום . אם יעשה אמת ומשפט ושלום בשעריו כי אלה המה תכליותיהם אשר בעבור' הוא המנהיג והמליץ והרופא וכיוצא בם : אבל השמי'. מי זה שם אחד התכליות נוכח פניו יתיעץ איך יוציאהו מן הכח אל הפועל ובמה יושג . ואיך יושג בדורך היותר נקל ויותר טוב: לסב' הא' הסבה הא' . במעשה היא האחרונה בעצה · המשל בכל זה מי; זה אקבית לשבתו לא יתיעץ על צרכו כי צרכו הוא התכלית המבורר אבל יתיעץ איך יבנהו ורחשי' יעלה על רעיוניו אנה יבנהו ואיך יבנהו באופן הנאות למלאכתו . ואחר ישבוב במה יבנהו כי יצטרך להכין .

תהיה מחשבה כי כשנבחר הטובות והרעות נהיה כמותם · ואמנם בחשבנו לא כן . והנה לקחת הדבר ולברוח ממנו והדומה לזה ואמנם נחשוב מהו מה מועיל ואיך אבל לקחת הדבר ולברוח ממנו לא נחשוב זה מאוד · אמנם הבחירה תשובה בהיותה יותר כראוי והטוב והיושר והמחשבה אמנם בהיותה כפי האמת או שקר ואמנם נבחר הדברים אשר נדעם אשר הם טובים · ואמנם נחשוב הדברים אשר לא נדעם מאד יראה שאינו דבר אחד בחירת הטובות ומחשבתם · כי נחשוב דבר שהוא טוב ולא נבחרהו בעבור רוע אשר בו כי אם הראוי . אמנם אם המחשבה קודמת לבחירה או מאוחרת לה אין הפרש בזה ולא היתה כוונתנו בזה כ"א דבר אחר עם איזה ומחשבה :

פרק ששי

מה היא ואיך מהותה אחר שאינה מן הדברים הנאמרים · נראה שהיא דבר רצוני · ולא כל רצוני הוא מובחר כ"א הידוע מוקדם בעצה א"כ הבחירה היא בדעת ובהשכל נראה כי השם בלשון יון יורה כי היא דבר קודם לאחרים נבחר · אמנם ראוי לשאול אם יתעצו בכל הדברים וכל דבר ראוי לעצה או לא · אולי ראוי לומר דבר ראוי לעצה לא

אשר

המעיינת בטוב ורע . לא נלקח באשר ויבחר כי שכל האדם נושא ואין לאל ידו להשלים תאוות נפשו על הטוב שבעיניהם כפי שלימות הטבע : או נעגם ללכת גולה מעדן גן המושכלות . ויאמר לנו בקרבנו נפשם אל תהי שכל לשם תאות בלא עתך . והושם ב' משמרות לשמור דרך עץ החיים . והם תמונת וצורות אנשי מדות המכונה בשם כרובים ר"ל צורות נמודיות כשעם ואדע כי כרובים המה . הב' הוא להט היצורים ותולדותם המשתנה בכל רגע כמעשה לבנת הספיר וכעצם תנב להט החרב המתהפכת . אשר כמעשהו יכונה זה המשתנ' בהוי' והפס' לשעתו והיה אים אשר נפשו מאכל תאום לאכול מעץ החיי' ולבבו פונה לחזות בנועם ה' ולהשכיל באמיתתו . לא יתכן לו זה מבלעדי יעבור דרך מעבור ב' המשמרו' האמורות אשר הושמו מקדם לג"ע ר"ל משרש בוא אל עדן המושכלות האלהיות למען יצרף ויזקק בם את נפשו המשכלת ללכת מישרים ולא שטה אשור' מני הדרך . וכבר רמזו ז"ל זה במ"ר שים עינך ולבך עליו ותראה נפלאות : עוד לא תהיה מחשבה גם לא תתכן להיות הבחירה מחשבה לפי שיש הבדלים בינה ובין המחשבה . וההבדל שבין המחשבי' והסברא האמורים והוא שהסברא הוא הכרעה שכלית והמחשבה היא זכרון דעת אחת העולה על הרעיון שיש כמותם . שהבדל הא' מחשבת הבחירה היא להוציא לפועל הדבר הנחשב ולהיות בוחר כמו הבחירי' שמא"כ המחשבה שאיננה על מנת להוציא לפועל מחשבתו כלל : והנה לקחת . מחשבת הבחירה היא אם להתקרב אל המועיל או להתרחק מהמזיק : ולאבי' מטוב . עוד המחשבה תשוטט במהות ואיכות הדברי' שלא ע"מ לעשותם כי אם להבין גדריהם או רשמיהם על כן יאריך מחשבתו : לא נחשוב זה מאד . אך הבחירה לא תאריך מחשבתה ברעיון כי היא רק סוף שפיעת המחשבה : אמנם הבחירה תשובה . שהבדל הב' הוא שטבע הבחירה היא בהיותה כראוי והטוב והיושר : והמחשבה . אך טבע המחשבה היא באמ' ושקר . כי נאמר פלוני בחר לעשות הטוב והיושר . ונאמר פלוני חשב שהארץ כדורית והוא אמת . פלוני חשב שבוא משוסה והיא שקר : אשר נדעם . הבדל

רביעי היא שהבחירה תהיה בדבר ידוע לבוחר שהוא טוב בודאי . אך המחשבה תיכון בדבר המסופק גם כן כמו שיחשוב החושב היות גרמי הכוכבי' מיושבי' או לא : יראה · עוד עוד יראה שאין המחשבה והבחירי' ענין אחד · בהיות שלפעמים נחשוב בדבר היותו טוב מועיל לאחר זמן · ולא נבחרהו עכ"פ בעבור רע המושב לשעתו · המ"ב החולה המתאוה לקחת מיד הרופא הסמים המרים לרפואתו אף כי יודע שהם טובים לו · הנה הנה המחשבה הפך הבחירה בזה ולא יתכן היות דבר והפכו בעת אחת בנושא אחד' לכן תהיינה המחשבה והבח' הם ב' ענינים מתחלפים : קודמת לבחירה' כי באמת הנה הם מקושרת עם המחשבה לפניה או לאחריה :

ומן מולא הדברים תשכיל ותדע ביאור ספרי ריש פרשת ראה ז"ל שלא יאמרו ישראל הואיל ונתן הקדוש ברוך הוא לפנינו ב' דרכים נלך באיזה מהן שנרצה · ת"ל ובחרת בחיים ע"כ · והוא פלאי לפי ההשקפה הראשונה שהרצון והבחירי' הם אחד · אולם עם המבואר בזה שיש הבדל בין רצון לבחירה · והוא שהרצון יאמר גם על רצות הטוב לשעתו אף שיזיק לאחר זמן כרצון הבהמי' שהוא בלי השכל · אך בחירי' תאמר ביחוד על רצון שכלי בטוב המועיל לזמן רב · הנה בזה דבריהם ז"ל מבוארי' מאד בתכלית הביאור וק"ל :

מה היא · אחר שביאר מהות הבחירה ע"ל שאלה בפי' הקודם נאמר שאיננה רצון או מחשבה וסברא' · בא לבאר בזה הפ' גדרה ב"ל החיוב בידיעת סוגה הכולל והבדלה העיני · ואמר שהוא רצון · ובעל עצה · ויהיה הרצון הסוג הכולל גם בלי עצה · ובעל עצה הבדלו העיני והפרטי : בלשון יון · בלשון יון נגזרת מלת בחירה מלשון מעולה ומוקדם לאחרים זולתו · כמו שנאמר בלי' הק' ג"כ · כסף נבחר לשון צדיק · ר"ל הכסף היותר טוב ומעולה עד שכל בוחר יבחרוהו מזולתו להיותו טוב במעלה : ראוי לשאול · יחקור על ההבדל העיני המגדר האמור וכבר ביאר הסוג ממנו בפ' הקודם : דבר ראוי לעצה · שהבחירה לא תיכן רק במחשבה הראוי לשאול עליה עצה :

אשר

החמדה והכעס כולל · כי החמדה אמנם יפעל חומד אבל לא בוחר . והכושר אמנם בהיפך לכן הבוחר אינו החומד והחמדה תנגד הבחירה ולא כן החמדה] לחמדה . והחמדה היא עם תענוג או צער והבחירה לא כן כי אין עמה לא צער ולא עונג ואמנם הכעס יותר מעט כי לא יראה אשר הדברים בעבורם הכעס יהיה הבחירה ואין ג"כ הבחירה רצון · ואם יראה שהם קרובים · כי הבחירה לא תהיה בדברים בלתי אפשריים · ואם יאמר אומר א' שיבחר דבר מהם יראה באמת כי הוא בער והרצון הוא בבלתי אפשריים כמו היות בלתי בן מות · והרצון היא אמנם אצל הדברים אשר לא יעשו בעצמו · המשל שינצח המדמה לאחר או המתאבק · כי אין אחד שיבחר דברים כאלה כ"א הדברים אשר יחשוב לעשות בעצמו · עוד ברצון הוא תכלית אמנם הבחירה היא הדברים אשר בעבור התכלית המשל כי נרצה הבריאות ונבחר הדברים אשר בהם נהיה בריאים · ונראה היות מאושרים ונאמר כן לא יתכן לומר שנבחר זה · ובכלל יראה כי הבחירה היא אצל הדברים אשר בנו · ובאמת לא תהיה סברא כי הסברא היא אצל הכל · כי תהיה אצל הנצחיים והבלתי אפשריים והבחירה היא אצל הדברים אשר בנו · ותחלק אל האמת והשקר לא אל הטוב והרע · והבחירה לאלה תחלק יותר · ובכלל אינה דבר מהסברא · ואולי אין אחד שיאמר זה . עוד (נ"א לא) תהיה

הוא כולל ב"א ובע"הח . א"כ אין הבחירה הפרטי' לאדם לבד עלם הכעם והחמדה המשותף לאדם ולב"ח כי היה המתחייב מזה שתמלא הבחירה גם בבע"ה אחר שגם להם כעם וחמדה : כי החמדה . ביטול הב' שאין החמדה . עלם הבחירה הוא כי תכונת החמדה פועלת להיות בעליה חומד אשר לא כדת הכשרון . אך לא תפעל להיות בעליה בוחר בכשרון המעשה שהוא הפך החומד ובהיותם הפכיים יחוייב שיבואו מסבות הפכיות : והחמדה . ג' החמדה מתנגדת לבחירה כי הבחיר' תהיה לעול' בטוב המועיל לזמן רב והחמדה לטוב הערב לשעתו ואין החמדות הנה זה התנגדות יורה שאין להם סבה אחת : היא עם תענוג . ד' הנה יש שם הבדל עלמי בינ הם כי כל חמדה היא אם להתחבר באיזה עונג או להתרחק מאיזה לער . משא"כ הבחירה שהוא משפט שכלי לפי הדרך הישרה מאפס הנטה אל עונג או לער לכן אין החמדה סבת הבחירה : ואמנם הכעם . אולם האומרי' שהכעם יהיה עלם הבחירה הטה יותר מעט מהאומרים החמדה וזה : כי לא יראה · כי אין מי יראה שהדברים הנעשים בלעם יהיו בבחירה שכלית בהיותם · מתנגדים כי הבוחר מתיישב במתינות במעשהו והכעסן כמהר ונבהל במעשהו : שהם קרובים . כי כל בוחר רול' במה שנבחר אך אין כל רולה בוחר . לכן אינם עלם אחד עכ"פ . בבלתי אפשריים . הבחיר' איננו עלם הרלון להיותם נבדלים זה מזה כי הרולה יתכן שירלה דבר בלתי אפשרי כמי שירלה לחיות לנלח משא"כ תבחירה שלא יבחר הבוחר בלתי אם האפשר להיות . זולתי אים בער הבלתי יודע בטיב הבלתי אפשר יתכן שיבחרהו מחסרון הידיעה . (ויעוין בא' לפני מזה) : והרלון . הבדל ב' הוא שרלון יאמר על רלון רולה בפעולה מה שיפעל או יתפעל גם איש זולתו כמו שירלה שינלח המדמ' ברמאותו לרעהו . משא"כ הבחירה שכל בוחר יבחר לעלמו : עוד ברלון · הבדל ג' היא שכל רולה ירלה התכלי' לא המביאים אל התכלים . משא"כ הבוחר שהוא

יבחר המביאים אל התכלית : ובכלל . והכלל הכולל שלם אלה יחד הוא שהבחירה תאמר על המחשבה אשר כח בנו להשיגה בפעל . כי האפשרי יתכן שישיג החושב והבוחר בו בעלמו כאשר יפעל הדברי' המביאים על התכלית . משא"כ הרלון כאמור לכן בהיותם נבדלים בהבדלים האמורים יחויב מזה היות' ב' עלמים נפרדים לא עלם אחד : ובאמת . אחר שביאר שאין הבחירה חמדה כעס ורלון יבאר ג"כ שאיננה סברא ר"ל השכלה. וזה ג"כ בעבור ההבדלים אשר בינה ובין הסברא . א' הסברא ידה בכל כי תשכיל הענינים הנלחיים והבלתי אפשריים . משא"כ הבחירה שאיננה בנלחיים ובבלתי אפשריים כי הוא רק בנו ב"ת ואפשריים : יתחלק ההבדל הב' כל סברא לה שם בב' חלוקות אמת או שקר כאמרנו מדרך סברא השמים כדוריים . אמת . הארץ שטוח' שקר . ולא יאמר טוב ורע : והבחירה אך הבחירה תחלק יותר אל טוב ורע מן אמת ושקר . וא"כ אלה ב' ההבדלים יורה שאין הבחירה והסברא עלם א' · ומזה תבין אמרו . יודעי טוב ורע האמור בא"הר . חה כי מהמבואר שהטבע חכם וישר יותר מכל משכיל וישר באדם . והנה האלהים עשה את האדם ישר להיות משכיל דורש את האלהים על פי פעלו ולהתענג על ה' במושכלות בלי שום הנעי' אשר זה הנועם והעונג מכונה בשם גן עדן והית' כוונתו ית' שיתנהג בטרף חקו על הטוב שבטבעו ברלון ולא בבחירה כחיתו ארץ לא יחסיר ולא יעדיף בשום כח גופני כהם . ופרי המושכלות האמו' המכונ' בשם ג"ע הוא השכלת אמתתו ית' ע"פ פועל כפו המכונה בשם עץ חיים . יען כל אוכליו רלה לומר עוייניו (עד"הכ אכול את המגלה הזאת) חיים זכו ככתוב והסכמה תחיה בעליה . ותפי' נאמר על החכמ' עץ חיים היא למחזיקים בה (משלי ג') . אולם כאשר הלך מסכה פנותו ית' להנהיג כחות נפשו בבחירה ולשום בם נוספות ומגרעות כאשר עם ללבו להיות מאום ברע ובחור בטוב אשר זה הענין יכונה בשם אכילת עץ הדעת טוב ורע כמו שבחירם המעמגות

שיהיו פועלים בלי בחינה שכלית ג"כ רק בעבור חמדה להתרחק מהמזיק ולהתקרב אל המועיל · או בעבור כעס · וזה רחוק כשכבר התבאר בפרקים גדר הרצון הוא הבוחר בדעתו בפעולה אחת מב' פעולות האפשריות יהיה סבת בחירתו כעס או תאוה או זולתו : עוד · הטענה הב' לסתור דבר האומר שפעל הכעס והחמדה אינם רצוני · הוא האם ר"ל היתכן שהפעולו' הטובו' אשר נפעל בכעס ורצון לא יקראו רצונים (אחר שגם השכל הי' מסכים בבחירת הפעלים ההם) : האם יהיו · וא"כ איפה יחויב מזה שגם הפעולו' הרעות לפי השכל המתפעלים בעבור כעס וחמדה לבד יקראו ג"כ רצונים כי לא יתכן שהטובו' יקראו רצונים והרעו' בלתי רצונים : לעג · שחוק הוא זאת הדעי' המבדלת בין הטובו' והרעו' בהיו' סבת שתיהן אחת ר"ל הכעס והחמדה: אמנם אין ראוי לומר · אין ראוי להשיב המבוכה האמורה באופן זה ולומר שגדר הרצוניים הם אשר יבחנו לפי הסכמת השכל ומא"כ הפעולו' ההם בעבור שהחמדה והכעס שאין להשכל מבוא בהם לשפוט בהם אם ראוים להעשו' או בלתי ראוים · לכן יקראו כלם בשם בלתי רצוניים : כי אמנם ראוי לכעוס · כי באמת יש להשכל מבוא בהם לשפוט על קצתם הראוים לחמוד או לכעוס כמו לחמוד מעשים טובים ולכעוס על הרעים : כמו הבריאו' · כמו"ש מוד הבריאות ולימוד החכמה · ולפ"ז א"כ כמו שהמוסכמות מהשכל הם רצוניים ככה שבלתי מוסכמות הם ג"כ רצוניים כי ידיעת ההפכים אחת ואין רצון השכל כי אם משפט · וזה כי השכל והמדמה הם ב' שופטים בנפש · השכל ישפוט מישרים לבחור בטוב המועיל לזמן רב · והמדמה ישפוט משפט מעוקל לבחור בטוב הערב לשעתו · והמתעורר שופט הדין על ידן ובוחר ורוצה כפי אחת מהן · והסכמת המתעורר עם אחד משניהם להוציא לפועל משפטו נקרא רצון · והוא שאמרו ז"ל צדיקים יצה"ט שופטן ורשעים יצה"ר שופטן · וכל בע"ח והנערים שב"א אין להם רק שופט אחד והוא המדמה ועל פיו יבחר המתעורר לעשו' כל מעשהו ונקרא זה בשם פועלם רצונים : אמנם יראה · עוד יוסיף ידו להראו' ביטול מאמר האומר שהדברים הנעשים בעבור חמדה הם בלתי רצוניים · וזה כי הפעולו' ההכרחיות והאונסיות יסבו עצב לפועליהן · ומא"כ אשר הם בעבור החמדה שהם משמחים ומענגי' את בעליהם · א"כ אינם הכרחיות כ"א רצוניות : עוד אמנם · עוד ראיה שהם רצוניים · הוא כי הרצוני' והמוכרחי' הם נבדלי' בהוויתם ר"ל בגדריהם וזה כי המוכרחיים אינם נופלים תחת בחירה ובזה ר"ל לא תסדר פועליהם בגבו' או סבת אשר שלא ברצונו פעלם · ומא"כ הפועלים כפי החמדה וזה יורה היותם רצוניים : לברוח מהכעס והחמדה : שאינם כחות אנושיות · הפעולו' הנעשות בעבור חמדה וכעס אינם מתייחסי' לפועלן אלא שהוא אדם בעל שכל כ"א אלא שהוא בע"ח · אך עכ"ז הם רצוניות בהיו' סבת ההסכמה המתעורר עם המשפט הדמיוני כמו שקדם :

בעבור כעס והמדה. ראשונה שא"כ הוא לא היה משאר ב"ח פועל ברצון ולא הנערים עוד האם לא נפעל דבר ברצון מהדברים אשר הוא בעבור החמדה ובעבור כעס. האם יהיו הדברים הטובים ברצון והרעים בבלתי רצון לעג הוא בעבור היות הסבה אחת. אמנם אין ראוי לומר כי הדברים הרצוניים הם הראוי' להתאוות. כי אמנם ראוי לכעוס בקצתם ולחמוד בקצתם כמו הבריאות והלימוד אמנם יראה כי הבלתי רצוניים הם המעצבים ואשר הם כפי החמדה הם מהנים. עוד אמנם בהוויתם הם נבדלים כי הרצוניים הם מגוני' וראוי לברוח מהם ואשר הם כפי המחשבה החמדה והכעס הם מגונים וראוי לברוח משניה' יראה שאינם כחות אנושית (נ"א פעולות) האדם מהכעס והחמדה מהפעליות בלתי שכליות. על כן אין ראוי לשום אלה בלתי רצוניים :

פרק ה

אחר שהתבאר רצוני ובלתי רצוני יסמוך לזה דרך העברה הבחירה. כי יראה שהיא מיוחדת למעלה כי יותר ראוי לשפוט הפעולות והמדות הבחירה יראה בבירור שהיא רצונית ואינו דבר א'. אבל הרצוני יותר כולל כי ברצוני ישתופו ב"הח והנערים והבחירה לא ואנחנו נאמ' בדברים העשויים פתאום רצוניים ואינם לפי הבחירה. אמנם האומרים שהוא התאוה והכעס או הרצון או שום סברא אינו נראה מאמר ישר. כי אין דבר כולל הבחירה להדברים בלתי שכליים אבל החמדה

פרק ה אחר שהתבאר. אחר שביאר בפרקים הקודמים מהות הפעולות הרצוניות והבלתי רצוניות שמשותפים לאדם ולבע"ח. ראה כי טוב הוא לסמוך אליו גדר ומהות הבחירה שמיוחדת לאדם לבד: שהיא מיוחדת' וזה בעבור שהמכוון מזאת החכמה להשיג המעלה המשובחת. והנה הבחירה נוספת על טוב המעלה לכן ראוי לבאר גדרה : כי יותר. וזה כי גדר המעלה הוא על ב' טוב המדות והפעולות כמבואר (בראשון לשני מזה) והנה הבחירה השכלי' נוספת על טוב המדו' והמעלו' לכן ראוי לדעת גדרה. (והנה בהעתקה הנ"י הפעולו' והמדות בו"או כמו שביארנו ובר"שט גרס מהמדו' במ"ם והאריך בביאורו לא"ל. כי הפעולות נמשכו' מהמדות ובהשפט המדות ישפטו הפעולות הנמשכות מהן) : הבחירה. כל פעולה אשר יפעלה הפועל בבחירתו בה מזולתה לאיזה סבת מהסבות. יאמר עליה שהיא רצונית בודאי: ואינו דבר אחד. ואין הבחירה והרצון ענין אחד שא"כ לא היו בע"ח פועלים ברצון אחר שאין להם בחירה : אבל. הרצוני יותר כולל פועלים מהבחירה כי כל בע"ח והנערים והפועלים פתאום בלי מתון לשמוע מה ישפוט השכל בו. כלם נקראים פועלים רצוניים אך לא בוחרים. ופועל הבחיר אינו כ"א האדם המתון לבד : אמנם. אבל לא ידבר נכונה האומר שהבחירה היא ענין התאוה והכעס וכו' והנה היא מודה דעת שאין הבחירה אחת מארבעת אלה האמורים על הסדר ולאחרונה ביאר שאיננה החמדה וזה אמרו : כי אין דבר כולל הבחירה להדברים. (כן הגי' בהעתקה. ובר"שט הג' בו"או והדברים. והאריך בביאורו לאין צורך). והטעם כאלו הוא הפוך ר"ל כי אין דבר הבחירה כולל להדברים בלתי שכליים עם השכליים ר"ל בני האדם · כי אין בחיר' בבע"חים כמו באדם : אבל החמדה. אך שהחמדה והכעס

בסכלות והוא אינו פעל בלי דעת כי השיכור והכועס לא יראה שיפעלו בלי דעת כי אם בעבור הדברים הנאמרים אמנם. אינו יודע מאשר הוא סכל. א"כ כל רשע הוא סכל כי לא יודע הראוי לעשות וממה ראוי להזהר ובעבור חטא כזה יהיו בלתי צדיקים. ובכלל הרשעים אשר הוא בבלתי רצון אינו ר"ל אם אחד לא ידע הראוי מה לעשות. ולא הכללי כי הדבר אשר הוא בבחירה לא יהי' הסכלו' סבה היותו בלתי רצוני. אבל הסב' הרשע כי יגונה הדבר בעבור זה. אבל לא (נ"א לאדם) אשר בפרטים אשר בהם ואצלם יהיה הפעול באלה ראוי להיות סליחה וכפרה. כי אשר מאלה יפעל דבר בבלי דעת הוא פעל בבלתי רצון. לבן אולי אינו בלתי ראוי לבאר מהו וכמה הם ומי הם ולמה וכמה יפעל ולפעמי' אמנם עם מה. המשל כמו הכלי. ולמה המשל כמו הבריאות. ואיך המשל בנחת או בחוזק והנה כלם אין אחד שלא ידעם בלתי הפתי. ומפורסם הוא שלא יסכל הפעל כמו שלא יסכל עצמו אבל יסכל מה יפעל. המשל האומרים אשר נשבח (נ"א נשכח) מה. או שלא ידעו דברים אין ראוי לאמרם כמו סודות אש"ברי או רוצה ללמד ועזב מקל יד או שידמה א' כי בנו הוא שונאו כמו שקרה לאריו"פיש. או שידמה החנית אשר בידו בלי להב. אי שידמה האבן דבר רך או המכה לרפאות והרג. או הרוצה ללמוד (או) איך יורו המורים הלוחמים. אבל (נ"א אלל) כל אלה יהיה הסכלות הדברים אשר בהם פעל ואשר הדברים בעבורם. ולפי זה יאמר שהסכלות בלתי רצוני. עוד צריך שיתעצב בפעל ההוא ויתנחם:

פרק ד אמנם

בהיות בלתי רצוני אשר בהכרח ובלי דעת. כי הרצוני אשר הוא ההתחלה בו בעצמו והוא יודע הפרטים אשר בהם הפעול. אולי לא יאמר כראוי כי הדבר בלתי רצוני כשהוא בעבור

יען לא יראה ר"ל אין נראה לבעל שכל לומר שהם פועלים בלי דעת: כי אם בעבור. כי בעבור השיג אכלים כוונתם אשר אמרו בלבבם להרוג ולהזיק · אמנם אינו ידוע. אולם מחמת סכלותו איננו יודע אם פעולתו ישרה או לא. אך עכ"פ פועל בדעת נקרא בהיותו פועל פעולתו לסכלי' כרצונו אשר כן הפועל בלי דעת ובלתי מתנחם אחרי עשותו נקרא פועל בסכלות ואיננו בלתי רצוני. והוא שא"כ כי רעתיכי לא. פעלותי. ר"ל השמחה שאחר המעשה מעיד היותך פועלם רצונים: א"כ כל רשע · משאמור נבין שכל פועל רע נקרא רשע וסכל. וזה בעבור שאיננו יודע לעשות מישרים נקרא סכלים שעניננו העדר הידיעה: כי לא יודע. ר"ל טעם למה נקרא סכל והוא בעבור העדר ידעתו כאמור: ובעבור חטא. סוא טעם למה נקרא רשע כי הוא זה להיותו הפך צדיק · יעוין שפת אמת מורס רשע והערה שם. ומזה תבין שכל רשע סכל כאמרם ז"ל אין אדם עובר עבירה א"אכ נכנס בו רוח שטות. וכן כתוב ולדעי' רשע כסל (קהלת ז') : ובכלל הרשעים. והכלל אשר יחשב שיש שם רשעים בלתי רצונים ז"ל שוגגים. אינם הם הבלתי יודעים דת ודין היושר. כמי שלא ידע את הערוה אסורה ובא עליה. זה איננו שוגג: כי הדבר. אחר שפעולתו אשר הבחירה לא היה סבת שעשותה · הסכלות והעדר הידיעה בדבר היושר עד שיחשב שוגג. כ"א הרשע והזדון היה סבת העשותה וברצון גמור עשה מה שעשה לכן מזיד יחשב פועל כזה. ואין העדר הידיעה בדבר שיושר התכללו' כי היה לו ללמוד. וכן יאמרו הכתוב בשם רשע ככתוב יוחן רשע בל למד לדק (ישעיה כ"ו) לכן הוא מחקי המלאכים לעמים לכל העובר על דת וכימו' המדינה אף בהיותם העובר גר בארץ נכריה ואין הסכלו' לו לומר שלא ידע חקי המדינה כי היה לו ללמוד החוקים טרם מאו במדינתם: אבל לאדם אשר בפרטים. אבל ומי שהיה שוגג בפרטי החוק · כמו מי שידע שהערוה אסורה · והיתה הערוה עם אשתו במטה אחת והוא לא ידע ונתכוון לבוא על אשתו ובא על הערוה. זה הוא השוגג שראוי לסלוח לו: להיו' כי סבת פעלו זה השרש היה הסכלות והעדר הידוע בדבר הפרט וכוונתו היה היושר: כי אשר מאלה. כל שוגג בפרטי החוק כאלה הוא פועל בלתי רצון ושוגג הוא. ומשאמור תבין שכל עובדי ע"ז והמנאפי' והשורים ר"ל מאמיני' הסכיו' והקוראים בשם ה' בשקר. וכל מריבי החכמה האומרים לכל סכלים המה. כלם מועלים ברשע כסל מאין הסכלו' שבהם

כלל אחר שהיה להם ללמוד ולהבין ולא למדו: לבן אולי · בעבור שיש שם הבדל בין שוגג כללי לשוגג פרטי שהכללי נענש במזיד והפרטי פטור ונמחל לו כאמור. הנה אין ראיה לכל מחוקק דת וגימוס במדינה לעזוב ביאור אלה הפרטיי לכל חקותיו ומשפטיו עם אנשי מדינתו פן ילא משפט מעוקל לענוש את השוגג ולפטור את המזיד: מהו. מה הוא זה כלל החוק שכלם לריכים ללמוד ולידע: וכמה הם · כמה הם הפרטים הנכללים תחת הכלל ההוא. ומי הם. מי הם המזידים ומי השוגגים: ולמה. לאיזה תכלית נייסד זה החוק לבלתי ענם לכל עובר על החוק באופן שלא ביטל התכלית: וכמה יפעל · כמה יפעל פעולתו עד שלא יזיק לרעהו כמו להזהיר הפועלים באם פחם שיפעלו באופן שלא ישלחו את הבערה לשרוף כל הקרב: כמו הכלי · המשל הרופא עם איזה איזמל ראוי להקיז לו דם עד שאם הקיז בזולתו והזיק יענש: כמו הבריאות · ר"ל שאם הקיז דם לחולה למען הבריאות · משא"כ המקיז לבריא · שהוא כמכה פלע: בנחת או בחוזק · אם הכה את רעהו בנחת או באופן שאין ראוי להמיתו ומת · שוגג הוא · הן כל אלה ראוי למניח הדת לבאר כלליהם ופרטיהם: והנה כלם · אך הכלל הכולל בפרטים כלם אין איש יוכל לומר בל ידעתי כ"א הפתי מכ"א · כי הכללים ידועים לכל בן דעת: ומפורסם הוא · ומבואר הוא שכל העובר על איזה חוק אין זה בעבור הסכלות ר"ל העדר הידיעה בכלל החוק כמו שלא יסכן שעדר ידיעת האדם את עצמו: אבל יסכל · אך בל ידע מה יפעול באיזה פרט · המשל · מזה עד סוף הפי' סרכה משלים לידע ולהודיע מי המה השוגגים הראויים לסליחה קצתם מבוארים נגלים וקצתם לא נודעו להם פירוש · והמשכיל יבין:

פרק ד אמנם

בהיו' מבואר בפי' הקודם שהפעל המתפעל בלי רצון פועלו ר"ל שהתחלתו מבחוץ כמו שדחפו הרוח ונפל על הכלים ושברם · הוא זה נקרא פעל הסכרחי ובלי דעת · מבואר א"כ הפכו והוא כי הרצוני · שהפעל אשר יקרא בשם רצוני הוא הפעל שמתפעל ברצון פועלו ר"ל שהתחלתו בעצם פועלו ויודע פרטי שפעולותיו · אף כי הי' מוכרח מצד זה מכרים כמו שאמור : אולי · יסכן שלא יסרו דברי שאומר שהפועל בעבור כעס או תאוה · שנקרא זה פעל בלתי רצוני להיותו מוכרח מכעסו או תאותו : ואשוכה · שטוכחה שאי שלא יסרו דבריו אלה · שא"כ יקרא פעל כל בע"ח ופעל הנערים מכ"ש · פעל בלתי רצוני בהיותם

או לא בעבור שמחלתם באונס : מה הם הדברים . ישוב יוסיף ידו לשאלת שהשבח והגנות תלוי במתולאים . ר"ל מה הם הדברים המוכרחי' בהחלט הם שאין להם רק התחלה אחת מבחוץ ואין בם רצון המוכרח כלל : אבל עתה אלה . אך אלה אחר שהושם ברצון המוכרח לכן כרצוניים יחשבו ויהיה השבח והגנות תלוי בתכולתי' עכ"פ במוכרחים : אבל אינו נקל לבאר · אך איננו דבר קל לבאר פרטים השבח והגנות כי מהות הנער כמותו ואיכותו יעורך למשו' הטוב העומד להתגבל לטעתו . והשופט אשר יהי' בימים ההם הוא ישפוט מישרים כפי אשר יראה בעין בחינתו לטעם מי שראוי לעונש ולמחול למי שנעשו מרוצה מהטוב אשר היה משיג : והוא שאמרו ז"ל כל התורה כלה יעבור ואל יהרג חוץ מע"ז וג"ע וש"ד . והטעם שחיי האדם הם יותר טובים מקיום המלוה שהוא שינוי החוזר לבריאותו כטעם חלל עליו שבת אחד כדי שישמור שבתות הרבה · משא"כ בע"ז וג"ע וש"ד · או שאר מצוות כלם בשעת שמד שהוא מעות לא יוכל לתקון כי כיון שהודה בע"ז שוב אינו חוזר ומגיד לא הודיתי לטעתו · לכן אין נער שמות שוה בנזקן כמ"ש החכם בסו"פ הקודם . ואם יאמר אומר . יעיר מניכה ושלם נות לדקה . והוא אולי יאמר האומר שכל אדם מוכרח במעשיו בפעולות והפעליות בנרדפו אשר התאות וריחוקו מהמעלות . כי הכחו' התאוות ועלבון השגת המעלה המה מכריחים אותו על מעשיו ולכן אפס מקום לחכמה המדינית כי אין שכר ועונש ואין מוסר ומושל : א"כ כל הדברים · על זה הוא כמשיב לאמר אם נאמר שילר לב האדם הוא סבה מכרחת לאדם במעשהו עד שלא יהיה מקום למשפט . ע"ד אמרו ז"ל יכולני לפטור כל העולם כלו מהדין . א"כ יהיה כל מעשהו מוכרח . וזה כי לא יעשה האדם מבלי סבה לעשותו המעשה ההוא ויהיה כל אדם א"כ מוכרח במעשהו מפני הסבה אשר הכריחתהו לעשות מעשהו . ויתבטל אם כן השכלות . והוא שוא ודבר כזב : כל הפעלי' . עד דמי' שאין האדם מוכרח במעשיו מסבת ההכח'

או לא . מה הם הדברים אשר ראוי לומר שהם מוכרחים בהחלט הם כשהסבה בהם היא מבחוץ והפועל לא יועיל בם . והדברים בעצמם בלתי רצוניים . אבל עתה אלה הם רצוניים יען התחלתם היא בפעל ואם הם בעצמם בלתי רצוניים . אבל אינו נקל לבאר מה הם הדברים הראויים ובעבור מי כי הבדלים רבים בפרטים . ואם יאמר אומר כי ההנאות והעצבים הטובות הגשמיות הם מוכרחות כי יכריחו עליהם הדברים אשר מבחוץ א"כ כל הדברים יהיו כן מוכרחים כי בעבור' יתפעלו כל הדברים . כל הפעלים הם מוכרחים יפעלו בעצב · ואשר בעבור טוב בשמחה · לעג הוא להתגולל על הדברים אשר מחוץ ולא על איש עצמו אשר שב מנוצח מהדברי' כאלה . עוד ישים סבת הדברום הטובים בעצמו והמכוערי' להנאות באמת. שהוא מוכרח אשר ההתחלה הוא מחוץ ולא יועילבו הסבל .

פרק ג אשר היא בבלי דעת אמנם הכל אינו רצוני כי אמנם בלתי רצוני אשר הוא נעצב עליו אחר עשותו ומתנחם . אשר הוא פועל בבלי דעת ולא יתעצב בפעולתו אינו רצוני כי פעל מה שאינו יודע . ואינו בלתי רצוני כי לא יתעצב ממה שיעשה בבלי דעת . כי המתנחם יראה שהוא בלתי רצוני . והבלתי מתנחם אחר שהוא דבר אחר אינו בלתי רצוני . ואחר שהוא נבדל ממנו טוב שיהיה לו שם מיוחד . יראה פעל בסכלות

והעלב הוא שינוי ההתפעלות אשר יקרהו בעשותה כי הוא נעלב בעשותו פעולה הכרחית ושמח בפעלו פעולה להשגת טוב מה . ולולי היו כלם הכרחיות כפי ההנחה היה ראוי להיות נעלב בכל מעשהו אם בריחוק מהמזיק ואם בנרדפו טוב : לעג הוא . עוד לצחוק יחשב מאמר האומר שההכרחים המורכבים מהתחלה חיצונית ופנימית שייוחסו לחיצונית כפי ההנחה . ולא לפנימית ר"ל רצון הפועל אשר שב מגולה ומוכרח לעשות מעשהו ברצונו : עוד ישים. עוד הדבר נראה כשחוק שהמטיב לעשות יתלה סבת מעשותו בעצמו . והעושה הרע יתלה סבת מעשותו בהנאה ר"ל בתאות הילר · והפעולות מתאחדות כי מדועה אחד נפעלו והוא המתעורר אם בשמעו למתאוה או לשכל : באמת · הן. אמת שכל עושה רע מוכרח מאחת השבות אשר אולה לו : ולא יועיל הוא"ר היא לתמיה כמו את כל אלה עשה ומי . והטעם הלא יועיל בו השכל על ההכרח לבלי עשותו על כן כל זה יחייב היות האדם נשפט על מעשיו אם טוב ואם רע :

אשר הוא בבלי דעת · ר"ל גדר כל פעולה הנעשה בבלי דעת פועלה כל מיניה יקראו בשם בלתי רצוני כי לא ברצון פעל א וזה הפועל : כי אמנם . כי באמת בלי ספק שכל עושה בלי דעת ומתעלב ומתחרט אחרי עשותו הוא זה בוודאי יאמר בשם בלתי רצוני כמו מי שהלך על הגשר ונשבר הגשר תחתיו ונפל על הכלים ושברם . והוא מתעלב ומתחרט על הליכתו . זהו בוודאי פעל בלי דעת ובלתי רצוני : אשר הוא פועל . אולם הפועל בלי דעת ואחרי עשותו הוא שש ושמח . זה הוא מורכב מרצון ובלתי רצון . כמו ההולך בדרך שנתפזרו בו מעות והוא לא ידע מהפיזור ולא ראה המעות . ונדבק דינר זהב אל מנעלו והוא בלתי נעלב על הליכתו לדרכה שש ושמח כמוצא שלל · הנה פועל כזה איננו רצוני בהיותו פועל שלא מדעת . ואיננו ג"כ בלתי רצוני בהיותו בלתי נעלב עכ"פ : כי המתנחם . כי המתחרט יראה לעין כל שהוא בלתי רצוני . אך הבלתי מתחרט יראה מובדל מהמתחרט לכן לא יתכן שיאמרו בשם אחד שהוא בלתי רצוני . אבל טוב הוא לייחד לו שם אחר . יראה . נראה שייחד לו שם פועל בסכלות . כי זה שמו נאה לו להיות שבעת פעולתו הי' שכל בלי דעת הטוב המגיע לו מפעלו עד אחרי עשותו . ועכ"פ איננו פועל בלי דעת אחר שהיתה כוונתו בעת הפעולה לפעול ומה גם אל אחריה איננו מתחרט . כי השיכור . כי כמוהו פעל השיכור המזיק בשכרותו או שבועס שעובר כלים או הורג רעהו בכעסו. שחייבים בנזקם

או בבלי דעת · ירמוז על ב' מיני ההכרח שזכרנו רצוני ובלתי רצוני . והנה הראה בתחלת המחשבה שאלה הפעולו' נפעלו בלי רצון פועלם . מה שאין הענין כן כמו שיבוא · אשר התחלתו מחוץ . רומז אל ההתחלה הרחוקה אשר בב' מיני ההכרח שזכרנו היא מחוץ : הדברים העשוים , יבאר גדר המין הב' מההכרח אשר לה ב' התחלות א' רחוקה אשר מחוץ והוא הסבה המכרחת לפעול דבר נגד הבחירה החפשית . ב' היא התחלה הקרובה אשר מפנים והוא הרצון המסכים לפעול בהכרח : ספק הוא. בכיוצא בזה יש להסתפק אי אזלינן בתר התחלה קמא או בתר התחלה בתרא פעולת כאלה . יתחיל להכריע שאלה הפעולות המורכב מהתחלה חיצוני' ופנימית המה רצוניות יען כי בעת הפעולה נפעלות ברצון לכן אזלינן בתר בתרא : כי התחלת תנוע' החלקים. ר"ל ההתחלה הפנימי' שהיא האחרונה והחצונית הכלים · הנשלמים והוא ספק ההתחלה הראשונה ולפי הכלל . ר"ל לפי שההתחלה הרחוקה והראשונ' הגוזר' לעשו' הפעולה בכלל לבד . אך האחרונה והקרובה תעיין בפרטי הפעולה איך לעשות עד שלא תרבה בגנות עכ"פ : בפעולתו כאלה. יליץ בגודל הפעולו' ההכרחיו' למספר שתים שהן ארבעה ק' שבעליהן הסובלים לצער ההכרח ראויות לשבח . והם הפעולות שהטוב המושג שלף ההכרח הוא יותר גדלה מהצער המושג בהכרח כמו הרופא שיענה את החולה ברפואו' בעל כרחו למען רפאותו מחליו · וכן ברפואו' הנפש עד"הכ הרופא לכל תחלואיכי . ב' הוא הפך האמור שהצער שההכרח הוא יותר גדול שהטוב המושג בעבורו . וכל מוכרח כזה וסובל לצער מתגנה בעבור השגת טוב מעט או לא בלום ראוי

ישא דבר אל איזה מקום או אנשים שלטונים יכריחו על הדבר . הדברים חעשוים מפני יראת רעות יותר גדולו' או בעבור טוב מה . המשל אם יצוה השליט לא (נ"א לעשות) דבר מכוער והוא מושל על הקרובים ועל הבנים . ואם יעשה מצותו יהיו נושעים על ידו ואם לא ימותו ספק הוא אם דבר זה ברצון או בבלתי רצון . וכזה יקרה אצל הדברים המוטלים לים באשר הסער גדול . דבר ידוע הוא כי לא יעשה האדם זה ברצונו כי אם להציל עצמו ואחרים כל בעל שכל לא יעשה זאת . פעולות כאלה הם נערכות יותר והם דומות לרצוניות כי כשהם נפעלות הם רצוניות , כי תכלית הפעולו' היא לפי הזמן . והם ברצון ובלתי רצון . כשהם נפעלות ראוי לומר כי הפועל רוצה . כי התחלת תנועת החלקים הכלים בפעולו' כאלה היא בו ובידו הוא לעשות או לא . ולפי זה דברים כאלה הם רצוניים . אבל בהחלט ולפי הכלל אולי הם בלתי רצוניים כי אין שיבחר בעצמו באחד מאלה . בפעולות כאלה פעמי' ישובח כשיסבול דבר עמל וכעס בעבור טובו' גדולות . וכשהוא להיפך הוא מגונה . כי פתיות הוא סבול רעות ללא תקות טוב . או בעבור טוב מעט , ובקצת הדברים אשר לא יהיה בהם שבח יהיה בהם סליחה כי לפעמים יעשה אדם דבר שאינו ראוי מיראת דברים גוברים טבע האדם ולא יוכל לסבלם על האמת . אמנם קצת דברים אולי אין ראוי לעשותם גם בכפיה . אבל ראוי לו למות בסבול יסורים קשים . כי שירי אמראפי"אוש אשר חבר על אלי"מון . נראים לעג כי הוכרח להרוג את אמו :

פרק ב

אבל היא קשה לפעמים לשפוט מהו הדבר הראוי לסבול ובעבור איזה דבר נבחר . ואיזה ראוי לסבול ובעבור מה . ואמנם יותר קשה להתעצב (נ"א להתעכב) בדברים הנכרים כמו שהוא פעמים רבות . הדברים אשר יקוה הם מעציבי' והדברים אשר יוכרח עליהם הם מכוערים . ולכן התשבחות והגנויות הם אצל המנוצחים

או

לגנות . ג' הבלתי סובל לצער ההכרח ופועל רע . הנה אם יהיה יראת הצער גדול מאד עד בלי די . זה ראוי שימחול לו השופט שעונש על רעתו · ד' בקלת הפעולו' ראוי לסבול המות ולא לעבור כאמרם ז"ל ע"ז ג"ע וש"ד יהרג ואל יעבור : פרק ב אבל הוא קשה · מוסב על האמור בסוף פ' הקודם ז"ל אמנם קצת דברים אולי אין ראוי לעשותם גם בכפיה . והנה הוא כמעיר ובא לידע ולהודיע מהות הדבריםהדוחי' הצער ומהות הצער וכמותו : מהו הדבר . ר"ל מהות הצער אשר בו יוכרח המוכרח אם הוא מדברים הנוגעים בממון או אם בגוף : ובעבור איזה דבר . ודבר מה לא יודחה מפני סבל הצער : ר"ל אם הוא ממצות אשר לא תעשינה בממון או בגוף או בנפש ואי זה ראוי לסבול . הכוונ' על כמות הצער ואיכותו הדוחה את הצער' והסבל . אמנם יותר קשה להתעכב. כן ג"י הר"סס ובכ"י להתעצב . והטעם אמנם באמת יותר קשה להיו' מתון בדבר ר"ל לשפוט מישריםבעניניםההכרחיים הניכרים למוכרח ר"ל הנעשים לרצונו שכופין אותו עד שיאמר רוצה אני אלא איפה הם קש' הבחי' יותר מהפעלים ההכרחיים הבלתי נכרים ר"ל אשר הם בלי דעת המוכרח כלל : אשר יקוה . אשר ייסר המכריח את המוכרח לעשות אותו בעינויים מעליבים ומצערים אם לא ישמע לו : והדברים . והדבר אשר יוכרח עליו לעשותו הוא מגונה : ולכן . בעבור שזה המין מההכרח מורכב מרצון ובלתי רצון יש לספק בו אם השבח או הגנות ר"ל השבח בסבל הצער ובלתי עשות המגונה או הגנות בעשותו המגונה ובלתי סובל הצער . אם יש תארי' נאותים למגולאי' בעבור שעושם ברצון

או

אל האמצע. כמעשה מתקני העצי' המעוותי' ישום לצד אחד. בכל הדברים על הכל ראוי להשמר מהעונג וההנאו' הגשמיו' כי כשנקבלי' ונרגילם לא נשפוט אותם. ולכן זקני העדה היו מרחיקים מאד היאלאנית. וכן ראוי לסבול ולשמוע בקולם בתענוגים ובכל דבר וכשנרחקים ונשליכם. מעט נחטא. ולכן אם תעשה כאמור בזה הפרק תוכל לקנו' האמצעי אולי יקשה זה ובפרט בפרטים כי אינו נקל לבאר איך ולמי וכמה זמן בביאור כי אנחנו פעמים נשבח חסרי הכעס ונקראם ענוים. ופעמים נקראם בקלי הכעס אנשים אבל היוצ' מן השיוי לא יגונה לא היוצא אל הרב ולא (נ"א אל) המעט. אבל אשר הוא יוצ' יותר איננו נסתר. אבל במאמר אינו נקל לבאר עד כמה הוא מגונה כי לא נוכל לדון בחוש מה שבמורגלים דברים כאלה בפרטים אבל זה לבדו יורה כי הקנין האמצעי בכל הדברים משובח וראוי לנטות פעמים ליתרון ופעמים לחסרון וכן יהיה לנו נקל לקנות האמצעי והטוב :

פירוש: גדול בדבקנו בו או עלה גדול בהפרד ממנו או ראוי לנו להתרחק מן הקצה ההוא לבלי תת מקום לאלוה כמעשה מתקני העצים המעוותים. כאשר יעשו מיישרי העצים הגדלים בעוקם. שיעקמו אותם אל העבר השני הרבה מאד. כי לא יועיל היושר לעקום כי בשוב המכריח ישוב אל העוקם ומשא"כ נעקמו לעבר שכנגדו בשוב המכריח ישוב להיות יושר. וגם זאת יעשו עת היות האילן רך בשנים וכמו כן ראוי לרפאות התכונות הנפסדות : לא נשפוט אותם. כי כשיתגבר התאוות ימלוך בשופט שהוא השכל או יעוור עיני השופט להסכים עמו

כבתוב (אסף ל"ז) : היאלנאית רמ"ט פי' שם לזונה אשה היפה בנשים : אנשים. כלומר הגונים כי השכל יפה בעתו : אינו נסתר. כלומר מגלה רעתו בקהל כי הוא רוב הנראה לעינים כי לא נוכל לדון בחוש. כ"א יקרו בחוש אין אנחנו יכולים לדון על כמות יושרם אף כי שרם תקראינה קשה מאד לבאר כל פרט ופרט אשר יקר מקרהו בשעתו. והוא הדבר שבתיקון המדות דברה התורה בכלל. ועשית הטוב והישר. ר"ל כפי אשר ישפטהו השכל הישר לשעתו והנה מי שעיני בקיאה לו הוא זה יראה שרובו של שמנה פרקים להרמב"ם ז"ל הוצאו מהפרק הזה :

נשלם המאמר השני

מאמר שלישי

פרק א המעלה

היא אצל ההפעליות והפעולות. אשר הם בלתי רצון אמנם פעמים ראוי להם כפרה ופעמים חסד. היותם ברצון שבח או גנות. ראוי לבאר זה לאשר יביט במעלה. וזה מועיל לאשר יסדרו הדתות לתת כבוד או עונש. יראה כי הדברים העשוים בהכרח או בבלי דעת הם בלתי רצון. הדבר המוכרח הוא אשר התחלתו מחוץ והוא אשר לא ירצהו העושה או המקבל. המשל אם הרוח ישא

פירוש: פרק א המעלה היא אצל ההפעליות והפעולות אשר הם בלתי רצון. לפי שזה הסיפור דבר ידבר הוא בחכמה המדינית אשר היא שם לה על שולחן מלכים ורוזנים יחוקקו גם לדק להשכיל למקיים הדת ולהעניש לכל עובר. והנה השכר והעונש הוא מיוחד על רצון ובחירה. כי אין שכר ועונש לשוגג או מוכרח. על כן זכרונם בא לפניו לבאר גדריהם בזה הפרק. ואומר שכל הפעלי' או פעולות הנעשים בלי דעת ורצון. ראוי לשופט על דבר לחמול לבעליהם השופט בתורת חסד : היעשה ברצון. אולם הפעולו' וההפעליו' בהיות ברצון בעלים. אז ראוים בעליהם לשבח או לגנות. ר"ל להשכיר או להעניש כי הכל הולך אחר הרצון בכל ענין ובכל ספר : לאשר יביט במעלה. ר"ל השופט במדינה : לאשר יסדרו הדתות. מחוקקים חוקי המדינה להשכיר או להעניש ראוי להם לדעת הגדרים וההבדלים שבין. רצון. בחירה. הכרח. והנה גדר הרצון מבואר בשמיני' שהיא פעולת החי

הנעשה לפי הסכמת המתעורר עם המדמה. כמו שיתנועע איזה חי אל העבר אשר יהיה שמה רצונו ללכת בעבור ציור דמיונו בטוב המושג לו או ברע הנדחה ממנו בלכתו אל העבר ההוא אשר הסכים עמו המתעורר להעירו על פעל ההליכה. בחירה. היא פעל האדם הנעשה לפי הסכמת השכל (אחרי העלה היעולה) עם הרצון והמתעורר. כמו שיתנועע האדם להיות בקור בטוב או מאום ברע ככל אשר יאמר השכל כי הוא זה הטוב לו. הכרח היא הפעולה בלי בחירה שכלית. והוא ב' מינים א' בלתי רצוני כמו שיניע הרוח את האיש תנועה חזקה ויפילהו על כלי חרס או זכוכית וישברם בלי דעת ורצון כלל ב' רצוני. כמו שיכריח השלטון את עבדו בהכאות או שאר עונשים לשבר כלים או לעשות רעות אחרים ברצונו הפך הסכמת הבחירה השכלי' והפעם המין הראשון התחלת הפעולה מחוץ לנפש הפועל והמין השני התחלת הפעולה מפנים ר"ל בנפש הפועל והוא הרצון : יראה כי הדברים העשוים בהכרח

או

הפיזור והכילות לכן הוא דומה קצת לנדיבות וקצת לפיזור: אמנם לקצוות. אולם הקצוות כמו הפיזור והכילות האמור הם מתנגדים זה לזה. וכל מה שירחקו יותר מן האמצע אל הקצוות. יתנגדו יותר · והפך זה ג"כ כי אשר יתנגדו יותר יתרחקו יותר: אמנם האמצעי. אבל האמצעי' בכל המדות אינם דומים בערך אחד כי קצת האמצעים יהיה הניגוד הגדול בינם ובין החסרון שכנגדם כמו האומץ שהוא אמצעי בין רך הלבב ובין האביר. ויהיה נגוד גדול בין האומץ ורך שהוא החסרון וידמה יותר אל האבירות שהוא היתרון והפך זה היושר שהוא אמצעי בין בלתי מרגיש ובין בלתי ישר. ויהיה הניגוד הגדול בין היושר ובלתי הישר שהוא היתרון. וידמה יותר אל הבלתי מרגיש שהוא החסרון: וזה יקרה. ר"ל מה שהאמצעי מתנגד יותר פעמים לקצה החסרון ופעמים לקצה היתרון. הוא לב' סבות א' מפאת טבע התכונה עצמה שיהיה האמצעי יותר קרוב ודומה לקצה האחד ומתנגד לקצה האחר כמו האומץ שבין המורך והאבירות האמור: אמנם האחרת · הסבה הב' היא מצד טבענו וזה בהיותנו מוטבעים לנטות לצד התאוות יותר מלצד הפרישות: ויראה לנו. לכן יראה לנו שגבול המעלה והמדה הנכונה לאחוז בה ביתר מרחק מן האמצעי לצד הפרישות · כי אם נעמוד על גבול האמצעי נוטה עוד לצד התאוות כפי הטבע כאמרו ז"ל לכן נטה אל בלתי יושר. ר"ל נמצא מכוסה בנטותנו אחר התאוה שהוא בלתי יושר וקצה היתרון. ע"כ נטתה המעלה מן האמצע אל הפרישות והבלתי מרגיש שהוא קצה החסרון ; אשר

אמנם לקצוות רב המרחק זה לזה ואשר המרחק גדול זה לזה יותר הם מתנגדים והיותר מתנגדי' הם יותר רחוקים. אמנם האמצעי באלה ינגד יותר החסרון ובאלה אמנם היתרון כמו האמיץ לא ינגד אותו קושי הלב אשר הוא היתרון כמו שינגדהו רבות הלבב שהוא החסרון. היושר לא ינגד אותו בלתי מרגיש שהוא החסרון אבל בלתי (נ"א ישר) שהוא היתרון. וזה יקרה בעבור ב' דברים. הא' מהדבר עצמו להיות אחד מהקצוות יות' קרוב ויותר דומה לאמצעי מהאחר. והאחד יותר הפכי ומנגד לאמצעי מהאחר. המשל כי יות' נראה דומה קושי הלב לאומץ ויותר קרוב (נ"א רחוק) ופחות דומה רכות הלבב: ואשר הוא מנגד במרחק רחוק לאמצעי נראה שהם יותר מתנגדים. הסבה הא' היא זה הדבר. אמנם האחרת הוא מצד עצמנו. כי אשר אנחנו מוטבעים בצד מה לדבר זה ויראה לנו יות' מהאמצעי. המשל כי אנחנו מוטבעי' בתענוגי' ולכן יותר נגוח על בלתי יושר מאשר ליושר ולכן נאמר שהם יותר הפכים אשר יראו בהם התוספת יותר ולכן הבלתי יושר הוא אשר הוא יתרון הוא הפכי ליושר יותר · כבר נאמר המספיק כי מעלות המדות היא אמצעית. ואיך הוא וכי היא אמצעית בין ב' דברים רעים האחד לפי היתרון והב' לפי החסרון. וכי היא באמצעי שהיא מחפשת האמצעי בהפעליות ובפעולות. ולכן הוא קשה היות האדם שלם לקחת האמצעי בכל אחד מהדברי' כי קשה הוא ד"מ לדעת מרכז העגולה לא לכל אדם בלבד כ"א גם ליודע חכמת השיעור וכן ג"ח נוח הוא לכל אדם לכעוס ולתת כסף ולפזר אבל למי ולמה ומתי וכמה ואיך אינו נקל לכל אדם אבל הוא על המעט והוא משובח וטוב · ובעבור זה ראוי למחפש האמצעי ראשונה להתרחק מהיותר הפכי כמו שהיה הכח מעורר למלחים על זה כי אמר ראוי לשמור הספינה מהעשן והגלים · כי מהקצוות האחד הוא חטא גדול והאחד קנין ויען כי השגת האמצעי היא קשה מאד ראוי לקחת הקטנה מהסכנות. כן יהיה יות' בענין אשר אמרנו ראוי להבין אל איזה דבר אנו נוטים יותר בנקל כי ממנו אנו מוכני' ומוטבעי' לדבר אחד וזה ניכר מההנאה והעצב העשוי' אצלינו. וראוי להבריח עצמנו לחטותנו אל הצד ההפכי. ובשנתרחק מאד מהחטא נשוב אל

יראה בזה התוספ' ולפ"ז א"כ יראה המרחק הגדול בין המעלה לבין קצה היתרון ר"ל בלתי ישר בהיות גבולו יותר מן האמצע כאמור. וכבר נאמר שהמרחק הגדול הוא. א"כ הניגוד הגדול. א"כ הוא הדבר שבמדות כאלה שהתאוה נוטה אחריהם יהיה הניגוד הגדול בין המעל' לקצה היתרון שהוא הבלתי ישר כאמור: כבר נאמר. כבר אמרנו בזה דבר מספיק שמעלות המדות היא האמצעית בכל תכונה נפשית והיא הטוב התמוך בין ב' קצוות רעים יתרון וחסרון וזה אין הבדל בין הפעליות ר"ל שהנפש נפעל' גם כמו כעס רחמים. או פעולות שהנפש פועלת גם כמו נדיבות וכילות: ולכן הוא קשה. קשה היא להשיג האמצעי האמיתי בכל תכונה בלי יתרון וחסרון: מרכז העגולה. אם לפנינו עגולה שלימה בלי רושם נקודה האמצעית אז קשה למצוא הנקודה ההיא (יעוין אוקלידוס בד"ה לג'): ולהתרחק מהיותר הפכי. כמו במדת היושר האמור יתרחק מהבלתי יושר שהוא היותר הפכי ויתקרב אל בלתי מרגיש. יען הרע ניכר מהפכיו: כמלחים. לספנים הנשמרים מהסכנו' הגדולו' עכ"פ אשר כן ראוי להשמר במדות עכ"פ מהרעות הגדולו' · ראוי להבין. לכן ראוי לתת לב לאיזה הנאה נוטה התאוה למען נתרחק מהקצה ההוא בתכלית המרחק ואז נוכל לפסוע מישרי' אל האמצע כאשר לא יהיה מקום לתאוה להטות לבבנו אל ההנאה ההיא ולשוו' עיני השכל השופ' בדבר האמצעי: אנו מוכנים. לאיזה קצה שהתאוה נוטה בזה הקצה אנחנו מוכני' בטבע לידבק: וזה ניכר מההנאה. כאשר יהי' לנו עונג גדול

נפש : כשחוק איוטר"ופולוס · הוא מן שחוק בל"י יש בו ג' חלוקות הנ"ל המעדיף נק' מולי"טיא : ואשר הוא בו · האמצעי הוא בן בלי שם : הרדי · מטעם הרדי בשדה כלומר אינו איש מדיני כ"א מדברי : הנשאר · הנשאר לבאר שהוא השלישי מהג' המדרי' והוא אשר כפי נימוס החיים איש עם רעהו .: נח לחבריו · שוה עם רעיו : המוסיף . המוסיף להטיב לחברו בדבר שאין תועלת להמטיב שמטיבו נק' דוד ואוהב והמטיב בעבור שיקבל תועלת מרעהו בלי ידיעת הריע בקבלת הטובה ומשמשו' נק' חונף : והמחסיר · הבלתי מטיב כראוי או המונע טוב זולתו כראוי לבוא : ובקרובים אליהם · הפעליות הנפש הקרובים אל המעלות אך הם עצמם אינה מעלה: איננה מעלה · כי מי שיבוש לעשות טוב הוא מבואר שאיננה מעלה אלא אף גם מי שמחמת הבושה עוזב לעשות רע ג"כ איננה מעלה כמ"ש בספר לפני מזה ז"ל כי אמנם הפורש מתאוות הגשמיות ועם זה הוא שמח הוא ישר כו' עיי"ש : אכן הוא משובח · כי המתבושש לא במעשה הוא חוטא כאומרם ז"ל : ויקרא פנים· החסרון בושת יש בזה והראוי ויקרא בושת פנים · והחסרון הוא אשר לא יתבייש בגנות ויקרא עז פנים · והאמצעי בוש והאמצעות בושת והיתרון אין לו שם · כן יראה לפי הנוסח' : שומם · האדם בטבעו נעלב בראותו צרת קרוביו ונעצב בטבעו בעבור זה · והממעט כראוי נקרא שומם מטעם ותסב חמר ושועעה ר"ל מתאבלת ·

אותם בעבור התועלת אשר יבואו לנו מהם ולכן נאמר אצם האמת האמצעי הוא האמתי והאמצעות יקרא אמת הדבר . והבדוי אשר הוא דבר גדול יקרא גוזמא . ואשר אלה לו מגזם. ואשר הוא אצל הפחות יקרא ליצנות ולץ.אמנם אשר הוא אצל התענוג כשחוק איוטרו"פולוש . ותוא' השם איוטרו"פילי' והיתרון בו מולימי"אה ואשר היא בו . והמחסיר הדרי והקנין הדריות הנשאר אשר הוא כפי החיים אשר הוא נח להבריו' יקרא ריע והאמצעות ריעות . המוסיף לא בעבור תועלתו יקרא דוד . ואם הוא עושי' לתועל' עצמו יקר' חונף . והמחסיר בכל הדברים המענגים יקרא איש ריב ואיש מדון · יש דבריב אמצעים בהפעליות ובקרובים אליהם · בושת פנים איננה מעלה. אכן הוא משובח ויקרא פנים . וזה יקרא יאמר האמצעי בוש · שומם הוא אמצעי בין מתאבל ושמח והם אצל העצב והתענוג אשר יקרו לקרוביהם . השומם מתעצב מן הרע המגיע לטובים . המתאבל מוסיף על זה . כי המתעצב מכל דבר ושמח לאיד יחסר בעצב והוא שמח . אבל לדבר באלה עוד נשאר זמן . אמנם בדבר הצדק יען לא יאמר בשלוח אח"ז בעשותנו זו החלוקה מב' חלקים ר"ל צדק מהלף וזה (ג"א ולדק) מאמת . נאמר איך הם אמצעים ובזה אמנם נאמר מהמעלות השכליות :

פרק ז

אמנם מהשלשה ענינים . הב' מהם רעים · הא' כפי היתרון הב' כפי חחסרון והג' היא המעלה והוא אמצעי . כל אחד מהם מנגד לאחרי' בצד . הקצוות האמצעי הם מתנגדים זה לזה והאמצעי לקצוות . כמו שהשוה אצל הקטן גדול ואצל הגדול קטן כן הענינים האמצעים אצל החסרון יתרי' ואצל היתרון חסרים . וכן בהפעליות ובפעולו' . כי האמיץ בערך אל רך הלבב יתרון . וכן גם כן הישר אצל בלתי מרגיל יהיה בלתי ישר ואצל בלתי ישר יראה בלתי מרגיש הנדיב אצל הנבל מפזר ואצל המפזר נבל . ולכן יבישו הקצוות זה לזה ואל האמצע . ויקרא רך הלבב לאמיץ קשה לב . וקשה לב יקראנו רך הלבב . ובן בשאר על זה העיקר · ואם אלה הם מתנגדים זה אצל זה גדול הוא ההתנגדות בין הקצוות אשר זה לזה (ג"א מאשר) הוא ביניהם ובין האמצעי . כי גדול הוא המרחק ביניהם זה לזה מאשר היא לאמצעי. כמו הגדול מהקטן והקטן מהגדול יותר הוא המרחק משניהם אל האמצעי עוד לזה לאמצעי יראה קצת דמיון אל הקצוות כמו לקושי הלבב אצל האמיץ ולפיזור אצל הנדיבות .

והיתרון הוא המוסיף למעט ונקרא מתהלל · והמחסיר נק' שמח לאיד : עוד יש זמן · עוד ידבר בפרטים בד' לזה : לא יאמר בשלוח · לא יאמר בכלל כ"א בפרט · לכן יעזב ביאורו לפי מזה : ובזה אמנם · ובזה נעזב ביאור הג' חלוקות השכליות בוא"ו מזה: פרק ז אמנם מהג' ענינים · אמר שביאר בקודם שכל תכונה לה שם בשלשה מדות חסרון ויתרון ואמצע · והקצוות הם רעות והאמצ' היא המעלה והטוב · בא בזה לבאר איך שאלה הג' ענינים ידמו קצתם לקצתם יותר מזולתם · גם יתנגדו קצתם לקצתם יותר מזולתם : כל אחד · כל ג' החלקים מתנגדים זה לזה · ב' הקצוות יתנגדו זה לזה בלי דמיון כלל · והאמצעי ידמה קצת אל הקצוות להיותו האמצעי ביניהם ויתנגד ויבדל מהם במקצת . אבל יתנגד אל האחד יותר מהקצה הב' אשר ידמה אליו יותר מהמתנגד אליו יותר : כמו שהשוה . כמו כל איש השוה בכמות גדלו שהוא גדול בערך הקטן ממנו וקטן בערך הגדול ממנו . כן ערך האמצעי לקצוותם: בלתי מרגיש · היא האיש אשר לא ירגיש בקלון ולצער אשר בראותו את הישר מתענג במה שראוי כמו במאכל ומשתה כראוי יחשיבהו לזולל וסובא אשר כן יחשבו הנוהגים בסיגופים ותעניות על האוכל סעודותיו כראוי : לאמיץ . הוא אמצעי בין הרכות והאכזריות והוא נקרא מהרך בשם אכזר ומהאכזר בשם רך הלבב . כי איש לפי ערכו יעריך את רעהו : אצל הנדיבות . הנדיבות הוא אמצעי בין הפיזור

אמנם

היושר אצל התענוגי' והעצבים לא אצל כלם ופחות הוא אצל כלם ופחות הוא אצל העצבי' האמצעי הוא הישר היתרון הוא בלתי ישר. המחסרים מהתענוגים לא ימצאו כ"א מעט מזער וע"כ לא נפל להם שם. אבל יקראו בלתי מרגישים, בנתינת ההון וקבלתו הגדיבו' הוא אמצעי היתרון והחסרון הפיזור והגבלה. אלה מתנגדים ביתרון וחסרון. כי המפזר יתר בנתינה וחסר בקבלה. המגבל הוא יתר בקבלה וחסר בנתינה. עתה דברנו במשלים והנאמר בזה הפרק יספיק. אח"ז ידובר באלה יותר על נכון. אצל ההון הגדול ימצאו ענינים אחרי' האמצעי הוא שוע מהגדיב כי זה עושה גדולות וזה קטנות. היתרון הוא מחבל. החסרון הוא כילי. יובדלו אלה מאושר הם אצל הנדיבות אח"ז יאמר במה יובדלו. אל הכבוד האמצעי יקרא איש חיל · היתרון הוא משוגע. החסרון הוא סוג לב. וכמו שאמרנו שיהי' השוע נבדל מהגדיב בקטנות כן יהיה אצל איש חיל אשר הוא אצל הכבוד הגדול. וזה יהי' אצל הקטן. כי דרישת הכבוד תהיה כראוי ויותר מן הראוי ופחות. יקרא דורש הכבוד יותר מן הראוי יהיר · ומחסר שפל רוח וכאמצעי אין לו שם בלשון יון. גם לתארי הדברי' אין להם שמות אבל נוכל להעתיק להם שמות מהיר יוהרא. וכמו שחולקים יושבי הקצוות על הגבול האמצעי. ג"כ אנחנו פעמים נקרא האמצעי אוהב כבוד. ופעמים נקראהו בלתי אוהב כבוד. פעם נשבח יהיר ופעם שפל רוח · וסבת עשותנו זה יתבאר להבא : עתה נדבר בנשארים כפי הענין המסופר. אמנם יהיה אצל הכעס חסרון ויתרון ואמצע וכמעט אין להם שמות. אבל נקרא האמצע ענו והאמצעית ענוה. ונקרא קצה היתר כעסן וכן לרעה חולה כעס : והחסר בלתי כועס והחסרון בלי כעס. וימצאו ג, אמצעיים אשר יש להם דמיון זה אצל זה והבדל (גירסא חדשה זה) אצל זה וכלם הם אצל הדברים. והמעשים המורגלים ההבדל הוא כי האחד זה הוא אצל האמת אשר היא בהם. והב' זהו אצל התענוג ומזה הוא בשחוק. (ג"א הג' זהו בשתוק) וזה אמנם בכל הדברי' אשר הם כפי החיים. ראוי לומר מאלה כדי שנכיר יותר כי האמצע יותר משובח בכלם. הקצוות אינם ישרים. ולא משובחים אבל מגונים. ויהיו רבים מהם בלי שם. אבל נגסה לשום להם שמות לפרסם

אותם

הספד ורכות שלבב שהוא החסרון ובין קושי הלב והאבירות : וזה סדר נכון בזאת התכונה כפי מה שהנהגנו בהגהה. המ"ב רך הלבב מפחד ללחום עם שונאו לכן יעשה רלונו ככל אשר יחפוץ. ואב ר הלבב ילחם יותר מדאי וימסור עלמו לסכנה. והאמלעי אשר לא ירך לבבו ולא ימסור עלמו לסכנה נקרא אמיץ·לא אלל כלם · לא כל התענוגים והאלטער יתואר ביושר. כמו המתענג למראה עיניו בפרחים ובגנים גנות · ופרדסים וליורים נאים. לא יאמר בו היתרון והחסרון הוא חטא והאמלע הוא היושר כי בבחינת עלמו אין בו חטא כלל : ופחות הוא ועוד פחות מזה יתוארו ביושר ויתרון וחסרון התפעלו' הנפש בעלב. ד"מ אם יתעלב האדם ברוע מזלו או רוע מזל קרובו לא יאמר בו כזה הוא חסרון וכזה יתרון וכזה אמלע. ורבים כמוהו : האמלעי הוא היושר. בכל התענוגים : המחסרים. בהיותם מעט לכן לא זכר החסרון כמו שזכר היתרון : בנתינת ההון. לענין ההולאה וההכנסה יתוארו באמלע ויתרון וחסרון על הסדר הנדיב והמפזר והנבל. ואלל ההולאה וההכנסה גדולה. יתוארו על הסדר האמור. שוע מחבל כילי · ר"ל שוע ונדיב עניים אדון ומושל בעבור שהם מושלים ברוחם להעניק מסודם אלא שהשו' היא מושל יותר מהנדיב וככה יעורכו קלותם זה לזה. והעתקת אלה השמו' אינם כפי דייקות מובניהם בלשון עברי : וזה יהיה אלל הקטן. ר"ל כמו שאלל ההון פי שנים· לו גדול וקטן כן הכבוד קטן וגדול גם הוא ולכלם בשם יקר' זולת האמלעי הגדול או הקטן היא בן בלי שם בל"י

וכמו שחולקים. אמנם כן מנהג יושבי על הספר להלחם תמיד כי חפץ כל אחד להרחיב גבולו מן האמלעי אשר ביניהם. אשר כה משפט האמל' אש' במדות הנפש פעם יתואר בתאר החסרון ופעם בתאר היתרון : עתה נדבר. נדבר עוד בשאר מדות הנפש שאמלעותן טובים וקלותיהם רעים : האמלעי ענו. המעביר על מדותיו הוא מתואר בשם ענו. ותתאר ענוה : ונקרא קלה היתר. המתואר ביתרון נקרא כעסן. והמקרה שהוא החולי והיתרון עלמו נקרא כעס : וימלאו ג' אמלעים. עוד יש ג' אמלעי' שכל אחד דומה במקלת אל ב' קלותיו ונבדל מהם בקלת : (והר"שט ביאר זה באופן אחר) : ההבדל הוא כי : לפי ביאורנו אלה הג' מדות הם אך למותר וזה · הנכחוא כן אין להם המשך בענין : הא' זהו אלה הם ג' אמלעי המדות שזכר והם אמת. תענוג והוא שחוק : כפי החיים · הוא השלישי שזכר. ר"ל איך יתנהג האדם להיות זר לרעהו להחיותם : בלי שם. אין להם שם ידוע בלשוניוני: והאמלעות יקרא אמת · ישוין שפת אמת סורש שוא כי שם נאמר שאמת מקושר בתלת קשרי' דמהימנותא שהם הפה והלב · והמליאות · ר"ל שידבר בפיו כפי מה שהוא חושב בלב · ויהי' כן במליאות · ושסלם אלה לא ישתוו אין אמת ואין לדק · והוא הדבר שאמור בזה כי המקושר בתלת קשרי' דמהימנותא הוא האמלעי ונקרא המתואר אמתי ותתאר אמת · והיתרון הוא אשר ידבר נגד הסכמת המליאות נקרא מגוס · והחסרון והוא המדבר נגד הסכמת לבו נקרא לץ · מלשון מליצה והמתקת לשון כלומר אין כמו אלא

בפה

הוא יישר לענין · ועל כן הא' נקל והב' קשה כי הוא נקל בלתי נגוע באות וקשה הוא לנגוע בו . וע"כ מהרע הוא יתרון והחסרון והמעלה והוא האמצע . הטובים הם על דרך אחד . והרעים על דרכים רבים . א"כ המעלה הוא קנין נבחר עומד באמצעי אשר הוא אצלנו מבואר בשכל וכאשר יבאר החכם עוד . אלה אמנ' יחסרו ואלה אמנם יוסיפו מהראוי מהפעלו' ובפעולות . המעלה תמצא האחת בוחרת בו . ומבואר זה בעצם . וכפי אמיתת מהו' המעל' הי"א אמצע אבל כפי הטוב והנבחר הוא קצה לא יקבל כל פעל וכל פעולות הנפש אמצעו' אמנם כל קצותם הם מתערבים עם הרשע . המשל שמחת הרע והעזות והקנאה · ובפעולו' הגיאוף והגניבה והרציחה · כי כלם ודומיהם יאמר מהם כי הם מעצמם רעים לא היתרון בהם ולא החסרון . ואין ראוי ללכת בהן כלל אבל תמיד חוטא ההולך בהם ולא יאמר טוב או אינו טוב עשות כאלה כפי הראוי בזמן ובענין המשל כמו הגיאוף . אבל בהחלט עשו' דבר מאלה הוא חטא . ידמה זה לנותן לאשר ארחותיהם עיקשים ולמפחד ולחוטא . אמצע ויתרון וחסרון . כי יהיה ליתרון וחסרון אמצעי וליתרון יתרון ולחסרון חסרון . כי כמו שאין לאומץ ולישר יתרון וחסרון כי הם אמצעים א"א היותם קצה כי לאלה (ג"ח כן אין לאלה) אמצע ולא יתרון ולא חסרון . אבל כל נעשה מביא חטא . ובכלל אין ביתרון וחסרון אמצע ולא באמצע חסרון ויתרון .

פרק ו ראוי שנאמר לא בכלל לבד כ"א לברר אשר הם כפי הפרטי'

במאמרים אשר הם אצל הפעולות הכוללים הם רקים · הפרטים יותר אמתיים . כי הפעולו' הם אצל הפרטיי' וההזדמנות הוא שיסכימו בהם . ראוי לקחת זה מהרושם . האומץ הוא אמצעי בין הפחד וקושי הלב . הפחד אין לו שם בלשון יון . כי רבים הם אשר אין להם שמות · והיות' בפחד והחסר במסירה אל הסכנו' הוא רך הלבב (ג"ח והיותר בקושי הלבב במסירו' אל הסכנה והחסר בפחד הוא רך הלבב) אמנם היושר

כלולים בשני הקצוות אשר עשני עברי ה' אמצע אשר בפעולה ההיא ושיום אורך הקצוות בב"ם לכן ששניה הרעים בב"ם והטוב אחד כמו האמצע שהוא אחד ואין שני וזה שאמר שמקובל בעל ויקבל משם ז"ל שאמרי כמכוון וקיים בפירודא לאין שכלים די שרע שמתחיל מן האמצעי ומתרחק הלאה אל הקצוות לבב"ם כי הוא נקל בלתי נגוע באום · כי קל הוא לקלוע כמן ולבלתי נגוע במטרה . אך הוא קשה שלא יטה למטרה כן הוא נקל לטעות ולהיות נלקח כחסר היסיר אך קשה הוא להשיג האמצע בכל פעולה : הטובים הם על דבר אחד . כי אין אמצע אלא אחד אך הרעים רבים כפי רבוי הריחוקים מהאמצע להסרון או ליתרון והוא הדבר שכתבנו (אסף חלק א' לי"ב) ז"ל רב"ם נמשלים להולכי רגלים והולכי סוס שלום יפרדו : א"כ המעלה זה עוד הסיקה . המעלה היא עלם הטוב . והטוב הוא אחד · והאחד הוא באמצע · א"כ המעלה היא האמצעי והוא הקנין שבחר בבחירי והטוב : אשר הוא אצלנו מבואר בשכל . זה האמצע אם הוא שכבר ביאורו השכל והורה אם המתעורר להשכיל בו או אשר יורהו עוד החכם באלה שהאמצעים לפעולות נכונה : אלה אמנם יחסרו . הנה הוא כמעיר וכא להסיר ספק אחד אשר ראוי לספק עליו . והוא זה . הנה כפי זה שביאר שהקצוות המאוחרי' יתרון וחסרון הם שניהן רעו'. והאמצע שמורכב משניהם הוא טוב . והוא פלאי כי איכה נעשה אלה שמחובר ב' חלקים רעי' יעשה טוב . ועל זה הוא משיב לאמר שהפעולו' היתרון והחסרון אינם רעים בבחינ' עלמן כי אם בערך אל האמצע ושות שמשוער בשכל על הדרך אמר ז"ל בספר יצירה הרע משמן אם הטוב · והם אמרו · ושמור זה בשלם . (בן גי' הרע והמעטה מבואר) ר"ל כי שלמו' הדבר יהי' האמצעי מורכב מהחסרון והיתרון . אך שניהם בערך והשאר הוא קלה אחר בלתי מורכב . ר"ל שקבל שם טוב אשר שמודם בערך אל היתרון והחסרון שניהם יחד שם רע והפך בערכו לא יקבל כל פועל וכל הפעלו' הנפש אמצע . לא כל פעולו' והפעליו' אשר בנפש יש לה אמצעי טוב כמו שביארנו במה שקדם : אמנם כל קצותם . אבל יש שם פעולו' והפעלו' שכל קצותם חטא ורשע אין בם אמצע ולדק כלל . המשל שמחת הרע . המשל להפעליו' שאין בם אמצעי הוא כמו המתפעל להיות שמח בהשיגו רע : ובפעולות . ומשל הפעולות שאין בהם אמצעי הוא כמו הגיאוף : כי הם מעצמם רעים . כי

כמו אלה הפעולו' והפעליו' הם רעות בבחינ' עלמם לא בבחינ' היתרון והחסרון עד שימלא בהם אמצעי טוב : ולא יאמר . ולא יאמר בניאוף באלה אינו טוב . או אינו טוב לעשו' בזה בענין זה ובזמן זה . יען היותם כלם רעי' אין בם טוב כלל ב' וס אופן . כי כל הנעשה מהם באיזה אופן שיהיה הוא חטא בהחלט : ידמה זה . לו יאמר שיש בגיאוף בם אמצע טוב . הלא ידמה זה למי שרולה לשום אמצע למי שכבר נטה מן האמצע בפעולו' שיש להם אמצע . ר"ל שישים אמצעי נוסף ליתרון אשר מהעבר מזה לאמצע האמיתי עוד אמצע מדומה ולכן לחסרון אשר מהעבר הב' : כי יהיה . עוד כי יהי' לכל יתרון וחסרון בפני עלמם שלשה החלקים האמורים שהם יתרון וחסרון ואמצע . וכל זה לא יתכן : כי כמו . כמו שאין לאמצע בפני עלמו קצוות . כן אין לקצות בפני עלמם אמצע נוסף על האמצע האמיתי :

פרק ו ראוי שנאמר . אחר שביאר במה שקדם מהות המעלה בכלל . ראה כי טוב הוא לבאר בזה איזה פרטים שתחת הכלל : במאמרי' אשר הם . בדברי תיקון פעולות המדות טוב לברר בהסכמי הפרטים הפך שאר המושכלות שהדיבור שכללי יותר מעולה גם מהפרטי' · יען היות זה ההבדל שבין השכל העיוני לשכל המעשי . הוא שבשכל העיוני ישתוו הכוללים עם הפרטיים בכל הדברים משא"כ בשכל המעשי שלא ישתוו רק ברוב . יען כי באלה לא המדרש הוא העיקר אלא המעשה . והיו הפרטיים קרובים אל המעש' לכן יתכנו הפרטיי' האמת יותר מהכללים וכמבואר בפ' הקודם בהבדל שבין האמצעי המספרי לבין האמצעי אשר כפי איש ואיש:הכוללי' הספקים· ר"ל בלתי שלימי' בגילו' וההזדמנות . וההסכם בזה להשוות הכללים עם הפרטיים כפי האפשר . מהרושם הוא השם המורכב ממוג והבדל סגולי כמבואר בפ"י למלות ההגיון : האומץ . רושם האומץ הוא היותו אמצעי בין הפחד

הא

האמצעי בין היתרון והחסרון יאמר לדבר כי הוא אמצעי אשר בשוה ירחק ב' הקצוות אשר הוא לרבים. אמנם אלינו אשר הוא לא יותיר ולא יחסיר מהמוגבל. וזה אינו אחד מכל הדברים. המשל אם עשרה הם רביב ושני' הם מעט וששה אמצעים · יקובלו כפי הדבר כי הוסיפו על השוה ויהיו נוספים. וזה אמצעי כפי ערך המספרי. ואשר הוא בערך אלינו אין ראוי ללקחו כי אכילת עשר המדו' הוא רב ושנים הוא מעט לא יצוה המורה לאכול שש כי אולי יהיה זה רב למקבל או מעט. כי למחליון אוכל שור אחד ליום יהיה מעט ולמצווה על ההתאבקות יהיה רב. וכן במרוצי' ובשחוק נקרא פלושטי'. וכן כל ערום נברח מן החסרונות ומן היתרונות וידרוש האמצעי ויכסוף אליו ולא. האמצעי כפי הדבר כ"א האמצעי אלינו. כל ידיעה תשל' המלאכ' בהביט אל האמצעי ואל זה תביא הפעולות · על כן הרגילו לומר הפעולות הטובות. כי עליהם אין להוסיף ומהם אין לגרוע כי היתרון והחסרון ישחיתו הטוב. והאמצעי מתקן אמנם האומניות הטובות יפעלו בהביט אל זה. אמנם המעלה היא יותר טובה ויותר נכונה מכל מלאכ' כמו שהוא הגטיה אל הטבע : וע"כ הוא מסתכלת אל האמצעי. אומר אני המעלה מן המדות. כי זאת היא אצל ההפעליו' והפעולו' כי באלה יהיה היתרון והחסרון מן האמצעי המשל רוב הפחד והקשות לב והתאוו' הכעס ורחמים. ובכלל התענג והתעצב והוא הרב והמעט ושניהם אינם טובים. כי אם כאשר ראוי לדברים הראוים ובעבור הראוי וכמו שראוי זה האמצעי והנבחר אשר הוא המעלה וג"כ אצל הפעולות יהיה החסרון והיתרון והאמצע המעלה הוא אצל ההפעליות והפעולו' הדברי' אשר בהם היתרון הוא עון אשר חטא והחסרון מגונה. האמצעי מתוקן ומשובח. ואלו שניה' המעלה. המעלה היא אמצעית והי' משותפת עומדת באמצעי. עוד חטא יאמר על פנים רבים כי הדעות הם בלתי תכלית כמו שחשבו כת פיתאגורש. והטוב הוא בעל תכלית כי הוא

מחלית תוספי קלה היסר על קלה הפחו' · ויהי' המקובן ששה פרסאו' ויהי' זה שיעור ההילוך לבינונים · והוא השיווי והאמצעי המסוצר לבינונים רבים הנקרא אמצעי כפי ערך המספרי : אמנם אלינו · אולם האמצעי והשיווי הנערך לכל איש פרטי ממנו הוא מוגבל לכל איש כפי כחו לנכח בלי תוספ' ומגרעת : וזה אינו אחד · וזה השיווי והאמצעי אשר אלינו איננו אחד לכל ר"ל לרבי' כמו באמצעי אשר לפי ערך המספרי האמור · כ"א אמצעי אחר לכל איש ממנו : כי למחליון שם · ענק מה שאוכל יותר משור אחד ליום : ולמצווה על ההתאבקות · שהוא או הלוחם ההיאבקין בלשון המצווה להתאבק ממילוי המאכל יהי' זה שיעור רב והטעם שאין שיעור המאכל ניקח לכל אדם בשוה המספרי אכל לפי השוה הנערך לאיש איש כטבעו : וכן במרוצה' ובכח הפיול והשחוק איננו שוה לכל אדם בשוה המספרי כ"א השוה הנערך לאיש כטבעו : וכן כל ערום · כל חכם ינקה מכל משפל השוה הנערך אלינו מבלתי מקבל תוספ' ומגרעת · ולדקי' שהאמצעי בכל מעשה עד שלא יוקח שום לא מהעבר מזה ולא מהעבר מזה · צריך שמירה רבה לא רבים יחכמו בו והוא שאמר כל ערום ר"ל כל חכם ישכיל על דבר זה שהאמצעי צריקה רב לכל ישגה בו : כל ידיעה · כל בעל מלאכה מה שיודע מבין שלימו' מלאכתו ישים עין בחינתו לקלע אל האמצעי במלאכתו כי הוא זה יתן שלימו' וסדר לכל מלאכה : ע"כ הרגילו · לכן רגילים כ"א לומר נגד הפעולו' הטובו' הוא שעליהם אין להוסיף ומהם אין לגרוע כלומר שנעשו כפי האמצעי והשלימו' היותר אפשרי : כי היתרון והחסרון · בעבור שהטוב הוא השלם · וכל שלם הוא הפך החסר · וכל ישר חסר יחשב כאמרם ז"ל כל ישר כנפול דמי · לכן יהיו משחיתי' הטוב התוספ' ומגרעת כאמור · והשיוה שהתורה מוכה שאמצעי האמיתי והשלימו' היותר אפשרי מתוקים ומאושרים על ישראל · לכן נקראת תורת ה' תמימה ר"ל שלימה ונקראת ג"כ טוב ככתוב כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו והוא הדבר שאין להוסיף וממנה אין לגרוע ככתוב לא תוסיפו ולא תגרעו · כי ההסתכלו' והסברא גם היא אומרת כי אין הלום כי"ס יותר מעולה מהאכילה בשינוי כפי מה שיחשבו השמן (עיין בחרי כל"ע לא ובמ"ז לב) ורבי' מהמתחסדי' טועים ומטעי' בזה וקלסי' פונעי' עפשן נפשות על דברי הלומות והעקשים אשר ישימו רופאי האליל על חולי הנפשות עד לא יוכלו שאת הסיגופי' וכושלי' כחליים ארסיים ויגיעו עד שערי מות · וגם דעם הנה מרם פלם

הרופאים כי המה רופאים לא ידעו הבין בריאות הנפש ומחלותיה ובמה ירפאו כי אם היום שהסיגופי' המה ראשים הרפואה כמ"ש על שערי רפואת הנפש · בריש פרקין אלא שוכנא · בריש אקוון אלא שעניתא (עיין ס' המדות שלנו בכ' לג' ברפוא' חליי הבחירה) מ"מ אין הרפואה תלוי' כ"א ברפואת הכלים אחרי הראשית אשר אלה הרועים לא ידעו בזה הבין כלל יען לא ידעו חלקי הנפש ומהותם כמו שלא יתכן לשיו' רופא חליי הגוף מי שלא למד ידיע' חלקי הגוף בריאותם וחליים הנפש ורפואתם וכן הדבר בזה · באלה הרופאים שהוטעים בנפשי החולים . וזה יפלא לשם כי לכל הרופאים בשגגה · אמנם שהוטעי' אולם אם בעלי המלאכות יכוונו להשיג האמצעי במלאכתם . וקיו המעלה שהוא עבין טבעי ר"ל והטבע חכם לאחוז בשלימו' ולהסתכל אל האמצעי : אומר אני . ר"ל שהכוונה על מעלו' המדו' יען היותם מפולאים ביתרון וחסרון בבחינם היותם פעולו' והפעליו' ויוכל האדם להוסיף או לגרוע בם בבחירתו כפי הכח המסודר בהיותם כשמע למעלות או לשכל מה שא"כ מעלו' השכל שאין יד הבחירה שולטת בפועל השכלים להוסיף או לגרוע בהיותו משכיל היקפיו בהכרח הטבע כפי ההקדמות שקדמו לו : משל רב הפחד . משל משל שהיתרון והחסרון בפועל המסוכרי הנפשיים עניהם . כאחד לא טובים . אך שהאמצעים כפי הראוי לפעמו ולמקומו . ובגבולים שמה הנבחרים ונקראי' לא כשם מדו' כ"א מדות והקלב שנשנו הגבולים אל שאמצע בהכונות נפשיותיהם . וכמו שבאר בארנו זה . ובכלל התענוג והתעצב . ר"ל הכוונה והכעס המגיע מההפעלי' הנפשיי' הראוים להיות במדה בשמורו' באמצע השיעור הראוי ולסבלים היותר כראוי . והטוי ומיעוט בו הוא מגונה : וג"כ אצל הפעולו' · כמו שההפעליו' ר"ל כמו כעס ופחד ואכזרות ותורך חולשה יש להם ב' גבולים מקרה יתרון וחסרון ואמצע.כ בפעולות הנפש כמו הנדיבות והצדקה יש להם ג' חלקים כנ"ל וראוי לאחוז בכל פעולה באמצע השלישי כי הוא הנבחר : ואלה שניהם . ומחיבור שני הקצוות שהם היתרון והחסרון משותפי' המעלה העומדי' באמצע ממש.

מהעבר וזה נוגע בקצה החסרון ומהעבר מזה נוגעת בקצה היתרון : עוד חטא . עוד יסבאר שהאמצע הוא הנבחר לאחוז בו כי טוב הוא. וזה שההטאה בכל דבר הכללי מתוקן ונשלם כראוי הוא על פנים רבים יסכן שיחטא בו הפועל ויתן מגרעו' בפעולתו לבלי שכלים . וזה בהיות נגד הטוב הוא היתרון והחסרון בכל פעולה יפעלים הפועל . והיתרון והחסרון מגלותם

פחיתיות . כי לא יאמר עלינו לפי ההפעליות טובים או רעים . אבל יאמר לפי המעלות והפחיתות . ג"כ כי לפי ההפעליות לא יהי' לנו שבח או גנאי כי לא ישובח המפחד ולא יגונה הכועס בהחלט . כי אם כפי איכות ולפי המעלו' והפחיתות יהיה לנו שבח או גנאי עוד נכעס תכסף ונפחד ולא ברצון . המעלו' הם נבחרו' או אינם בלי בחירה . עוד לזה לפי ההפעליו' יאמר שאנו מתנועע' ולפי המעלו' והפחיתות לא נתנועע . אבל נהיה מוכנים לאיכו' הפועל ובעבור זה גם כן אינם כחות . כי לא נקרא אותם טובים להיותנו יכולים לסבול בהחלט ולא רעים ולא נהיה משובחים ולא מגונים . ועוד לנו כח בטבע . ולא נהיה טובים או רעים בטבע כמו שנתבאר זה ראשונה : א"כ הוא כי ההפעליות אינם המעלית ולא הכחות ישאר היות הקנינים תועלת (ג"א מעלות) כבר נאמ' מה היא המעלה בסוג :

פרק ה ראוי לומר לא לבד שהם קנינים כי אם איך הם . על כן נאמ'

יען כי המעלה תשלם הטוב כל אשר בעל מעלה ופעולתו תתן הטוב . המשל כח העין טוב . ופעולת העין ובכחו נראה : וכן ממעלת הסוס יעשה סוס טוב והגכון לרוץ . ולשאת רוכבו עליו וליחל ללוחמים . ואם הוא כן בכל הדברים . מעלת האדם תהיה באמת קנין אשר ממנו יעשה אדם טוב ואשר יתן פעלו טוב ובבר אמרנו איך יהיה זה . עוד אמנם לזה יהיה מפורסם אם נסתכל היטב איך טבע זה בכל הדברים במתדבק ומתפרד ראוי לקבל ממנו יותר וממנו פחות וממנו שוה . וזה אם לפי הדבר בעצמו או בערכו אלינו . השוה הוא האמצעי

פירוש

פי האהבה ועדפה השנאה · עד פי הגבורה והאכזירות ועד פי הפחד והמורך חולתם · וכבר ביארנו בספר המדות שלנו בדי' לראשון ממנו שאלה שההתפעליות שמתי' נאח"ל בשכי שמות · תכונת ומדות · חה כי נגא מן הכחות שאומרים שנלאי' ומגבלות נק' תכונות שאומרים כן שענינו הכח בעלי תכלית גבול · ותבסיבת הקנינים והעמותם בגבול שקראו' מדות בעבור העמות' במדה ובקצב כפי השערת השכל : שההפעליות אינם מעלות · עתה יוכיח באיזה חלק מהג' חלוקות אשר בנפש יש מציאות למעלות והפחיתות האומרים · ויבאור לאמר שאין להם מציאות בחלק ההפעליות מצד ד' בחינות · א' מצד המעלות והפחיתות כאומר במוב או רע כאמרנו קשה לכעוס ומה לרלות בעל מדה טובה · והפכו בעל מדה רעה · מה שלא כאומר בפיור בבחינת ההפעליות בהיותו טבע שוה לכל אדם · כי כל אדם כועס ומתרלה ואוהב ושונא בטבע בלי גבול ואין להבדיל ביניהם מפלת זו הבחינה ולומר זה מוב וזה רע · לכן אפס מקום למעלות ופחיתות בחלוקת ההפעליות · ב' לפי שהמעלות יקרה לכן שבח וגנות לפי הפחיתות כאמרכי זה איש משובח מושל ברוחו וזה מגונה כי הוא נפתה בילרו והרבה בגנות · וההפעליות במוחלט ר"ל בלי גבול וקצב אפס מקום לשבח וגנות בהיותו שוה לכל נפש בטבע : כי לא יגונה · כי השבח הגנות הוא לפי רבוי ומיעוט ההפעליות מה שאין זה בגדר ההפעליות במוחלט ר"ל כאשר עדנה בלי גבול וקצב : עוד נכעם · הבחינה הג' שההפעליות יתעוררו באדם שלא לרצונו לכעוס על המריע ולכסוף הטוב ולברוח מהמזיק · וכל זה שהפעלות טבעי לא לרצוני אך המעלות נבחרות ברצון ובחירה שכלית (יעוין בה' לפלוסי' מזה) להתקומם נגד המתאוה בקבלת המדות או להיות עוזר למתאוה להפיק מאויו כראוי לפי הבחירה השכלית · ועכ"פ אין מעלה בלי בחירה שכלית ורצון משא"כ בההפעליות שהם בלי רצון · לכן אפס מקום למעלה בהפעליות : עוד לפי ההפעליות · ד' ההפעליות הם תנועה ושינוי בגוף · והמעלות אינם רק איכיות ר"ל איך ינהג הכועס בכעסו והאוהב באהבתו והנד"ב בנדיבתו ואין התנועה באה בעלם מהם · לכן אין מציאות למעלות בהפעליות : ובעבור זה · גם לא יתכן שיהי' מציאות למעלות בחלק הב' מחלוקות הנפש והוא הכחו' מצד ג' פני' א' בעבור הכח והיכולת הפעולה בלי קצב לא נקרא שם טוב או רע כמו במעלות הטובים קצב ומדע בפועל לכל תכו' רע ביתרון וחסרון · וטוב באמצעי · ב' הכח והיכולת על הפעול' לא יתנו השבח והגנות בהיו' הפעולות בלפי קליבות עדנה · ג' הכחות הם בטבע · והטוב והרע נמשך לנו לפי הבחיר' כמבואר בפרקים שקדמו לכן אפס מקום למעלות גם בחלוקות הכחות · ובהכרח מציאותם בחלוקה השלישית ר"ל הקנינים :

פרק ה ראוי לומר · אחר שביאר בקודם גדר המעלה בסוג שהוא הקנין אמר בנפש · לא בזה לבאר הבדלו שמיני ואמר אין ראוי לומר בגדרו שהמעלות הם הקנינים לבד אבל ראוי לפרש איכותם ג"כ : יען כי המעלה · בהיו' שכל מעלה תפעול ב' מיני שלימות · א' תשלים את בעל המעלה ותעשהו ט"ב · ב' תשלים פעולתו ותעשיה טובה : המשל כח העין · המשל מעלת הראוי' תעשה עין טובה בבנין ופעולת הראו' טוב : וכן ממעלת הסוס · וככה כאשר נאמר הסוס במעלה יורה זה שהסוס טוב בבנין אבריו · ובריא אולם לפעול הפעולו' הטובה לשאת רוכבו עליו ולרוץ במלחמה נגד הלוחמים בבעליו : ואם הוא כן · וא"כ בכל המעלו' נלמוד בהיקש חיובי' שמעלת האדם תעשה האדם טוב · ותעשה ג"כ פעולתו טובה : וכבר אמרנו · רומז למה שביאר (בפרק לפני מזה) ז"ל שם וכן במעלו' כי בהרחקת התאוות נעשה ישרים וכשאנו ישרים יותר נוכל להרחק מהם · ובזה נתבאר הבדל אחד במעלה : עוד אמנם · עוד נבאר הבדל מיני במעלה · כי הנה מבואר הוא אם הסתכלו' שכל גשם מתדבק החלקים או מתפרד החלקים מטבעו לקבל אחר היתרון והפחו' והשיווי · אם בכמו' ואם באיכו' וזה אמנם על שני פנים · א' בבחינת עצמו · ב' בבחינת ערכם אלינו : השוה הוא האמצעי · הגבול השוה שאמור הוא מרחב קצה הפחו' עם מחלים תוספת קצה היתר · המשל בו הן ידענו שיעור הילוך החלש מב"א ליום אחד שהוא ב' פרסאו' · וידענו ג"כ שהגבור ירוץ אורח יו"ד פרסאו' ליום ונרצה לשער שיעור הילוך לבינונים ליום · נקח הב' פרסאו' ונשים עליהם כוספות ד' פרסאו' שהוא

מחלים

לפי הדקדוק אשר בו . עוד אינו דומה אשר במלאכות לאשר במעלות . כי הנעשי' במלאכו' הטוב הוא בהם ולכן בי (נ"א די) בהם אשר בם ואיך שנעשו . אבל הנעשים במעלות . לא יספיק איך שיהיו הצדק והיושר נעשים אבל איך יהיה הפעל בפעולתו הראשונה . אם הוא יודע . עוד אם הוא בוחר בעבור זה . ג' אם הוא קיים בלתי משתנה ויפעל . וזה אינו דרוש היותו בשאר המלאכות זולתי הדעת ההיא אבל במעלות הדעת יועיל מעט או לא דבר ושארי הדברים מעט (נ"י רס"ט לא מעט) . אבל כלם יחד יוכלו לעשות אשר בהעשותם פעמי' רבות יביא יושר וצדק . וע"כ הדברים צדיקי' וישרי' כשהם דומים לאשר יפעל הצדיק והישר צדיק וישר הוא . לא העושה זה ב"א העושה כן כאשר עשו צדיקים וישרים ועל כן מן הראוי כי בפעולות הצדיק יעשה צדיק ומפעולו' היוש' ישר . ומבלתי עשות . ולא ישים על לב לא יעשו טוב . אבל רבים לא יעשו זה והם מרדפי אמרים וידמו להתפלסף והם דומי' לחולים השומעים דברי הרופאים היטב ואותם אינם עושים וכאשר אלה אשר כן מתרפאים לא ימצאו תועלת בגוף ולא אלא המתפלספי' בנפש .

פרק ד אחר זה ראוי לחקור מה היא המעלה יען כי הדברים הנעשים הם ג' . הפעליות . כחות . קניני' . ומאלה אמנם תהיה המעלה . אמנם הפעליות החמדה והכעס והפחד . וההסתכן והקנא' והשמח' והתאוה והנקמה והרחמנות . ובכלל הדברי' אשר ילוה אליהם ההנאה והעצב . אמנם הכחות הם אשר לפיהן יאמר אשר אנחנו יכולי' להתפעל כמו שאינו יכולים לכעוס ולהתעצב ולרחם . אמנם הקנינים . הם לפי היותנו אצל ההתפעלות טוב או רע כמו לכעוס או בחוזק או ברפיון . הנה הוא אצלנו רע . ואם הוא אמצעי הוא טוב וכזה באחרים . ההפעליות אינם מעלות ולא פחותיות

אשר סידר לו זאת המלילה הלחה עשה לזה המדבר בה מדקדק · אך ההבדל ביניהם, הוא שהמלמד נקי מדקדק ע"ש תכונת הדקדוק אשר בנפשו משא"כ הב' ש"ק' מדקדק במלוי' אנשים שלומדה : עוד אינו דומה · עשה יבאר ההבדלים אשר מלד הפעול אשר להם שם בשלשה הבדלים · א' מצאת המעלה כי בכל המלאכו' תבחן המעלה במלאכה לבדה לפי טובה ויפיה יה' יתרון מעלתה מאשם בחינה בפועל אם ידע מכין מעלו' מעשהו · משא"כ בקנין המעלו' שלימו' המעשה לבד לא יספיק לאיו' העושה שלם במדו' אבל הדבר תלוי בידיעת שעושה איך יעשה מעשהו עד שיקיים על ידם עשה דהשלמת נפשו : עוד אם · ב' מצאת השכלי' בכל המלאכו' אין צריכו' כוונה לשמן · כי הבונה לא יבנה בנינו רק למען קחת שכר מלאכתו ומלא הו נשלמת בזה משא"כ קנין המעלו' שצריך כוונה לשמו ר"ל שצריך לעשו' צדק למען היות צדיק וישר בתכונת נפשו לא לשכלי' זולתו כאומרם ז"ל במלוותיו חפץ מאד ולא בשכר מלוותיו : ג' אם הוא קיים · ההבדל הג' הוא מצאת התמדת המעשה · וזה כי בכל המלאכו' יקנו הפועלים אחרי מלאכתם בפעם א' כי אין המכוון בשאר הבוא רק למען דעת שהוא פעל ועשה זאת המלאכה · משא"כ קנין המעלו' שהמכוון מן השאר היום זה שקנין תכונת נפש פועלה · והתכונה לא שלם כ"א בהרגל ובהתמדה כמ"ש בה' לראשון מזה ז"ל וכן לא יהיי' האדם שם וישר בעבור יום אחד ולא בזמן קצר : וזה אינו דרוש · אך בשאר מלאכו' אינו מוכרח שתהי' הפעולה לשמה · או שיתמיד הפועל בפעולתו : זולתי הדעי' · אין על פועל המלאכה רק לדעי' איך יעשה מלאכתו · משא"כ פעולת המעלו' שהדעי' לא מועיל בה · כי רבים יודעים איך פועלים הצדק והיושר ועכ"ז אינם פועלים אותם כי יגרש תוקפם שכל יועיל מעט ר"ל לפיו' לו חלק שליש' בשלימו' הפעולה לפי המעלה אשר לה שם בשלשת התנאי' שהם הדעי' והשכלי' והתמדה : ושארי הדברים מעט · רמז אל השכלי' אשר בעבורו יעשה הצדק שהוא מועיל ג"כ רק שליש : אבל כלם יחד · שניהם יחד בהעשותם עם התנאי הג' שהוא התמדה יביאו הצדק והיושר · משא"כ שאר המלאכו' שנגמרים באחת משלש אלה והוא' הדעי' ליחוד המלאכה ההיא כאמור · ובזה אין הכרח לשנס הנוסחא כמו שעשה הרמ"ע : כשהם דומים · לכן לא יתוארו בעלי הצדק והיושר בשם צדיק וישר כ"א בהיו' מעשיהם כצדיק וכישר אמיתי ר"ל העושה צדק ויושר לפי התנאי' השלשה הנזכרים : לא העושה זה · לא זה שעושה בפעם אח' כמו שהעיר בבאלת ברוא הפי' : ומבלתי עשות · מי שלא יעשה הטוב · או אפי' אם יעשה רק

שלא ישים על לבו הכוונה בעבור מה הוא עושה הצדק · לא יתואר בשם טוב : מרדפי אמרים · עושים היקשים במוסר הכלל בחכמה המדיניות ולא יעשו נכוחה כטעם יש נאה דורש ואין נאה מקיים : והם דומים לחולים · כמו החולה הגופני היודע רפואתו אם מפי עלמו או מפי הרופא ואין עושה הרפואה · שזה אינו מוצא תועלת בידיעתו · כן המתפלספים בהיקשים עקריים ברפואת הנפש לא ירפאו תחלואי נפשם בבלתי העשותם · ומה גם היום רבים מדורשי דתים חלו בזו המחלה עושים היקשים הלליים להוכיח לרבים מומם : של אחרים הם רואים ושלהם אינם רואים :

פרק ד אחר זה · אחר שביאר בפרקי' הקודמים שהמבוקש בזו החכמה הוא תיקון הפעולה לפי המעלה · וביאר בראשון לשני מזה שהמעלה פי שנים לה בגדר · שכלית ומדיית · ושהבראה בזה במדיית · בא בזה לבאר מהותה בנפש ואמר : יען כי · בהיות שמשיגי הנפש על פי מדותיה נחלקים לג' חלקים והם · הפעליות · וכחות · וקניינים · ובהיות המעלה הנדרשת שעל נפשי כאמור · לכן יקויבת בהכרח שתהי' מאחת משלש אלה החלוקות : אמנם הפעליות · עתה יבאר מהות שלשת משיגי הנפש האמורים ואומר בגדר ההפעליות שהוא התפעלות הנפש על פי פעולותיה הפעולות בה · לי"דין שאפ"טין בל"א · שהם החמדה וכו' : ובכלל · והכלל כל **ההפעלות** הניעור בנפש הוא אשלנחור בטוב והנאה · או לברוח מהמזיק והעלב כאמור בב' לשני מזה : אמנם הכחות · אולם גדר הכחות הם הכחות אשר בנפש להתפעל התפעליות הסובות ואלה ברב או במעט לאין קלב : אמנם הקניינים · אולם גדר הקניינים הוא לפי היות ההתפעליות בקלב במדה ר"ל ברב או במעט כפי הלורך לשעתו : ואם הוא אמלעי הוא טוב · ר"ל המושל ברוחו ונוהג את נפשו על פי מדותיה בקלב ממולי' לשעתו · יגזור אומר ד"ת עד פה יבוא הכעס ועד פה הרלון · עד

פה

כמו שדבש שהוא מתוק לחיך ומזיק למעים אחר כלא · והפכם רע · ומזיק · ועצב · כי הנה הנפש נמנעת מבחר בג' הפלוסופות והגרם והפכם : ואצל אלה · והוא כל אדם כצדיק כרשע יבחר לידבק בטוב ובמועיל ובערב ויברח מהפכם : טוב ישר לכת · אלא שההבדל בעיני' שהאלים טוב יטיב לכתו בבחירתו השכלים : ורע · אולם אלים הרע הבלתי מושג אל השכל כי רק מגונה פניו נגלה בבריכר' המוחשים · (שאם עובר ושיכם רואה את הסולד מאח"כ השכל מראה את הסולד לאחר זמן כשעה שהכה עיניו נראה · לראות הסולד נפשו) לכן הוא שוטה ברעיון רואה כי ידמה כל ערב לנפשו שהוא טוב ומשלם או מועיל כמו שיתבאר בס' ושי' מזה : ויותר · ויותר מזה יקשה הרע אם יקר מקרהו להתענג בתענוג הכולל כל בעל חי כמו אכילה ושתי' ומשגל שנפשו שלנ"ם מורגשן : וכל אשר תחת הבחירה ידרפוהו · כל מי שהוא למעלה במדינה מן האדם שהוא בעל בחירה · ירדפו אחרי הטוב כולה : כי אמנם הטוב · כי נאמת הבליעל הזה ידמה מהטוב לנפשו הוא ענם שמועיל · ולזה יסכן שינכר ברע ומזיק ועלב עד"הכ שי' שאומרים לרע טוב וגו' : מימי הנערות · גם ימים לב המוטה יען הוא רגיל בו מנעוריו עד"הכ נאמר ידע הכעס בחור בטוב ומאום ברע · ככתוב כי יצר לב האדם רק רע מנעוריו : קשה להכניע · קשה הוא לבעלי חיים למשול על התאוה : כי לא דבר קטן · אשר שהשמחה והעצבות מביא לידי המעשה ר"ל כאמור : מהלחם עם הכעס · שפניהם מעבירי' את האדם מדעתו ככתוב כעס בחיק כסילים ינוח · ונאמ' כואף אשה ספר לב · ועל שניהם הוא אומר טוב ארך אפים מגבור ומושל ברוחו מלוכד עיר : אמנם המעלה והמלאכה · אמנם מעלת תיקון המדו' ומלאכת כיבוש התאוה יפעלו טוב גם ביותר קשה ר"ל בתאוה שיותר קשה מהכעס · לכן יהיו לוחמי התאוה יותר מעולים וטובים מלוחמי הכעס · על כן בעבור · עתה יחזור מעניינו של פרק בסיפה אחרונה ואומר ע"כ בעבור שנתבאר במה שקדם כדע שמעלת תיקון המדו'

וג' מתנגדים . רע · ומזיק . ועצב . ואצל אלה יהיה כל אדם טוב ישר לכת · והרע הוא החוטא ויותר אצל התענוג הכללי כי הוא ב"ח וכל אשר תחת הבחירה ירדפוהו כי אמנ' הטוב והמועיל יראה כי הוא הערב . והנה זה מימי הנערות גדל עמנו כלנו ע"כ קשה להכניע זה המפעל כי הוא קשה לחיי . והנה כסדר הפעולו' אלה יותר ואלה פחות בהנאה ובעצב ובעבור זה הכרחי להיות אצל זה כל ההשתדלות . כי לא דבר קטן הוא בפעולות טוב או רע לשמוח או להתעצב . עוד אמנם יותר קשה הלחם עם התאו' מהלח' עם הכעס כמו שאמ' אמוק"ליטוס אמנם המעלה והמלאכה יפעלו אצל היותר קשה כי אמנם הם יותר טובים בזה . על כן בעבור זה אצל ההנאות והעצבים יהי' כל עסק מהמעלה ומהנהגת המדינה . כי אשר יתנהג באלה הטוב הוא טוב ואשר ברע הוא רע . כבר נאמר כי המעלה אצל ההנאות והעצבי' . וכי אלה הם אשר מהם נעשות ונוספו' ונפסדו' אבל לא על הדמיון אחד . וכי הם עצמ' אשר מהם תוליד ובהם תפעל .

פרק ג' אמנם

ישאל אדם איך נאמר כי הוא ראוי כי פועלי היושר יעשו ישרים ופועלי הצדק יעשו צדיקי' כי אם עושים הצדק והיושר . כבר הם צדיקי' וישרים כמו ברקדוק במו"סיקא כי הם מדקדקי' ומוסיקים . נאמר כי באלה המלאכות אינו כן כי יקרה למדקדק לעשות דבר במקרה או דבר סדרו אחר וזה המדקדק יעשה המדקדק . וזה לפי

והנהגת המדינה הם ענינים כללים בענוג ולעד המושב והמעשה טוב או רע · לכן כל יודע דת ומנהיגי הנימוס המדיני ראוי להם לקבוע עונשים על עברות שוים באיכות כדי הכאתם למען יוסרו כל עושי רשעה כדי רשעתם · וכן כל איש מהם ראוי לו לשומ' בעשותו טוב אחיתי ויתענג בהפכו : וכי אלה · הגאות והעצבים הם סבות למעשים הטובים ומהם כעשות המדות · ונוספות ר"ל יקחו הבעלים מהם חלקם בקצת היתרון על השיוי והאמצעי עד שתפסד המדה הנכונה : לא על דמיון אחד · התוספת והחסרון האמורים איכה תכנה אחת כי כנה אחת לא תכנב מקרבים מתנגדי' (כ"א בנמשי' מקבלי' טובי') · אבל המנות והחסרות ר"ל שימתו למה שראוי להתענג · כאמור והתמעקה על דמיון אחר בר"ים : אשר מהם תולד · הגאות והעצבים עצמם יולדו מהד' המטובמות קדמות : ובהם תפעל · ובהם תפעל הנפש מחק הפועל במדות הישרו' כאמור בקודם ז"ל ולא יהיה התולדה לבד מהתוספת כו' :

פרק ג אמנם

ישאל אדם · אחר שביאר בקודם שהמעשים מביא לידי מעלה ולפי רוב המעשים יקנה שם צדיק וישר · הביא על זה ספק משאר מלאכה מעשה שהפועל בה יקנה בו שאר המלאכה ההיא בפעם אחת · כמו מלאכת הדקדוק אם בפעם אחת ידבר האדם כמום יקרא מדקדק · וכמה במלאכת הנגינה אם פעם אחת ינגן יקרא מנגן · וכמה במלאכת הבניה אם אדם יבנה בית יקרא בונה מלין שום: אם כנה הרבה בתים או זה שאחר לבדו : נאמר כי באלה · למען השיר הספק האמור ראה להבדיל בין קנין שאר המלאכו' לקנין שאר המעלו' מכי פנים · א' מצד הפועל והוא שאינו דומה פעל המעלו' לפעל המלאכו' · וזה כי המכוון בפועל לפי המעלה שיהי' פועל לפי הסכונה והמעלה אשר בנפשו · משא"כ בשאר המלאכו' שאינם פועלים לפי סכונה נפשם : כי יקרה למדקדק · כי לפעמים יקר למדקדק מקרהו שידבר כאחר במקרה אף כי לא ידע מסכמי הלחום כלל : או סידרו · או אחר סידר לו המליצה ההיא שידע בדרכי הדקדוק ; ונקר' מדקדק על שם המליצה ההיא הלחם עם היות שאין בנפשו סכונה הלחום · כי לא זו המכוון בשאר המדקדק ר"ל הסכונה הנפשית כי אם על הפעולה הנפעלת על ידו משא"כ בשארי המעלות כמו צדיק וישר שהמכוון על סכונה הלדק והיושר אשר בנפשו · ואם פעל לדק במקרה בעלות אנשים מלומדה אין זה אות על סכונה הלדק אשר בנפשו : וזה המדקדק · ר"ל מלאכת

התאוות נעשה ישרים. וכשאנו ישרים יותר נוכל להתרחק מהם. וג"כ באומץ כשנרגיל לבוז הדברים המבהילים והמפחידים וסבול אותם נהיה אמיצים. ובהיותנו כן נוכל לסבול הבהלו' והפחדים: ראוי לעשות אות לקנינים בבוא הנאה או העצב לפעול· כי אמנם הפורש מתאוות הגשמיות ועם זה הוא שמח הוא ישר ואם יתעצב הוא עיקש לב. אצל ההנאות והעצבים תהיה מעלת המדות. כי הסובל תלאו' והוא שמח אמיץ. והנעצב רך הלבב כי אמנם בעבור ההנאה עושה הרעו' ובעבור העצב נתרחק מהטובות על כן ראוי להדריך הנערים מתחלתן כמאמר אפלטון שישמחו ויתעצבו מן הראוי וזה הלמוד הטוב והישר· עוד נוסף אם המעלו' אצל הפעולות והפעליות ולכל הפעולות ילוה הנאה או עצב. ובעבור זה יהיו המעלות אמנם אצל ההנאות והעצבים. ויורד על זה עוד עינויי הרפוא' כי קצת סמי' הנאותי' לעשות' בהתנגדו' עוד כמו שאמרנו בתחלה. כל קנין הנפש אשר הוא מוטבע להיותו יותר טוב. ויותר רע יהיה לו טבע לזה ולזה בעבור ההנאות והעצבי' יעשו רעים וחטאים ברדפם אחריהם ובסורם מהם. וזהו מאשר אינו ראוי או בעת שאינו ראוי או כמו (גי"א כמות) שאינו ראוי או באי זה ענין אשר לא כן ישפטהו השכל. ולכן ישימו המעלות בלתי הפעליות ומנוחות. ואין זה טוב כי הם יאמרו הדבר בהחלט. אבל ראוי להוסיף מה שאינו ראוי. וכל שאר התנאים. לפי זה תושם ד.מעלה היותר אצל ההנאות והעצבים פועלת הדברים הנבחרים ואמנם הרשע למתנגדי' יהיה לנו מפורסם מאלה הג' שהם אצל הבחיר' וג' שהם אצל ההרחקה. טוב: ומועיל. וערב וג'

יותר כאמור. חוק הפעולות מסובב משווי הפעולות וכן במעלות. וככה קנין המעלות המסובבות ההוה בסבת הרחקת התאוות. שפעולת ההרחקה היא סבה אל חוק ההרחקה. וכן באבירות הלבב פעולות האבירות גוררת חוק האבירות. כן אמרו ז"ל מצוה גוררת מצוה: ראוי לעשות אות. בעבור שדמה רפואת הנפש לרפואת הגוף· והנה רפואת הגוף ניכרת בהרפאו כמאמר גאלינוס מלאכת הרפואה לא תעבור החוש. כי אותות הרפואה רבים הם מהם בנראה עור בשר מהם בדפקים מהם בשתן כנודע לרופאים· וכמוהם ראוי לשום אות רפואה בחליי הנפש ג"כ. והנה יאמר שהשמחה והעצבון המושג לבעל המדות בהתנהגו על פי מדותיו הוא אות חולי או רפואה. וזה כי הפורש מתאוה גשמית ושמח. הנה זה אות כי נרפאת הנפש ושבה ישרה אולם הנעצב הוא עיקש לב. ר"ל זה יורה כי עד לא נרפאת הנפש מחליה וזה כי המוכרח במעשהו נעצב. והמרוצה שמח. והנה מי שכחו המתעורר משועבד תחת התאוה עדנה אלא שהוא מכריח אותו להתנהג על פי השכל הוא זה יעצב. ומשא"כ הרגיל להתנהג בכח השכל ברצונו הטוב הוא זה יגיל וישמח וזה שא"כ תחת אשר לא עבדת את ה' בשמחה. כי השמחה הי' עקרת עבודת הש"י כאמור ואמר כי רעת כי אז תעלזי: אצל ההנאה והעצבים. השמחה והעצבון יעידו על מעלות המדות או על פחיתותן כאמור, שישמחו ויתעצבו מן הראוי. ר"ל שישמחו במעשים טובים ויתעצבו במעשים רעים ויהי' זה סבה אל שיפעלו הטוב כל הימים: והוא הדבר שכתבנו (בל"ג מל"ג לאסף ח"א) ז"ל הובילהו בשמחות וגיל בכל עלילותיו על תאות נפשו. ישמח במלאו טוב כאמן ויעצב בשוב כזב למען ילמד להשכיל מעשיו כל הימים: עוד נוסיף. נוסף להוכיח בתוספת ויקח תבלי המדובק שההנאות והעצבי' הם סבות המעלה. וזה אם אמת הדבר שנאמר בקודם שהמעלה מסובבת מהפעולות והתפעליות הנפש

במדות מסובבות. אבל אלה הפעולות מסובבת מהנאות ועצבים המגיעים את בעליהם לפעול אותם אם כן יהיו ההנאות והעצבים סבות המעלה: ויורה על זה עוד. עוד יורה שהנאה והעצבות הם סבות המעלה והפחיתות וזה כי רפואת הנפש שוה לרפואת הגוף. וכמו שברפואת הגוף נאותים להיות טבע סמי הרפואה מתנגדים לטבע החולי שם מחמם למצונן והפך להפכו. וכזה הוא מנהג רפואות חליי המעשי' שנהגו חכמי הנימוסים במדינה· לענוש כל עושי רע ולתת שכר טוב לעושי טוב. וזה בעבור ההנאה והעצבון המושג לפועלי המדות לתת לאיש כדרכיו זה לעומת זה· עצבון מול הנאה והנאה מול עצבון. כמ"ד לפום צערא אגרא: עוד כמו שאמרנו בתחלה. עוד יורה דעת שהשמחה והעצבון הם סבת המעלות והפחיתות· וזה כי כפי המבואר במה שקדם שהנפש יש לה כח לפעול דבר והפכו· טוב בהיותה נמשכת לשכל ורע בהיותה נמשכת למתאוה: בעבור ההנאות· כל רשע וחוטא יחטא לאחד מג' סבות א'· בעבור יהנה מעונג החטא ב' לבל יצטער בהעדר העונג ההוא· וכן כל סר מחטא יהי' סורו אם בעבור הנאת השכר או לבל יצטער בעונש החטא המוסס בדת: וזהו מאשר אינו ראוי ר"ל באין החטא ראוי להיעשות לעולם כמו רציחה וגזל· או שאיננו אסור רק לשעתו· או בכמותו ואיכותו: ולכן ישימו· ולכן שמו קצתם גדר המעלו' שאיננו רק פעולות הנפש או העדר פעולות· אך אין זה הגדר שלם כי ראוי להוסיף בו ראוי ובלתי ראוי ר"ל שיפעל הראוי וינוח מעשות הבלתי ראוי: ואמנם הרשע· אך הרשע פועל המתנגדים לבחירה השכלית: יהי' לנו מפורסם· למען דעת ענין הנאה והעצב אשר הם סבות הצדק והרשע· צריך שיהי' לנו מפורסם שלשה דברים והפכם· והם טוב ומועיל· וערב· וגדרם טוב מושלם ר"ל טוב לכל כמו המזון והיין· טוב ומועיל הוא כמו סמי הרפואה המועילים לזמן רב לחולה מיוחד· טוב ערב לשעתו כמו

הכרח הוא לחקור אצל האדם המעשים איך ראוי לעשותם כי המעשים הם אדונים ואיכו' עשייתם הקנינים כמו שאמרנו . ראוי שיושם יסוד כולל לשמור ולעשות על פי דרך הישר ועוד נדבר בסוף על זה . איזה דרך ישרה ואיכות הויתה אצל שאר המעלות · דבר ידוע הוא כל הנאמר בפעולות הראוית הוא ע"צ הדמיון והמשל לא ע"צ החיוב כמו שאמרנו בתחלה כי ראוי הוא לשאול על הדבר כפי חמרו ואין דבר קיים בפעולות ובמועיל להם כמו שאינו בבריאות . ואם הדבר כן הוא בכולל יותר יהיה בפרטי כי לא יראו' דבר הכרחי ולא יפול תחת ידיעה ולא תחת סיפור . אבל ראוי לפועלים לראות הראוי לפי הזמן כמו שהוא במלאכת הרפואה ובמלחמ' ואף גם באמרנו זה המאמר ראוי לנסות לעזר ולהורות דרך ישרה . ע"כ תחלה ראוי לה ביטול (ג"א להבין) ולדעת כי אלה הפעולות הם מוטבעים בהפסד בעבור חסרון ובעבור יתרון וראוי להביא ראיות לבלתי מפורסמי' מן המפורסמים והעד עדים כמו שהוא נרא, בגבור' ובריאות כי יתרון ההרגל והתנועה בהם והחסרון מן הראוי יפסידו הגבורה וכן המשתה והמאכל המרבה והממעיט יפסידו הבריאות · ואשר הם על השיווי יעשו אותו ויוסיפו . וכן הוא ביושר ובאומץ . ובשאר המעלות כי הירא מכל דבר יהיה ירא ורך הלבב ואשר לא יירא דבר ונכנס בכל דבר הוא מסתכן . וכן הרגיל בתאוות ולא ימנע מאחת מהם הוא זונה . והבורח מכלם כמו המדבריים הוא בלתי מרגיש . אמנם כן יפסד היושר והאומץ מהיתרון והחסרון ויתקיימו באמצעי ולא יהיה התולדה לבד מהתוספות וההפסדים מהם עצמם ומסבתם הקניני' . אבל גם הפעולות עצמן יהיו מהן . כי כל יהיו כדברי' יותר מפורסמים כמו בחוזק הגוף כי הוא נעש' מלקיחת מזון רב ומסבול יגיעות רבות והחזק יכול לעשות זה יותר וכן במעלות כי בהרחק' התאוות

מן שהוא בטבעיות ובלמודיות . אבל הוא שכל מעשי' . ר"ל לאמת בסוג המדות והמעלות המשובחות על ידי הרגל המעשים המעולים אל קנין זה הטוב . לכן ראוי לחקור על איכות עשיית המעשים ההם : כי המעשים הם אדונים · ר"ל כמו האדון העושה מקנה וקנין כל טוב · כפי איכות המעשים : ר"ל · שיושם יסוד כולל . רומז לדת ולשום הכולל הקבלה בכי מסחתת הכהנה האת ישרה : דבר ידוע . מבואר הוא שהפעולות הראויות להשיג על ידיהן המעלה לא יתבארו בזאת החכמה ביאור מופתי כמו בחכמה הלמודיות ושאר הידיעות · אבל יתבארו רק ע"ל הדמיון והמשל על דרך משנה שלמה בספר משלי : כמו שאמרנו בתחלה . ר"ל נתי' לראשון כי שם נאמר ז"ל כי אין ראוי להיות חקירת האמת שוה בכל המאמרים כו' ואין דבר קיים . הוא נותן טעם ומבה למה לא יתבארו הפעולות ע"ל החיוב בפרטו' לאמר אלה הפעולות אשר יעשה האדם וישיג המעלה על ידיהן . וזה להיות שאין קיום לפעולות המעולות אל המעלה . כי הנה משתנים לפי האדם ולפי שינוי הזמן והמקום . עד שלפעמים יושג המעלה בפעולות ידועות ופעם אחר בהפכן כמו שהוא במלאכת הרפואה שהמתנה מתהפך אל הפך לפי שינוי החולה ולפי שינוי הזמן והמקום : ואם הדבר . ואם יקרו המקרים בכלל כאמור יותר יקרו בפרטיהם . עד שאין ידיעה תוכל לחסום מי המה הפעולות המוכרחות להשיג ע"י המעלה ולא הפה יוכל לדבר אלה הפעולות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם חיי אושר : אבל ראוי . אך הישר באדם יראה לעשות הטוב והישר בזמנה כמו שלותנו התורה ועשית הטוב והישר . ר"ל בפי המקום והזמן . ואף גם . ועם היות שאמרנו שאפס מקום לבאר הפעולות המאותות אל השגת המעלה . עם כל זה ראוי לנו לנסות ולחפש עזר

להורות דרך ישרה ידועה : ע"כ תחלה . לכן ראשית דרכי הידיעה הוא שטבע אלה הפעולות לקבל ההפסד מפאת החסרון והיתרון : וראוי להביא ראיות . שטבע הפעולות הנודעות יעידו על הבלתי נודעות . כי הגבורה והבריאות שהם מדות נפשיות . ונודעות שיתקיימו בשיווי הפעולות ונפסדות ביתרון וחסרון הפעולות ומזה נדין על הבלתי נודעות שנפסדים ביתרון וחסרון הפעולות · ומזה הוציא הרמב"ם בד' מח' פרקיו שהאמצעי בין המדות ההפכיות הוא הנבחר . אך לא נדק על כל פנים כי לפעמי' תהי' היציאה מן השיווי היא הנבחרת כי אלו דברים שאין להם שיעור ידוע כי אם כפי העת והמקום כמו שכתב אר"יסטו בזה . והשיווי הנאמרים בהשל ג"כ המכוון על ידי הסיפוק כפי העת והמקום : לא ימנע מאחת מהן . ר"ל רודף אחריהן כפי אשר תשיג ידו . כקר' זונה אחר עינו : והבורח מכלם . שאיננו מתענג בשום תאוה כמו הפרושים שוכני המדבר . הוא זה איננו מרגיש בין טוב לרע : ויתקיימו באמצעי . לפי הזמן והמקום כמו שקדם : ולא יהי' התולדה לבד · ולא התולדה ר"ל המעלה המסובב מהפעולות לבד מתעלמת בשיווי הפעולות ונפסדת בחסרון ויתרון · אבל גם הפעולות עצמן יתגברו בשיווין ויחרפו ביתרון וחסרון : כי כל יהיו כדברים יותר מפורסמים . כי כל הפעולו' הנעלמות תהיינה כפעולו' המפורסמות והנודעות וילמד סתום מן המפורש כמו שקדם כלומר מה מלינו בבריאות הגוף שהגוף מלקיחת המזון על השיווי ועזיבת העצלה . וביגיעת העמל והטיול על השיווי . אשר לא זו שתהי' זו נקנה אל הבריאות לבד . אבל אף זו שיתגברו הפעולו' המביאות אל הבריאות כי יתחזק הטבע לקחת מזון רב הכמות ויוכל לסבול יגיעות רבות : והחזק . מי שהוא חזק בטבע יוכל ליקח מזון יותר ולהתעמל

צדקות יעשו צדיקים והיושר ישרים והחסד חסידים. יעיד על זה הנעשה במדינות כי מסדרי החוקים ועושי הדתות ירגילו בני אדם מהמדינה היותר טובים. וזהו רצון כל מסדר דת. ואשר לא יעשה עליו חטא ואשם והבדל הנהגתו המדינה מהנהגת המרינה כהבדל הטוב מהרע. ולכן מאלה ובאלה תתהוה המעלה או תפסד. וכן גם כן כל מלאכה. כי מן הניגון ירהוו מנגנים טובים ורעים בערך · וכן הבנאי וכל השאר כי מבנות הטוב יהיו בנאים טובים ומרע רעים. ואשר לא הי' כן אין צריך למורה כי כלם יהיו טובים או רעים. וכן בפועלי המעלות כי בשינוים אשר ביניהם ר"ל בין אלה האנשים יעשו אלה צדיקים ואלה רשעים. והפועלים בסכנות ירגלו להיות פוחדים או בוטחים. ואלה יהיו גבורים ואלו רכי הלבב וכן אצל התאוות והכעס · אלה הם ישרים ועונים ואלה עקשים ובעלי כעס. אמנם בהרגל' אלה בזה ואלה בזה. ובכלל במאמר אחד מהפעלים המתדמים יעשו הקנינים. לכן ראוי לעיין איך יהיו הפעולות כי כפי איכות הפעולו' יהיו נבדלים הגה הקנינים. אינו דבר קטן שירגיל הנער זה או זה אבל הוא דבר גדול שהכל תלוי בו:

פרק ב

יען כי המבוקש אינו בעבור העיון כמו שאר הידיעות. כי לא נחקור הגה לדעת מה היא המעלה כי לא תהי' תועלת בזה. אבל נחקור דרך אשר בו נהיה טובים

הכרח

המרגיל א"ע לעשות צדקות יהי' צדיק · ואשר ירגיל א"ע פעמים הרבה ללכת וניסרים בכל דרכיו יהי' ישר · והמתנהג בחסידות חסיד : יעיד ע"ז · עוד ראי' על היות המדות הרגליות כאמור כי המתוקקים קובעי הדתות הנימוסיות בכל מדינה ומדינה · ילוו שירגילו בני האדם להתנהג במדות טובות : ואשר לא יעשה · ומי מקובעי הנימוס אשר לא ילוה לעדתו להרגיל א"ע בטוב המדות הוא זה חוטא ומחטיא את הרבים : והבדל הנהגתו · ותבדל הנהגתו מאחר ההנהגות כהבדל הרע מן הטוב · וכבר לוונו השי"ת בתורתו על זה ככתוב ולמדו ליראה את ה' (דברים ל"א) פי' שירגילו א"ע במדות מעולות אשר יעשה אותם האדם מפני יראת ה' הנוגעת שהיא ראשית חכמה · גם יובן ממנו למען ילמדו להבין דעת החכמה אשר יסד ה' בפועל כפו ובזה תבוא יראת הרוממות בלבבם ככתוב הן יראת ה' היא חכמה · ובזה יתיישבו ב' הכתובים המכחישים זא"ז יעויין רים מבורכו אמרי בינה : לכן תחלה · בעבור שהמדות המעולות נקנות בהרגל לכן יהיו סבות טובן ורעתן מהם ובהם כלומר כפי ההרגל : כי מן הניגון · כמו שלימוד מלאכת הנגינה או הבנין הוא סבת טובן ורעתן : כי מבנות ט"ב · מבנין טוב כלומר מי שירגיל א"ע לבנות או לנגן טוב · יהי' בונה או מנגן טוב וההפך בהפכו : ואשר לא הי' כן · והפעל הבלתי נקנה לאדם בהרגל כ"א בטבע כראות וכשמיעה א"צ למורה ומלמד : כי כלם · כי כל ב"א יהיו טובים בהם לטוב בהא' המורגש טוב או כלם רעים בהיו' המורגש רע · וברע"ע גרם ואם לא כן א"צ למורה · ופי' ואם לא יד ההרגל עשה' זא' ההשתנו' בינותאנשי' כ"א מקר' אחר'· א"כ למה צריך למורה והוא רחוק : וכן בפעלי המעלו' · מוסב על האמור לפני פניו כמו שמלאכת הבניה תעשה בונים טובים או רעים עם היות המלאכה אחת · ככה פועלי המעלו' ר"ל תלמידי המדו' לנערי' יפעלו גם מדת הצדק או הרשע כפי תכונת המלמד. ואיכות הרגלו את תלמידיו עם היות המלאכה אחת והיא לימוד המעלות : והפועלים בסכנות . וכן מי שמלאכתם מלאכת סכנה ירגילו א"ע במלאכה אחת להיות קנאים

פוחדים וקנאם בוטחים כפי מה שהרגיל כ"א את עצמו : בהרגלם אלה בזה . כפי מה שהרגיל אלה בדבר אחד והאחרי' בהפכו : ובכלל . וכלל הדברים במאמר אחד ר"ל בדיבור קלר מפעולות הנפש המתדמי' יעשו הפועלים קניינים טובים כפי שינוי ההרגל . לכן נכון להשגיח על ההרגל כי הוא יעשה טוב או רע : אינו דבר קטן שירגיל הנער . כי העיקר תלוי במלמד להועיל , וכעת רבתה זאת המחלה בישראל כי רבים מבעלי יהודה הושחתו לרגל המלמדים הבלתי יודעים אין ערך המדות . המעולות . והדריבם אליהן . ואף כי קנאת המלמדיםמגרעות כיחן גם · והמה מסלקים מגריעותן לתלמידיהם . ואין איש שם על לב . כי כל הבא למלאו' את ידיו להיות מלמד להועיל לתלמידים . לא יבדקו אחריו אם הוא בעל מדות מעולות או אם הוא יודע דרך הלימוד לנהל הנערים על פי מדותםבדרך ישרה . ואם נקלה היא בעיני המלמדים הלא כבידה היא מפאת עלמותה שעליה יסדו כל בעלי מוסר את ספריהם . והנה הרגל המלמדים הסכלים עושה רושם בתלמידיהם ונשארים בלתי מאושרים עד יום מותם ועליהם נאמר עמי מאשריך מתעים . פי' המלמדי' אשר ידמו לאשר אותך בדרך האושר המה מתעים אותך ממנו ובאמר ומאושריו מבולעים . על כן רבו הנשחתים באומתנו . לכן מי האיש החפץ חיים חיי אושר לבניו אל ישעה בדבר המנהג אבל יקח לבנו מלמד חכם יודע ומבין סדר הלימוד בכל דבר חכמה בינה ינהלהו לו לכו קו לקו בדרך האושר ירגילהו במדות מעולות וילמדהו התורי' והמלו' וישכילהו פועל ה' ומעשהו ככתוב (אסף מ') או אז ירום ונשא וגבה מאד באושר האנושי לחיות חיים נצחיים בזה ובבא:

פרק ב יען אשר שביאר בקודם שהמעלות והמדות נקנות בהרגל הפעולות העושה רושם קבוע בנפש רוצה לבאר בזה איכות הפעולות וכמותן ובהם זה יבחן שלימות פעולתם ר"ל אם כבר עשו רושם שלם בנפש . והואמר יען . ר"ל בהיות שמחקרם בזאת הסכמה אינו שאל עיונו לבחון שלמות מחקר

כמו

פרק א המעלה הוא על ב׳ פנים הא׳ שכלית והאחדות

מהמדות. השכלית על הרוב תהיה תולדה ותוספת מן הלימוד · ע״כ צריך להנסיון וזמן ואשר מן המדות תעשה מן ההרגל. ע״כ נגזר שמה מן ההרגל לכן הוא גלוי כי לא אחת מן המעלות המדות טבעיות כי לא יוסר דבר מהדברים הטבעיים מוטבע בהרגל. כמו האבן שטבעה להתנועע למטה לא תתנועע למעלה בהרגל. ולא ירגיל א׳ עשרת אלף פעמים למעלה. גם לא תרד האש למטה. ואין דבר טבעי יחלוף טבעו בהרגלו. ולכן המדו׳ אינן בטבע ולא חוץ מהטבע. אבל נקבלם בטבע ויהיו שלימים בהרגל. ראיה כי הדברים הבאי׳ אלינו בטבע. ראשונה נקבל כחותם ובאחרונה פעולתם · וזה גלוי מן החושים. כי לא נקבל החוש מראות פעמים רבות אבל בהפך כי אחר שנקבלם נרגילים וקודם שנרגילים נקבלם · אבל המעלות נקבלם כשנפעלים תחלה כמו בשאר המלאכות כי ראוי למתלמדים לפעול וכשנתלמד נהיה פועלים כמו אשר בבנות בתי׳ יעשו בנאים. והמנגנים נוגנים. וכן עושי צדקות

פירוש

פרק א המעלה · האנושית שהוא האושר לה שם בב׳ חלקים · א׳ שכלי ב׳ מוסרי משכל והוא המדות כמבואר בקודם : השכלית על הרוב · החלק השכלי מהאושר נקנה להמאושר בהולדת תולדות שכליות מזיווג ההקדמות המחוברות בצורה או מצד שמולידות מהידיעות שנודעות · ידיעות חדשות שעד לא נודעו מקודם · ואמר על הרוב · להוציא המושכלות הראשונות שהם אמת ולא תולדות · שגם בו הידיעה שהכל גדול מן החלק איננה תולדה מהיקש שכלי : ע״כ צריך להנסיון · באיות השכליות נוסדים על המושכלות הראשונות · והמושכלות הראשונות מיוסדי׳ על המוחשות · והמוחשות נודעות בנסיונות כמו משיכת המגנטי׳ הברזל · וידיעת תולד׳ אש של אבן עק״סרילסעס · וידיעות טובות מחכמת הרפואה אופ״טיק בלעז · כל זה נודע בנסיון ובחינות טובות · וקנתם · במקרה באורך זמן : ואשר מן המדות · אולם חלק המוסר אשר מן המדות נקנה להמאושר בהרגל והתלמדות · ד״מ מי שירגיל א״ע במדת הנדיבות · הנה ההרגל עושה בו טבע להיות נדיב · אך לא בהיקשים שכליים יקנו המדות הטובות · כי אם יוליד איש מאה היקשים שאין נכון להתגאל בגאוה ענוה · עם כל זה לא יעלה בו כי אם ההרגל ע״ד אמרם ז״ל אבר אחד יש באדם מרעיבו שבע · ע״כ נגזר · בלשון יון נקראי׳ המדות בשם הרגל עטי״ק נלקח כשם הס׳ הזה המדבר מן ההרגליות : לכן הוא גלוי · ומזה יתבאר היתר המבוכה אשר נבוכו בה ונחלקו בזה הרבה מן הפילוסופים אם המדו׳ הן טבעיות לאדם או לימודיות והרגליות · והנה החכם יבאר שאין שום מדה אלא בעליה בטבע · אבל כלם הרגליים · ד״מ מי שירגיל א״ע פעמים רבות בנדיבות ישוב להיות נדיב בטבעו · ומי שירגיל א״ע להיות אכזר לב או שופך דם · יעשה בו ההרגל טבע להיות אכזר וש״ד : כי לא יוסר · והעד שהדברים הטבעיים לא ייוסדו בהרגל להיות הפך כפי מה שנוסדו עליו בטבעם : כי האבן · כי האבן שטבעה הירידה לא יועילה ההרגל להיות טבעה העליה · וככה האש שטבעה העליה לא יועיל ההרגל להיות טבעה הירידה : ולא ירגיל · אפי׳ אם ישנה המרגיל מטבעם עשרת אלפים פעמים להעלות האבן ולהוריד האש עכ״ז לא ישיג ההרגל טבע אצלם להשתנות מטבעו המיוסד בו : ואין דבר טבעי · כי אין שום דבר טבעי משנה ומחליף טבעו המיוסד בו בעבור שינוי ההרגל הפועל בו : ולכן המדות · העד שאינם טבעיות אלא בעליהן שהרי ההרגל פועל בהם לשנותם מהפך אל הפך ולהשאר כפי ההרגל משא״כ בדברים הטבעיים : ואינם ג״כ חוץ מהטבע · ר״ל שאינם נעדרי הכח בהיותם יוצאים לפועל · כי כל יוצא לפועל מוכרח היותו בכח טרם צאתו לפועל כמו כח האש בעצים וכח התרנגולת בביצה : וכבר הטיבותי מש״כ (בחמישי לראשון) בספר המדות שחברתי · שהמדות נקראות בב׳ שמות תכונות ומדות · ויקראו תכונות מטעם ההכנה והכח הטבעי האמור אשר יש להם הכנה לפעול עד בלי די ד״מ בתכונת הכעס יוכל הכועס לכעוס הרבה עד בלי די ובתכונ׳ הרחמי׳ יש לו הכנה לרחם הרבה · ונקראי׳ מדות כאשר יקבע השכל לאמר עד פה תבוא מדת הכעס ועד פה מדת הרחמי׳ וירגיל א״ע להנהיג את נפשו על פי מדותיה אשר יקבע השכל וכל יודע מבין כי בעת שחברתי ס׳ המדו׳ שלי עדיין לא זכיתי לראות ס׳ המדו׳ של החכ׳ אריסטו · ועכ״ז ברוב תורתו כוונתי לדעתו : נקבלם בטבע · נקבל מהשכל ללכת מישרים במדות על פי הטבע המיוסד בנו · ונהי׳ שלימים בפעולות כפי ההרגל וההשנות בם : ראיה כי הדברים · ראיה לדבר שאמרנו שהמדות הם הרגליות לא טבעיות הוא היותן בהפך מן הטבעיות כי כל כח טבעי כמו הראות יפעול פעולתו בשלימות בטרם הורגל בראות ואין ההרגל סבת הראות אבל הראות הוא סבת ההרגל · משא״כ המדות המטבעו׳ באדם בהרגל · וההרגל הוא סבת שלימותן · ולא לבד קדימה סבית להרגל אבל גם קדימה זמנית לו : כמו בשאר המלאכות · ר״ל כמו הפעולות המלאכותיות שאינם טבעיות לאדם כי לולי היו טבעיות היה כל איש האדם בעל מלאכות רבות בטבעו בלי הרגל כמו שיש לו יכולת על הראות ועל המשגל בלי הרגל ולימוד · אשר כן הנה המעלות ר״ל המדו׳ המעולו׳ נרגילם בהרגל והשנות בדבר כל מדה נכונה פעמים הרבה עד שההרגל יעשה טבע קיים באדם אשר גם עד זקנה ועד שיבה לא יסור מבעליו ככתוב חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנו כמו בבנות · כמו מלאכת הבנין או מלאכת הנגינ׳ : אשר מי ירגיל א״ע במלאכתם יהי׳ בונה ומנגן ככח

יראה כי הוא ב' מינים · הצומח בלתי משתתף עם השכל לעולם . המתאוה ובכלל החומר ישתתף עם השכלים בצד מה כפי שהו' נשמע אליו ומקבל ממנו : ולכן נאמר כי יהי' לזה השכל כמו האב והאוהבים ולא כאשר הוא לבעלי חכמת השיעור . א"כ יורה שתוף בלתי מדבר לשכל להיותו נזהר . כי יפעלו בו ההזהרה והגערה והבקשת . ואם ראוי לומר שיהיה קניית השכל ב' מינים יהיה האחד אשר לו השכל בעצמו מיוחד . והב' כמו הדבר הנשמע מהאב · וכפי זה ההפרש תתבאר המעל' כי נאמר הדברים מהם באים מהשכל ומהם באים מהמדות · כי החכמה והדעת והתבונה שכליים . הנדיבות והצדק מהמדות . כי כשנספר המדות לא נאמר שהוא חכם או משכל כי אם צדיק או ענו . אמנם נשבח גם החכם כפי הקנין . כי אמנם נאמר מהקניני' כי הם מעלו' משובחות :

נשלם המאמר הראשון

מינים . א' הוא הצומח ר"ל הזן והמגדל . והוא בלתי משתתף עם השכל כלל . ב' המתאוה ר"ל והוא משתתף עם השכל בהיותו נשמע לשכל ועושה מצותו : כי יהיה לזה השכל . כי יהיה השכל למתאוה כאב לבנו או כמו האוהב לאהובו . ר"ל שינהלהו בדרך ישר לא יכשל בה וכל זה להיותו בוחר בטוב ומואס ברע לרצונו : לא כאשר . אך לא בהכרח יעשה זאת כאשר יהיה בטבעו בחכמת הלימודיות שיוליד התולדה בהכרח כפי המתחייב מזיווג ההקדמות של ההיקש כטעם אין אדם שליט ברוח השכל לאמר הוליד בהפך המתחייב מההקדמות · לא כן ההנהגה כי הבחירה נתונה ובטוב השכל נוהג : א"כ יורה · זה יורה שיתוף המתאוה אל השכל בהיות המתאוה נשמע להזהרת המשכיל וחרד מפני גערתו ונכנע לבקשתו : ואם ראוי לומר · ובכלות מי לומר שהשכל יש לו ב' מיני פעולות יהיו דברו אמת באופן שהמין האחד הם עצמותים לו והם המושכלות · ב' הם המונהגות ממנו ר"ל מנהג המדות המשובחות אשר כפי השמעות השכל · כערך הבן השומע למצות אביו : תתבאר המעלה · תתבאר מעלת המוסר · ר"ל שהוא כולל ב' מיני פעולות יקרות שכליות כמו חכמה ודעת · ומדותיות כמו נדיבות וצדק : כשבספר המדות · כאשר נאמר האדם במדות לא נתארהו בתאר חכם : או משכיל כ"א בצדיק או ענו כפי איכות פועל המדה אשר פעל : אמנם נשבח · אולם כמו שישובח הצדיק בעבור פועל הצדקה אשר עשה והענו בעבור פועל הענוה אשר סבל וכיוצא בם מפועלי המדות היקרות · כן ישובח החכם במושכלות אשר קנה אף כי לא עשו רושם חוץ לנפש : כי אמנם · כמו שנאמר על המדו' הטובות שהם פעולות משובחות · ככה נאמר על קניני המושכלות שהם מעלות משובחות · והנה מזה הפרק הוציא הרמב"ם ז"ל רובי תורתו אשר כתב בשמנה פרקיו כאשר יראה המעיין :

וידעת היום והשבות אל לבבך כי שני חלקי המוסר האמורים שהם תיקון המדות ותיקון המעלות

יתוארו בכתובים בתארים טובים משליים · א' יתוארו בשם יראה וחכמה ככתוב ראשית חכמה יראת ה' ר"ל תיקון המדות הבא מפני יראת ה' ששופט לאיש כמדתו · הוא קודם בזמן לחכמ' והשכלת אמיתתו כמו שלטישת האבן קודם בזמן לפיתוח הצורה בכתוב אבן יקרה האדם ילוטש במוסר יפותח בחכמה (אסף ל"ב חלק א') ואמרו ז"ל אם אין יראה אין חכמה כו' · לומר שתיהן יחד מתאימות בכל שלם באדם להביאו אל השלימו' ואל נחלת המוסר' ואמרו עוד כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת · פי' המתעורר יקיים עצת שכלו ולא יטה אחר המתאוה בעבור שכבר הורגל ביראת חטא · ב' יתואר בשם שלום ואמת או חסד ואמת · ככתוב וצום העשירי יהי' לבית יהודה לששון וגו' והאמת והשלום אהבו · כלומר אין לי חפץ בצום כי אם בתיקון המדות העושה שלום בין איש לרעהו במדיני' ובהשכל' פועל ה' ומעשהו הנותנת אמת בדעות · ויכונו כ"כ בשם איש ואשה בכתובים ובשם חומר וצורה בדברי הפילוסופי' · ואם בעל נפש משכלת אתה המעיין תבין מה שרמזו ז"ל כאמרם אדם וחוה דו פרצופין נבראו ונגסרו זה מזה · ותבין מה שאמרו המקובלים בענין הנסירה ושאר מאמרי חז"ל המדברים מענין זה · כי כל מ"ב הגלוי והחתום בהם אמת כמ"ש הרמב"ן ז"ל · ובעולם המורגש באמת משל הוא להתעלמות כחות הנפש האדם באדם כטעם המתאדם בטותו בכל יום תמיד מ"ב · והנה טרם החטא היו כל כחות הנפש משמשים אל השכל והיו עצם אחד עמו כי לא ניכר בין טוב לרע · אך כנפול תרדמה על האדם בחלום שזיון שכתו או נקח ממנו צלע אחד הוא המדמה לצייר דמיונות זרים בלתי שכליים · ואז ידע כי נגסר כח זה מהשכל אשר חשבו מטרם עצם מעצמי השכל · או אז הוקם המתעורר על כל כחות הגוף לנהלם כחפצו ככתוב ויסגור בשר תחתנה פי' וימסור וממעט היסנרוני בעליה קעילה . וכבר ביארנו זה היטב במאמר ההרים ופה אפס מקום להאריך :

ויקרה זה מהראוי כי השינה היא מנוח' הנפש אשר כפי אשר תאמר טובה או רעה · אכן יקרה תנועת היקיצה ועברו אל החלום מעט מעט וע"כ דמיונות המעולים הם יותר טובים משאר בני אדם . מאלה כבר נאמר הראוי . וע"כ ישאר כח הזן כי איננו חלק בטבע מן המעלה האנושית · יראה בבירור כי יש בדבר אחר מהנפש בלתי מדברת משותף בשום צד קצת לשכל . ונראה מהחוטא והכושר נשבח אשר בו שכל כי השכל יישר אל הדברים הנבחרים ויראה בהם דבר אחד טבעי בלתי השכל מנגד ומתקומם לשכל בחוזק . וכמו סובלי רפיון הצד האחד מהגוף כ"א בוחרי' הם להתנועע אל הימין יובלו אל השמאל ברעה וכן בנפש . תנועת החוטאים הוא אל ההפך מהגוף . אבל בגופות נראה כי התנועה היא רעה . ובנפש לא נראה כן . אכן ראוי לחשוב כי בנפש זולת השכל מנגד ומתקומם לו . דעת איך יתחלף זה מזה אין זה מקומו יראה כי הדבר הזה והשכל ישתתפו כאשר אמרנו והנה זה הנשמע בכושר · אבל אולי הוא יותר נשמע אליו בצדיק ובישר . כי כל הדברים אשר בהם מסכימים עם השכל · בלתי מדבר יראה

פירוש · בין מאושר לרם לעת השינה שהיא חצי ימי חיי כל האדם הכישור ביום וישן בלילה : ויקרה זה · יקר מקרהו ר"ל שם שאין הפרש בשינה בין איש טוב לרע · הוא להיו' עת השינה מנוח' הנפש מפעולותי' המבדילות בין טוב לרע : אכן יקרה · אבל יתכן שיגלה מו"ור בשינה מעין המעלות שהולכים אחרי הכשורי היקיצה לכן המחשב טוב יחלום טוב ואשר יחשוב רע יחלום רע · וזה המוכשר לבד יש לו מצוא לעת השינה ואין החולם טוב כדאי להימנות באושר כי שכל הולך אחר היקיצה שהיא העיקר : מאלה כבר נאמר · שהכח הזן והגידול כבר אמרנו בזה. ומה שיש בו די : ישאר כח הזן · נשאר אם כן כח הזן שהוא אחד חלק הנפש הבלתי מדברת לבלתי היות בו מצוא לאושר שהוא המעלה האנושית · וזה לב' סבות האחדים א' בהיותו כח כולל לכמה חי מדבר · ב' בהיותו פועל בשינה הבלתי מבדיל בין מאושר לרם : יראה בבירור · עתה יעיר לחקור על החלק האחר משפחת הנפש הבלתי מדברת שהוא המתעורר האם יש בו מצוא לאושר · ואמר כי יראה בבירור שיש דבר משותף קצת בין המתעורר ובין השכל · אשר בעבור זה השיתוף ישתתף עם השכל להיות לו חלק ומצוא באושר : ונראה מהחוטא והכושר · והכרח מציאו' זה השיתוף יתבאר לנו אם נשים לבנו להבחין בין הרשע ההולך בשרירות לבו ובין המושל ברוחו : זה כי כח המתעורר אשר בנפש האדם עובד לשני אדונים לא' אם למלאות דבר התאוה הבוחרת בטוב הערב לשעתו · ב' אם להקים דבר השכל הבוחר בטוב המוחלט או המועיל לזמן ארוך · ויחויב מזה היותו משותף בקבלתו לתאוה ובקבלתו לשכל · אשר ע"כ יחשב החוטא בנטית המתעורר אחרי התאוה · ויצדק המושל ברוחו בנטותו אחר השכל : נשבח אשר בו שכל · יבאר דברו איך נבחן שיש שיתוף קצת בין השכל והמתעורר · ואומר הנה אנחנו נשבח את הנוהג בשכל מעשיו : יען שהשכל יבחר לעשות מישרים : ויראה בהם . והנה יראה בכחות הנפש איזה כח בלתי שכלי לוחם נגד השכל ומכריח את האדם לבלתי עשות ככל אשר יבחר השכל : וכמו סובלי הרפיון · והדבר דומה לחולי הגוף הנקרא חלי הרעדה בצד אחד מהגוף . אשר ברצותם לנטות אל עבר האחד יובלו בהכרח כנגד רצונם אל העבר השמאלי . ומשל זה המשל כהגו ז"ל לכנות הכח המתעורר בנטותו מדרך היושר . בשם שמאל והוא הפך הכתוב לב חכם לימינו : ברעה . ברוע מחלתם : וכן בנפש . התאוה לוחמת כנגד השכל ומשגה את האדם מדרך השכל ללכת בתוהו . והפך · ברצון התאות הנמשכת בגוף : אבל בגופות . אבל בחליי הגופניים שמשלנו יראה לכל שהתנועה ההכרחית אשר לעבר שכנגד הרצון היא תנועה רעה : ובנפש . אולשההטיה הנפשית ההכרחית רעתה בלתי נגלית בהשקפה ראשונה : אכן ראוי . אך מפי המשל נדע עכ"פ כי כח אחד בלתי שכלי מתקומם נגד השכלי להעביר האדם על רצון שכלו וכמ"ש (בס' לפי מזה) ז"ל והנעשה בכח התאוה או בד"א ירשם: יותר כי עשהו בלתו : דעת איך יתחלף : לידע ולהודיע בזה ואיך יתחלפו אלו ב' הכחות המתנגדות . אין זה מקום ביאורו : יראה כי . הנה מתאמר יראה שהכח הזה ר"ל המעורר את האדם לפעול טוב כפי בחיר' השכל או רע כאשר יאמר המתאוה . יש בו שיתוף . וזה עם השכל להיות נמנה עמו בדבר האושר . וזה השיתוף אשר בו ישתתף עם השכל בהשגת האושר הוא בהיותו נשמע לו לנהל את הנפש על פי מדותיו בכושר ר"ל שיגבר על תאות נפשו לכבוש את יצרו . וזה כי הכח המתעורר לו שני מדריכים א' הוא השופט לבחור בטוב המוחלט או במועיל לזמן ארוך . ב' היא התאוה שופטת לאחוז בטוב הערב לשעתו . והמתעורר לו כח הבחירה והרצון אם לבחר במשפט השכל הנק' בדרז"ל בשם יצ"ט . או לרצות במשפט התאוה הנק' בדרז"ל בשם יצ"הר . וזהו שאמרו ז"ל צדיקים יצ"ט שופטן ורשעים יצ"הר שופטן : אבל אולי . ויתכן שבהיות הכח המתעורר נשמע לכובש את יצרו אשר כבר הטה א"ע קצת לכח התאוה . אולי יהיה יותר נשמע לצדיק וישר מעיקרו אשר עדן לא נטה בשום פעל אחרי התאוה . כי כל . כי הצדיק בכל דרכיו מסכים המתעורר עם השכל כי אינו דומה מי שטעם טעם חטא פעם א' למי שלא טעם עדנה כלל . שלא נשתקע עדיין בטבע ההטיה לרעה ויעוין (בג' לשביעי מזה) ההבדל שבין הכשר לצדיק וישר כאמור : בלתי מדבר · החלק הנפש הבלתי מדבר נראה שהוא נחלק לב' מינים

שאמר זה תכלי' דתיהם : ואם זאת החקירה · אם לב' חלקים ככל המתחלקים בבעלי הגוף : ואם הסגל והנפש כפי המעלת · חקירתה מוכרחת למדיני' שנים · או יהיו שנים בלא אחד בגדר · הבלתי כי היא הטוב להם כאמור · א"כ ראוי לנו לשאול על מתחלקים כמו הגבנונית והקערורית מהעיגול הבלתי מהותה בהיו' כי אליה שמנו מגמת פנינו בראש מתחלקים לעולם כי לעולם ישארו כרשמי' יסד אפי' דברינו לחקור בזה המדיניות : כי אמנם · כי באמ' ברקה מן הדקות : זה אינו · זה הלימוד. ר"ל אם

שאנו דרושנו מהטוב והאוש' הנפשי · הסכלל תחת המעלה הנפשית האנושית ובחלק מהנ'שבו יבדל האדם מכל חי זולתו ר"ל הכח השכלי : א"כ הוא גלוי · ואחר שהאושר הוא פעל נפשי · מבואר א"כ שהחוקר במדינית ראוי לו לדע' ידיעה מה בפעולו' הנפש : כמו המרפא עינים · כמו רופא מחלואי העינים לבד שאיננו צריך לידע כל חלקי הגוף אפס קצתם עכ"פ מוכרח לידע כפי ההכרח למלאכתו לדע' רפוא' מחלואי העינים אשר שנותיהם מהגוף · ככה יחויב שידע המדיני קצת פעולו' הנפש : ויותר הוא · כמו שלימוד המדינית יותר יקר מלימוד הרפואה בהיו' רבים נהנין · ככה ידיעת הנפש ויותר יקרה מידיע' הגוף : אבל הכרת הגוף · כמו שרופאי הגוףמשתדלים הרבה בכתוח איברי הגוף · ככה המדיני' בהיותם רופאי הנפש ראוי להם להשתדל בידיעת חלקי הנפש ופעולותיה · כפי המספיק לדרושיהם : כי לבאר · כי אם באמר לבאר יותר מכדי הספוק למדינית יצטרך הדבר לעורה יותר ולהרבות בהבנתם יותר אשר אין

כן עשו. ואם זאת החקירה היא למדינית ראוי הוא. כי על נכון תהיה השאלה על פיה כי היא אשר בחרנו בתחלה. גלוי הוא כי ראוי לחקור מהמעלה האנושית כי אמנם דרשנו הטוב האנושי והאושר האנושי. אמנם נאמר המעלה האנושית לא הגשמית כ"א הנפשית הנה נאמר כי האושר הוא פעל נפשי. א"כ הוא גלוי שראוי למדינית לדעת בשום צד דברים אשר הם אצל הנפש. כמו המרפא העינים ראוי שידע דבר הגוף. ויותר הוא ראוי לזה כמו שהמדינית יותר טוב. ויותר נכבדת מהרפוא' והנה הרופאים המעולים השתדלו הרבה אצל הכרת הגוף וכן ראוי למדינית לחקור ולחשוב בדבר הנפש. תחקור ותחשוב בעבור המעלו' והפעולות האנושיות כפי אשר הוא מספיק לדרושים · כי לבאר ולהודיע יותר אולי יהי' דבר צריך עמל יותר מאלו המונחים :

כבר נאמ' מהנפש מה שהו' מספיק במאמרי' אחרים. ראוי ההרגל בה באמרנו · הנפש שמנה מדברת וממנה אין לה דיבור · אבל לדעת אם הם נחלקות כחלקי הגוף וכל מה המתחלק. ואם שנים ואם בטבע בלתי מתחלקים כמו העגולה הגבנונית והעקום. זה אינו מאשר לפנינו. הבלתי מדברת. אמנם הוא דומה לדבר כלל לזן ולצמח ר"ל כי הוא סבה לכל ניזון וגדל. וזה הכח הנפש יושם באמת בכל הניזונים וגם בעוברים בהיות' בבטן אמם. גם בבלתי שלימים ר"ל בב"ח שאין להם חוש. אחר בלתי המישוש. יותר ראוי זה מדבר אחר שהכח הוא כולל ולא יראה שהו' אנושי כי יראה זה החלק והכח יפעל הרבה בשינה. אמנם המיב והרע אינם גלוים כפי השינה. מוב יאמרו המושלים. כי אין הפרש בחצי ימיהם למאושרים מן הראשי (ג"א הרשים). ויקרה

יחלקו הב' כחות או לא יחלקו אין זה מענין הלימוד אשר לפנינו · כי הוא זה ראוי לס' הנפש לא לזה המאמר החוקר במדינית : הבלתי מדברת · עתה יתחיל לבאר גדר ב' הכחות האמורים ואומר הבלתי מדברת ר"ל הכח הנפשי הבלתי מדבר הוא דומה ושוה בטבעו לענין כללי הכולל תחתיו שלשה ראשים שהם הצומח והחי והמדבר · וזה בהיות הנפש הבלתי מדברת כוללת תחתיה הכח הזן והמגדל אשר להם שם בשוה אלה הנזכרים ונעשים עלם מעלמם : וזה הכח הנפשי · זה הכח אשר לחלק הנפש הבלתי מדברת יקח חלקו בנמחים הניזוני' מליחות הארץ · וגם הנולדות שבמעי אמן ניזונים בכח הזן אשר לה · מהם שמושכין מדם וליחות אמן דרך טיבורם : וגם בבלתי שלימים · ר"ל ב"ח הבלתי שלימים בטבעם בחמשה החושי' כ"א בחוש המישוש · לבד · יש להם כח הזן והגידול : יותר ראוי זה · מד"א · לכן בהיות שהזן והגידול הוא כח כולל לצמחי' ולב"ח הפחותים כאמור לכן לא יתכן היות בו מקום לאושר האנושי המוכרח

זה מקום ביאורם כ"א בחכמת הטבע ובמש"ה : כבר נאמר מהנפש · כבר ביארנו דבר מספיק בחקירת הנפש : במאמרים אחרי' · בספר הנפש ובמש"ה : ראוי ההרגל · אמנם בזה המאמר החוקר במדינית ואין זה מקום ביאור הנפש ומהותה · ראוי עכ"פ להרגיל נפש המעיין לדע' כללים קטני הערך מהנפש כפי שנצרך למדינית : הנפש · נפש האדם כוללת ב' כחות. מדברת. ר"ל שכלית שהוא הדיבור הפנימי · ובלתי מדברת ר"ל שאר הכחות הפועלות בטבע כמו הזן והמגדל והולדה כמו שבאר אח"ז : אבל לדעת · אולם החקירה אם ב' הכחות אשר בנפש מתחלקים

להיות בכח אשר בו נבדל האדם מכל מין זולתו · וידמה היות כח לאושר בחלק האחר מהנפש שהוא הנפש המדברת שהיא הגדל המיני לאדם · כן כ"ל פי' והרש"ס פי' באופן אחר בפי' : כי יראה · ועוד סבה אחרת המחייבת לבלי תלות בו האושר הוא להיות פעולתו היותר שלימה בשינה ר"ל מאכל חן ומגדל בשינה : אמנם הטוב והרע · אולם האושר המבדיל בין איש טוב לרע אינו גלוי בשינה להיות הישן בטל מכל פעולה טובה או רעה · לכן אפס מקום לאושר בזה הכח בהיות פעולת האושר בלתי נגלית בו : טוב יאמר · ע"כ הערנו אשר דברו מושלי המשלים · שאי

הפרש

דברי שחוק אם נערכים אלינו · וזה יקרה בעבור כי השבחים הם בהצטרפות כאשר אמרנו. ואם השבח הוא לדברים כאלה גלוי הוא כי לא יהיה זה השבח אשר הם לדברים אשר יותר מעולים אבל יהיה להם דבר יותר גדול כמו שנראה כי נהלל האלהות ואנשי'. וגם נהלל האנשים האלהיים · וגם אשר הוא מהטובים. ואין אחד שישבח האושר כמו הצדיק אבל יהללו בדבר יותר ראוי ויותר יאשרוהו · אמנם נראה כי אורי"שוש השר שם התאוה לראש. יחשוב לומר כי אחר שהיא מכלל הטובות לא תשובח יען הוא ית' טובה מהדברים המשובחים וכן הוא הדבר אשר הוא טוב בעצמו. ועל זה ראוי לסמוך דברים אחרים. אמנם השבח הוא למעלה כי פועלי הטובות ישתבחו בזו המעלה. וכן השבח הוא לפעולות גשמיות ונפשיות. אבל זה אמנם אולי יותר ראוי הוא לאמתו לאשר עמלו אצל התשבחות. אמנם לנו הוא גלוי מאלה האושר הוא מהדברים הנכבדים והשלמים. ג"כ יראה זה כן בעבור היותו ראשית כי בעבור יהיו נפעלים שאר דברים. אמנם נשים אשר הוא ראש וסבת כל הדברים דבר נכבד ואלהי :

פרק י'

ואם האושר הוא פעל מהנפש כפי המעלה השלימה ראוי לחקור מן המעלה. כי אולי יותר טוב יהי' כן השגתנו האושר לפי האמת. כי המדינית תיגע אצל זה. כי היא תרצה לעשות המדיניים טובים ושומעי הדתות. והנה לנו משל קארטי"גינים ולאסדי"מינום מסדרי הדתות ואחרים כהם אשר

כן

שהשבחים אשר יוחסו לאלהי' · אשר לא יאותו אלינו : וזה יקרה בעבור · שגם הדבר אשר לא יאותו לנו השבחים האלהיים הוא להיותם כאמרי' בהצטרפו' ר"ל בערך אל הפעולו' הנוראו' אשר פעל ועשה הוא ית"ש · לכן לא יאותו לנו כפי פעולותינו : ואם השבח · וכן אם ישובחו האנשים שנגרעים בערכם מהאלהו' : גלוי הוא · מבואר הוא שלא יאות זה השבח להיותם מעולים מה"א ר"ל למלאכים ולאל ית' : כמו שנראה כי נהלל · כמו שנבין זה בהשלום ושבחים אשר נשבח אלהי' בשבח אנשי' או אם נשבח האנשים בשבחים אלהיים · לא יאותו השבחים · וזה בעבור היותם בהצטרפו' אל פעולותיהם שונות במעלה ובחכמה · על כן לא יאותו השבחים מזה אל זה · וגם אשר הוא מהטובי' · וגם פועלי הטוב ישובחו בשבחים מצטרפים אל פעולותיהם הטובו' אשר עדן לא באו אל גבול התכלית בטוב ע"כ יתכן שנשבחם בפועל יותר שלם בהצטרפו' כמו שנשבח מתיקו' השפות במתיקו' הדבש הוא המתיקו' השכליי : ואין אחד שישבח האושר · אך אין מי שישבח האושר וידמהו לאיזה דבר נעלה ממנו · כמו שנאמר ד"מ זה האושר הוא נעלה כמו הצדיק או הצדק · וזה להיות האושר הוא תכלית השלימו' בפעל אשר אין למעלה ממנו לשבחו בהצטרפו' אליו · כי כל הדברים אשר הם בכח דבר דומה להדבר אשר הוא בפועל כדבר אחר · ישובחו בהצטרפו' אל הדבר אשר הוא בפעל כאמרך זה השכר מתוק כמו יין · ועל היין שאמר מתוק כדבש · אך הדבש לא ישובח עוד כי אין נעלה ממנו במתיקו' · אשר ככה האושר הוא תכליי השלימו' בפועל אין נעלה ממנו לכן לא ישובח בדמיון אל זולתו : אבל יהללו בדבר יותר ראוי · מי שיהלל האושר יאמר שהוי' יותר ראוי מכל מעלה ככבוד ויותר מאושר מכל פעולה יקרה : שם התאוה לראש · זה אוריי"שוש יאמר שהתאוה היא ראש לכל מדו' האדם ולא משפט האושר · על כן יאמר שהתאוה לא תשובח כי היא מכלל הטובו' היותר נעלים אשר אין למעלה ממנה לשבחה בהצטרפו' כאמור באושר · וכן הוא הדבר אשר הוא טוב בעצמו · וכן משפט האושר לפי דעתנו שהוי' טוב עצמותי לאדם על כן לא ישובח בהצטרפו' כאמור : ועל זה ראוי לסמוך ד"א · אדרבה נהפוך הוא דברי אחרים ראוי שישענו וישובחו בהצטרפו' אל האושר בהיות המעלה השכליות בפועל ע"כ יתכן לומר זה הצדיק הוא כמו שהאושר : אמנם השבח · וזה בהיו' השבח · בהצטרפו' אל הדבר היותר נעלה · וכל פועלי הטוב ישתבחו באושר בעבור היותו המעלה היותר נעלה : וכן השבח · גדר השבח האמור שהוא יגמא וינטל המשובח בהצטרפו' אל הדבר היותר נעלה ממנו · אין הבדל בזה בין אחרים גשמיים או מדו' נפשיות : אבל זה · אבל אם יש הבדל בין גשמיים לנפשיים או אין הבדל אלא שחקירה רא"י לעושי שירים · אמנם לנו · אך לנו

ו

הוא מבואר שהאושר הוא מהמשובחי' : ג"כ יראה זה · וזה מבואר בהיותו התכליי הראשי והעליון אשר אחר שהתכליות נפעלים בעבורו לכן איננו בכח להשתלו' במעלה יותר ממה שהוי בפועל : אמנם נשים · אולם נשים שהאושר שלם נכבד לא מפורש · כן ר"ל פי' זה הפי' והרמב"ם הלך בו בדרך רחוקה :

ומן מוצא הדברים שהשכל כי בהיותו הש"י שלם השלימיות בפועל ואין נעלה ממנו · לכן לא ישובח אבל יתכן שיהולל · ר"ל יהולל בהיכל הודו חולק מכבודו לכל יצוריו כהלו אור שמש שהוא רצף לכל נמצא כפי אשר יוכל שאת · וזה הדבר שהוא בעל שלמות בפועל הלל בערך שבח ובהאר' · וזה כי שמש ומגן ה' וכמו שהשמש יאיר אורו על כל אשר תחתיו כן הש"י יאיר טובו וכבודו על כל נמצא · והוא הדבר שאמר ז"ל גדול מכלם הללויה שכולל שם ושבח בבת אחת (פ"ס דף קי"ז) ר"ל ששם העולם הוא עלם השלם · וידעת היום והשבות אל לבבך שכל שבח שאמור בו ית' יורה שהלל לפי בחינת שלימות פעולותיו כי שבח פעולותיו הוא הללו הש' · כמו שבחוהו כל האומים כי גבר עלינו חסדו · פי' ספרו שבח חסדיו אשר גברו למעלה ראש · וכן יתר הכתובים יתבארו לפי מקומם · ולא לחנם הרמב"ם באמרו שמניח שלמות העברים לא דק לשם הבדל בין ההלה לשבח כי לפי מש"כ דק היטב · וכבר שרנו שיר ש' על ספר (אסף ח"ב פ"ב ז"ל) כל אדם כתב במסוללו ישים בו נוספות ינצלו ויכשלו אל גרם המעלו' · והוסף יוריד משה ויתן בך מגרעות · ימשילך למעשם ידיך, כי רב אבס ואין בלבך מרוממך אליו שמחה ותנשא :

פרק י' ואם האושר · אם גדר האושר · הוא פעולת הנפש כפי המעלה כמו שביאר בפרקים הקודמים · א"כ איפה ראוי לחקור על גדר זאת המעלה ומהותה : כי אולי · כי יתכן שבידיעת ז' נשיג מהות האושר על אמיתתו : כי המדיני' · ועוד שנית אחרת אמרים תאמר שראוי לדע' גדר פעל הנפש לפי המעלה · הוא בהיו' שהחכמה המדיני' אשר בה הוא דרושנו כעת : תייגע · תעמול מעין ידיעה כזאת : כי הוא · בהיו' רצונה לעשו' אנשי המדינה טובים וישרים להיו' נשמעים לדת אשר תגמת מניח הדת לנהלם בדרך ישרה ולפעול פעולותיהם כפי המעלה הנפשית כי היא ישרה בעין כל מניח דת וחוק כאשר עשו קארטיגינום ולאדימינום ושאר מניחי הדתות

שמו

ובלתי בעל תכלית · ואומר בכלל וד״מ אולי יהיה אמנם כמו אשר אצל האדם מהמקרים מהם יש להם כובד ועזר אצל החיים · ומהם קלים · כזה והיה בולם אצל האוהבים · אמנם הפרש גדול בין המוצאות אשר יקרו למתים או לחיים יותר גדול מהתמסים והרעות אשר הם בספרי הגדות או הנעשים עתה · והנה נוכל לעשות הפרש על זה ההפרש (ג״ח התאל) · אולי יותר ראוי לחקור המתים אם הם משתתפים בטבע הטוב או בשכנגדו · נראה כי באלה אם יגיע אליהם איזה דבר שיהיה טוב או הפכו יהיה דבר חלוש וקטן בהחלט או אצל אלה · ואם לא יהיה כמותו ואיכותו שיעשה מאושרים אשר אינם · ולא יסיר האושר מהמאושרים · ויראה אז שיועיל קצת לאשר כבר מתו פעולות האוהבים הטובים · וכן ג״כ המקריים · אבל יהיו בכמות ובאיכות אשר לא יעשו מהמאושרים בלתי מאושרים · ומבלתי מאושרים מאושרים ולא דבר אחר כמו אלה :

פרק ט׳ אחר ביאור אלה נחקור מהאושר אם הוא מהדברי׳ המשובחים

או יותר מהמכובדים · מפורסם הוא כי איננו מהדברים אשר בכח · כי נראה שכל דבר משובח ישובח בעבור דבר אחר אשר הוא בו׳ או בעבור דבר אשר לו אצל דבר אחר · כי הצדיק ואיש חיל ובכלל הטוב והמעולה נשבחם בעבור הפעולות והמעשים · והאמיץ והרץ וכל אחד מהאחרים יש לו בטבעו דבר אצל דבר הטוב ומעולה · מפורסם הוא זה מהתשבחות אשר אצל האלהות · אשר היו דברי

אם יבוא לחלק ביניהם יארך הדבר בעבים : אמנם כמו : לא ימות לי כי חיי אשר אני חי · לחם העגדום אינני אוכל אבל דרך כלל יאמר כמו שיש הבדל בין המקריים כי יש מהם · ומשקים אינני שותה וכמדור רחב ידים אינני גר ואף כי שבני נכבדים שעוזרים הרבה של החיים · ומהם קלים שעוזרים כי עשלא · וכמה הרפתקאות עדו עלי בעבור עבודתי א״י מעט : כזה יהיו כלם · ככה יהיו האוהבים מהם עוזרים הרבה אבל מה אעשה כי היסוד המגיע אם לבני לעשות רצונו והוא מהם מעט ואם כן איפה אם יקרה לאוהבי המת שהנכבדים הנותן לו כח לעשות חיל״ ועם כל זאת אני שמח ומשבח רעות כמו לבנים ולאחיו · יעזוב המת רק אחר שהי׳ מאושר על הי׳ מחלקי זה יותר מעולה כל הון כמו שאמר המשורר בדרך עדוותיך ששתי כעל כל הון · וכל זה בעבור שהמה כשפי היושה מאושרים כזה נגלה ככתוב והתכמה תחיי בעליה :

בחייו : אמנם שהדם · שמה שא לשפיר הספק שהזכיר · ואומר יתכן שיש הבדל בין רעים לשמיעה · כי יותר ילעער האדם ברשותו איזה רעה בשמעהם לאוהביו . מהלעער אשר ישיגהו בשמעו מרעה זולת אשר השיגה את אוהביו ׃ והנה נוכל׃ ועל פי זה נוכל לשפיר הספק אשר שפירותו · וזה כי הלעער המגיע למת משמועת רעת אוהביו איננו חזק כ״כ כאלו ראה בעיניו · לכן אין לאל ידו לבטל שאושר אשר קנה בחייו : אולי יותר ראוי לחקור · גם ראוי לחקור אם המתים יודעים מאומה בעיור הנקרה לאוהביהם והנה אמר שלמה בחכמתו והמתים אינם יודעים מאומה · וכן אמר איוב יכבדו בניו ולא ידע ויצערו ולא יבין למו · ואולי גם דעת החכם כן היא · אלא שמדיניו׳ הלך אחר שמפורסם בין בני האדם כמו שכתב בפ״א מזה · כנראה · אבל יראה שגם אם נניח שהמתי׳ יודעים כמעט החיים ועוכם · הנה יתכן שיהי׳ הלער המגיע אל המתים מידיעתם כלער החיים · קטן וחלוש מאד עד שלא יהיה כח כלער השות למעול עיני כאשרו ולעשות שהמאושר כלפי מאושר משמועה רעה או לעשות שבלתי מאושר מאושר משמועה טובה : ולא דבר אחר כמו אלה · ר״ל שלא הצדיקהו מקום בניו ולא הרשיעו רשעתם:
ומי חכם יבין דעת מן מולא הדברים שחוקר מאמין בהשארות הנפשות עכ״פ · ושהם משיגים בטוב מה

פרק ט אחר ביאור אלה אחר ביארנו

כמה שקדם מזה׳ שאושר מעלמו׳ ראוי לנו לבאר כזה מעיניו והוא אם ·שאו עליו אמרי השבח או הכבוד שהוא יותר מעלה מהשבח · וראוי שנדע גדר השבח וגדר הכבוד או הבין שנאמר כזה · הנה נדברים. אשר נשלם לפי משלבם · פי שנים לשם בתשלה · אל אשר הוא בכח עדינה לבוא אל שכלי׳ השלימו׳ לפי מהללו · שמשל בו שהשות הוא מתוק לחיך אשר בכח מתיקותו זה לא בא עדינה אל גבול שכליתו · כי שרכם יותר מתוק מעט ושו הוא המתיקו׳ כשכלי״ ר״ל · כן כאשר נשבח הספות במתיקות נשבחהו בליר:ף אל שרכם · כי כאשר זה הספות מתוק כרכם · כי הוא חסר לו המעלה בשכלי׳ השלימו׳ בפעל כמו המתיקות אשר בדבש · וזה לא יאושר כהלערפו׳ אל זולתו לאמר ד״ל זה שרכם מתוק כמו זה שמאכל או המשקה · וזה כשיר׳ מתיקות שרכם בפעל השכלימי׳ שאין למעלה ממנו · וזה שמין הוא נקרא כבוד והשלם · יען יאל ר״ל יורה מכבודו על הנרעים מערכו כעשה אמרם ז״ל איזה מכובד המכבד את הבריות · והמין השני נקרא שבח שעניינו הוספה באמרם כבעים שהשבחו פי׳ הוסיפו פרי הכולם·

אבל יתשק אם ישיגם עוכב ועלבון מבניהם בטובם ורעתם · ומזה מסכים שאין ימים פי׳ מוסיף שאין קולם ברום חזק אך דעת הפורה שנפשו׳ האבו׳ משעגגו׳ בטוב לבניהם ומלטערו׳ אשר יקערם · וכזה כבוא אל הביאור ואומר : מפורסם הוא · בהלער להם · אשר זה דבר היעודים לאבותינו בירושת הארץ ר״ל מבואר הוא מזה שקדם שהאושר הוא שכלי׳ השלימות לבניהם אחריהם · ודברי חז״ל מסכימים הרבה לזו הדעת · במאושר ולכן איננו מהדברים אשר עדינה בכח לבוא עד וגם טבע התשוקה המוטבעת בנפשו׳ בני אדם יעיד על זה כי השכלי׳ : כי נראה · והנה אנחנו רואים שכל דבר אשר ישובח לא תוהו ברא ה׳ התשוקה בלב בני האדם להטיב לבניהם אחרי בעבור שהוא הוא זה ישובח פי שנים בכח אשר עוד לא בא אל מותם · ורבים ישאלו להיו׳ מאושרים אחרי מותם יסבלו בעבורו גבול שכליתו בפעל · אי בכח דבר אשר בו ר״ל בעלמו לעשו׳ לער כל ימי חייהם · אשר על כן כל אדם חזה לעשו׳ לו שם כמו שנשבח הצדיק במעשיו ואיש חיל כאילו וזה שמין השבח אושר לזכרון אחרי המות איש לפי מהללו · המלכים יעשו הוא בהלערפו׳ אל הפעולו׳ אשר בו כי נאמר לדק בריבו · מלחמו׳ גדולו׳ לעשו׳ להם שם עולם השלימים בונים חרבו׳ לדק בגמולו · עשה חיל בהון · עשה חיל בחכמה זרע כיוצא למו קראו בשמותם עלי אדמה · משכילי עם יכתבו חכמתם בם מההלערפו׳ אל איזה פעולה אשר פעלו · ויתכן שיאמר בספר בעט ברזל ועופרת להודיעם לבניהם אחריהם לזכרם ויבוכחו ביתר שאת לבוא עד שכלי׳ השלימו׳ בפעולה ההיא · עולם · וקלתיהם יחיו חיי לער בעבור זה · כמוני היום ולומר לדק בריבו כמשה רבינו · עשה הון בקרתו · כי הוא שהתמסתי עלי עבודת הקודש לכתוב איזה חבורים לעם ה׳ אשר יאושר בכח השלימו׳ אשר אבל .דבר אחר ר״ל השלימו׳ זה לי כמו שלשים שנים כתבתי׳ם להיו׳ לעינים לאוהבי הי׳וסר לאשרי בכח השו׳ הוא אבל איש אין אחר כמו הגבורה דעת בני גילי · אשר על כן הלכתי גולה מארץ מולדתי לגור שהו׳ כמלי׳ בשלימו׳ כארי · והמרולה כלבי · וגם ישובח באשר אמלא מקום לעבודתי עזבתי אם בימי נעשתי אם נחלתי בהלערפו׳ אל איש אין זולתו כאמרנו גבור כארי רץ כלבי : אם על בנים רעתי · ובלתי לגור בארץ נכרים · וגם פה ומפורסם זה אצל שמשבחו׳ · ומבואר שנין זה השבח והגדר

משמשים

הפעולות אשר הם שרות בחיים אשר אמרנו לא יעשה אחד מהמאושר רש · ולא יפעל בשום זמן דברים דכים ושנואים · וגם כשהם עומדים תמיד · אבל נחשבהו (נ"א יחשבהו) טוב ומבין ויסבול כראוי המקריים · וגם כשהם עומדים תמיד יפעל פעולות נבחרות מן הבא לידו · כמו שר הצבא הטוב שילחם בחוזק עם הגדוד אשר לו נגד אויביו · וכמו מחתך העורות · מהעור הבא לידו יעשה נעלים טובים · וכן בשאר מלאכות · ואם נאמר אשר ככה הוא רש · לא יהי' לעולם מאושר · ואשר הוא מאושר לא יפול במקרה פרי"אמו (נ"א במהרה) ולא ינוע מהאושר בקל ולא מכל מקרה הבא כי אם לרבים וגדולים · ואם תקראינה אותו כאלה רעות רבות וצרות · לא יחזור להיות מאושר במעט זמן כ"א ברבות הימים וברבות הטובה מגדולים וטובים ואז ימלא כל טוב · א"כ מהו המונע לומר הפועל כפי המעלה · השלימה מתאשר כפי הצורך מן הטובות היצונית · לא בזמן ההוא לבד כ"א כל ימיו · או ראוי להוסיף ויהי' כן וימות כפי השכל ' העתיד בלתי נודע אצלנו · ואנחנו נשים האושר כי הוא התכלית השלם בכל ענין ובכל זמן · וא"כ נאמר החיים העומדים להוי' ויעמדו בעתיד בדברים הנאמרים הם מאושרים כפי בני אדם כבר נאמר מאלה זה השיעור :

פרק ח' ואם המקריים אשר יקרו לבני אדם ובכל האהבים לא

יועילו ולא יזיקו · יראה בלתי ראוי מצד האהבה וגם הוא חולק על הסברו' המפורסמו' · במקרים יש חלוקים רבים מפנים שונים · ומאלה הם נחשבים הרבה ומהם מעט · ולעשות חילוק מכל אחד ואחד · יראה ארוך ובלתי

לער של פגעים רעים · ואם תהיינה יסור בעליו ממנו . בלתי אם יעמדו כנגדו ופגעים פעולות המאושר והפעולות הטובות ר"ל המושלות גדולים אשר יפעלוהו ואשרו מכל וכל : לא יפול אשר כפי המעלה יפעלם : לא יעשו . הנה בודאי במקרה פרי"אמו . הוא הנזכר שמלאוהו רעות רבות אלא ישוב המאושר רש מהן בעבור המקרים הרעים המובא בראש הפ' שסיפר ממנו שהמע"ר : לא יחזור : אשר ימלאו אותו : דברים דכים : פעולות שפירות כמו ששוא קשה הספרה כן הוא קשה התורה אך יתכן עכ"פ להשיגו :

כלומר נרועות ושנואים בעיני ה' ואדם : וגם כשהם עומדים . וגם כאשר יפסקו כמו ויעמוד השמן . ר"ל גשכשיפסיק המאושר מעשותן בעבור המונעים העומדים נגדו מהמקריים הרעים : אבל יחשבהו טוב . אבל יחשוב המאושר כי טוב הוא עד שיסבול בעבורו רעית המקריים : ומבין . ומבין להבדיל בין האושר שהוא מית המועיל ובין שהצלחה המקרית שהוא טוב מעורב לפעמים כמעט הוי מחשב הפסד מצו' כנגד שכר עבירה :

וגם כשהם עומדים . לא זו שיסבול בעת הפסק' הפעולות הטובות לער המקרים המונעים מפעולת האושר . אלא אף גם זאת יפעל בעת ההפסקה פעולות נבחרות כפי אשר תשיג ידו לעמוד נגד המונעים . וידמה בזה לשר הצבא הטוב שלוחם נגד איש מלחמתו כפי כחו ועולם ידו אף כי אין לאל ידו להכניעו מכל וכל : וכמו מחתך העורות · פי' כמו הרצען שאין לו עור כבחר ועושה מהעור שיש לו נעלים טובים כפי האפשר לפי העור שיש לו . ובזה יהיה הרצען שלם במלאכתו · אשר כן המאושר יהיה שלם באשרו אם ילחם נגד המונעים לפעול הטוב כפי כחו ועולם ידו . אף כי לא יעצור כח להתגבר על המקריים ולהחזיק באושר השלם כפי בחינת עצמו : ואם נאמר . ולו נאמר שהבלתי שלם באושר בבחינת עצמו כי אם לפי כחו וגבורתו נגד המקריים . איננו מאושר : לא יהיה . לא תמצא לעולם מאושר באמת כי כל מאושר יש לו מונעים אשר לא יעצור כח להתחזק עליהם . א"כ המתגבר כנגד הרעות כפי יכולתו הוא מאושר בהכרח : ואשר הוא מאושר . יורה דעה שהאושר הוא ענין קיים . כי לא במהרה

א"כ מהו המונע . א"כ יאמר שהאושר לא יסור מהמאושר כי אם בדרך רחוקה כי המלאכה אותו רעות רבות עד אפס כח להלחם כנגדם עם שאושר מעט וחסר לא כביר . וגם בזה יתכן שישוב עוד אל אשרו כענין המקרה אשר קרה לאיוב . א"כ אין זה נמנע שהפועל לפי המעלה יתאשר ג"כ כל ימיו כפי ערכו במובות ההצלחה המקרית . אם רב או מעט ויהיה כן כל ימיו : או ראוי להוסיף . ואולי ראוי להוסיף דברים · ולומר שיאושר עד יום המות כפי השכל הישר . הפך דעת סולון : העתיד . מה שעתיד להיות עדן לא נודע אצלנו אם יהיה מאושר או לא . לכן נתראהו באשר הוא שם : ואנחנו . כי אנחנו נאמר שגדר האושר והכוונות לתארו הוא המאושר בזמן ההווה : ויעמדו בעתיד . ויקוים בעתיד כאמור למעלה רוצה לומר שילחם נגד הפגעים כפי יכלתו ויתאשר באושר ההוא אשר לו יכולת עליו . ובזה הותר הספק הא' האמור בראש הפרק :

פרק ח' ואם המקריים · אחר שביאר בקודם שההצלחה המקרית לא תועיל ולא תזיק תועלת והיזק עצמו בענין האושר והמאושר יאושר כל ימי חייו באהבתו האושר יותר מאהבת המקריים ובזה התיר הספק הראשון אשר בקודם · בא להתיר בזה הספק הב' האמור בקודם בד"ה · ועוד זה הדבר יחזק השאלה וכו' · המספק ואומר מה יהיה משפט המאושר אשר יקרה אותו מקריים רעים אחרי מותו · וכל זה כפי העולה על מחשבת החושב אם באמ' ואם בשקר כי בהיקשים המדיניים הולכי' אחר המפורסמות כמבואר בא' מזה · ואמר אם המקריים · ר"ל אם פגעי המקריים לא יועילו ולא יזיקו למאושר כאמור בקודם · הנה יש לספק על זה מצד אהבת האדם לעצמו או לאוהביו שיעליבם או ישמחם פגעי המקריים הנקרים להם ולקרוביהם והשמחה והעצבות יש לו מבוא באושר · אף כי מן המפורסם שיש גם מקריים גדולי' הערך יתפעל מהם המאושר לטוב או לרע : ולעשות חילוק ·

ואם

אנשים עצמם · מפורסם הוא כי אם נלך אחר ההצלחת המקריות פעמים רבות נאמר באיש אחד שהוא מאושר · ואח"כ ויש ויקראו לזה מאושר כמו במי"ליון ויקיים: בחולשה · או אינו מן היושר ללכת אחר ההצלחות המקריות כי הטוב והרע אינו בהם אבל יצטרכו אליהם החיים האנושיים כאשר אמרנו · אמנם הפעולות אשר הם לפי המעלה הם שרות בענין האושר · ואשר הם בהיפך הם להפך · יעיד על זה המאמר אשר הוא נשאל עתה מקרוב כי אין דבר מהפעולו' שיהיה לו קיום כמו הפעולות והמעלה והם יותר נשארות מהידיעות הלימודיות אלה יראה מהם היותר נכבדות הם יותר נשארות בעבור רוב גודל התמדת היות בהם מאושרים וזה ידמה היות הסבה אשר השכחה לא תמצא אצלם · הדבר הנשאל יעמוד במאושר ויהי' כן כל ימיו כי תמיד או על הרוב יפעל דברי' לפי המעלה ויסבול המקרים הטיב ובכל מקו' ובכל דבר בתבונת כי הוא באמת טוב ובר' רבעים (ג"א ובדברים רבים) בו בלי מום · אמנם דברים רבים באים במקרה הם מתחלפי' בגודל וקטנות · הקטנים מההצלחות וכן ג"כ שכנגדן גלוי הוא שלא יעשו שינוי בחיים · אמנם אשר הם רבים וגדולים · אם הם טובי' יעשו החיים יותר מאושרים · כי אלה נולדו ליפות ולישרות (ג"א ולפרת) והשמוש בהם הוא טוב ומעולה · והמקרים אשר יבהלו בהפך ויבעתו המאושר ויביאו עצבון וימנעו פעולות רבות · אבל באלה נגה האור הטוב כי יסבול בנקל רעות וצרות · לא לבלתי הרגש הכאב כ"א להיותו אמיץ לבו · ואם הפעולות

שהיה אכסים · ישתנו בשינוי שהיה בעליהם מטוב אל רע ו' כן לא יודע האושר כי אם ביום המות: מפורסם הוא. אחר שביא: דעת שי"ון בספק האחד ששאל והוא שהמות לא יעיד א: האושר אחר שלא הי' עדן בפע: מאושר. שב עתה לברר ההקדמות אשר בנה שי"ון דעתו עליהם ולהראות שאחת מהנה כוזבי' ובאה התבע: הכחתו' ואומר ידוע שההצלחה המקרית משתנית מעושר אל רש: ויקראו .זה מאושר · ולא יוכח האושר כתלה בהצלח' כאמור ושכ' ההצלח' משתנית לשעתה ויחויב א"כ שישתנה האדם מתאושר אל בלתי מאושר בהשתנות עליו ההצלחה · ולפ"ז יהי' טבע האושר כמו במיליו · ?ינכו' בלשון רומי (ערוך ערך בקיון) והם הדברים המשתנים מהרה למראה העין' וכמוהם יהי' האושר לפי זאת ההנח' ויתקיי' בחולש' ר"ל לפי שעה קלה וזה הפדהכחת גדרו שהאושר איננו סר בקלות מבעליו: או איננו · אולי אין מן היושר להיות לאושר תלות בהצלחה המקרית 'כי אין בהם מו"ר עלמו: אבל יצטרכו אליהם · החיים האנושיים יש להם צורך אל המקריים כצורך המים אל הכלי או כשינקל הבית יד. ואין הכלי עיקר: הם שרות. הפעולות לפי המעלות הם כמושלים והצלחה המקרית היא כמו משרתת להם: יעיד על זה · ר"ל מה ששאל אחר זה שהפעולות לפי המעלה יש להם קיום תמא"כ ההצלחה המקרית. לכן ההקדמה האומרת שההצלחה היא מגדר האושר כוזבת עכ"פ . שאיננה כי אם משרתת ויתכן שיקוים האושר מבלעדה: מהידיעות הלימודיות. מבואר הוא שכל דבר אמיתי הוא קשה השכחה. ועל שם זה נקרא אמת שעניכו קיום כמו תימיו כאמנים. ובהיות ידיעות הלימודיות ר"ל המדידה כלם אמת לכן הם קשי השכחה מבעליהן והנה פעולות המדו' המשובחו' והשכלת אמתתו ית' הם יותר קשי השכחה מהלימודיות. וזה אמנם כי כן יסד ה' בטבע האדם להיו' מתשוקק להתמיד בפעולתן למען תבוא האושר על ידן המתמיד וקי"ם התמידי כאוהם בטעם פועל אמת שפעולתו אמת אשר עוד שנה אשר לא ישכח האושר מן המאושר. הוא

בעבור היותו ענין נפלא ר"ל מפליא את בעליו לאמר מתי יבוא לידי ואקיימנו. כי כל דבר מפליא עושה רושם חזק בנפש. לא ימחה ממנה לעולם. ע"ד אמרם ז"ל תרי תמיהי מדכר דכירי. וכן אמרו ז"ל למאי כ"מ לגירסא דינקותא ר"ל שהילד מפליא כל דבר שמועה לכן נשאר זכרונו לעולם. והנה בהיות האושר האמיתי הוא ההשכלה בפועל ה' ומעשיו הנפלא כאמור על כן זכרונו בא לפני המאושר בפליאה לכן יקום לעד ולא ישכח ממנו' וכן כתוב לאמר פלאות עדותיך ע"כ נצרתם נפשי · פי' הנפלאים שהם עדיות על שלימות בוראם בחכמה ו כונה הם נפלאים בהוויתם ומציאותם על כן נשמרים בנפש לזכרון עולם . וזה ענין שהאושר האמיתי האמור: הדבר הנשאל. האושר המבוקש יתמיד עם בעליו כל הימים או על הרוב עכ"פ ויסבול בעבור קיומו לפי מקרי ההצלחה המקרית העומדים נגדו: בתבונה. וזה בעבור היות המאושר מבין דבר האושר שהוא טוב אמיתי בלי מום: ובר' רבעים. על ארבעם רבעיו ר"ל מלך האומר והמדה והפועל והתכלית אין בו מגרעת: אמנם. אך לא כן ההצלחה המקרית כי לא כל פעילותי' טובים אמיתים כפעולות אשר לפי המעלה. והנה הם שונים זה מזה בהיכות הגדול והקוטן · הקטנים מההצלחות . עתה יבאר איך המקרים הרעים לא יבטלו המאושר מאשרו . ואומר הקטנים מטובות ההצלחה והרעות אשר כנגדן מבואר נגלה שלא יפעלו שינוי בחיי האושר כי לא ישים המאושר לבו אליהם למיעוט ערכם: אמנם. אבל הגדולים מהם. אם טובות הנה יהיו משרתות לאושר וייפו אותו. אך אין להם עכ"פ חלק עצמי באושר כאמור: והמקרים. אולם הרעות המעציבים את המאושר ומונעים ממנו פעולות טובות רבות: אבל באלה · הנה על כמו אלה יגה האור הטוב של האושר להאיר דרך הסבל למאושר עד"הכ גם את הטוב נקבל ואת הרע לא נקבל: והפסד המקרים הרעים אין נחשב למאומה נגד האושר. עד אשר יעזב בעבורם: להיותו אמיץ לבו: לוחם בעד המאושר בסבל אשר הוא סבל

לבע

לא יאושר אדם אחד בכל ימי חייו · אבל לפי דעת שו"לין הוא מחוייב להבים אל האחרית · ואם נניח זה א"כ יהיה מאושר בעת המות · זה בלתי ניאות כלל · גם לראיות אחרות כי כבר אמרנו שהאושר פועל מה · אמנם לא נאמר כי המת הוא מאושר · גם שו"לין אין זה רצונו · אבל פעמים איש מה ינזור אומר ויאשר אדם כי אז הוא חפשי מן הרעות ומהמקריים רעים · אבל יש להשיב על זה · כי יראה כי יקרו למתים רע מה או טוב · אם יקרו לחי בעת שלא ירגישם · כמו קלון או כבוד ודברי הבנים · ובכלל יבואום דברים טובים למקריים (נ"מ ומקריים) רעים · ועוד זה הדבר יחזק השאלה · כי אמנם אשה שנים רבות יהיה בטובה וגם עד זקנה ושיבה ומת · ומן הראוי יקרה שיהיה מחליפו' רבות אצל הבנים כי מהם יהיו בנים טובים ויהיו בכבוד כאבותם ומהם להפך · כי אמנם מפורסם כי בכל ענין יקרה התחלפותם מאבותם באולת · בלתי נאות יהיה אם עם זה ישתנה המת ויעשה (נ"מ ויגשר) פעמים ופעמים יש (נ"ח רש) · גם הוא בלתי נאות והבל אם בקצת זמן לא יגיע לאבו' מתוצאות הבנים · אבל אם נשיב אל השאלה הראשונ' אולי בטוב העיון יודע ממנו הנשאל עתה · אם הכרח הוא לראות סוף האיש ואז יאושר כל אחד · לא שהוא מאושר · כי אם שהי' היה קודם · זהו בלתי נאות. אם כשהוא מאושר לא יתאמת ממנו כי הוא זה · ולכן לא רצו לאשר החיים עוד בחיים · חייתם בעבור החילופים · ובעבור כי יחשבו כי האושר דבר קיים ולא יתחלף בנקל · אבל ההצלחות המקריות פעמים רבות יסבבו סביב אנשים

פוס אדם או רק מתי המספר והם הפועלים עם המעל' גם היא בלתי ניאות . כמו שהוא ענין בלתי נאות ומלליחים גם בהצלחה המקרית בנוי ובעושר ובבנים שהמת · ישתנה לפי פעל הבני' כאמור בקודם · כן ובנבורים ויתר הטובות גם עד זקנה ושיבה · וזה יקרה סוף ג"כ בלתי נאות הסכו שלא ישג כליעות או ומעם : אבל לפי דעת שו"לין · שאומר שהכל הולך אחר כבוד מבנים אל אבות לעולם · כי באמת בקצת הסתום והגמר · א"כ לפי זה לא החיים יהיו מאושרים - הזמן ישתנו האבות לפי מעללי הבני' ולפ"כ יש פני'

כי אם המתים : זה בלתי ניאות . - דבר זה לא יתכן לפי המושכל הראשון שהאושר והצלחה תהי' נעד החיים לא המתים : גם לראיות · ועוד ראיות על שקרות זאת ההנחה · כי הנה אמרנו שהאושר הנה בפעולות האדם הדברים המעולים והנה המתים לא יפעלו דבר ואיך יתאשרו באושר : אין זה רצונו · אין זה דעתו שבוש האדם לא יאושר בחייו כ"א במותו : אבל פעמים · אבל ינזור אומר שלפעמים יאושרו המתים להיותם חפשים מן הרעות הקורות בעו"הז וכמו אמר אם המתי' (קהלת ד') אולי זו כוונתו שיאושרו באושר אשר קנו בחיים : אבל יש להשיב · עוד יש לספק ספק ב' וזה שאפשר שהאושר מיום המות והלא' כי באמת יקרו למתי' רעות עם היות כי המתים אינם יודעים מאומה · כמו שיקרו לחיים רעות מבלי ידיעתם גם כמו לבון הרע והולאם שם רע שהם רעים למספר אף כי בל ידע אם סופר ממנו סרע ההוא אשר כן יקרו למתים ג"כ רעות וקלון מרעות בניהם וקלונם אף כי בל ידעו בל ירגישו ברעת' : ובכלל יעואום . ר"ל לפעמים יגיעום טובות ולפעמים רעות · אם יכבדו בניו ולא ידע ויגערו ולא יבין למו : ועוד זה · הדבר אשר עוד יסופק כ"א מות ימות איזה מאושר באשרו · ולפ"כ יתואר המת ההוא במאושר ויקרא מאושר · והנה יקר מקרהו שיעברו חליפות ושינויים על בניו ויהיו קצתם מאושרים כאביהם וקצת' בלתי מאושרי' . אשר כזה שהתחלפות האבות אל בנים יקר' באולת הבנים כי אולת אדם תסלף דרכו : בלתי נאות · והנה לפי זה שב זה המת להיות בלתי מאושר אחר היותו מאושר · וזה איננו ניאות שישתנה המת מאושר אל רע בפועל הבנים :

לכאן ולכאן והספק במקומו עומד : אבל אם כשיג · אך אם נחיר הספק . הא' אשר נראה הפי' המספק ואומר מתי יחול האושר על המאושר אם כל ימי חייו או בעת מותו · או יאמר בפרק שלא"ז גם ספק הב' הנשאל עתה . המספק ואומר מה יהי' משפט המת המאושר אם יקרו שינוים רעי' בבניו אחרי מותו : אם הכרח הוא · אם נניח שהאושר בהכרח לא יודע כ"א בסוף במות המאושר כפי דעת שולין האמור : לא שהוא מאושר · לא שיתאשר אחרי המות כי לא במתי' אושר · אבל הכוונה במות האדם יודע אשרו וזה אם הי' פועל לדק ומשכיל באמיתה יתי' כל ימיו ומת בלי מקריים רעים · או יורה שמות שהי' מאושר בהיותו בחיים: זה בלתי נאות · וזה לא יתכן כי אם האדם הוא מסופק כל ימיו. אם הוא מאושר או לא · לא יאמתהו המות כי לא יתכן לומר על איזה דבר שהי' בפעל לבן אם לא הי' לבן כל ימיו : אם כשהוא מאושר · אם לא יאומת שאושר בעת שהוא מאושר רצונו לומר בהיותו בחיים שלא פועל המאושר לטבעו : ולפעמים לא נודע כי הוא זה מאושר · אף כי אחרי מותו שכבר פסקו הפעולות או אז יודע שהמאושר נהפוך הוא: ולכן לא רצו . מלת ולכן מוסב אל המאמר אל שאמור אחריו בביאור הסבה אשר לא יתאשר האדם כ"א אחר מותו כמו שאמר שילון · וזה לג' הקדמות א' שהאושר הוא עניין קיים לא יסור בקל · ב' שהמאושר מוכרח להיות מולך בהצלחה המקרית · ג' שההצלחה המקרית חולפת ומשתנית בכל עת ולפ"כ נאמר שהמאושר לא יודע כ"א בסוף ר"ל אי זה הפועל לפי המעלה כל ימיו . והוא מולך בהצלחה המקרית ולא נשתנו עליו עד מותו . הוא זה יהי' מאושר : ישבנו

ספר המדות לאריסטוטילס

כי הוא הדבר הגדול והנבחר אשר במין האנושי · אבל זאת החקירה אולי היא יותר ראויה לידיעה אחרת · נראה שאם אינו דבר שלוח מהאלהים אבל הוא מצד המעלה והלימוד או מהשתדלות הוא דבר אלהי כי יראה שהוא תכלית הנבחר למעלה והו' אלהי ומאושר ואם הוא כללי מאד כי הוא אפשר לכל אדם אשר אינו נעדר המעלה בלימוד ושקידה · ואם הוא יותר טוב מלהיות בעבור ההצלחה המקרית מאושרים · וזה ראוי להיות כן אם הדברים אשר בטבע יותר טובים כפי מה שאפשר לפי תולדותם · וכן ג"כ העשוים במלאכה ובכל סבה ויותר לפי הנבחרות ג"כ · היה דבר בליעל יצוק בו לומר שהדבר הנבחר הגדול יבוא מההצלחה המקרית וזה הדרוש הוא גלוי מגדר האושר כי הוא פועל הנפש כפי המעלה · אכן עם זה הוא בהכרח שיהיו קצת הטובות הנשארות נלוות אל האושר מצד ההצלחה המקרית · כי אלה הם פעולו' מעולות והם נולדו (ג"א נלוו) כמו כלים · הנה נאמר הנה באושר מסכים עם מה שאמרנו בתחלה · כי שמנו הדבר הנבחר תכלית המדיני · כי זאת בשקידה גדולה תעשה זה · כי תעשה דברים רבים לעשות המדיניים טובים · ופועלים הטוב · לכן מן הראוי לא נאמר הסוס והשור ולא אחד משאר בע"ח אשר הוא מאושר : כי א"א לאחד מהם להשתתף בפעלו · ולזאת הסבה הנער ג"כ לא יהיה מאושר כי לא יפעל באלה בעבור מעט שניו · ואם קצת מהם יאושרו יהיה בעבור התוחלת · כי הם צריכים כמו שאמרנו מעלה שלימה וחיים שלימים :

פרק ז חליפות רבות יקרו בכל ענין ובכל זמן כי יקרה לאשר מלאו בתיהם טוב שיפלו במחשכים לעת זקנתם כאשר סופר בשיר אמי"ראש דבר פרי"אמו אשר אמר נשתמש בדברי' בהצלחות מקריות וסופו נורש לא יאושר · א"כ האם לא

פירוש

באדם והטוב להיות מאת אלהים כטעם יהיב חכמה לחכימין : אבל. אמנם זאת החקירה אין זה מקומה כ"א בטבעי' או במדינו' : נראה. יראה שאם האושר איננו מאת אלהים כ"א יהיה סבת השגתו הלימוד וההשתדלו' הנה עכ"פ יהיה ענין אלהי : כי יראה שהוא שכלי · זה יורה גדולתו. שכליתו הנבחר למעלה גדולה · ואם הוא כללי. וגם בזה יראה גודל מעלתו בהיותו כולל אנשים רבים מבני אדם ובזה ידמה אל הטבע שהוא ענין כללי. וכן יאמר הכתוב, את האלהים ירא ואת מצותיו שמר כי זה כל האדם פי' כל האדם כקטן כגדול כסכל כחכם יקנה אושרו ביראה ומ"ע כטעם הקהל חקה אחת לכם : כי הוא אפשר. יען שהאושר הוא ענין אפשרי להשיגו לכל מי שייגע א"ע בהשתדלות להשיגו כטעם יגעתי ומצאתי תאמין : ואם הוא יותר טוב · ומלבד האומר מה שיורה היותו ענין אלהי. עוד יורה טובו שהמאושרי' באשרו הם יותר מאושרים מהמאושרים בהצלחה המקרי' כמו שעושר והגבור' : וזה ראוי להיות וענין זה מחויב להיות כן שהאושר יהיה ענין אלהי אף כי יהיה מסובב מלימוד והשתדלות כי אם הדברי' הטבעיים הם שלימים מאד כפי היותר אפשרי. וכן הענינים המלאכותיים יפעלום פועלם על צד השלימו' היותר אפשרי כפי מחשבתם : ויותר. ויותר מזה הפעולות הנבחרות לפי השכל מחויבות להיו' יותר שלימים : היה דבר בליעל. א"כ איפה בהיות האושר פעל בחירי לפי השכל כמו שאמר לכן כאחד הנבלים ידבר המדבר שהאושר הלזה שהוא שלימו' האדם יבוא במקרי והזדמן מההצלחה המקרי' · ויהי' פחות ונגרע מכל פעולה טבעי' ומלאכותי' ובחירי' שלא נעזבו שכליהן למקרי. וזה הדרוש הוא גלוי. מבואר כגלוי שגדר האושר הוא פעל הנפש בחלק הנפלא ממנה ר"ל בכח השכלי והעיון בהשכלי' אמיתתו ית' ואיננו כפי ההצלחה המקרי' כפי מחשבי' הסכל האמור : אכן. אך עכ"ז מוכרח שילוו עמו קצת טובו' מדומי' שהם הלווית ומבוא לאושר האמיתי : והם נלוו כמו כלים · והנה מחוברת עם האושר כמו כלי בית קיבול אל מה שבתוכו : מסכים המבואר בזה בגדר האושר מסכים עם האמור בפ"ד מזה שהאושר הוא הפעל הנבחר להיו' לטובת המדינה ולהיו' אנשי' פועלי הטוב בענין שאמרם זה מזה כי הוא זה מה שיעזר אל האושר האמיתי. אמר זה סבת היעודים החמריים הבאי' בתורי' כמו ונתתי שלום בארץ. ונתנה הארץ יבולה. וזולתי מהיעודי' אשר להצלחה המדומה יחשבו · אמנם כי הם כלי מחזיק ברכי' האושר האמיתי ר"ל העזר על העיון וההשכלה באמיתתו ע"ד אמרם ז"ל אם אין שלום אין כלום : להשתתף בפעלו .

פירוש

להיות נעדרים זה מזה בעזר המדיני . והר"שט פי' לשתף ההצלחה השכלי' עם המקרי' : שנער גם כן . בעבור שאיננו מבין דבר במה שהוא לעזר ולהועיל לידיעה וכאשר יפעל כהצלח' המקרי', והעלמיים · בהיותם עדן רך בשנים ועדן לא נסה ללכת בדרכי החיים ככתוב ס"ף פ"א מזה . וקצת מהם . ואף כי קצת מהנעדרים יתאשרו . אמנם בעבור התוחלת שהם מיחלים להשיג טוב מה מדומה ע"י זה האושר . וזה איננו נכנס בגדר האושר . כי מסגלי האושר שיהיה שכלי' השגתו בעבו' עצמו לבד לא בעבור זולתו כמבואר בד' מזה : מעלה שלימה : עיון ושכל שלם : וחיים שלימים · רומז להצלחה המקרי' . אמר הנער בשני' לא יגבה לא ארחו עדן לשמור ב' מיני השלמיו' האמורי' והר"שט ביארו על אופן אחר :

פרק ז חליפות רבו' . אמר שביאר בקודי' שההצלח' המקרי' משתתפ' עם הפעולו' כפי המעלה לאשר המאושר . ואשר אין ידו משג' ההצלח' המקרי' איננו מאושר אף כי יפעל לפי המעלה . לפ"ז א"כ הנה יפול בזה ספק עצום וזה כבר התבאר בהתחלת מזה שגדר האושר הוא היו' המאושר פועל טוב כפי המעלה כל הימים בתמידו' . והנה ההצלחה המקרי' · פוסק' לפעמים מבעליה כאשר שמענו כן דאינו שהעשיר ועני והגבור יחלש לעת זקנתו וכיוצא וכיוצא בו ביתר ההצלחו' המקריו' . וא"כ איפה מי זה התהלך בדרכי האושר פי שכים מקרי ועלמי · ונפסק ממנו המקרי · מה תהא א"כ באושר ההוא והנה כל זה ראה החכם להתיר בזה הפרק ואומר חליפו' רבו' . ר"ל שינויים רבים יקרו בהצלחה המקרי' שהעשיר יעני ויעשה רש לפעמים כמו שאמר הות"ער בשירו על דבר פרי"מו אשר אחר דעתו וסברתו : כשתמם . מי זה שכל ימיו עומד לעזר לו ההצלחה המקרי' והיה עשיר : וסופו נורש . ולבסוף נעשה רש ואביון הוא זה לא יאושר ר"ל לא יקרא מאושר : א"כ . לפ"ז יתכן שלא יאושר שום

אלה אינם צריכים לתאוה בדבר אחר מובחר · אבל תהיה התאוה בעצמה ר"ל בעצם המעלה · כמו שנאמר כי אינו אדם טוב אשר לא ישמח בפעולות הטובות ולא יקרא צדיק אשר לא ישמח במעשה הצדקה ולא נדיב אשר לא ישמח במעשה הנדיבות וכן בשאר · א"כ יהיו כפי עצמן הפעולות המעננגות כפי המעלה וכל אחד מהם הוא טוב ויפה מאד · ואם האדם השלם ישפוט מאלה היטב ישפוט כאשר אמרנו : א"כ המשובח והמעונג והיפה הוא האושר · ואלה לא יתחלקו כמו שהו' ברושם דילו"איש · היותר נאהב היותר בריא והמשובח הוא יותר צדיק · היותר תענוג הוא אשר יתאוה האדם להרגיש · כי כל אלה נמצאו בפעולות הנבחרות · אמנם כל אלה או אחד מהם היותר הנאמר שהו' המאושר :

אכן נראה שהוא צריך לטובו' החיצוניות כאשר אמרנו · כי מן הנמנע הוא לעשות טוב מי שאינו יכול לתת ולעשות הוצאות · כי דברים רבים נעשים כמו שאמרנו עם הכלים כמו האוהבים והעושר והשלטנות המדיני · ובקצת מופשטים מאלה יכנע האושר · כמו הזרע הטוב וההדר והיופי · כי אינו מאושר גמור אשר הוא מכוער מאד ואשר לא תאר לו ולא הדר · ואשר הוא יחידי בלא זרע · עוד אולי יהיה נגרע יותר מהמאושר אם בניו יהיו רעים וחטאים · או אוהביו ושידוו טובים ומתו · כי כמו שאמרנו יצטרך האדם לזאת ההצלחה · על כן קצת יסדרו ההצלחה המקרית עם האושר · ומהם יאמרו במעלה :

ויש לדרוש אם הוא מלומד או מורגל או בא ברוב השתדלות או בא בחלק מאלהים או בא מצד הצלחה המקרית · ואם יש דבר אשר הוא מתת אלהים לאדם · דבר נאה ומתקבל להיות האושר · יותן מאת האלהים כי

פירוש

האופים האופני' בכמה כל פעולה טובה ומתענגים על השכלותם ונהנים מזיו השכינה החכמה אשר יקר ה' בפועל כמו · ככתוב כי שמחתני ה' בפעליך. ועליהם נאמר אז תתענג על ה'. כפי ענינם. זהו ההבדל שבין אלה המתענגים הטבעיים לבין הבחירים. הוא שהבחירים הם כפי המעלה והאהבה אשר לאוהב ואוהב כערכו. משא"כ אלה הטבעיים שהם כפי המעלה בעצמה : א"ל לשמוח בד"א מובחר. שאיני אופני האושר שהוא השכלה שאיבשו ישי' בבחירים ורצונם בגוף אלמו זולתו; השמש ממנו כעבדים המשמשים ע"מ לקבל פרס · כי אין טובה למעלה ממנו להיות גמול לאושר או שהאושר יהיה הנאה לו. אבל עונג האושר נאהב לבעליו בעבור עצמו כמו שביאר בזה ובפרקים הקודמים. וכן אמרו ז"ל שכר מצוה מצוה. ר"ל עונג מצוה גורר עונג מצוה אחרת. והוא שכרה של מצוה ותענוגה · והוא הדבר שאמרנו בגדר העו"הב שהוא זה עונג השכלה שאיבשו אשר המשכילים ילכו בם מחיל אל חיל כטעם מבין דבר מתוך דבר ונהנים מזיו השכינה (יעיין חבורנו אמרי בינה שער שלכם בגמול עו"הב) · וזה מוכרח בהיות שאין שם במציאות דבר יותר נעלה מהמצוה. והחכמה להיות שכר ותשלום בעדם ככתוב יקרה היא מפנינים וכל חפציך לא ישוו בה · השמחה בעצמה. כיון שהי"א טוב אל המעלה שהיא שבכשמה ומשא"כ שאר השמחות שבכליון דבר אחר זולתם שבכחה כאמור כפי הקודם : כי אינו אדם טוב. כי העושה לזה פעל בהכרח אין הפעל קנין לו ולא יתואר בשלמותו · כי, אם, שהכריחו המלך ולקח מכוחו ממון לאביונים. לא יקרא בעבור זה נדיב. כי אם אנוס ומוכרח · אשר כן המוכרח שלקחו משלמו על שבני לא יקרא נדיב כי מה לי הכריחו מלך או חמלשו. אבל נקרא מחל. וכן ביאור הפעולות לא יאמר הפועל בם בלפי אם שעשהו לנשמתו רוחו בשמח ותענוג. לבב בלי שום פניה לההנות לזה הכלים ע"י מעשהו בלפי. אם בהוא נפשו מעשה הצדקה. כי השמחה והתענוג הוא העיקר בכל מעשה טובה. ככתוב תחת אשר לא עבדת את ה' בשמחה. ונאמר עבדו את ה' בשמחה : וכל אחד. וכל פועל טוב באדם השם בפעולתו ומתענג בהכרח הוא טוב ויפה ומכלל' · כי רע הלא יתענג כאשר יפעל טוב.. ואם האדם השלם. לאפוקי הפחותים האומרים לטוב רע : כפי מה. שאמרנו. שגדר האושר הוא הפעל המשובח בעצמו ונוסף התענוג לעושהו ויפה בעצמו. והשלשה נקשרי' בקשר אחד בפעל הטוב הנעשה לשמו : ואלה לא יתחלקו. כי כנגד ורושם שהביא דליא"ויש באו מחולקים כי שם נאמר שרושם האושר הוא שהוא הפעל היותר נאהב · או הפעל היותר בריא וחזק

פירוש

בגבורה : והמשובח. מי שהוא עושה פעל משובח יאמר שהוא צדיק : היותר תענוג. שהאושר אשר ביתרון התענוג הוא הפעל אשר יתאוה כל אדם להרגיש. כן כתיב ברושם די"לאויש אשר לחלק יל"ז אולם ברושם שעשה החכם לא יתחלקו כי כל פעל טוב מעונג ומשובח ויפה כאמור בפעולות הנבחרות. בפעולות שאדם ביותר בם לרצונו יתחלקו בם המתענגים כרצון איש ואיש משא"כ האושר שהוא מבני לבך הוא תענוג אחד שוה בכל כמו שקדם בד"ב ובכלל הדברים אשר לפי המעלה וי"ל באופן אחר : אמנם כל אלה. אבל כל אלה הפעולות הטובים שהאדם לקלס בגדר האושר. או אחר מאלה שפעולו' שיש לו יתרון עליהם. שנאמר עליו שהוא האושר. אכן ירלה שיש לו צורך להיות חוכרים שמו טובו' חיצוני' : כאשר אמרנו. כאשר אמר למעלה בשם אחרי' ז"ל והאחרים יכללו עם אלה רבוי הדברי' החיצוניי"ב. ושם גם עמהם הסבים החכם שקלה כמו שאמר ואין מאלה אחד נגאר עליו שתגבה. כי מן הנמנעי כי הדל לא יוכל להיות נדיב לכן יגרע ממנו פעל הנדיבו' כאמרו : כי דברים רבים. פעולו' טובו' רבות המשמשות אל בעלי האושר לא ישלמו כ"א בכלים כמו קנין שאוהבים שהוא נקנה בהושה ככתוב ואוהבי עשיר רבים. כי כל הרע לאיש ממון. והעושר במ"ום. והשלטנות נקנה בגבורה וכל אלה שקניינים הם עזר אל האושר. כי ראוי למאושר להטיב לאוהביו. ולהיות נדיב בעשרו ולהיות שופט משפט צדק להציל עשוק מיד עושקו בשלטנות : ובקצת מופשטים ושיעדרו קצת מהטובות החיצוני' ישפל האושר ממעלתו : כמו הזרע. אם אין למאושר בנים טובים או אם אין לו הדרת פנים שהצלחה המקרית. שנתן שטובו' תחמדי' יכנו כחם שהצלחה המקרי' כי אינם עלמים לאדם מאשר הוא שלהם אבל מאושר בע"ס. ומ"מ השכנן השלמים ר"ל העוגבים המן הצלחה עלמה לפרסמו' מאלה השכבי שהיא ענין עלמות לאדם כמש"ש יש לו יתרון על בני שם ומהם יאמרו במעלה. ר"ל הקודמים יאמרו שהצלחה המקרית היא חלק מהאושר ובהעדר החלק יעדר קצת טובו. אך האושרי במעלה יאמרו שאין הע"ר הצלחה המקרי' גורע מהאושר. אבל מליאותו תוסיף עליו יתרון שלימות ומעלה : ויש לדרוש ר"ל לחקור על סבת מליאות האושר במאושר ממנו · כי יסכן לומר שקנהו המאושר באחד מה' דרכים אם שלמד בדרך חכמה להסתכל בדרכי האושר. או הרגיל א"ע בדרכיו. או רוב ההשתדלות או היא מתת אלקים. או שהגיע בקנינו במקרה ע"ד אמרם ז"ל בני חיי ומזוני במזלא תליא : ואם יש דבר. ואם השכל שיש שם איזה דבר יחונן האלהים את האדם בו. אזי ראוי שנאמר שהדבר שהוא האושר בהיות שאין דבר מושבח ממנו באדם

ספר המדות לאריסטוטלים

המעשים והפעולות הנפשיים נשימם סמוכים לנפש · ועל כן אומר באמתתו כי זה מסכים באמת עם הסברא הקדומה הנאמרת ומוחזקת מהפילוסופי' ע"כ נאמר ביושר כי אלה המעשים והפעולות הם התכלית · וזה מן המובות הסמוכות לנפש · ולא מאשר הם חוץ לנפש · וזה מסכים עם מה שאמרנו כי אשר יכלה ימיו בטוב ויפעל טוב הוא מאושר · וכמעט כי כאשר נאמר חיים טובים הם פעל טוב · נראה כי כל השאלות הנשאלו' אצל האושר כלם יאותו בזה הדבר · כי מהם אומרים כי האושר הוא המעלה · ומהם התבונה · ומהם אומרים החכמה · ומהם אומרים כי אחר מהנזכרים עם התאוה או לא בלי התאוה · ואחרים יכללו עם אלה רבוי הדברים החיצוניים · קצת אלה אמרו רבים וזקנים · וקצת אלה אמרו אנשי מספר ונבונים וידועים · ואין מאלה אחד נגזר עליו בשגגה בכלם אבל באחד או רבים יישר לכת · א"כ איפה דברינו מסכימים עם האומרים כי הוא קצת מהמעלות · כי אמנם הפועל ההו' הוא לפי המעלה · אולי יש הפרש לא מעט בין היות הדברים בחזקת האדם ובין השתמש בו ובין בקנין ובפועל · כי יקרה היות הקנין בו בהיות הדברים ולא יעשה טוב כמו הישן · ועל צד אחר כמו יושב ובטל · ואי אפשר זה בפעל · כי בהכרח יפעל וטוב יפעל כמו שהוא במשחקים בהראו' ליפוש כי לא ישימו העטרה בראשי הטובים והגבורים · וכן אשר הם פועלים על יושר בדרכי החיים הטובים והגבורים · יזהירו כזוהר הרקיע ויהיו אלה בעצמם חיי עונג · התענוג אמנם הוא לנפש · כי כל אחד הוא תענוג הדבר אשר אהב · כאמרך הסוס לאוהב הסוס · והתוחלת לאוהב התוחלת · וכזה משפט לאוהב המשפטים · ובכלל הדברים אשר לפי המעלה לאוהב המעלה ההיא · וע"כ התענוגים יתחלפו ברבים בזה אחר ובזה אחר · כי אינם טבעיים · אמנ' לאוהב הטוב הם התענוגים אשר הם תענוגים בטבע · כי אלה הם לפי תועלת המעלה וע"כ הם באלה התענוגי' כפי עצמם · כי חיי אלה

פירוש

כי זה מסכים. גם הפילוסופים הקדמונים אחזו שער להשכלים נפש המושכלות. לכן היושר יורה דרכו שאלה הפעולות הנפשיות שכלים האדם ואשרו: ולא מאשר הם חוץ לנפש. לאפוקי שם הגבורה שעם היותה דבוקה בגוף. נפרדת היא מהנפש לכן לא גם טוב ואשרו: וזה מסכים עם האמור כפי הקודם שהאושר הוא אשר יפעל כל ימיו טוב. ובכלל בזה תיקון המדות כי לא יושג זה השכלים מבלעדי תיקון המדות שהוא ראשים לו כאמור בקודש: הם פעל טוב. אם שיפעל טוב המדות כשורה ובמלות בזה הפעל הוא בהשגבות השכל אשר ינהג את המעשות על פי מדותיו בדרך ישרה. או שישכיל בפועל הי' שהוא השכל עצמו: נראה כי כל השאלות. כמו שגדרו מסכימים הסברא הקדומה הפילוסופים כן כל השאלות והתשובות הנאמרים בדורותיו מסכימים ג"כ עם הגדר שהניח החכם: הוא המעלה. ר"ל שיהיה לאושר מעלה בעיני הבריות על פי מדותיו המשובחות: והשתבות' ומהם אמרו שהאושר ר"ל נכון בהנהגת המדינה: ומהם החכמה. וקצת אמרו שהאושר הוא השכל העיוני. שכל אלה נכללים בגדר שגדר החכם לאושר בזה (ויובן כשלישי והרביעי לששי וזה בגדרי המדות והחכמה): עם התאוה. עם העונג החמרי ר"ל שיהיה טוב המדות ומתענג · או נכון ומתענג או חכם ומתענג. עד"הכ טובה חכמה עם נחלה: או לא בלי התאוה. או שיהיו בלי תאוה כלל ר"ל שיהיה להם די סיפוקם שכ"ש עי"ד אמרם ז"ל אם אין קמח אין תורה ואין תורה: ואחרים. חולקם אמרו שהאושר הוא אחד מאלה אלא שהוכרים שבל ילורף אליהם הענין רבוי הקניני' החיצוניים כמו עושר ובעושר: קצת אלה. קצת אלה הגדרים שנזכרים אמרום רבים וזקנים · וקצת כאמרו מאנשים שהם מספר וכנגים: ואין מאלה ולא נגזר על שום אחד מאלה שהושלם. לאמר שטעה ושגה בגדרו: אבל באחד או בשנים רבים שגדרו לדק ויושר לאמר: א"כ איפה. אם כן קצת מהמדריכים הם בכלל דברי המסכימים עמהם. בקצת מהשאלות. וזה שתיקון המדות וידיעת הנהגת המדינה מהמדות לשכל העיוני. אולם לא לדקו כמה שמניחים השכליות האושר האושר. וגם שם החכמה העיונית האושר. לדק אמר. אלא שלא לדק בו במה שלא הבדיל בין מה שהכם למה שבפועל כמו שהשגה שהשם: בחזקת האדם. ר"ל בחזק כחו מדם ללמוד לפעל השעיה: ובין השתמש עם לאחר לפעל העשיה בפעולה שהיוצא ובין הקנין ובין הפועל לפעול הטוב וכאשר שהשפעל

פירוש

ההוא להיות מקנה קנינו של מאושר. שיש הבדל רב בין שלם אלה אשר לפי דברי החכם לא יקרא מאושר כ"א שפועל טוב כל ימיו כמ"ש כפי הקודם אך לדעת אלה יקרא מאושר אפי' מי שלא פעל רק ע"ל החינוך: היות הקנין בו. כי פעמים יקרה שמשאר ההכנה ולא פלא לפעל כמו הישן והיושב בטל וא"כ לא אמת אמרו האומרים כפי המעלה. שבל תום כפי הפעולה שמוכה המעידה: בהראו' ליפוש. איזה שמנם שיו מעמדים עטרה למי שקיים השכלי המוסכם בו ואולי הי' מעין הראות גבורה במלחמה שגוסם ולא עטרו מי שהוא גבור ועוד בחמם כ"א למי שקיים השכלי בפועל ממש: וכן אשר הם פועלים על יושר. וכמה שמיישרי' ארחות חיי אושר והגלחה מוכרחי' לפעול בפעל והעמדה הפעולות שמובילות בדרכי החיים הטובי'. ר"ל לפעול מדות משובחות ודעות אמיתיות שהם הירא' והחכמה: יזהירו. יהיו הפעולות בגלויי' כהגלות נגלות זהר הרקיע אשר אין נסתר מאורו: ויהיו. וישמח על פעולותיו הטובות במדות ויקח ערוכה החכמה במושכלות כמעי' יראה על עבדיך פעלך וגו'. ויהי נעם ה' אלהינו עלינו. ר"ל הבינו פעלך ונקח ערוכתם כנועם כי שמחתני ה' בפעליך וכזה הסכים עם האומר שהאושר הוא אחד מהנזכרים עם התאוה. אך החכם אין כוונתו אל מילוי התאוה החמרי' כמו שהבין האומר כ"א התאוה השכלית הטובות כאמור. ההשגה באות נפשו לכאר שהתענג המתענג לפועל הטוב משולשו הוא עצם האושר. הוכרח לבאר ראשונה גדר התענוג ואמר כי התענוג הי' שהים לו בגדר. טבעי ובלתי טבעי. וביאר ראשונה הבלתי טבעי שהוא הטוב והגרוע ישתנו בני לפני זה והתענוג שיש מתענגי הנפש כי שמצד בין יארח הטוב לפתי' ממנו. ואל אחריו ביאר התענוג הטבעי שהוא הטוב והשלם ואומר שהבלתי טבעי נמשך אחר האהבה אשר הרגיל האדם את עצמו בה. יש מי שהרגיל לאהבי סיפוק לאהב שקים ואמן יתענג בו ויש מי שהרגיל את נפשו דבר אחר והאהבה ויתענג בו: וע"כ התענוגי' לכן אין כ"א דומים זה לזה במין אלא התענוגים שהיותם בלתי מוכרחים לפי טבעם כי אם בבחירי ורצון זה יבחר לאהבה אחת וזה לאחרת עד"הכ ועמה לי מתענוגי' כאשר אהבתי והבדל התענוגים לטבעיהם מי זה המורכב מהם והאהבה בם זכור יזכרנו עוד (כי"ד לטבעי מזה): אמנם לאוהב הטוב. ועתה יבאר התענוג הטבעי אשר אין חליפות לו בין שלומי אמוני בני אדם שהולכים ארחות אושר והגלחה האמתיים

אח"כך ובאחרונה באר היטיב . כי ראוי לאדם להוציא הדבר ולבאר מעט מעט אמתת הדברים והדרושים וחדושם זמן זה (ג"א מה) המוצא והמתחדש הוא טוב. וכן יעשו הוספ' במלאכות כי כל אחד יש לו להוסיף זכרנו בהקדמה כי אינו ראוי לדרוש אמתת הדבר עיר אחר בכל הדברים אבל כ"א מהם כפי החומר הנושא אשר בו ובמה שהוא מיוחד למלאכה ההיא . כי הנגר והמשער יבקשו קו היושם בפנים נבדלים . כי זה יבקש ממנו המועיל למלאכתו וזה יבקש איכותו ומהותו כן הוא בעיון וחפוש האמת . על כן ראוי לכל אחד לעשות במלאכתו לפי ענינה . וכן בכל החכמות והמלאכות ראוי לעשות כן בענין שלא יעשו במלאכות דברים רבי' אשר הם חוצה להם . ואין לבקש סבה בכל הדברי' בדרך אחד . אבל בקצתם דברים מספיקים ובקצתם מופתים אמתיים . וזה בהתחלותיהם ההתחלה היא ראשונה . ומההתחלות יש שנדע' בחיפוש ומהם בחוש ומהם בהרגל ומהם בענין אחר · דעת ההתחלות כפי טבעם · והחקירה והעיון בהם וביאורם הוא עזר גדול בנמשך אליהם · ראה כי התחלה היא יותר מחצי הכל · ודברים רבים מהדרושים יתבאר מהם :

פרק ו' ראוי לחקור מההתחלה · ולא מהתולדה לבד ומההקדמות

אשר מהם המאמר · כי אם מהנאמרי' ממנה · כי כל הדברים ההוים מסכימים לאמ' · ואמת מה יבדל מהשקר · הטובות יחלקו לשלשה מינים מהם פנימיים וחיצוניים · והפנימיים מהם גשמיים ומהם נפשיים · ומאלה היותר מיוחדים והיותר טובים הם הנפשיים כי המעשים.

פירוש

מעט מעט · זעיר שם זעיר שם · ר"ל תחלה ע"ד דמיון ראה להם שאמר בפי' איזה אשר במשל דבר ממנו. אשר דמהו לתכלית כל מלאכה · ואל אחריו הלוך ילך בביאור' מהלך השלימות בהדרגה מביאור לביאור עד יבא כנוגה גדרו האמיתי : ומן מה · הטעם שכל מעיין יקדם קידושים בעיונו ומן מה ואחר יוסיף · והבאים אחריו יוסיפו עוד כי החכמו' הם כמו המלאכו' אשר יתנו בם נוספו' בכל יום · ואם שאמרו ז"ל אם הראשונים כב"א אנו כחמורי' · כבר ביארנו בס' המדות שלנו שזה נאמר במעשה המצות אשר אנחנו כחמור לנשא לעשות ככל אשר הורונו כי הם היו קרובים לקבלה וידעו פי' התורה על נכון · אך בכל דבר חכמת בינה המי שהד בפועל כפיו ית' · דור לדור ישבח מעשיו · כי יום ליום יביע אומר אדמות ונבורות ולילה ללילה יחוה דעת ע"י נסיונו' עקס"פרמענט בלעז וכן יעד הכתוב ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים · ולא יהיה זה מלוי פתאומי כי אם הדרגי בתוספו' החכמים האחרונים על הראשונים כמלוי מי הישהוו' בהדרגה בהליכ' המים השבי' ללכי' · כי האמת והחסד אשר יסד ה' ביאוריו נודעים בכל יום ויום למשכילי' עם ועם · וחז"ל עלמו בהבנתם האמ' הודו לחכמ' האומו' בהילוך נבא מרום במרום והוא הדבר שכתבנו · קדמונים יצינו משפט ואחרונים דעת (אסף ק"א ל"ג) : זכרנו בהקדמה · יעויין פ"א מזה : כי הנגר : ברצות הנגר להציב עמוד ישר בלי"רעכטי בלע"ז יכסהו בקו הבדל ואך והחרש המשב ישרהו בשיוו' איותיו אשר מזה ומזה על ב' עבריו או במדוד ממנו על קו המשכב ד' טפחים ומן קו המשכב ומעלה בו ג' טפחים · ומב' נקודו' שכלו המדות ומה לזה ה' טפחים שאז יה' העמוד בלב ישר על המשכב הישר על פשט האופקי מהמבואר בט"ז לראשון מאקלידוס : אשר הם מונה להם · כי אם ימשך החוקר לקחת איזה הקדמה בדרוש מדרוש זולתו יקבל בו לא ויקח כי אם

פירוש

הצריך למלאכתו · לא כן רצ"ם תחכמ' ומכנו ילכו מונה הרחק מאד עד כי יתעבדו להם העלמ"ם במקריים : דברים מספיקים · ר"ל רא"ום לבד כמו שכתב בפ"א מזה :. וזה בהתחלותיהם · וגם בהתחלות הידיעות ויסודם יש הבדל ב"ן מדע למדע כמו שיש הבדל בדרך אמיתתן : בחיפוש · כאמרנו כל נפור מתפעם · וזו הקדמה חפושית ובעבור שהלפרים אשר ראינו גם שמעלו' מתפעם : בהרגל · כאמרנו גילוי ערום מגונה · וזה בעבור שהורגלנו לחשוב גנות בגילוי : יותר מחצי הכל . וזה כי וכל היקם התחלות ו ר"ל הקדמותיו' הם ב' · והתולדה הי' אחת וב"ן שלשתם הי' הכל והוא הדבר שכתבנו · יותר מחצי מהלכך תמלא בראשיתך (אסף ק"א מ"ה) :

פרק ו · ראוי לחקור · אחר שביאר בקודם רושם החומר וגדרו שהוא פועל השכל · רצה בזה לחזק דעתו בסברת שאר החכמים אשר ביארו גדרו · כי אם אמת דברו כלם אינכו שלם עכ"פ כמו הגדר שגדר זה החכם ובכלל דבריו דבריהם עכ"פ . ושם יאמר שראוי לחקור מההתחלה ר"ל מהחומר וגדרו . ולא מהתולדה ומההקדמות לבד כ"א גם מהמאמרים אשר כל חכם ממנה : כי כל הדברים . יען כל הדברים שדברו החכמים בחוזה ר"ל עד זמנו כלם דברו אמת בגדרו אלא שלא נשלם להם האמת : ואמת מה . ואמת כל שהוא אע"פ שאינו שלם יבדל עכ"פ מהשקר שאין בו השכמה כלל לאמת כ"א סותרו . לכן ראוי לעשות הסכמות עכ"פ מהאמת הבלתי שלם לאמת השלם . כי קיבוץ חלקים יעשו הכל כשמוב וקובץ על יד ירבה . הטובות . עהם יחל לחקור מההתחלה (בערך אל סדרי הדת) כאשר דבר בראש הפרק והומר . מבואר הוא שהטובות האנושיות הם שתים . שהם שלש א' חיצוניים כמו הון ועושר שהוא נבדל מגוף בעליו .. ב' פנימיים והם ב' מינים א' דבק בגוף כמו גבורה ובריאות . ב' דבק בנפש והוא השכל והדעה . ומספר כלם שלשה וסדר המורה באחרון לשלימי ביאר שהטוב האנושי לו שם בארבעה מיני שלימות . עושר . וגבורה . מדות . והשכל . הנה זה החכם יכלול טוב האדם עם פעל השכל כי הוא מסוגו כאמור בפ' הקודם . וכן יאמר הכתוב אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו ואל יתהלל עשיר בעשרו (ירמיה ט') הנה לא מנה רק שלש אלא שמנה החכם . ואולם . ג' מיני הטובות האמורי' ייוחדו שמעולים מהם שהם הנפשיי' ר"ל הפעולות השכליות . יען היותם דבוקים בנפש משא"כ העושר והגבורה . שאין להם סמיכות ודביקות בנפש :

ספר המדות לאריסטוטלס

מהם פעל לעין וליד ולרגל. וכן מלבד אלה יושם לאדם פעל מה א"כ מה זה. אם נאמר שהוא כח ההזנה. יראה שהוא כולל לצמחי' והנה נרצה דבר מסוגל. וכשנסיר כח הזן ונפש הצומחת. תשאר המרגשת. יראה שגם זו כוללת לסוס ולשור ולכל חי. תשאר אז פעולה מה אשר לה שכל. וזה בב' פנים או בדרך הוראה ולמוד. או יהיה מעצמו משכיל ראוי לשום זה אשר כפי השכל אשר הוא יותר מיוחד. זה ראוי לומר. ואם פעל הוא · פעל הנפש בהשכל או אינו שלא בהשכל האמנם נאמר כי הוא דבר אחד בסוג זה הפעל וזה פועל הטוב כמו המנגן והמנגן היטיב. וכן יהיה זה כלם מוסיפים כפי תוספת המעלה במו. כי פעל המנגן הוא הניגון. ופעל המנגן היטיב הוא ניגון היטיב וכן אם נשים פעל האדם בנפש אחת ופעול' זאת הנפש בהשכל. אם הוא פעל אדם טוב יהיה פועל הטוב. ואם האדם נבחר הפועל יהיה נבחר. כי כל אחד יהיה שלם כפי מעלתו המיוחדת אם זה הטוב האנושי שהוא פועל הנפש יהי' כפי מעלה אחת. ואם יהיה כפי מעלות יהיה כפי היותר שלימה והיותר גבוה טובה. ועוד נאמר כי זה ראוי היותו בכל חיי האדם. כי עגור אחד לא יורה זמן החים. וכן לא יום אחד וכן לא יהיה האדם תם וישר בעבור יום א' ולא לזמן קצר. לכן יורשם הטוב כן. כי אולי הוא ראוי לומר תחלה על דרך דמיון אח"כ

פירוש

תכליתי · כי הנה לכל חלק ממנו מיוחד פעל מה כמו הראו' לעין והמישוש ליד וההליכה לרגל · ויחויב אם כן שיהיה לכלל האדם גם כן פעולה מיוחדת וכן מלבד אלה · גם מלבד אלה הראשי' עוד ראוי' תוליכה היות לאדם פועל מה : א"כ מהו זה · ראוי להבין מהו זה פעל מליא' האדם בכלל כלומר לאיזה תכלי' נברא : כח ההזנה · אם נאמר שתכלי' פועל האדם להיו' נזון בכח ההזנה אשר הכין לו הטבע זה לא יתכן בהיו' זה הכח משותף לצמחים היונקים מזונם מן האדמה · ולא יתכן היות תכלי' אחד משותף לשני עלמים שונים: דבר מסוגל · דבר שהוא סגולה לאדם ובו יבדל מהנמצאים זולתו : תשאר המרגשת · ישאר למצוא זה הפעל המיוחד לאדם כאמור · בנפש המרגשת ולומר אולי תכלי' האדם להיו' מתענג על חושיו החמשה : יראה · שגם בזה לא בחר הטבע להיו' זה הפעל בלתי מיוחד לאדם במה שהוא אדם כ"א במה שהוא בע"ח וכבר אמרנו שראוי להיו' דבר מסוגל · ר"ל נבדל מזולתו · תשאר אז · וישאר א"כ היות הפעל המיוחד לתכלי' האדם בכח השכ' אשר בנפשו בהיו' שבזה הכח הוא נבדל מכל הנמצאים . שתחתיו במדריגה שפי' דל"ח : וזה בב' פנים · וזה הפעל השכלי אשר לאושר יחשב · פי' שנים להם במין · א' במנו' אנשים מלומדה להתנהג בטוב המדו' כפי אשר יאמר השכל זהו הדרך הישרה כפי אשר קיימו וקבלו עליהם אנשי המדינה לטוב בה · ב' פועל ההשכלה עצמו להבחין בין האמ' והשקר אלה איפו הם היראה והחכמה שתיהן מתאימות להביא את בעליהן אל האושר והשלימו' · והיראה קדמ' בזמן והחכמה במעלה ככתוב ראשי' חכמה יראת ה' · וזה כי תיקון המדו' שהוא מפני יראת השמים הוא כדמו' לשימת האבן היקרה שהיא הכנה לפיתוח תמונה שהוא במדריגת החכמה באדם · ושתי אלה לא יכונו אחת מבלעדי רעותה כאמרם ז"ל אם אין יראה אין חכמה וכו' · והוא הדבר שכתבנו · אבן יקרה האדם ילוטש במוסר יפותח בחכמה (אסף בית לי"ב) : ראוי לשום זה · א"כ ראוי לשום פעל השכל מיוחד לאושר להיו' האדם מיוחד בו משאר כל חי : או אינו שלא בהשכל · יהיה פעלו כלו בהשכל או קנתו בהשכל · ועכ"פ איננו שלא בהשכל · הנה שניהם הם בסוג פעל השכל · כמו שהמנגן והמנגן היטיב שניהם נכללים תחת סוג אחד והוא הניגון · וכן פעולות השכל כלם בסוג אחד אך יוסיפו זה על זה כפי תוספת המעלה אשר בם והיו' כנגן המנגן פשוט או היטיב : וכן אם נשים · ככה בשום בחינתנו אל אחת מפעולו' הנפש אשר בהשכל · אז נראה שהאדם הטוב יפעל הטוב · ונבחר יפעל הנבחר ר"ל היותר שלם : כי כל אחד · כי כל פעל יהיה שלם כפי מעלת הפעל ההוא : כפי מעלה א' · אם יבחן הפעל כפי מעלה אחת אז יהיה יתרון השלימות כפי יתרון המעלה ההיא · אולם אם יהיה הפעל ההוא רב המעלו' אזי יחשב יתרון השלימות בפעל וההוא כפי יתרון המעלה היותר שלימ' והיותר נכבדת בפעל ההוא המ"ב חכמת השיעור תתן קצב' לכל בעלי השיעור אשר בארץ השמ' וגם בין כוכבים השמים קינה לידע ולהודיע שיעור גדלם ומרחקיהם זה מזה ומדת מהלכם · והנה שלימות זה הפעל יבחן מפאת יתרון מעלתו בשתים ממעל · והנה יאמר החכם כי סוג האושר הוא פעולת השכל · ומינו הוא המעלה : ועוד נאמר · עוד נאמר בגדר המאושר שהמאושר הוא שיפעל כל ימי חייו פעולת השכל כיתרון המעלה · ואז יקרא שלם · אך לא יקרא שלם בעבור שפעל פועל השלימות ביום אחד או זמן קצר כמו שתשובת צפור אחד לא יורה בוא הקיץ עכ"פ במדינות הקרים : לכן יורשם · בעבור שביאר בזה גדר ומהות האושר האנושי וכבר אמר שהאושר הוא תכלית הטוב בפעל האדם · לכן ישים גדר שהאושר הוא עלם רושם וגדר הטוב · ויש לומר בעבור שהאושר והשלימות נשלם בהמשך זמן ובתוספת יתרון מעלה בכל פעל שכלי כאמור . לכן גם הרושם שלו רצונו לומר גדרו עולה עמו שלא יתבאר פעם אחת כי אם בהמשך ליעוד :

כי גם לקרוביו ולבניו ולאשתו ובכל אוהביו ולבני עירו . כי האדם מדיני בטבע . ואלה ראוי לתאר גבול שאם יתפשט הדבר אל הרעים ואל הקרובי' ואל מיודעיו ואוהביו יעבוד אל בלתי תכלית . ועוד נחקור בזה . אמנם מספיק בעצמו נשים אשר הוא יהיה והוא עושה חיים מספיקי' נבחרי' ואין צריך לומר כי אמנם דבר כזה נחשב הוא האושר . עוד בזה . זה הדבר אשר הוא נבחר מהכל לא ימנה עמהם שאר הטובות . שאם ימנה גלוי הוא שיהיה יותר נבחר עם הקטן שבטובות כי המוסיף על הטובי' יוסיף יתרון . הנה יראה כי האושר הוא תכלית הפעולות . וכי הוא יותר נבחר ונשלם תמיד ומספיק בעצמו :

פרק ה אולי

כבר נזכר . מה שנראה במהות האושר והטוב . אבל נראה לפרש' יותר ולומר עוד במהות' אולי יעשה זה אם ילקח פעל אדם כמו עושה החצוצרות ועושי הצלמים וכל מלאכת חרש וחושב ורוקי' . ובכלל אשר להם פעל מה ומעשה . יראה היות הדבר בפעל . וכן יראה באמת באדם אשר בו שום פועל . ואם באורג ובמעבד עורות יש בם קצת פעולות ומעשות . ובאדם אין שום פועל אבל הוא בטל . והנה הוא טבעי והגזרי' מלאכותיים . זה לא יכון . ג"כ לחלקי האדם יחד לכל אחד מהם

פירוש

שפים הלים יאכיר מקדם · הוא זה האושר והשלימות לא כן הדבר : כי גם · כי אם זה שהאושר והשלם המספיק לכל הכלוים עם אשתו ובניו רעיו ומיודעיו ובני עירו : כי האדם מדיני בטבע · כי האדם איננו כחיתו יער אשר כל איש מהם יוכל לחיות לבדו מבלעדי רעהו ובני לבית יתפרדו כי אין אישי בע"ח צריכים להיות נעזרים זה מזה · מש"כ האדם שכל איש ממנו צריך לאחרים רבים זה יחרוש חרישו ויקצור קצירו וזה ידוש יטחון ויאפה לחם למאכלו כאמרם ז"ל כמה יגיעות יגע א"הר עד שמצא לחם וכו' · זה יבנה לו בית לשבתו · וזה יארוג לו בגד לכסות מערומו · ולא יתכן שיהיה אדם אחד בלי אחרים ככתוב לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו : לכן אין זה מאושר הלוקס· נגד הטבע ומתבודד מאחריו וחי חיי נער · ואף בחיי הנער שהוא נעזר בב"א ואינו מחרם והוא כאחד הריקים ועוסקי שכר שכיר · ואלה ראוי לאחר גבול · ראוי להגביל גבול לדבר הקיבוץ האישי האמור פן ילך דבר הקיבוץ לבב"ת ויסוד השלימות חסרון כי הבב"ת כל מה שיושג ממנו אשר יבואנו כי עדן לא הושג כלו וכבר אמרנו בגדר האושר שהוא שלמות · לכן ראוי לכל מאושר לשים חוק וגבול לאנשים הכלוים אליו אשר מהם ובהם יחיה חיי אושר והצלחה כפי זמנו וכפי מקומו : ועוד נחקור · בשנים עשר לתשיעי מזה : אמנם · אבל זה אות אשר נשים גדר המספיק בעצמו הוא אשר הוא עצמו חיו יחיה חיי הצלחה · ועושה חיים מספיקים לכלוים אליו · ר"ל שהוא נעזר מרעיו ועוזר להם באופן שהוא יש לו די הסיפוק מהם · וגם המה יש להם די הסיפוק ממנו כפי ההצלחה והאושר לשפתו · והר"שם במחילת כבודו נתבלבל בזה בביאורו · והכלל מי שאים הסקן פיים חיי אושר יהיה עוזר ונעזר בשוה · כי העוזר יותר מכדי צורכו להשגר בו · יבזבז ולא ידע מי אוספם ועליו נאמר והרשעים כים נגרש כי השקט לא יוכל · הנעזר יותר מכדי עוזרו לזולתו יבקהל שנלים ינוח והכל ישא בעתו ובמקומו : עוד בזה · עוד יאמר במאמר זה שהאושר לפי האמור שהוא המספיק בשלמותו בלתי מצטרך להשתלם מזולתו · שיתחייב : לפי זאת ההנחה שיהיה זה האושר בלתי נמנה עמו שאר הטובו' המגיעים אל הטוב התכלי' שהוא האושר · כ"א ימנו עמו יוסיף שלימו' ויתרון מעלה עם הקטן שבמנויים · וכבר הונח שהוא שלם בבחי' עצמו והשלם בבחי' עצמו איננו צריך להשתלם מזולתו · והנה מזה יראה שהוא תכלי' כל הפעולו' הטובו' והטובו' המגיעי' · אל התכלי' לא יתחשבו עמו בהיותו נבחר ושלם תמידי ומספיק בעצמו :

פרק ה אולי כבר נזכר · אחר שבפרקים שקודמי' ביאר מהו' האושר דרך כלל שהוא התכלי' העליון כפועל האדם ומעשהו · אמר עדן לא נודע אם יש לאדם פעל מה · ובאם שימצא לו פעולו' רבו' · באיזו פעולה מהפעולו' ראוי שימצא האושר · אשר כל זה בא לבאר בזה הפ' ואומר : אולי יעשה זה · אולי עמוד על ידיעי' הפעולה הפרטי' אשר בה מציאו' האושר · כאשר נקח את איש האדם בתור המלוכה או איזה כלם אשר יפעלהו החרש לאיזה תכלי' · אשר כן האדם לא תוהו בראו ה' כי אם לתכלי' יצרו : ובכלל · ובכלל המשל כשנקח ספרי' בתור כל הפעל מבואר אשר כל המפעלים יש להם איזה פעל אשר לתכלי' הפעל שהוא נעשו · ד"מ החצוצרו' להקוע בהן · והכינור לנגן בו · והגרזן לחתוך בו וזולתם : יראה · אמיתת זאת ההנחה תתבאר בחיפוש כי זה נראה בעליל בכל מלאכת חרש וחושב אשר הם בפעל · אשר לעשו' איזה פעולה נפעלו : וכן יראה · ונלמוד במה מלינו מהפעולה המלאכותית לאדם שלתכלי' איזה פעל נברא : יש קצת פעולו' · אם אלה המלאכו' הנרזעת יש פעולה לתכליתן כמו שנראה זה בפעל : ובאדם · באמי ובאדם לא יהי' בטבע פעולה לתכליתו : אבל · כי אם לשוא ובטלה נברא · זה לא יתכן כפי הק"ו האמור : והנה · ואף כי האדם הוא פעולה טבעי' והמשלים שזכרים שם מלאכת אדם · ואם שהאדם לא עשה דבר לבטלה כש"כ שהטבע לא יפעל דבר לבטלה אף כי את האדם : אם לא יכון · דבר זה לא יתכן : גם כן · ועוד ראוי היות לאדם שום פעל תכליתו

לאחד מהם באמת כי טוב להכיר לקנינים ולמע"ט לנו כי הוא דמות להם . וכשנכיר אותו נדע הדברים הטובים ואם נדעם תהיה לנו תועלת בהם . נראה שזה הדבור קצת ראיה . אבל יראה שהוא בלתי מסכים עם הדעות כי כלם יכספו דבר ויבקשו הדבר אשר צריכי' לו . וכלם עזבו הכרת הטוב הזה הנבדל . ואם היה בו עזר לעושי המלאכה לא היה ראוי שלא יכירהו ושלא ידרשוהו . ואמנם הוא בלתי מועיל . כי מה עזר לאורג או לנפח במלאכתם ידיעת הטוב הנבדל . ואיך יהיה יותר רופא או יותר פרש אשר העמיק לחשוב בצורה הנבדלת . ויראה כי לא יתכן . ויכוון כן בבריאות ר"ל בכללים . כי אם בריאות אדם פרטי . ועוד אולי בריאו' אדם זה והוא ירפא לפי איש . ומאלה הדברים נאמר זה השיעור :

פרק ד' נחזור כאשר בתחלה לדרוש מהו הטוב · באמת

יראה כי הוא דבר אחד בכל פעל ובכל מלאכה · כי הוא אחד ברפואה · וא' בהנהגת צבא המלחמה וכן בנשארים · ואיזה הטוב לכל אחד מהדברים ואיזהו אשר בעבורו הם עשויים . אמנם זו ברפואה הוא הבריאות . ובהנהגת צבא המלחמה הוא הנצוח . ובבנין הוא הבית . ובאחר אחד . כי אמנם בכל פעל ובכל בחירה תכלית . ובעבורו יעשו שאר המעשים כלם . ולכן אם ימצא דבר שהוא תכלית כל הפעולות זהו באמת פעל טוב . ואם הם רבים יעבור העיון והחקירה כל אלה עד שנגיע אל האחד . ולבאר זה יותר נאמ' כי התכלית רבים מהם נבחר קצתם בעבור אחר לא בעבור עצמם . כמו העושר וכלי זמר ובכלל כל הכלים . הנה אז גלוי הוא כי כלם אינם שלימים · והיותר נבחר הוא השלם . ולכן אם יהיה דבר אחד לבדו שלם זה באמת המבוקש . ואם יהיו שלימים וכן רבים . היותר שלם הוא הטוב . נאמר יותר שלם כשהוא נדרש בעבור עצמו מאשר הוא בעבור זולתו ואשר אינו נבחר לעולם בעבור אחר · הוא נבחר מהדברים אשר הם נבחרים בעבור עצמם אבל הם גם כן נבחרים בעבור אחר . וע"כ היותר טוב באמת והיות' שלם בהחלט אשר הוא נבחר בעבור עצמו תמיד ולא בעבור אחר לעולם ובזה נראה שהוא האושר כי זה נבחר תמיד בעבור עצמו ולא נבחרהו לעולם בעבור אחר . כי הכבוד והתאו' והשכל וכל המעלות נבחרים בעבור עצמם . וגם אם לא נשיג מהם דבר אחר נבחר כל אחד מהם בעבור עצמו . אבן גם כן נבחרים בעבור האושר כי נדמה היותנו מאושרים . וגם אין אחד שיבחר האושר בעבור' ובכלל לא בעבור דבר אחד . נראה ג"כ כי כן יקרי' לדבר המספיק בעצמו כי נראה כי השלם והטוב הוא המספיק מהסיפוק בעצמו . נאמר דבר מספיק בעצמו . לא איש אחד חי לבדו

כי

פירוש

יראה . ואולי יחשוב החושב כי בחירת ידיעתן הוי מעשה להתאשר על ידן כי מידיעה הנבדלות נכיר הטובו' האמתיו' אשר בדמותן ונלמד לעשות אותם : נראה שזה הדיבור · הנה לפי ההשקפה הראשונה יראה כי האמת אתו : אבל . אך המליצו' בלתי מסכים עם הדיבור · בהיות שכל המשתוקקי' לפעול טוב אינם נותנים לב אל מליצו' הצורה הנבדלת · אשר כן יעשו כל בעלי האומניות ופועלי הטוב והאושר האנושי · ולו היתה ידיעתם תועל' אל האושר לא יחסר הי' התשוקה בלב בני האדם אל ידיעתה · ויראה כי לא יתכן · לכן נראה שאפס מקום לספק זה : ויכוון · כי איך יכוון הרופא ברפואותיו להבריא אלה הגופו' הכוללו' שבלתי צריכים רפואה : כי אם לא כן הדבר כי אם הרופא יכוון להבריא האדם האמתי אף כי בריא' איש לא מיני וכש"כ לא נבדלת :

פרק ד נחזור כאשר בתחלה · ושוב למחקרנו במהות הטוב והאושר האנושי כפי מה שביארנו ממנו בפרק א' מזה · ושם ביארנו כמעט רוב דברי זה הפ' · ושם נאמר שתכלי' כל מעשה הוא הטוב בכל פועל כפי מה שהו' אשר אליו יכוון פועלו. ושהתכליו' ב' מינים א' שהוא בעבור אחר · ב' שהוא בעבור עצמו והוא העליון והמעולה אשר

פירוש

יכונה . בשם אושר : עד שנגיע אל האחד · ר"ל אל התכלית העליון אשר בעבורו שאר התכליות : כמו העושר · שהוא לתכלית מילוי הצורך לקנות בעדו כל נחמד לנפש · וכן כלי זמר תכליתם למען שמוע נפש שומע קול נגינתם : כל הכלים · כל הכלים תכליתם לתשמיש מה ואינם בעבור עצמם : אינם שלימים · כי חסרים עדן . התכלית העליון : והיותר נבחר · רומז לתכלית העליון או האחרון שהוא נבחר לבעליו וכל פעלו למענהו : שלימים וכן רבים · אם יהיו תכליות רבים לא יהי' היותר שלם ר"ל שאין אחריו תכלי' הוא הטוב והאושר : נאמר · יבאר דבריו ע"ד שביארנוהו במה שקדם : ואשר אינ' · וכל תכלית שהוא בעבור עצמו לבד הוא יותר שלם מהתכלית אשר הוא בעבור עצמו ובעבור זולתו : ובזה נראה · ויתחייב א"כ מזה היות האושר הוא היותר טוב בהיותו נבחר לבעליו בעבור עצמו לבד : כי כן יקרא לדבר המספיק · יגדור גדר לאושר האמור · ואומר כי די הסיפוק עד שלא יחסר האדם שום דבר בקנין הוא זה נקרא אושר · והמאושר נקרא בעבור זה שלם כי אין נגרע ממנו דבר והגרוע הוא הפך השלם . לא איש אחד · יבאר גדרו האמור שהמספיק בעצמו הוא השלם והמאושר · שלא יבין המבין שהבדידות וההתבודדות מבני אדם ושכון ביערים כמו שהיו עושים

א' אשר הוא לדברים כפי עצמם . והב' מיני' האחרים הוא בעבור אלה הדברים : הנה נבדיל מהמועלים הדברים אשר הם טוב בעצמם . ונביט אם הם נאמרים לפי צורה נבדלת אחת . ואיך ישים הדברים טובים בעצמם אשר הם לבדם תכלית המבוקש · כמו דעת וראות וקצת התאות והכבוד כי זה אם ע"ד האמת נבקש בעבור דבר אחר : אבל אמנם ישים אותם אחת מהטובות כפי עצמם ואם אין שם דבר אחר טוב בעצמו בלתי נבדל . לריק תהיה הצורה הנבדלת . וא"כ אלה הדברים אשר הם טובים כפי עצמם · היה ראוי שיראה ענין אחר בכל הדברים כמו שהלובן בשלג ובסיד . והוא אינו כן כי לתבונה ולכבוד ולתאות ענינים נפרדי' להיות' טובים : א"כ הטוב אינו דבר אחר כולל לפי צורה אחת נבדלת :

אבל איך יאמר אחד מרבים . אינו דומה לאמירה בשיתוף השם המקרה אבל ידמה לאשר הם מחוי' אחת או לדברים ההולכים לתכלי' אחד . או יותר ידמה לאשר להם ערך אחד כמו הראות לגוף והשכל לנפש ודבר אחר באחר . אבל עתה ראוי לפילוסופיא אחרת לאמת זה . וכן גם כן הדבור מצורה נבדלת . ואם יש טוב נשוא בכלל או נבדל הוא דבר בפני עצמו . גלוי הואכי לא יהי' דבר מעשי או דבר קנוי לאדם · אבל עתה דבר כזה נדרש . או יראה בו לאחד

פירוש

שהעיר בפ' הקודם · אך הספק שהעיר בזה הש"פ מטעם התועל' ר"ל לאיזה תועל' היו אלה הצורו' הנפרדו' · נשאר גם על זאת הסברא : והב' מינים הם השומרים והמונעים : הנה נבדיל מהמועילים · עתה יעיר הספק אשר יעד עליו באמרו אחר יהי' הספק באלה הנאמרים ·

והנה יאמר כנסה נא ונפריש קצת פעולו' מפעולו' הטובים בעצמם : ונביט · ונראה אם אלה הפעולו' משתתפי' בהשגת תכלי' אחד עד שיהי' להם צורה אחת נבדל' : ואיך ישים · ואיך יעשה בעל הנחת הצורו' אלה הדברי' הטובים בעצמם ר"ל באמריותם הם טובים לתכלי' המבוקש מהם ולא בהשג' צורותם לבד : כמו הדע' · שאלה הפעולו' יש להשכלי' טוב באמריותם מבלעדי השגת צורותם אשר עולה להם : כי זה אם · כ"א ע"ד האמ' לפי דעת בעל הנחת הצורו' נבקש פעולותיהם בעבור דבר אחר ר"ל בעבור השגת הצורו' : אבל אמנם ישים אותם · ולפי דעתו יעשה אלה הפעולו' הטובו' לכוונ' תכלית טוב אחר עד שתהי' השגת הצורה התכליתית היא האושר כמו שקדם : ואם אין שם ד"א טוב · אחר שהליע דעת בעל הנחת הצורו' העיר עליו ב' ספיקות א' על אמרו שכל פעולה חמרית אין בעצמה תכלי' הטוב כ"א בהשגת צורתה · ועל זה ישיב שאם אין טוב בלתי נבדל מחומר אפס מקום לטוב נבדל ר"ל לצורה הנבדלת אחר שערכם זה לזה כמו החותם אל המחתם ממנו או הדפוס אל הנדפס ממנו אשר אם אין דופס אין נדפס א"כ אם אין טוב חמרי בעצמו אין טוב נבדל : וא"ב אלה הדברים הספק הב' לפי הנחתו שכל הפעולו' אשר לתכלית אחד יש להם צורה תכליתי' אחת · א"כ בעבור השתתפם בצורה אחת מחויב א"כ שימצא איזה שיתוף חמרי ביניהם עם היותם נבדלים בצד אחר : והוא אינו כן · מה שאין כן כי אין שם שיתוף כלל בין אלה הפעולו' הטובות : א"כ הטוב · ויחויב א"כ שלא ישתתפו בצורה אחת נבדלת ג"כ כמו שאין שיתוף בחמריותם : אבל איך יאמר אחד מרבים · אחר שהכה על קדקוד הנחת הצורו' המשותפו' בספק אשר שיפק שאלה שאין שם שיתוף בין הפעולו' החמריות הכללו' בצורה נבדלת אחת תכליתית · יאמר אולי ישוב בעל הנחת הצורו' לאמר הנה זאת המבוכה בעינה הולכת ישוערת על הפעולו' החמריו' המשתתפים בשם אחד והו' טוב · במה זה ישותפו אלה הפעולו' עד שישתתפו בשם הטוב הנאמר על כלם יחד :

אבל מה אית לך למימר שהם נאמרים בשיתוף שם המקרה ר"ל שיש שם איזה מקרה משותף ביניהם וא"כ חזר הדין גם לצורו' המשותפו' אחרי שאפס מקום למבוכת הספק אשר העיר מפאת השיתוף כאמור' וע"ז ישיב לאמ"ר : איננו דומה · ר"ל שם הטוב הנשוא על פעולו' טובות איננו דומ' לשם המשותף במקרה · שיש שם דבר משותף בפועל ביניה' אבל ידמה למשתתפים בשוים אחת כמו רכות החמא' וקומי העיט שביניהם שתוי' מקום השמש. עם שאין בין הפעולו' שיתוף עצמי או מקרי · או ידמה להמשתתפים בהבאת תכלית אחד . או להפעולו' המתדמים בערך אחד · כמו הראות והשכל המתדמי' בהגלות נגלות מושגים בעצמים חמרי ושכלי · אשר כל אלה השיתופי' אינם עצמיים או מקריים בפעולו' עצמן עד שיתכן שישתתפו בצורה תכליתית אחת · עם היות זה שיתוף למקרא שם טוב אחד איננו דומה מקרא השמות להויות הצורו' הנבדלות . כי שיתוף קל גורם לשיתוף השם משא"כ הויות הצורו' : אבל עתה · אך עתה בזה המיבור ראוי לעזוב זאת החקירה כי היא ראויה למלאכת ההגיון החוקרת מענין שיתופי' השמו' והסכמותיהם : וכן ג"כ · וכמו כן יעזב בזה החקירה בהנחת הצורו' הנבדלו' כי מקומה במה שאחר הטבע · לא בזו החכמה המדינית החוקרת מהאושר האנושי לבד : ואם יש טוב · אחר שאמר שהמציאו' הצורו' הנבדלו' או העדרן יתבאר בחכמה אחרת · אמר לו יוכח שיש שם צורות נבדלו' הנשאים על כללי המיני' : גלוי הוא · הנה הדבר מבואר שאינם קנוים לפי מעשינו ולא ידינו עשאם כל אלה : אבל עתה · אך עתה כפי מה שאנו נדרוש שמדינים שלא נחקור זאת ר"ל איזה פעולה מהפעולות הטובו' אשר הם בבחירת ידינו לפעול אותם ולהמאשר על ידם ובהיות מציאו' אלה הצורו' בלתי בבחירתנו · לכן לא יתכן שיהיה האושר מדרך בבחירה ובמעשה :. אר

ספר המדות לאריסטוטילס

גלוי הוא. כי לא יהיה דבר משותף באמת כולל . וא״כ לא יאמר באמת בכל המאמרות כ״א באחד לבדו · נאמר עוד בכל הדברים אשר הם לפי צורה נבדלת אחת תהיה ידיעה אחת · ולפי זה לכל הטובות תהי׳ בבירור ידיעה אחת לבד · · אבל עתה הם רבים ג״כ מאשר הם תחת מאמר אחד כאמרך מהזמן · במלחמה הנהגת צבא המלחמה · ובחולי הרפואה · ובמלאכות הפועלות :

פרק ג׳

אמנם ישאל באמת שואל מה ירצה לומר באמת טוב בעצמו · כל א׳ בצורת נבדלת כאשר בעצמו אדם· ובאדם הדבר הוא אחד באדםוכאשר הוא אדם אין חילוק בינידם : וא״כ הוא ולא באשר הוא טוב ג״כ . לא בעבור היותו נצחי יהיה יותר טוב . כי לא יוסיף הויה אשר יאריך זמן על אשר הוא דבר יום אחד · נראים יותר דברי כת פית״גורש כי הם יאמרו מזה ושמים סדר בטובות . הנה נראה שהגישי״פוש אחז דרכם · אבל מאלה יהיה הדבור . אחר יהיה הספק באלה הנאמרים יען כי לא יאמרו ויעשו אלה המאמדים מכל טוב כי אמנם יאמרו לפי מין אחד . פי׳ בעצמי הדברים אשר כפי עצמם הם דרושים ונאהבים · אמנם העושים אותם והשומרים והמונעים הנזקים יאמרו בעבור אלה ובענין אחר א״כ גלוי בבירור כי על שני פנים יאמר טוב . א״

פירוש

צורה נבדלת בפני עצמה · אשר כן יאמרו באמת׳ בעלי הצורו׳ · וא״כ אין לטוב צורה נבדלת : גלוי הוא · ר״ל מבואר נגלה שאין דבר משותף כולל כל המאמרו׳ שנאמר תחת כלל אחד עד שיספיקו כלם בצורה נבדלת אחת : וא״כ לא יאמר · ולפי זה לא יאמר כלל היות צורה אחת לכל המאמרו׳ יחד · כ״א לכל אחת לבד : ויחויב א״כ שאין לטוב צורה נבדלת בהיותו כלל ופרט יחד ר״ל כלל בבחינת הטוב · ופרט בבחינ׳ הבדל תחו׳ המאמרו׳ : כאשר עוד · הסתירה (הג) הנה לפי הנחת אפלטון תהיה הצורה הנבדלת אשר חוץ לנפש סבת ידיע׳ גדרו אשר בנפש היודע · ויחויב א״כ מזה ההנחה שכל הידיעו׳ אשר להצורה אחת נבדלת יתאחדו עד שידיע׳ אחת מהנה תודענה חברותיה כלם הכלולות עמה בצורה אחת בעבור שיתייחסו הידיעו׳ זו לזו לפי הצורה הנבדלת הכוללת אותם : אבל עתה · אך באמ׳ גם הידיע׳ שתח׳ מאמר אחד הם רבו׳ · יתפרדו ולא יתלכדו בידיעה אחת : כאמרך מהזמן · כאשר תאמר בידיעו׳ שונו׳ שתח׳ מאמר המתי שהוא עלם הזמן : ידיע׳ עת מלחמה ועת שלום · ובחולי ידיע׳ עת למחוץ ועת לרפוא · ובמלאכו׳ ידיע׳ עת לפעול ועת לשבו׳ אשר כל אלה ידיע׳ דבר בעתו מה טוב לא יודעו בידיעה אחת כמחויב לפי הצורה הנבדלת האח׳ אשר לכל הטובו׳ כלן · ויחויב א״כ מהפך הסותר שאין לטוב צורה נבדלת :

פ״ג אמנם ישאל באמת · עוד יוסיף ידו לסתור דברי אפלטון בבחינ׳ התועלת המושגת מזאת הסברא · ואומר כי ישאל השואל מה ירצה אפלטון באמ׳ בהנח׳ טוב עצמי · אשר שם לכל אחד מהטובו׳ צורה נבדלת : כאשר בעצמו אדם · כמו שהניח אדם עצמי ר״ל צורה נבדל׳ למין האדם : ובאדם : והנה באדם העצמי אין בו שינוי מאשר הוא אדם אישי ואמתי ואין חילוק ביניהם כלל לפי הנחתו · וא״כ הוא · וא״כ הדבר באדם ובאשר הוא אדם ר״ל בשני האדם הנבדלים ובאדם האמתי שאין חילוק ביניהם · יחויב א״כ מזה שלא יהיה חילוק והבדל

פירוש

בין טוב ובאשר הוא טוב ג״כ ; לא בעבור · ולו מאמר שיהיה הבדל ביניהם בבחינ׳ הנצחית כי הטוב אשר בצורה הנבדלת הוא נצחי משא״כ באדם האמתי · ולפ״ז יהיה זה מעלה לאדם האמתי · בהדבקו בטוב נצחי : זה אינו : כי לא יוסיף · כי הטוב בבחי׳ עצמו לא יוסיף מעלה בבחי׳ אורך זמן הויתו במציאו׳ · כי יתכן שיהיה דבר מה נצחי ויהיה נרע כל הימים : וא״כ אימה בהיו׳ טוב האמתי שוה עם טוב הצורה הנבדלת כפי ההנחה · יהיו א״כ מציאו׳ הצורו׳ הנבדלות לשוא כי אין בהם תועל׳ : נראים יותר · בענין זאת ההנחה ר״ל בהנחת הצורו׳ הנבדלו׳ ידקו יותר כת פיתגורש המניחים סדר בצורו׳ הנבדלו׳ בטובו׳ כי סברתם היא מעט המספיקו׳ עד שלא יסופקו עליהם הנ׳ סתירו׳ האמורים בפ׳ הקודם כמו שיבא : אבל מאלה : עתה יהיה דברנו מאלה הצורו׳ הנבדלו׳ שהניחו כת פיתגורש · ואח״ז נעורר מה שיש לספק עליהם ג״כ : יען כי לא יאמרו · מוסב אל מאמר שנראים דבריהם יותר · וזה בעבור שהם יאמרו שלא כל הצורו׳ לטוב כללי ישפטו כ״א הצורו׳ הנאמרים לפי מין אחד · שהם הדרושים והנאהבים בבחינ׳ עצמם ר״ל שהם במדריג׳ התכליו׳ לכל פעולה : אמנם העושים · אך המועילים אל השגת אלה הטובו׳ העצמותיות · או השומרים והמונעים ההיזק מהשגתם יאמרו בעבור אלה · יאמר עליהם שהם טובות לבעבור סבב השגת הטובו׳ העצמותיות אשר להם צורו׳ נבדלות · אך המועילים והמונעים עם כי להם צורה נבדלת עכ״ז אינם טוב בעצם · ולפ״ז לא יסופק עליהם והסתירו׳ הנ׳ האמורים · א׳ כי הדברי׳ הנאמרים בקודם ואחר תהייה בהם צורו׳ סדריי׳ והטוב האמיתי ישוב לצורה האחרונה התכליתית · ב׳ הנה שתיכה צורו׳ לכל היו״ד מאמרו׳ אך הטוב לצורת מאמר העצם לבד ישוב יען כי מוכרי׳ של תשע׳ מאמרים הם רק מועילים או מונעים לטוב העצם הנושא אותם · ג׳ לא מתחייב רבוי ידיעות מידיעה אחת כי הצורה הנבדלת העצמיית בלתי כוללת מיני ידיעו׳ אחרו׳ עמה אבל היא הטוב העליון שבכל מין בפני עצמו · והנה סרו הסתירו׳ הנ׳

שהעיר

ואם אמנם דברים רבים חוברו בזה אבל יעזבו הגה :

אולי טוב לחקור מהו הטוב הכולל והדבר הכולל ולשאול איך יאמרו ואם שלא בראו לחלוק על שאלה כזאת הנעשית מאנשי, הנאהבים · והיא שימת צורות נבדלות · יראה בבירור כי אולי טוב הוא וראוי לקיים האמת לסתור דברי האוהבים הקרובים · וזה ראוי לכל אדם · ויותר להפילוסופים הנצבים לחזק האמת · ומב' אוהבים נצבים בטבע דבר · דרך קדוש הוא להקדים כבוד לאמת · בעלי זאת הסברא לא היו עושים צורות נבדלות יאמרו בהם הקודם והמאוחר · ולכן לא העמידו למספרים צורות נבדלות · אמנם טוב נאמר בדבר שהוא עצם ובאיכות ובמצטרף · הדבר שהוא כפי עצמו עצם · קודם בטבע למצטרף · כי הוא דומה לדבר המתואר באחד למקרה העצם · ולכן לא תהיה באמת באלה צורה נבדלת משותפת · עוד טוב נאמר בשוה כמו הנמצא כי נאמר על העצם כאמרך האל ית' והשכליים באיך המעלות · ובכמה המשוער · ובמצטרף המועיל · ובזמן זקן מה · ובמקום שהוא טוב ונכון המעון · והשאר כמוהם גלוי

פירוש

שיסופקו ואחר שלא תעלה בם דבר טוב כמו שכתב אלה :

אולי טוב לחקור · עתה ישוב יכופף ידו על דעת אפלטון שכתב דבר מתמו בענין הסדרי' שנבדלו' · ואומר שראוי לחקור על אמרי' הנבדלים שכוללים אשר הניח ולשאול עליו איך ומה יאמרו בם · ובעבור חזק סתירת דעת אפלטון ראוי שתדע דעתו תחלה · ואומר מבואר הוא ענין שמו' הגדרים המורכבים מסוג והבדל עניי כאמרנו בגדר האדם שהוא חי מדבר ר"ל שהוא מסוג בע"ח ונבדל מהם בדיבור המשותף לכל אישי מינו והוא זה ר"ל הגדר הוא מהו' האדם · וככה גדרי שאר הנמצאים · ויאמר אריסט"ו וסיעתו שמהו' כל נמצא נשוא בשכל ואין חוץ לשכל מהם דבר כי כמו שאין אם בשכל ככה אין מין חוץ לשכל · אולם אפלטון וסיעתו יאמרו שמהו' כל מין וגדרו הוא עצם רוחני חוץ לשכל · וזה הרוחני נערך אל מינו כערך הדופס אל הנדפס ממנו או כערך החותם אל הנחתם ממנו · ואלה הרוחנים הם המה הצורו' השכליות אשר במאמרי' לדעת אפלטון כי הם נשואות על אנשי בני האדם ומודיעות למשכיליהם גדרי · הנמצאים ומהותם שהם עלתי הצורו' הנבדלו' מהחומר אשר חוץ לשכל לדעת הפלוסופיים · ובאמרו' שכלי' האדם ואמרו הוא ידיעת הגדרים המהותיים לכל נמצא כטעם וכל אשר יקרא לו האדם הוא שמו · פי' הוא שמו הגדרי · כי על כן המה מונחים אל השלם באדם בכל דור ודור (אשר למען תראותו פועל ה' תוצא הנה כמ"ש הר"י ז"ל) לקרוא להם שמו' גדריים למען השלם נפשו בידיעת מושכלו' כלליות ושבו נפשו ושכלו ומושכלו להיו' עצם אחד · וחי לעולם בעבור מושכלו האלהי · ואל זה ירמוז באמרו וכל אשר יקרא לו בלשון עתיד כי ירמוז אל שלמי אנשי המשכילים אשר בכל דור ודור כאמור · והנה מהו' אלה הגדרים יאמר אפלטון שהם צורו' נבדלו' מחומר חוץ לשכל המשכיל · והשגתם היא טוב האדם ואשרו · וארסט"ו יאמר אמת שהשגתם היא טוב האדם ואשרו : אך אין מהם חוץ לשכל המשכיל כ"א ההשכלה היא עצם מהותם : איך יאמרו · איך יאמרו בעלי הצורו' הנבדלו' האמור : ואם שלא · אמנם שאין מהדרך אשר לחלוק על השמים צורו'

פירוש

נבדלו' להיותם אהביו : יראה בבירור · אבל דבר ברור הוא שקיום האמת הוא יותר נעלה מאהבת האוהבים ואין האהבה כדי לקלקל תורת האמת' וזה כל האדם אף כי לפילוסופי' אוהבי האמת' : ומב' אוהבים · וכן כל ב' אוהבים העומדים במחלוק' איזה דבר מעני' · דרך הקודש הוא לחלק כבוד לאמ' לא לאהבה · בשגם האהבה לא תופר וסופה להתקיים עכ"פ בעבור היות המחלוק' לש"ש ר"ל לקיים האמ' שהוא חותמו ית' · וכמ"ד את והב בסופה : בעלי זאת הסברא · עתה יחל לסתור סברת אפלטון בסתירה אשר לה שם בשלשה · (א) יאמר בעלי צורו' הנבדלו' אמרו שאין שם צורו' נבדלו' לדברי' יאמר בהם קודם ואחר כמו המספרי' והמנויי'ם על הסדר בזה אחר זה · וזה בהיו' גדר הצורה הנבדלת האמורה כלל הפרטיים ואחדותם · והדברי' הבאים זה אח"ז לא יתכן שיתאחדו כי יחויב שיהיה הדבר האחד בעצמו מוקדם ומאוחר יחד וזה שלא יתכן היותו : אמנם טוב נאמר · אבל מגדר הטוב שהוא יאמר על הדברים שיאמר בהם קודם ואחר · א"כ אין הטוב המבוקש צורה נבדלת · וזה שהוא יאמר על העצם ועל המצטרף ועל המקרה · כאמרנו זה המאכל העפלי טוב לאכלה בבלי הבשול · הנה יאמר טוב על עצם המאכל השוה מקרה העפלות · ובמצטרף אל המולה האכלו · והמבואר שהעצם קודם בטבע אל המצטרפו' והאיך הנשוא עליו · וכבר תוכח שאין צורה נבדלת בדברי' שיאמר בהם קודם ואחר · אבל הטוב נאמר בקודם ואחר כאמור · א"כ אין צורה נבדלת בטוב : (ב) עוד טוב נאמר בשוה · מהמבואר שטוב יאמר על כל העשרה מאמרו' ד"מ יאמר במאמר העצם · האל הטוב · השכל הטוב · ובאיך ידיעי' חכמת המדידה היא מעלה טובה · ובמאמר הכמה שנים הרבים טובי' להליכת שכירות · ובמאמר המצטרף היין טוב ומועיל למבוקש · ובזמן שהוא הזקנה · ובמקום זה שמעון טוב : ובשאר · וככה יתר המאמרי' יאמר בהם טוב · והמבואר שהי"ד מאמרו' נבדלו' בעצם ואינם משתתפי' רק בנמצאו' · ובהיו' הטוב משותף לכולנה יחויב שתהיה צורה אחת נבדלת משותפת לכל העשרה מאמרי' · אולם בהיותם נבדלי' זה מזה בעצמו' יחויב היות לכל מאמר

צורה

ספר המדות לאריסטוטלים

עתה חיי התאוה · וחיי המדיניים · והג' מיני חיי מחשביים · ע"כ רבים הם נחשבים בהסיים כי הם בוחרים דרכי הבהמות · והם נותנים טעם כי רבים היו (בעלי החיים) מהשליטים אשר כן עשו כמו שאמר אנס"לו מלך פרס. ואשר הם מעולים והחרוצים בחרו להם הכבוד · סברתם כי הוא תכלית החיים המדיניים . אכן נראה כי הוא יותר חיצוני מהמבוקש . כי יראה שהכבוד הוא יותר ביד המכבדים מאשר הוא במכובדים ואנחנו נכיר הטוב המסוגל כי הוא בקושי יוסר :

עוד יראה כי דרישת הכבוד היא למען יראו ויאמינו הרואים שהם טובים · ויבקשו שיכובדו מן התמימים · וישרים יכירום כי הם בעלי מדות · אז גלוי כי גם לפי דרכם מעלות המדות יותר טוב · ואולי יותר טוב. ואולי יותר טוב שיחשבו היות זה תכלית החיים המדינים אכן נראה שהוא בלתי שלם כי נמצאהו בישן ובאשר לו הכח המדות ולא יפעלם כל ימיו · עוד ימצאו סובלי רעות רבות לרוע מזלם ואשר חייו לא יאושר כי אם ממתעצם · ומאלה די מה שנאמר בשיר העינולי · הג' חיים המחשביים נחקור מהם להבא : **אמנם** העושר הוא דבר מוכרח · ואושר שהוא התכלית הוא רצוני · עוד העושר אינו טוב הדרוש כי תועלתו לדבר אחר · עוד יותר בזה הראשונים הנזכרים קצת יחשבו שהן תכלית · יען כי הם הנאהבים בעבור עצמן · אכן נראה כי אלה אינם התכלית · ואם

פירוש

מסבבים בהעיים : השם תאותו אשרו הוא זה כמשל כבשמו' כדמו : כי רבים : אלה האומרים שהתאוה היא האושר מביאים ראיה לדבריהם שהמונים רבים עשו כן כמו שכפילו שהתפלל לה' שיאריך גרונו למען ירגיש זמן מה במתק המטעמים אשר יאכל : ואשר הם מעולים · והמעולים בהן הראשונים אמרו שהאושר הוא הכבוד : יען היותו תכלי' חיי המדיניים : כי האדם נאות נפשו הכבוד יטיב מדותיו למען יתכבד מנכבדי בני אדם : יותר חיצוני · הכבוד הוא אושר מדומה יען היותו חוץ מהמאושר · בהיו' הכבוד ביד המכבדים ברצותם יכבדו וברצותם יבזו · ואין ביד המכובדים כ"א ההכנה על קבלת הכבוד: ואנחנו נכיר · ואנחנו יודעים שסגולת האושר וההצלחה האמיתית היותו דבר טוב בלתי חוץ מהמאושר ואשר בקושי יוסר ממנו מה שלא יתכן היותו הכבוד בהיותו חוץ ממנו וסר בקלו' ברצון המכבדים · והוא הדבר שאמרו ז"ל איזה מכובד המכבד את הבריו' · ר"ל שהכבוד הוא יותר ביד המכבדים ממה שהוא ביד הנכבדי' כאמור' והוא הדבר שכתבנו (ביו"ד מל"ט לאסף ח"א) היה מכבד ולא נכבד פן תקל :

עוד יראה עוד נרא' שהכבוד איננו האושר · וזה בהיו' שכבר מבואר בא' מזה שהאושר ראוי להיו' התכלי' העליון בטוב האנושי ולא ישרת לתכלי' אחר זולתו · וסבת הכבוד נדרש בעבור תכלי' זולתו · כי דרוש ידרשהו הנכבד מן המכבד שלם ויושר למען יראו הרואים אותו' שכבוד ויאמינו כי נכבד הוא ובעל טוב המדו' יען ישיג כבוד מבעלי המדו' החשובי' · ויהי' א"כ מעלות המדו' יותר טוב ממעלו' הכבוד בהיו' מעלת הכבוד מסרתם למעלו' המדו' מה שלא יתכן זה באושר האנושי : ואולי · ואולי יחשוב החושב באמ' שמעלו' המדו' היא האושר האנושי · מפני כמה סבו' · א' בהיותו התכלי' העליון נכבד כאמור · ב' בהיותו עוזר על הקיבוץ המדיני אשר לא ישלם מבלעדי בעלי מדו' הגונו' : אכן נראה · אבל איננו אושר שלם · כ"ל עם היות שתיקון המדו' הוא הכנה לאושר עד"הכ ראשי' חכמה יראת ה' · פי' תיקון

פירוש

המדו' המכונה בשם יראת ה' הוא ראשי' והכנה לאושר המכונה בשם חכמה · ע"מ איננו אושר שלם כ"א הכנה · וזה לכמה סבו' · א' האושר יקנה האדם במעשים המאושרים ולא יתכן שיקנה בשלם · משא"כ טוב המדו' כי נמצאים בישן · ומי זה בעל מדו' בכח ולא יפעלם כל הימים : ב' גדר האושר חיים נעימים וערבי' · וכמה בעלי מדו' הגונו' חיים חיי צער · וזה לא יכנס בגדר האושר כלל : כי אם מתעצם · לא יטיבו חייו כי אם בהתעצמו לנקום כנגד מקריו הרעים : בשיר העיגולי · סוף מליצה מפורסמת ליונים מדבר מבעלי קשי היוסר עשו"ל: הג' החלק הג' מחיי' הנזכרי' שהם חיי מחשבה ועיון ידבר בם לקמן : אמנם העושר · אולם אם יחשוב החושב שהעוש' הוא האושר הנה זה לא יתכן לב' סבו' · א' האושר המבוקש הוא רצוני כי האדו' ברצותו יתאשר וברצותו לא יתאשר אולם העושר הוא הכרחי כמי שמרויח בסחורה בהתייקרה או שמוצא מציאה והיורש וכיוצא בם · ב' כבר התבאר שהאושר הוא טוב הדרוש בעבור עצמו' לא בעבור תכלי' אחר העליון ממנו · משא"כ העושר כי דרוש ידרשהו בעל העושר בעבור השגתו התועלי' הנמשכו' מן העושר א"כ אין העושר נדרש לעצמו · לכן איננו האושר המבוקש : עוד יותר · עוד יש יתרון בזה לראשונים ר"ל לתאוה וכבוד האמורים לפני זה שראוי שיחשבו היותן התכלי' · בהיותן נאהבים למבקשיהם בעבור עצמם משא"כ העושר שאינו נדרש בעבור עצמו : אכן נראה · א"כ כבר הראית לדע' שהתאוה והכבוד והעושר אינם התכלי' כתאוה מפני שהיא אושר בהמי והאושר האמיתי ראוי להיו' בחלק בהאדם נבדל בו מן הבהמה · והכבוד מפני היותו חוץ מהמאושר ר"ל ביד המכבדים · והעושר להיותו בעבור תכלי' זולתו · והמדו' להיותם נשארים בקצתם בכח ולא יצאו לפעל · אף כי קצת בעלי המדו' הם קשי יום : ואם אמנם · והן בהיו' עוד מעט' מוזכרות במה שנאמרו לפני זה אשר גם המה ראוים שיחשבו אולי בם ימצא האושר המבוקש · עפ"ז ימצא בהם כי הנזכרי' יותר ראוים

שיחשבו

ואם אמנם דברים רבים חוברו בזה אבל יעזבו הנה :

אולי טוב לחקור מהו הטוב הכולל והדבר הכולל ולשאול איך יאמרו ואם שלא בראו לחלוק על שאלה כזאת הנעשית מאנשי, הנאהבים · והיא שימת צורות נבדלות · יראה בבירור כי אולי טוב הוא וראוי לקיים האמת לסתור דברי האוהבים הקרובים · וזה ראוי לכל אדם · ויותר להפילוסופים הנצבים לחזק האמת · ומבי' אוהבים נצבים בטבע דבר · דרך קדוש הוא להקדים כבוד לאמת · בעלי זאת הסברא לא היו עושים צורות נבדלות יאמרו בהם הקודם והמאוחר · ולכן לא העמידו למספרים צורות נבדלות · אמנם טוב נאמר בדבר שהוא עצם ובאיכות ובמצטרף · הדבר שהוא כפי עצמו עצם · קודם בטבע למצטרף · כי הוא דומה לדבר המתואר באחד למקרה העצם · ולכן לא תהיה באמת באלה צורה נבדלת משותפת · עוד טוב נאמר בשוה כמו הנמצא כי נאמר על העצם כאמרך האל ית' והשכליים באיך המעלות · ובכמה המשוער · ובמצטרף המועיל · ובזמן זקן מה · ובמקום שהוא טוב ונבון המעון · והשאר כמוהם גלוי

פירוש

שיסופקו ואמר שלא נמצא גם דבר טוב כמו שכתב אלא :

אולי טוב לחקור · עתה ישוב יוסף ידו על דעת אפלטון שכבר דבר ממנו בענין הסדר' שנבדלו' · ואומר שראוי לחקור על מהו' הנבדלים הכוללים אשר הניח ולשאל עליו איך ומה יאמרו גם · ובעבור תדע סתירת דעת אפלטון ראוי שתדע דעתו תחלה · ואומר מבואר הוא ענין שמו' הגדרים המורכבים מסוג והבדל ר"ל כאמרנו בגדר האדם שהוא חי מדבר ר"ל שהוא מסוג בע"הח ובדל מהם בדיבור המשותף לכל אישי מינו והוא זה ר"ל הגדר הוא מהו' האדם · וככה גדרי שאר הנמצאים · ויאמר אריסט"ו וסיעתו שמהו' כל נמצא נשוא בשכל ואין חוץ לשכל מהם דבר כי כמו שאין אש בשכל ככה אין מין חוץ לשכל · אולם אפלטון וסיעתו יאמרו שמהו' כל מין וגדרו הוא עצם רוחני חוץ לשכל · והם הרוחני' בערך אל מינו כערך הדופס אל שנדפס ממנו או כערך החותם אל הנחתם ממנו · ואלה הרוחנים הם המה הטובו' השכליות אשר במציאו' לדעי' אפלטון כי הם נשאות על אנשי בני האדם ומודיעות למשכיליהם גדרי הנמצאים ומהותם שהם עלמי' הצורו' הנבדלו' מהחומר אשר חוץ לשכל לדע' האפלטוניים · ובאמ' שכלי' האדם ואשרו הוא ידיע' הגדרים המהותיים לכל נמצא כטעם וכל אשר יקרא לו האדם הוא שמו · פי' הוא שמו הגדרי · כי על כן המה מונחים אל העלם באדם בכל דור ודור (אשר למען תראוהו פועל ה' תוצא הנה כמ"ש הר"י ז"ל) לקרוא להם שמו' גדריים למען תתעלם נפשו בידיע' מושכלו' נצחיות ושבו נפשו ושכלו ומושכלו להיו' עצם אחד · וחי לעולם בעבור מושכלו הנצחי · ואל זה ירמוז באמרו וכל אשר יקרא לו בלשון עתיד כי ירמוז אל שלומי אמוני המשכילים אשר בכל דור ודור כאמור · והנה מהו' אלה הגדרים יאמר אפלטון שהם צורו' נבדלו' מחומר חוץ לשכל המשכיל · והשגתם היא טוב האדם ואשרו · ואריסט"ו יאמר אמת שהשגתם היא טוב האדם ואשרו : אך אין מהם חוץ לשכל המשכיל כ"א ההשכלה היא עצם מהותם : איך יאמרו · איך יאמרו בעלי הצורו' הנבדלו' האמור : ואם שלא · אעם שאין מדרך ישר לחלוק על המניחים צורו' נבדלו' להיותם אוהביו : ירצה בבירור · אבל דבר ברור הוא שקיום האמ' הוא יותר נעלה מאהבת האוהבים ואין האהבה כדי לקלקל שורת האמ' וזה כל האדם אף כי לפילוסופי' אוהבי האמ' : ומב' אוהבים · וכן כל ב' אוהבים העומדים במחלוק' איזה דבר שבעי · דרך הקודש הוא לחלק כבוד לאמ' לא לאהבה · בשגם האהבה לא תופר וסופה להתקיים עכ"פ בעבור היות המחלוק' לש"ש ר"ל לקיים האמ' שהוא חותמו ית' · וכמ"ד את והב בסופה : בעלי זאת הסברא · עתה יחל לסתור סברת אפלטון בסתירה אשר לה שם נשלשה · (א) יאמר בעלי צורו' הנבדלו' אמרו שאין שם צורו' נבדלו' לדברי' יאמר בהם קודם ואחר כמו המספרי' והמנויים על הסדר בזה אחר זה · וזה בהיו' גדר הצורה הנבדלת האמורה כלל הפרטיים ואחדותם · והדברי' הבאים זה אח"ז לא יתכן שיתאחדו כי יחויב שיהיה הדבר האחד בעצמו מוקדם ומאוחר יחד וזה שלא יתכן היותו : אמנם טוב נאמר · אבל מגדר הטוב שהוא יאמר על הדברים שיאמר בהם קודם ואחר · א"כ אין הטוב המבוקש צורה נבדלת · וזה שהוא יאמר על העצם ועל המצטרף ועל המקרה · כאמרנו זה המאכל העפלי טוב לנקלה בחלי השלשול · הנה יאמר טוב על עצם המאכל הנושא מקרה העפצות · ובמצטרף אל החולה האוכלו · ומהמבואר שהעצם קודם בטבע אל המצטרפו' ואיך הנשוא עליו · וכבר הונח שאין צורה נבדלת בדברי' שיאמר בהם קודם ואחר · אבל הטוב נאמר בקודם ואחר כאמור · א"כ אין צורה נבדלת בטוב : (ב) עוד טוב נאמר בשוה · מהמבואר שהטוב יאמר על כל העשרה מאמרו' ר"ל יאמר במאמר העצם · האל הטוב · המלאך הטוב · והאיך ידיע' חכמת המדידה היא מעלה טובה · ובמאמר הכמה המים הרבים טובי' להליכת הספינות · ובמאמר המצטרף היין טוב ומועיל למלוק · ובזמן טובה הזקנה · ובמקום זה המעון טוב : והשאר · וככה יתר המאמרי' יאמר בהם טוב · ומהמבואר שהיו"ד מאמרו' נבדלו' בעצם ואינם משתתפי' רק במליאו' · ובהיו' הטוב משתתף לכולנה · יחויב שתהיה שם אחת נבדלת משותפת לכל העשרה מאמרי' · אולם בהיותם נבדלי' זה מזה בעצמו' יחויב היות לכל מאמר

צורה

ספר המדות לאריסטוטלים

עתה חיי התאוה · וחיי המדיניים · והג' מיני חיי מחשביים · ע"כ רבים הם נחשבים בהסיים כי הם בוחרים דרכי הבהמות · והם נותנים טעם כי רבים היו (בעלי החיים) מהשלישים אשר כן עשו כמו שאמר אנפ"לו מלך פרס. ואשר הם מעולים והחרוצים בחרו להם הכבוד סברתם כי הוא תכלית החיים המדיניים . אכן נראה כי הוא יותר חיצוני מהמבוקש . כי יראה שהכבוד הוא יותר ביד המכבדים מאשר הוא במכובדים ואנחנו נכיר הטוב המסוגל כי הוא בקושי יוסר :

עוד יראה כי דרישת הכבוד היא למען יראו ויאמינו הרואים שהם טובים · ויבקשו שיכובדו מן התמימים · וישרים יכירום כי הם בעלי מדות · אז גלוי כי גם לפי דרכם מעלות המדות יותר טוב · ואולי יותר טוב. ואולי יותר טוב שיחשבו היות זה תכלית החיים המדינים אכן נראה שהוא בלתי שלם כי נמצאהו בישן ובאשר לו הכח המדות ולא יפעלם כל ימיו · עוד ימצאו סובלי רעות רבות לרוע מזלם ואשר חייו לא יאושר כי אם ממתעצם · ומאלה די מה שנאמר בשיר העיגולי · הג' חיים המחשביים נחקור מהם להבא : **אמנם** העושר הוא דבר מוכרח · ואושר שהוא התכלית הוא רצוני · עוד העושר אינו טוב הדרוש כי תועלתו לדבר אחר · עוד יותר בזה הראשונים הנזכרים קצת יחשבו שהן תכלית · יען כי הם הנאהבים בעבור עצמן · אכן נראה כי אלה אינם התכלית · ואם

פירוש

משנים בהמיים : השם תאותו אשרו הוא זה כמשל כבשמו' כדמו : כי רבים : אלה האומרים שהתאוה היא האושר מביאים ראיה לדבריהם שהשלטונים רבים עשו כן כמו אנפילו שהתפלל לה' שיאריך גרונו למען ירגיש זמן מה במתק המטעמים אשר יאכל : ואשר הם מעולים · והמעולים מן הראשונים אמרו שהאושר הוא הכבוד : יען היותו תכלי' חיי המדיניים : כי האדם נאות נפשו הכבוד ישיג מדותיו למען יתכבד מנכבדי בני אדם : יותר חיצוני · הכבוד הוא אושר מדומה יען היותו חוץ מהמאושר · בהיו' הכבוד ביד המכבדים ברצותם יכבדו וברצותם יבזו · ואין ביד המכובדים כ"א ההכנה על קבלת הכבוד: ואנחנו נכיר · ואנחנו יודעים סגולת האושר והצלחה האמיתית היותו דבר טוב בלתי חוץ מהמאושר ואשר בקושי יוסר ממנו מה שלא יתכן היותו הכבוד בהיותו חוץ ממנו וסר בקלו' ברצון המכבדים · והוא הדבר שאמרו ז"ל איזה מכובד המכבד את הבריו' · ר"ל שהכבוד הוא יותר ביד המכבדים ממה שהוא ביד הנכבדי' כאמור · והוא הדבר שכתבנו (ביו"ד מל"ט לאסף ק"א) היה מכבד ולא נכבד פן תקל :

עוד יראה · עוד נרא' שהכבוד איננו האושר · וזה בהיו' שכבר מבואר בא' מזה שהאושר ראוי להיו' התכלי' העליון בטוב האנושי ולא ישרת לתכלי' אחר זולתו · ושנים הכבוד נדרש בעבור תכלי' זולתו · כי דרוש ידרשנו הנכבד מן המכבד השלם · והיושר למען יראו הרואים אותו' הכבוד ויאמינו כי נכבד הוא ובעל טוב המדו' יען ישיג כבוד מבעלי המדו' החשובי' · ויהי' א"כ מעלות המדו' יותר טוב ממעלו' הכבוד בהיו' מעלת הכבוד מסרתם למעלו' המדו' מה שלא יתכן זה באושר האנושי : ואולי · ואולי יחשוב החושב באמ' שמעלו' המדו' היא האושר האנושי · מפני כמה סבו' · א' בהיותו השכלי' העליון ככבוד כאמור · ב' בהיותו עוזר על הקיבוץ המדיני אשר לא ישלם מבלעדי בעלי מדו' הגונו' : אכן נראה · אבל איננו אושר שלם · כ"ל עם היות שתיקון המדו' הוא הגעה באושר עד"הכ ראשי' חכמה יראת ה' · פי' שיתקן המדו' המכונה בשם יראת ה' הוא ראשי' והגעה לאושר המכונה בשם חכמה · ר"ל איננו אושר שלם כ"א הגעה · וזה לכמה סבו' · א' שהאושר יקנה האדם במעשים המאושרים ולא יתכן שיקנם בנפשם · משא"כ טוב המדו' כי נמצאים בישן · ומי זה בעל מדו' בכח ולא יפעלם כל הימים : ב' נגד האושר חיים נעימים וערבי' וכמה בעלי מדו' הגונו' חיים חיי צער · וזה לא יכנס בגדר האושר כלל : כי אם ממתעצם · לא ישיגו חייו כי אם שהתעצמו לאחוז נגד מקריו הרעים : בשיר העיגולי · הוא מליצה מפורסמת ליונים תדבר מבעלי קשי היסודעי שמזל: הג' החלק הג' מהחיי' הנזכרי' שהם חיי מחשבה ועיון ידבר בם לקמן : אמנם העושר · אולם אם יחשוב החושב שהעוש' הוא האושר הנה זה לא יתכן לב' סבו' · א' האושר המבוקש הוא רצוני כי האדם ברצותו יתאשר וברצותו לא יתאשר אולם העושר הוא הכרחי כמי שמרויח בסחורה בהתייקרה או המוצא מציאה והירושה וכיוצא בם · ב' כבר התבאר שהאושר הוא טוב הדרוש בעבור עצמו' לא בעבור תכלי' אחר העליון ממנו · משא"כ העושר כי דרוש ידרשנו בעל העושר בעבור השגתו התועלי', הנמשכו' מן העושר א"כ אין העושר נדרש לעצמו · לכן איננו האושר המבוקש : עוד יותר · עוד יש יתרון בזה לראשונים ר"ל לתאוה וכבוד האמורים לפני זה שראוי שיחשבו היותן התכלי' · בהיותן נאהבים למבקשיהם בעבור עצמם משא"כ העושר שאיננו נדרש בעבור עצמו : אכן נראה · א"כ כבר הראית לדע' שהתאוה והכבוד והעושר אינם התכלי' כתאוה מפני שהיא אושר בהמי והאושר האמיתי ראוי להיו' בחלק בהאדם הבדל בו מן הבהמה · והכבוד מפני היותו חוץ מהמאושר ר"ל ביד המכבדים · והעושר בהיותו בעבור תכלי' זולתו · והמדו' להיותם נשארים בקנינם בכח ולא יכלו לפעל · אף כי קלת בעלי המדו' שם קשי יום : ואם אמנם · והן בהיו' עוד מובו' מוכרות במה שאמרו לפני זה אשר גם המה ראוים שיסופקו אולי בם נמצא שהאושר המבוקש · ר"ל מפני ימצא בהם כי שבזכרי' יותר ראוים

שיסופקו

אפלטון נסתפק בזה . ושאל אם בדרך החקיר' מן ההתחלות או אל ההתחלות . כאשר היא הליכת הפרסאות מהש"לטים אל הגבול או אל ההפך · ע"כ ראוי להתחיל מהיות ידוע וזה יהיה בשני צדדים האחד ידוע אצלנו . וב' ידוע מוחלט . וע"כ אולי ראוי להתחיל מהידוע אצלנו . וע"כ ראוי להבי' ממנהגים וחוקים ומשפטים צדיקים . ובכלל השומע חוקי המדינות די לו בהתחלות האלה ואם יראה לו מספיק אין צריך מופת למה . וזה אם יהיה לו מעצמו או יקבל מאחר ההתחלו' בנקל . ומי שאין לו אחד מכל אלה · ישמע דברי איש שאמר זה המשובח . ואשר מעצמו יבין הדברים הנשמע למורה הטוב הוא טובו ואשר מעצמו לא יבין ולא ישים אל לבו אשר ישמע מאחר . הנה זה לא יועיל :

אמנם אנחנו נאמר מה שנפרדנו ממנו אינו בלי טעם שיחשוב שהטוב והאושר הם מהדברי' הנאותים לחיים האנושיים:

רבים ונכבדים שמו הטוב העליון התאוה ולכן אהבו חיי עונג ולא זרו מתאותם · ג' מיני חיים הם היותר מעולים · המין הנזכר עתה

פירוש

השמש על הארץ יהיה זה מופת אמיתי שהאיר פני האדמה והוא' נקרא ראיה מן ההתחלה והסבה אל המסובב ממנו · אך הנלקחו' אל ההתחלו' יתכן שיהיו כוזבים · ד"מ אם תראה אור כי יאל · ותרצה להוכיח ממנו לאמר א"כ כבר יצא השמש על הארץ · יתכן שיהיה זה שיקר כוזב · יען הלכת בו מהמסובב . אל הסבה והתחלו' · שהוא בכון בלתי מחויב ב"א אפשרי לבד · וזה שמציאו' השמש מחייב מציאו' האור · אך אין מציאו' האור מחייב מציאות השמש עכ"פ · כי יתכן היות סבת האור והתחלתו איזה מאיר זולת השמש כמו נר אש והכוכבים · והנה ההתחלו' אשר בחכמה המדינית המה החקים והמשפטים אשר בדת שהם התחלה וסבה אל הטוב הנמשך מהם · ואל ההתחלו' המה הפועו' הנמשכים מהחקים ומסובבים מהם · והיקשים הנעשים מן ההתחלו' נקראים מופתים . ואין להם מדחה בשום אופן · והנעשים אל ההתחלו' נקראים ראיות אשר יתכן שיהיו כוזבים לפעמים · והנה אריסטו לא יספק איזה דרך יעלה בגבולי היקשי המדיניות כי מן ההתחלו' המה הנבחרים כאמור · אבל אמר זה לתת טעם על מה שלא חשם להזכיר כל הדעו' שנאמרים במדינית יען שיותם אל שהתחלו' אשר לא אמון גם חם אמנם לאנשי המדינה · אך למסדרי הדתות שהפוך הוא כי מן ההתחלה והסבה הוא הטוב הנדרש · ואל ההתחלה והמסובב המה החוקים : והש"לטים · שם עיר במדינה מה · אשר משם אל הסדר דרך אחד · אך מן השמ' אליה פרסת דרכי' ר"ל שאם הדרך מתפצלת לדרכי' שונים לשא"לטים ולערים אחרת · לכן ההולך מהשלטים אל הגבול ילך בטוח כהולך מן ההתחלה · אך ההולך מן הגבול אל השאלטים יתכן שילך נתעה כהולך אל ההתחלה : ") אמר משה מדעסוי טעה בזה כי לא ראה כי אם ההעתקה בלשון הערב ואולי שיש טעות במקום הזה · וכן נ"ל דומה לאילטודיא שבו נוכל ללכת מן פוסקי .שכר הנמצא בלשון יוני אשלאטעט אל הגבול או להפך(עכ"ה) מהיותר ידוע · ר"ל אם מן הסבה שהם החקים אשר בדת או מן המסובב שהוא הטוב הנמשך ממנה : או שהוא ידוע מוחלט · ר"ל מפורסם לכל : מהידוע אצלנו · מהחוקים והמשפטים אשר בדת הידועים אצלנו לבד כמו שהם החקים המפורסמים שאינם מפורסמי'

פירוש

לכל לכן אי אפשר להתחיל מהידוע המוחלט · ואף גם זאת שההתחלות הם יותר ידועות אצלנו ואשר אל ההתחלו' · כי לא רבים יבינו הטוב המסובב מהחקים : ממנהגים · כי אלה המשפטים לא נוסח בלתי אם לטוב המדינה · ואם רבים אינם יודעים למה נוסדו : ואם יראה לו מספיק · ואם יבין טעם הגון נראה נתקן המנהג ההוא · או א"ל עוד למופת למה נתקן בשכבר ידע : אם יהיה לו מעצמו · אם שיבין טעם החוק ההוא שעשאו התחלה מעצמו או הבינהו זולתו . ומי שאין לו · ומי שאינו מבין הטעם לא מעצמו ולא מזולתו יקבל עכ"פ החוקים ההתחלין' מאיזה מורה שיאמר זה החוק הוא המשובח לנו בו . בין ידע מהות טובו הנמשך ממנו או שלא ידע : ואשר מעצמו · ולפ"ז כל מבין מעצמו סבת הנחת החוקים שנאמרו מפי המורה הטוב · זהו טוב לו : ואשר · אולם הבלתי מבין מעצמו ואיננו נותן לבו אל מה שיבינהו זולתו · הוא זה גבר לא יצלח במדינו' : מה שנפרדנו · נחזור למה שנפרדנו ממנו לדבר מאושר האדם והצלחתו הנמשך מהמדינו' : אינו בלי טעם · דבר זה איננו בלי טעם כמו שיחשוב אחד הבוערים שהאושר הוא לא יועיל כי אם כהפוך הוא בלי ספק שהטוב והאושר נאותים לחיים האנושיים · כן פי' הרש"ט · ולפי ביאורו איננו מקושר כאמור לפניו · לכן נראה לבאר על זה התאר · אמנם אנחנו לא כן נחשוב כמו שיחשוב הבער האמור לפניו · שאין טעם וסבה בחוקים המיוסדים אבל אנחנו נאמר שכל החקים שנפרדנו גם מאנשים אשר עדן לא קבלו החוקים ההם · אינם בלי טעם בלי ספק כמו שיחשוב הבער · אבל נחשוב שהטוב והאושר הנמשך מהם הם נאותים לחיים האנושיים : זה נראה לי נכון בביאור זה : רבים ונכבדים · עתה שב לענינו הראשון לדבר מאושר האדם והתחיל להכיר ההתחלו' אשר גם דבר תלה · ואמר כי רבים חשבו שהצלחת האדם ואשרו הוא השגת התאוות החמריות כמאכל ומשגל וזולתם מתאוות חמרת החושים : ג' מיני חיים · שלש אלה מיני שחיים אשר יזכור יחשבו ליותר מעולים משאר החיים · ע"כ אולי בהם או באחד מהם ימצא האדם אשרו והצלחתו · והם חיי התאוה האמור · ב' חיי המדיניים ר"ל חיי הכבוד · ג' חיי מחשבה ועיון : נחשבים

ההקדמות הם מאלה . וכאלה עוד הרודף אחר התאוות לריק ישמע ובלתי הועיל . כי אין התכלית הידיעה אלא המעשה . אין הפרש בין הנער כפי שניו או כפי מדות הנערות . כי אין החסרון לפי שנים כי אם לפי היותם בתאוות ורדפם אחריהם . כי לאלו לא תועיל הידיעה כמו שהוא בחוטאים . אמנם העושים ופועלים תאותם בדעות יועילום הרבה מאד דעת אלה הנה כבר נאמר דרך הקדמה למי שהם עושי' ופועלים ובדעת הראוי לשומע ומשמיע שהר' המדינית ואיכות המופתים והראיות . שהם מהמפורסמים ומהו העיקר המושם שהו' תכליי המין האנושי :

פרק ב' כבר זכרנו כי כל ידיעי' ובחיר' תכסוף שום דבר טוב .

מהו הדבר אשר נאמר שתכסוף המדינית . ומהו הטוב העליון בכל מעשה בני אדם . מוסכם הוא כמעט לרבים בשם אושר · כי ההמון גם החכמים כן יקראוהו וכלם יחשבו כי כלות ימיהם . בטוב ועשות טוב כי זהו מאושר והם חולקים במהות האושר . ואין ההמון מסכימים עם החכמים . כי אלה יחשבו אשר מדברים נגלי' ומפורסמי' . כמו התאו' והעושר והכבוד · ואלה יחשבו . כי הוא דבר אחר . גם ההמון יתחלפו בדעותיהם . כי החולה יאמר כי הוא הבריאות והנבל העושר . אמנם הבוערים בעם לרוב סבלותם יאשרו האומדים דבר אצלם ויתמהו ממנו · וקצת אנשי' חשבו זולת זה · כי הוא טובות רבות . והוא דבר נבדל בעצמו והוא סבה לכל הדברים היותם טוב · אולי יהיה פועל ריק חקירת כל דעי' אשר בתחלת העיון יראה הראוי לחשוב שיש להם טעם . לא נבחר ממנו אשר יש הפרש בראיות אשר הם מן ההתחלות . והנה גם אפלטון

פירוש

ישלם כ"א לבעלי המדו' הטובו' המושלים ברוחם · אשא"כ בנער שעדיין לא קנה ידיעו' רבו' במנהגי המפורסמו' טובו' · ואיננו מושל ברוחו כי יגברו בו התאוות בעבור חוזק רתיחת דמו · לכן אינו הגון לשמוע מוסרים במדיניים · פן יטוה משפטו אם בעבור חסרון ידיעה בדרכי החיים המדיניים · או פן יטה אחר יצרו הגובר עליו ולא יתן מקום לשכל להיו' נשמע לו בעשו' הטוב והישר במדינה · ובזה אין הבדל בין נער לזקן הבלתי מושל ברוחו כאשר אמריו : וכאלה עוד הרודף · ר"ל כאלה הבלתי הגונים למדינה הוא הרודף להשיג תאותו : כהקדמו' הם מאלה · ר"ל והקדמו' שעליהם נוסדו חוקי המדינית הם מאלה דרכי החיים האמורים שאין בכח הנער להשיגם עדנה · לא תועיל הידיעה · כי מי שילכו תקפו איננו שב מידיעתו : יועילום הרבה · כי ידעו לבחור בטוב האמיתי לפי השכל הישר · כי כל מושל ברוחו ראוי לו עכ"פ לדעת איזה דרך ישרה שיבור לו לנהל את נפשו בה ומי בה חיים כמיעים · כי המדינית מסורה למסדרי הדת לשכו' מנהגים לעתים מוזמנים בכל מדינה ומדינה ועם ועם ובכל דור ודור כפי הטוב והישר להם בעתם ובמקומם : ולכן לא הזהיר' התורה עליהם כי אם בכללים קלים כמו ועשית הטוב והישר ר"ל בעיני השכל לשעתו ומקומו : הנה כבר · חזר מעניינו של פרק בסיפה האחרונה לאמר שבזה הפ' הקדים הקדמה להיישיר דרך לפני המושלים ברוחם החפצים להתנהג בדרך ישרה כפי אשר שאמר המדינית · והכל חוקיה המדינית מיוסדים על הקדמות מפורסמו' והיות ידיעתה היא התכלית היותר מעולה למין האנושי :

פרק ב כבר זכרנו · אחר שביאר בקודם שידיעת המדינית הוא הראשית שבכל הידיעות ולא משפט הבכורה · וביאר ג"כ שכל עיון או עושה יכספו להשיג תכלית מה · אשר הוא הטוב הגורם בכל פעולה · ושם נאמר שרבים מהפעולו' להם תכליו' הרבה מתחתונו' ועליונו' · ועליון על עליון כולל כל התכליו' תחתיו · בא בזה הפרק לבאר מהות תכלית המדיניית ומהות התכלית העליון ומהו בזה : מוסכם · כבר הסכימו רבים וכן שלימים לקרוא זה הטוב העליון אשר במדיניית בשם אושר · וענינו תהלה והצלחה · כמו כי אשרוני בנות כי הצלוני (ראשית ל') · אשרי אדם מצא חכמה (משלי ג') · פי' תהלת האדם והצלחתו היא השגת החכמה : כי כלות כי כל אדם אשר יתענג כל ימי חייו בטוב האושר ההוא · ויעשה המעשים המוצילים אל השגת האושר ההוא זהו המאושר והמוצלח : והם חולקים · עם היות שכלם מסכימים יחד בשם הנה עם זה יחלוקו במהותו' כי אלה · ר"ל ההמון יחשבו כי מי שהשיג הטוב המדומה והערב לשעתו אשר לו שם בשלשה תאוה · כבוד · עושר · הרי זה מאושר : ואלה · ר"ל החכמים : האומרים דבר · המספרים שארעו דברים זרים בטבע שאליאות כספורי הנשים הספילות עד"הכ פתי יאמין לכל דבר · אשר רוב ההמון ב"א יאשרו מספרי זרים כאלה ויחשבו בעיניהם חסידים שומרי אמונים · אף כי ברוב ספוריהם יכחשו בה' יומלדוהו לחמה : והוא דבר נבדל · ר"ל מלאך נבדל מחומר והוא המטיב לכל בטובו' מיוחדו' אליו וזהו דעת אפלטון אשר הבין אותה במוך · וכן יאמר הכתוב המלאך הגואל אותי מכל רע : אולי · יתכן שמדיק והבל כעמול להחכיר כל הדעו' האומרים בזה · כי אין בם ממש אף כי בהשקפה הראשונה יחשב שיש בם טעם הגון : לא נבחר · דבר זה לא יכחד ממני כלומר אני יודע שיש הפרש בין הראיו' הנלקחו' מן ההתחלו' ובין הראיו' הנלקחו' אל ההתחלו' · כי הנלקחו' מן ההתחלו' הם אמיתיי' בלי ספק ונקראים מופתים : ד"א אם תדע כי יצא

ולפי זה למלאכה המדיני' ראוי לעיין התכלי' האחרון בחיים האנושים . מה שיאמר בדבר זה יהיה אמתי מספיק אם יהי' פרסומו כפי תומר הנושא . כי אין ראוי להיו' חקירי' האמת שוה בכל המאמרים כמו שהחומר אינו שוה בדברים העשוים בכל מלאכה . ועל כן הדברים הטובים והישרים אשר המדינות חוקרת עליהם יש בהם דעות חלוקי' ושיבוש עד שקצתם יראו כי אינם בטבע כי אם בתשומה דתיית לבד . ויבוא שבוש בדברי' האלה . כי מהטובות אשר מחוץ יקרו לפעמי' חסרונות . כי כבר אבדו קצת אנשים לרוב עשרם ואחרים לרב כחם · ולכן ההקדמות והתולדות בזה הלימוד להראות האמת כראוי · ראוי להיות בנאהב ובנכסף הדברי' המפורסמי' דומים לאמתיים ומדברים שהם על הרוב . וכן ראוי לקבל כל אחד מן המאמרים כי מן המחויב להם לחקור אמתת הדברים בכל אחד מהסוגי' כפי אשר יקבל טבע הדבר . כי שגגה היא לבעל חכמת השיעור לחקור בדברי' הגאותים . ולבעל צחות הלשון קוה מופתים כל אחד מהאנשים ישפוט המיב הדברים אשר יכיר · ולכן השופט הטוב כל אחד א' מהדברים אשר הוא לומד בכל הדברים . וע"כ הנער אינו תלמיד הגון במדינית . כי לא נסה ללכת בדברים שהם דרכי החיים .

והקדמות

פירוש

ומאלפי · כי הטוב ישותף בהיות כאבין רבים : ולפי זה · בעבור גדל יקר לימוד הנהגי' המדינה על יתר הלימודים המסודרים ממנה · והטוב הגדול הנמשך לבני האדם ממנה · לכן ראוי לבקש בה תכלית האדם ושלמו : אם יהיה פרסומו · אם עמכיל על דבר הנהגת המדינה הוכח יוכיח לעיתם איזה ענין בסיקש פרסומי ר"ל שהסיבה הקדושיסטיק' מן המפורסמי' לו: כמים הוכחה מעשיה' ואינם מוכרחים להיות מופתי' או מושכלות כחק הוקשי' יתר החכמות : בהיות שומר. כמש המדיני' מיוסד על המפורסמי' לעם ועם כמנהגו · ואין בשכל מבוא להכריע דבר מתנגד להמפורסם · המ"ב גילוי הלאם ונסיקת ידי מעלה הניס הוא כבוד בלאומים וגנות ליהודים · לכן ילקחו הקדמות היקשי' מהמפורסמי': כמו שהאומר אינו שוה · כמו ספורי המלאכותיים נלמד שוים במלאכתם ד"ע המוסכת יורד בהכלת קודם והזכוכי' בהתכה ונפיחה וכיוצא בו · וכן הסמוכות' מיני המדעים שונים בלתי שוים במיות היקשיהם · קצתם ילוקחו מהמופתים ומהמושכלות הראשונות' כמו בחכמי' המדיד' וקצתם מהמקובלות כמו בהמאמרי' דברי הימים · וקצתם מהמפורסמי' כמו חקי הדת ולימודי המדיניות ועכ"ב בהיות המדינית מיוסדת על המפורסמי' · והע"פ המפורסמי' משתנים · בכל כת מבני אדם מבלי השכל נכנס : לכן כמלאו בזה דעות חלוקי' בין כתות בני האדם עד שיהיה הטוב לאחד רע בעיני האחר והמגונה בעיני האחד משובח בעיני האחר כמו שקדם · עד שחשבו קצתם כי טוב המדינה ורעתה אין בטבע השכל האנושי לדעת אותם על אמיתתם · ככתוב מי יודע מה זה טוב לב"א (קהלת ו') · כי אם בבא נותן תורה (אם המכונים באמת בקיצה בסיפור · או) האלהית היודעת בסיפור האמיתי · ויבוא סיבום · ואשר עוד יתגלגל המשכילים מבוא בדרך ישרה בלימוד המדיניות הוא בפגעם הרע הנמשך מהטוב המדומה אשר מחוץ לנפש · באבדון העשירים בעבור עשרם והגבורי' נעצר בגבורתם · על כן יבא משפט מעוקל ואין יודע מה זה טוב לב"א · עד שקצתם יחשבו הטובי' טובים · עד"הכ ים. עושר שמור לבעליו לרעתו ורם לא טוב נבחר · וכן אמרו ז"ל יאה עניותא לישראל :

פירוש

לכן ראוי להיות המחקר בלימוד המדינית כפי הנאהב והנכסף לעם ועם במפורסמי' המוסכמי' אצלם · וללכת בדרכי היקשיהם כפי הכילות להם האי' ב דרכי היקשי התלמוד לתיד · והתנגדו' לחוד · והם קובלות לחוד · וכלם משתנים מדרכי היקשי הפילוסופים · ובזי' ר"ל כאשר ילוחו היקשים לעסועם במפורסמותיו יהיו היקשינו כאהבים ונכספים להם כאומר בפנים · והוא הדבר שאמרו ז"ל אלא לקרתא ז"ל בנימום : מהדברים המפורסמים · ר"ל שתהיינה ההקדמות מהמפורסמי' הדומים לבעליהם אמיתי' והרבים לרוב העם כי הרבוי למעט מהעם אינכו עוד מנהג קבוע ואינכו נכנס בגדר המפורסמי' · וכן ראוי לתלמידים לקבל · מן הראוי שכל תלמיד ישמע דעות שונות ויברר הלודק מהבלתי לודק בדרכי החכמה שהיא אשר בה עסקו · וכן אמרו ז"ל איזה חכם הלומד מכל אדם : בכל אחד מהסוגים · בכל מין חכמה וידיעה ראוי לחקור כפי טבע הידיעה ההוא : כי שגגה · כי בעל חכמת המדידה יטעה בחכמתו אם ילך בה בדרכים כאותים ר"ל בלתי מוכרחים בהיקשים סכליים · ד"ע אם יאמר המודד כילות לזה הקלע שיהיה שוה כמו זה הקוטר ויענה על זה היקשו · הנה יהיה היקשו מסופק הפך דרכי היקשי המדידה שכל מופתים כאמנים ומוכרחים כפי טבעה · והפך זה אם בעל הנאום יקוה לעשו' מופתים הגיוניים על נאות לשונו · יהיה זה שגגה ממנו בהיות הקדמותיו שיריים והלציים · ומהקדמות הלציות לא ילדו תולדות מופתיו' עכ"פ . לכן ראוי לכל משכיל להשכיל בכל דבר חכמה בינה כפי דרכי החכמה ההיא כל אחד מהאנשים · כל שופט ישפוט לדק בהיותו מבין הדבר על בוריו : ולכן · ומתואר א"כ מזה שהשופט והחוקר הטוב לאמת דבר לודק מדברים בלתי לודקים : ראוי לו ללמוד כל הדברים הסותרים זה את זה בדרוש למען ידע להכריע האמת מהספק כי אם אין דעת בסותרי' הכרעה מכין : וע"כ הנער · ובהיו' המדינית מיוסדת על המפורסמי' · והמפורסמי' בלתי נקנות בהשכל כי אם ברוב ידיעו' ומנהגים שונים · אף כי רובי המדינית מיוסדו' על תמרת היצר מנ"ח והנערים קצתם מקנת · אשר זה לא ישלם

ספר המדות לאריסטוטלים

אותו ושאר התכליות בעבורו לא בעבור אחר · זה התכליות הוא הנבחר · כ"א הי' נרצה בעבור דבר אחר יעבור הדבר לבלי תכלית והי' הכוסף האנושי הבל וריק · ברור הוא כי זהו הטוב והנבחר ועל כן ידיעתו הוא עזר לחיים · וכמו שהמורים בחצים ישימו אות יישירו נגדו · כן הדבר הזה כי בו נשיג יותר הראוי · ולפ"ז ראוי לתקו' בדרך אמת מה הוא ולאיז' מהדברי' העיוני' או המעלו' ישוה (נירסא פרט' ילוה) נרא' בבירור כי ליותר מעולה וליותר מיוחדת · וזה נראה כי המדינית . שהיא תסדר מה הם הלימודי' המתחיבים היותם במדינות ואיכותם כי (נ"א מי) כל אחד הראוי ללמוד אותו ועד מתי נראה כי המעולות מהמעלות הם תחת זאת כמו הנהגת צבא המלחמה : והנהגת הבית . וצחות הלשון : והיא גם תשתדל בשאר פעולות הלימודים . עוד תשים דת מהו הדבר הראוי לעשות וממה ראוי להזהר . הנה זה התכלית יכלול תחתיו התכליות אשר לשאר פעלי הלימודים . על כן בבירור לזהו (נ"א שזהו) הטוב האנושי . ואם הדבר הוא אחד לאיש אחד או למדינה אחת . יותר גדול ויותר שלם הוא אשר להטבת המדינה ולהשגחתה · ואם הנאהב הוא למדינה אחת יותר טוב הוא אשר לכל העם ולכל המדינו'

ולפי

פירוש

מי' שמתאחדי' בו · ולכן לא יתכן שיושג ית · וא"כ למה שמגיע בנו טבע התשוקה · לריק · התשובה הש"ת מושג שנמצאת :תוב ורלים את אפורי' ר"ל הברואי' שמשכי' ושר"יאלי בלעו וכמו שת"ש יש דבתרי · חלת

בלתי כמנעת אלים תשוקתו · ך האדם והגלמתו תה יגדל מכל · ואם היא שנם וגם הוא בעלת · ככתוב אין חקר · מ"מ לא על לאכה כגמור וכל אין דבר מזו ההסג' נאומר לגלא · כי ו השכלו ומושכלו ומין לגלא בגלל גלמי: נאום יצחק הם זו מלאחים הגליון ח"ל · אשה מדעשי · לזה כי הדבר מנמו על הדרך הם נודקת ובלתי הוא השטוקה ל דבר ותבקש יע א' · אם לא כסף בעלמו כ"א ' מעואר שלא אל א' כי אם אם גם ב' נלמי

מנו כ"א בעבור ג' · הנה לא השתוקק לא אל א' ולא אל ב' כ"א אל ג' · ואם · כן ובלי שתגיע לעולם אל השות הנרלה מעואר שהיתה התשוקה אל לא דבר · וזה אם הנודקת שהנחנו · ר"ל שכל תשוקה תכוון · ולפי הספק תהיה ללא דבר עכ"ה) : · א"ב איפה מבואר שיש שם תכני' ואחרית התכליות שהוא האושר והאצלחה השיגה אשר כל התכליות הטובו' הם בעבורו כמו נראה הפרק · ואליו יכלו כי לא יעברו בלי תכלי' : עזר לחיים · ידיע' זה התכלי' לחיו' חיים שריבים אם כייסר דרכנו נכמו לים למטרה · וזה מבואר מאד שידיע' ליעוד מדינה שהו' התכלי' המכוון בזה כמו שיבוא להבנת כל טוב : נשיג יותר · בידיע' התכלי' ך הטוב הראוי לבוא לבל דורש אותו בסבר' מאו · מה הוא התכלי' המבוקש : ילוה · ר"ל מה יחובר מדע זה התכלי' עד שנבקשהו בדרך זהיא : נראה בבירור · אחר שגדר התכלי' היא השות הנבחר כמו שקדם בד"ה ברור

פירוש

הוא · לכן בעין הבחינה נראהו ברור שהמכוון בזה לתכלית מעולה ויותר מיוחד בהם ר"ל הכולל ראשי התכלית, השבה תחתיו · וזה נראה כי המדינית · ומזה יראה שהמדע המבוקש הוא, חכמת הנהגת המדינה ביפרון הכשר הפוב לישבים : שהיא תסדר · יען שהנהגת המדינה תסדר כל הלימודים המוכרחים לאיש איש במלאכתו המוכרחי' למדינה ומשמבואר שהמסדר קודם בטבע ובזמן להמסודר ממנו · לכן יהיה לימוד הנהגת המדינה קודם בזמן ללימוד שאר הלימודים : מה הם הלימודים · ר"ל הנהגי' המדינה מכרים ללמוד חוקי' ומשפטים להסיר העול מן העם ואלוה בלימוד הכשר עבודת האדמה ותולדות המשבי' לכלכל יושבית בנכיעתי' · ויתר הלימודים המשתמשו' למלאכו' : מי כ"א · פי' מי הראוי למכמה א ומי לא · כי המדינה' תאמר שהדבר הלוי בתשוקה כל משכיל לפי דעתו נוטה · ועד מתי · עד מתי ילמוד כל תלמיד לימודו · ד"ת המדינית תסער בימי הבחרות ילמוד האדם לימודיות וחכמת ההגיון למען תדד השכל ולסדריכו נרדך ישר במדו' ובמעלו' · ובאמצעות השכים ילמד טבעיות · ולעת הזוקן אלהיות ע"ד אמרו ז"ל אכתי לא קשאי · ובעת היא ישוב הפרם מבצא המלחמה · וכיוצא בזה בכל הלימודים תשים המדינית סדר : נראה כי המעולות והמעלו' עוד ידו נטויה להוכיח שידיע' הנהגת המדינה היא הנבחרת מכל הידיעו' וזה בהיותה כוללת תחתיה שלשת הידיעו' היותר נכבדו' כמו הנהג' לבא המלחמה לשמור המדינה והנהגת הבית · ולמות הלשון רואת להנהגת האדם · כי ראשית הנהגת האדם לחקי' מדיני בטבעו אחר לרעיו ונעזר מהם וכל זה ישלם בדבר שפתים להודיע דרכו לרעהו · ואם שלש אלה ישמשו לחכמה המדינית קיו שאר התכליו' : והיא גם גם כוללת תחתיה יתר הלימודים ותתן דת ותוק כימוסי איך יכהנו הקהל חוקה אחת להם : שזהו הטוב האנושי · ר"ל שלימוד הנהגת המדינה האמור הוא הטוב האנושי ואשרו : ואם הדבר הוא אחד · ואם דבר הטוב הנכללת תחת הנהג' המדינה יהיה טוב פרטי לאיש אחד וטוב כערכו יהי' כללי לכל המדינות · יהיה הטוב הכללי ר"ל המדיני יותר נבחר

משלימי

ספר המדות

מאמר ראשון

פרק א' כל מלאכה וכל לימוד גם כל יראה מעשה וכל בחיר' כי הוא לתאות דבר טוב . על כן השיבו אשר דברו כי טוב הוא אשר הכל יתאוו . נראה שיש הפרש בין התכליות . כי מהם פעולות ואחרים זולתם הם הפעולים . אמנם מהדברי' אשר להם תכליות בלתי הפעולות יותר טובים הם הפעולים מהפעולות . תכליות רבים לרבים מהפעולות והנמצאות והמלאכות והלמודים . הרפואה תכליתה הבריאות . עשית הספינה הליכתה בים . תכלית הנהגת צבא המלחמה המלחמה הנצחון· תכלית הנהגת הבית העושר· רבים מאלה תחת מעלה אחת כמו עשית הרסנים שהיא תחת רכיבת הסוסים · וכל מלאכות שהם הכנות הכלים לרכיבת הסוסים · וכל אלה המעשים המכונים לדבר מלחמה הם נכנסים תחת הנהגת הצבא ובזה יסודרו אלה תחת אלה · בכל הדברים תכליות המלאכות העליונות הם נכספים מאשר תחתיהם כי הם דרושים בעבור העליונים · אמנם אין הפרש בין שיהיו הפעולות תכליו' המעשים או זולתם דבר אחר · ר"ל הפעולי' כמו בלמודים המזכרים · הנה אם יש שם תכלית אחד לנפעלים אשר בעבורו אנו רוצים אותו

פירוש

פרק א' כל מלאכה · בראות המחקר ללמד לאדם מוסר השכל אשר הוא הדעת יושר ההנהגה על ארבעת רבעיה שהם הנהגת עצמו וביתו והמדינה והממלכה · מאלה המעשים אשר יעשה אותם האדם וחי בהם חיי אושר והצלחה · אשר זה לא ישלם מבלעדי ידיעת תכליתו כי הוא זה המעיר את כל פועל לפעול מפעלו ואת כל משכיל להשכיל מושכלו כפעם סוף מעשה במחשבה תחלה · וכמו שיאמר (בסניפי לפלוסי מזה). ע"כ זכרונו בא לפניו בראש ספרו בכלל איך שידיעת התכלית מוכרחת בראשי' כל מפעל ולימוד מוסר השכל המתבאר בזה : כל מלאכה · כל בעל מלאכה מה יפעל מלאכתו לאיזה תכלי' מה וכן כל עיון באיזה לימוד יכוון להשיג תכלי' טוב · אם ידיעת האמת בדברים ההכרחיים ר"ל בדברים הטבעיים · או להשיג טוב בדברים האפשריי' ר"ל המלאכותיי' גם כל מעשה · וכן כל העושה מעשה בגופו להנאו' חושיו בהיותו נפת' מהמתאו' לידבק בטוב הערב לשעתו ודע ומר באחריתו : וכל בחירה · הוא העושה מעשה בגופו בהשגת חושיו אחר הסכמת השכל ובחירתו בטוב המועיל באחריתו אף כי ירע לשעתו · כל אלה הארבעה יכוונו להשיג תכלי' טוב בפעולתם כפי מחשבתם : לתאות דבר טוב · הפועל יתאוה להשיג הטוב המושג מהתכלי' ההוא · ולפ"ז יהי' כל תכלי' טוב · אם אמיתי בטוב המועיל ואם מדומה בטוב הערב לשעתו · ובהיות כי לא תוהו ברא ה' את עולמו כי אם לתכלי' יצרו · וכל תכלי' הוא טוב כאמור · לכן נדק הר"י ז"ל בע"ח ריש עיגולים וכללים באמרו שתכלי' הבריאה הי' כדי להטיב לברואים ע"כ · ויראה שזה כוונת כי טוב האמור במ"ב · כי תכליתן לטוב · ועל שם פעולת זה התכלי' הטוב נקרא הוא ית' בשם טוב ככתוב טוב ה' לכל · הודו לה' כי טוב · ובל"א יכונה בז"י בשם גא"ט ר"ל גו"ט פי' הטוב התכליתו : הכל יתאוו · גדר הטוב ומהותו הוא שכלם ישתוקקו להשיגו בפועל כפס

פירוש

כאמור : נראה שיש הפרש · ר"ל ב' מיני תכליות יש לכל פעולה · א' רחוקות ב' קרובות · המ"ב תכלי' הנהגת צבא המלחמה הוא הנצחון · והוא התכלית האחרון הדבק בפעולה ולא יעבור ממנה לזולתה : אולם גידול הסוסים ועשית הרסנים וכלי זיין הם התכליתיים הראשונים אלה איפה יכנה בשם פעולות ר"ל שהם רק פעולות משמשו' להשגת התכלי' האחרון אשר יכנהו בזה בשם פעול ואח"ז יכנהו בשם תכלי' הראשי והעליון ובהיו' שהוא הנרצה לכן יהיו הפעולים שהמה הראשיים המה הטובים כאמור : תכליות רבים · תכליות שונות יש לפעולו' שונו' כמו שמפרש והולך : רבים מאלה קצת התכלי' ישמשו שימוש הכנה לתכלי' הראשי והעליון כמו רכיבת הסוסים הוא תכלי' עליון ועשית הרסני' והמתגים לסוסים משמשת לה : וכל אלה · ר"ל עשיית הרסני' ורכיבת הסוסים ויתר התכליות המשמשו' למלחמה יוכללו תחת ההנהגת לצא המלחמה אשר הוא התכלי' הראשי והיותר עליון מהם · לכן הוא המעולה מהם כי הקודמים לו משמשים לו שימוש העבד לרב : נכספים · הפועלים מתאוים וכוספי' להשיגם לכן הם נכספי' : אמנם אין הפרש · אין הפרש בין התכלי' הראשי הנכסף אחר תכליות הקודמים לו והוא המכונה בשם תכלי' הפעול · לבין התכלי' אשר תחתיו שהוא מהתכליות הקודמים והוא המכונה בזה בשם תכלי' פעולה : הנה אם יש שם תכלי' אחד · אחר שיאמר בקודם שכל הדברים הם בעלי תכליות אם אחד או רבים תחתונים ועליונים · דאג לאמר אולי יאמר מי שאין ביכלתנו להשיג אושר האדם ותכליתו העליון כי עליון לעליונים וכל מה שנדמהו להיו' העליון שאחרון איננו אמת כי עוד עליונים אחריו ואנחנו לא נדע· על זה הוא כמשיב לאמר תשוקתנו על השגת זה האוש' היא לאות על יכולת השגתנו אותה כ"ש יהיו התכלי' בעלי בלי תכלי' תהי' התשוקה לריק כי אין ביכלתנו להשיג הבב"ת · והטבע לא יפעל דבר לבטלה · כאן הבן שוכל · הן ידענו זאת שהשי"ת הוא עלם בב"ת

מפתחות

קנין האושר בעבור קנין ד"א שאין דבר נעלה ממנו . לכן לא יתכן שיהיה השחוק כמו שידמה הפתאים והמון החוטאים שהסכלים הם מאושרים בעבור עסקם בשחוק כי הנה השחוק יזיק לגוף ונפש אף פי' ידמה למנוחה שאיננה תכלי' כ"א הכנה לפעול המח"כ האושר ואף כי מגדר האושר שיהיה פעל המעולים . והשחוק ישתתפו בו גם הבהמיים מכ"ש ע"כ לא ירצה לאושר . והנה הוא כהכרח כפי הפעולה שיבחר בה המעולה מבני אדם כאמור :

פי' י' אחר שהאושר נמשך מהפעולות המעולות כאמור בקודם לכן הפעולה היותר נעלה מהמעולות היא שלמה להיות האושר והנה הוא זה פעל השכל העיוני כי הוא זה ראש ומבחר פעולותינו המעולות שבו נדמינו למלאכי אלהים ובעבורו נאמר נעשה אדם בצלמנו והוא מבחר השעשועי' כי המעיין בפועל אלהים ומעשיו יתענג על ה' בתענוג נפלא שאין למעלה ממנו וישמח בהשגתו על פי פעלו כעל כל הון ככתוב ישמח לב מבקשי ה' . ואומר בפקודיך ששתי כעל כל הון . והוא מספיק בעצמו ונחשב בו מכ"ש אחר הפעולו' וכל הפעולות המעולות עושים שם הכנות ומביאים לזה הפעל ככתוב ראשית חכמה יראת ה' : ע"כ הוא תכלית להיות האושר הנדרש :

פי"א יענה בצדק כורתים שהאושר פי שנים לו במין א' אושר שאנושי הנמשך מהמעשים הטובים והמדות המעולות . ב' אושר אלהי הנמשך מהעיון בפועל כפו ית' . והנכסים מוכרחים למאושר כי הם כלי היראה והחכמה הראשון קודם בזמן והב' במעלה כי הוא ענין אלהי בלתי מורכב ובלתי מוכרח לצורכים חיצוניים הרבה ואפשרי לו שמוש בכל עת ובזמן ענג אלהי לבעליו ככתוב אז תתענג על ה' . מכ"ש במאושר האנושי וע"ש כי מיני האושר שמוכרחי' לכל מאושר נאמר אשרי בלשון רבים בכל מקום :

פי"ב יבאר שהאושר השכל העיוני האמור הוא פעל האל והשכליים הנבדלים וזה מבואר שמהו' החיים אשר הפעולות המתרגשות לעצמו והן אלה השכליים לא יפעלו לקנות ומיסרים על כן יהיו חייהם בפעל העיון ובהמות שלא ימצא חיים שם חיי מדע והשכל אם עצמו לכן המשכיל בעיון ידמה לא"ים ולשכליי' הנבדלים וע"ש זה נאמר נעשה אדם בצלמנו :

פי' ג יבאר כי המאושר מוכרח להיות לו מעט מטובות החיצוניות כפי אשר יוכל להיות אך הרבוי מהם שיבטלו אושר לכן רוב העשירים אינם מאושרים הפך מה שיחשבו המון שהאושר בעושר יכון . אף כי פעולות היושר יעידו על מציאות האושר מה שאין זה ברוב העשירים ובלתי ספק שאהבה שבין ב' האוהבים הוא הדמיון אשר ביניהם והיה המאושר בשכל העיוני דומה לאל ית' ככ"י לכן יהיה רצון האלהי' ממנו ית' :

פי"ד יבאר כי לאושר האנושי לא המדות הוא התכלית (כאשר יעשו הדורשים המוסרים את העם) כ"א המעשה והנה לא רבים יכינו אל האושר האלהי אף כי רבים וכן שלימים בל ידעוהו בלי הכירוהו מעולם וכמו אלה אשר לא חלק להם בבינה לא יגורו מן המעשים הרעים כ"א מפני יראת העונש לכן ראוי למסדרי הדתות לקבוע עונשים ברת להעניש לעושים בעברה זדון כמו לאחרים וכל העם ישמעו ויראו :

פי"טו אלה המשפטים אשר ישים לפני מסדרי הדתות והוא שילמדו לעם להרגיל בניהם מנעוריהם לעשות הטוב והישר ולסור מרע ויהיה לדת תוקף ועוז ומאמץ ושריו למען לא יסור ככתוב ה' עוז לעמו יתן . ודרשו ז"ל אין עוז אלא תורה . אך דת האבות לבנים אין בה עת אך יש לה מעלה בענין ידיעת פרטי מעשיהם אשר אל זה ראוי שישים משים הדת עיניו כי כמו שרפואת הגוף שכון בכלל ובפרט כן רפואת הנפש וע"כ נוסה התורה כבד את אביך . למען עשות כדת אשר ילוו אם בניהם בפרטי המעשי' הישרים שבלתי כתובים בתורת ה' בפרט . כ"א בכלל ועשית הטוב והישר :

פי"טז עוד יורה דעה למשים הדת שישים עינו ולבו על הנסיון ר"ל שיכנס טבע העם והמדינה אשר בה ישדד הדת לחוקק להם חקים ישרים כפי טבעם במקומותם בזמניהם כי על כן לא נחקרו בכללים ידועים מאז ומקדם איך ינהג משים הדת יען הדבר תלוי בנסיון כפי הזמן זה מקום והעם לעשות גם כטוב לחוקק להם חקים טובים להסיר מהם מוקשי ההפסד ולהכלם על במתי האושר האנושי והאלהי :

מפתחות

אהבה שהיא בעבור דבר טוב משא"כ באלה הרשעים מן גו
יגורשו ברוע לבבם יכלו את עצמם · ומה שנראה בקצתם
אהבה הוא בהיות קצת טוב ביניהם :

פ"ו יבאר כי רבים כשוב לרעהו אינה אהבה אחר שלא
יסדר להטיב עמו כפועל אבל היא התחלת האהבה
אשר בהרגילה פעל האהבה ובהיותה בעבור סריות שיקוש לא
תרצה אף להתחלה :

פ"ז יבאר כי עצת שלום היא אהבה ר"ל בהסכים בני
המדינה להקים חקים ידועים לטוב להם או זאת
שעצה שיעולה לאהבה שהשב אך לא בהסכים המשכילים
על דבר מושכל אמת והוא שאמרו ז"ל שיש מרבים שלו' שנאמר
ורב שלום בניך אל תקרי בניך אלא בוניך · ר"ל המבינים לקבוע
חקים ישרים · לטוב להם משא"כ הרשעי' שאין הסכמה ביניהם
ע"כ יפרדו כאמור :

פ"ח ישוב ישאל למה יאהבו עושי הטוב למקבלי הטוב
יותר ממה שיאהבום המקבלים · ויאמר כי זה
זה בעבור כי שבות אל החיים ישלמו משפעולות ההוות
לשמן ע"כ אלה פועלי הטוב יאהבו פעולתם כי הם
חייהם משא"כ המקבלים שלא פעלו דבר · כי כל דבר
שבא לאדם ביגיעה חביב עליו והנה פועלי הטוב באה להם
פעולתם ביגיעה ע"כ יאהבום משא"כ המקבלים שאין יגיעה
למקבל :

פ"ט יעיר ספק במה יזכה האוהב לעשות הטוב ושיסר
בעיני אלהים · ואדם אם בשום כל מגמתו רק
להטיב לעצמו או רק להטיב לאחרים כי יש ראיות לדעת
זו ולדעת האחרת ג"כ כי מהמפורסם שהרודפים הטבת עצמם
נקראים רשעים ויש סברה אחרת ממנו הפכו וזה שהמצוה
לעצמו הוא המדה אשר בה ימוד טובות אחרים עד"הכ ואהבת
לרעך כמוך ועוד סברות אחרות אשר יעידו כי טוב להטיב
לעצמו · ואחר יתיר הספק ויאמר שהאוהב את עצמו בהטבת
טובו' המדיות הוא זה מגונה אולם האוהב ש"ע בהשגת
טובות רוחניות כמו בהטיבו מדותיו ועשות צדקה והשגת
המושכלות הרי זה משובח והאוהב כזה מטיב למשכילים בטוב
שהוא מטיב לעצמו ועוזב לאוהבו ההמוני הכבוד המדומה
והשררה ושאר הטובות החמריות ובזה יכונו ב' חלקי הספיקו'
האמורים :

פ"י יעיר מבוכה הילערך המאושר לאוהבים כי יראה שאין
לו צורך לאוהבים להטיב עמו בהיותו עשיר שמח בחלקו
השמספקים כמולא טוב רע · ועל זה יענה ויאמר כי הוא
צריך לאוהבים עכ"פ להטיב להם בטוב לו ולהתענג בהטיבו
אותם ואף גם אם הטיב אין אותו הוא צריך אליהם לבלתי
היותו ערירי בהיות כל אדם בטבעו מדיני · ושמח בחברת
האוהבים והוא זה נאה למאושר :

פ"יא עוד יוסיף ידו להראות באופן שהמאושר מוכרח
לחיות עם אוהבים · וזה בהיות המאושר חי פי
שנים בחיים · חיים חמריים ורוחניים ר"ל חי השכל ומדע
ומטוב החיים בלי עצב וזה ישלם בחברת האוהבי' וע"כ
המאושר שחייו פי שנים מחיי איש ההמוני לכן הוא מצטרך
פי שנים לאוהבים כמו איש ההמוני :

פ"יב יחקור מה זה טוב לאדם אוהבים רבים או מעטים ·
ואחר המחקר יענה לאמר כי לא טוב היות לאדם
אוהבים רבים וזה כי מגדר האהבה להטיב לכל אוהביו
ולהיות שמח בשמחתם ונעצב בעצבם מה שלא יתכן זה ברבים
א' כי לא יוכל להטיב לכלם ב' אם יקרה לאחד עצבון ולאחד
שמחה לא יוכל להיות שמח ונעצב יחד ע"כ יש למעט
האוהבים כפי די הסיפוק ויותר מהמה ימעטו האוהבים אשר
מפני המעלה וההשכלה כי בני עליה המה מועטים ·

פ"יג יורה דעה כי האדם מוכרח לאוהבים בימי טובו
להטיב להם · ובימי רעתו להיות נעזר מהם
אף כי הנעצב יקל עצבו בראותו אוהביו לכמה סבות
א' שמחה ראותם ישיר עצבו ב' הם ידעו במה ינחמוהו
ג' הוא עצמו יתאפק מהתעצב לבלתי העציבם ברוע
פניו · ועל האוהב למהר לבוא בעת צרת אוהבו
באשר מבוא לשמחתו והפך זה בעל הצרה יאחר
מקרוא אוהבו לקבל ממנו עזר ובשמחתו ימהר לקראו ·

פ"יד יבין שמושם כמו שנראות משכה כהושקים כן
ההתרועעים אוהבים · כי שמולותיהם שהם
חייהם ישתלמו בשימוש החברה ויקחו מדרכם בלסכם
אף כי למשכילים אשר במעלה שהם שמן חייהם ואיש
יחד פני רעהו אך לרשעים אינה שוה החברה :

מאמר י (ובו שלשה עשר פרקים)

פ"א יבאר טוב התענוג כי ישיגו אם בעליו לפעול
טוב למען התענוג בו · וב' מחלוקות
בדבר התענוג א' יאמרו שהוא טוב ב' יאמרו שהוא רע
ג' יאמרו שהוא רע בקצתו ע"כ באה דרכם לרבים
שהוא כלו רע לבלתי ימשכו בקצתו הרע · ועל הכל
הכי יוכיח כחשם על פניהם בראות שאין מעשיהם הפך
פיהם ע"כ לא יאמינו להם :

פ"ב ישים אותותיו אותות שהתענוג הוא טוב · א' בהיות
משכנו שהכל ישתוקקו אל התענוג והתענוג לא
ישכל רע בעצם · ב' כל עצב הוא רע א"כ התענוג
שהוא הפכו מוכרח להיות טוב · ג' התענוג אין אחריו תכלית
אחר כי לא ישאל למה יתענג · ואפלטון יעיר ספיקות
על זה הדעת ואחר יתיר ספיקותיו ויבאר שהתענוג בכבוד
המשכיל הוא הטוב :

פ"ג יתיר ג' ספיקות שהעיר אפלטון להראות רעת
התענוג :

פ"ד עוד יעיר ספק להראות רעת התענוג מההרגש
המושג למתענג · ובפ"ז יתיר לאמר שיש שם
תענוגים רעים ונחדים והאוהבים יתאחדו ברעים · הם
הטובים בלתי נבחרים לכל וכי הנערים והנוהגים כמנהגי
יתענגו בתענוגים נרעים והצדיקים בנבחרים ויותר
מהמה יתענגו המשכילים על ה' בהשכלת אמתתו
ר"ל בשמחת הנפש פועל האמת שפעולתו אמת :

פ"ה יתיר הספק האמור ואומר שהתענוג הוא הויה בתנועה
זמנית משא"כ הטוב שהוא השכלים שאין בה שום
זמנים ומחויב מזה שאין התענוג והטוב עצם אחד · וההסובבים
אמריה שאמר שהאך התענוג הזמני מורכב מתענוגים קצרים
שלימים לעצמם לכן איננו קונה שלימותו בהויה זמנית כי
העתה הקצרה איננה זמן ·

פ"ו יעיר אוזן לשמוע היסר ספק אחר הנערך לפי
האמור שהתענוג איננו הווה בהוי' זמנים כאמור
ולפ"ז המבוכה אחרי' האמר הלא אנחנו רואים שכל תענוג
מתחיל בגבורה ומסיים בחולשה וזה יורה שהוא הווה בשום
הדרגים וזמנים · וע"ז ישיב לאמר כי הוא זה בעבור חלישות
החוש והמוחש בסוף · ומן מולא הדברים נדע עוד מעט
ודעת למה לא יחלש עונג השכלה המשכיל לעולם וזה
בעבור שאינם נחלים בחוש ומוחש אחרי החלשים :

פ"ז הוכח יוכיח שכל עונג הוא טוב ונבחר וזה בסבר
מבואר שעלם החיים המה הפעולו' המשו גשו' לשפען
והנה כל פעולה ישלמנה פועלה בעונג אף כי בכחו יגדיל
פעולה ויוסיף חכמה וזה לאות כי היא עם החיים ושלימותם
ועוד יוסיף ידו להתיר הספק האמור בקודם במה שני
תענוגים מבטלים זה את זה · ע"ד אמרו ז"ל אין מערבין
שמחה בשמחה ·

פ"ח ילמד דעת שהתענוג יחזק הפעולו' והעונג הזר ותעלב
המיוחד ישלימום · ואין העונג משלים הפועל אבל הוא נמשך
מפעולותיו כנמשך הבריאות מהרפואה · והנה התענוגים
נבדלים זה מזה במין ובאיש ולא יערבו כלם לכל כ"א זה
יערב לו עונג אחד והאחר יתאם בו ויערב לו עונג אחר
ואם רעים ומהם טובים הרעים ידבק ברעים והטובי' בטובי'
ע"כ מי זה חפץ לדעת מי המה הטובים להדבק בם הנה
ידבק באלה שידבק בהם המעולה מב"א ככתוב ואזנך תשמענ'
דבר מאחריך לאמר זה הדרך לכו בו :

פ"ט יחקור בקצרה על מהות האושר · ואומר כי מוכרח
הוא שימצא באיזה פעולה מהפעולו' ושלא יהיה

על זה כי הנה נוסף בטבע אהבת המולידים לילדיהם · ע"כ ישובחו אוהבי בני אדם :

פ"ב יחקור מאין שאלת האהבה בין ב' האוהבים י"א שהסבה דמיון מה שבין ב' האוהבים וי"א הפך זה שהסבה ההתנגדות כי כל המורכבים מתאחדים מדברים מתנגדים · והאהבה תחלק לשלשה מינים א' אהבת הטוב המוחלט ב' המועיל ג' המהנה לטעמו ועל פי ג' תנאים תקום האהבה א' שלא יהי' הנאהב דבר שאין בו רוח חיים · ב' שיאהב ע"מ שיהיה נאהב מאוהבו ג' שידע דרכי הנאהב :

פ"ג יבאר כי האהבה התלויה בדבר מיני שלשת הטובות האמורים בפרק הקודם שהם · טוב מוחלט . מועיל · מהנה · קרובה להתבטל או להשתנות כהשתנות אהבו' הנערים והבחורי' מהנאה אל הנאה · משא"כ אהבת השלימים שהיא בעבור השוותם במעלה או בהשכל ואינה תלויה בדבר חיצוני לכן לא תבטל ולא תשתנה :

פ"ד ילמד דעת שגם קצת האהבות התלויות בדבר יעמדו ימים רבים והם הנעשים חלפין זה בזה המין אחד ובזמן אחד כמו אהבת החושק לחשוקתו אך המחליפים במין אחר ובזמן אחר יתפרדו וכ"ש המחליפים מהנה במועיל · ולא תהיה אהבה נאמנה וקיימת בלתי אם בין הטובי' שכבר נסו זה את זה כמשל המושל לא יכירו זה את זה עד שיאכלו יחד סאה מלח :

פ"ה יחשב דרכי האהבות השונו' ומעלת קצתן על קצתן · ולאמר שהנשים רעים יתכן שיאהבו זא"ז בעבור התועלת והאביונים בעבור הממון · הזקנים והעצבים רחוקים בטבעם מהאהבה · באין חברה או בריחוק מקום או זמן תשכח האהבה :

פ"ו יבאר מיני אהבות שונות שבין ב"א שונים · ולאמר שאהבת המעלה לא תכון מאחד לרבים או מרבים לאחד מה שיתכן זה באהבת המועיל והמהנה · הצעירים יבקשו מהנים לטעמם והמושלים יבקשו מהנים ומועילים אשר לא באוהב אחד יכונו יחדו :

פ"ז יגדור גדר מין אהבת ההעדפה ר"ל האהבה שבין ב' האוהבים שבלתי שוים במעלה גם לא בכמו' ואיכות עניניהם ז"ל כמו האב והבן והאדון והעבד · ובזה תתקיים האהבה בהטיבם ז"ל כראוי לשיווי הערך לא לפי שווי הכמות הנהוג באהבת השווים · וכאשר יגדל מעלת אחד האוהבים על רעהו עד שיהיה רב המרחק ביניהם תבטל האהבה כמו שלא תכון האהבה בין המלך לאחד הפחותי' · ע"כ לא ירצה כל אוהב לאוהבו שיתעלה יותר ממנו כ"א שיהיה כמוהו במעלה ותתקיים האהבה ככתוב ואהבת לרעך כמוך :

פ"ח יבאר גדר אהבת הכבוד אשר ממינה היא אהבת החנופה ר"ל המרבה להטיב בחונף למען השיג כבוד מאוהבו · ויבאר שבאהבת ההעדפה כמו האב לבנו השני' יתרון המעלה לאוהב ויתרון הטבה לנאהב · ויבאר כי אהבת ההעדפה תתקיים בשיווי הערך בטוב ר"ל כאשר הנגרע יוסיף להטיב לנכבד :

פ"ט יבין שמועה לאמר בעבור שסבת האהבה הוא הדמיון שבין ב' האוהבים על כן תכון האהבה בחברה שבין ב' בעלי דמיון אחד · חברת שייטים חברת פרשי ברזל ועמלים וכל החברות יחד הם סבת האהבה הכלליה אשר בכלל המדינה והם חלקי האדם וסבת העזר בקיבוץ המדינה :

פ"י ילמד גבולות הממשלה שלשה והמדיניה לשלשת מיני מושלים טובים והפכיהם שלשה רעים מפסידי' עמים והמדינות · א' מלכות אשר ינהג בחסד כאב לבניו · הפכה גזל ע"י מכתשות הצדק והגזלנים והפכו הוא העריץ הגוזל דלים להרבות לו · ב' היא ממשלת השליטים והיועצים הטובים והפכה הם הטעם ורעים · ג' הוא ממשלת המחירים ר"ל ע"פ ככרי ארץ והפכו השולים · וכן ג' ממשלות הבתים · א' ממשלת האב הטוב והפכו הרע · ב' ממשלת האיש באשתו או בבנים שנגדלים וכיוצא בם והפכה עלות האשה על הממשלה כראוי לבעלי · ג' ממשלת האחים אשר במחיר רב שנים ישלטו בנים · והפכה הוא שליטת כלם בשוה :

פ"יא יחלק איכו' הצדק לשלשת מיני הממשלות שאמורי בקודם ואיכו' הרשע להפכיהן כי המדה הטוב הראוי לכל אחד כמעשהו · והגרוע בממשלה הוא ממשלת העריצות · וזה כי סבת האהבה הדמיון שבין ב' האוהבי' והנה אין דמיון בין האדון לעבד בבחינת השאר המצטרף כ"א בבחינת מה ששניהם מין האדם ובעבור שהעריצים מחשבים ההמון לעבדים להם לכן אין ביניהם אהבה :

פ"יב יבאר מיני אהבות הבאים מצד האחוה או הגידול יחד כל הקרובים יאהבו זא"ז בעבור בואם מב"ו אחד והקרוב יותר יגדל אהבתו · הגדלים יחד ובעלי אומנות אחת והולכי דרכים יחד יאהבו זא"ז · אהבת האיש והאשה היא טבעית להיות האדם בעל חברה יותר משהיותו מדיני :

פ"יג ילמד דעת מפסידי האהבה כי הוא זה אם לא ישיב הנאהב גמול לאוהבו ראוי ושוה לטוב אשר גמלהו · והוא כמספק איך יעורך שווי הטוב אם לפי גודל טרחת הנותן או לפי הנאת המקבל · הנה הוא יועץ לפי דרכו שכל מקבל טוב יותר בהשבה לבלתי הכעיס את אוהבו בנדבת רוחו עמו · וע"כ שמעלת האהבה אשר בעבור מעלה יען לא יקרו אותה מריבות ותלונות :

פ"יד ישים ארוכה ומרפא למפסידי האהבה האמור בקודם וזה שישולם גמ"ל לכל אוהב כפי הראוי לו · למעולה יותן כבוד · לדל עושר · כי האהבה תדרוש האפשרי כפי הראוי · כפי מה ה' דורש בחובותיו רק תודה וכבוד · וע"כ הבן תמיד חייב בכבוד אביו ולהטיב עמו בהיות שאביו הוציאו מאפס ליש · רבים מתאוי' לקבל אך לא להשיב זו מדה גרועה :

מאמר ט (ובו יד פרקים)

פ"א יעיר ויעורר מריבות בין האוהבים אם בסבת שלא שערך שמעריך הטוב כראוי או אם נדר לשת לו סך קצוב בעד טובתו ולא השלים מדתו · ועל המקבל לסדר ערך השווי כי הנותן האמינו על זה ואף כי כל נותן ירצה שכליו בתור חשיבות ושווי הרבה יותר ממה שהם נמכרים :

פ"ב יעיר ספיקו' איך יתנהג האוהב בעשות טיב לאוהביו אם אין לו למלאות רצון כל אוהב מאוהביו ואמר ישפוט מי ומי קודם · ויורה דעה שאין לתת כל מתנותיו לאוהב שיותר נאהב כי אם יתן לכל איש חקו הראוי לו :

פ"ג יעיר ספיקות מתי יוכל האוהב להפר האהבה . ואומר כל אהבה התלוי' בדבר מהנה ומועיל תופר אם הטיב אין אותו · גם אהבת מרמה תופר בהודעה · הטיב ונעשה רע אם יוכל עוד להרפא ומחויב הוא לעזור על רפואתו ואם לא יוכל להרפא תופר · אם אחד האוהבים נתעלה בעילוי רב המרחק תופר האהבה בהכרח · ועכ"ז ראוי למתעלה לזכור ההרגל הקודם אם לא היה המעלה רב המרחק ·

פ"ד יבקר באיזה טוב ראוי לקדם את אוהבו · ואומר שראוי להטיב לאוהבי בטוב שהוא עושה לעצמו ככתוב ואהבת לרעך כמוך · ויתנהג עם אוהבו כמנהג האדם עם נפשו שיהיה רוצה בשלומו ומטיב עמו כמו לעצמו שם בשמחתו ועצב בעצבונו · ואם איש שכל הוא יבחר להטיבו בטובות המושכלות כי זה הוא עיקר טובת האדם במה שהוא אדם ככתוב טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף . וע"כ ישתוקק כל משכיל להודיע השגותיו לרבים לחבר ספרים ולהדפיסם להועיל. הבאים אחריו ולא יוכל לעצור בכחו.. אף כי ישיגוהו תלאות רבות ונזק. ככתוב ואמרתי לא אזכרנו ולא אדבר עוד בשמו והיה בלבי כאש בוערת (ירמיה כ') ונאמר כי מלאתי מלים וגו' (איוב לב)

פ"ה יאמר שלא יתכן לשום אהבה וחברה בין הרשעים גמורים . ככתוב יתפרדו כל פועלי און כי כל

אהבה

מפתחות

האמורה ר"ל כח נפשי השומע לשמוע מישרים על השלם שיעולה המקום להשיג על ידה השכלית התבונה . ויבאר גם כן שהשכל הוא ידיעת ההתחלות העיוניות והמעשיות . והוא עצם החכמה המבואר בד' מזה :

פ"ט יעיר אוזן לשמוע הפרות הספיקות אשר יתכן שיסופקו באלה הדברים והוא מה יתנו ומה יוסיפו החכמות העיוניות והמעשיות אחר שאין האושר נקנה רק במעשה כאמרם ז"ל לא המדרש הוא העיקר אלא המעשה . או נאמר למען דעת איכות המעשה הלא טוב ידעת המוסר לבד . ועוד ספיקות אחרים שיבואו שיתבאר בפרקים הבאים . ועי"ז ישיב לאמר שהמדע השכלי הוא עצם השלימות בנפשם עצמם אף אם לא יפעל יותר . כי הם מעלות הנפש ושלימותה . ואשר יפעל פעולותיו על ידם כראוי הוא יותר מאושר . ויבאר שכח האיחוד דומה לתבונה להביא את בעליו להשכילה המבוקש אלא שהאיחוד הוא לא ליום רע משא"כ התבונה שבקשתה תכלית טוב :

פ"י כיעיר אוזן לשמוע כמו שיש ב' כחות בנפש איחוד לרע והתבונה לטוב ככה יש ב' מיני מדות א' טבעיות כמי שמשכתו ומתנו להיות זריז . ב' למודיות לפי התבונה והמתנהג בטבעיות יתכן שיכשל לפעמים כעור בארובתו כי לא ידע מדתו כפי הזמן והמקום משא"כ התבוניות . גם יעיר הספיקות אשר העיר בקודם :

מאמר ז (ובו ט"ו פרקים)

פרק א יחלק בעלי הדת לשלשה מינים שהם ששה עם הפכיהם . א' רשע האומר מוסר והפכו לדיק ישר בטבעו . ב' חוטא שיצרו תקפו והפכו כשר הכובש את יצרו . ג' בשפל המדרגה בגנות והפכו אלהי שמדרגה נשגבה ונעלה :

פ"ב יביא דעות וסברות הפכיות בענין מחלקות הרשעים והחוטאים האמורים כי י"א שהאומר מותר שוה לחוטא שיצרו תוקפו וכן השכם ר"ל היישר שאיננו חושב רע בנפשו שוה לכובש את יצרו . ואחרים יאמרו שהישר הוא יותר משובח מן הכובש והאומר מוסר הוא יותר גרוע מן החוטא שיצרו תוקפו . עוד יחקור בדברי הקרא"ע האומר במקום שיש שם ש"ל לא יעמוד החטא :

פ"ג ישוב יתוסף יד עיונו בשכלי ותורה לחקור איככה יפול דבר שבעל שכל ימרה פי שכלו ויחטא נגד דעתו והכרתו . ואומר שיתכן היות זאת מב' פנים א' שיטעה בדרכי ההיקש ויתגלגל בכוללת או שיטה אחר המדמה היקשו המתנגד להיקש השכלי ותחמדה שטה אחריו ועוד הנרות אחרות המעלימים אור השכל מן החוטא לאמר אין פגע ואפס כאמרם ז"ל אין אדם חוטא אא"כ נכנס בו רוח שטות :

פ"ד יחקור היתכן שיאמר איזה רשע בשם חוטא בשם או כל חוטא יאמר בחטא פרטי כמו שיפה כענין . על כן יחלק המדות לב' מינים א' הכרחיים וגשמיים כמו מאכל ומשגל . ב' בחיריים ורוחניים כמו אהבת הנצחון והכבוד . החוטאים בענין הא' נקראים חוטאים סתם יען שוטע אל התאוה בכלל .. אך בענין הב' להיותם בבחירה ולא בתאוה לכן יכונו בשם חוטא בכבוד חוטא בנצחון . שהחוטא בענין הא' הוא יותר מגונה מהחוטא בענין הב' . ואחר יבאר שהרשע האומר מוסר נגרע מן החוטא שיצרו תקפו כי זה הוא כמוכרח בעבור החמדה וזה יבחר להרע גם בלי תאוה :

פ"ה יעיר אוזן לשמוע כלמודי הפ' הקודם כי לפעולות האדם על התאות נפשה להם שם בשלשה מינים . א' נבחרים והם הלוקחים מהתאוות די הסיפוק כפי ההכרח . ב' המשכים במותרות אך עכ"פ הרחק לא הרחיקו להתענג עד בלי די ואלה נקראים חוטאים סתם . ג' המעמיקים להתענג במותרות עד בלי די שמה נקראים חוטאים בהמיים :

פ"ו יורה דעת במופתים נאמנים שחטא התאוה שבענינים הוא יותר מגונה מחטא הכעס הרוחני והמבואר שהכעס הוא כבר עון ועכ"ז חטא התאוה יותר מגונה ממנה . מבואר א"כ מזה שכל החוטאים בתאוות הגשמיות הם יותר מגונים מהחוטאים במדות הרוחניות כמבואר בד' מזה :

פ"ז הבדל יבדיל בין מיני החוטאים . א' החוטא השוטה שהוא מתענג במותרות בלתי רב המרחק עדיהם ב' החוטא הגשמי והמולך . שמין הא' יאושר ביותר ובלתי יושר ומין הב' אף כי נדמה לבהמה במעשיו הנה הוא רע יותר מכל בהמה רעה יען שכלו עזר לו להזיקו משא"כ הבהמה :

פ"ח עוד יוסיף ידו לתת הבדל בין העובר על הדת האומר מוסר ובין העובר על הדת בעבור שיצרו תקפו שהא' הוא יותר גרוע מהב' . כמו שכבר העיר על זה בד' מזה . יותר נכון הוא הכשר והקיים ר"ל הכובש את יצרו לבלתי התענג בעונג האסור הוא יותר משובח מהעוזר ביצרו לסבול עלב הראוי לסבול לפי הדת . וכל אדם יש לו להתדמות בכניסתו היצר בקיום ולסבב לרבים ועובים במה כחו ובמה לו :

פ"ט יבאר שהמשחק בקוביא בורח מן העצב והעמל לעסוק במ"ות . ואיננו בוחר בתענוג . ויבאר שהחוטאים ב' מינים א' החוטאים במהירות טרם ישכילו ברע אשר עשו ונקראים מעופפים ונמהרי לב . ב' המשכילים על דבר רעתם אך לא יוכלו לכבוש את יצרם ונקראים חלשים ר"ל מנוצחים מיצרם :

פ"י עוד יראה פנים שהאומר מוסר הוא נגרע מהבלתי כובש יען לא יוכל להירפא לעולם ותמיד בחטאו ואינו יודע חטאו משא"כ בבלתי כובש . והבלתי כובש והוא החלש הוא יותר נגרע מהמעופף עכ"פ בהיותו מורד בשכלו שהוא סיל"ע ונוטע לשמחתו שהוא סיל"אר :

פי"א יחלק הכובש והבלתי כובש בבחינת שיותר להיות שהן ארבעה עצמי ומקרי בכובש ושניהם בבלתי כובש . ולהם שם בשלשה . עזים . פראים . והבלתי קיים אך לא בעבור החטא :

פי"ב הבדל יבדיל בין ישר ובלתי ישר לכשר וחוטא . ובין הנבון והמחודד שהנבון שמה בבחירה שכלית לתכלית טובה משא"כ המחודד שפועל בלי בחירה שכלית כשכור והוא אלי רשע האורב לרע בכוונתו :

פי"ג יחקור על התענוגים והתאוות . השונות הנה אם לא . וגם מחלוקת בדבר . אחד יאמרו כל התאוות רעות הן בעצם ובמקרה . ב' יאמרו שמעט טובות הנה . ג' יאמרו יתכן שיהיו טובות אך אינן משובחות וכל כח העיר ע דיה והדריק את דעתם :

פי"ד יספר ראיות האומרים אשר בפ' הקודם שהתענוגים הם רעים ויחלוק התאוות והתענוגים לשתים שהן ארבע א' רוחני והוא עונג העיון בפועל אלהים ומעשיו ב' חמרי והוא נחלק לשלשה מינים טוב מוחלט . טוב המועיל . טוב הערב . הרוחני הוא טוב כלו והוא עצם האושר והחמריים קצתם טובים שמחיים דבקים אל האושר והם הכלים ההויות הטובות . ועוד ירבה להביא ראיות שקצת התענוגים הם טובים ומאושרים :

פט"ו יעיר מבוכה לאמר אם התענוגים קצתם טובים וקצתם רעים כאשר בקודם למה אם כן יהיו העצבים שמתנגדים לטובים ולרעים כלם רעים . ויעיר המבוכה כי שיהיה זאת בבחי' המותרות כי הרע שבתענוגים הם מותרות לבד אך העצבים כלם רעים והם נאמר כי נחמדים הם התענוגים בעבור שידחו העצבים אך רדיפת המותרות יוסיפו למאון התאוות אף כי אם ישבע עונג אחד ישתלב ויתאוה לעונג אחר וכל זה בעונג חמרי משא"כ הרוחני שהוא העיון שאין בו הפסד ולא יוסיף עצב עמו והוא העונג שהשי"ת מתענג עליו לכן הוא ראוי להיות אושר המאושר והנבחר :

מאמר ח (ובו י"ד פרקים)

פ"א יורה דעה כי אהבת בני אדם זה לזה הוא הכרחית לבני האדם . ושבלעדיה לא יעבור איש מרעהו והטבע יעיר על

שהילל בן שחר: ונגדרם בזה שהצדיק היא השומר כל הדת והפכו העוול הוא מומר לכל הדת.

פי"ג הוכח יוכיח שיש גם צדק חלקי ועוול חלקי ר"ל צדיק לדבר אחד ומומר לדבר אחד:

פי"ד אחר שביאר בקודם צדק הדתי יבאר בזה ב' מיני צדק אחרים א' צדק משחלק ר"ל הטוב והכבוד שמשחלק בין אנשי המדינה לפי כבוד מעלת כל אחד מהם הם המין מהטוב אם יהיו נערכים עם מקבליהם בערך נפרד אז הוא צדק. ואם איננו נערך הוא בלי צדק. ב' הוא צדק מיושר והוא הנעשה בחלפין ובעבור זה קורא צדק מחלף. ממנו רצוני והסכמי כמו מקח וממכר וממנו בלתי רצוני כמו העונשים הבאים אליפי החטא ואלה לא יוערכו בערך האמוי' והצדק בם בשידמו שווי החלפין זה עם זה והבלתי צדק כאשר לא ידמו בשווי:

פי"ה ידין בצדק המחלף שאיננו נע"ך עם בעליו בערך נפרד כמו הצדק המשחלק וזה כי בחלפי מקח וממכר כלם שוים בקונה כמוכר לא יחשב לבעל שמעלה מעלתו כי הכל הולך אחר שווי החלפין והמכה צריך להחזיר שהוכחה יהיה המוכה איש נכבד והמכה כמות או הפך זה אין הבדל במשפט הצדק בו · וזה שהצדק נערך בערך המספרי ר"ל שיחשוב השופט שיווי האמצעי ואז יקח המותר על האמצעי שהוא האוכחה ויתנהו למי שלקח פחות מן האמצע באוכחה:

פי"ו ישפוט שכלות בצדק ערכי לפי המכיים והמשביים · ובצדק מחלף הוא שווה ומשוה היקר עם הנגרע בערך המטבע ר"ל ששווה הדמים מודיעים כמות יוקר שוה הסחורות הנעשים חלפין זב"ז ובזה ידעו עד כמה יוסיפו ב"גרע למען השווה הקצב עם היקר:

פי"ז ידין במשפט צדק המחלף שאיננו אמצעי בין ב' קצוות רעים כמו אמצעי המדות אבל הוא אמצעי בין הפחות והיתרון אשר כשנו לבי' אנשים שוכים. הוא ישפוט היושרים שהאונס בהיזקות והבלות פטור משפטותי נזק:

פי"ח יבאר כי אין משפט צדק ועול נוהג בדברים שבין האב לבנו הקטן ובין האדון לעבדו ובין הבעל לאשתו בהיות אלה הם קנין כספו של אדם והוא עושה בהם כעושה בשלו ע"כ לא יאמר עליהם לא בצדק ולא בעול · ולא במשפט שליא מלתא כי להנהגת הבית יחשבו שאין כח לשופט לשפוט בו דבר:

פי"ט יבדיל בין החקים הטבעיים לחקים הדתיים ואומר שהטבעיים הם החוקים המשותפי' לכל העמים אשר ע"פ האדמה ומעולם ועד עולם המה כמו איסור רציחה ודומה: כי הם לטבע שאם שהודפה בכל זמן ובכ"מ ואם יקרה שישתנו הוא ע"י הזרות משא"כ הדתיות שאינם בכל עם ובכל מקום ובכל זמן כי הם מורגלים להשתנות מאד והחקים הכללים הטבעיים משתעפים לפרטיים בעם ועם כדתיהם · והחוק הכללי טרם העשותו יאמר בצדק או בלי צדק · אך הפרטים יאמרו עושיהם בהצטדק ובלי הצטדק:

פ"כ ישים משפט לפני שופטי ארץ לענוש לכל חובל ומזיק בעברה זדון ברצון או בבחירה. ואומר שמזיקים לאם עם בשלשה אופנים א' בלתי רצוניים ב' רצוניים ג' בחיריים · ומשם יפרדו לארבעה אבות נזיקים אונס שוגג מזיד מרד שכנגדם בשלש חטאי עושיי ששמי שאונס והוא הפועל בלי רצון כלל פטור · השוגג אם שגה בכלל הדבר שאסור חייב שהיי לו ללמוד הכלל. שגם בפרט פטור. והמזיד העושה ברצון או המורד העושה בבחירה שכלים ג"כ חייבים לעולם:

פכ"א ישוב יהפוך יד עיונו על הסובל רע בלי צדק אם יוכל להיות רצוני בזה הסבל או בלתי רצוני · ומסיק שיש הבדל בין היזקות להבלות בהיזק ממון יכול לסבול ברצון אך מהבלות גופו אינו יכול לסבול ברצון אף שיאמר מעדם רוצה אני וכ"מ שהאומר קרע כסותי פטור הקורע · והאומר קטע ידי חייב הקוטע · כי בעת הקטיעה הוא עושה עול שלא ברצון הנקטע:

פי"ב יחקור ב' חקירות אי השופט שזיכה את החייב והפכו מי הוא המעוול השופט או הבע"ד. ב' אם אחד חייב א"ע בדינו וגם יותר לבע"ד שיקרא עושה עול · ומסיק שהשופט הוא המעוול בהיות הפעל ברצונו · והנותן הרבה לבע"ד איננו עושה עול בהיות גדר העול שלא לרצון משא"כ זה. שהוא לרצון: גם יסתור דעת הסוברים שנקל עשות צדק בהיות נקל עשות בלי צדק וידיעת ההפכים אחת · והנה הוא סותר את דבריהם באמרו שגם לעשות בלי צדק בפועל אמת איננו נקל עם היות שנקל לחשוב לעשות בלי צדק ומכל שכן שאיננו נקל לעשות צדק:

פי"ג יבאר גדר החסיד ומהותו שהוא המשלים פרטי הכללים אשר לא נפרטו ע"י משים הדת כאמרם ז"ל העושה לפנים משורת הדין · והחסד דומה לעופרת מהותך או סיד המיישר אבני הבנין כן החסיד מיישר חקי הדת ומשלים' החסרונן:

פי"ד ישוב יהפוך ידו בשקלי' וטריא על המאבד עצמו לדעת אם הוא עושה עול · ומראה פני' לכאן ולכאן וסוף דבר מסיק שהוא עושה עול לאנשי עירו להפר בר"ם העזר עמהם :גם לעצמו עושה עול כי אם היות שכבר הסכים לסבול הרציחה ברצון הנה בעת שירצחו הוא מתחרט ואיננה לרצון עכ"פ אשר הוא זה גדר העול ר"ל סבול בלי צדק שלא לרצון:

מאמר ו (בו י' פרקים)

פרק א יבאר כי הכח השכלי פי' שנים לו במין. מעשי. ועיוני. המעשי עסקו בדברים שיש כח ביד האדם ואפשרות לשנות בו כרצונו לטוב או לרע. ולו ג' שליטים החוש והשכל והרצון ר"ל אם ירגיש האדם שיש מוחש אזי ישפוט השכל אם טוב וראוי לדבק בו או לפרוש ואחר יסכים ברצון לעשיה כאשר יעץ השכל ופעולות זה הכח יתוארו בטוב ורע. העיוני עסקו בהכרחיים ר"ל להבין האמת והשקר בדברים שכבר נעשו:

פ"ב יל"ג גבולות חלוקות השכל למספר חמשה מלאכה דעת תבונה חכמה שכל. מלאכה הוא פעולה נפעלת כפי תעולת ברעיון השכל המעשי. דעת היא ידיעת ההכרחיים בהיקשים מופתיים שנלקחים מהקדמות השויות והתחלות מושיות:

פ"ג יבאר גדר ומהות התבונה שהיא מעלה היעולה איך יעוב מיבות גדולות לרבים ולהביא הדברים העובים אל תכליתם. והיא התחלה לכל נפעל האפשרי ביד האדם · וההנאות והעלבים יסחיתו ר"ל יעמדו כנגד שהתחלת יפסידו כוונו התבונה:

פ"ד יבאר גדר החכמה שהוא ידיעת ההתחלות ר"ל ידיעת המושכלות הראשונות:

פ"ה עוד יכופף ידו לבאר גדר החכמה ויבדלה מן התבונה ואמר שגדר החכמה הוא ידיעת אמתת הדברים אם בבחינת תולדות ההיקשים שמכונה בשם דעת ואם בבחינת ההתחלות גם ידיעת שלימות המלאכה נקראת חכמה וכל עסקה בכללים משא"כ התבונה שעסקה בפרטים גם כן. בהיותה אל כל הנפעלים שהם פרטיים. ולה שם בעלה ובמשפט ג' מיני ההנהגות:

פ"ו עוד יוסף ידו לבאר שהתבונה נוהגת בג' מיני ההנהגה שלא כדעת שאומרים שאינה נוהגת רק בהנהגת האדם עצמו. גם יבאר שהיא מעלה היעולה איך יעשו הפעולות הפרטיות להשיג על ידן התכלית הטוב הנדגש ובהיות שהפרטיים יושגו בנסיון ע"כ רחוק הוא שיהיה הנער נבון אף כי יהיה חכם בעיוניו יען לא נסה ע"ש עדיהם בנסיונות המדיניות:

פ"ז יחקור להשיג גדר התושיה ואמר רוב שמחקר שעלה שהיא ידיעה איך ליישר על נכון העלה היעולה בתבונה להשיג בגלגול הדברים אל תכליתם:

פ"ח יבאר גדר הערמה ויאמר שהוא הכח השופט השופטים האמורה

מפתחות

במלחמה · ש' הכלפי יודע עם מי הוא נלחם ויחשבהו לחלש על כן יחשוב מחשבתו להראות עליו הוד גבורה במלחמה ולא שמיניס אלא המה שגבוריי הגופליי מהגבוריי האמתיים בעבור כזב שכליס' :

פ"ג יבאר שהגבורה אשר בעליה יסבול עלבים היא יותר נעלה מאשר שרחיק בעלי' מעונג לבד · לכן יותר נעלה גבורת שנלחמים על מקנה קנינס לבלפי חפו שלל לאויביהם מהנלחמים לקיום רכוש ונחלת זולתו · כי הראשונים' אלפים וסובלי' עלבים בהלחמם את הגבורים · והשניים מתרחקים מעונג לבד ·

פ"ד יבאר מדת ההסתפקות · והיא האמצע שבין ב' קצוות שמסכים וכן בין ב' קצוות המעליבים · ופי שנים לו במין נפשיים וגשמיים ועיקרו בחוש המישוש · ר"ל לעבור ולהסתפק במדות שהב"א והאדם שוים בהמדסן . ושהמדות פי שנים להם במין · כוללות ופרטיות · הכוללו' כמו המזון והמשגל בכלל · ובו יחטאו המעט בהרבותם בם · והפרטיי' כמו איכו' המטעמים הערבים והבעילות השונו' ובם יחטאו רבים ·

מאמר ד (ובו י"ב פרקים)

פ"א יבאר מדות הנדיבות והשוע · שהם אמצעיים אלל הנהגת שכים והמדינה · וקצותיהם נבלה ופיזור וכילות וכליון · הנה בשהנהגת הבית המכנים הרבה בלי יושר ומוליא מעט נקרא נבל · והמכנים מעט ומוליא הרבה נקרא מפזר · והמשוה הולאותיו עם הכנסותיו ושניהם כפי היושר והראוי נקרא נדיב והוא האמצעי · ובהנהגת המדינה ג' קצותיו הם כילי ומכלה ושוע · ושלש אלה הקצות להם שם בהכנסה לבד ובהולאה לבד · אבל יותר יקראו נדיב ושוע אשר אלל ההולאה אשר כראוי :

פ"ב יבאר מגרעות הפיזור והכילות שהם ב' קצות הנדיבות שהוא האליעוסן ואמר שהמפזר הוא שמוליא בדרכי הבית יותר מדי הכנסתו ואף גם זאת בהולאו' בלפי ישרים יתן לחנפים ולרעים · והכילי הוא הפכו מרבה בהכנסה ומקמץ בהולאה · וההכנסה היא שלא ביושר והוא יותר נגרע מגריעות המפזר שהמפזר נראה כנדיב בעשתו גם יוכל להירפא כי כאשר יזקן האדם יטה טבעו אל היכלות או אם יעני ילמד לקמץ משא"כ הכילי ע"כ ישיי' קלה הכילות יותר מסגנד לנדיבות מהסתגרות הפיזור לנדיבות :

פ"ג יבאר גדר השוע שהוא ג"כ קלה אמצעי בין הפיזור והכילות כמו הנדיבו' אלא שהנדיבו' יאמר בהולאו' קטנות והשוע יאמר בהולאות גדולות כמו בהולאות שמשאו' ליום שמחתו והולאות השרים בבניני הארמונות והלאם ולפ"ז ישי' כל שוע נדיב אך לא כל נדיב שוע .

פ"ד יבאר גדר איש חיל אשר לו שם בני קצות ב' מסגנדים ואמלעי' והם שוג לב וגודל הלב והשוגע שוג לב הוא האיש אשר בכחו לפעול פעולות גדולות כפי כמו אשר טבעו בו ואינם מוליאים מן הכח לפועל . האומן כאומנתו ובעל המדות כמדתו והמושל כממשלתו וזולתם והוא קלה שפחות . השוגע הוא המקן לפעול פעולות נוראות אשר אין כחו עליהם והוא קלה היתרון . וגודל הלבב הוא האמצעי שלמה לקלה היתרון בגודל לבו לפעול נוראות כפי מדתו ונקרא איש חיל הראוי לכבוד והפועל כפי שאמצע שמוטבע בו הוא השוה לכל בעלי המדות שמשובחו׳ .

פ"ה יבאר שבהיות האיש ר"ל בעל גודל הלבב שנא המעי' איש לקלה היתרון בכל מדה ומעלה לכן הוא זה המלא בכל המדות ושכרו יקר מכל כבוד אך בעבור שאין דבר נעלה מכבוד לכן בא בשכרו לקחת כבוד ותהלה :

פ"ו הולך ומוכיח קלה מעלות ושלימות של איש חיל האמור בקודם איך מנהגיו במדותיו ופעולותיו ביתרון הסדר והמעלה . ויבאר ג"כ מנהגים גרועים של איש שוג לב והשוגע :

פ"ז יליב גבול אהבת הכבוד למספר שתי קצות מסגרי' לו כפי מעלותיו ב' החסרון והוא השפל רוח ביותר ואיננו בוחר כבוד כלל · אמלעי והוא שאוהב כבוד כפי ערך מעלותיו הוא הנבחר אך הוא בעל בלי שם לכן יהיה הכינוי הגדול מן הקלה אל הקלה לא אל האמלע בהיותו בלפי נודע :

פ"ח יליב גבול הענוה הוספת אמלעים במדה שכעס שבי' קלותיה שם אתי והוא השחות הכלפי מרגיש ואיננו ואינו כעלב על שום בזיון אשר ישיג כמו שאויל ב' הוא קלה היתרון והוא הממהר לכעוס על דבר קל יותר מהראוי ובאופנים בלתי ראוים ויחסר מעט משלימות הרע"כי הרע השלם מכלה את עלמו . והאמלעי הוא הכועס למה שראוי ובאופן הראוי ונקרא ענו . וקלה היתרון מתנגד יותר לענוי ממה שינגדהו השחות . והמלאמס הם בני בלי שם בלשון יון והכועסים בשתיקה מטבעם להנקם באחרים אך אשר ילעקו חמס בבוז וקלון על בעלי מריביהם המה ישככו כעסם בריבי' ולא יקחו נקם :

פ"ט יליב גבול ההתרועעות שהוא האמלעי המשובח בין ב' קלוות מגונים הקלה הא' הוא המסכים עם חנפי החבורה בכל מה שידברו או יעשו יהיה הדבר שהוא אמת וישר או שקר ועול . הקלה השני הוא הפכו ר"ל החולק עליהם בכל דבריהם והאמלעי הוא המסכים אל אמת ולדק וחולק על שקר ורשע ורק מגמתו לשמח ת"עים בשמחה נאמנה וישרה לא הוללות וכזבה והמשמח בעבור תועלת ממון נקראו חונף . והשתגדות הוא בין הקלוו' לא אל האמלע כי אין לו שם בל"י :

פ"י יליב גבול השתפארות אם באמת ואם בשקר למספר ג' קלוות א' המכחש מעלותיו ומעלימם . הקלה הב' המתפאר במה שאין בו ג' והוא שאמלעי המתפאר במה שיש בו . ב' הקלוות הם מגונים כי לפעמים גם המקטין כוונתו להתגדל ויותר מגונה ומתנגד לאמת הוא המרבה להתפאר . והיותר משובח הוא הכועס קלת מן האמלעי אל הקלה הקטן והמרבה להתהלל בעבור כסף הוא יותר מגונה מלבעבור כבוד :

פ"יא יליב גבולי השחוק (הנעשה לשמח החבורה) למספר שלשה קלוות הקלה הקטן הוא איש מדברי ר"ל שוכן ביערים כל ימיו ואין בפיו שחוק לעולם זהו מגונה ואיננו נאות בחברה כי לא ישמחו בו · הקלה הגדול והיתרון הוא המהתל אשר אזה לו מהתלות הרבה בלפי ראוים כמו ניבול פה ודברי בוז לקלת בני החבורה וזה ג"כ מגונה . והב' הוא האמלעי שמדבר דברי שחוק משמחי' לב כראוי בלי אמת ושקר המשובח . שלשה מיני דברים נאמרים במושכות ר"ל בחברו' הרעים א' אלל האמת כמו השתפארות וספורי המארעות ב' אלל התענוג והוא השחוק · ג' אלל המ'ות :

פ"יב יגדור גדר הבושת ואומר שהוא יראה מפני הפסד הכבוד והיא מעלה לנערים כי ימנעו מהרע בעבורה אך לא בזקנים כי אלו לא בעבור הבושת ראוי להם לשמור ידם מעשות כל רע כ"א בעבור גנות הרע בעצמו . והמאמר ר"ל הפועל רע בפרהסיא הוא יותר מגונה מהבושת בזקני' :

מאמר ה (ובו י"ד פרקים)

פרק א יכיח קלת ראשי הלדק והעול שהם ב' הסכים כלי אמלעי בעניני ממון וגזלות והכלות שבין איש לרעהו . אשר מידיעת האחד יחויב ידיעת חברו כמשפט ההפכים עם היות שקנין האחד לא יחייב קנין חבירו שידיעתו' מסחייבות עכ"פ ז"מת :

פ"ב יורה דעה בגדר הלדיק הכלפי נודע מגדר העול שנודע כי ידיעת ההפכים אחת . ואומר ידוע שהוא בגדר שעול והנבל הוא חלוקה בחזקה כמות רע בטוב שלא כדת והכלפי שוה שמא חלוקה רב טוב ומעט רע שלא כדת . ולפ"ז נודע שהמס בהכרח שהלדיק הוא שעושה כל מעשיו כדת ויקרא על פי כמינגם שבתיכם שא' הוא בלפי ולדק ומדותיו שכי הוא בלפי שלוק שבינו ובין רעהו ולפי זו שהשיכה הבי הוא שלבק שיושר כשלם ושלי יאמרו שמשכלים שהוא מתחיל יתיר התילל

שבעיות בכח ושתכליות בפועל ובפי מה שירגיל א"ע בעל המדה טוב או רע כן יהיה הקנין ההוא בנפשו כל ימי חייו :

פ"ב יבאר הבדל שבין חוסר השכלי' לחוסר המדותי והוא שחוסר השכלי תלוי בהשכל ולימוד דעת משא"כ במדות כי לא המדרש הוא העיקר אלא המעשה ואלה המעשים נפסדים ונלקים בחסר ויתר והאמצעים מהם שוים במה היתרים . ומי זה המרגיל א"ע בהם עושה רושם וקנין בנפשו . וכמו שרופאי הגוף יש להם אות אשר ממנו ידעו בריאות הגוף כמו משמוש הדפק · כן בחליי הנפש ובריאותה יש אותות והם העלבון והשמחה · כן השמח בפעולה טובה והעלב לפעולה רעה הוא איש בריא בנפשו והפך זה הוא החולה · והמענגים להכ שם בפלשה . טוב מועיל וערב · והמעלבים המנגדים רע מזיק ועלב . ואבל אלה ראוי להרגיל בעלב והנאה כפי הראוי :

פ"ג יליב גבולות הסבדלים שבין אחרי פועלי המלאכות ובין אחרי קניני הנפש למספר ג' א' ידיעת שלימות מעשהו . ב' שיהיה המעשה לשמו ר"ל לשם שבליתו האמיתי · ג' התמדת הפעולה שבלשון הכרתיות באחרי הקניניים הנפשיים משא"כ באחרי הפועלים :

פ"ד יחקור על מהות המעלה ר"ל באיזה כח פעולה מפעולות הנפש היא דבוקה ואומר שלפעולות הנפש בדבר כחוסיה לה שם בשלשת · הפעליות · כחות · קיניים · ואשם מקום למעלה בהפעליות ובכחות כי אם בקיני הנפש אשר בבחינת איכות פעולתם ברלון ובבחירה שבלים יתואר פועלם בטוב או רע אשר הוא זה מקום המעלה :

פ"ה יבאר כי המעלה תלוי' באיכות הפעולה לפי רבוי ומיעוט עד שהפועל האמצעי' בכל פעולה ישלמה · ואם יטה לאחד הקצוות מגרעות יתן בה והאמצעי בכל פעולה היא נקודה אחת דקה מן הדקה והקצוות מזה ומזה המה רב המרחב · ע"כ אמר דרך כל הצדיקים דרך אחד אך דרכי הרשעים רבים כבתוב יתפרדו כל פועלי און :

פ"ו יאמר בהיות שהחכמה מצריכה לחקור איזה מהן פעולות ישרות וטובות שראוי לידבק בהם ושפעולות הם שרעיות ע"כ הפי' זאת החכמה יותר אמיתים כשידובר בה אבל הפרטים כי בזו לא המדרש הכללי הוא העיקר כמו באמר חכמים כ"א הפרטי · והנה הוא הולך ומבאר קצת הפעולות בעלות ב' קצוות מגונים ואמצעיים משובחים ולכלם בשם יקרא כמו בענין תולאה והכנסה לרכי הבים המזור והכילות הם ב' קצוות מגונים והנדיבות הוא האמצעי המשובח :

פ"ז יבאר כי הקלה האמצעי אשר בפלשה הבי כנכד הוא וסוף קשה המציאו' כקושי מציאו' המרכז בעגולה · ושלשתן מתנגדים ז"לז אך הניגוד היותר רחוק הוא שבין ב' הקצוות והאמצעי מתדמה קצת לאחד הקצוות בקצת השכונות לקלה היתרון · והקצות לקלה החסרון ובעבור שלב האדם נוטה להענוגים ע"כ ראוי לבלתי אחות באמצעי שמתם פן באוות נפשו יבוא לנגוע בקלה היתרון ואם ע"כ ראוי לנטות קלת אל קלה החסרון והפרישות ורוח לו :

מאמר ג (פרקיו י"ד)

פ"א יליב גבולות פעולו' האדם למספר שנים שהם ארבעה · רלוני ובלתי רלוני · בחירי ובלתי בחירי · ושהרלוני לבד הוא הראוי לשכר או עונש · ועגוש לאונס ובלתי רלוני לא טוב :

פ"ב יורה דעת שהמוכרח בפעולותיו מן המכריח עד שיאמר רוצה א"י · בכלל רלוניות יחשבו פעולותיו · כי אם איננו ככה היי' ההכללות לאוכלים בשרירות לבם לאמר יצרי השיאני :

פ"ג יבאר שהפועל בלי דעת ושהבלי' אחרי היותו בכלל בלתי רלוני יחשב · ובהיותו אך שמח אחרי פעולתו נקרא פועל בסכלות · אשר אמנם כן כל רשע והוטא הבלתי יודע להזהר כי נעלם ממנו איזה פרט מהחטא הכולל נקרא פועל בסכלות אולם אם נעלם ממנו כלל החטא כלו בכלל רלוני יחשב כי היי' לו ללמוד ולא למד :

פ"ד יפיס לותוסיף אותות של הולך בשרירות לבו לפעול רע בכעם או בתאוה · נקרא פועל ברלון · כי אם איננו ככה היו ב"א והנערים וכל פועלי שוב בכעם ובתאוה לבבם נקראים פועלים בלי רלון :

פ"ה יבאר גדר הבחירה והתוספת · אשר תוקם על לפשוע ממשש לדק כדבר שמדו' הסבוכי' · ויאמר שגדרה היא הפלה היעולה בשכל לבחור באחד משני שאפשריים (או יותר) לפעמים על ידינו ובעבורנו לטוב או לרע לנו · אך גדר המחשבה הוא רעיונים מסופקים מבלי הסכמת הרלון או הבחירה באחת מהנה :

פ"ו יקרא שם לבחירה ויאמרת בגדר הגדר המורכב מסוג והבדל מיני · וזה שמה אשר יקרא לה רלון בחירי כי הרלון הוא הסוג הכולל ב"ח והוילים כ"א אשר בלי השכל ירלו ברלה לשם · והבחירה היא הבדל לאדם אשר ירלה הנבחר לו · ויבאר גדר העלה שהיא בדברים האפשריים כנזכר בקודם :

פ"ז יבאר גדר העלה ויקרא לה שם גדרי שאלה עלמים · ויהי' שם שאלה מסוג המורה על כל חקירה אם בדברים הטבעיים וההכרחיים ואם באפשריים לנו לעשותם · ועלמים הוא הבדלה המיני ר"ל שהיא שאלה אשר בעלה שכון כאמור · ויבאר שאין עלה ואין סבוכה אם יושג השכלי' הטוב כי הוא הנכסף בלי ספק · אבל איך ובה מיושג · וסוף העלה הוא תחלי' המעשה כי לא לגלה יסיען היועץ וזהו עלם הבחירה כמו שקדם :

פ"ח יבאר מהות הרלון שהוא כוסף אל השגת השכלי' משא"כ הבחירה שהיא עלה מביאים אל השכלי' איך ישעלום עד שיושג השכלי' על ידן · ויביא ב' דעות · א' יאמרו כל רלון וכוסף הוא לטוב אמיתי · ב' אמרו כל רלון הוא לטוב מדומה וכוזב · ואחר יכריע לומר שהרלון הכללי הוא לטוב אמיתי · אך הפרטי ר"ל לכל איש בעצמו הוא לטוב המדומה · כי כלל הטוב הוא אמת ולהק כי לא יעשה הטבע דבר הסתוקה לרע · אך הפרטיים אשר לא המדה המה רעים · והלדיק מב"א יפלם מעגל רלונו לבחור הטוב האמיתי במדה ובמשקל · והרשע יטה אחר המדומה והטוב הכוזב :

פ"ט יבאר שהקניינים הרעים אשר בנפש המה רלוניים וע"כ ענוש יענש · ואין לו התגלגלו' במה שאיננו חפץ להיות רשע במעשהו או במה שהוא מתחרט אחרי הרעותו · וגם השכורים החוטאים בשכרותם יענשו משנה עונש א' בעבור השכרם ב' בעבור אשר לא ידע פשום נכוחה :

פ"י יבאר שהפועל פעולות גנמיו' ברשע כסל והם אשר נגער בפועליהן בעבור רעסן יענשו · ואין להם התגללות לומר שטבע מנגם החיסם · כי כמו שאם יפעלו טוב ייוחס זה לרלון כן בפעלם רע ייוחס זה ג"כ לרלון :

פ"יא יבאר הדרך הישרה במדת הגבורה שהיא אמצעית בין הפחד וקושי הלבב והנעלה ממנה הוא אשר יחרף נפשו למות למען הטוב לכלל · וההבדל שבין קשה הלבב ובין הגבור הוא שקשה הלבב יקלוף ירעיש וירגז טרם בוא דבר הסכנה והמלחמה ובואה יברח בהחבא והגבור הפך זה שוקט ובוטח טרם בואה ובבואה ילחם לחם ויסבול העלב לטעמו למען השיג הטוב באחריתו :

פ"יב יבאר חמשה מיני גבורים אשר הם זה למטה מזה במדריגה · א' המראה הוד גבורה במלחמה בעבור יפיק כבוד משרי הלבא · ב' הרגיל בטכסיסי המלחמה ויבטח בהרגלו · ג' המתקלף ולוחם בעבור הכעם העולם באפו · ד' הבוטחים על חילם בעבור שהתגברו כמה פעמים במלחמה

מפתחות

נאם המבאר ראיתי כי טוב לתת ביד המעיין מפתח הספר ופתח בו מסגרת המדות ובא ועמד על הפרק למצוא דעת ודרך תבונה. איה איפו מעונה. של כל מדה נכונה, אשר באות נפשו דרש ידרשנה. והמה יועילו תועלת גלויה לכל מעין בם יען באתי בקצרה במקום שבא החוקר בארוכה ע"כ קראתים בשם מדות קצורות:

מאמר א (ובו עשרה פרקים)

פ"א ל"ב התכלית והטוב מעורר כל מעלה וכל עיון כי אליו ישא כל פועל וכל עיון את נפשו ברצונו שכלו ועיונו ובעבורו יפעל ויעיין · והתכליות רבות לכל פועל. מהם ראשונות ומהם אחרונות והאחרון הוא העיקר לכן ראוי לדעת בראשונה ליסוד האומר שהוא החכמה המדינית מה זה תכליתה. ואחר יבאר שהתכלית הוא בקשת החיים הטבעיים והערבים. במה ואיך ימצאו:

פ"ב יבאר שהתכלית והטוב המבוקש בחכמה המדינית נקרא בשם אושר · ורבו החולקים במהותו כל אחד יאמרו שהאושר הוא הענין הטוב אשר בעיניהם · והמון כדרכם באחד שטוב החיים אשר לו שם בשלשה · חיי הנאה. וחיי מדיניים · וחיי מחשביים · ואיננו בעבור הענין תכליתי אחר כי אם בעבור עצמו:

פ"ג יחקור בדעת אפלטון אשר יאמר כי הוא זה האושר הוא הענין הצורות הנבדלים והכרחם וזה תכלית כל פועל ועיון להשיגם. וזה הטוב התכליתי לדעתו · ואריסט"ו יסתור זו הדעה באמרו כי אין שום פועל משים מגמת פניו במלאכתו לדעת אותם · אף כי לא שהיה הענין לעזר לו · ועוד לו ספיקות אחרות יעירו ויעוררו סתירת דעתו:

פ"ד יבאר שטובות האדם הם רבות בסוג ובמין ובאיש · והם עצמי תכליות שפעולות האומות המשל תכלית הרפואה הבריאות · ותכלית המלחמה הנצחון ודומיהם · והאושר הוא תכלית כל התכליות והוא הטוב המספיק בעצמו · ואיננו נדרש בעבור זולתו כ"א בעבור עצמו:

פ"ה הוכח יוכיח שהאדם יש לו תכלית אחד אשר בעבורו נמצא. כ"א לכל מלאכה חרש וחושב. וגם לאברי האדם יש תכלית אחד אף כי לאדם בכלל · וזה התכלית ראוי שימצא בעצם מעצמיו אשר בו הוא נבדל משאר ב"ח · והוא השכל והמשורר העומד לפרשו לנהל הנפש על פי מדותה כאשר יאמר השכל · והוא עצם האושר אשר יעשה שהמאושר כל ימיו וחי בהם חיים נעימים ביראה ובחכמה · ועל כל זה יוסיף ביאור בפרקים הבאים ביתרון המעלה והסדר כאשר שיעשיה המלאכות אשר יושמו בם נוספות יוסמכו בחסרון ויתמו בשלימות:

פ"ו יחלק הטובות לשלשה מחלקות. חיצונים: ושניות דביקות בגוף · ודביקות בנפש · ושהאושר ראוי שימצא בטוב הדבוק בנפש. ועל כל זה יעיד עדים שלימים וכן רבים אשר כן יענו ויאמרו דעות חלוקות במהות האושר · וכל אחד יענה חלק גדר וכלם יחד כללא יחשבו בגדר אשר ביאר החכם. ויבאר שהאושר הוא עצם המדות המעולות והמושכלות האמיתיות. לו שם בשלשה · בכח. ובפועל · ודעת לאה הכח לפועל. והראוי שימצא בפועל ממש · ושישמח ויתענג בפעולות האושר · ויבאר שהמאושר צריך ג"כ להשגת די הספק בטובות החיצוניות כי הם לעזר לו · וזה האושר האמור הוא מאת אלהים · לא יתכן שיהיה שכמו ההצלחה המקרית בעבור גודל יקר תפארתו · אשר לא ישתתפו בו ב"ח והנערים מב"א ואשר ינהוג כמעשיהם. (וזה הפרק נחלק לב' פרקים בהעתקה):

פ"ז יעיר ב' ספיקות בענין האושר לפי ההקדמות שקדמו שגדר האושר הוא הענין טוב כלחי וגם שיהיה למאושר די הספוק בטובות החיצוניות ר"ל החמריות · לפ"ז א"כ יסופק א' אם שני המאושר בחייו · כי אם הגיע רעות אחר המות כמו שידברו ממנו לה"ר או שיקרה לבניו רעות מה יהיה משפט אשרו כ"א כאמר שלם, כזה איננו מאושר באמת א"כ לא יאמר מאושר לעולם כי מי גבר לא ישיגהו חסרון כל ימיו בטוב חיצוני ולא יהיה רע לבניו אחריו כל הימים וע"ז ישיב לומר שתכלית האושר באמת הוא השלמות החלק הנפשי והעיוני המשכל אולם השגת הטובות החיצונים שאמור בספק הא' הם כמו עזר על השגת האושר. אשר כל איש חיל מאמץ כח לאמת נכונה ולקיים האושר על ב' מחלוקתיו גם בלעדיהם ונקרא בזה בשם מאושר ·

פ"ח יסיר הספק השני המספק ואומר מה יהיה משפט המאושר המשיג רעות אחר מותו · וע"ז הוא כמעיד לאמר שאין הרעות הנודעות למאושר אחר מותו (אם יאומן שהמת מרגיש ברעתו) חזקות כ"כ לבטל מן המאושר האושר שכבר קנה:

פ"ט יבאר שהאושר לפי גודל מעלת שלימותו עד אפס שלם ממנו · לכן יהיה מהדברים הנכבדים ר"ל המתהללים מכובדים לזולתם ובו ידבקו ויתהללו השלימים החסרים ממנו עד שיתכן להאמר זה הצדיק או זה החכם הוא שלם כמו המאושר · ואיננו מהדברים המשובחים ר"ל שמשבחים בדברים נעלים מהם עד שיתכן לומר ד"מ זה המאושר שלם כמו זה החכם או הצדיק זה ענין לא יתכן באושר כי הנגרע יתהלל בנעלה ממנו לא הפך זה ואין דבר נעלה יותר מהאושר:

פ"י יבאר מהות האושר ואומר אחר שהתבאר שהאושר נמשך לפי המעלה · והמעלות נמשכות מכחות הנפש לכן ראוי לכל משכיל בחכמה המדינית לידע כחות הנפש וחלקיה יען מגמתו להביא את האדם אל נחלת האושר · כי כמו שרופא הגוף ראוי לו לדעת חלקי הגוף כן רופא הנפש ראוי לו לדעת חלקי הנפש · והנה יאמר שהנפש פי שנים לה במחלקות כאומרו א' חמריות כמו כח הזן והגידול והחיים שכמו אלה הכחות הם משותפות לכל בעל נפש · אדם ובהמה ואין בם מעלה לכן לא באלה אושר · ב' רוחניות כמו כחות הרעיוני והשכל. והנה אנחנו מרגישים שיש איזה כח בנפשי המתנקמת לפעמים נגד השכל. וזה הכח הוא המתעורר שעורר את האדם לנטות מדרך השכל. ובזה הכח יש מקום למעלות הנפש באדם כי מי זה איש חיל וכובש את המתעורר המכונה בשם יצה"ר הוא זה בעל מעלה ר"ל בעל מדה מעולה והנמשך לו הוא חוטא ובעל מדה גרועה ובזה הכח יש יתרון לאדם מן הבהמה כי האדם הוא בעל בחירה ועלה לשום נטייה לבו שכלו או להפך משא"כ הבהמה שכל פעולותי' בטבע ובהכרח ובעבור שגדל האדם מן הבהמה בזה הכח מהכחות הרוחניות אשר בנפש לכן בו ראוי להיות מציאות האושר והוא פי שנים אושר שכלי ואושר מדותי:

מאמר ב (בו ז' פרקים)

פ"א יבאר שהמעלה ר"ל מעלת האושר פי שנים לה א' שכלי ב' מדותי כאמור בקודם מהות השכלי הוא הכח להוסיף חכמה בהיקשים הגיוניים והשתלשלות הנסיון ומהות המדותי הוא ההרגל במדות טובות. ובעבור שהיסודם בהרגל לכן אינם טבעיות לבד כי הטבעי לא יועיל לו ההרגל · אבל אלה המדות הם

טבעיות

דברי שיר

פרחיו ונצניו שמו פניהם סתרה
ארץ עיפתה כל תופע נהרה
וביאורך אור בקר יזרח שמש והארץ האירה מכבודו
אמנם ידידי פניני חכמה הפיצות בראש כל חוצות
אך אוילים ידמום אבני גיר מנפצות
לא נאוו פנינים לחזיר ואין נחמד לכסיל בינה
כי החזיר גללים נפשו אותה ועין אויל רשע כסל ראתה
אך לא להם ממתק לא אליהם פיך קראת
אמנם מתוק לחיך נופת צופים וספריך לאיש תבונה

אני אני המשורר אשר מאז באתי בדבריך
ומראש דברך שפת אמת הועלתי על ספרך

דברי שיר

גם הכוס רחו ראיתי מעשה בנעשותיך כתובה [illegible] . [illegible] ספר המדות [illegible] רעיונך לנס ונחפלרה . כמו סמי [illegible] [illegible] . [illegible] מסענת בינתי ביערה דבם ביאורך . ותאורנה עיני [illegible] [illegible]

ידיד יי מה יקר חסדך משכבת-לבני עמך
נדיבות יעצת רעבים גם צמאים ירוו אסמיך
כל נדיב-יתן לנדבתו מיטב עבודה ויגיע כפים

אך אתה בנדבת בינך תתה חיים אורך ימים
תשכן ידידיך ממקור חכמה תהיה בעליה בנעימים
לא יבוא שמש בינתך וחכמתך לא תאסף כימי שמים

ומה גם עתה תזרח שמש ישעך כאור בקר
נפתולי אלהים נפתלת עם החוקר
באור ביאורך הופעת נראה אור בהיר בספר המדות

הן בו הראית חין ערך ודבר גבורות
במוחות ובסתום תגיד חדשות ונצורות
בקהל חכמים תתהלל במושב זקנים מדבר בך נכבדות

יקר פעלך מאד איזה שכר אשר לך יגמולו
כי אם לרופאי הגויות כסף ישקולו
לאיש כמוך אמנם יאתו כבוד ותהלה

יען בתרופתם צרי חומר יתנו למצער ימים
אך אתה מרפא נפש תתן לשנות עולמים
לכן כל שכר אין די שלם וכל טוב אין די גמולה

רופא הנפשות אל מי דמית בגדלך
במה אשוה כבוד הדר מעלליך
אם אדמך לאור שמש יאיר חשכת ירח

לא אצדק אם זאת אערך לך ואצפה
כי שקר מלי ודברים אשר לא כן אחפה
יען דבר החוקר כאור בקר זורח

על כן אדמה דבריו לאבני יקר באוצר בלום בשפל
וביאורך אור נר למצוא תעלומות חכמה במו אופל
או אדמם לעדן גן האלהים כסה החושך הודו

פרחיו

הקדמה

נודע . כי לימים לא כביר בעת מועד עלה משה חסך השמש בגלותו יום . ד׳ ה׳ אשר **מ"ת"קי"ז** לו רבנו כמו תגל"בה . אז נפלו פני ואמרתי ח"ו פסקה תורה מישראל . ואמרתי אולי אוכל להועיל בפירושים ושום שכל . ובביאורים אכבדה את עם ה׳ . ואשים את פני אל שלומי אמוני ישראל אשר כדת רוקם אותם לפרש את הס׳ ה"ה אשר רבינו סעדיה הגאון . והחכם הפילוסוף אבן רש"ד והפילוסוף אבונצר והחכם ר׳ יוסף ן׳ שם טוב . ור"י בעל עקדה . ור"א אלמשבוני . ואחפש בכל גבול ישראל עד מקום אשר ידי מגעת ולא מצאתי אותם זולתי פי׳ ר"י ברש"ע . תם זה בא ליד מגיד בריאתי בטירחא רבה ובדמי׳ יקרים יען לא נמצא ממנו אפי׳ אחד במדינה . ואחמול על הספר פן לא ישכו רבים מאורו . אז נשבעתי ואקיימה להביאו לדפוס למלאת ביעקב ולהפיצו בישראל למען ילכו רבים לאורו כי ידעו איך לעבור בנפשם לגלגל בתיסרים על פי מחזות **ויען** כי הרב החכם ר"י ברש"ע האריך מאד בפירושו עד כי על שתים שלש דלתות מגוף הספר בא ביאורו לפעמים איזה דפים שלמים ומבלתי יכולת להדפיס גוף הספר עם ביאורו בדף אחד . וגם מדאגה מדבר פן יקוץ המעיין מעיין בו לרוב האריכות : וגם לרבוי הוצאות הדפוס . על כן העמסתי עלי לבאר דבריו בדרך קצרה וקלה כיד ה׳ הטובה עלי . ובמקומות רבים נטיתי מביאור הר"שע יען ראיתי כי טוב לפרש בענין אחר המסכים יותר אל האמת . והנני שופך את רוחי לפני ה׳ יתמכני בימין צדקו וינחני במעגלי יושר דרך ישר ישיר מני ואל יציל מפי דבר אמת :

מקרא מכתב העדה

נאום המגיד כל חכם מבין ומדעתו שהרשעים היא עקרת העדות ע"כ גדלה והצליחה להיות לראש במדותיו יפה וכל כביר כח טוב מה . בזו העדה יחלוק מטובו לנעדר מטוב זה . המגיד ימגיד הון והמשכיל דעת . ויתר שאת לרחוני המשכיל מן רחמי המגיד יען טובו עומד לעד . אף כי בלעדו אין די הון כמ"ד דעת חסרת מה קנית . ועתה אתם בית ישראל שמעוני וישמע אליכם ה׳ . הנה זה ימים או שנים אשר אנכי כלב על משמרתי לעבוד עבודת הקודש ולהיות עזר למשכילי עם בהדפסת הספרי׳ חדשים עם ישני׳ . ומה גם עתה מותר ימי נתתי קודש לה׳ : והנה אני עם בני להדפיס איזה ספרים אשר המה בכתובים עדינה ובהיות שהוצאת הדפוס רבה על אנוש כערכי ע"כ אמרתי אגלה את אזני נדיבי העם לבוא ע"ח לקבל הספרים במקח הקצוב בלדס ועבודת הקודש בכסף ישאו . אלה איפו הם הספרים עם מקחם **א** ג׳ חלקים ספרי אסף כ"ח ען"ג . **ב** פירוש דרמב"ם מן בראשית עד וירא המסר בדפוס מאז במקח ח׳ גדולים ויודפס בביאור חומש הרמב"ם שנדפס בברלין להיות כרוך עמו . **ג** ס׳ הספרי לרס"ג מפורש ושום שכל מאתי במקח א׳ ר"ע י"ב ג׳ . ותואר ומתוקן השבושים שנפלו בהדפסים מקדם שנמכרו במקח ג׳ ר"ט : **ד** מדרש רבה מפורש ג"כ מאתי במקח א׳ לגדול : **ה** ג׳ חלקים מחזור מכל השנה מפורש ומדוקדק מאתי על כייר הולמגדים בביור דפוס זולצבך במקח ב׳ ר"ט . **ו** המחזור כנ"ל מתורגם אשכנזי מאתם יודע מבין בב׳ שלשונות במקח כנ"ל . **ז** דבר מלכות הוא המעתק וכוח וסיפור מעשה מאחד המלכים הראשונים אשר דבר טוב על ישראל ובכופו חידות ומעלומות חכמה במקח ד׳ גדולי׳ . **ח** ס׳ הנפש לבאר פעולות הנפש וכחותיה ואיך תפעל בגוף ותתפעל מהגוף ואיך תפעל הרעיונים והשכל והשלומות במקח ח׳ גדולים . ועתה מי זה נדבה רוחו אותו לקחת מאלה הספרים הקצובים . בוא יבוא ע"ח אלי גובי המאסף בעריהם : אשר ידבנו לנו לאסוף מתומים יבוא בשכרו לקבל אחד אחת מעשרם . והיה מעשה הצדקה שלום מאת הדורש טוב לעמו יצחק בנים לוי איש סטנאב :

מודעא רבה לקורא כמו שימצא גירסה חדשה הרשות נתונה לגרוע מני הישנה כפי הנאות להמשך הלשון :

הקדמה

והן בהיות זה המוסר המדיני ר"ל הישרת המדות מסורה ביד כל אדם. להיות כל איש שורר בנפשו לנהלה על פי מדותיה בדרך ישרה לא תכשל בה. הנה איננו דבר קל אבל קשה מאד סיפוק האמצעי בכל תכונה ולמחות על פיהו בכל מדה נכונה כפי הזמן והמקום והאנשים · וכ"כ החוקר (במביאי לשבי מנה) ז"ל כמו שקשה למצוא הנקודה האמצעית בעגולה כן יותר קשה למצוא האמצעי במדות: כי אמנם כן הוא הכרת זה האמצעי והסתכל לאחוז בו עד אין לנטות ממנו ימין ושמאל צריך שיקול הדעת הרבה ככתוב פלס מעגל רגלך וכל דרכיך יכונו. והוא הדבר שאמרו ז"ל הוי ערום ביראה. והנה המדות שבועות בנפש כמו המזגים בגוף אשר משיווי המזג ימשך בריאות הגוף ככה משיווי המדות על אמצעיותן כמבואר בזה הספור ימשך בריאות הנפש כמו שבהפסד המזג ימשך ממנו חולי לגוף או אז יבקש החולה רופא חכם יודע דעת בנטות האיברים ומבין דבר בסבת החלאים ורפואותם ככה בהפסד המדות ימשכו לנפש חליים רעים ונאמנים לא ירפאו כ"א ע"י רופא חכם יודע חלקי הנפש ומבין דבר סבת הפסדן ורפואתם. וכמו שברפואות הגוף יבקשו רופא חכם ואומן מאין הבטה אם הוא ישראל או גוי כן ברפואת הנפש מי חכם יבין דעת כחות הנפש בריאותם וחליים ורפואתם הוא ילכו לשיות רופא אומן ברפואת מדוי הנפש ותחלואיה מאין פנות אם הוא ישראל או גוי. כי לא באמונה תליא מלתא כי אם בחכמה ובקיאות:

והן זה ספר המדות שחבר החכם המפורסם אריסטוטלס בשם ד"א תמ"א תדובר בו נכבדות. בבריאות הנפש ותיקון המדות. יען בו יורה דרך ישרה בהנהגה המדיניות על ארבעה רבעים. **א** הנהגת האדם את נפשו על פי מדותיה בגבול האמצעי בכל תכונה מתכונותיה. השוה כפי הזמן והמקום וטבע אנשי המדינה אשר הוא בם. וירגיל את נפשו בעלה המדות אשר יעשה אותם וחי בהם חיי שלמיות עד יעלה אל מנוחת האושר ויבוא אל נחלת ההצלחה האמיתית ויגיע אל השכלית אמתו ית' וחי לעולם. **ב** יורה דעת יושר הנהגת הבית בהוצאה והכנסה בגבול האמצעי בין הפיזור והכילות לאיש איש כערכו עד יהיה רגיל ולמוד ליעץ נדיבות והוא על נדיבות יקום. **ג** יבין שמועה להדריך שוטים במשפט ומושלים בצדק בהנהגת המדינה על במתי היושר והשלום. להיות יושביה גומלים חסד זה עם זה. ואיש את אחיו יעזרו טוב בטוב ולא יהיה איש מהם עשוק ורצוץ כל הימים. **ד** יושיב מלכים לכסא וינחיל לאומים בצדק ומשפט וילמד רוזנים איך יחוקקו צדק. כי הוא העולה על שולחן מלכים להורותם הדרך ילכו בם בהנהגת ממלכתם בשלום ובמישור ואיך יחוקקו צדק ומשפט ומישרים לשום דת בכל מדינה ומדינה. יתן עוז למלך וסעד בחסד כסאו וממלכתו במשפט לטוב לו ולעמו כל הימים ככתוב ועוז מלך משפט אהב..

בכלל הדבר. זה הספר הוא נחל נובע מקור חכמה אשר ממנו ישאבו משכילי עם ועם להשקות כל ציף ולמה לשמוע מוסר השכל. לשם מרפא לנפש הנופלת ותיקון למשחת המדות ומסלה לכח השכלי עד יצלח לבוא אל מעלות ההצלחה האמיתית ואל נחלת האושר. ממנו שאב הרמב"ם וישק את בני ישראל מים קרים נוזלי מוסר השכל על כל גדות המדות המפורסות בשמנה פרקיו אשר הקדים לביאור מסכת אבות. אל יערת דבשו שלח ר"י בעל עקדה קנה משענת בידו ויטעם ממנו ותאורנה עיניו לכתוב על פיו ביאורים נחמדים לתורה ולדברי חז"ל המתוקים מדבש ונופת צופים. ממנו טעם הרב החסיד ר' משה אלמשנוני ויהי בפיו כדבש למתוק: כנראה מביאורו על פרקי אבות אשר היה לאזכרת בפיו בכל מקום. והכלל הוא נר מאיר למצוא תעלומות חכמה במקראי קודש ובדברי חז"ל. כמו שהעירונו על קצתם בציון מקומות מביאורנו. והם אפס קצתם אשר רצינו להביא לדוגמא בעלמא אשר מהם יראה המעין וכן יעשה במקומות רבים מספרו:

והנה זה הספר חברו החכם בלשון יוני. ואחר הועתק ללשון רומי. ואחר הועתק ללשון עברי ושלשתן אין בם מפני כובד הלשון ועומק הענין. והיתה העתקתו זאת בלשון עברי בשנת ה"א קס"ה ליצירה על יד החכם ר' מאיר רופא מלך קאסטיליא אלגודן בן אלוארם. תשואות חן חן לו כי טובה גדולה עשה עם ישראל אשר נדבה רוחו אותו להעתיק להם ספר נכבד כמוהו כי מיום גלות ישראל מעל אדמתו לא הועתק לישראל ספר נכבד כמוהו. והחכם הנזכר מיראתו על נפשו פן ישגה בהעתקתו הענין המכוון מן הספר כי אשר ממנו הועתק היה קשה ההבנה. לכן שמר המלות בהעתקה ועזב הטעמים. על כן לא עמד טעמו בו. והיו דבריו כדברי הספר החתום באין מבין. כי מפני כובד הלשון ועומק הענין. אפסה התבונה נגהה.

וכבר דברתי עם החכם המפורסם מו' משה דעקוי אודות מעלת זה הספר וידבר בו נכבדות ואמר שבכל החבורים שחבר אריסטו אין שלם ומועיל כמוהו. אז אמרתי הנה מקום אתי לדבר עמו על דבר ההעתקה שיעתיקהו בלשון צח אשר תבונה בו: כי ידעתי את האיש הלזה שהוא מכיר ויודע לדבר בשפת עמים רבים ברום לא שפתים יותר מכל מדבר ומליץ ונפרש ובפרט אלה הלשונות עברי יוני ורומי. ואבקשה ממנו על זאת וייטב הדבר בעיניו. ויאמר בהכיס ה' כי שמים אם גבי עליך להעתיקו כיד ה' הטובה עלי. אבל מה נעשה כי הזמן לא נתנו לשלם את

מדו

נאום המבאר המחש אין צריך ראי' · והנה החוש יתן עדו ויצדק שזה ספר המדות עמוק עמוק הוא ב' עומקים עומק שפה ועומק המושג · ר"ל המשך לשונו הוא קשה ההבנה לא לבד בהעתקה העברית אלא אף גם בלשון יתי' ורומי אין מבין בהם · ושלימים וכן רבים מחכמי האומות התפלאו בשמעם שאני מדפים זה הספר עם ביאור כי רחוק הוא אצלם שיוכל לבאר אפי' פרק אחד ממנו · ב' עמוק מפאת המושג כי תוכו רצוף מוסר השכל מיוסד על אדני היקשים ההגיונים כאשר יראה היודע מבין בהגיון · ובהיותו מעין נובע מקור חכמת המוסר להבין ממנו תעלומות חכמה במקראי קודש ובדברי חז"ל ע"כ רבים משלומי אמוני ישראל עמסו על נפשם משא הביאור כיד ה' הטובה עליהם · אך מכל הביאור לא בא לידי זולת ביאור החכם ר' יוסף ברבינו ש"ש · והוא ו"ל האריך למעניתו אם בהביאו רבים מדרז"ל לבארם על פיו ואם בהעיר על תמונת כל היקש מהיוקשיו. ואני ראיתי כי טוב לקיים דרז"ל לעולם ילמד אדם לתלמידיו בדרך קצרה · וכל משכיל על דבר ימצא מעצמו טוב טעם בדרז"ל וכל יודע מבין בהגיון יבין מעצמו תמונת כל היקש · והבלתי יודע יהיו לו אלה הדברים כדברי הס' החתום ע"כ עזבתים ובחרתי הקיצור וגם פעמים רבות נטיתי מדרך ביאורו כי לא ישר בעיני ביאורו · והנה ההעתקה אשר ממנה הדפסתי היתה מלאים שיבושים ובלי הפסקים והנה עשיתי הפסקים וגם הוספתי גירסות חדשות מדעתי ואת הישנות לא הסירותי. וגם הצגתי בראש הספר כוונת כל פרק מפרקיו למען יקל על המעין למצוא המבוקש מזה מה שלא היה בהעתקה · והנה ידע המעיין כי יבואהו בזה הספר פרקים אשר יאמר אין לי בהם חפץ כי לא ידע המכוון בם · והם באמת הצעה לפרקים אחרים לכן אל יקוץ בם · וכלל הדבר הפך בו והפך בו כי לא דבר ריק הוא :

הקדמה

אבן יקרה האדם ילוטש במוסר יפותח בחכמה (אסף ל"ג)

כמו שלטישת האבן היקרה מלאכה והיא חכמה אשר היא הלטשה וידיעה תכין אומנות להביא את האבן לתכלית שלימותה שתפותח עליה צורת החותם המבוקש אשר לא יתכן פתוחי חותם מבלעדי הלטישה השוה ומשוה בכח האבן לבלי מקור לפתוח. ככה המוסר המרגיל את האדם לנהל את נפשו בדרך ישרה על פי מדותיה ולהתהלך בעמק שוה ולמלאות בכל תכונה מתכונות נפשו. הוא זה הלטש להביא את האדם אל שלימותו להשכיל באמתו ית' אשר בעבורו נברא כמו שכתב הרי"זל. וזה כי מבלעדי קדימת תיקון המדות לא תכון החכמה ככתוב ראשית חכמה יראת ה'. ואמרו ז"ל כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת. והנה כמו שלטישת האבן היא אומנות זולת אומנות הפתוח כן תיקון המדות וקנית מוסר הוא זולת לימוד התורה והחכמה · ואינו רק הלטש והכנסה אל התורה ואל החכמה. וכ"כ המקובל האלהי הר"חו ז"ל בריש שערי קדושה ז"ל ולפיכך אין המדות מכלל התרי"ג מצות ואמנם הם הכנות עיקריות אל התרי"ג מצות. ועם כל זה גדול ענשן של מדות יותר הרבה מענשן של מצות עד כי מדה אחת גרועה יתכן שתהא שקולה ככל התורה כלה. כאמרם ז"ל כל הכועס כאלו עובד ע"ז. וכל המתגאה כאלו כופר בעיקר. ולעומת זה קנית המדות המשובחות יש להם עילוי רב ובשכר הרבה יקחו בעליהם יותר ממקיים אחת ממצות התורה אשר תעשינה על ידו. כמו הענוה שאמרו ז"ל ענוה מביאה לידי רוה"ק ואמרו איזהו בן עוה"ב כל שהוא שפל ברך ומכוון עכ"חד. על כן כל איש הישראלי ראוי לו לקחת מוסר השכל מפי סופרים ומפי ספרים למען הרגיל את נפשו במדות מעולות בטרם יבוא אל הקודש פנימה ללמוד תורה לשמה ולהעשות מרכבה לשכינה ע"י קיום מצותיה. פן יהרס אל ה' לראות בחכמה טרם ידע להזהר מחטא ותהיה חכמתו קודמת לי"ח. וידמה למי שמסרו לו המפתחות הפנימיות ולא מסרו לו החיצוניות בהי יעול. ואמרו התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין · ובזה נחה שקטה תלונת הרב יוסף אלבו אשר העיר (בי"ז לראשון מעיקרים) לאמר אין ספק שכל חכמה תקח התחלותיה מחכמה אחרת כמו שהמדידה תקח התחלת הקו והנקודה מחכמת הטבע. והטבע יקח התחלת הגשם והמקרה מהפילוסופיא וזולתם · ולפ"ז א"כ ישאל מאין לקחה התורה התחלותיה עכ"חד. אולם לפי ההנחה האמורה אפס מקום לספק גוזר כי התורה פי שנים לה במצות על האדם א' לעשות מעשים ישרים אשר יקחו ראשיתם והתחלתם בתיקון המדות. ב' להאמין דעות אמיתיות אשר ראשיתם יקחו באמונת מציאותו ית' והנה אמונת המציאות שהיא ההתחלה לדעות תקח לה התורה מהשכל העיוני אשר יגזור אומר בהיקשי' שכליי' שהוא ית' נמצא כמו שכתב הרב החכם ר' חסדאי בן קרשקש ושאר חכמים רבים שלימים. ותיקון המדות שהוא התחלה למעשים ישרים תקח לה מהשכל המעשי כמ"ש הר"חו ז"ל בש"ק וכאמור :

ויען

הסכמת

אדמו״ר הגשר הגדול מאור הגולה רבן של ישראל מרנא ורבנא מו״ה יוסף שאול הלוי נאטהנזאהן נ״י אבדק״ק לבוב והגליל :

כן בקש מעמדי הרב החריף זך השכל נקי הרעיון וכו׳ מ׳ **אורי וואלף סאלאט** נ״י להיות כי בדעתו להדפיס את **ספר המדות לאריסטוטלים** אשר רבים משלומי אחינו ישראל רבינו סעדיא גאון והרמב״ם ויתר גדולי חכמי ישראל זכרם לברכה לקטו הקדמות מספר הלז וכפי הנראה מבעל עקידה באיזה מקומות שכתב שחיבר ביאור על ספר הלז ועל כן אמר עם הספר להעלותו על מזבח הדפוס וכבר נדפס ובא בשנת תק״ן ועלה ונתעלה בהסכמת ע״י גאוני עולם דו״ז הגאון הגשר הגדול מוהר״ץ ז״ל אבדק״ק ברלין וזקיני הגאון מו״ה **מרדכי זאב** ז״ל אבדק״ק לבוב והגאון בעל פרי מגדים ז״ל ועוד שאר גאונים ז״ל ע״כ גם אני הנני מסכים כעת להדפיסו שנית ומבקש מאתב״י מבלי ישינו גבולו להדפיסו במשך עשרה שנים מהיום דלמט׳ :

דברי הכו״ח פה״ק יום ג׳ תזריע תרכ״ז :

הצעיר יוסף שאול הלוי נאטהאנזאהן האבדק״ק לבוב והגליל

בהסכמת הרב הגאון מו״ה **צבי הירש** אבדק״ק **ברלין** והמדינה . ובהסכמת יתר הגאונים ׃

אחינו בית ישראל ידוע הוא ומפורסם דברי חז״ל שיראת ה׳ היא עקרת האמונה והדת · כי אם ירבה איש להתחכם בתורת ה׳ כמשה רבינו ע״ה ויראה אין בו · אין כל חכמתו שוה כלום כמדרשם ז״ל ע״פ והיה אמונת עתך וגו׳ · יראת ה׳ היא אוצרו · אי איכא יראה אין וכו׳ · ומבואר אמרם ז״ל כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת וכו׳ · ונאמר ראשית חכמה יראת ה׳ · לכן היראה היא קודמת בזמן ובסבה אל לימוד התורה והחכמה · ומהמבואר עוד שהיראה פי שנים לה בגדר · א׳ תלויה בדבר והיא יראה בישא כמבואר בזהר בכמה מקומות כי בהבטל הדבר בטלה היראה · ב׳ טהורה שאינו תלויה בדבר ככתוב יראת ה׳ טהורה עומדת לעד · לכן יתכן שיהיה אדם ירא שמים ויהיה תומא בלי דעת . כמו שאינו יודע להזהר מפתויי׳ היצה״ר המסית אותו לירוא את ה׳ מפני איזה דבר ולא ידע ואשם על כן ראוי ונכון שכל ירא שמים יעיין בספרי מוסר השכל למען ילמד ליראה את ה׳ באמת. והן זה **ספר המדות** שחבר החכם **אריסטו״ן** ובו דבר ידבר בו מענין תיקון המדות בצדק ובהשכל הכלולים בגדר היראה · וזה איננו כשאר ספריו אשר שתו בשמים פיהם אבל זה הוא כלו זרע אמת מוסר השכל · אף כי הוא נר מאיר למצוא תעלומות חכמה בכתובים ודברי חז״ל כאשר תחזינה עינינו מישרים ברוב הנראה לעינים המובא ממנו בספר העקדה ושאר ספרים שהוא כלו מוסר השכל ויראת ה׳ אין נפתל ועיקש ׃ יורה דעה איזו דרך ישרה לפני איש להתנהג על פי מדותיו ויהיה ירא שמים באמת · והנה זה יותר מאלפים שנה אשר חובר ועודנו בכ״י ודברו יקר כי איננו בנמצא אפילו אחד במדינה · והנה בעת התעורר החכם השלם המדקדק הרבני מוה׳ **יצחק הלוי** להדפיסו ופירושו עולה · בכן אמרנו למעלה מבא איישר חילך לאורייתא · כי כל האי סמיכו לנא למען ילמדו בית ישראל ליראה את ה׳ באמת ובתמים · ושדאגה מדבר ההיזק והשגת גבול באנו לאשר ולקיים שכל חתום יקח ספר אחד במקח שלשה ר״ט כקצוב ולא יקום עליו במי שפרע · וגם על המדפיסים בגזרת נח״ש שלא ידפיסוהו אפילו בפירוש אחר משך עשרה שנים :

סיום טעה״ק פנה אלה פרות המזבח ׃ הק׳ יוסף בע״ע פורת יוסף חונק״ק פפד״מ · הק׳ מרדכי זאב חונק״ק לבוב · הק׳ שמעלקא ליב חונק״ק דעננין ׃ הק׳ אברהם מרדכי חונק״ק זאלקווי · הק׳ יוסף חונק״ק מנזריטש :

נאום

חלק ראשון

מן

ספר המדות

לאריסטוטליס

הכולל חמשה ספרים מעשרה ספריו

אשר אזן וחקר ללמוד לאדם דעת מוסר השכל איך ינהל את נפשו על פי מדותיה על ארבעת רבעי ההנהגה המדינית · שהם עצמו וביתו מדינה וממלכה · עד יבוא אל מנוחת ההצלחה ואל נחלת האושר בזה ובבא :

ויותר מאשר הוא נר מאיר למלוא חן ושכל טוב במקראי קודש ודברי חז"ל כאשר יעידו שלימים וכן רבים משלומי אמוני ישראל ה"ה הרמב"ם בשמנה פרקיו אשר **מספר המדות** לקחם · ורבינו סעדיה גאון בפירושו עליו · וכן רס"ד ור"י ברס"ם · ור"י בעל עקדה · ור"מ אלמשנוני ואחרים מהשלימים יעידו שמיום גלות ישראל מעל אדמתו לא הועתק ספר נחמד כמוהו בישראל · והנה זה כמו אלפים שנה שהיה בכ"י ולא נמצא ממנו אפי' אחד במדינה ודברו יקר בימים ההלה עד במאתים ר"ט :

והן רבים מהם חכמי ישראל אשר למאו לשתות מי מדע משוקת מזמנו · על כן באו בכרים ובהסכמה להדפיסו · וגם העירו את לב נדיבי העם לבוא על החתום ועל הגלוי לקחת כל מאמר מעשרה מאמריו :

מפורש ושום שכל על יד ר' איצק סטנאב ·

לעמבערג.

בדפוס ה"ה מו"ה **אורי זאב וואלף סאלאט** נ"י .

Sefer Hamidos.

Lemberg Druck nnd Verlag des U. W. Salat. 1867

2 vols – 1

A 100 –

Aristoteles

Ha-Midot. Ethics

Hebr.: Alguadez, Meir

With comm. by Satanow, Isaac

2 vol – 1.

Lemberg 1867.

3 6105 024 623 881

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES
STANFORD AUXILIARY LIBRARY
STANFORD, CALIFORNIA 94305-6004
(415) 723-9201
All books may be recalled after 7 days

DATE DUE